GREGORII NYSSENI OPERA

VOLUMEN II

CONTRA EUNOMIUM LIBRUM III
ET REFUTATIONEM CONFESSIONIS EUNOMII
CONTINENS

BEROLINI
APUD WEIDMANNOS
MCMXXI

CONTRA EUNOMIUM LIBRI

EDIDIT

VERNERUS JAEGER

PARS ALTERA

LIBER III (VULGO III—XII)

REFUTATIO CONFESSIONIS EUNOMII (VULGO LIB. II)

BEROLINI
APUD WEIDMANNOS
MCMXXI

EX STIPE IN HONOREM

UDALRICI DE WILAMOWITZ-MOELLENDORFF

SEXAGENARII

COLLECTA

PROLEGOMENA

Gregorii Nysseni edendi id mihi fuit consilium, ut et verba auctoris quam integerrima recuperarem, quae a quarto saeculo usque ad hunc diem gravi fortuna oppressa iacent, et commodum legentibus circumspectum aperirem, quid libris manu scriptis traditum esset, ut ipsi si vellent iudicare possent. itaque in varietate lectionis adnotanda operam dedi, ut codicum mutua ratio et auctoritas, quantum id fieri posset, ex ipsa mantissa critica perspiceretur. neque tamen hac praevia disceptatione carere potui, nam ea est librorum contra Eunomium condicio, quae ex solis codicibus neque plane emendari neque intellegi possit. quin etiam exemplo esse potest, quantum a vero aberrent, qui in auctoribus antiquis edendis omnes codices in classes certas distribuere student, quibus cognitis more mathematico veras lectiones a falsis dinoscere liceat. nam quamvis ultima ratio muneris recensendi in strenuo mentis acumine et in severa artis grammaticae norma posita sit, tamen quid singulis testibus credendum sit nemo recte iudicabit, quin unde venerint, quibus e fontibus hausti, quantum temporibus et fatis immutati sint penitus intellexerit. hanc metam certe non attinget, qui non ultra antiquissimorum codicum terminos progrediatur. codices nostri fere undecimum vel decimum saeculum non excedunt, longorum saeculorum igitur inter eos et auctoris ipsius exemplar hiat intervallum, quod ad textum stabiliendum multo maioris momenti fuisse quam recentiora medii aevi tempora pa-

pyri proximis decenniis repertae nos edocuerunt. sed iam tacent priora illa saecula, ut plerumque ex hac artis regula fructum capere non possimus. velut in poetis tragicis et comicis vel in Platone Aristotele Demosthene multis quidem vestigiis suspicamur longam editionum seriem ab Alexandrinis usque ad antiquissimos codices, qui adhuc servantur, sed tamen ob memoriae penuriam de iis nihil certi assequimur. in christianis scriptoribus res aliter comparata est, quippe quorum iam uberior fluat memoria. ab his proficiscendum est, si quis obscuriorem illorum auctorum condicionem patefacere vult. nam varios memoriae tradendae casus in christianis libris pleniore luce videmus, quos in Platone vel Demosthene vetustas velavit. itaque nobis in Gregorii libris manu scriptis acquiescere non licet, sed codicum nostrorum statum cognitis perturbationibus, quae eum saeculis IV —IX antecesserunt, illustrare necesse est. ac primum de antiquioribus deinceps recensionibus agam, quibus libri contra Eunomium traditi sunt, et ostendam, quo modo codices servati ex iis fluxerint, tum de excerptis nonnulla addam, deinde de editionibus impressis, denique de huius editionis ratione et consilio verba faciam.

DE EDITIONE PROTOTYPO

Paulo ante Basilii Caesareensis obitum (kalendis Januariis anni 379 p. Chr. n.) Eunomii liber editus est, qui inscribebatur Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία. de qua Gregorius, Basilii frater, c. Eun. l. I § 60 p. 40, 3 hoc dicit: μέλλων γὰρ τὴν Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν συγγράφειν, τὴν καινὴν καὶ παράλογον ταύτην τοῦ λόγου καὶ ἐπιγραφὴν καὶ ὑπόθεσιν, τὴν αἰτίαν λέγει τῆς τοιαύτης παραδοξολογίας οὐχ ἑτέρωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀντειπόντος αὐτῷ πρὸς τὸν πρότερον γεγενῆσθαι λόγον. ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἦν τῷ λόγῳ Ἀπολογία τὸ ὄνομα. primae Apologiae Eunomii contradixerat Basilius libris tribus, qui Ἀνατρεπτικός inscribuntur, inter annum 361 et 366 editis [cf. F. Diekamp, Byz. Ztschr. 18

(1909) p. 6]. contra Basilii Ἀνατρεπτικόν Eunomius per complures olympiadas (Greg. c. Eun. l. I § 13 p. 24, 5 et l. II § 127 p. 251, 26) alteram Apologiam composuit. prior Apologia servatur etiam nunc plurimis codicibus, quam postea, cum Eunomii fragmenta retractabo, editurus sum — nam editiones quae adhuc exstant sinceram recensionem librorum mss. non praebent, cum ex uno alterove codice promptae sint — altera ad priorem defendendam scripta interiit et ex Gregorii Ἀντιρρητικῷ solo recognoscenda est.

Nam cum Eunomii Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία sub ipsum tempus, quo Basilius defunctus est, apparuisset, Gregorius non secus ac fratris hexaëmeron libro Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου ad finem perduxit, etiam adversus Eunomium patrocinium Basilii suscepit (cf. l. I § 10 p. 23, 6 sq.) διά τε τοὺς γεγραμμένους καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους. et primum quidem Eunomius duos libros (λόγους, βιβλία) edidit, quos Gregorius vix assequi potuit: tam religiose Eunomiani eos tamquam secretos tuebantur. hinc Gregorius in epistula ad Petrum fratrem, qui tum in Ponto monachorum congregationi praeerat, queritur (Migne 45, 237 A): μόλις ἐπιτυχὼν βραχείας σχολῆς τῇ τε τοῦ σώματος θεραπείᾳ προ⟨σ⟩σχεῖν ἠδυνήθην μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀρμενίας ἐπάνοδον καὶ συναγαγεῖν τὰ σχεδάρια τὰ πρὸς Εὐνόμιον κατὰ συμβουλὴν τῆς σῆς συνέσεως ὑπηγορευμένα· ὥστε μοι λοιπὸν εἰς λόγου σύνταξιν ἐναρμοσθῆναι τὸν πόνον καὶ πυκτίον ἤδη γεγενῆσθαι τὸν λόγον. γέγραπται δέ μοι οὐ πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς λόγους· οὐδὲ γὰρ ἐπέτυχον τοσαύτης σχολῆς, τοῦ χρήσαντός μοι τὸ τῆς αἱρέσεως βιβλίον κατὰ πολλὴν ἀπειροκαλίαν εὐθὺς ἀνακαλεσαμένου πρὸς ἑαυτὸν καὶ οὔτε μεταγράψασθαι οὔτε κατὰ σχολὴν ἐνδιατρῖψαι ποιήσαντος. ἐν ἡμέραις γὰρ ἑπτακαίδεκα μόναις σχολάσας οὐχ οἷός τε ἤμην ἐν οὕτως ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ πρὸς ἀμφοτέρους ἀρκέσαι τοὺς λόγους. Nyssam redierat medio anno 380 ex Armenia, ubi eum metropolitam Sebastenum episcopi creaverant [cf. Diekamp, Theol. Quartalschrift (1908) p. 384—401]. aestate et autumno anni 380 librum I composuit, qui in

libris mss. inscribitur τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιρρητικὸς εἰς πρῶτον (sive εἰς τὸν πρότερον). hoc libro ad Petrum misso, qui de eo sententiam ferret, frater Gregorium epistula admonuit, ne opere desisteret, priusquam etiam alterum Eunomii librum refutaret (Migne 45, 241 B): ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἐναρξάμενος ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει, [καὶ] μὴ ἀποκάμῃς ὑπηρετῶν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος μηδὲ ἡμιτελῆ ποιήσῃς τὴν ἀριστείαν τῶν κατὰ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ στρατευομένων, ἀλλὰ μίμησαι τὸν γνήσιόν σου πατέρα, ὃς κατὰ τὸν ζηλωτὴν Φινεὲς τῇ μιᾷ πληγῇ τοῦ ἐλέγχου τὸν μαθητὴν τῷ διδασκάλῳ συναπεκέντησεν· οὕτω καὶ σὺ εὐτόνως τῇ χειρὶ τοῦ λόγου δι' ἀμφοτέρων τῶν αἱρετικῶν βιβλίων ὦσον τὴν τοῦ πνεύματος μάχαιραν, ἵνα μὴ τὴν κεφαλὴν συντεθλασμένος ὁ ὄφις κατὰ τὴν οὐρὰν περισπαίρων τοὺς ἀκεραιοτέρους φοβῇ. τῶν γὰρ πρώτων τοῦ λόγου ἀναιρεθέντων ἐὰν τὸ τελευταῖον ἀνεξέταστον ἀφεθῇ, ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχειν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομισθήσεται. librum πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον — sic in libris mss. inscribitur suo iure, qui in editionibus decimus tertius est liber — Gregorius non multo post edidisse videtur, nam, ut iam Diekamp [Byz. Ztschr. 18 (1909) p. 11] monuit, in concilio Constantinopolitano vere anni 381 Hieronymus (de vir. illustr. 128) 'contra Eunomium libros' sibi et Gregorio Nazianzeno a Nysseno lectos tradit. quot fuerint libri tacet, plus unum vero fuisse certum est. sed cum Eunomius nihil praeter duos libros priores alterius Apologiae edidisset, apparet Gregorium, ex quo epistulam ad Petrum fratrem dederat, iussu eius etiam alterius libri refutationem scripsisse. sed non una cum libro I eam edidit neque μιᾷ πληγῇ utrumque librum Eunomii gladio spirituali perfodit, sicut Petrus voluerat, sed absque ulla dilatione librum πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ Εὐνομίου λόγον, postquam a fratre castigatum recepit, publicavit, brevi post fratris laude confirmatus etiam alterum volumen absolvit. hanc divisionem non solum ideo instituit, ut utrique Eunomii libro librum opponeret, sed quia ipse liber primus totum πυκτίον, ut fratri scribit,

complebat. testis est etiam externa utriusque voluminis condicio, quae in libro I omnino diversa ab altero adhuc manet. infra demonstrabo solum librum I antiquitus capitulatim divisum fuisse eumque solum κεφάλαια ab ipso auctore elaborata praebere, ceteros libros genuina capitulatione egere, id quod certe Gregorius vitasset, si eos eodem tempore per eundem bibliopolam in publicum emisisset. sed etiam postea, cum tertius liber prioribus additus esset, secundus seorsim ferri non desiit, quo factum est, ut longe alia multoque graviora quam ceteri fata perpessus sit neque simul cum his in Byzantinorum manus pervenerit. ipsa omissa capitulatio ostendit Gregorium properantem hoc volumen ad finem transegisse, ut priusquam concilium Constantinopolim conveniret, refutationem adversarii absolveret.

Duobus illis libris, qui in epistulis Gregorii et Petri commemorantur, Eunomius primum librum Basilii aggressus erat, id quod ex verbis Eunomii a Gregorio citatis facile cognoscimus. nam loci a Gregorio ex primo Eunomii libro sumpti ad priorem deinceps partem libri I Anatreptici Basiliani pertinent, ii autem, quos in refutatione alterius libri Eunomii invenimus, ad posteriorem partem primi voluminis Basilii spectant. Gregorii refutatione Eunomius commotus esse videtur, ut etiam ceteros Basilii libros aggrederetur. quare tertium librum edidit, qui secundo Basilii volumini contradicit (cf. Greg. l. c. l. III tom. 1 § 1 vol. II p. 1, 9 sq. δὶς ἤδη καταβληθεὶς ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις Εὐνόμιος ... ἐκ τρίτου πάλιν κατὰ τῆς εὐσεβείας διὰ τῆς λογογραφίας κονίζεται, ibid. § 4 p. 2, 20 αὕτη τοίνυν ἡ λέξις ἐν προοιμίοις κατὰ τῆς ἀληθείας τοῦ τρίτου προβέβληται λόγου); contra eum Gregorius tertium librum scripsit, qui „libros“ III—XII (vulg.) complectitur. hos „libros“ olim decem tomos unius libri fuisse primus perspexit Diekamp, cum acta concilii Lateranensis et vetustum Florilegium de incarnatione verbi adhiberet. nam saeculis IV—VI liber vulgo tertius citatur βιβλίου τρίτου τόμος $\overline{α}$, liber quartus et quintus βιβλίου τρίτου τόμος β, $\overline{γ}$,

liber duodecimus βιβλίου τρίτου τόμος ῑ, vel omisso libri numero τόμος ᾱ, β̄, γ̄ eqs., ita ut etiam librum tertium non cum ceteris duobus coniunctum, sed seorsim ea aetate lectum esse appareat. in tomos autem dividebatur, quo commodius versari et citari posset. quod si Gregorius ipse hanc partitionem iniit, etiam hinc cognoscimus, quod per se patet, librum tertium sicut alterum peculiari specie praeditum fuisse neque, cum ederetur, ad formam primi et secundi libri accomodatum esse. postea ad tertium quoque Basilii librum Eunomius duobus voluminibus respondisse videtur; neque enim est cur diffidamus Philostorgio (hist. eccl. VIII 12), rerum auctori de Eunomio Arianisque optime docto, qui quinque libros alterius Eunomii Apologiae commemorat. nempe Gregorius, postquam τρίς athletarum more (lib. III tom. 1 § 1 vol. II p. 1, 6) Eunomii impetus reppulit, ad ceteros duos libros (IV—V) non respondit. quo accidit, ut perditis Eunomii libris crederetur illum nihil praeter tres libros a Nysseno commemoratos edidisse. sed cave Photio (cod. 138) manus des, qui hoc pro certo affirmat. is enim ex sola Gregorii refutatione hoc concludit, non ipse Eunomii libros iam pridem perditos legit.

Quando Gregorius librum III (= lib. III—XII vulgo) scripserit, ex verbis eius divinare non possumus. terminum tamen, ante quem scripsisse existimandus est, nanciscimur collato libro II vulgaris numeri, quem a redactore post lib. I inculcatum esse neque quidquam cum tribus reliquis libris commune habere primus Diekamp cognovit (l. c. p. 12—13). est peculiaris refutatio confessionis fidei ab Eunomio expositae. hanc scriptionem Eunomii adhuc servatam tenemus. in quibusdam codicibus una cum Gregorii contra Eunomium Antirrhetico sive libro I praemissa seu mediis Gregorii libris interposita traditur. haec Eunomii confessio anno 383 Constantinopoli exposita Gregorium ad novum refutandi ardorem incitavit. liber eius etsi quaedam nova affert, multa tamen ad verbum ex libris antirrheticis transscripsit. qua re

libellum non modo non ad eandem λόγου σύνταξιν pertinere probatur, sed etiam post librum III scriptum esse. nam ex libro III tom. 6 et §§ 27—41 et alias partes, de quibus vide testimonia a nobis libro subiuncta, Gregorius in novam scriptionem recepit. inter annos 381 et 383 igitur liber III (= III—XII vulgo) ortus est.

Hanc librorum originem et indolem, si quis opus ingens usque ad finem perlegere et verba Gregorii cum diligentia interpretari voluisset, facile invenisset, quamquam librorum ordo in codd. mss. perturbatus est et tituli pessumdati sunt. sed editores eam non perspexerunt. certe usque ad saeculum VII et VIII sciebant librum, qui in editionibus XII[b] (vel XIII) numeratur, secundum esse. in Florilegio de incarnatione verbi κεφ. ιζ′ V et VI (p. 116, 4—7 Diekamp) bis affertur liber πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον sub titulo κατ' Εὐνομίου β′ λόγος, κεφ. ιϑ′ III et IV (p. 122, 3—6 Diekamp) idem liber sub eodem titulo. sed mire in eodem Florilegio etiam liber vulgo II (i. e. refutatio confessionis Eunomii) sub titulo κατ' Εὐνομίου λόγος β′ citatur cf. κεφ. ς′ VI (p. 36, 5 Diek.) et κεφ. ια′ XVI (p. 73, 10 Diek.). apparet iam tum perturbationem exstitisse, neque uter vere liber II nominandus esset, viros doctos diiudicare potuisse. ac liber vere secundus non poterat non β′ λόγος citari, quippe qui hunc titulum prae se ferret: πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον. sed quo modo liber peculiaris contra Eunomii confessionem δεύτερος λόγος appellatus est? procul dubio totum Antirrheticum contra illam Ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογίαν (i. e. libros I—III) tamquam τὸν πρότερον πρὸς Εὐνόμιον λόγον aliquis complexus erat, qui temporum rationes recte perspiceret. nam libellus contra Eunomii ἔκϑεσιν πίστεως ratione temporum ὁ δεύτερος πρὸς Εὐνόμιον λόγος est, cum post Antirrheticum ortus et ab illo diversus sit. videbimus hac fallaci homonymia factum esse, ut libellus πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκϑεσιν eo ipso tempore, quo fundamentum Florilegii de incarnatione verbi conditum videtur esse (saec. VII), in locum libri II substitueretur.

DE RECENSIONE Φ (SAEC. V—VI)

Vetustissimae recensionis, cuius memoriam libris manu scriptis ipsi assequimur, duces sunt codices duo angusto cognationis vinculo inter se religati, V(aticanus) et L(aurentianus). V(aticanus) graecus n. 447 saeculo XII, nisi forte paulo vetustior est, in membrana nitidis litteris scriptus ex 334 foliis constat (27 × 20 cm). manus librarii ipsius codicem in 44 quaterniones divisit, ita ut obiter inspicienti deperdita videantur 18 folia. re vera primus quaternio excidit, iam antequam a recentiore manu foliorum numeri, qui hodie exstant, adicerentur. ordiuntur enim a primo demum folio secundi quaternionis. praeterea tricesimus quaternio e sex tantum foliis compactus est, quaternio ις̄ omnino non legitur, immo ne exstitit quidem umquam, cum librarius secundam quaternionum decadem stigmate — ut solet — omisso κατὰ στοιχεῖον numeraverit. patet igitur non amplius octo folia periisse. codex ab una manu exaratus est, compendiorum usus nisi in nominibus sacris non creber, nonnusquam etiam in verborum exitu obvius.

Insunt (f. 1) capitulatio librorum contra Eunomium inde a capitulo γ′ libri noni; quae antecedebant, exciderunt cum primo quaternione (f. 2^{v}) τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης ὅτι ὁμοούσιος ἡ τριὰς καὶ ὅτι μία ἡ θεότης ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν excerptum, tum afferuntur Joannes Chrysostomus, symbolum Nicaenum, tum (f. 4) τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου· ἀντιρρητικὸς εἰς πρῶτον· τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης expl. 268^{v}, sequuntur Cyrilli Alexandrini adv. Nestorianos et anathemata (Gregorius et Athanasius hic illic afferuntur), capita Cyrillo proposita et solutiones, quaestiones dogmaticae a Tiberio Cyrillo propositae et solutiones (= liber contra Anthropomorphitas), tum praecepta quaedam alphabetice disposita, ὅροι ex compluribus patribus collecti, inter quos et Gregorius Nys-

senus. codex in fine mutilus est. libri contra Eunomium hoc ordine disponuntur: liber I, tum refutatio confessionis Eunomianae (= lib. II vulgo), quam in sequentibus 'refutationem' vocabo, tum libri III tom. I—X (= lib. III —XII vulgo). numerantur igitur eodem modo quo ab editoribus. liber II (= XII[b] vel XIII vulgo) omnino deest. etiam κεφάλαια, quae uno tenore libro primo praemissa erant, non nisi ad duodecim priores libros Mignei attinent, libri XII[b] capitulatio non exstat. contuli Romae autumno anni 1911.

Eodem librorum et ordine et delectu utitur codex L(aurentianus) Mediceus plut. VI n. 17 saeculi XI sive X exeuntis membranaceus a manu tenuissima, sed admodum accurata et polita litteratura perantiqua scriptus. constat ex 219 foliis (17 × 21,5 cm), sed folia 217, 218, 219 vacua sunt. his 219 foliis non comprehensa sunt 7 folia initio codicis numeris romanis signata. scriptura a fol. 1 orditur. margines adeo circumcisae sunt, ut quaternionum signa in margine inferiore paene ubique deleta sint. verborum disiunctio ex scriptione continua fere absoluta, abbreviatura rara, ut solet in pervetustis libris. continet haec scripta: (f. 1) summaria ad libros II—XII contra Eunomium (f. 4[v]) Εὐνομίου ἔκθεσις (f. 5[v]) κεφάλαια τοῦ πρὸς Εὐνόμιον λόγου $\overline{\mu\alpha}$ i. e. ad librum I (f. 6[v]) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ (f. 7) epistula Petri ad Gregorium fratrem (f. 7[v]) τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν πρότερον. sequuntur duodecim priores libri contra Eunomium ordine supra dicto, excepto libro XII[b] vel XIII, expl. f. 175. tum (f. 175) ἀπολογία περὶ τῆς ἑξαημέρου (f. 189) πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες ἐν τῇ θεότητι οὐ φαμὲν τρεῖς θεοὺς πρὸς Ἕλληνας. ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν (f. 192) ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πατρίδι περὶ πίστεως (f. 193) τ. ἐν ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς τοὺς τολμῶντας συνηγορεῖν ὡς ὀρθῶς ἔχουσι τοῖς Νεστορίου δόγμασι (f. 206[v]) ἀξίωσις ἐπιδοθεῖσα τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ ...

παρὰ τῆς ἀδελφότητος (f. 207) κεφάλαια ἐπιλύσεως δογματικῶν ζητημάτων προταθέντων τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ (f. 212) vacat (f. 215ᵛ—216ᵛ) ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς Καλοσίριον ἐπίσκοπον Ἀρσενοΐτην κατὰ τῶν λεγόντων ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸ θεῖον. de summariorum miro ordine infra agam. contuli codicem a praefectura bibliothecae Laurentianae mihi benigne Romam missum hieme 1911—12 in bibliotheca Casanatense, inspexi iterum Florentiae hieme 1912—1913. scatet itacismis et aliis originis remotioris signis. scriptio continua, qua exemplar huius codicis utebatur, persaepe non recte a librario intellegitur, cuius generis exempla infra proponam. descriptus est scilicet ex exemplari temporis et situs iniquitate mutilo, quod varia iam saecula perpessum erat. cuius lacunas madore ortas librarius Laurentiani religiose depinxit, multis locis singularum litterarum vestigia expressit, prout in exemplari cognoscere poterat, deperditarum spatia vacua reliquit. qua in re tam diligenter versatus est, ut facile intellegas aut alios fontes ei prorsus non praesto fuisse praeter illud exemplar squalidum et lacunosum aut propter augustam aetatem eius codicis recentiora praesidia eum abiecisse, etiamsi pleniores codices suppeditarent.

Non multo igitur post Photii aetatem in oriente editio librorum adversus Eunomium et quorundam aliorum ad haereticos impugnandos pertinentium facta est, ut videtur in monasterio quodam aliove loco remoto; ibi monachus Byzantinus, quaecumque ex Eunomianis nancisci potuerat, in unum redegit volumen et ex litteratura unciali ad morem aetatis suae transscripsit. erant autem liber primus cum Gregorii ipsius summariis (κεφάλαια μα'), tum ‘refutatio’ expositionis fidei, quam Eunomius dederat, tum liber tertius antiquitus in decem volumina divisus. haec scripta omnia una cum ἐκθέσει Εὐνομίου iam in illo antiquissimo codice exstitisse apparet, cum ἔκθεσις etiam in aliis libris mss. cum summariis libri I iuncta sit. editor ex suo ingenio κεφάλαια ceterorum librorum, quos

quidem teneret, genuinis argumentis libri I addidit, sed non ausus est ordinem traditum mutare et argumenta libri II—XII post κεφάλαια τοῦ πρὸς Εὐνόμιον ⟨ᾱ⟩ λόγου μα′ inserere, ut fieri oportebat; initio totius seriei ea posuit, ita ut primum κεφάλαια libri II—XII, tum Eunomii expositionem fidei, deinde κεφάλαια libri I collocaret. sed non solum perverso ordine manum editoris Byzantini deprehendimus, verum etiam dicendi genere summaria recentiora lib. II—XII a summariis genuinis libri I longe distant. praeterea Gregorius in summariis lib. I ipse loquitur, in argumentis ceterorum librorum alius de eo verba facit, qui prudentiam auctoris verbose praedicat. argumenta librorum II—XII ab hac recensione (Φ) profecta esse, quam in codicibus VL habemus, vel eo apparet, quod argumenta libri XII[b] (vel XIII) omnino nulla exstant. is enim liber in his codicibus non servatus est. sed quid indiciis evincere studeo, quod librarius ipse codicis Laurentiani diserte affirmat? nam initio folii 1 ante κεφάλαια librorum II—XII scribit: χρὴ γινώσκειν ὅτι τοῦ κατ' Εὐνομίου πρώτου λόγου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης ἡ ὑπόθεσις ἤτοι τὰ μα̅ κεφάλαια προεγράφησαν πρότερον παρὰ τῶν ταῦτα ἐκθεμένων, καὶ ἐτέθησαν μετὰ τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν. τῶν δὲ λοιπῶν ια̅ λόγων ἡ ὑπόθεσις νῦν παρ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα ἐγράφη ἐνταῦθα. 'οἱ ταῦτα ἐκθέμενοι' Gregorius ipse fuit (cf. vol. I p. 2, 10; 4, 19—20), fallitur ergo redactor, quod etiam primi libri argumentum a librariis adiectum esse suspicatur. ceterum se ordinem suum [(1) ἔκθεσις (2) κεφάλαια τοῦ ᾱ λόγου (3) libri I—XII] iam in suo exemplari invenisse ipse testatur. haec igitur recensio, quae reliquos contra Eunomium libros a Gregorio scriptos vulgari ordine continebat, sed librum XII[b] (XIII) omittebat, iam in illo vetustissimo codice tradita fuerat, non a Byzantino demum editore orta est. Franciscus Diekamp [Byzantin. Zeitschr. tom. 18 (1909) p. 12 annot. 3] ostendit iam apud Eulogium Alexandrinum circa annum 600 p. Chr. n. verba ἐν δευτέρῳ κατ' Εὐνομίου λόγῳ (Migne 86, 2, 2948 D) non signi-

ficare librum XII^b (XIII), qui vere est secundus, sed librum II, qui vulgo sic dicitur in editionibus et libris manu scriptis (= lib. II 469 A Migne); eundem librum a Maximo (Migne 91, 161 B) tamquam secundum citari (= lib. II 548 C) neque aliter eum in actis concilii Lateranensis (Mansi X 1080 B = lib. II 564 C; X 1089 A = lib. II 548 C) numerari. apparet ergo iam ante annum 600 librum XII^b seorsim traditum esse et eum ordinem librorum, quem servaverat antiquum exemplar codicis Laurentiani, iam tum exstitisse. tenemus editionem aliquanto post Gregorii aetatem (saec. V vel VI) curatam, neque dubium est, quin ab ea liber II (XII^b) plane omissus sit. Photius hunc librum propter acumen conclusionum et philosophicam disserendi rationem collaudat, et re vera Gregorius paulo strictiore argumentandi genere in eo utitur. sed ea virtus monachisne lectoribus saeculorum V—VI plerumque indoctis aeque placuerit, dubito. quare hic liber perpaucis codicibus ad Byzantinos pervenit, qui omnes ad unum eundemque fontem redeunt. saeculis VI—X vix lectus est, et postquam litteris sub Photii aetatem renascentibus denuo in lucem prodiit, rectum librorum ordinem iam nemo restituere potuit. ubi recensio Φ orta sit, nescimus, hoc tamen videmus, in ea regione librum secundum (XII^b) non iam exstitisse, tertium librum more antiquissimo in decem tomos divisum fuisse. pro libro II amisso refutatio, quam contra Eunomii expositionem fidei Gregorius seorsim ediderat, ab editore Φ inculcata est, ut detrimentum sarciretur. decem tomos libri tertii (cf. p. XI) tamquam libros plenos numeravit (= lib. III—XII). argumenta librorum II—XII, quae post codicem illum antiquissimum repertum is, qui eum descripsit, suo Marte supplevit, ex hoc apographo etiam in codices alterius classis postea pervenerunt. hoc eo apparet, quod antiquissima exemplaria alterius classis genuina κεφάλαια μα' libri I exhibent, additicia autem argumenta omittunt. ceterum quod L se ipsum κεφάλαια librorum

II—XII addidisse dicit, hanc notam una cum argumentis ex antiquiore exemplari descripsit. nam argumenta in omnibus libris manu scriptis eodem modo interpolata legimus: is qui primus argumenta exposuit, sermone satis castigato et puro pro suo tempore usus est, deinde interpolator stupidissimus supervenit graecae linguae paene nescius, qui orationem multis locis turbavit molestisque additamentis auxit. fieri autem nullo modo potuit, ut idem, qui argumenta addidit, ea tam foede turbaret. non ipse igitur librarius Laurentiani ea addidit, sed inter auctorem argumentorum et librarium Laurentiani intercedit interpolator. tum ex exemplari iam interpolationibus contaminato V et L descripti sunt. eadem forma argumenta ad alterius classis codices pervenerunt, id quod in T et B cognoscere licet.

Codices V et L ex eadem recensione provenisse vitiorum, quae iis communia sunt, ingenti numero comprobatur. his locis lacunas habent: vol. I p. 41, 4 ὅς γε om. VL 45, 11 verba καὶ εἰς οὐδὲν usque ad 45, 12 ἀντιστήσει om. VL 67, 25 verba μετ' ἐκείνην δὲ πάντων usque ad πρωτευούσης om. VL 91, 5 κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν om. VL 109, 3 τῶν om. VL 111, 12 καὶ om. VL 115, 18 καὶ τιμιώτερα om. VL 120, 1 τῶν om. VL 122, 3 τὸ om. VL 128, 3 τὴν om. VL 132, 6 οὖν om. VL 133, 25 verba ἡ σαλαμάνδρα ζῳογονεῖται om. VL 138, 2 λέγῃ om. VL 141, 31 verba ἐν τοῖς ἴσοις καὶ τοῖς αὐτοῖς om. VL 145, 9 γὰρ om. VL 153, 1 τὰ om. VL 154, 15 τὴν διαφορὰν ἐπιστάμενοι om. VL 155, 14 ἡ om. VL 156, 17 οὐσίαν om. VL 163, 12 verba τῷ θείῳ βουλήματι om. VL, τι L τινι V (ex coniectura), vol. II p. 5, 13 verba καὶ usque ad 14 ἐπὶ om. VL 94, 30 verba ab εἰ γὰρ usque ad συναρμόζεται om. VL. permultis locis exemplar, unde V et L deducti sunt, compendia non recte intellexit vel scriptionem continuam non recte discripsit velut vol. I p. 18, 17 κυρίου] υἱοῦ L βίου V 27, 4 ἐννόμῳ δίκῃ] ἐν νόμῳ δίκης VL 27, 26 περίαυτον] περὶ αὐτὸν VL 28, 1 τῆς πολλῆς ὁμιλίας] τῶν πολλῶν ὁμιλίας VL τῶν om. L 35, 2 οὐδ'

ἐν] οὐ δὲ VL 96, 1 τὴν ... ἀνάγκην τὴν ... βιαζομένην καὶ ... διακληροῦσαν] τῆς ... ἀνάγκης τῆς ... βιαζομένης καὶ ... διακληρούσης VL 109, 18 ἀντὶ βάσεως] ἀντιβάσεως VL 122, 3 τιμίων] τιμῶν VL 166, 13 οὐδὲν] οὐδ' ἐν VL 196, 12 τοιοῦτος] τὸ οὗτος VL 212, 10—11 ἀντικαθίσταται] ἀντικαθίστασθαι VL II 6, 23 κοινοποιῆσαι] κοινὸν ποιῆσαι VL 105, 24 ἐπὶ λέξεως] ἐπιδεξίως VL 128, 15 ἐμπαθῆ] ἐν πάθει VL eqs.

Eandem corruptelam singularum litterarum praebent his locis: vol. I 22, 21 ἐφεώρα] ἐφώρα VL 23, 24 προάγομαι] προσάγομαι VL 23, 25 ἐκχωροῦμεν] ἐγχωροῦμεν VL 25, 7 ὁμοιοκαταλήκτων] ὁμοιολήκτων VL 25, 14 δεήσειν] δεήσῃ V δεήσει L 29, 12 κρατῶνται] κρατοῦνται VL 41, 12—13 ἄλλῃ] ἀλλὰ VL 47, 17 ἐπενεχθεῖσαν] ἐξενεχθεῖσαν VL 89, 16 χαριεντίζωνται] χαρίζωνται VL 107, 17 δόλον] λόγον VL 108, 23 παραβολῇ] προβολῆ VL 121, 18—19 τὸ πλεονάζον] τί πλεονάζον VL 121, 23 ἐξισαζόμενον] ἐξισαζόμενος VL 121, 10 δεῖν] δεῖ VL 126, 20 φαίνηται] φαίνεται VL 130, 26 τῷ] τὸ VL 132, 19 ᾧι] ὧν VL 133, 24 ἀναλίσκεται] ἁλίσκεται VL 133, 25 γένοιτο] γένοιντο VL 134, 7 οἰκονομουμένου] οἰκοδομουμένου VL 135, 25 ὁμοίως] ὅμοιος VL 142, 13—14 τὸ ζητούμενον] τῶν ζητουμένων VL 157, 25 ἡμᾶς] ἢ μιᾶς VL 161, 16 δογμάτων] διδαγμάτων VL 165, 17 ἐκθύμως] εὐθύμως VL 173, 10 διαλεχθῶμεν] διελεγχθῶμεν VL 192, 15 παράνοιαν] παροινίαν VL 193, 9 πρῶτον] πρὸ τῶν VL 195, 9 πολυθρύλητος] πολύθρυλος VL 206, 21 ἐφίστασθαι] ἐπίστασθαι VL vol. II 6, 4 ἐναρίθμιον] ἐναριθμῶν VL 7, 12 ἐλλάμψεως] ἐκλάμψεως VL 10, 10 αὐγὴν] αὐτὴν VL 11, 7 ῥημάτων] ῥητῶν VL 11, 17 λελογισμένος] λογισμὸς VL. saepe orthographica menda contra omnes reliquos codices communia habent, cognationem etiam ii loci convincunt, ubi exemplar eorum ex coniectura verbum addidit velut I 23, 26 εἰ ante τουτονὶ add. VL 34, 3 σοφισμάτων τοὺς] σοφισμάτων ὡς (ὡς om. L) διὰ τούτων τοὺς VL 74, 17 γὰρ post παντὸς add. VL 140, 14—15 συμφυοῦς ante τάξεως add. VL 146, 29 ἀποσχοινίζουσι add. VL, ex coniectura scilicet, in lacuna

quam recte cognoverat Φ, ipsa coniectura falsa est 148, 24 ἔργων] λόγων VL vol. II 20, 1 τήν τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τὴν περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑπόληψιν VL de coniectura, τῇ ... καὶ τῇ ... ὑπολήψει cet. exemplar codicum VL verbum τὸ πρόσφορον falso referebat ad τῷ δόγματι συμμαρτ. et sententiae membra non recte divisit, qua re corrigere dativum cogebatur.

Variam lectionem his locis eandem praebent: I 41, 3 ἠλαττώθη] ἡττήθη VL 63, 23 εὐκληρίας] ἀληθείας VL 128, 2—3 διὰ τῆς τῶν κτισθέντων ἀκολουθίας διὰ τῶν συνεστώτων VL (verba διὰ τῶν συνεστώτων om. cet.) ubi variae lectiones in unum confunduntur. mechanica corruptela complurium verborum II 18, 16—17 invenitur, ubi τῶν καθ' ἡμέραν παραφυλακτέον VL praebent, τῶν παραφυλακτέων cet. verba καθ' ἡμέραν ex 20 τὰ καθ' ἡμέραν ἐπὶ σωτηρίᾳ γινόμενα huc detrusa sunt. talibus mendis V et L ad unum et certum codicem revocandos esse aperte ostenditur. lapsu sedem commutarunt verba I 48, 15—16 οὐκ ἔδει σιωπᾶν ἐπὶ τῶν ἀγώνων <Βασίλειον>; διὰ τί οὖν ἄφωνος ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀγώνων Εὐνόμιος; pro Εὐνόμιος VL Βασίλειον praebent, quod ex versu antecedente, ubi restitui, delapsum esse apparet.

Ex V descriptus est O(ttobonianus) n. 241, ex codicibus Joannis Angeli, ducis ab Altaemps, chartaceus saeculi XVI. constat ex 321 foliis (23 × 29 cm), inter folium 151 et 152 quattuor folia vacua interposita sunt (151^a—151^d), catalogus 324 folia numerat (Feron. Battaglini p. 137). codex continet inde a folio 2 usque ad 151^v τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἀντιρρητικὸς εἰς πρῶτον. τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης. folium 1 eandem primi libri inscriptionem exhibet. a folio 152 usque ad 321^v legitur Πρόκλου διαδόχου εἰς τὸν Πλάτωνος πρῶτον Ἀλκιβιάδην ἢ περὶ τοῦ ἀνθρώπου φύσεως ἢ περὶ φύσεως ἀνθρώπου (sic). variae lectiones passim margini appositae sunt. inest liber primus contra Eunomium. tituli forma satis perversa nusquam reperitur nisi in V, quocum Ottobonianus

vitia pleraque communicat. multis locis cum VL conspirat, sed etiam ea vitia in O reperimus, quae codici V propria sunt, velut I p. 20, 10 οὐ γὰρ ante φέρει add. V (O) cum sententiae structuram secus intellexerit 21, 1 εὐκόλως] δυσκόλως V (O) 21, 3 μαργαριτῶν] μαργάρων pessumdedit V (O) 21, 9 τε] om. V (O) 21, 7 παραπληγεὶς] παραπλαγεὶς V (O) 23, 24 φθέγξασθαι] εἰπεῖν V (O) 23, 27 τριβήν] διατριβήν V (O) 25, 23 ᾤετο κατασχηματίζειν] κατασχηματίζειν ᾤετο V (O) 30, 13 φαιοτρίβωνά τινα στρατιώτην] φακοτριβῶν ἅτινα στρ. V φαιοτριβῶν ἅτινα στρ. O (φαιοτριβῶν pro φακοτριβῶν ex var. lect. corr.) 30, 18 κωμάζων] κομάζων V (O). nolo plura addere. examinavi Romae vere 1912. codicem neglegere licet, cum ne variae quidem lectiones margini adscriptae a vulgato textu recedant.

DE TETRABIBLO BYZANTINA Σ (SAEC. X)

Temporibus Photii, cum post longos somnos saeculorum VII et VIII viri litteris graecis et patrum ecclesiasticorum scriptis eruditi monasteria et bibliothecas perscrutarentur et novum sciendi et excellendi studium animos ad antiquitatem investigandam incitaret, non solum antiquissimum illud exemplar inventum est, ex quo codicem L transscriptum esse ostendi, sed etiam liber vere secundus (πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον), qui tam diu in latebris absconditus fuerat, ab inferis resurrexit. dixi supra (p. XVIII) iam Photium hunc librum notum habuisse et imprimis laudavisse propter mentis acumen aliasque virtutes philosopho dignas, quas in eo mirabatur. eodem fere momento in compluribus codicibus Asiae et Graeciae septentrionalis liber II apparet. unde venerit, nescimus. hoc tantum videmus, uno exemplari omnem huius libri memoriam niti. certe μονοβιβλίου forma a Byzantinis ex tenebris protractus est. hoc eo concludo, quod nemo tum perspexit, quo loco ceteris libris iam antea notis inserendus esset. immo vero nova gravior-

que librorum perturbatio oritur, simulac liber novus inventus est, quam omnes codices et editiones usque ad hunc diem perpessi sunt. hoc certe non accidisset, si liber II una cum ceteris libris servatus fuisset. porro ab uno exemplari pendere omnem libri II memoriam inde intellegimus, quod paucissimis libris manu scriptis traditur, qui notas marginales nonnullas satis futtiles miro consensu exhibent. velut ad lib. II § 86 vol. I p. 241, 3 τοῦ ταπεινοῦ λέγω καὶ γηΐνου φρονήματος] in mg. οὕτω νοεῖ καὶ Φίλων vel οὕτω καὶ Φίλων νοεῖ § 93 vol. I p. 243, 10 μάταιος οὖν ὁ διὰ γνώσεως τῆς μάτην φυσιούσης κτλ.] in mg. ὅρα πῶς νοεῖ τὸ ἡ γνῶσις φυσιοῖ § 616 vol. I p. 388, 23 οὕτως ὑμῖν καὶ τὰς θείας ἑρμηνεύει φωνὰς] in mg. ὡς ἔοικεν ἔτι ἔζη ὁ ἀσεβὴς (vel δυσσεβὴς) Εὐνόμιος. praeterea varia lectio in hoc libro admodum exigua est. et cum reliqui libri manus correctorum et coniecturas perpessi sint, ab hoc omnino abstinuerunt.

Libro novo reperto nimirum nova editione opus erat, ut ceteris libris insereretur et genuinus ordo restitueretur. hunc vir doctus quidam Byzantinus nescio quomodo sibi restituisse visus est, cum librum primum praemitteret, tum libros II, III et XII^{b} (vulgo) adderet. libros IV—XII omnino omisit. hunc ordinem certe perversum non antiquitus provenisse testes sunt conciliorum acta. neque enim usquam invenitur ante aetatem Photianam, qua illum librum denuo repertum esse ostendi. mox percrebrescit; nam miram codicum copiam inde a X saeculo tenemus, qui eo ordine utuntur. quam editor Byzantinus rationem librorum I, II, III, XII^{b}, quos coniunxit, animo finxerit, ex codice Patmensi et gemello eius Vaticano 1773 discimus. titulos enim singulorum librorum sic tradiderunt: κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου ἤτοι βιβλίον α′. ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν α′ λόγον τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (= lib. I) — κατὰ Εὐνομίου λόγος β′ (= lib. II vulgo) — ἔκθεσις Εὐνομίου — κατὰ Εὐνομίου λόγος γ′ (= lib. III vulgo) — πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον ἤτοι βιβλίον δεύτερον

τὸ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκδοθέν. apparet editorem Byzantinum, cuius hic rationem quasi ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehendimus, βιβλία et λόγους distinguere. Eunomium duos λόγους edidisse arbitrabatur, contra utrumque Gregorium ὅλον βιβλίον scripsisse, quorum prius in tres λόγους subdivisum esse. quae ratio quamvis sit perversa, ostendit tamen ordinem in libris manu scriptis obvium consulto institutum esse et a recensione post librum XII^b repertum facta originem ducere. cuius recensionis (Σ) hos testes habemus.

Codex Athous (C) monasterii Vatopedi n. 118 saeculo XI vel ineunte XII exaratus manu aequabili et eleganti in nostram venit notitiam tabellis a Carolo Jantsch Lipsiensi lucis ope in usum meum confectis anno 1911 et 1912. casu adverso evenit, ut aut codicem nimis securus non totum ille depingeret aut pars tabellarum non exigua in itinere periret. quo factum est, ut neque κεφάλαια photographice depicta habeam neque folia prima, quae exordium libri primi contra Eunomium continent, omnia mihi praesto sint. inde a folio 74^v usque ad 77^v deficit pagina recta uniuscuiusque folii, a folio 77^v demum imagines integrae exstant. quod in apparatu critico diligenter adnotavi. codex compendiis utitur satis multis. scriptus est a librario, cuius si non nomen, at certe domicilium definire poterit, si quis Traubii ingenio praeditus codices ex oriente advectos examinaverit. tantum pro certo exploravi, Athoum scriptum esse ab eadem manu, quae codicem Bessarionis Cryptensem exaravit et ipsum ex Anatolia oriundum. Athoum et Cryptensem eadem mira librorum divisione uti mox ostendam. cognoscimus igitur complura exemplaria ab eiusdem librarii sede emissa esse. insunt in codice Athoo libri contra Eunomium primus, secundus et tertius vulgati ordinis, tum liber XII^b. l. III explicit in folio 184 adverso, in eodem folio incipit liber XII^b, qui usque ad folium 250 pertinet. apparet igitur libros IV—XII non casu intercidisse, sed in hoc codice omnino non exstitisse.

Athoo maxime cognatus est codex Vaticanus graecus n. 424, quem siglo T signavi, membranaceus (20 × 32 cm) saeculi XIII, ut videtur, in foliis 347 scriptus. non comprehendit hoc numero 5 folia praevia et duo folia chartacea, quae postea praeposita sunt, denique folium vacuum in fine codicis adiectum. duo folia chartacea continent fragmentum vitae S. Demetrii a manu recentiore scriptum. quae restant 347 folia a compluribus manibus binis columnis picta sunt. initia librorum Basilii et Gregorii contra Eunomium rubris ornamentis decorata, tituli rubro scripti sunt. folia 1, 2 et 347 plane fuscata codicem diu solibus expositum iacuisse ostendunt. quaterniones usque ad f. 329^{v}, ubi numerus μ̅α̅ exstat, leguntur. unum igitur folium superabundat. hoc eo factum videtur, quod quaternio 37″ septem folia, quaternio 8″ decem occupat. agglutinantur his 41 quaternionibus pernumeratis tres quaterniones pleni et duo folia singula (346—347). insunt haec scripta: post vitam S. Demetrii (f. 1) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας Βασιλείου τοῦ μεγάλου ἀντιρρητικὸς κατὰ δυσσεβοῦς Εὐνομίου <libri quinque> expl. 54^{v} (f. 55) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέτρον ἐπίσκοπον Σεβαστείας (f. 55^{v}) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Πέτρου ἐπισκόπου Σεβαστείας ἐπιστολὴ εἰς πρὸς (sic) τὸν ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης τὸν αὐτοῦ ἀδελφόν (f. 56) <Gregorii Nysseni Antirrheticus contra Eunomium>. praecedit κεφαλαίωσις totius operis praeter librum XII^{b}, tum relicto spatio (f. 61) τοῦ ἐν ἁγίοις π̅ρ̅ς̅ ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης λόγος ἀντιρητικὸς κατὰ τοῦ δυσεβοῦς Εὐνομίου εἰς τοὺς ἐκδοθέντας παρ' αὐτοῦ β̅ λόγους μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, sequuntur reliqui libri duodecim hoc ordine: (f. 123) l. II (f. 151^{v}) l. III (f. 165^{v}) l. XII^{b} hac inscriptione τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ ἀσεβοῦς δεύτερον λόγον qui expl. f. 226^{v}, l. IV—XII expl. 295 ἐστὶν ἀνεπιτήδειον. τοῦ Νύσης τῶν κατὰ Εὐνομίου τέλος. (f. 295^{v}) sine titulo ⟨τ⟩ῇ εὐλαβεστάτῃ καὶ διαπαντὸς κεκοσμημένῃ ἀδελφότητι τῇ

κατὰ Σαβαδωναὴμ τοῦ τρισμακαρίου Λευκαδίου συνοδίᾳ ἐν μονάζουσι καὶ παρθένοις ἡγιασμένοις ἐν χ͞ω ͥ͞υ Γρηγόριος ἐν κ͞ω χαίρειν. (f. 295ᵛ) ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου (f. 296) τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης πρὸς Εὐσέβιον <epistula quarta> (f. 296ᵛ) τ. ἁγ. Γρηγορίου ἐπισκ. Νύσσης ὅτι ὁμοούσιος ἡ τριὰς καὶ ὅτι μία ἡ θεότης ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν (f. 298) τ. ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Νύσσης εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψαλμῶν <tractatus prior et posterior>, sed non distinguuntur (f. 340) τοῦ ἁγ. πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκ. Ν. ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας τῇ ὀρθοδόξῳ κατὰ Σεβαστείαν αἰτ(η)θ(εῖσα). est epistula quinta. (f. 340ᵛ) nullo titulo epistulae VI—XVIII. nomina eorum, ad quos litterae datae erant, scriba huius codicis vel eius, unde est descriptus, rubricatori describenda reliquerat, ut videtur; nunc non exstant. multa in T omittuntur vacuo spatio relicto, exemplum igitur, e quo est derivatus, fenestris laborabat.

In Gregorii contra Eunomium libris a f. 258ᵛ alia manus incipit. iterum mutatur manus f. 298 exordio novi libri et f. 340 initio epistulae quintae. verba ex Eunomio citata plerumque in margine notantur signo ÷, verba scripturae sacrae signo „. singula scholia margini adscripta sunt, quae vel ad quaestiones dogmaticas vel ad res Eunomii pertinent. argumentorum sigla (α′, β′ etc.) in margine rubro notantur.

Mire discrepat ordo librorum in hoc codice ab ordine τῶν κεφαλαίων. ea ex recensione Φ orta esse iam supra ostendi. ita fit, ut κεφάλαια, quae omnia, ut solet, primo libro praemissa sunt, eodem librorum ordine utantur, qui est in recensione Φ; nam libros I—XII (vulg.) deinceps numerant. quamquam libri ipsi in hoc codice sic disponuntur — et utor numeris vulgatis, non meis —: I, II, III, XIIᵇ, IV—XII. etiam hoc sane mirum videtur, quod libri XIIᵇ κεφάλαια prorsus nulla exstant; eo magis perspicitur haec κεφάλαια ex recensione Φ petita esse, quae hunc librum non habebat. eam autem recensionem, quam T praebet, post librum XIIᵇ recuperatum ortam esse perversa huius libri collocatio inter libros III et IV

satis testatur. sed liceat in hac difficultate paululum subsistere. si ordinem, quem libri contra Eunomium in T obtinent, tecum consideras, apparet totam seriem I, II, III, XII^b, IV—XII ex duabus partibus compositam esse. quarum prior I, II, III, XII^b eundem librorum et ordinem et delectum servat, quem in Athoo C observavimus. tenemus igitur integrum exemplar tetradis Byzantinae, quam post librum XII^b repertum emissam esse ostendi, sed additi sunt ceteri libri (IV—XII) ex recensione Φ, id quod κεφάλαια ultro clare demonstrant. etiam textus ipsius condicio in utraque parte longe diversa est. in libris I, II, III, XII^b, h. e. in iis libris, qui sunt ex tetrabiblo sumpti, T una cum C textum sequitur, qui a VL (i. e. a recensione Φ) omnino discedit; in libris IV—XII autem codex T cum V et persaepe cum VL unum eundemque fontem sequitur. cuius rei exempla infra (p. XXXIV) collecta invenies, ubi de fontibus recensionis tetrabibli disputabo.

Tertium asseclam recensionis Σ adsciscam codicem Lesbicum Mytilenensem (B), qui in monasterio S. Joannis asservatur, n. 6 membranaceum saeculi XII, nisi vero fine saeculi XI ortus videtur. constat ex foliis 349, fine mutilus est. tabellas photographicas in meum usum confecit Carolus Jantsch. et teneo primi contra Eunomium libri §§ 1—316. tabulae deficiunt vol. I p. 115 v. 1 in verbis ὁ τῆς αἱρέσεως προστάτης. manus pulcherrima et rotunda libros Eunomianos scripsit, eadem picturas ornamentaque initialia adiecit. compendia perrara sunt. si catalogum (Μαυρογορδατ. Βιβλιοθ. p. 147) audis, haec insunt scripta: (f. 95) Γρηγορίου Νύσσης ὁμιλίαι β′ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς (f. 117^v) τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Ἑξαημέρου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Βασιλείου τουτέστιν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου (f. 288^v) Γρηγορίου Νύσσης ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέτρον ἐπίσκοπον Σεβαστείας (f. 300) Γρηγορίου Νύσσης λόγος ἀντιρρητικὸς κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου. εἰς τοὺς ἐκδοθέντας παρ᾽ αὐτοῦ δύο λόγους μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου

Βασιλείου (fine mutilus). ab his longe discedunt quae Jantschius, qui tamen graece nescit, de numeris foliorum et initiis mecum communicavit. et certe epistula Petri ad Gregorium fratrem, quam Maurogordatas non commemorat, in tabellis meis inest, ut quidem notavit Jantschius a f. 238—239. tum κεφάλαια sequuntur, et ipsa a Maurogordata non commemorata, a f. 239 usque ad f. 249, deinde a f. 249^v incipit liber primus contra Eunomium. Jantschii numeri pertinent usque ad f. 299^v, ubi Eunomiana deficiunt. fragmentum igitur tenemus scissi olim codicis, qui omnes libros contra Eunomium continebat. nam κεφάλαια librorum I—XII (excepto libro XII^b) insunt. sed cave credas librum XII^b afuisse vel ordinem librorum eundem fuisse quem argumentorum. argumenta enim in T eodem modo disponuntur, ut vidimus, ordo tamen discrepat. etenim in fronte libri recensionis Σ (= I, II, III, XII^b), deinde ceteri (= IV—XII) collocati sunt. et cum B fere ad verbum cum T conspiret, quid veri similius est quam utrumque ex eodem fonte haustum eodem etiam ordine librorum usum esse? unde cognoscimus non librarium ipsum codicis T saeculo XIII suo Marte ex Σ et Φ exemplar suum miscellaneum conflavisse, sed iam ante saec. XII recensionem Σ ex Φ suppletam esse.

Venio ad codicem Cryptensem B α III (R) et ipsum ex Σ ortum. servatur in monasterio Grottaferrata, ubi eum et ipse vidi et postea pro me Paulus Troll, socius laboris nostri integer et sedulus, inspexit annis 1911 et 1912. est membranaceus nitidissima manu saeculi XI (vel XII ineuntis) non sine compendiis scriptus. pater Sophronius, bibliothecae Cryptensis custos et librorum manu scriptorum candidus aestimator, vel antiquiorem eum esse autumat. continet fragmenta amplissima librorum I, II, III. nonnulla folia desiderantur nec non librarius ipse multa omisisse videtur. hic codex utrum ad recensionem Φ vel Σ pertineat, quamquam ex fragmentis librorum I —III discernere non licet, tamen facile iudicare poterit,

si quis quae inter codicem Cryptensem et Vaticanum graecum n. 2119 ratio intercedat accuratius disquisiverit. Vaticanus (R[v] eum appellare soleo) e fragmentis variae aetatis compositus est. a folio 54 usque ad 62 praebet fragmentum Gregorii Nysseni contra Eunomium l. XII[b] (vulg.): πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ ἀσεβοῦς β̄ λόγον λόγος Δ′ (sic) expl. in verbis l. II § 9 vol. I p. 219, 8 δὲ τοὺς δακτύ⟨λους⟩. hoc fragmentum cum Romae vere 1912 legerem, statim perspexi manum librarii eandem esse quae Cryptensem scripsit. litterarum ductus plane idem est, iisdem compendiis utuntur; folia singula in fragmento Cryptensi 19,3 × 25,5 cm capiunt. scriptura a margine exteriore fere 3,5 cm distat, a margine superiore 2,5 cm, ab inferiore 3 cm. singulae paginae lineas 35—37, lineae litteras 47—50 capiunt. area litteris completa in singulis paginis 14 × 20 cm capit. fragmentum Cryptense hos quaterniones habet: f. 5 in marginis inferioris angulo sinistro Δ, f. 20 ς, f. 28 ζ, f. 36 η, f. 51 ι, f. 59 ῑᾱ, f. 67 ῑγ̄. ultimus quaternio integer est, explicit f. 74. Vaticanus fol. 54, ubi fragmentum Nysseni incipit, quaternionem exhibet ῑΔ̄. quamquam codex Vaticanus aliquanto magis circumcisus est, cum fragmentum Gregorii cum ceteris pannis qui insunt conglutinaretur, tamen dubium non relinquitur, quin a fragmento Cryptensi vi avulsum sit. supra dixi (p. XXIV) manum, quae codicem Athoum scripsit, eandem esse, quae Cryptensem (iam fragmentum Vaticanum addo) confecit. apparet igitur, cum Athous patriam numquam reliquerit, Cryptensem R ex oriente in suam sedem pervenisse. veri simillimum est ex libris Bessarionis cardinalis Tusculi hoc volumen pretiosissimum fuisse, qui saepe in monasterio Cryptensi commoratus codices aliquot bibliothecae monachorum Basilianorum donavit. ipse, opinor, codicem Constantinopoli in occidentem secum apportavit. librarius Athoi et Cryptensis in utroque codice eandem recensionem Σ secutus est. quare quod in Vaticano R[v] liber XII[b] (πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον) mire λόγος Δ′ appellatur, hoc non ad libri titulum

spectat, sed ad voluminis numerum, quem in recensione tetrabiblo quartum fuisse supra ostendi. etiam quaternionum reliquiae nihil praeter I, II, III, XII[b] Cryptensem continuisse demonstrant.

Ad eandem officinam Σ redit codex P(atmensis) (Γ) 46 monasterii S. Joannis in membrana optima a manu saeculi XI, nisi ipso fine saeculi X vetustior est — hoc enim suadet Paulus Maas, artis palaeographicae bonus aestimator, qui codicem anno 1912 in insula Patmo inspexit et descripsit et aliquot folia ex diversis libris contulit — foliis 371 elegantissime sine compendiis scriptus. libros quosdam Nysseni continet. constat ex duabus partibus, quarum secunda scripta contra Eunomium exhibet. et potius ex duobus codicibus integris compositus esse existimandus est, nam in fol. 1—74 quaterniones α′—ϑ′ leguntur, a fol. 75 novus incipit quaternionum ordo α′—λζ′ (= fol. 75—370). quaternio λδ′ ante λγ′ positus est errore glutinatoris. unum in fine codicis adiectum est folium 371. capitulatio non exstat nisi ad librum I. in libro I margini apponuntur numeri κεφαλαίων μβ′, ipsa κεφάλαια in textum recepta sunt. notae marginales augentur a f. 267. hae littera-tura unciali ab eadem manu scriptae sunt, quae textum descripsit, plurimae pertinent ad argumentum dogmaticum velut ad lib. II § 232 vol. I p. 281, 4 γεγονότων ὑπόστασιν] ση(μείωσον) περὶ ὑποστάσεως, ὅπερ ἐν τῷ ὀπίσῳ σελιδίῳ „οὐσίαν“ ἐκάλεσεν vel ad lib. II § 275 vol. I p. 294, 9—10 ϑεωρουμένης δυνάμεως] ση(μείωσον) ὅτι πάλιν „δυνάμεως“ ἀδιαφόρως εἶπεν ἀνωτέρω „ποιότητα“ καὶ „ἰδιότητα“ ὀνομάσας vel ad lib. II § 353 vol. I p. 315, 13 κατὰ τὸ ὑποκείμενον ὄντι] scholium longum de notione τοῦ ὑποκειμένου quod incipit ση(μείωσον) ὅτι ὑποκείμενον νῦν τὸ πρὸς κατηγορίαν λεγόμενον νοητέον. desunt in P verba a lib. II § 392 vol. I p. 326, 18 νυνὶ δὲ τούτου χάριν usque ad § 441 p. 339, 30—31 δυνάμενοι οὔτε πάντων (γὰρ om.) nullo signo addito, excidit igitur in exemplari, unde P descriptus est, quaternio unus. nam verba deperdita

Pauli Maasii rationibus integrum quaternionem volumine aequant. insunt haec scripta: Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης περὶ κατηχήσεως — ἐγκώμιον εἰς τὴν μακαρίαν Μακρίναν τὴν ἰδίαν ἀδελφήν — (f. 75) ἐπιστολὴ πρός Πέτρον τὸν ἀδελφόν — (f. 77) κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου ἤτοι βιβλίον α'. ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν α' λόγον τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου — (f. 187) κατὰ Εὐνομίου λόγος β' — (f. 238) ἔκθεσις Εὐνομίου — f. 241 κατὰ Εὐνομίου λόγος γ' — (f. 267) πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον ἤτοι βιβλίον δεύτερον τὸ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκδοθέν — (f. 370—371) diversa (cf. Sakkelionis catalogum p. 35). verba quae ex Eunomio citantur, in margine signo ÷ notantur, biblica signo >.

Patmensi P simillimus est codex Vaticanus graec. n. 1773 (Z) chartaceus quamvis aetate diversus, nam saeculo XVI non est superior. fuit pontificis maximi Urbani VIII vetus numerus 62. scriptus est a duabus manibus in foliis 374 (20 × 30 cm), singulae paginae 25 lineas capiunt. prima manus scripsit duas epistulas Gregorii et Petri, libros contra Eunomium et συναγωγὴν ἀποριῶν καὶ ἐπιλύσεων ἐκλεγεῖσαν eqs. tum secunda manus a folio 279 usque ad finem codicis primam suscipit. haec insunt: (f. 1) ἐπιστολὴ Γρηγορίου ἐπισκόπου <Νύσσης> πρὸς τὸν ἀδελφὸν Πέτρον (f. 2) epistula Petri ad Gregorium fratrem (f. 3) κεφάλαια τοῦ πρώτου λόγου εἰς τὸν κατὰ Εὐνομίου (sic), sunt autem μα' (f. 4) τοῦ ἁγίου καὶ ὄντως σοφοῦ Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου ἤτοι βιβλίον α̅^τον. ἀντιρρητικὸς εἰς τὸν α̅^τον λόγον τῶν ἐκδοθέντων παρὰ Εὐνομίου δύο λόγων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (f. 102) liber II (f. 149) ἔκθεσις Εὐνομίου (f. 152) liber III (f. 174) τοῦ ἁγίου καὶ ὄντως σοφοῦ Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης πρὸς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον ἤτοι βιβλίον δεύτερον τὸ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκδοθέν (f. 258) sequuntur quaestiones et responsiones per capita ex συμφωνίᾳ Hesychii presbyteri Hierosolymitani excerpta; tum Isaac Sebastocrator de decem dubiis circa poenitentiam et quaestiones (eiusdem?) de malo. manus prior fuit, ut

suspicatus est G. Pasqualius, fortasse Darmarii, quod tamen diiudicare non ausim. omnino eadem est forma tituli quae in codice Patmensi, etiam delectus et ordo librorum contra Eunomium, qui insunt, idem est. eodem modo ἔκθεσις Εὐνομίου inter libros II et III interponitur, κεφάλαια μα′ (in P μβ′) libri I in utroque codice ante librum I et post epistulam Petri collocantur, cetera argumenta in utroque desunt. in utroque post titulum libri I haec verba leguntur: προοίμιον, ὅτι οὐ συμφέρει τοὺς μὴ καταδεχομένους τὴν ὠφέλειαν εὐεργετεῖν πειρᾶσθαι, tum deinceps κεφάλαια suo loco textui interponuntur et numeri eorum in margine notantur.

DE TETRABIBLI FONTIBUS

Codices BCTRPZ, qui eodem delectu et ordine librorum insignes sunt, quamquam ex eadem librariorum officina provenerunt, tamen lectionibus multum differunt neque eandem textus formam tradunt. nimirum, qui illi officinae praeerat, complures libros manu scriptos antiquitus nactus erat, qui diversas textus recensiones iam labentis antiquitatis temporibus ortas sequebantur. imprimis enim animo tenendum est lectionis discrepantiam non medio aevo, sed multis saeculis antea ortam esse. vir Byzantinus ille, qui tetrabiblon condidit, non more nostri saeculi certo recensendi canone nixus textum uniformem stabilivit, sed satis habuit ex suis codicibus librorum delectum congerere, quo in negotio omni genere memoriae promiscue usus est. ut exemplo utar, Athous C et Vaticano-Cryptensis R ab eadem manu scripti, eodem librorum ordine et delectu notabiles, non tamen ex eodem fonte hausti sunt. R ad vulgarem textum prope accedit, sed permultis locis cum VL facit, ut eum ex recensione Φ fluxisse pateat. at C cum BT cognatus a Φ quam longissime discedit. Byzantinus igitur eclogam suam e duabus recensionibus antiquis sumpsit. alteram Φ iam supra descripsi, cui codices RPZ maxime affines videntur.

sed cum huius recensionis pleniora habeamus exempla V et L, quae eadem et multo integriora sunt, in libris I—III recensendis eos abicio, neque plus eis tribuo in libro XII[b], quem ad unum librum manu scriptum redire supra dixi (p. XXII). altera recensio servata est libris BCT, de quibus iam videndum erit.

BCT has quidem lacunas communicant: vol. I p. 46, 13 ἐκεῖ om. BCT 49, 25 τῆς om. BCT 54, 2 καὶ ante Καππαδόκην om. BCT 54, 9 ψεύστης καὶ om. BCT 57, 22 τούτου om. BCT 59, 22 κατὰ om. BCT 62, 2 τοῦ κακοῦ om. BCT 64, 2 ἐξαίφνης om. BCT 70, 1 ἀμφοτέραις δὲ ὑποτεταγμένην om. BCT 70, 25 ἀληθινοῦ om. BCT 85, 4 γὰρ om. BCT 98, 26 τῷ πατρὶ om. BCT 106, 21 ἔσται om. BCT 109, 10 τοῦτον om. BCT. in iis partibus, ubi B non exstat: 179, 27 verba καὶ τούτῳ usque ad συναρπάζων om. CT 191, 7 ποσάκις ἐπανέλαβε om. CT. ex vitiis, quae codicibus BCT communia sunt, haec notare satis habeo: vol. I p. 36, 8 κἀκεῖνος] ἐκεῖνος BCT 40, 8 λαβομένου] λαβόμενος BCT 42, 2 τοῦ ψεύδους] τὸ ψεῦδος BCT 42, 10 γενησομένους] γενομένους BCT 45, 11 κοιναῖς] κεναῖς BCT 45, 27 τόπον] τρόπον BCT postea τόπον corr. B 49, 7 τοσοῦτον] τοσούτων BCT 50, 18 διερραψῴδησε] ἐρραψῴδησε BCT 52, 16 τοῦ βίου σπουδήν] σπουδὴν τοῦ βίου BCT 53, 18 οὐδὲ] οὐ BCT 54, 8 ὅμως] ὅλως BCT 55, 13 τὸ ante πρότερον add. BCT 56, 9 εἶπεν] εἴ πως BCT 56, 25 ὑπερβεβληκέναι] ὑπερβεβηκέναι BCT 60, 1 εὐθηνουμένην] εὐθυνομένην BCT 81, 21 ἀσαφείας] ἀσεβείας BCT 101, 11 ὑπερέχοντι] ὑπάρχοντι BCT corr. postea C 100, 8 αἰσθητικῆς] αἰσθητῆς BCT 108, 1 θεωρούμενον] χειραγωγούμενον BCT.

Maxime distinguuntur codices BCT magno hiatu vol. I p. 37, 13—17, ubi haec verba omittunt: ἀφ᾽ οὗ γὰρ μετέσχε τῆς ἀπορρήτου ταύτης σοφίας, ἐξ ἐκείνου πάντα „ἄσπαρτα“ αὐτῷ καὶ „ἀνήροτα“ φύεται. σοφὸς γάρ τίς ἐστι περὶ ἃ τὴν σπουδὴν ἔχει, καὶ ἔγνω πῶς ἄν τις μάλιστα τοὺς ἐμπαθεστέρους τῶν ἀνθρώπων προσοικειώσαιτο.

Ceterum BT magis inter se cohaerent et a C reliquis-

que libris saepe secedunt velut vol. I 34, 5 χαλκοῦ] χρυσοῦ BT 35, 8 διατριβῇ] τριβῇ BT 35, 18 ᾧ] ὡς BT 37, 21 καταπιπτούσης] μεταπιπτούσης BT 39, 21 παραφοράν] παραφθοράν BT 40, 11 ἄλλό τι] ἀλλ' ὅτι BT 51, 3 εἴπῃ] εἴποι BT 51, 15 ῥηθέντων] λεχθέντων BT 52, 9 καταλείπω] καταλίπω BT 52, 11 τῆς ante ψυχῆς add. BT 61, 6 συγγραφῆς] γραφῆς BT I 40, 24 μὴ om. BT 43, 7 τὴν ante πρὸς om. BT 45, 13 αὐτὸν om. BT 69, 1 ἀμφισβήτησις om. BT 70, 10 verba ἔγγραφοι usque ad 11 ἐχρῆν om. BT 75, 6—7 τῶν Ἰουδαίων om. BT 99, 3 οὔπω om. BT 106, 9 τὸν post αὐτὸν om. BT 108, 4 εἶναι om. BT.

Codices BCT igitur ad unum eundemque fontem (X) revocandi sunt, ita tamen, ut B et T alio quodam codice intercedente ex illo deducti sint. hunc (Y) appello. hic germanus erat codicis C. (Y) quattuor librorum delectu non contentus erat, sed libros reliquos (IV—XII) ex pleniore exemplo supplevit. quare T — nam B, qui ei ut ovum ovo similis est, nihil praeter fragmentum libri primi servat — in libris IV—XII aliud memoriae genus praebet (cf. p. XXVII), quod cum recensione Φ magis conspirat. hac tabula inspecta intelleges codices VL et T per libros IV—XII saepe ad eundem fontem redire.

Vol. II 56, 29 γεγεννῆσθαι] γεγενῆσθαι VLT 59, 23 ἐφαρμόσουσι] ἐφαρμόσωσι VLT 61, 23 μή τι] μήτε VLT 61, 25 παρεχομένων] παραδεχομένων VLT 66, 30 ἀπαρνουμένους] οὐκ ἀρνουμένους VLT 68, 23 εἰ] ἢ VLT 82, 8 εὑρίσκηται] εὑρίσκεται VLT 106, 15 οὐδὲ] οὐδὲν VLT 106, 15 διάνοια τὴν] δ. ἢ τὴν VLT 131, 1 βλέποι] βλέπει VLT 140, 25 ὑμᾶς] ἡμᾶς LT 148, 25 μετατιθείσης] μετατεθείς VLT 170, 10 πιστεύηται] πιστεύεται VLT (ἂν om.) 173, 3 προχείρου] προτέρου VLT 176, 1 τὸ] τῷ VLT 177, 9 δοξάσῃ] δοξάσει VLT 180, 8 καὶ ὁ] κἂν VLT 181, 15 ἐκβάλλειν] ἐκβαλεῖν VLT 183, 16 μετὰ] κατὰ VLT 183, 21 τοῦ ante ἐν αὐτῇ add. VLT 192, 5 διασημαίνῃ] διασημαίνει VLT 192, 25 υἱὸς] κύριος VLT eqs.

Singula verba T cum VL omittit his locis: vol. II

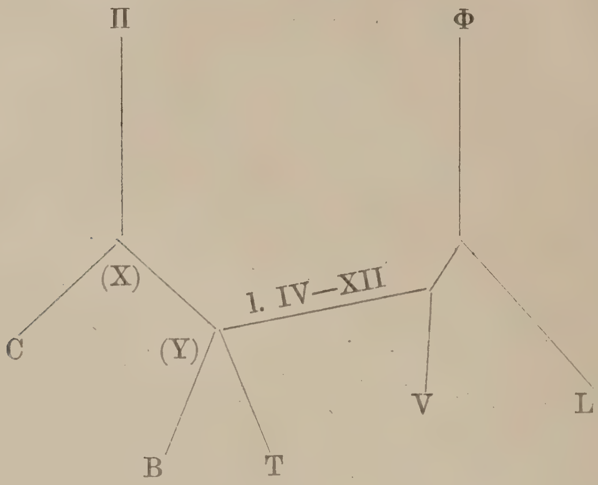
50, 19 ἑρμηνεύειν om. VLT 57, 3 verba οὐ usque ad 4 τελειωθεῖσαν om. VLT 61, 9 δὲ om. VLT 61, 13 τὸ alt. om. VLT 64, 28 γίνεται πρῶτος om. VLT 65, 13 φησί om. VLT 119, 29 οὗτος om. VLT 131, 19 ἰδίου om. VLT 173, 16 ἀποδοθεὶς om. VLT 181, 21 τὸ ante βούλεσθαι om. VLT 182, 28 τε om. VLT 185, 13 παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ om. VLT eqs.

Illud exemplar, unde T vel potius (Y) libros IV—XII repetivit, codici V similior erat quam Laurentiano, quod his locis intellegitur. V et T inde a libro IV haec vitia soli exhibent: vol. II p. 49, 18 ἀνείδεον] ἀΐδιον VT 49, 20 ἦν] ἡ VT 49, 23 προκεῖσθαι] προσκεῖσθαι VL 50, 7 διεξίῃ] διεξήει VT 53, 7 ὑπολισθήσαντα] ὑπολισθήσαντας VT 53, 11 μαθὼν κηρυσσόμενον] κηρυσσόμενον μαθὼν VT 60, 16 βλάσφημα] βλασφήματα VT 66, 13 φασιν] φησὶν VT 70, 1 ἐφεστάναι] ἐφιστάναι VT 70, 26 προαγούσῃ] προαγαγούσης VT 73, 30 λίχνοι] λύχνοι VT 101, 16 πάντες] πάντων VT 132, 24 συμμετελθούσης] μετελθούσης VT 141, 1 ὁμολογοῦντες] ὁμολογοῦντας VT 145, 24 ὑμᾶς] ἡμᾶς VT 171, 3 πάντως συνυπακούεται] συνυπακούεται πάντως VT 171, 9 τὸν λόγον] τῷ λόγῳ τὸ εἰρημένον VT 171, 28 ὡδηγήθημεν] ἐδιδάχθημεν VT 172, 3 διεξίτω] διεξιέτω VT 175, 17 τοῦ ἐκ μὴ ὄντος] ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ VT 180, 12 τοσοῦτον εἶναι κἀκεῖνο] κἀκεῖνο τοσοῦτον εἶναι VT 181, 25 καὶ post θέλειν add. VT 186, 3 διὰ σώματος] διαμένουσα VT 191, 17 ταῦτα] τῶν VT 191, 19 παριστῶντα] παριστώντων VT eqs.

Multis locis VT var. lect. eandem in textum receperunt velut vol. II 50, 9 προϊέναι] συνίστασθαι VT 79, 22 πατρόθεν ἥκειν] ἔχειν πατρόθεν ἤκουσαν VT 175, 14 φευκτότερον] φρικτότερον καὶ φευκτότερον VT (conglutinatum ex var. lect.) 180, 8 κύκλῳ] λόγῳ VT coniecerunt his locis: 54, 14 τὸ πάθος] ἀπαθῶς VT (ubi scribendum est <καὶ οὐ νοήσεις> τὸ πάθος cum cod. Monac.) 55, 25 ἐκτὸς add. VT 59, 34 καὶ post εἰ add. VT.

Quodsi libros IV—XII in T traditos maxima ex parte recensioni Φ reddimus, unde petiti sunt, cetera,

quae codicibus BCT servantur (l. I, II, III, XII^b), ad diversam originem pertinent, de qua iam videbimus.

DE RECENSIONE Π (SAEC. IV—VI)

Codices tetrabibli BCT ex recensione antiqua fluxerunt, quam Π appellare soleo. ea olim non solum librorum tetradem continebat, sed omnes praeter librum XII^b, ut integris huius stirpis exemplaribus ostenditur, quae adhuc servantur. quid? quod etiam CT vestigia plenioris exemplaris, unde deducti sunt, retinent. librum enim tertium sic inscribunt: λόγος γ' καὶ καθεξῆς, quod ad praesentem eorum statum minime quadrat, sed seriem librorum significat, qui tertium olim sequebantur. librarius cum librum III a libris sequentibus avelleret et cum libro XII^b contra naturam coniungeret, verba καὶ καθεξῆς delere oblitus est, quae in suo exemplari integro legebat. priorem ordinem bene servavit A(mbrosianus), eiusdem stirpis nobilior propago, qui et ipse librum III inscribit λόγος γ' καὶ καθεξῆς — eandem inscriptionem antiquissimam servant M(arcianus) et Monacensis — eique libros IV—XII, ut oportet, adiungit, sed perantiqua ra-

tione titulos eorum omittit singulosque libros una linea vacua inter se discernit. tituli partim postea a manu recenti additi sunt partim etiam nunc desunt. certe in archetypo codicis A omnino nulli fuerunt. supra docui (p. XI) libros III—XII olim unum librum, qui erat tertius, conformasse eumque in decem τόμους divisum fuisse. haec ratio editioni papyraceae saeculi IV idonea postea iure immutata videtur, cum decem τόμοι in membranam transscriberentur. recensio Φ decem λόγους numerat, qui olim τόμοι audiebant; codex A priscum auctoris consilium religiosius respexit, cum decem τόμους vel λόγους rursus in unum librum contraxit et singulorum voluminum titulos abrogavit. quodsi verbis λόγος γ' καὶ καθεξῆς omnes libri a tertio ad duodecimum comprehenduntur, apparet etiam (B)CT, qui haec verba servaverunt, ex integris exemplaribus derivari. liber XII^b ne in hac quidem classe suum locum i. e. libri secundi sedem obtinebat, sed a recensione II velut a Φ primum deerat. postquam inventus est, alii post librum III, alii post XII, hoc est in fine totius seriei, eum collocaverunt, cum certam rationem non haberent. ad hanc recensionem II praeter BCT hi codices pertinent:

Primum Vaticanus graecus n. 1907 (S) saeculi XIII chartaceus (fuit 20 × 33 cm) codex ingens, qui omnia Gregorii Nysseni opera continet, iam duobus voluminibus grandibus compactus, graves fortunas passus misereque laceratus esse videtur, quare folia omnia charta tenui et perlucida obducta et in margine charta solidiore praetexta sunt, ne codex omnino dilaberetur. iam folia singula aream 26 × 36 cm capiunt. codex quamquam diligenter restauratus est, multis tamen locis adeo scissus est, ut legi non possit. scriptus est permultis compendiis, sed satis clare et distincte, lineas singulae paginae capiunt 60—80, plerumque 66—72. in universum folia habet 308. volumen primum folia 1—168, alterum folia 169—308 complectitur. folium ultimum vacuum est. fol. 1—2 πίναξ praemittitur, qui initia omnium librorum continet, qui

insunt. fol. 3 errore hoc loco collocatum videtur, nam debebat ante fol. 1 collocari. S multa folia vacua habet, quas restaurator interposuit. certe codicem sibi visus est valde mutilum repperisse, cum praesertim folia numeris egerent*). ubicumque folium excidisse putabat, folium vacuum interposuit. sed apparet nonnullis locis plura deesse, ubi unum folium substituit. folia, quae certa sede egebant, non semper in suum locum reduxit, velut folium evulsum 303, quod etiam nunc libere vagatur, post fol. 52 collocandum erat, nam epistulam canonicam ad Letoium exhibet. alia folia velut 301, 305, 307 ex tempore in suam sedem reducere non potui.

Quantum re vera perierit, ex quaternionibus aliquatenus erui potest. quaterniones in dextra parte marginis superioris leguntur, quamquam non omnes superstites sunt. primus quaternio, quem legimus f. 61, est $\overline{\iota\gamma}$. igitur 96 folia antecesserant, et desunt folia 35, quae maxima ex parte in lacuna inter fol. 47 et 50 intercidisse patet. eam enim maiorem esse quam restaurator aestimavit, qui ibi duo folia vacua interposuit, certum est. tum legi possunt quaternionum signa $\overline{\iota\varsigma}$—$\overline{\varkappa}$ (fol. 85—117), deinde $\overline{\varkappa\gamma}$—$\overline{\varkappa\varsigma}$ (fol. 138—162). numerus in fol. 130 iam non potest cognosci, nimirum fuit $\overline{\varkappa\beta}$. efficitur quaterniones $\overline{\varkappa}$ et $\overline{\varkappa\alpha}$ in fol. 117—130 exstitisse, id quod fieri non poterat. nam 3 folia deesse nemo non videt. atqui lacuna hiat post fol. 124, quam restaurator 2 foliis explevisse sibi visus est. re vera 5 folia in hac lacuna perierunt. in secundo codicis volumine numeri quaternionum continui leguntur usque ad $\overline{\lambda\beta}$ (fol. 210). fol. 238 notatur $\overline{\lambda\varsigma}$; si igitur $\overline{\lambda\varepsilon}$ fol. 230 et $\overline{\lambda\delta}$ fol. 222 exstitisse mente fingas, quaternio $\overline{\lambda\gamma}$ autem fol. 218 coepit, ei quattuor folia tantum relinquuntur. post fol. 217 restaurator 2 folia vacua intercalavit. quaternio $\overline{\lambda\gamma}$ excidit et in fine codicis inde a

---

*) sed ἑρμηνεία ἐπίτομος εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν καὶ τὰ κείμενα (?) (fol. 93—108v) antiquos numeros habet (1—16); numeri non iam omnes legi possunt.

fol. 296 agglutinatus est. continet initium libri contra Macedonianos. a fol. 238 usque ad 278 quaterniones $\overline{\lambda\varsigma}$ — $\overline{\mu\alpha}$ deinceps exstant, praeterquam quod fol. 246 nil nisi $\overline{\lambda}$ legitur, ubi olim $\overline{\lambda\zeta}$ exstiterat, et fol. 270 nihil acie dinosci potest. ultima pars huius tomi mutila est, neque iam quaterniones a fol. 278—308 persequi possumus. a folio 296 sequi quaternionis $\overline{\lambda\gamma}$ initium supra docui, folia 298—308 neque certo ordine adiecta neque fixa sunt. numeri continui, quibus singula scripta in indice praevio signantur, per totum codicem iuxta titulos in margine positi sunt.

Eunomiana incipiunt a primo libro nullis argumentis praemissis. κεφάλαια margini olim adscripta numerisque signata erant per totum librum I, velut in P(atmensi) et Vaticano Z. iam margine exteriore deleto vel circumciso plerumque legi non possunt. librorum ordo idem est qui in recensione Φ, nisi quod liber XII^{b} in fine additus est. initium libri I periit, incipit a verbo θεραπεύοντι vol. I p. 21, 28. ubicumque codex scissus legi non potest, in apparatu critico notavi. libri XII^{b} pars posterior periit, deficit in verbis ἀφῆκαν καὶ vol. I p. 245, 22 (codicis fol. 285^{v} expl.). fol. 286—287 perierunt, fol. 288 incipit liber εἰς τὴν πεντηκοστήν. contuli scripta contra Eunomium Romae vere 1912. iterum inspexit meis precibus Georgius Pasquali Romanus, nunc Florentinus, anno 1915.

Ex S ad verbum descriptus est codex Burneianus (D) Musei Britannici n. 52 membranaceus saeculi XIII—XIV. insunt S. Gregorii Nysseni homilia XIV in Canticum canticorum (f. 1), inc. (mutil.): ... τεθνήκει μὲν αὐτῇ ἅπας ὁ κόσμος — eiusdem Gregorii homilia XV in Canticum canticorum (f. 13) — τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς (f. 32) — τοῦ αὐτοῦ πρόλογος εἰς τὸν πατέρα ἡμῶν· περὶ προσευχῆς καὶ περὶ τοῦ μὴ βαττολογεῖν (homiliae quinque) (f. 100) — τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα (secundum latinam tituli paraphrasim or. III) (f. 146) — εἰς τὴν εἴσβασιν τῶν νηστειῶν (f. 164) — λόγος πρὸς Πέτρον τὸν ἴδιον ἀδελφόν· θεωρία εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν (f. 176) — (τοῦ αὐτοῦ) κατὰ

Ἀρείου καὶ Σαβελλίου (f. 259), inc.: Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία ... — περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ Μακεδονιανῶν τῶν πνευματομάχων, inc.: Τάχα οὐδεὶς ἀποκρίνασθαι προσήκει τοῖς ματαίοις τῶν λόγων (f. 270) — ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Πέτρον (f. 293) — τοῦ Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρητικὸς μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου (f. 295) „desiderantur quaedam a verbis ἐν αὐτῇ περιγεγράφθαι (vol. I p. 95, 8) ad ἂν μὴ κοινωνία τις (vol. I p. 119, 14); deinde a verbis παρ᾽ αὐτοῦ πεπραγμένοις (vol. I p. 140, 24) ad σημαινομένης καὶ ὑπ᾽ αὐτῆς (vol. I p. 162, 20). deficit in verbis σωματικοῦ προκαλύμματος (vol. II p. 156, 19).“ tabellae photographice depictae ad priorem partem libri I contra Eunomium mihi suppeditant, quae codicem Burneianum accurate ex S descriptum esse ostendunt. quodsi ea pars libri XII[b] in Burneiano servata esset, quae in S periit (a vol. I p. 245, 22 ἀνεξέταστον usque ad finem), D diligenter excutiendus fuisset. sed quoniam eam deesse dixi, codicem omnino abicere potui.

Codex A(mbrosianus) C 215 inf. chartaceus saeculo XII ut videtur exeunte vel XIII foliis 235 (26 × 35 cm) manu fluenti et larga pulcherrime scriptus, sed umore pessumdatus et fuscatus est. Salmazzius, Caroli Borromaei negotiator astutus, cum multis aliis libris eum ineunte saeculo XVIII ex Graeciae monasteriis, quae codicum conquirendorum causa non sine mortis periculo perscrutatus erat, Mediolanum attulit. originem codicis esse inventor propria manu in folio praevio Thessaliam scribit. praeter folia 235 dinumerata unum folium vacuum in fine additum et duo folia praevia habet, e quibus alterum πίνακα manu Salmazzii exaratum continet. initia singulorum contra Eunomium librorum latine enumerantur. inde librum primum iam a Salmazzio sine capite inventum esse comperimus (incipit a verbis vol. I p. 111, 16 κατὰ τὸ ἀόρατον). nimirum non intellexit Salmazzius duo praeterea folia deesse, unum inter f. 44 et 45, alterum inter f. 50 et 51. codex nihil continet praeter libros adversus Eunomium. capitulatio simulne

cum exordio libri primi interciderit, explorari iam non potest, cum ne primus quidem liber, ut solet, numeros capitulorum in margine habeat. librorum ordo idem est qui in S, i. e. vulgaris. codex descriptus est, ut supra (p. XXXVI sq.) demonstravi, ex exemplo perantiquo papyraceo, sed aliis codicibus intercedentibus. tituli, quos nunc ab libro IV usque ad XII legimus, a scholiasta recentiore una cum scholiis marginalibus quibusdam per totum codicem dispersis, quae plerumque legere non poteram, postea intrusi sunt. is omnia mirum in modum turbavit. utinam verba, quae inter libros VIII et IX in linea vacua addidit, aliquis legere possit! fortasse aliquid de ratione, si quam sequitur, ibi fassus est. λόγος θ′ legimus initio libri X. liber qui fertur XI λόγος δέκατος ab eadem manu inscribitur, liber XII inscriptione omnino eget, quamquam in fine libri antecedentis post verba ἀντίχριστος λέγοιτο signum interpositum est. liber XII^b inscribitur τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπου̅ Νύσσης πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ ἀσεβοῦς δεύτερον λόγον, quod cum CTS consentit. codicem totum contuli Mediolani autumno anni 1912. abieci librum XII^b, postquam diligenter cum ceteris libris manu scriptis comparavi. nam quamvis editorem premat exigua eius libri memoria, tamen Ambrosiano adhibito nihil proficimus. et ipse enim comprobat, quod supra dixi, omnes codices in libro XII^b ad eundem fontem redire. A in hoc libro maxime cum Marciano facit, quem cum integrum ad librum XII^b recensendum adhibuissem, Ambrosianum in hac parte dimittere melius erat.

Iam de librorum BCTAS mutua ratione videamus. initio libri primi, ubi A deficit sed B servatur, BCTS multis locis contra consensum codicum V et L, i. e. contra recensionem Φ stant. et de veris lectionibus, quamvis multo maior sit numerus eorum, taceo. sed etiam in pravis plerumque consentiunt. lacunosi sunt his locis (congessi locos ex libro I usque ad p. 115, 1—2 περικόπτῃ, nam ab hoc verbo B deficit): vol. I p. 22, 17 καὶ om. BCTS 23, 9 τοῦ κυρίου om. BTS (C in tabellis meis

photographicis deficit) 28, 2 τε om. BCTS 30, 16 ἄλλην om. BTS (C def.) 34, 20 καὶ ante εἶναι om. BTS (C def.) 43, 10 αὐτὸς om. BCTS 43, 15 τὸ om. BCTS 44, 16 τοῦτον om. BCTS 50, 2 αὐτομάτως om. BCTS 80, 25 καὶ om. BCTS. corruptelam communicant his locis: vol. I p. 29, 16 πλέον vel πλεῖον] πλείω BTS (C def.) 30, 9 κακήγορον] κατήγορον BTS (C def.) 34, 13 ἀποροίη] ἀπορήσῃ BTS (C def.) 59, 25 οὐδὲ] οὐ BCTS 88, 11 κατασκευάζει] παρασκευάζει BCTS. levissima quaeque notare supersedi.

Est ubi S cum VL contra BCT faciat, sed fere in lectionibus veris. tamen acri iudicio et his locis egere non licet, nam etiam ubi VLS consentiunt, fallere possunt. nonnumquam etiam CS vel TS cum VL consentiunt, sed plerumque in veris. vix enim dicere operae pretium est neutram recensionem per tot saecula a mutuo contagio immunem mansisse, sed lectiones alterius ad alteram invicem permanasse aliosque librarios aliter in hac re versatos esse. codices quidem (B)CT verba recensionis Π multo integriora tradiderunt quam S, sed solum in libris I, II, III, XII[b]. in ceteris S et A recensionis Π unici testes sunt, cum libri IV—XII in T e codice mixtae recensionis fluxerint, in B et C autem omnino desint.

Codex A incipit a vol. I p. 111, 16 κατὰ τὸ ἀόρατον. has lacunas enotavi, quibus communis codicum ACTS origo comprobatur. vol. I p. 122, 31 πάντως om. ACTS 129, 22 περὶ om. ACTS 130, 5 τῆς om. ACTS 154, 26 τοῦ ἀγεννήτως ὄντος om. ACTS 164, 17 κατὰ τὴν οὐσίαν om. ACTS 166, 9 ἐν om. ACTS 168, 27 τοῦ χείρονος om. ACTS 182, 1 αὐτὸν om. ACTS 184, 23 διὰ om. ACTS 185, 16 δηλαδὴ om. ACTS 185, 17 δῆθεν om. ACTS 186, 3 ὁ om. ATS 191, 11 ἦν om. ACTS 192, 6 φησί om. ACTS 194, 3 πατέρα om. ACTS 198, 11 μυστηρίων om. ACTS 203, 28 ὀργὴ καὶ ἀοργησία om. ACTS 206, 13 τινῶν om. ACTS 212, 4 τε om. ACTS 215, 5 καὶ ante ὧν om. ACTS vol. II p. 3, 3 μονογενῆ om. ACTS 6, 20 τις post ἦν om. ACTS 17, 12 ἐκεῖνα om. ACTS

29, 23 ἐν om. ACTS 40, 7 ὁμοίως om. ACTS 45, 15 αὐτὸν om. ACTS. corruptelam eandem exhibent vol. I p. 127, 11 ἐπιστὰς] ἐφιστὰς ACTS (cf. p. 213, 26) 129, 24 συζητήσει ACTS corruptum, συνιζήσει corr. Wilamowitz συζήσει L συζητεῖ V 137, 16 τὸ κάτω] τὰ κάτω ACTS 143, 24 γενόμενον] γινόμενον ACTS 161, 28 χοῦ] χριστοῦ (!) ACTS 172, 14 προσγινομένη] προσγενομένη ACTS 176, 26 ἢ] εἰ ACTS 191, 12 τὸν ἔλεγχον] τὸ λέγειν ACTS 192, 4 τούτοις] τοιούτοις ACTS 194, 5 ἐπὶ] ἀπὸ ACTS 197, 13 ποτὲ μὴ] μήποτε ACTS 201, 2 προστάγματος] πράγματος ACTS 201, 4 οὐδὲν] οὐδὲ ACTS 209, 19 οὐ] οὔτε ACTS 213, 26 ἐπιστὰς] ἐφιστὰς ACTS (cf. 127, 11) vol. II p. 5, 17 χρήσει] κρίσει ACTS 16, 21 γινόμενον] γενόμενον ACTS 21, 6 κατανοήσωμεν] κατανοήσομεν ACTS 25, 3 γεγεννῆσθαι γεγενῆσθαι ACT et S prius, alt. ν sscr. 36, 12 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ ACTS eqs.

Non nisi eas enotavi lacunas atque corruptelas, quas in libris I et III inveni, poteram etiam eas afferre, quae in libro ad refutandam Eunomii confessionem scripto (vulgo II) occurrunt; nam cetera inde a libro IV usque ad XII (l. III tom. II—X huius editionis) C non habet. recensio etiam in his libris maxime in ATS posita est, cum multo meliores sint quam Φ, nisi quod supra (p. XXXIV) ostendi codicem T in his libris exemplari usum esse, quod ex Φ multa plerumque falsa receperat. sed haec nullius momenti sunt, si consideras omnia fere, quae melioris notae sunt, ex ATS redundare. inter eos A excellit, cum multas tradat lectiones, quae in ceteris codicibus non exstant. codex A unus verum exhibet his locis, quos facile augere possem: vol. I p. 116, 23 διανοούμενον A] διανοούμενος cet. 125, 16 ἑαυτὸ A] ἑαυτῷ cet. 138, 6 καὶ A] om. cet. vestigium veri A servavit, recipe καὶ et scribe ἔχονται pro ἔχοντες 157, 21 σκιαγραφίαις A] σκιογραφίαις cet. 169, 13 ὃν υἱὸν ὀνομάζουσιν om. A glossema ad πλάσματος, quod in textum irrupit 185, 14 μήτε παρὰ τοῦ διδασκάλου ῥηθὲν A] om. cet. 187, 18 ἀποτετμημένον A sed ω supra ο scr.] ἀποτετμημένων cet. 188, 26

ἐννοίας A] ἐπινοίας cet. 204, 4 ἡ A] om. cet. 205, 3 ἔτι A] εἴ τι cet. vol. II p. 65, 9 ὅς A] om. cet. 69, 22 ὃ ἔχει A] ἢ ἔχειν cet. 88, 20 συστοιχοῦντα A] στοιχοῦντα cet. 92, 3 ᾗ A] om. cet. 100, 13 ᾠκειῶσθαι A] οἰκειώσασθαι cet. 104, 8 ἐκεῖνο A prius, sed ἐκείνῳ corr.] ἐκεῖνο cet. 106, 14 καὶ ante γράφει δὲ cet., om. A 110, 29 κακηγορεῖν A] κατηγορεῖν cet. 111, 15 πᾶν A] πάντων cet. 111, 20 φύσση A] φύσει cet. φύσῃ scribe 115, 30 κακηγορίας A] κατηγορίας cet. 119, 29 οὗτος A] τοῦτο S om. cet. 119, 15 αὐτῷ A] αὐτῷ LTS αὐτὸν V 131, 1 βλέποι A] βλέπῃ S βλέπει VLT 132, 17 ἡ A] om. cet. 138, 1 ἐν οἷς A] ἐν ᾧ cet. 138, 26—27 πρὸς τὸ χεῖρον A] τὸ πρόχειρον cet. 153, 16 σὺ A] οὐ cet. 153, 24—25 τὸ post ὅς ἐστι add. A] om. cet. 156, 20 τοῖς ὀνειροπόλοις ἀφήσομεν A] τοὺς ὀνειροπόλους ἂν φήσωμεν (φήσομεν VL) cet. 157, 1 προφερόμενα A] προσφερόμενα cet. 157, 19 ἀπ᾽ A] ὑπ᾽ cet. 169, 1 τῷ εὐνομίῳ A] τοῦ εὐνομίου cet. 175, 14—15 ἐν ante τῇ ἀκολουθίᾳ add. cet., om. A 179, 8 υἱὸς A] θεὸς cet. 180, 14 ἡ ... λαμπηδὼν A] τῇ ... λαμπηδόνι cet. 184, 21 οἷός τε ᾧ A] οἷόν τε ᾖ cet. 186, 6 γεννήσεων A] γεννήσεως cet. 188, 27 τόπον A] κόπον cet. 189, 5 τὸ ante ἀπαύγασμα add. A] om. cet. 190, 19 et 20 γέννησις et γέννησιν A] γένεσις et γένεσιν cet. 191, 17 φοβεῖ ex -ῇ corr. A] φοβῇ cet.

Nonnullis locis A coniectura Gregorii verba temptavit, velut II 21, 26 ceteri codices ΚΑΤΑΧΘΗ praebent, quod Wilamowitz (idem invenit Harder) feliciter emendavit, cum ΚΑΤΑϹΧΗ restituit, A καταταχθῇ pessumdedit.

II 33, 25 legimus αἱ δὲ τῶν ποιοτήτων διαφοραὶ οὔ τινα (correxi, οὐ τὴν codd.) κατὰ τὸ ὑγρὸν παραλλαγὴν ἐμποιοῦσιν, ἀλλά τινος ἰδιότητος τὸ ἐν τῷ οἴνῳ ὑγρὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι διακρινούσης στύψεως ἢ γλυκύτητος ἢ ὑγρότητος (πικρότητος A) θατέρῳ τούτων παρομαρτούσης. vini umor discernitur ab umore, qui est in vitibus, eo quod qualitatem specificam suscipit; nam alteri στύψις propria est, alteri γλυκύτης. corruptela eo orta est, quod ὑγρότητος verbum,

oppositum τῷ ἐν τῷ οἴνῳ ὑγρῷ, in lineam inferiorem delapsum est, nam ad ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι ... supplendum est ὑγρότητος. scribendum est igitur διακρινούσης ὑγρότητος, ἢ στύψεως ἢ γλυκύτητος (vel vice versa) θατέρῳ τούτων παρομαρτούσης. A cum id non intellexisset, στύψεως ad ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι rettulit, tum ut oppositum efficeret inter γλυκύτητος et ὑγρότητος, πικρότητος interpolavit.

II 177, 5 ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Μανωὲ γενομένη φωνὴ τὸ ἀπερίληπτον εἶναι τῆς διὰ τοῦ ὀνόματος σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται VLTS τῇ et σημασίᾳ (ut videtur ex coniectura) A, ubi rectius transponunt vulgo διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σημασίας.

II 159, 28 τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως ἐκτός, ὡς περὶ ἀνθρώπων διαλεγόμενος τὸν μὲν εἰπεῖν ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἵππον καλεῖν συγκρίνων; sic legit V καλῶν συγκρίνων LT v καλῶν καὶ συγκρίνων S καλῶν συγκρίνοι A ex coniectura ut videtur.

II 98, 1 τίς οὕτως ἠλίθιος ὡς Ἰωάννου καὶ Παύλου καὶ τοῦ λοιποῦ χοροῦ τῶν ἁγίων τὰς γνησίας ταύτας φωνὰς καὶ τῆς οἰκειότητος ἐνδεικτικὰς κηρυσσόντων μὴ πρὸς ἐκείνους βλέπειν, ἀλλὰ τοῖς διακένοις κροτάλοις τῶν Εὐνομίου σοφισμάτων *** διδασκαλίαν τῶν διὰ τοῦ πνεύματος λαλούντων μυστήρια καὶ Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς φερόντων Εὐνόμιον ἀληθέστερον οἴεσθαι; lacunam statui, post σοφισμάτων προσέχειν καὶ τῶν διὰ scribit V (omisso διδασκαλίαν), ut apparet ex coniectura. sed plura interciderunt in lacuna. τῆς διδασκαλίας ex coniectura A, cum dativum τοῖς διακένοις ... κροτάλοις non habere unde pendeat non intellexerit, id quod V recte perspexit.

II 191, 3 ἀλλὰ μὴν ἴδιον πάντων τῶν διὰ γεννήσεως ὑφεστηκότων τὸ μὴ εἶναι πρὸ τῆς γεννήσεως· ἀλλότριον ἄρα τοῦτο τῆς τοῦ μονογενοῦς ἰδιότητος ᾧ μηδὲν τοῦ τρόπου τῆς κοινῆς γεννήσεως [εἴδους τὸ πεπλανημένον] προσεῖναι ἡ τοῦ μονογενοῦς ἐπωνυμία μαρτύρεται. οὐκοῦν πιστωθήτω ὁ ὑλικὸς οὗτος καὶ τῇ αἰσθήσει φίλος διὰ τοῦ ἑτέρου τῆς γεννήσεως εἴδους τὸ πεπλανημένον τῶν ὑπολήψεων αὐτοῦ διορθώσασθαι. verba εἴδους τὸ πεπλανημένον, quae inclusi, ex v. 9, ubi eadem

verba occurrunt, intrusa sunt. εἴδους τοῦ πεπλανημένου scripsit A, ut verba coniectura plana redderet.

II 180, 7 ὡς γὰρ τὸ ἡλιακὸν σῶμα ὅλῳ τῷ περιέχοντι κύκλῳ χαρακτηρίζεται καὶ ὁ τὸν κύκλον ἰδὼν ὅλου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ὑποκειμένου τὴν ὑπόστασιν διὰ τοῦ φαινομένου ἀνελογίσατο, οὕτως εἶπεν (scil. ὁ ἀπόστολος Hebr. 1, 3) ἐν τῷ μεγέθει τῆς τοῦ υἱοῦ δυνάμεως τὸ τοῦ πατρὸς μεγαλεῖον χαρακτηρίζεσθαι ... εἶπεν scripsi cum vulg., εἰπεῖν libri. A, qui οὕτως εἰπεῖν intellegeret „ut ita dicam", χαρακτηρίζεται ex coniectura restituit, sed corruptelam eo auxit. nihil enim certius est quam εἶπεν legi oportere, nam toto hoc loco de apostolo dicitur (cf. 180, 6 ἐμποιεῖ 180, 23 κατωνόμασε).

II 162, 8 λέγει γὰρ αὐτὸς μετὰ τὴν διὰ μέσου φλυαρίαν μικρὸν ὑποβὰς ὅτι ἀμετάθετος ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις, τούτῳ (τοῦτο libri) καὶ αὐτὸς ἐπιψηφίζων τῷ λόγῳ τὸ πάγιον εἶναι τὴν ἀληθῆ τῶν προσηγοριῶν πρὸς τὸ ὑποκείμενον οἰκειότητα. cum libri omnes τοῦτο legant, A dativum ad ἐπιψηφίζων requirens τῷ λόγῳ τῷ πάγιον scripsit, at τούτῳ scribendum et cum τῷ λόγῳ coniungendum erat.

II 148, 21 ... ὅτι υἱὸς ὢν (scil. ὁ Δαβὶδ) τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ τῶν ποιμνίων ἐπιστατῶν εἰς βασιλέα ἐχρίσθη, οὐκ ἄνθρωπον αὐτὸν τηνικαῦτα ποιούσης τῆς χρίσεως, ἀλλ' ὄντα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὅπερ ἐτύγχανεν ἐξ ἰδιώτου πρὸς βασιλέα μετατιθείσης. μετατιθείσης quod est unice verum praebet S, inde μετατεθείσης corruptum esse videtur; nam VLT μετατεθείς exhibent, sed T in exemplari suo μετατεθείσης compendio scriptum invenisse videtur, signum enim supra -είς positum non plane intellegitur. a corruptela μετατεθείς profectus A μετατεθεῖσθαι pessumdedit ex coniectura.

Codex M(arcianus) Venetus (fund. ant.) LXIX (501) saeculi XII vel potius XIII in quarto chartaceus folia continet 422, qui numerus etiam folium vacuum sine numero praemissum comprehendit. in fine codicis folium vacat. sunt etiam numeri qui folium praevium ex alio chartae genere sumptum complectuntur, qui a recentiore manu adiecti sunt neque cum quaternionum initio

congruunt. codex ex duabus partibus constat, quarum altera a fol. 265 incipit. inde etiam novus quaternionum ordo ab α' orditur. pars prior 34 quaterniones capit, quorum primus incipit a fol. 2. quaterniones ordine progrediuntur usque ad quaternionem 29 (fol. 226), qui sex tantum folia habet. tricesimus non amplius quattuor folia continet, duo sequentes octona folia habent, tricesimus tertius novem. quaternio 34 incipit a fol. 261, pergit usque ad fol. 264. in folio 265 primus quaternio alterius codicis incipit, cuius quaternionum ordo non longius procedit quam ad quaternionem 16 (fol. 393). ιβ novem folia capit (fol. 353—361), ιε septem (378—384), ιζ incipit f. 393, explicit igitur f. 400. f. 401 Nicetae Byzantini refutatio epistulae regis Armeniae incipit. codex ab una manu satis aequabili scriptus est. compendiis utitur in nominibus sacris, in verborum terminationibus, in verbis maxime usitatis. ι subscriptum fere neglegitur.

Insunt haec:

(f. 2) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ἀντιρρητικὸς λόγος ᾱ. habet omnes deinceps libros usque ad librum XII[b] eodem ordine quo SA, i. e. ordine vulgari, sed alia divisione, de qua infra agam. liber XII[b] incipit a f. 153, inscribitur τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς δεύτερον λόγον, expl. 201[v] (f. 201[v]) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν Βασιλείου εἰς τὸν τρίτον τῶν εἰρηνικῶν (f. 202) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον τὸν ἴδιον ἀδελφόν (f. 209) τοῦ αὐτοῦ ἐπιτάφιος εἰς τὸν μέγαν Μελέτιον ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας (f. 212) τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας λόγος πρῶτος (f. 217) τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας λόγος δεύτερος (f. 219) τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγος ἐγκωμιαστικὸς ῥηθεὶς ἐν τῷ μαρτυρίῳ (f. 223) τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης ἀδελφῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου (f. 235) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν Βασιλείου εἰς τὸν δεύτερον εἰρηνικὸν τοῦ θεολόγου· περὶ ζήλου (f. 236) τοῦ Νύσσης λόγος εἰς τὴν ὑπαπ-

αντὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰῦ χῦ (f. 243ᵛ) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν Βασιλείου εἰς τὸν λόγον τοῦ θεολόγου τὸν εἰς τοὺς πολιτευομένους (f. 244) βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης (f. 264) ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν τῶν εἰς τὸν περὶ εὐταξίας λόγον, in margine: τοῦ θεολόγου (f. 265) τοῦ πανσόφου μοναχοῦ κυρίου Λεοντίου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἀπορίαι πρὸς τοὺς μίαν φύσιν λέγοντας σύνθετον τὸν κύριον ἡμῶν ἰν̄ χν̄ καὶ μαρτυρία τῶν ἁγίων καὶ ἀνάλυσις τοῦ δόγματος αὐτῶν. de parte codicis altera cf. catalogum bibliothecae Marcianae a Zanettio editum p. 46 sq.

Librorum contra Eunomium κεφάλαια desunt neque olim exstitisse possunt, cum quaternio primus a primo λόγῳ ordiatur. sed in margine exteriore M numeros capitulorum libri I quondam habuit, e quibus nonnulli servantur velut θ', ια' (sed α' recisum est), κα', κδ', κς'. ceteri cum margo a glutinatore circumcideretur et ambo codices in unum conglutinarentur, interciderunt. codex fuit ex numero librorum manu scriptorum cardinalis Bessarionis, qui propria manu — eadem manus nomen Bessarionis in Homeri et Platonis aliisque codicibus Venetis condidit — in fronte codicis haec scribit: γρη̄ τοῦ νύσσης κατ᾽ εὐνομίου καὶ ἄλλα τινὰ διαφόρων. βησσαρίωνος καρδηνάλεως τοῦ τῶν τούσκλων*). cuius generis notae reperiuntur etiam in codicibus Cryptensibus (cf. p. XXIX). apparet hunc codicem a Bessarione, cum Constantinopoli in Italiam transmigraret, ex oriente allatum esse. M cum A

---

*) Gregorium et Basilium praedilexit, in quorum doctrina dogmatis fundamentum Graeculi posuerant. praeter florilegia et conciliorum acta versionem latinam testem adduco, quam Bessario Georgii Trapezuntii, theologi doctissimi bilinguis, opera in usum doctorum occidentalium parandam curavit. in prooemio, quod ipse specie epistulae ad Eugenium IV p. m. datae praemisit, studium Basilii et Gregorii non solum sermonis vestigiis prodit (nam Basilium „spiritus tubam“, „instrumentum gratiarum“, „pelagus sapientiae“ appellat), sed etiam doctrinam de spiritu sancto Romanam, ad quam se converterat, („de qua, inquit, cum Latinis contendebamus“) e Basilio comprobat. quare eum Latinis affert, quia „pro ipsis id est pro veritate pugnat“.

maxime cognatus est, etiam magis cum T facit, quem in gravioribus fere sequitur, ita ut ad unam recensionem utrumque redire consentaneum sit. quare in libris I—XII Marciano egere possumus, in libro XII[b] adhibui. servat in hoc libro eadem scholia marginalia, quae CTA tradiderunt (cf. p. XXIII). nam liber XII[b] etiam in M ex eodem exemplo deducitur, etsi singulari nota iuxta CT et S insignis est. contuli Venetiae autumno anni 1912.

Ex Marciano ad verbum descriptus est Monacensis (N) Bavaricus (Boicus Gretseri) gr. n. 92 chartaceus saeculi XVI, ex quo editio Parisina altera (1638) librum primum adversus Eunomium sumpsit et ceteros libros correxit. scriptus est in charta crassa et levi titulis et initialibus rubricatis charactere minusculo et nitido. constat ex foliis 477. codex probe conservatus est, nam quod multis locis lacunas exhibet, hoc librarius consulto fecit, cum iam in codice Marciano multis locis spatia vacua inveniret. Marcianus ipse ex libro pervetusto depictus esse videtur, quod multa et gravia aetatis damna tulerat. ante fol. 1 unum folium ex eadem charta praefixum est, cuius in pagina versa eadem manu, quae codicem scripsit, propositus est πίναξ ἀκριβὴς τοῦ παρόντος βιβλίου. codex igitur totus ab eadem manu descriptus est. continet scripta omnia, quae in Marciano insunt.

(f. 1) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ἀντιρρητικὸς λόγος α^{ος} sequuntur libri omnes usque ad finem libri XII[b], expl. 377 (f. 378) encomium in Basilium fratrem (f. 391) or. funebris in magnum Meletium archiepiscopum Antiochiae (f. 396) oratio in sanctos XL martyros (f. 413) vita S. Macrinae, sororis Basilii magni (f. 431) ex commentariis Basilii in orationem secundam theologi de pace, de zelo (f. 432) Nysseni sermo in occursum domini nostri Jesu Christi (f. 444) e commentariis Basilii in sermonem theologi de rei publicae administratoribus et quaedam alia excerpta (cf. descriptionem cod. Marc. p. XLVIII).

Librorum ordinem, qui idem est atque in Marciano,

hunc praebet. accurate autem ascribere eum liceat, quia de Bavarici librorum numero iam primi editores Livineius et Gretserus quaestionem moverunt. (f. 1) λόγος $\overline{\alpha}^{\tau o\varsigma}$ (f. 87) λόγος δεύτερος inc. ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις (f. 133) λόγος τρίτος καὶ καθεξῆς inc. εἰ τῷ νομίμως ἀθλοῦντι (f. 156) λόγος τέταρτος inc. καιρὸς δ' ἂν εἴη (f. 183) λόγος ε̄ inc. περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς, numerus in rasura rubricatus est, expl. 207^{v} verbis extremis libri s e x t i εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. (f. 208) λόγος ἕκτος inc. ἐπεὶ δέ φησιν τὴν κύριος λέξιν i. e. verbis primis libri s e p t i m i. liber sextus igitur cum quinto in unum librum contractus est. (f. 220^{v}) λόγος ζ̄ = vulgo liber VIII (f. 235) λόγος η̄ = vulgo IX (f. 246^{v}) λόγος θ̄ = vulgo X (f. 259) λόγος δέκατος = vulgo XI (f. 271^{v}) λόγος ῑᾱ = vulgo XII (f. 282^{v}) πρὸς τὸν Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς δεύτερον λόγον = vulgo XII^{b} vel XIII.

Codicem contuli Kiliae, quo a bibliothecae Monacensis praefecto benigne mihi transmissus est, bello durante anno 1916. rei criticae nullum fructum affert, quem non ex Marciano capere liceat.

Huc quamvis ignarus verae eius naturae codicem M a t r i t e n s e m (H) chartaceum (Archivio historico 164, 8 cf. Graux-Martin, Notices sommaires des manuscripts grecs d'Espagne et de Portugal p. 44—45) referendum esse duco, nam omnes libros contra Eunomium, in quibus etiam librum XII^{b}, continet. in catalogo nihil notatur nisi omnes 'duodecim' libros in codice exstare. fortasse Marciano et Monacensi cognatus est, qui sexto et quinto libro in unum contracto ex tredecim libris duodecim effecerunt. nihil inest praeter Nysseni libros. in foliis 274 scriptus est, subscriptio duos librarios nominat: in fine orationis catecheticae legitur τέλος. τῷ θεῷ χάρις, παρὰ Ἀντωνίου Καλοσυνᾶ Κρῆτος (!) αφξβ νοεμβρίου στὰς (= ἐς τὰς) ιβ ἐτελειώθη (die XII mensis novembris anni 1562). in fine duodecimi contra Eunomium libri legimus τέλος. τῷ δὲ θεῷ δόξα. ἐν ἔτει παρὰ Μιχαὴλ Μακροκεφαλήτου τοῦ Κρῆτος αφξ ἐ ν Τ ρ έ ν τ φ, ἐν μηνὶ δικεμβρίῳ ιε (die XV

m. decembris anni 1560). codex in concilio Tridentino sumptibus Martini de Ayala, episcopi Segoviae, scriptus est. in eodem concilio Calosynas etiam alios patrum sanctorum codices sua manu ex diversis exemplis descripsit, quae scilicet ex propinquioribus Italiae bibliothecis ad quaestiones dogmaticas solvendas allata erant. ab eodem enim etiam Theodoreti ἐξήγησις εἰς τοὺς ψαλμούς (Arch. hist. n. 164, 7), porro codex chartaceus actorum concilii oecumenici Ephesini a. 431 (Arch. hist. 164, 2), deinde codices 163, 5; 164, 13 aliique descripti sunt*). quotquot autem scripsit codices, qui in eadem bibliotheca Matritensi servantur, a Martino de Ayala, episcopo Segoviae (1560—1564), monasterio Ucles donati sunt, unde in bibliothecam pervenerunt. ipse Martinus a concilio Tridentino secum in Hispaniam rettulit. Nysseno tum studium diligentissimum impensum est quasi theologiae polemicae duci et exemplo. Gregorii Antirrheticis adversus haereticos scriptis, imprimis Eunomianis, animi acerrimorum propugnatorum ecclesiae catholicae ad ‘novos Arios Eunomiosque’ debellandos aetate contrareformationis instincti sunt. qua occasione H in monasterium Ucles pervenerit, ex cod. 163, 14 fol. 1 discimus: „hunc librum D. Martinus de Ayala, archiepiscopus Valentinus et huius conventus filius, moriens reliquit huic bibliothecae Uclesiensi anno 1566.“ praeter Nyssenum Athanasii et Cyrilli aliquot codices tum in Hispaniam venerunt, et ipsi classici τῆς παραδόσεως auctores.

Ipse Antonius Calosynas postea vestigia fautorum suorum Hispanorum secutus concilio Tridentino finito vagabundus primo graecorum codicum librarius, mox medicus nec non encomiorum scriptor ultimae vitae decennia apud aulam episcoporum Toleti et Segoviae degit, a Martino de Ayala scilicet Garciae de Loaysa archi-

*) In codice 164, 2 expressis verbis legitur: εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μαρτίνου Συγωβηέως καὶ δαπάνης αὐτοῦ. in Hispania etiam tum codices emere nemo poterat.

episcopo Toletano et Diegoni de Covarrubias episcopo Segòviae commendatus, homo et variis fortunae erroribus et mentis versutia vere Graeculus*).

DE FRAGMENTIS

Recensitis Gregorii codicibus, qui scripta contra Eunomium vel cuncta usque ad hunc diem conservarunt vel recensionem eorum selectam via ac ratione instituerunt, nunc quam brevissime de fragmentis inquiram, quae ad hunc scriptorem castigandum alicuius momenti esse iam satis ostendi. et reliquias quidem codicum olim integrorum, qui tempore interierunt, ut Vaticano-Cryptensem et Lesbicum, tum excerpta maiora descripta e codicibus, qui ipsi integri servati sunt, ut codicem Burneianum, cum suis cognatis iam supra, ut par erat, comprehendi. restant frusta e corpore operis Gregoriani consulto excisa et ad usum theologicum excerpta, quae consuetudo ab aetate labentis antiquitatis in dies magis percrebruit.

Vindobonensis theol. 279 (Nessel) inter fragmenta aliorum scriptorum ecclesiasticorum, in quibus nomino Symeonem Metaphrastem, Philotheum patriarcham Constantinopolitanum, Nicephorum, Theophanem Tauromenium, Joannem Chrysostomum, Constantinum Acropolitam, etiam Gregorii Nysseni quaedam frustula exhibet. fol. 1 Gregorii orationis in sancta lumina, fol. 4 orationum in sanctos quadraginta martyros, fol. 168 libri cuiusdam contra Eunomium fragmentum exstat, quod explicit fol. 168ᵛ. inscriptio huius fragmenti non ut solet rubro picta, sed a manu recentiore velut totum excerptum multis compendiis scripta est: τοῦ Νύσσης ἐκ τῶν (Εὐνομίου erasum, ut videtur) ἀντιρρητικῶν. quid sub rasura exstiterit, in tabula photographica certe cognoscere nequeo. inc.: καὶ ὅτι τὸ τοῦ εὐαγγελίου ῥητὸν τὸ

*) cf. de eius vita Bibliothèque de l'école des hautes études (sciences philol. et histor.) vol. 46 (1880) p. 342 sq. etiam in monasterio Escorialensi codices ab eo scripti inveniuntur.

φάσκον ὅτι· ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλά, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἓν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία, οὕτω λύει· οὐ πάντως ταῦτα λέγων τὰ κατὰ τὰς ἰάσεις θαύματα (lib. II § 119 vol. I p. 249, 24 sq.), expl. τὸν περὶ τοῦ δεσπότου τῆς κτίσεως χωρήσειε λόγον (lib. II § 123 p. 250, 28). ad verbum congruit cum codice M(arciano) et Monacensi, nisi forte ex A(mbrosiano) excerptum est. quod p. 250, 1 legit ἰᾶσθαι πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν (πᾶσαν νόσον καὶ om. cet.), ex variis lectionibus contaminatum videtur. nempe πᾶσαν νόσον in textum pervenerat pro πᾶσαν μαλακίαν; deinde in margine vel supra lineam additum videtur γρ. καὶ πᾶσαν μαλακίαν, quod aliquis postea in textum recepit.

Vaticanus graecus n. 165, quem Romae inspexi anno 1911, saeculi XIV — ei enim saeculo attribuit Joa. Mercati, qui etiam reliqua, quae ad codicem describendum pertinent, benigne denuo examinavit — chartaceus foliorum 282 in fine mutilus continet Nicephori Gregorae historias, tum ab alia manu in alio chartae genere Menandri περὶ βασιλικοῦ λόγου. in foliis ultimis postea adiunctis, et ab utroque opere praecedenti alienis a fol. 259 legitur pars satis magna libri I contra Eunomium, inc. οὐκ ἦν ὡς ἔοικεν, expl. 271ᵛ ἔκ τε τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ τῶν τούτου λόγων γέγονε δῆλον (= vol. I p. 20—48, 14). in folio 272 alia (?) manus scripsit excerptum breve τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς ἀνομοίους καὶ εἰς τὸν ἁβραάμ, inc. καὶ νῦν εἰσὶ κατ' ἐκείνους, expl. ἐξ οὐκ ὄντος τὸν υἱὸν εἶναι διωρίσατο (Migne 46, 557, 11—B 13). post finem excerpti in fol. 271ᵛ et in fol. 272 inferiore spatium vacuum remanserat, in quo postea alia manus scribere coepit (et pergit in foliis sequentibus) nova excerpta ἐκ τ(ῶν) τοῦ αὐτοῦ ἀντιρρητικ(ῶν), sunt autem haec: τίς γὰρ — φωνῆς (l. II § 568 vol. I p. 182, 6—§ 573 p. 183, 12), fol. 272ᵛ ὥσπερ τοίνυν ἕκαστον — τὴν ἀδέσποτον φύσιν (§ 623 p. 196, 29—§ 625 p. 197, 21), ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις — συνεισιούσης (§ 632 p. 199, 9—12), fol. 273 εἰ γὰρ παρέπεται — φησιν (§ 659 p. 206, 12—19), ὁ γὰρ ἐρωτηθεὶς — λέγω καὶ τὸ ἀτελεύτητον (§ 678 p. 211, 26

—§ 681 p. 212, 21), ἀλλ' οὔτε ἔστιν — ἀποφαίνεσθαι (§ 683 p. 213, 4—7), expl. fol. 273. tum in fol. 273ᵛ τοῦ Νύσης ἐκ τοῦ η' λόγου τοῦ ἀντιρρητικοῦ: ἀλλ' ἐπειδὴ διάφορος — κατενοήσαμεν (l. III tom. VI § 27 vol. II p. 185, 14—§ 29 p. 186, 7), καὶ μετ' ὀλίγα (in marg.): πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε — ὁρᾷ (§ 36 p. 187, 25—188, 10). denique in fol. 274 sequitur alia manu sine titulo excerptum ἐπειδήπερ ἐν ἀνθρώποις τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα, quod explicit πρὸς τὴν ἑξῆς ὑπέστη συνάφειαν, quod Gregorii sit an alius auctoris frustulum scrutari vix operae pretium sit. ne textus quidem Nysseni fragmentis huius codicis traditus ullius pretii est, cum multa verba non solum consulto omissa esse videantur, sed etiam coniecturis temptata sint. a textu vulgari tamen longe alienus est multisque locis cum codicibus melioris notae facit.

Fragmenta, quae continentur codicibus Parisinis suppl. 81 saec. XVI et suppl. 174 saec. XVI, propter temporum iniquitatem adhibere non potui, neque multum eo detrimenti Gregorio afferri credendum est. prior codex librum II (vulg.) habet, alter librum I. servantur in bibliotheca Parisina etiam schedae fratrum Bigot (fund. graec. n. 3079—3117). e quibus cui est n. 3098 lectiones a Bigotio ad librum I Gregorii Nysseni e libro manu scripto nescio quo collatas exhibet.

In florilegiis quoque excerpta servantur satis multa cx libris contra Eunomium desumpta. Gregorius enim quamquam identidem se ἄνευ λογικῆς ἐντρεχείας adversario artis syllogisticae Aristoteliae perito contradicere pronuntiat (cf. de Eunomio logico l. I § 46 p. 35, 9 § 55 p. 38, 10 l. II § 4 p. 217, 10, de se ipso l. III tom. I § 2 vol. II p. 1, 20 cf. tom. X fin.), tamen propter definiendi et distinguendi acumen saepius a conciliorum patribus citatur. velut in recenti florilegio cod. Med. Laur. VIII 23 saec. XIV vel XV compluriens afferuntur antirrhetici contra Eunomium libri, sed neque verba Gregorii ipsa neque librorum ordo ullum inde emolumentum capere possunt. fol. 100 ἀπὸ τοῦ τρίτου τῶν ἀντιρρητικῶν cita-

tur lib. vulgo III inc. εἰ δέ τις ἀπαιτοίη τῆς θείας οὐσίας ἑρμηνείαν τινὰ καὶ ὑπογραφὴν καὶ ἐξήγησιν, ἀμαθεῖς εἶναι τῆς τοιαύτης σοφίας οὐκ ἀρνησόμεθα, expl. fol. 100ᵛ ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας πόσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ἀπρο⟨σ⟩πέλαστον ἄνω ἐστὶ καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸν (!) νοουμένων (= lib. III tom. I § 103 p. 34, 28). fol. 79ᵛ τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ ζ′ τῶν κατ᾽ Εὐνομίου est liber VII vulgati ordinis, inc. εἰπόντες ὅτι κριτής ἐστιν ὁ θεὸς διὰ μὲν τῆς κρίσεως ἐνέργειαν περὶ αὐτὸν ἐνοήσαμεν κτλ. (= lib. III tom. V § 58 vol. II p. 171, 15). etiam liber vere secundus sub inscriptione vulgari ιγ′ λόγος citatur fol. 79ᵛ. neque quidquam lucramur collato codice Mediceo Laur. VI 12 saec. XIV, qui excerpta nonnulla duobus foliis continet ex libro I et II (vulg.) desumpta, vel Med. Laur. LXXXVI 8 saec. XV, qui in florilegio Περὶ ἁγίου πνεύματος excerpta quaedam ex Nysseno habet. etiam cod. Med. Laur. VIII 8 saec. XIV, qui Joannis Cantacuzeni librum contra Barlaam exhibet, vulgarem libros collocandi rationem sequitur, cum praeter locos quosdam ex libro I contra Eunomium excerptos (cf. fol. 156 et 195) fol. 264 sub titulo libri II Ref. conf. Eun. p. 512 Migne afferat et fol. 120 scribat: ἐν γὰρ ιγ λόγῳ τῶν κατ᾽ Εὐνομίου ἀντιρρητικῶν οὕτω φησί· πᾶν ὅπερ ἐστὶ περὶ τὸν θεὸν νοούμενον, τοῦτο πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν κτλ. (= lib. II § 166 p. 261, 23). eundem librum fol. 346 affert eodem titulo insignem.

Contra ex cod. Med. Laur. VII 1 saeculi XI, qui imperatoris Justiniani ἴδικτον τὴν τῆς ὀρθῆς πίστεως περιέχον ὁμολογίαν continet, non modo ad verba Gregorii emendanda aliquem fructum quamvis minutum capimus (cf. ad vol. II p. 131, 14 et 15), sed etiam testem nanciscimur genuini librorum ordinis ad saec. VI pertinentem. nam fol. 275ᵛ in columna prima legimus: καὶ ὁ ἐν ἁγίοις δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐπίσκοπος ἐν τῷ κατὰ Εὐνομίου τετάρτῳ λόγῳ τὰ αὐτὰ ἡμᾶς διδάσκων γράφει οὕτως· καὶ ὡς ἂν μή τις τῇ ἀκηράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθος προστρίβοιτο, δι᾽ ἑτέρων τρανότερον τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην

κτλ. τέταρτος λόγος dicitur ab imperatore Justiniano libri tertii τόμος τέταρτος eodem more, quo auctor Florilegii de incarnatione verbi (saec. VII—VIII) utitur (cf. lib. III tom. IV § 14 vol. II p. 131, 24—132, 7). unde discimus, quanto magis liber III illis temporibus quam libri I et II usitatus fuerit, cum quasi liber κατ' ἐξοχήν citetur, atque concludimus librum III seorsim editum seorsimque illis saeculis traditum esse (cf. p. XII).

Ipsum Florilegium de incarnatione verbi, quod ineunte saec. VIII in formam praesentem redactum est, cuius tamen fundamenta aliquanto prius iacta esse constat, edidit F. Diekamp (Doctrina Patrum De incarn. verbi, Monasterii anno 1907). nihil inde, quod quidem ad textum recensendum pertineat, cognoscere licet, quod non ex ipsis codicibus discamus. immo florilegii textus, qui codicibus satis antiquis nititur, ostendit easdem principales recensiones, ad quas codicum Byzantinorum discrepantiam et auctoritatem revocavi, saec. VII—VIII exstitisse et, cum obscurissimis illis temporibus prorsus nihil in hoc genere novatum sit, iam exeunte antiquitate ortas esse. librorum ordinem genuinum e Florilegio de incarnatione verbi et ex actis conciliorum restituendum esse supra ostendi (accedit iam edictum Justiniani de vera fide). liber XII[b] (vulgo) recte λόγος β' citatur p. 116 V—VI, tertius liber apud epitomatorem reliquos λόγους omnes a tertio usque ad duodecimum complectitur, qui λόγοι sive τόμοι α'—ι' appellantur. propono conspectum librorum ordinis, qui inveniebatur in antiquissima editione, qua auctor florilegii usus est, cum ordine codicibus divulgato comparatum.

numerus antiquus	numerus vulgaris
εἰς τὸν Εὐνομίου πρῶτον λόγον	liber I
εἰς τὸν Εὐνομίου δεύτερον λόγον	liber XII[b] (XIII)
τοῦ κατὰ Εὐνομίου τρίτου λόγου	
τόμος α'	liber III
τόμος β'	liber IV

numerus antiquus	numerus vulgaris
τόμος γ'	liber V
τόμος δ'	liber VI
τόμος ε'	liber VII
τόμος ς'	liber VIII
τόμος ζ'	liber IX
τόμος η'	liber X
τόμος ϑ'	liber XI
τόμος ι'	liber XII
κατὰ Εὐνομίου δεύτερος λόγος (= Refutatio confessionis Eunomianae)	liber II

hunc florilegii ordinem verum esse et ipsius Gregorii verbis et volumine singulorum librorum ostenditur. libri enim III—XII, quos ὁ κατὰ Εὐνομίου τρίτος λόγος olim comprehendebat, coniuncti πυκτίον efficiunt, quod libro I et libro II (XII^b) volumine par est. ita florilegiis in superiora Byzantinis saecula ascendimus, neque donec editores huius antiquioris memoriae reliquias spernebant, vera horum librorum condicio restitui poterat.

DE EDITIONIBUS IMPRESSIS

Iisdem contrareformationis quae dicitur temporibus, quibus complures Gregorii libri in concilio Tridentino ad usum disputationis antihaereticae descripti sunt (cf. p. L—LI), Parisiis ex officina Claudii Morelli, typothetae regii, Gregorii contra Eunomium scripta in lucem prodierunt (anno 1615). primus illud consilium cepit Morellus, cum a Federico Morello fratre, professorum collegii regii tum decano, librum quendam manu scriptum accepisset, qui Gregorii contra Eunomium libros contineret. nam usque ad eam aetatem nondum typis divulgati erant, quamquam aliorum Nysseni operum, homiliarum cumprimis, versiones quaedam latinae a viris doctis, Laurentio Sifano, Joanne Leunclavio, Georgio Trapezuntio in publicum prolatae erant. itaque cum Eunomianorum edendorum facultas Claudio offerretur, una cum Nicolao Gu-

lonio, linguae graecae in collegio regio professore, consilium iniit, ut libros nuper allatos Gulonius latinitate — sic tum aiebant — donaret, Morellus typis imprimeret. labore vix inito Gulonius vita decessit, opus immaturum filio „patre meliori“, Joanni a S. Francisco, monachorum Fuliensium in urbe Parisiis eo tempore priori, quasi hereditatem reliquit. is Morelli precibus et pietate erga patrem commotus plagulas inspexit, adnotationem cum aliquot emendatiunculis subiecit, praefationem praemisit.

Codicem unde Morellus nactus sit, nescimus, sed satis recentem fuisse eo cognoscimus, quod alii exemplari ex bibliotheca Pithoei ut lac lacti assimilis fuisse dicitur. nam codicem Pithoeanum a manu non admodum antiqua scriptum fuisse ipse editor in praefatione dicit, ego vel recentissimum fuisse mox ostendam. ex Pithoeano Joannes, postquam in opere successit, libros contra Eunomium ita edidit, ut codicem ad verbum fere redderet. quanta neglegentia et typotheta et editor rem egerint, ex versione iuxta posita apparet, quippe quae textu graeco, quamquam ex eodem codice expressa est, multo integrior sit. editor exemplar suum omni humana corruptione corruptiorem fuisse lamentatur, neque tamen operam dedit, ut subsidia firmiora pararet. praeterea vulgaris librorum ordo ita in Pithoeano turbatus erat, ut liber primus omnino deesset, reliqui libri a secundo usque ad XII^{b} tamquam integra series numerarentur: secundus primi libri inscriptionem ferebat, tertius secundi et sic deinceps ceteri, liber XII^{b} vel XIII duodecimus audiebat. inde ingens perturbatio in editionem Morellianam invasit.

Nec Pithoeanus neque codex Morelli servatur, neque est, quod hanc iacturam ploremus. at exstat in bibliotheca Vaticana codex simillimus, U(r b i n a s) graecus n. 11 saeculi XVII chartaceus, in foliis 288 (24 × 35 cm) scriptus, de quo adhuc tacui. insunt Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης κατὰ Εὐνομίου λόγοι ἀντιρρητικοὶ <ιβʹ> verba Gregorii incipiunt a fol. 1, expl. fol. 288^{v}. bina initio et fine folia praesidio agglutinata sunt. fol. 1 incipit λόγος

ᾱ (!) ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις, expl. 49 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν, est igitur re vera liber II vulgati ordinis. f. 49^{v} inc. λόγος β̄ <εἰ> τῷ νομίμως ἀθλοῦντι, qui est vulgo tertius, f. 69 λόγος γ̄ = liber IV, f. 95^{v} λόγος δ̄ = V, f. 108^{v} λόγος ε̄ = VI, f. 121 λόγος ς̄ = VII, f. 133^{v} λόγος ζ̄ = VIII, f. 147^{v} λόγος η̄ = IX, f. 158^{v} λόγος ϑ̄ = X, f. 171 λόγος ῑ = XI, f. 183 λόγος ια̅ = XII, f. 194^{v} λόγος ιβ̅ = XII^{b}, expl. 288^{v} ἀσχημοσύνην. deest ut in editione Parisina liber I, etiam ordo et numerus idem est. quid, quod U etiam textum miscellaneum et vulgarem, quo Par. utitur, ad verbum reddit? Stornaiolo in catalogo codicum Urbinatium p. XXII verba quaedam affert Vespasiani, bibliopolae loquacis Federici, ducis de Montefeltre: „Volle avere tutti i libri greci che si trovavano, tutte le opere di Aristotele, tutte le opere di Platone, . . . [sequitur per duas paginas enumeratio] tutte le opere di Santo Gregorio Naziazeno, di Gregorio Nisseno, di Origene . . .“ haec quamvis panegyrice dicta sint, tamen aliquid veri inest. Federicus non solum permulta describi iussit, sed etiam plurimos libros coëmit. ac ne ad Nyssenum quidem quantum attinet, Vespasiani testimonium fallit. nam Stornaioli codices n. 9, 10, 11, 12, 13 ab una manu recenti et fluida scripti initialibusque rubricatis amplissime exornati opera eius omnia continent. quamquam enim in ‘indice vetere’, quem Stornaiolo sub Federico ortum esse existimat*), nihil ex scriptis Gregorii invenimus praeter Urbinates n. 102 et 109, quorum alter librum de natura hominis, prior vitam Moysis praebet, tamen minime dubito, quin illi quoque codices Federici iussu parati sint, quia cum consilio eius, de quo Vespasianus loquitur, apte conveniunt. idem scribas circa quadraginta per quattuordecim annos Federico operam praebuisse auctor est. post Federici obitum subito cessa-

---

*) Primus edidit Guasti, Giorn. storico degli archivi toscani vol. VI—VII, cf. Archivio storico Italiano. Nuova Serie Vol. 15, 16, 17 (1862—63).

vit ille describendi ardor. in armario codicum Urbinatium etiam nunc reperiuntur libri aliquot manu scripti, qui nondum ad umbilicum perducti, aliique, quorum tantum priores quaterniones absoluti sunt. ex fabrica Urbinate — scribarum multorum ipsa nomina novimus — etiam libri Eunomiani sine libro I prodierunt, neque codex Pithoei ad aliam originem revocandus est. verba enim lib. III tom. I § 2—24 a λόγου γινόμενος usque ad σοφίας (vol. II p. 2, 5—9, 25), quae in ed. Parisina prima et altera et apud Migneum omnino omissa sunt nullo signo apposito, etiam in U desiderantur. ex U igitur editio princeps ad verbum expressa est mediante codice Pithoeano.

Sed altius nobis quaerendum est, cur liber I ab U et ab editione principe absit et quomodo lacuna illa spatiosissima libri III orta sit. unum testem adhuc reliqueram, quem itineribus a me in Italiam factis attingere non potueram, codicem T a u r i n e n s e m (Q) graecum C I 11 (Pas. LXXI) saec. XIV ineuntis. quem nuper precibus meis Romam advectum descripsit et speciminis causa contulit Ricardus Harder, discipulus meus et familiaris. codex incendio bibliothecae Taurinensis magnam partem corruptus est, cum ignis a tergo voluminis extrinsecus penetraverit. sed iam antea umore laesus erat et partes quaedam abscissae interierant. postmodum codex restauratus est ita, ut permultis tamen locis legi iam nequeat. libri I contra Eunomium nihil nisi pars extrema servata est a fol. 216ʳ, inc. omissis circiter decem litteris καὶ ἀπ' ἀλλήλων διενεχθήσεται (= lib. I § 678 vol. I p. 211, 30—31), expl. ἀσυμφώνως ἔχειν*). m a n u s r e c e n t i o r addidit τέλος τοῦ πρώτου λόγου τῶν κατ' Εὐνομίου ἀντιρρητικ⟨ῶν⟩. fol. 216ᵛ sequitur κατὰ Εὐνομίου λόγος β. sed numerus β a m a n u r e c e n t i o r e scriptus est super alium nume-

*) Liber ιγ̄ expl. fol. 292ʳ, sequuntur ἔκθεσις Εὐνομίου et homiliae Nysseni, deinde fol. 312ʳ—327ᵛ pars sine capite quaedam libri I contra Eunomium perditi, quae iam ante saec. XVII rescissa fuisse videtur, agglutinata est.

rum, qui legi iam non potest, ego $\bar{\alpha}$ fuisse suspicor. sequuntur ceteri libri, etiam lib. XII^b inest. ordo et numeri eorum iidem sunt qui in editionibus vulgatis, ut olim librum I integrum in Q exstitisse certum sit. postquam interiit, aliquis secundo libro numerum $\bar{\alpha}$ dedisse videtur, cum fine libri I subscriptio deesset nec satis cognosci posset, utrum extrema verba, quae librum II antecedunt, ad Gregorii contra Eunomium libros pertinerent necne. neque enim Eunomii mentio in fine libri I occurrit. ceterorum tamen librorum numeros manus recens non tetigit. deinde U ex Q Gregorium descripsit, qui cum librum II tamquam primum acciperet, reliquos secundum ordinem numeravit. textus editionis Parisinae ad verbum, id quod ex speciminibus ab Hardero mecum communicatis satis apparet, cum Taurinensi conspirat, scilicet praeter frustulum libri I, quod librarius Urbinatis omisit. nunc elegantissime illa quaestio solvitur, unde lacuna libri III in U et in editione principe orta sit. nam verba lib. III tom. I p. 2, 5 λόγου γινόμενος, a quibus lacuna incipit, in Q initium folii 227^v faciunt, verba autem p. 9, 25 προτάξας τῆς σοφίας, quibus explicit lacuna, finem folii 228^r faciunt. librarius Urbinatis igitur, cum nimis festinaret, incuria duas paginas omisit. quare manifestum est iacturam libri I et lacunam libri III in editione principe cum textu ipso ex Taurinensi ortam esse intercedente codice Urbinate.

Triennio post Jacobus Gretserus (Gretscher) S. J., natione Suebus, ex duobus aliis codicibus librum contra Eunomium I in appendice editionis Parisinae edidit. alter adhuc superstes est in bibliotheca Monacensi n. 92 (N), de quo p. XLIX verba feci. Gretsero audit Boicus vel Bavaricus. alterum vir doctissimus Andreas Schottius S. J. Antverpiensis — ut scribit Gretserus Ingolstadtiae die 19 m. Aug. a. 1616 — iam pridem ad eum Parisios miserat. fuit exemplar J. Livinei, cui deerant libri I et II. sed Livineius a. 1579 Romae commoratus magnam partem libri I ex codice Vaticano, qui libros contra Eunomium

XII continebat, descripserat et cum alio exemplari Vaticano, quod tredecim libros tenebat, diligenter contulerat. schedas Vaticanas Schottius una cum codice Livineiano ad Gretserum miserat, iam prius, ut mihi quidem videtur, quam prima Gregorii editio absolveretur. nam etiam Gretserus Joanni a S. Francisco tum opem tulerat. sed noluerant editores librum I mutilum, qualis in apographo Livinei Vaticano erat, promulgare. mox cum Gretserus in Bavariam redisset, ex codice N librum primum integrum prompsit et Parisios misit, simul etiam argumenta atque epistulae introductoriae Gregorii et Petri fratris ex apographo Livinei in appendice editionis Parisinae editae sunt.

Anno 1638 Aegidius Morellus, typotheta regius, Parisiis editionem primam iteratis curis auctam denuo impressit. hanc alteram editionem, quae etiam nunc maxime in usu est, Morellianam appellare consuevimus. ex hac Mignei textus ad verbum expressus est, qui praeter menda plurima typothetae errore orta nihil addidit. ne altera quidem editio Parisina vulgarem librorum ordinem in editione principe turbatum restituit. nam librum III et IV in unum contraxit, quintum ab initio sexti (ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας) incipit, et ceteros sic deinceps usque ad librum nonum, quem ne decimum numeret, omisso titulo cum octavo connectit. libri X—XII cum vulgari numero conveniunt. etiam XII[b] suum locum obtinet, quamquam in textu graeco nullo signo notatur. numerus IX igitur omnino abesset, nisi supra ultimam paginam libri VIII miro typothetae lusu positus esset. ibi etiam numeros paginarum a 658 ad 669 transsilit, quamquam textus non interrumpitur. sed talia ne mireris, cum in hac editione incredibili neglegentia impressa usque occurrant.

Una relinquitur eaque ultima editio a Francisco Oehlero incohata, plerisque, qui Gregorii libros legere solent, ignota, paucis usitata. Oehlerus cum editionem Parisinam eo nomine prorsus indignam esse intellexisset

patribusque edendis curam iam dudum impendere statuisset, ad Gregorii operum dogmaticorum libros contra Eunomium aggressus a. 1865 Halis Saxonum in officina orphanotrophii tomum I, qui eos libros continet, publici iuris fecit. cetera ut absolveret, ei non contigit, neque est cur id lugeamus. nam quamquam multa damna, quibus verba Nysseni antea premebantur, ipso tactu sanavit, tamen non eam, quam exspectare poteras, diligentiam in opere collocavit. neque enim in iis praesidiis, quibus ad Gregorii verba constituenda contentus erat, editori acquiescere licebat. fundamento usus est codice saeculi XVI Monacensi, ex quo iam Gretserus librum I ediderat, praeterea satis habuit „aliquot locis“ adhibuisse codices A(mbrosianum), L(aurentianum), M(arcianum) et Taurinensem Q. librum I ex solis M et Q edidit; primam partem ex M, alteram ex Q desumpsit. quo factum est, ut recensionem codicum dare non posset, cum praesertim M eundem textum praebeat, quem Monacensis Gretseri. ex A nihil praeter decem paginas, ex L solas, ut ipse ait, Gregorii et Petri epistulas, argumenta et initium libri X, ex Q librum XII et initium libri XII[b] contulit et discrepantiam lectionis adnotavit. quid opus est dicere quam longe absit a nova recensendi arte, quam ipsa ea aetate Lachmannus primus aequales docuit, cum ne libros quidem mss. excusserit et rationem eorum investigare in ipso limine laboris desperaverit. ne id quidem cognovit, quam graviter librorum ordo laboraret, quod cognoscere eum necesse erat, dummodo ipsa verba Gregorii diligenter interpretatus esset.

DE RATIONE EDENDI

Cum primus verba Gregorii genuina e codicibus editurus essem, praecipue id egi, ut quam facillime, quid libris traditum esset, lector cognosceret. notavi ubi codices singuli a textu, quem recepi, discederent sive ego contra codicum auctoritatem verba auctoris mutavissem.

initio libri primi et in argumentis recensendis exempli gratia pleniorem apparatum dedi; ubi lectionem et veram et falsam inter se opposui. in ceteris partibus solam discrepantiam eorum codicum adscripsi, quos non secutus essem. itaque in singulis paginis primo quoque mantissae versu sigla codicum adnotavi, quibus textus nititur. nam cum multa in codicibus sive temporum iniquitate sive librariorum arbitrio deessent ac ne tabulae quidem photographicae longinquorum codicum omnes integrae in meas manus pervenissent, in aliis partibus aliis codicibus uti oportebat. praeter codicum lectiones interdum commentarium brevem in apparatum recepi, ut exemplis vel argumentis additis librorum dissensum diiudicarem, quod ob materiae difficultatem nemo, opinor, reprehendet. notavi etiam lectiones editionibus impressis divulgatas quamvis plerumque viles, quo facilius progressus emendationis inde ab editione principe cognosceretur, sed levissima quaeque abieci. omnino abstinere vulgari lectione ideo non potui, quod antiquioris memoriae consensus saepius fallit nec semel coniectura editorum emendandi impetum dat. mediam viam in orthographicis ingressus sum, nam etsi molem variae scripturae huius generis sprevi, cum praesertim ad genuinam scribendi formam cognoscendam inutilis esset, tamen ubi consensus totius codicum familiae vel minutiis orthographicis communem originem comprobaret, saepius notavi. antiquiorum quoque librorum vestigia orthographica est ubi retinui.

Difficiliorem quaestionem movet librorum ordo gravissime turbatus, in quo mihi ab editoribus et codicibus longe discedendum erat. nam postquam verum invenimus, nemo certe sanus ad illorum nugas recurret. idoneum tamen visum est veteres librorum numeros in capite singularum paginarum adscribere. etiam numeros paginarum ed. Par(isinae) secundae (a. 1638) et P(atrologiae) M(ignei) adnotavi, quo facilius loci ex illis citati evolvi possent. Oehleri numeros non addidi, quippe qui paucis in usu esset, cum praesertim ipse paginas ed. Parisinae in mar-

gine editionis suae adscripsisset. scrupulum iniecerunt vesanae paginarum perturbationes, quas editio Parisina commisit, quas cum iterare nollem, tacite correxi.

Paragraphos in editionem meam introduxi, ut commodius in futurum citari posset, sed insuper libros in capita dividere frustra esse putavi. capitulationem codicibus traditam non retinui, cum in libro I solo ab ipso Gregorio profecta esset, cetera spuria essent, ad librum II (XII[b]) prorsus nulla exstaret. ac profecto ne facile quidem est ad discernendum, ubi initia capitum traditorum fuerint, cum in codicibus argumenta uno tenore libris praemissa sint neque in textu signa capitulationis — praeter librum I, qui in quibusdam codicibus argumenta margini adscripta habet — serventur. certe orationis dispositio longe alia debet esse in hoc opere quam qua uti assuevimus, nam Gregorius tamquam commentario continuo verba Eunomii circumscribit, cum singulas eius sententias lemmatis instar proponit et refellit. quare Eunomii verba iam a Byzantinis in margine notabantur, ego litteris diductis impressi Gregoriique verba iis acclinavi.

In testimoniis adhibui locos sacrae scripturae non solum quos Gregorius inde sumptos esse diserte affirmat, sed etiam tacite allatos, ita tamen, ut neque afferrem, si quem locum continuo retractaret, nec notissima quaeque exempla e sacra scriptura sumpta notarem. addidi commentariolum ad res historicas pertinentem, quae tamen solo initio libri I inveniuntur, ubi non dogmata Gregorius, sed vitam et mores Eunomii aggreditur, praeterea terminos technicos philosophicos vel rhetoricos et locos quosdam imitatione sermonis vel eruditione insigniores breviter illustravi. quarum rerum modum certis finibus circumscriptum proponere vix possis, et erunt facile qui vel nimis me in hoc genere vel parum fecisse reprehendant. quorum ego notam, dummodo lectori satis faciam, facile substinebo. addendos esse putavi etiam Basilii locos ab Eunomio vel Gregorio allatos, praesertim cum

ad verum librorum ordinem restituendum utiles sint. qua versione sacrae scripturae Gregorius usus sit, tunc demum certe explorari poterit, cum omnes eius libros, homilias imprimis, e codicibus recuperaverimus.

Textum constitui qualem interpretatione adhibita sanum iudicarem. plurima aliter interpungendo illustravi, ut lectorem tacite, quantum possem, adiuvarem, neque ex apparatu critico perspici potest, quantum hoc modo textus profecerit, qui multo maiora damna perversa sententiarum distinctione quam librariorum neglegentia passus est. sed recensio fundamentum omnino novum subiecit, cum non solum optima lectio locis dubiis fere lateret, sed omnia lacunis et mendis deformata essent. innumeris locis e codicibus verba auctoris correxi, certam tamen recensendi normam praeter eam, quae ex scriptorum librorum fatis ipsa apparet, proponere non possum. saepe codicibus nihil nisi originis antiquissimae menda nanciscimur, ita ut ad coniecturam recurrendum sit, neque est quod ostendam in auctore a criticis numquam tacto arti emendatoris latum patere campum. locis plurimis singula verba excidisse et per se liquet et iis locis cognoscimus, quibus auctor sua ipse verba iterat velut in libro peculiari postea ceteris addito, refutationem dico confessionis Eunomii (vulgo lib. II), ubi a p. 330, 20 sq. usque ad p. 334, 16 omnia ex lib. III tom. VI § 27—41 ad verbum revocavit. ibi duplici recensione comparata hiantem compluribus locis lacunam feliciter supplemus. etiam locos, quibus complura verba interierunt, non semel detegimus. mechanica quae dicitur corruptela non rara est: scilicet in tam grandi volumine saepe properavit librariorum stilus et lapsus est. in aliis partibus oratio integrior servata est, in aliis ut in argumentis passim correctione eget.

Ad recensionem praeter codices plenos excerpta florilegiis servata et fragmenta codicibus tradita adhibui, versiones non ascivi. latine Gregorius sero expressus est e vilibus codicibus, quos merito spernas. exstant versiones quaedam frustulorum huius operis armenicae et

syricae, quas meum in usum ante bellum congesserat M. A. Kugener Bruxellensis, vir litterarum orientalium peritissimus. sunt fragmenta priscae quidem aetatis, sed satis exigua. quibus etsi non multum recensio proficere potuisset, tamen vestigia antiquissimae memoriae quamvis minuta persequi iucundum esset. sed bello exorto communis ille labor cecidit, nec certe is ex his studiis fructus sperandus est, propter quem oblata edendi occasione diutius rem differre liceat. tamen postea aliquando lectiones versionibus traditas Kugener, spero, publici iuris faciet.

Reliquum est, ut gratias agam maximas viris de hac editione bene meritis, primum Eduardo Norden, collegae Berolinensi, qui expeditiones ad scriptos libros indagandos in Asiae minoris insulas et ad monasteria Athoa faciendas curavit, de negotiorum partitione cum sociis huius operis egit, viam iis consilio et stipendiis munivit. deinde Georgio Pasquali Romano, epistularum Gregorii futuro editori, quod gravem suscepit laborem codicum, qui sunt in bibliotheca Vaticana, conquirendorum et describendorum, quotquot in catalogis impressis non enumerantur. idem saepius libros Italos pro me inspexit et, cum Romae essem, advexit, hospes, fateor, philologiae Germanorum et tum et nunc liberalissimus. Joanni Mercati, iam bibliothecae Vaticanae praefecto, qui semper nostris laboribus, cum desiderabamus, opem tulit, codices nonnullos inspexit mihique descripsit, in temporibus codicum aestimandis peritissimus iudex. Paulo Maas Berolinensi, qui codicis Patmensis specimina nostrum in usum attulit totumque descripsit. Paulo Marc Monacensi, qui Russiae codices perscrutatus est. M. A. Kugener Bruxellensi, qui versiones armenicas et syricas collegit. Paulo Slotolawek Berolinensi, qui fideli cura et assiduitate indicem omnium Nysseni codicum, qui in catalogis bibliothecarum impressis exstant, confecit praeter Russicos et Vaticanos. Ricardo Harder Kiliensi, qui editionem Parisinam denuo, ubi in apparatu lectio vulgata

enotata eıat, comparavit, plagulas mecum perlegit et aliquot locos felici iudicio sanavit, denique, dum Romae moratur, codices quosdam meis precibus adiit. pio animo praeter ceteros etiam hoc loco Wilamowitzium veneror, qui usque ad finem in plagulis perlegendis mecum perseveravit. quibus viris cum sua cuique debita reddo, fortasse vix relinqui videtur, quod ipse mihi imputare possim. sed hoc alii videant. ego certe non ignoro, quid huic labori debeam.

Berolini 22 XII 1921 V. J.

ADDENDA ET CORRIGENDA

(accentus et spiritus hic vel illic pessumdatos lector ipse corriget)

vol. I p. 39, 18 περιφανείας] ὑπερηφανίας corr. Jaeger
- 70, 5 Luc. 1, 2 add. in testim. H. Schoene
- 72, 25 post πάντα distinguendum esse monet H. Schoene
- 165, 20 Plat. Theaet. 172 E confert Schoene
- 204, 24 Demetr. de elocut. 55 confert H. Schoene
- 247, 32 γείνοτος] scribe γείτονος

vol. II p. 25 in testimoniis verba: 15 cf. l. IV cp. 29 delenda sunt
- 185, 23—24 legendum est σώμασιν ὑλικῆς <ὑποστάσεως τὸ ἑαυτῆς ἐνεργοῦσα· τὰ δὲ ἐξ ὑλικῆς> ἀπορροίας, ἐφ' ὧν cf. testim.

CONSPECTUS SIGLORUM

V codex Vaticanus graecus 447 membr. saec. XII

L codex Laurentianus Mediceus plut. VI 17 membr. saec. X—XI

O codex Ottobonianus olim ducis ab Altaemps 241 chart. saec. XVI

C codex Athous monasterii Vatopedi 118 membr. saec. XI (vel XII ineuntis)

T codex Vaticanus graecus 424 membr. saec. XIII

B codex Lesbicus Mytilenensis monasterii S. Joannis 6 membr. saec. XII

R codex Cryptensis monasterii Grottaferrata B α III membr. saec. XI—XII

R^v codex Vaticanus graecus 2119 miscellaneus, fragmentum Gregorii membranaceum continet saec. XI—XII

P codex Patmensis (Γ) 46 monasterii S. Joannis membr. saec. X—XI

Z codex Vaticanus graecus 1773 chart. saec. XVI

S codex Vaticanus graecus 1907 chart. saec. XIII

D codex Musei Britannici Burneianus 52 membr. saec. XIII—XIV

A codex Ambrosianus C 215 inf. chart. saec. XII exeuntis

M codex Marcianus Venetus (fund. ant.) LXIX (501) chart. saec. XII—XIII

N codex Monacensis sive Bavaricus graecus 92 chart. saec. XVI

H codex Hispanicus Matritensis Arch. histor. 164, 8 chart. saec. XVI (anni 1560)

U codex Urbinas graecus 11 chartaceus saec. XVII

Q codex Taurinensis bibliothecae nat. C I 11 chartaceus saec. XIV ineuntis

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Α'.

Εἰ τῷ νομίμως ἀθλοῦντι τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι πόνων 1
ὅρος ἐστὶν ἢ τὸ παντελῶς ἀπειπόντα πρὸς τοὺς πόνους τὸν
ἀνταγωνιστὴν ἑκουσίως ἐκστῆναι τῷ κεκρατηκότι τῆς νίκης
ἢ τρισὶ πτώμασι κατὰ τὸν ἀθλητικὸν καταβληθῆναι νόμον,
δι' ὧν γίνεται τῷ νενικηκότι τῇ κρίσει τῶν βραβευόντων ἡ
ἐπὶ τῷ στεφάνῳ δόξα διὰ λαμπροῦ τοῦ κηρύγματος, ἐπεὶ
οὖν δὶς ἤδη καταβληθεὶς ἐν τοῖς προλαβοῦσι λόγοις Εὐνό-
μιος οὔπω συγχωρεῖ τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τοῦ ψεύδους ἔχειν
τὰ νικητήρια, ἀλλ' ἐκ τρίτου πάλιν κατὰ τῆς εὐσεβείας διὰ
τῆς λογογραφίας κονίζεται ἐν τῇ συνήθει παλαίστρᾳ τοῦ *573 M.*
ψεύδους εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀπάτης ἀγῶνας ἑαυτὸν ἐπιρ-
ρώσας, ἀναγκαίως καὶ νῦν δι' ἡμῶν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος
πρὸς τὴν τοῦ ψεύδους ἀνατροπὴν ἀντεγείρεται, τῷ νικοποιῷ
τε καὶ ἀγωνοθέτῃ τῆς νίκης ἀναθεὶς τὰς ἐλπίδας καὶ ἅμα
τῇ κακοτεχνίᾳ τῶν τοῦ ἐναντίου παλαισμάτων ἐνδυναμού-
μενος. ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀνεπαισχύντως ἡμεῖς μήτε τινὰ 2
λόγον διὰ ῥητορικῆς τεθηγμένον ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας παρε-
σκευάσθαι μήτε δεινότητα διαλεκτικῆς ἀγχινοίας εἰς συμ-

9 προλαβοῦσι λόγ.] scilicet lib. I et II (vulgo I et XII b)

VLACTS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος γ̄ VL τοῦ ἁγίου γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης κατὰ εὐνομίου λόγος γ'. καὶ καθεξῆς ACT τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος S   3 εἰ om. VS v   8 τοῦ om. T   9—10 ὁ ante εὐνόμιος add. A   12 κονίεται A   17 τῇ: οἱ L   18 μήτε: ὥστε L   19 τεθημένον L μ in ras. ut vid.   20 μήτε: . . . ε L cet. eras. vel om.   δεινότητι prius L α sscr.

μαχίαν κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων προβάλλεσθαι, ἢ καὶ τὴν ἀλήθειαν πολλάκις εἰς ὑπόνοιαν ψεύδους ἐπὶ τῶν ἀπείρων ἀντιμεθίστησιν. ἀλλὰ μία δύναμις τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου κατὰ τοῦ ψεύδους ἐστὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς λόγος, ἰσχὺς τοῦ ἡμετέρου λόγου γινόμενος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν ἀντιτεταγμένων σαθρότης, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἀνατρεπομένη καὶ
3 καταπίπτουσα. ὡς δ' ἂν μάλιστα γένοιτο πᾶσι δῆλον ὅτι αὐτὸς τοῦ Εὐνομίου ὁ πόνος τῆς ἰδίας ἀνατροπῆς ὕλη τοῖς προσπαλαίουσι γίνεται, αὐτὸ προθήσω τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῦ λόγου τὸ εἴδωλον (οὕτω γὰρ οἶμαι χρῆναι τὸν ἔξω τῆς ἀληθείας ὀνομάζεσθαι λόγον)· βραβευταὶ δὲ δίκαιοι τῆς νομίμου τῶν λόγων ἀθλήσεως γένοισθε πάντες οἱ τοῖς πόνοις ἡμῶν ἐντυγχάνοντες καὶ θεωροῦντες τὴν γινομένην νῦν τοῦ ἡμετέρου λόγου πρὸς τὸν ἀντίπαλον συμπλοκήν, ὡς ἂν διὰ τῆς δικαίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ἀνακηρυχθείη παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας θεάτρῳ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, ἀνανταγώνιστον λαβὼν παρὰ πᾶσι κατὰ τῆς ἀσεβείας τὸ κράτος, διὰ τριῶν τῶν τοῦ ἐχθροῦ πτωμάτων τῷ ἀειθαλεῖ στεφάνῳ τῶν σῳζομένων καλλωπιζόμενος.

4 Αὕτη τοίνυν ἡ λέξις ἐν προοιμίοις κατὰ τῆς ἀληθείας τοῦ τρίτου προβέβληται λόγου, ἢ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. φυσικήν, φησί, διασῴζοντες τάξιν καὶ τοῖς ἄνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένοντες γεννητὸν ὄντα τὸν υἱὸν καὶ γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα, τῆς γεννηθείσης οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων

4 I. Joh. 2, 14 10 Homeri εἴδωλα Tartarea respicit 22—23 ἄνωθεν] τὴν παράδοσιν dicit 24 γέννημα] cf. Eun. apol. c. 12 M. Bas. l. II p. 584 A sq.

VLACTS 1 ἢ: εἰ L 2 τῶν ἀπόρων L 4 πρῶτος S 5 λόγου om. L verba inde a λόγου γινόμενος usque ad p. 9, 25 σοφίας om. ed. Paris. et Migne 9 παλαίουσι ATS 9 προσθήσω VCTS sed σ erasum S 12 πάντως V 15 δικαίας: ...καίας L cet. om. τῷ: τὸ L 16 εὐσεβείας in ἀσεβείας corr. V 17 λαβοῦσι V 21 τοῦ om. in lacuna L 21 ἔχει om. in lacuna L 23 συμμένοντες L 25 γεννηθείσης: ἀγεννήτου L 26 τὴν τοιαύτην: καὶ τοιαύτην L

οἰκειουμένης σχέσιν. τούτῳ μοι δι᾿ ἐπιμελείας ὁ ἀκροατὴς ἐπισχέτω τὸν νοῦν, ὅτι καὶ γεννητὸν καὶ υἱὸν ὀνομάζων τὸν μονογενῆ θεὸν *εἰς τὴν φυσικὴν τάξιν* ἀναφέρει τὴν τῶν ὀνομάτων τούτων αἰτίαν καὶ τὴν ἄνωθεν γνῶσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ μαρτύρεται· ὡς εἴ τι διὰ τῶν ἐφεξῆς εὑρεθείη τοῖς προεκτεθεῖσιν ἐναντιούμενον, φανερὸν γενέσθαι πᾶσιν ὅτι δι᾿ ἑαυτοῦ ἀνατρέπεται, πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων διὰ τῶν ἰδίων ἀπελεγχόμενος. οὑτωσὶ δὲ 5 διὰ τῶν παρ᾿ αὐτοῦ ῥηθέντων τὸν λόγον κατανοήσωμεν. ὁμολογεῖ μηδαμῶς ἂν τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα κυρίως ἐφαρμοσθῆναι τῷ μονογενεῖ θεῷ, μὴ *τῆς φυσικῆς*, καθώς φησι, *τάξεως* βεβαιούσης τῷ γεννηθέντι τὴν κλῆσιν. οὐκοῦν εἴ τις ἀφέλοι τὴν φυσικὴν τάξιν ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας, μάτην αὐτῷ ἐπιθρυλήσει τὸ ὄνομα, τῆς κυρίας καὶ κατὰ φύσιν διεζευγμένον ἐμφάσεως. ἀλλὰ καὶ τὸ *τοῖς ἄνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένοντα* ταῦτα διαβεβαιοῦσθαι λέγειν πολὺ μᾶλλον κρατύνει τὴν εὐσεβῆ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας διάνοιαν, ὡς τῆς θεοπνεύστου τῶν γραφῶν διδασκαλίας τῆς ἄνωθεν γεγενημένης ἡμῖν τὸν περὶ τούτων βεβαιούσης λόγον. εἰ ταῦτα τοίνυν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον 6 καὶ οὗτός ἐστιν ὅρος τῆς ἀληθείας ἀπαραλόγιστος, τὸ τὰ δύο ταῦτα συνδραμεῖν πρὸς ἄλληλα, τήν τε φυσικήν, καθώς φησι, τάξιν καὶ τὴν τῆς ἄνωθεν γνώσεως μαρτυρίαν, βεβαιοῦσαν τὴν κρίσιν τῆς φύσεως, δῆλον ὅτι τὸ παρὰ ταῦτά τι λέγειν οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐκ τοῦ φανεροῦ διαμάχεσθαι. οὗτος τοίνυν ὁ τὴν φύσιν διδάσκαλον τοῦ ὀνόματος τούτου ποιούμενος καὶ τοῖς ἄνωθεν ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας ἐγνωσμένοις ἐμμένειν λέγων οἷα διεξέρχεται μικρὸν ὑποβὰς μετὰ τὰ εἰρημένα πάλιν ἀκούσωμεν.

VLACTS 1 τοῦτο S 3 μονογενῆ om. ACTS 5 τῇ ταύτῃ T μαρτυρεῖ V μαρτυρεῖται L 6 ἐξῆς A ἐναντιούμενος A 10 ἂν post κυρίως add. VL 13 τάξιν om. V τῆς προσηγορίας τοῦ υἱοῦ S 14 αὐτὸ A ὄνομα: πνεῦμα V κυρίως T 15 διεζευγμένης V τὸ om. T 17 κρατύτων L 22 συνδραμεῖν: . . . αμεῖν L cet. om. πρὸς ἄλληλα συνδραμεῖν V 23 γνώσεως: γεννήσεως CT 28 τῆς ἄνωθεν V 29 μικρὸν: λοιπὸν L μικρὸν ὑποβὰς et 30 πάλιν om. V τε post ὑποβάς add. L

7 Τέως γὰρ τὸ συνεχὲς ὑπερβήσομαι τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τούτοις ἐν τῷ λόγῳ συντεταγμένων, ὡς ἂν μὴ διαλάθοι τῶν γεγραμμένων ἡ ἐναντίωσις, τῇ ἀναγνώσει τῶν διὰ μέσου παρεγκειμένων συσκιασθεῖσα. ὁ αὐτός, φησίν, ἁρμόσει λόγος καὶ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος, τῆς τε φυσικῆς κρίσεως καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν πραγμάτων, ἔτι δὲ τῆς τῶν ἁγίων χρήσεως ἀκώλυτον ἡμῖν παρεχούσης τοῦ τύπου τὴν ἐξουσίαν· διόπερ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις συναρμόζων τῷ τε ποιήσαντι τὸ ποίημα καὶ τῷ
8 κτίσαντι τὸ κτίσμα. περὶ τίνος λέγει κτίσματος καὶ ποιήματος ὡς φυσικὴν ἔχοντος τὴν ἐν τῷ ὀνόματι σχέσιν πρὸς τὸν πεποιηκότα καὶ κτίσαντα; εἰ μὲν περὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καθὼς ὁ Παῦλος διέξεισιν, ἐν αὐτῷ λέγων ἐκτίσθαι τὰ πάντα, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ὥστε τὴν σχετικὴν ταύτην τῶν ὀνομάτων συζυγίαν κυρίως πρὸς ἑαυτὴν ἁρμοσθῆναι, συνταχθέντος τῷ ποιήσαντι μὲν τοῦ ποιήματος, τῷ κτίσαντι δὲ τοῦ κτίσματος, εἰ ταῦτα λέγει, καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· τῷ ὄντι γάρ, ἐπειδὴ ποιητὴς ἀγγέλων ὁ κύριος, ποίημα πάντως ἐστὶ τοῦ πεποιηκότος ὁ ἄγγελος, καὶ ἐπειδὴ τοῦ κόσμου κτίστης ὁ κύριος, κτίσμα δηλονότι τοῦ κτίσαντος αὐτός τε ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα κατονομάζεται.
9 εἰ μὲν οὖν πρὸς ταῦτα βλέπων διακρίνει τὴν τῆς φύσεως τάξιν, ἐπὶ τῆς ὀνοματικῆς σημασίας τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως τῶν πρός τι λεγομένων ὀνομάτων τεχνολογῶν τὴν οἰκείωσιν, περιττὸν μὲν καὶ οὕτως ἦν, μηδενὸς ἀγνοοῦντος

10 ποίημα] cf. Eun. apol. c. 17 M., confutat Bas. l. II p. 628 C sq. 15 Col. 1, 16 20—22 utraque praedicatio domini ex Col. 1, 16 sumitur

VLACTS 2 verba inde ab ὡς usque ad 3 γεγραμμένων om. L διαλάθη V 4 παρακειμένων V 7 ἔτι δὲ καὶ τῆς S 8 χρήσ . . . ς cet. in lac. om. L 9 τις om. L 11 λέγει om. in lac. L 12 ἔχοντα: ὄντα sed ο supra τ scr. L 14 τε om. VL 15 αὐτῷ om. in lac. L τὰ om. A 16 τε post ὁρατά add. V τὰ ante ἀόρατα add. L 17 ἁρμοσθῆναι πρὸς ἑαυτὴν V 18 μὲν: μετὰ V 26 πρός τι λεγομένων: προαντιλεγομένων V προσαντιλεγομένων L 27 μὲν οὖν καὶ V οὗτος C

ταῦτα, γραμματικῆς μικρολογίας ἡμῖν ποιεῖσθαί τινα τεχνο-
λογίαν, τῶν δογμάτων ἀφέμενον. εἰ δὲ τῷ μονογενεῖ θεῷ 10
τὰς τοιαύτας ἐφαρμόζει φωνάς, ὥστε ποίημά τε τοῦ
ποιήσαντος καὶ κτίσμα αὐτὸν εἶναι λέγειν τοῦ κτί-
σαντος, καὶ εἰς ἁγίων χρῆσιν ἀναπέμπειν τῆς ὀνοματο-
ποιΐας ταύτης τὴν ἐξουσίαν, τοῦτο πρῶτον ἐπιδειξάτω τῷ
λόγῳ, τίνας ἁγίους εἶναί φησιν οἳ ποίημα καὶ κτίσμα
τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν ἀπεφήναντο, οἷς ἀκολουθῶν τῆς
φωνῆς ταύτης καταθρασύνεται.

Ἁγίους ἡ ἐκκλησία τοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι θεοφορου- 11
μένους ἐπίσταται πατριάρχας νομοθέτας προφήτας εὐαγγε-
λιστὰς ἀποστόλους. εἴ τις ἐν τούτοις ἐστὶ διὰ τῶν θεο-
πνεύστων ἑαυτοῦ λόγων κτιστὸν εἶναι καὶ ποίημα δογματί-
ζων τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, τὸν φέροντα τὰ σύμπαντα τῷ
ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ περιδεδραγμένον πάντων
τῶν ὄντων καὶ δι' ἑαυτοῦ μόνῳ τῷ θελήματι τὸ πᾶν οὐσιώ-
σαντα, συγγνωστὸς ἔσται τῇ χρήσει τῶν ἁγίων, κα-
θώς φησι, πρὸς τὴν τοιαύτην δογματοποιΐαν ἑπόμενος. εἰ 12
δὲ πᾶσι πρόκειται τῶν θείων γραφῶν κατ' ἐξουσίαν ἡ
γνῶσις καὶ οὐδὲν ἀπόρρητον οὐδὲ ἀπόκρυφον οὐδενὶ τῶν
βουλομένων τῆς θείας διδασκαλίας μετέχειν, πῶς ἐπιχειρεῖ
τοὺς ἀκούοντας παρακρούεσθαι διὰ τῆς κατὰ τῶν γραφῶν
συκοφαντίας, εἰς ἁγίων χρῆσιν τὴν τοῦ κτίσματος φω-
νὴν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἀναπέμπων; τὸ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ
γεγονέναι τὰ πάντα πάσης μικροῦ δεῖν ἔστι τῆς ἁγίας
ἀκοῦσαι φωνῆς ἀπὸ Μωϋσέως καὶ τῶν καθεξῆς προφητῶν
τε καὶ ἀποστόλων, ὧν μακρὸν ἂν εἴη τὰ καθ' ἕκαστον νυνὶ
παρατίθεσθαι. ἀρκεῖ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν 13
ἄλλων ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης ἐν προοιμίοις τῆς τοῦ μονογενοῦς

14 Hebr. 1, 3 15 Jes. 40, 12 16 Apc. 4, 11

VLACTS 1—2 τεχνολογίας L 3 ἐφαρμόζειν L 5 ἀναπέμπει VL 6 τοῦτο: τίνας V qui τοῦτο coll. post λόγῳ et τίνας post λόγῳ om. 7 ἁγίους: αὐτοὺς L 8 τὸν in lac. om. L ἀπέφηναν L 10 ἡ om. in lac. L 11 προφήτας om. L 13 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ VA sed ἑ sscr. A verba 13 καὶ usque ad 14 ἐπὶ om. VL 17 χρήσει: χρίσει ACTS 20 οὐδενὶ: οὐδὲ L 22 παρακρούεσθαι: παραγράφεσθαι V 24 δι' ἑαυτοῦ V 26 προφητῶν τε: πρὸς τῶν τε L 27 καὶ om. L

θεολογίας τοῦτο βοήσας, ὅτι οὐδὲν τῶν γεγονότων ἔστιν ὃ
μὴ δι' ἐκείνου ἐγένετο, ὅπερ ἄμαχός τε καὶ ἀναμφίβολός
ἐστιν ἀπόδειξις τοῦ κύριον αὐτὸν εἶναι τῆς κτίσεως, οὐχὶ
τῷ καταλόγῳ τῶν κτιστῶν ἐναρίθμιον. εἰ γὰρ πάντα τὰ
γεγονότα δι' οὐδενὸς ἄλλου ἢ διὰ τούτου ἔστι καὶ οὐδὲν ἐν
τοῖς διὰ τῆς κτίσεως οὖσι χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι ὁ
Ἰωάννης μαρτύρεται, τίς οὕτω τυφλὸς τὴν διάνοιαν, ὡς
μηδὲ ἰδεῖν ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν ἀλή-
θειαν, ὅτι ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ποιήσας ἄλλο τι πάντως
14 παρὰ τὴν κτίσιν ἐστίν; εἰ γὰρ πᾶν τὸ ἐν τοῖς γεγονόσιν
ἀριθμούμενον δι' ἐκείνου ἐστίν, αὐτὸς δὲ ἐν ἀρχῇ ἐστι καὶ
πρὸς τὸν θεόν ἐστι, θεὸς ὢν καὶ λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς
καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, οὐδὲν δὲ τῶν διὰ κτίσεως
γεγονότων διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ὀνομάζεται, οὐ λόγος,
οὐ θεός, οὐ ζωή, οὐ φῶς, οὐκ ἀλήθεια, οὐ χαρακτήρ, οὐκ
ἀπαύγασμα, οὐδ' ἄλλο τι τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων ἔστι
περὶ τὴν κτίσιν εὑρεῖν, δῆλον ὅτι ὁ ταῦτα ὢν ἄλλο τι τῇ
φύσει παρὰ τὴν κτίσιν ἐστίν, ἥτις τούτων οὐδὲν οὔτε ἐστὶν
οὔτε λέγεται.

15 Εἰ μὲν γὰρ ἦν τις ἐν ταῖς τοιαύταις φωναῖς ὁμωνυμία τῇ κτίσει πρὸς τὸν ποιήσαντα, συγγνωστὸς ἦν ἴσως διὰ τῆς τῶν λοιπῶν ὀνομάτων κοινότητος καὶ τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα κοινοποιῆσαι τῷ κτισθέντι καὶ τῷ ποιήσαντι· εἰ δὲ διὰ πάντων ἀσύμβατά τε καὶ ἀκοινώνητα τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ κτιστῇ τε καὶ τῇ ἀκτίστῳ φύσει διὰ τῶν ὀνομάτων γνωρίσματα, πῶς οὐ φανερὰ πᾶσίν ἐστιν ἡ συκο-

1 Joh. 1, 3   11—12 Joh. 1, 1—3 Hebr. 1, 3

VLACTS 1 θεολογίας: ὁμολογίας L   2 ὅπερ in lac. om. L   ἢ post ὅπερ add. V   3 ἡ ante ἀπόδειξις add. V   ἀπόδειξις: ἀπό . . . ς cet. om. L   4 τῷ καταλόγῳ: . . . αταλόγω cet. om. L   ἐναρίθμιον: ἐναριθμῶν VL   6 τῆς om. VL   χωρὶς: τοῖς L   ὁ om. T   16 verba ab ἄλλο τι usque ad 17 ὢν om. L   18 ἥτις: εἴτις L   20 τις post ἦν om. ACTS   21 ἂν ante ἦν add. V   23 κοινὸν ποιῆσαι VL (ποιεῖσαι L)   τῷ ante ποιήσαντι om. V   24 ἀσύμβατον L sed sscr. α   ἀκοινώνητον L sscr. α   25 τῇ ante ἀκτίστῳ om. VLS   26 ἐστιν: ποιεῖ L   ἐστι πᾶσιν S

φαντία τοῦ τολμῶντος ἐφαρμόσαι τὸ τῆς δουλείας ὄνομα
Τῷ δεσπόζοντι, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ἐν τῇ δυναστείᾳ
αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα, καθὼς ὁ
ἀπόστολος λέγει, διὰ τοῦ κατὰ τὴν κτίσιν ὀνόματός τε καὶ
νοήματος εἰς ὁμότιμον ἄγειν <τάξιν> τῇ δουλευούσῃ φύσει;
πᾶσαν γὰρ τὴν κτίσιν δουλεύειν ὁ μέγας ἀπεφήνατο Παῦ- **16**
λος, ὁ ἐν τοῖς ἄνω τῶν οὐρανῶν διδασκαλείοις παιδευθεὶς
τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν, ἐκεῖ ταῦτα μαθὼν ὅπου ἀργεῖ πᾶσα
φωνὴ σημαντικὴ διὰ λόγου προφερομένη, ἀλλὰ ῥῆμα γίνεται
διδασκαλίας ἡ ἀνεκφώνητος ἔννοια, τὰ ὑπὲρ λόγον τὴν
κεκαθαρμένην καρδίαν διὰ τῆς ἀλαλήτου τῶν νοημάτων
ἐλλάμψεως ἐκδιδάσκουσα. εἰ οὖν ταῦτα μὲν ὁ Παῦλος βοᾷ, **17**
ὅτι ἡ κτίσις δουλεύει, ὁ δὲ μονογενὴς θεὸς ἀληθῶς ἐστι
κύριος καὶ θεὸς ἐπὶ πάντων, Ἰωάννης δὲ τὸ πᾶσαν δι'
αὐτοῦ τῶν γεγονότων εἶναι τὴν κτίσιν μαρτύρεται, πῶς ἔτι
ὁ καὶ ὁπωσοῦν ἐν Χριστιανοῖς ἀριθμούμενος ἀνέξεται διὰ
τῆς ἀσυστάτου ταύτης καὶ ἀνακολούθου τεχνολογίας ὁρῶν
τὸν Εὐνόμιον εἰς τὴν τῆς κτίσεως ταπεινότητα τὴν ὑπερ-
κειμένην πάσης ἀρχῆς τε καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος
δύναμιν διὰ τῆς πρὸς τὸ δουλεύειν ὁμωνυμίας καθέλκοντα;
εἰ δέ φησιν ἔχειν τινὰς τῶν ἁγίων οἳ δοῦλον αὐτὸν ἀνεῖπον **18**
ἢ κτιστὸν ἢ ποιητὸν ἤ τι τῶν ταπεινῶν τε καὶ δουλοπρεπῶν
ὀνομάτων, ἰδοὺ πάρεισιν αἱ γραφαί· δότω μίαν ἢ αὐτὸς ἢ
ἄλλος τις ὑπὲρ ἐκείνου τοιαύτην φωνήν, καὶ ἡμεῖς σιωπή-
σομεν. εἰ δὲ οὔτε ἔστι τοιαύτη λέξις οὔτ' ἂν εὑρεθείη **19**
ποτὲ ἐν ταῖς πεπιστευμέναις θεοπνεύστοις γραφαῖς διάνοιά
τις τοιαύτη, ἥτις τῆς ἀσεβείας ταύτης συνήγορος γίνεται,

2 sq. Ps. 65, 7 Sw. Col. 1, 18 6 Rom. 8, 21 7 II. Cor. 12, 2

VLACTS 1 ἐφαρμόζειν L ἐφαρμόσθαι V 2 καθώς: ...ώς cet. om. in lac. L 3 item αὐτοῦ: ...τοῦ L 5 item ὁμότιμον: ...τιμον L ἄγει A τάξιν supplevi cf. ad p. 3, 13 10 διδασκαλία L 12 ἐκλάμψεως VL διδάσκουσα VL 14 ἐπὶ: ἐστὶ V πάντων: πάντα V 15 τὴν κτίσιν om. V verba πῶς usque ad 16 ἀνέξεται om. T 16 ὁ C, om. VLATS 18 τῆς om. T 20 τὸ δουλεῦον VL καθέλκομεν L 22 τι τῶν: τ...ων cet. om. in lac. L 23 μίαν ἢ: μία... cet. om. L 25 ἔστι om. in lac. L τις post τοιαύτη add. VL

τί χρὴ περαιτέρω περὶ τῶν ὁμολογουμένων διαγωνίζεσθαι
πρὸς τὸν οὐ μόνον τὰς τῶν ἁγίων συκοφαντοῦντα φωνάς,
20 ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις διορισμοῖς προσπαλαίοντα; εἰ γὰρ ἡ
τῆς φύσεως τάξις, καθὼς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, τῷ
υἱῷ τὸ ὄνομα διὰ τὸ γεννηθῆναι προσμαρτυρεῖ, καὶ οὕτω
γίνεται διὰ τῆς τοῦ γεννηθέντος πρὸς τὸν γεννήσαντα σχέ-
σεως ἡ τοῦ ὀνόματος συζυγία, πῶς ἀποσπάσας τῆς φυσικῆς
οἰκειότητος τὸ τοῦ υἱοῦ σημαινόμενον μεταβάλλει τὴν σχέσιν
ἐπὶ τὸ ποίημά τε καὶ τὸν ποιήσαντα; ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ
τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου ἀληθές ἐστι λέγειν, ἀλλὰ κἂν
ἐπὶ βομβυλιοῦ τις εἴπῃ καὶ μύρμηκος, καθὸ ποίημα τού-
των ἐστὶν ἑκάτερον, ὁμοίως πρὸς τὸν ποιήσαντα ἡ τοῦ ὀνό-
ματος σχέσις τὸ ἴσον ἔχει.
21 Τὸ μὲν οὖν βλάσφημον μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ διὰ
τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν· ἡ δὲ παρὰ τῶν ἁγίων χρῆσις,
ᾗ φησιν οὗτος ἀκολουθῶν ταῦτα λέγειν, φανερὰ μέν ἐστιν
οὐδεμία. τάχα δ' ἂν ἡμῖν ἐκεῖνο προενεχθείη παρ' αὐτῶν
τῆς παροιμίας τὸ μέρος ὅπερ οἱ πρόμαχοι τῆς αἱρέσεως
εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἐκτίσθαι τὸν κύριον προφέρειν εἰώθασι,
τὸ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.
διὰ γὰρ τὸ παρὰ τῆς σοφίας εἰρῆσθαι τὸν λόγον τοῦτον,
σοφίαν δὲ παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου κατωνομάσθαι τὸν
κύριον, ὡς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ διὰ τοῦ τῆς σοφίας
ὀνόματος ὁμολογοῦντος τὸ ἐκτίσθαι ὑπὸ τοῦ τὰ πάντα ποιή-
22 σαντος τὴν φωνὴν ταύτην προτείνονται. ἐγὼ δὲ φανερὰν
μὲν ἡγοῦμαι τοῖς προσεχεστέροις τε καὶ φιλοπονωτέροις τὴν
εὐσεβῆ τοῦ ῥητοῦ τούτου διάνοιαν, ὡς μηδεμίαν γενέσθαι

17—20 Prov. 8, 22 cf. Eun. apol. c. 28 fin. 22 I. Cor. 1, 24

VLACTS 6 προσηγορίας post γεννηθέντος add. V 6—7 σχέσεως om. V 7 ἀποπάσας L 8 υἱοῦ om. L 9 ἐπὶ τὸ ποίημα: ἐπὶ τοὺς ...α ποίημ om. in lac. L 10 ἀληθῶς ἔσται VL (ἀληθεύειν L suprascr. ἀληθῶς) λέγειν om. AT κἂν: καὶ T 11 βομβυλίου VL εἴποι libri v, correxi 14 καὶ post πολλῶν add. T 16 ἀκολουθεῖν V 17 ἐκεῖνο ἡμῖν V ἐκεῖνο: ἐ...νο cet. om. L 19 κύριον προφ.: κ...οφ. cet. in lac. om. L 21 διὰ γὰρ: δ... L τὸν λόγον om. in lac. L τοῦτο T 23 θεοῦ: υἱοῦ VL 24 ὁμολογοῦντος: ὁμολογεῖσθαι VL

βλάβην κατὰ τοῦ λόγου τῆς πίστεως τοῖς πεπαιδευμένοις
τὰ τῆς παροιμίας αἰνίγματα· πλὴν δι' ὀλίγων οἶμαι δεῖν
τὸν περὶ τούτου λόγον διαλαβεῖν, ὡς ἂν φανερώτερον τῆς
τοῦ ῥητοῦ τούτου διανοίας ἐκκαλυφθείσης μηδαμόθεν ἔχοι
παρρησίαν ὁ τῆς αἱρέσεως λόγος, ὡς ἐκ τῆς θεοπνεύστου
γραφῆς τὴν μαρτυρίαν ἔχων. ὁμολογεῖται μὲν γὰρ παρὰ 23
πάντων ἐν τῇ γραφικῇ καταχρήσει τὸ τῆς παροιμίας ὄνομα
μὴ κατὰ φανεροῦ τετάχθαι νοήματος, ἀλλ' ἐπί τινος κε-
κρυμμένης λέγεσθαι διανοίας, οὕτω τοῦ εὐαγγελίου τὰς
αἰνιγματώδεις τε καὶ ἀσαφεῖς ῥήσεις παροιμίας κατονομά-
ζοντος, ὡς εἶναι τὴν παροιμίαν, εἴ τις ὅρῳ τὴν ἑρμηνείαν
τοῦ ὀνόματος τούτου διαλαμβάνοι, λόγον δι' ἑτέρων τῶν
κατὰ τὸ πρόχειρον νοουμένων ἕτερόν τι κατὰ τὸ κρυπτὸν
ἐνδεικνύμενον, ἢ λόγον οὐκ ἐπ' εὐθείας τὸν τοῦ νοήματος
σκοπὸν προδεικνύοντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ λοξὸν τὴν διδασκαλίαν
ποιούμενον διὰ πλαγίας ἐμφάσεως. τῷ δὲ βιβλίῳ τούτῳ 24
κατ' ἐξαίρετον τὸ τοιοῦτον ἐπιγέγραπται ὄνομα, καὶ τῆς
προσηγορίας ταύτης αἱ ἐμφάσεις εὐθὺς ἐν τοῖς προοιμίοις
παρὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος διήρηνται. οὐ γὰρ γνώμας
οὐδὲ συμβουλὰς οὐδὲ διδασκαλίαν σαφῆ τοὺς ἐν τῷ βιβλίῳ
τούτῳ λόγους, ἀλλὰ παροιμίας ὠνόμασεν, ἐπαγαγὼν τὴν
ἑρμηνείαν, τί βούλεται τοῦ ὀνόματος τούτου τὸ σημαινό-
μενον· Γνῶναι γάρ, φησί, σοφίαν καὶ παιδείαν, οὐ κατὰ τὴν
κοινὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων συνήθειαν προτάξας τῆς
σοφίας τὴν παίδευσιν, ἀλλὰ σοφὸν ἐκ προπαιδεύσεως γενέ-
σθαι πρῶτον διακελεύεται, εἶθ' οὕτως τὴν ἐκ τῆς παροι-
μίας παιδείαν χωρῆσαι. φρονήσεως γὰρ εἶναι λόγους, φησί,

6 Joh. 16, 25 et 29 — 23 Prov. 1, 1 — 27 Prov. 1, 3 cf. Sap. Sal. 8, 8

VLACTS 2 δεῖν: διὰ L om. A postea sscr. δεῖν 4 ἔχοι: ἔχειν S 6 τὴν om. VT 8 κατατετάχθαι V 10 τε om. S παροιμίαν L 13 τὸ κρυπτὸν: ... πτὸν cet. om. in lac. L 14 ἐπ' εὐθείας om. in lac. L 15 προδεικνύοντα: π ... α cet. om. in lac. L
17 ἐπεγράφη V 20 βιβλίῳ: βίῳ C sed βλι sscr. A 21 παροιμίαν A
24 verba a προτάξας usque ad p. 10, 9 ἀποκεκρυμμένην om. L in lacuna circa duodocim versuum 25—26 γεγενῆσθαι V 27 λόγους εἶναι T

25 διὰ στροφῆς τὸν σκοπὸν ἐκκαλύπτοντας. τὸ γὰρ μὴ ἐπ'
εὐθείας νοούμενον στροφῆς τινος χρῄζει πρὸς τὴν τοῦ
κεκρυμμένου κατάληψιν, καὶ ὥσπερ ὁ Παῦλος ἀλλάξειν
ἑαυτοῦ τὴν φωνὴν ἐπηγγείλατο, μέλλων μετατιθέναι τὴν
ἱστορίαν εἰς τροπικὴν θεωρίαν, οὕτως ἐνταῦθα ἡ τῶν κε-
κρυμμένων φανέρωσις στροφὴ λόγου παρὰ τοῦ Σολομῶντος
κατονομάζεται, ὡς οὐ δυναμένου κατανοηθῆναι τοῦ κάλ-
λους τῶν νοημάτων, εἰ μή τις τοῦ λόγου τὸ προφαινό-
μενον εἰς τὸ ἔμπαλιν ἀναστρέψας ἴδοι τὴν ἀποκεκρυμμένην
αὐγὴν τοῦ νοήματος· οἷον ἐπὶ τοῦ πτεροῦ συμβαίνει, ᾧ
26 κατὰ τὸ οὐραῖον ὁ ταὼς καλλωπίζεται. ἐπὶ τούτου γὰρ ὁ
μὲν τὰ νῶτα τοῦ πτεροῦ θεασάμενος κατὰ τὸ ἀκαλλές τε
καὶ ἄμορφον καταφρονεῖ πάντως ὡς εὐτελοῦς τοῦ θεά-
ματος· εἰ δέ τις ἀναστρέψας αὐτοῦ τὴν ἑτέραν ὄψιν προ-
δείξειεν, ὁρᾷ τὴν ποικίλην ζωγραφίαν τῆς φύσεως καὶ τὸν
ἡμιτελῆ κύκλον ἐν πορφυρᾷ τῇ βαφῇ κατὰ τὸ μέσον ἐκ-
λάμποντα καὶ τὸν χρυσοειδῆ περὶ τὸν κύκλον ἀέρα ταῖς
πολυχρόοις ἴρισι κατὰ τὸ ἄκρον διεζωσμένον τε καὶ λαμ-
πόμενον. ἐπεὶ οὖν οὐδὲν τῷ προχείρῳ τῆς λέξεως ἔπεστι
κάλλος (Πᾶσα γάρ, φησίν, ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασι-
λέως ἔσωθεν, ἐν τοῖς χρυσοῖς νοήμασι τῷ κρυπτῷ δια-
λάμπουσα κόσμῳ), ἀναγκαίως ὁ Σολομὼν τοῖς ἐντυγχάνουσι
τούτῳ τῷ βιβλίῳ τὴν τοῦ λόγου στροφὴν ὑποτίθεται, ἵνα
διὰ τούτου νοήσωσι Παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις
τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα.
27 Ταῦτα τοίνυν περιεχούσης τῆς παροιμιακῆς ταύτης
διδασκαλίας, οὐδὲν ἄν τις τῶν εὖ φρονούντων ἀνεξετάστως
τε καὶ ἀθεωρήτως τῶν ἐκ τῆς βίβλου ταύτης προφερομένων
δέξεται, κἂν ὅτι μάλιστα σαφὲς ἐκ τοῦ προχείρου καὶ γνώ-

3 Gal. 4, 20 20 Ps. 44, 14 Sw. 24—25 Prov. 1, 6

VLACTS 1 ἀναστροφῆς V 3 κεκρυμμένου: κεκαλυμμένου T 8 νοημάτων: ὀνομάτων V 10 αὐγὴν: αὐτὴν VL ᾧ: ὃ L 11 ταὼς: ταὸς L 14 τὴν ἑτέραν: τὴν . . . ραν cet. om. L 14—15 προσδείξειεν V 15 καὶ om. VL 17 verba inde a χρυσοειδῆ usque ad p. 11, 2 εἰ δὲ τὰ πρόχειρα om. L qui lacunam habet octo versuum 18 πολυχρώμοις V 18—19 λάμποντα T 23 τῷ βιβλίῳ τούτῳ L τούτῳ om. V 29 δέξηται S

ριμον τυγχάνῃ. πάντως γὰρ ὕπεστί τις καὶ τοῖς προδήλοις
εἶναι δοκοῦσιν ἡ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρία. εἰ δὲ τὰ πρόχειρα
τῆς γραφῆς ταύτης ἀναγκαίως ἐπιζητεῖ τὴν λεπτομερεστέραν 576 M.
ἐξέτασιν, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνα οἷς πολὺ τὸ ἀσαφές τε καὶ
δυσθεώρητον ἐκ τῆς αὐτόθεν ἐστὶ κατανοήσεως; ἐξετάσω- 28
μεν τοίνυν ἐκ τῆς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον συμφράσεως τῶν
ῥημάτων, εἴ τι σαφὲς ἡ τῶν παρακειμένων ἀνάγνωσις ἔχει.
προδιαγράφει τὴν σοφίαν ὁ λόγος ῥήσεις τινὰς ἐξ οἰκείου
διεξιοῦσαν προσώπου. ἐπίσταται δὲ πάντως ὁ φιλομαθὴς
τὰ ἐν τῷ τόπῳ λεγόμενα, ὅπου κατασκηνοῖ μὲν βουλὴν ἡ
σοφία, ἐπικαλεῖται δὲ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν, κτῆμα δὲ ἔχειν
φησὶν ἰσχύν τε καὶ φρόνησιν, αὐτὴ δὲ ὀνομάζεσθαι σύνεσις,
ἐν ὁδοῖς δὲ περιπατεῖν δικαιοσύνης καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν
δικαιώματος ἀναστρέφεσθαι, φησὶ δὲ δι' ἑαυτῆς βασιλεύειν
τοὺς βασιλεύοντας καὶ δικαιοσύνην γράφειν τοὺς δυναστεύ-
οντας καὶ τῆς ἑαυτῶν κατακρατεῖν γῆς τοὺς τυράννους. ὅτι 29
γὰρ οὐδὲν τῶν εἰρημένων ὁ λελογισμένος ἀνεξετάστως ἐκ
τῆς ἑτοίμου διανοίας προσδέχεται, παντὶ δῆλόν ἐστιν. εἰ
γὰρ οἱ βασιλεῖς δι' ἐκείνης ἐπὶ τὴν δυναστείαν προάγονται
καὶ παρ' αὐτῆς ἡ τυραννὶς τὴν ἰσχὺν ἔχει, ἀνάγκη πᾶσα
τυραννοποιὸν ἡμῖν τὴν σοφίαν ἀναφανῆναι καὶ τῶν πονηρῶς
ἐν βασιλείᾳ δυναστευόντων εἰς ἑαυτὴν μετατιθέναι τὰς
μέμψεις. ἀλλ' οἴδαμεν βασιλέας τοὺς ὑπὸ τῆς σοφίας ὄν- 30
τως εἰς τὴν ἀτελεύτητον προϊόντας ἀρχήν, τοὺς πτωχοὺς
τῷ πνεύματι, ὧν κτῆμα ἡ τῶν οὐρανῶν ἐστι βασιλεία, κα-
θὼς ὁ κύριος, ὅς ἐστιν ἡ σοφία, διὰ τοῦ εὐαγγελίου κατ-

8—16 Prov. 8, 12—21 a 26 Matth. 5, 3

VLACTS 1 τυγχάνῃ: τύχῃ V τυγχάνει v 2 ἡ om. LAS v 4 τὸ ἀσαφὲς om. L 7 ῥημάτων: ῥητῶν VL προκειμένων fortasse 9 διεξιούσας VL 12 αὐτή: αὕτη VL αὐτὸ CT ὀνομάζεσθαι LA: ὀνομάζεται VCTS v sed verba αὐτὴ δὲ ὀνομάζεσθαι σύνεσις vel aliquid simile in Proverb. 8, 12—20 non leguntur 14 ἑαυτῆς: αὐτῆς V 15 καὶ om. S 17 λελογισμένος: λογισμὸς VL ἀνεξετάστως: ἀνεξ . . . ως cet. om. L 18 προσδέχεται: πρόσδει . . . cet. om. L 19 ἐκείνης om. in lac. L 20 παρ' αὐτῆς om. in lac. L ἀνάγκη πᾶσα: ἀνσάσα L (sic) 21 ἀφανῆναι L ἀνα in margine adscriptum ἀποφῆναι V πονηρῶν V 22 ἐν βασιλείᾳ: ἐν βα . . . αι L cet. om. δυναστευσάντων CS 24 προιόντας sscr. ο L 26 διὰ om. ACS v

επαγγέλλεται· τοιούτους καὶ τοὺς δυνάστας ἐπιγινώσκομεν
τοὺς κατὰ τῶν παθῶν δυναστεύοντας, τοὺς μὴ δουλουμένους
τῇ δυναστείᾳ τῆς ἁμαρτίας, οἳ καθάπερ δέλτῳ τινὶ τῷ
31 ἰδίῳ βίῳ τὴν δικαιοσύνην ἐγγράφουσιν. οὕτως καὶ ἡ ἐπαι-
νετὴ τυραννὶς τῇ συμμαχίᾳ τῆς σοφίας τὴν τῶν παθῶν
δημοκρατίαν εἰς τὴν τοῦ νοῦ μοναρχίαν μετασκευάσασα
δουλαγωγεῖ τὰ κακῶς εἰς ἐλευθερίαν ἀφηνιάζοντα, πάντα
τὰ σωματικά τε καὶ γήϊνα λέγω φρονήματα. Ἡ γὰρ σὰρξ
ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τῇ ἀρχῇ τῆς ψυχῆς
ἐπανίσταται. ταύτης οὖν κρατεῖ τῆς γῆς ὁ τοιοῦτος τύ-
ραννος, ἧς ἄρχων ἐτάχθη κατὰ τὴν πρώτην κτίσιν ὑπὸ
τοῦ λόγου.
32 Ὡς τοίνυν ταῦτα παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τῶν
εὖ φρονούντων μετὰ τοιαύτης διανοίας ἀναγινώσκεσθαι
μᾶλλον ἢ μετὰ τῆς τοῖς ῥητοῖς ἐπιφαινομένης κατὰ τὸ
πρόχειρον, οὕτως εἰκός ἐστι ἐκ τοῦ ἀκολούθου προσεχῶς
τούτοις τὴν φωνὴν ἐκείνην συγγεγραμμένην μὴ ἁπλῶς τε
καὶ ἀνεξετάστως παρὰ τῶν εὖ φρονούντων παραδεχθῆναι.
33 Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν, φησί, τὰ καθ᾽ ἡμέραν γινόμενα, μνη-
μονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀπαριθμήσασθαι· κύριος ἔκτισέ με.
τί μοι πρὸς ταύτην ἐρεῖ τὴν φωνὴν ὁ τῆς λέξεως δοῦλος,
ὁ τῷ ἤχῳ τῶν συλλαβῶν Ἰουδαϊκῶς προσκαθήμενος; ἆρ᾽
οὐ δοκεῖ ξενισμὸν ἐμποιεῖν τῇ ἀκοῇ τῶν ἐπιστατικωτέρων
ἡ σύνταξις· Ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ᾽ ἡμέραν γινόμενα,
κύριος ἔκτισέ με; ὡς ἐὰν μὴ ἀναγγείλῃ τὰ καθ᾽ ἡμέραν
577 M. γινόμενα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τὸ ἐκτίσθαι πάντως ἀρ-
34 νήσεται. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι ἐὰν ἀναγγείλω, ἐκτίσθην, δέδωκε
νοεῖν κατὰ τὸ σιωπώμενον ὅτι οὐκ ἐκτίσθην, ἐὰν μὴ ἀναγ-

3—4 Rom. 6, 6 5—6 cf. Plotin. Enn. IV 4, 17 talia 8 Gal. 5, 17 11 πρώτην κτίσιν i. e. spiritualem qualem Philo et Platonici docuerunt 19 Prov. 8, 21 a 22 II. Cor. 3, 6

VLACTS 2 δουλουμένους ο in fine eras. V 10 γῆς: ψυχῆς V 11 ἐτάθη L 14 μετὰ τοιαύτης: με . . . αύτης cet. om. L 15 ἐπιφαινομένης: ἐπει . . . νῆς cet. om. L 16 εἰκός om. in lac. L 20 ἐξ αἰῶνος: ἐξ ἀρχῆς V 22 ἰουδαικῶν συλλαβῶν προσκ. VL (συλλαβῶν om. sed in marg. add. L) προκαθήμενος A

γείλω. Κύριος ἔκτισέ με, φησίν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ
τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ
τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρα-
σθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. τίς ἡ καινὴ
τῆς κατασκευῆς τοῦ κτίσματος τούτου τάξις; πρῶτον κτί-
ζεται, καὶ μετὰ τοῦτο θεμελιοῦται, καὶ τότε γεννᾶται.
Κύριος ἐποίησε, φησί, χώρας καὶ ἀοικήτους καὶ ἄκρα οἰκού-
μενα τῆς ὑπ' οὐρανόν. ποῖον κύριον λέγει ποιητὴν χώρας 35
καὶ ἀοικήτου καὶ οἰκουμένης; πάντως ὅτι τὸν καὶ τὴν
σοφίαν ποιήσαντα· ἐκ γὰρ τοῦ αὐτοῦ προσώπου καὶ οὗτος
κἀκεῖνος ὁ λόγος, ὅ τε τὸ ἔκτισέ με κύριος λέγων καὶ ὁ
προστιθεὶς τὸ ἐποίησε κύριος χώρας καὶ ἀοικήτους. οὐκοῦν
ἐπίσης τῶν δύο δημιουργὸς ἔσται ὁ κύριος, αὐτῆς τε τῆς
σοφίας καὶ τῆς οἰκουμένης τε καὶ ἀοικήτου χώρας. ποῦ 36
τοίνυν τὸ Πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ
ἐγένετο οὐδὲ ἕν; εἰ γὰρ ὁ αὐτὸς κύριος καὶ τὴν σοφίαν
κτίζει, ἣν ἀντὶ τοῦ υἱοῦ νοεῖν συμβουλεύουσι, καὶ τὰ καθ'
ἕκαστον ὅσα ἡ κτίσις ἔχει, πῶς ἀληθεύει ὁ ὑψηλὸς
Ἰωάννης πάντα λέγων δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι; ἀντιφθέγγεται
γὰρ ἡ γραφὴ αὕτη πρὸς τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, τῷ
τὴν σοφίαν κτίσαντι τῆς ἀοικήτου τε καὶ οἰκουμένης χώρας
ἀνατιθεῖσα τὴν ποίησιν.

Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς πάντα· θρόνον θεοῦ τινα δι- 37
εξέρχεται ἐπ' ἀνέμων ἀφοριζόμενον καὶ ἰσχυρὰ γίνεσθαι τὰ
ἄνω νέφη λέγει καὶ ἀσφαλεῖς τὰς ὑπουρανίους πηγὰς καὶ

1—5 Prov. 8, 22—25 8 Prov. 8, 26 16 Joh. 1, 3
24—27 Prov. 8, 27—28

VLACTS 3 verba πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι om. V
5 πάντων βουνῶν: πάντων β . . . ων cet. om. L 5—6 καινὴ κατασκευὴ
τοῦ κτίσματος τούτου καὶ τάξις VL (καὶ om. L) 8 καὶ ante ἀοικήτους
om. AS v (cf. autem Prov. 8, 26) 9—10 καὶ post χώρας om. CTS v
10 ὅτι om. S v τὸν καὶ τὴν LA v: καὶ τὸν V τὸν τὴν (om. καὶ) CTS
11 καὶ ante οὗτος om. L 12 ὅ τε sscr. ε L 13 χώραν CL
24 θρόνον τινὰ θεοῦ V 25 ἐπ' ἀνέμων in lac. om. L (restat . . . ων)
καὶ ante ἰσχυρὰ om. S v 26 ὑπ' οὐρανὸν πηγὰς A

πολλὰ τοιαῦτα περιέχει ἡ σύμφρασις, πολλὴν ἐπιζητοῦντα τὴν διὰ λεπτῆς τινος καὶ διορατικῆς φρενὸς εὑρισκομένην ἐν τοῖς προκειμένοις διάνοιαν. τίς ὁ ἐπ᾽ ἀνέμων ἀφοριζόμενος θρόνος; τίς ἡ ἀσφάλεια τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πηγῶν;
38 πῶς ἰσχυρὰ γίνεται τὰ ἄνω νέφη; εἰ γάρ τις πρὸς τὰ φαινόμενα κρίνοι τὸν λόγον, πολλὴν εὑρήσει μάχην τῶν πραγμάτων πρὸς τὰ λεγόμενα. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι τὰ ἄκρα τῆς ὑπ᾽ οὐρανὸν ἢ τῷ λίαν καθομιλεῖν τῇ τοῦ ἡλίου θερμότητι ἢ τῷ καθ᾽ ὑπερβολὴν ἀφεστάναι διὰ τὴν καθ᾽ ἑκάτερον ἀμετρίαν ἐστὶν ἀοίκητα, τὰ μὲν ξηρά τε καὶ διακαῆ πέρα τοῦ μετρίου γινόμενα, τὰ δὲ τῷ ὑγρῷ πλεονάζοντα καὶ κατεψυγμένα διὰ τῆς πήξεως, οἰκεῖται δὲ μόνα ὅσα τῆς καθ᾽ ἑκάτερον τῶν ἐναντίων ἀκρότητος ἐπί-
39 σης ἀπῴκισται; εἰ δὲ τὸ μέσον τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διείληπται, πῶς τὰ ἄκρα τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν οἰκεῖσθαι ἡ παροιμία λέγει; τίς γὰρ ἰσχὺς ἐνθεωρηθείη τοῖς νέφεσιν, ὡς ἀληθεύειν τὸν λόγον κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, ὅς φησιν ἰσχυρὰ γεγενῆσθαι τὰ ἄνω νέφη; μανότερος γάρ τίς ἐστιν ἀτμὸς ἡ τοῦ νέφους φύσις κατὰ τὸν ἀέρα διαχεόμενος, ὃς ἐποχεῖται μὲν τῷ ἐναερίῳ πνεύματι

7—14 Strabo II 94 sq.; 102; 135 (cf. K. Gronau, Poseidonios u. d. jüd.-christl. Genesisexegese Lipsiae 1914, 9). praeterea cf. Cic. Somn. Scip. VI 12 sq. Chalc. comm. in Tim. 67   18 sq. ex Greg. Hexaem. 93 C sq. petita cf. praesertim καὶ οὕτως γενέσθαι νέφος διὰ τῆς συμπιλήσεως. ὥστε τὰς λεπτάς τε καὶ ἀτμοειδεῖς ἰκμάδας ... ἐποχεῖσθαι τοῖς πνεύμασιν, εἰ δὲ πλεῖον ἡ τοῦ ὑγροῦ συγγένεια πρὸς αὐτὴν συρρυεῖσα βαρεῖα γένοιτο, τότε ... σταγόνα γίνεσθαι. quae cum auct. π. κόσμου IV 394a 10 sq. confert Gronau (p. 126) et intercedente commentario quodam in Timaeum Platonis ex Posidonio ducta esse contendit. cf. etiam ad l. I § 300

VLACTS 3 προκειμένοις VLC προκειμένης T: προειρημένοις AS v 4 ἡ om. VL   5 πρὸς: ὅς L   6 πολλὴν: πολλὰ L   6—7 τῶν πραγμάτων post λεγόμενα posuit V   7 λεγόμενα: ... α cet. om. in lac. L   8 ἡλίου supra ras. man. alt. atramento add. V 10 ἑκάτερον: ἕτερον VL   12 πήξεως e ψύξεως effecit L   13 ἑκάτερον: ἕτερον V   15 ὑπ᾽ οὐρανὸν VL v cf. Prov. (utraque lectio in codicibus LXX extat)   16 λέγει post 15 ἄκρα coll. v   18—19 μανώτατος L 20 ἐναερίῳ: ἀερίῳ VLA

διὰ πολλὴν λεπτότητα κοῦφος γινόμενος, συρρυεὶς δὲ πρὸς
ἑαυτὸν ἐκ τῆς συμπιλήσεως διεκπίπτει τοῦ ἀνέχοντος πνεύ-
ματος, σταγὼν βαρεῖα γινόμενος. τίς οὖν ἐστιν ἐν τούτοις 40
ἡ ἰσχύς, ἐν οἷς οὐδεμία τοῖς ἁπτομένοις ἀντίληψις γίνεται;
τὸ γὰρ μανὸν τοῦ ἀέρος καὶ εὐδιάχυτον καὶ ἐπὶ τοῦ νέ- *580 M.*
φους ἔστιν ἰδεῖν. πῶς δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ ἀστάτῳ τῶν ἀνέμων
φύσει ὁ θεῖος ἀφορίζεται θρόνος; τὸ δὲ πρῶτον κτίζεσθαι
καὶ ἐπὶ τέλει λέγειν γεννᾶσθαι καὶ διὰ μέσου τούτων θε-
μελιοῦσθαι, τίνα λόγον εἴποι τις ἂν ἔχειν ταῖς κοιναῖς τε
καὶ προχείροις ἐννοίαις συμβαίνοντα, τό τε πρὸ τούτων
ἐπαπορηθὲν ἐν τῷ λόγῳ, πῶς ἡ ἀναγγελία τῶν καθ᾽ ἡμέ-
ραν γινομένων καὶ ἡ μνήμη τῆς ἐξαριθμήσεως τῶν ἐξ
αἰῶνος ὥσπερ αἰτία τις γίνεται τοῦ ἐκτίσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ
τὴν σοφίαν λέγειν;

Οὐκοῦν ἐπειδὴ δέδεικται φανερῶς διὰ τῶν εἰρημένων 41
μηδὲν ἐν τούτοις τοιοῦτον εἶναι, ὡς ἀνεξετάστως τε καὶ
ἀθεωρήτως παραδεχθῆναι τὸν λόγον, καλῶς ἂν ἔχοι καθ᾽
ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν καὶ τὸ Κύριος ἔκτισέ με μὴ κατὰ
τὴν αὐτόθεν ἡμῖν ἐκ τοῦ ῥήματος ἐγγινομένην διάνοιαν
ἑρμηνεύειν, ἀλλὰ ζητεῖν κατὰ πᾶσαν προσοχήν τε καὶ ἐπι-
μέλειαν τὸ εὐσεβῶς διὰ τοῦ λεγομένου νοούμενον. ἀλλὰ 42
τὸ μὲν ἀκριβῶς κατειληφέναι τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν
μόνων ἂν εἴη τῶν τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὰ βάθη διερευνών-
των καὶ λαλεῖν ἐπισταμένων ἐν πνεύματι τὰ θεῖα μυστήρια·
παρ᾽ ἡμῶν δὲ τοσοῦτον ἐν τοῖς προκειμένοις ὁ λόγος ἀσχο-
ληθήσεται, ὅσον μὴ πάντη περιϊδεῖν τὸν ἐν τούτοις σκοπὸν
ἀθεώρητον. τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; οὐκ ἔστιν, οἶμαι,
δυνατὸν τὴν ἐκ θείας ἐλλάμψεως γινομένην ἔν τινι σοφίαν
μόνην ταύτην δίχα τῶν λοιπῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος
παραγενέσθαι, ἀλλὰ χρὴ πάντως συνεισελθεῖν ταύτῃ καὶ
τῆς προφητείας τὴν χάριν. εἰ γὰρ ἴδιον σοφίας ἐστὶν ἡ 43

VLACTS 1 γενόμενος VL v 3 γενόμενος VL 8 λέγειν om. VL 9 ἔχειν ἂν T κοιναῖς: κοινωνίαις L 10 sententiam post συμβαίνοντα continuavi πρὸ: πρῶτον V 11 πῶς om. A 12 ἐξαριθμήσεως: ἐξαριθμημένης VL v 15 διὰ: κατὰ L 16 τε om. S 30 παραγίνεσθαι ACTS v 31 χάριν in lac. om. L (restat ..ιν) σοφίας om. V

τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας κατάληψις, προφητεία δὲ τὴν τῶν μελλόντων περιέχει σαφήνειαν, οὐκ ἂν ἐν τῷ τελείῳ τις τῆς σοφίας εἴη χαρίσματι μὴ διὰ τῆς προφητικῆς συνεργίας συμπεριλαβὼν τῇ γνώσει καὶ τὸ ἐσόμενον. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀνθρωπίνην τινὰ σοφίαν ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ Σολομὼν ὁ εἰπὼν ὅτι Ὁ θεὸς δεδίδαχέ με σοφίαν, καὶ πάντα τὸν παρ᾽ ἑαυτοῦ λόγον ἀνατιθεὶς τῷ θεῷ ἐν οἷς φησιν ὅτι Οἱ ἐμοὶ λόγοι εἴρηνται ἀπὸ θεοῦ, καλῶς ἂν ἔχοι τὴν ἀναμεμειγμένην τῇ σοφίᾳ προφητείαν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς
44 παροιμίας διερευνήσασθαι. φαμὲν τοίνυν ὅτι ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου λόγοις εἰπὼν τὴν σοφίαν ἑαυτῇ ᾠκοδομηκέναι τὸν οἶκον τὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου κατασκευὴν διὰ τοῦ λόγου αἰνίσσεται· οὐ γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ οἰκοδομήματι ἡ ἀληθινὴ σοφία κατῴκησεν, ἀλλ᾽ ἑαυτῇ τὸ οἰκητήριον
45 ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σώματος ἐδομήσατο. ἐνταῦθα δὲ τὸ ἑνωθὲν ἐξ ἀμφοτέρων τῷ λόγῳ προτίθησι, τοῦ τε οἴκου λέγω καὶ τῆς σοφίας τῆς οἰκοδομησάσης τὸν οἶκον, τουτέστιν ἔκ τε τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἐκ τῆς ἀνακραθείσης τῷ ἀνθρώπῳ θεότητος, ἑκατέρῳ δὲ τούτων ἐφαρμόζει τὰς καταλλήλους τε καὶ πρεπούσας φωνάς, καθὼς ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γινόμενον, ἐν οἷς ὁ λόγος κατὰ τὸ πρόσφορον τῷ ὑποκειμένῳ διεξαγόμενος
581 M. διὰ μὲν τῆς ὑψηλοτέρας τε καὶ θεοπρεποῦς σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται, διὰ δὲ τῆς χαμαιζήλου τε καὶ ταπεινῆς
46 τὸ ἀνθρώπινον. οὕτως ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ προφητικῶς τὸν Σολομῶντα κινούμενον καὶ ὅλον παραδε-

6 Prov. 24, 26 Sw. (∼ 30, 3) 8 Prov. 24, 69 Sw. (∼ 31, 1) 11 Prov. 9, 1

VLACTS 1 τῶν ὄντων: . . . ων L cet. om. in lac. προφητείαν L 1—2 τὴν περὶ τῶν μελλόντων T 2 τις om. V 3 εἴη: . . . η L cet. om. in lac. 6 ὁ ante θεὸς om. V 7 περὶ ἑαυτοῦ A 8 ἀπὸ libri v: ὑπὸ LXX sed tamen non correxerim 11 ὁ ante εἰπὼν add. A 12 τοῦ θεοῦ post οἶκον add. V 14 ἑαυτῷ VL τὸ ante οἰκητήριον om. VL 15 ἐδομήσατο VACTS ἐδωμήσατο L: ᾠκοδομήσατο v 16 προστίθησι VCS v 21 γενόμενον ACTS 23 τε om. A 24 τε om. C 26 καὶ om. VL

δωκότα τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. λέγει γὰρ πρότερον
μὲν τὴν προαιώνιον τῆς σοφίας δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν, ἐν
οἷς τῷ εὐαγγελιστῇ τρόπον τινὰ καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν ῥημά-
των συμφέρεται. ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῇ περιληπτικῇ φωνῇ πάν-
των αὐτὸν αἴτιον καὶ δημιουργὸν ἀνεκήρυξεν, οὕτως ὁ Σολο-
μὼν παρ᾽ αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ καθέκαστον λέγει τὰ ἐν τῷ
παντὶ ἀριθμούμενα. φησὶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθε- 47
μελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει καὶ
ὅσα τούτοις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεται τῆς αὐτῆς ἐχόμενα
διανοίας. καὶ ὡς ἂν μὴ δοκοίη τὴν δωρεὰν τῆς ἐν ἀν-
θρώποις ἀρετῆς περιορᾶν ἀμνημόνευτον, πάλιν ἐκ προσώπου
τῆς σοφίας ἐκεῖνα διέξεισι λέγων, ὧν μικρῷ πρόσθεν ἐμνη-
μονεύσαμεν, τὸ Κατεσκήνωσα βουλὴν καὶ γνῶσιν καὶ ἔν-
νοιαν, καὶ ὅσα τῆς νοερᾶς τε καὶ ἐπιστημονικῆς διδασκα-
λίας ἐστί.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διεξελθὼν ἐπάγει καὶ περὶ τῆς 48
κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας διδασκαλίαν, διὰ τί σὰρξ ὁ
λόγος ἐγένετο. φανεροῦ γὰρ ἅπασιν ὄντος ὅτι οὐδὲν ἐν
ἑαυτῷ κτιστὸν ἢ ἐπείσακτον ὁ ἐπὶ πάντων ἔχει θεός, οὐ
δύναμιν, οὐ σοφίαν, οὐ φῶς, οὐ λόγον, οὐ ζωήν, οὐκ ἀλή-
θειαν οὐδὲ ὅλως τι τῶν ἐν τῷ πληρώματι τοῦ θείου κόλπου
θεωρουμένων, ἅπερ πάντα ἐστὶν ὁ μονογενὴς θεός, ὁ ὢν ἐν
τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, οὐκ ἄν τινι τῶν ἐν τῷ θεῷ θεω-
ρουμένων εὐλόγως ἐφαρμοσθείη τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα, ὥστε
εἰπεῖν τὸν ἐν τῷ πατρὶ υἱὸν ἢ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ λόγον ἢ τὸ
ἐν τῷ φωτὶ φῶς ἢ τὴν ἐν τῇ ζωῇ ζωὴν ἢ τὴν ἐν τῇ σοφίᾳ
σοφίαν ὅτι Κύριος ἔκτισέ με. εἰ γὰρ κτιστὴ τοῦ θεοῦ ἡ 49
σοφία, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, ἐπείσακτον
ἔσχε πάντως ὁ θεὸς τὴν σοφίαν, ὕστερον ἐκ κατασκευῆς
προσλαβὼν ὃ μὴ παρὰ τὴν πρώτην εἶχεν. ἀλλὰ μὴν ὁ ἐν

5—6 Joh. 1, 3 Prov. 8, 24 sq. 13 Prov. 8, 12 17 Joh. 1, 14
22 Joh. 1, 18 28 I. Cor. 1, 24

VLACTS 2 τε om. VS v 4 περιληπτῇ VL 6 καθ᾽ ἕκαστα AS v καθ᾽ ἑκάστην T 7 ἐν τῇ σοφίᾳ v τῇ σοφίᾳ om. V 10 τὴν δωρεὰν om. CT 12 ἐκεῖνα om. ACTS v 17 σὰρξ post 18 λόγος collocat V 24 ἂν post εὐλόγως iterat VL 25 ἢ τό: ἢ τὸν VLA 28 θεοῦ ante σοφία om. L 29 πάντως ἔσχεν v 30 λαβὼν VL

τοῖς κόλποις ὢν τοῦ πατρὸς οὐδέποτε κενὸν ἑαυτοῦ δίδωσι νοεῖν τὸν πατρῷον κόλπον. ἄρα οὐ τῶν ἔξωθεν ἐγγενομένων ἐστὶ τῷ κόλπῳ, ἀλλὰ παντὸς ἀγαθοῦ πλήρωμα ὢν πάντοτε. ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν, οὐκ ἀναμένων τὸ διὰ κτίσεως ἐν αὐτῷ γενέσθαι, ὡς ἂν μήποτε κενὸς ἀγαθῶν ὁ πατὴρ νοηθείη, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ ἀϊδιότητι τῆς πατρικῆς θεότητος εἶναι νοούμενος ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἐστι, δύναμις ὢν καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ σοφία καὶ τὰ
50 τοιαῦτα. οὐκοῦν οὐκ ἐκ τοῦ θείου τε καὶ ἀκηράτου ἐστὶν ἡ τοῦ ἔκτισέ με φωνή, ἀλλά, καθὼς εἴρηται, ἐκ τοῦ ἀνακραθέντος κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς κτιστῆς ἡμῶν φύσεως. πῶς οὖν ἡ αὐτὴ καὶ τὴν γῆν θεμελιοῖ καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἑτοιμάζει καὶ τὰς ἀβύσσους ἀναρρήγνυσι, σοφία καὶ φρόνησις καὶ θεία αἴσθησις καλουμένη, καὶ ἐνταῦθα κτίζεται
584 M. εἰς ἔργων ἀρχήν; οὐκ ἄνευ, φησίν, αἰτίας μεγάλης ἡ τοι-
51 αύτη συνεργεῖται οἰκονομία. ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν παραφυλακτέων ἡμῖν τὴν ἐντολὴν λαβόντες οἱ ἄνθρωποι ἐξέβαλον τῆς μνήμης τὴν χάριν, διὰ τῆς παρακοῆς ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν λήθῃ γενόμενοι, διὰ τοῦτο, ἵνα ἀναγγείλω πάλιν ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν ἐπὶ σωτηρίᾳ γινόμενα καὶ ἀναμνήσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀπαριθμησάμενος ὧν ἐπελάθεσθε· οὐ γὰρ καινόν τι καταγγέλλω νῦν εὐαγγέλιον, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν ὑμῶν πραγματεύομαι· τούτου χάριν ἐκτίσθην ὁ ἀεὶ ὢν καὶ μηδὲν τοῦ κτισθῆναι πρὸς τὸ εἶναι δεόμενος, ὥστε με γενέσθαι ἀρχὴν ὁδῶν εἰς τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους λέγω. τῆς γὰρ ὁδοῦ τῆς πρώτης καταφθαρείσης, ἔδει πάλιν ἐγκαινισθῆναι τοῖς πλανωμένοις ὁδὸν πρόσφατόν τε καὶ ζῶσαν, αὐτὸν ἐμὲ ὅς εἰμι ὁδός.

4 Joh. 1, 1   19 Prov. 8, 21 a   27 Hebr. 10, 20   28 Joh. 14, 6

VLACTS 2—3 ἐγγενομένων: ἀναγεγραμμένων V ἐγγεγραμμένων L ἐγγεγενημένων v   3 τῷ om. v   4 πάντοτε: πάντως V v   ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν: ἐν ἀρχῇ νοεῖται ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὢν sed postea τῷ πατρὶ delevit V   5 τὸ: τῷ L   ὡς: ὅτι V ὅπως L   6 νοηθείη: νομισθείη T   ὁ: ἡ L   ἀϊδιότητι: πρϊκηότητι L   10 τοῦ post ἡ om. V v   16—17 καθ' ἡμέραν παραφυλακτέον VL verba καθ' ἡμέραν ex 20 huc pervenerunt   19 λήθῃ: λύμῃ V   ἵνα om. V   20 γενόμενα V   22 καταγγέλλω: καταγγέλεται V   23 πραγματευόμενος T   28 ἡ ante ὁδὸς add. V

Καὶ ὅτι πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἡ τοῦ ἔκτισέ με διάνοια 52 βλέπει, σαφέστερον ἡμῖν τοῦτο παρίστησι διὰ τῶν ἰδίων λόγων ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν οἷς διακελεύεται ὅτι Ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ πρὸς τούτοις ὅπου τὸν αὐτὸν ἐπαναλαβὼν λόγον φησὶν Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα. εἰ γὰρ ἓν μέν ἐστι τὸ σωτήριον ἔνδυμα, τοῦτο δέ ἐστιν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἄλλον τις εἴποι παρὰ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ὁ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος τὸν καινὸν ἐνδέδυται ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα. μόνος γὰρ οὗτος ὡς ἀληθῶς καινὸς κυρίως 53 ὀνομάζεται ἄνθρωπος, ὃς οὐχὶ διὰ τῶν γνωρίμων τε καὶ συνήθων τῆς φύσεως ὁδῶν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων ἐφάνη βίῳ, ἀλλ' ἐξηλλαγμένη τις καὶ ἰδιάζουσα ἐπὶ μόνου τούτου ἐκαινοτομήθη ἡ κτίσις. διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν πρός τε τὸ παράδοξον τῆς γεννήσεως βλέπων καινὸν ἄνθρωπον κατὰ θεὸν κτισθέντα κατονομάζει, καὶ πρὸς τὴν θείαν φύσιν ὁρῶν τὴν ἐγκραθεῖσαν τῇ κτίσει τοῦ καινοῦ τούτου ἀνθρώπου Χριστὸν προσαγορεύει, ὡς καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰς δύο κεῖσθαι φωνάς, τήν τε τοῦ Χριστοῦ λέγω καὶ τὴν τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου τοῦ κατὰ θεὸν κτισθέντος.

Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστὸς ἡ σοφία ἐστίν, ὁ συνετὸς ἀκροατὴς 54 ἐπισκεψάσθω τὸν λόγον τῶν τε προσμαχομένων ἡμῖν καὶ τὸν ἡμέτερον καὶ κρινάτω τὸν εὐσεβέστερον, τίς μᾶλλον τὰς θεοπρεπεῖς ἐννοίας ἐν τῷ ῥητῷ διασῴζει, ὁ τὸν τοῦ παντὸς κτίστην καὶ κύριον πεποιῆσθαι διοριζόμενος καὶ τῇ δουλευούσῃ κτίσει κατασκευάζων ὁμότιμον, ἢ μᾶλλον ὁ πρὸς τὴν

3 Rom. 13, 14 5—6 Eph. 4, 24 14—15 II. Cor. 5, 17 Gal. 6, 15

VLACTS 2—3 verba διὰ τῶν ἰδίων λόγων post ἀπόστολος transponit V 3 ἐν οἷς διακελεύεται: φησὶ γὰρ V ἐν οἷς om. L ὅτι: ὅσ.. L post σ lac. unius litterae 9 ὅτι post δῆλον ὅτι add. V ὁ ante τὸν om. V 10 ἄνθρωπον ἐνδέδυται V 12 οὐχὶ: οὐ A 15 κτίσις: φύσις VL 16 τὸν ante κατὰ add. T καὶ ante κατὰ add. V 22 ὁ ante χριστὸς om. VLCS v ἐστιν ἡ σοφία V 23 προμαχομένων v

οἰκονομίαν ὁρῶν καὶ φυλάσσων τῇ τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τῇ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ὑπολήψει τὸ πρόσφορον, συμμαρτυροῦντος τοῦ μεγάλου Παύλου τῷ δόγματι, ὃς ἐν μὲν τῷ καινῷ ἀνθρώπῳ τὴν κτίσιν βλέπει, ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ σοφίᾳ
55 τὴν ἐξουσίαν τῆς κτίσεως. συμβαίνει δὲ καὶ ἡ τάξις τοῦ λόγου τῇ θεωρίᾳ τοῦ δόγματος. εἰ γὰρ μὴ ἐκτίσθη ἐν ἡμῖν ἡ τῶν ὁδῶν ἀρχή, οὐκ ἂν ὁ τῶν προσδοκωμένων αἰώνων θεμέλιος κατεβλήθη, οὐδ᾽ ἂν ἐγένετο ἡμῖν ὁ κύριος
585 M. πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, εἰ μὴ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ τά τε ἄλλα πάντα ὅσα ὁ προφήτης ὠνόμασε καὶ μετὰ πάντων πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. πρότερον οὖν γέγονε τὸ κατὰ τὴν παρθενίαν μυστήριον καὶ ἡ περὶ τὸ πάθος οἰκονομία, καὶ τότε οἱ σοφοὶ τῆς πίστεως ἀρχιτέκτονες τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως κατεβάλοντο. οὗτος δέ ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ᾧ ἐποικοδομεῖται ἡ τῶν ἀτε-
56 λευτήτων αἰώνων ζωή. τούτου δὲ γενομένου, ἵνα ἑκάστῳ τῶν πεπιστευκότων τὰ θεῖα θελήματα τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου καὶ τὰ ποικίλα τοῦ ἁγίου πνεύματος χαρίσματα γένηται, ἅπερ πάντα τροπικῶς κατά τινα προσφυῆ σημασίαν ὄρη καὶ βουνοὺς ὀνομάζει ἡ θεία γραφή, τὴν δικαιοσύνην μὲν ὄρη θεοῦ ὀνομάζουσα, τὰ δὲ κρίματα ἀβύσσους προσαγορεύουσα, γῆν δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου σπειρομένην καὶ καρποφοροῦσαν τὸν πολύχουν καρπόν, ἢ ὡς ἑτέρωθι παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρήνην μὲν διὰ τῶν ὀρῶν, δικαιοσύνην δὲ διὰ τῶν βουνῶν διδασκόμεθα, ἀναγκαίως ἐν τοῖς πιστοῖς ἡ

3 Gal. 6, 15 4 I. Cor. 1, 24 9—12 Jes. 9, 6 (5) cf. Sweete in app. crit. 15—16 I. Cor. 3, 10—11 21 Ps. 35, 7 Sw. 23 Luc. 8, 8 25 Ps. 71, 3 Sw.

VLACTS 1 μᾶλλον post οἰκονομίαν collocat V 1—2 τήν τε περὶ τὸ θεῖον καὶ τὴν περὶ τὸ ἀνθρώπ. ὑπόληψιν VL 3 τῷ μεγάλῳ παύλῳ V ὃς om. VL 4 βλέπειν V 9 verba ab εἰ μὴ usque ad 12 μέλλοντος αἰῶνος om. V 11 ἄλλα om. A πάντα om. CT 12 πρότερον: πρῶτον V 13 ἡ om. L 14 πίστεως: κτίσεως L 15 κατεβάλλοντο VS 17 ἐν ἑκάστῳ A v 19 ἁγίου om. V 21 τὴν om. VL 22 κρίματα: κύμματα L 24 ἑτέρω τὴν L ἑτέρωθεν v 25 μὲν εἰρήνην v 26 ἐν: ἐπὶ V

σοφία γεννᾶται καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. ὁ γὰρ ἐν τοῖς δεξαμένοις αὐτὸν ὢν ἐν τοῖς ἀπίστοις οὔπω ἐγεννήθη. ἵνα οὖν ταῦτα καὶ παρ' ἡμῖν γένηται, χρὴ τὸν τούτων δημιουργὸν ἐν ἡμῖν γεννηθῆναι.

Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς τούτοις κατὰ τὸν εἱρμὸν τοῦ- 57
τον κατανοήσωμεν. ἐὰν γὰρ γεννηθῇ ἐν ἡμῖν ἡ σοφία,
τότε παρὰ τοῦ θεοῦ κατασκευάζεται ἐν ἑκάστῳ ἥ τε χώρα
καὶ ἡ ἀοίκητος, χώρα μὲν ἡ δεχομένη τοῦ λόγου τὴν
σπορὰν καὶ τὴν ἄροσιν, ἀοίκητος δὲ ἡ τῶν πονηρῶν οἰκη-
τόρων χωριζομένη καρδία, καὶ οὕτως ἔσται ἡμῶν ἡ οἴκησις
ἐπὶ τῶν ἄκρων τῆς γῆς. ἐπειδὴ γὰρ τῆς γῆς τὸ μέν τι 58
βάθος ἐστὶν τὸ δὲ ἐπιπόλαιον, ὅταν τις μὴ ὑπόγειος γένηται
μηδὲ σπηλαιώδης ἐν τῷ τὰ κάτω φρονεῖν (οἷός ἐστιν τῶν
ἐν ἁμαρτίαις ζώντων ὁ βίος τῶν ἐμπεπηγότων τῇ ἀνυπο-
στάτῳ τοῦ βυθοῦ ἰλύϊ, οἷς ἀληθῶς φρέαρ ἐστὶν ἡ ζωὴ κατὰ
τὴν ψαλμῳδίαν τὴν λέγουσαν Μηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμὲ φρέαρ
τὸ στόμα αὐτοῦ), ἐὰν οὖν τις ἐγγεννηθείσης αὐτῷ τῆς σο-
φίας τὰ ἄνω φρονῇ, τοσοῦτον τῆς γῆς ἐφαπτόμενος ὅσον
ἐπάναγκες, οὗτος τὰ ἄκρα τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἰκεῖ, οὐκ
ἐμβαθύνων τῷ γηΐνῳ φρονήματι, τούτῳ τὸν οὐρανὸν ἑαυτῷ
ἀντὶ τῆς γῆς ἑτοιμάζοντι ἡ σοφία πάρεστι. καὶ ὅταν τὴν 59
τῶν ἄνωθεν νεφῶν διδασκαλίαν ἰσχυρὰν ἑαυτῷ ποιῇ, εἰς
ἔργον ἄγων τὰ παραγγέλματα, τήν τε μεγάλην καὶ εὐρύ-
χωρον τῆς κακίας θάλασσαν τῇ ἀκριβεῖ πολιτείᾳ καθάπερ
ἠϊόνι τινὶ διαλαβὼν κωλύῃ τὸ ἐμπαθὲς ὕδωρ προϊέναι τοῦ
στόματος, κἂν ἐν πηγαῖς κατάσχῃ, τῷ τῆς διδασκαλίας

7 et 10 Prov, 8, 26 15—17 Ps. 68, 16 18 Col. 3, 2 19 Prov. 8, 26 21—25 Prov. 8; 28 cf. Sweete in app. crit.

VLACTS 3 ἡμῶν VLA 6 κατανοήσομεν ACTS v 13 τὰ om. VLT κάτω φρονεῖν: καταφρονεῖν VL 14 ἁμαρτίᾳ VT v πεπηγότων VL 17 αὐτῶν ACS ἐγγενηθείσης T 17—18 σοφίας πλέον φρονῇ τὰ ἄνω V 20 ἐν ante ἑαυτῷ add. L v 21 ἑτοιμάζοντι ἀντὶ τῆς γῆς T πάρεστι: ἐστί V 22 ἄνωθεν νεφῶν: ἄνωθε... φῶν cet. om. in lac. L ποιήσῃ VL ποιεῖ v 25 τῇ ante ἠϊόνι add. L ἐμπαθὲς: ἔμπαστον v προϊέναι: προράναι V πρόραινε L 26 καταχθῇ VLCTS v corruptum, καταταχθῇ A ex coniectura, correxit Wilamowitz

χαρίσματι μετ᾽ ἀσφαλείας προχέων τοῦ λόγου τὸ νᾶμα, ὡς μή τινι παρασχεῖν τὸ ποτὸν ἀντὶ καθαροῦ ὕδατος ἀνατροπὴν θολεράν, κἂν ὑπεραρθεὶς πάσης γηΐνης βάσεως διαέριος τῷ βίῳ γένηται, ἐπὶ τῆς πνευματικῆς βεβηκὼς πολιτείας, ἣν ἀνέμους ὁ λόγος ὠνόμασεν, ὥστε εἰς θρόνον τοῦ ἐν αὐτῷ καθιδρυμένου ἀφορισθῆναι (οἷος ἦν ὁ Παῦλος ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον, εἰς τὸ γενέσθαι σκεῦος ἐκλογῆς, πρὸς τὸ βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὃς ἄλλῳ λόγῳ θρόνος ἐγένετο ὁ τὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ καθιδρυμένον βαστάζων),
60 ὅταν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατορθωθῇ, ὥστε εὐφραίνεσθαι ἤδη τὸν ἐν ἑαυτῷ τὴν οἰκουμένην τοῦ θεοῦ συντελέσαντα, εὐφραινόμενον ὅτι οὐχὶ θηρίων τινῶν καὶ ἀλόγων, ἀλλ᾽ ἀνθρώπων πατὴρ ἐγένετο (οὗτοι δ᾽ ἂν εἶεν οἱ θεοειδεῖς λογισμοὶ οἱ κατὰ τὴν θείαν εἰκόνα μορφούμενοι, διὰ τῆς εἰς τὸν κτισθέντα ἐν ἡμῖν καὶ γεννηθέντα καὶ θεμελιωθέντα πίστεως, ἡ δὲ πίστις κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν ὁ θεμέλιος νοεῖται, δι᾽ ἧς γεννᾶται <ἐν> τοῖς πιστοῖς ἡ σοφία καὶ πάντα τὰ εἰρημένα ἐργάζεται), τότε μακάριος ὡς ἀληθῶς ὁ τοῦ κατωρθωκότος γίνεται βίος, ᾧ ἁρμόζει καὶ ἐπευφραίνεται ἐν παντὶ καιρῷ ἡ σοφία, τῷ καθ᾽ ἡμέραν
61 αὐτῇ μόνῃ προσχαιρομένῳ. εὐφραίνεται γὰρ ὁ κύριος ἐπὶ τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, καὶ ἐν οὐρανῷ χαρὰ γίνεται ἐπὶ τοῖς σῳζομένοις, καὶ ὁ χρηστὸς πατὴρ ἐπὶ τῷ ἀνασωθέντι υἱῷ ἑορτάζει. τούτων δὲ παρ᾽ ἡμῶν ἐν ἐπιδρομῇ ῥηθέντων ὁ φιλόπονος ἀναγνοὺς τῆς θείας γραφῆς τὰ ἐδάφη προσαρμοσάτω τοῖς θεωρήμασι τὰ αἰνίγματα, δοκιμάσας εἰ μὴ παρὰ πολὺ κρεῖττόν ἐστι πρὸς τοῦτο βλέπειν οἴεσθαι τὴν τῶν αἰνιγμάτων διάνοιαν, καὶ μὴ κατὰ τὸ προχείρως ὑπο-

2—3 Hab. 2, 15   6 Act. 9, 15   11 Prov. 8, 31
16 I. Cor. 3, 10—11   19—20 Prov. 8, 30   23 Luc. 15, 10

VLACTS 1 τὸ τοῦ λόγου νᾶμα VL   8 τοῦ βαστάσαι v εἰς τὸ β. A ὃς: ὡς TS   ἄλλος v   9 ὁ om. AT   ἐφ᾽ om. v   ἐπ᾽ αὐτῷ T 10 κατορθώσῃ malim cf. 19   12 καὶ ante εὐφραινόμενον add. VL 15—16 καὶ θεμελιωθέντα om. v   17 δι᾽ ἣν L   ἐν addidi (cf. 20, 26 sq. 21, 6; 17   18 καὶ ante τότε add. L   19 ὡς om. V v κατωρθωκότος: κατορθώματος VL   22—23 ἐπὶ τῷ σωζομένῳ T 23 χρηστὸς: Χριστὸς v   24 ἐν om. V v   28 τῶν αἰνιγμάτων τὴν διάνοιαν A   ὑπονοούμενον: νοούμενον T

νοούμενον. οὐ γὰρ ἔστι δυνατὸν τὴν τοῦ Ἰωάννου θεολο- 62
γίαν ἀληθῆ νομισθῆναι τὴν πάντα τὰ κτισθέντα ἔργον εἶναι
τοῦ λόγου ὑμνήσασαν, εἴπερ ἐνταῦθα ὁ τὴν σοφίαν κτίσας
μετ᾽ αὐτῆς καὶ τὰ ἄλλα πάντα πεποιηκέναι πιστεύοιτο.
οὐκέτι γὰρ δι᾽ ἐκείνης ἔσται τὰ πάντα, ἀλλὰ μετὰ πάντων
ἐκείνη τῶν γεγονότων ἀριθμηθήσεται.

Ὅτι δὲ πρὸς τοῦτο βλέπουσιν αἱ αἰνιγματώδεις φωναί, 63
διὰ τοῦ ἐφεξῆς λόγου σαφῶς ἐκκαλύπτεται ὅς φησι Νῦν οὖν
υἱὲ ἄκουσόν μου, καὶ Μακάριος ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάσσει,
ὁδοὺς δηλαδὴ λέγων τὰς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐφόδους, ὧν
ἀρχὴ γίνεται τῆς σοφίας ἡ κτίσις. τίς τοίνυν πρὸς τὴν 64
θείαν βλέπων γραφὴν οὐκ ἀσεβεῖς τε ὁμοῦ καὶ συκοφάντας
εἶναι τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας συνθήσεται; ἀσεβεῖς μέν,
ὅτι τὴν ἄρρητον τοῦ μονογενοῦς θεοῦ δόξαν, ὅσον ἐπ᾽
αὐτοῖς, καθελόντες τῇ κτίσει συνάπτουσιν, ἓν τῶν παρ᾽
αὐτοῦ γεγονότων ἀποδεικνύειν φιλονεικοῦντες τὸν κύριον, οὗ
μονογενές ἐστι κατὰ πάντων τὸ κράτος· συκοφάντας δέ,
ὅτι μηδεμίαν αὐτοῖς τῆς γραφῆς πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπο-
λήψεις ἀφορμὴν παρασχομένης, ὡς ἐκεῖθεν ἐπαγόμενοι τὴν
μαρτυρίαν κατὰ τῆς εὐσεβείας ὁπλίζονται. ἐπεὶ οὖν παρ᾽ 65
οὐδενὸς ἔχουσι τῶν ἁγίων ἐπιδεῖξαί τινα φωνὴν ἥτις τὴν
προαιώνιον τοῦ μονογενοῦς θεοῦ δόξαν μετὰ τῆς ὑποχειρίου
κτίσεως ὁρᾶν συμβουλεύει, καλῶς ἂν ἔχοι τούτων ἡμῖν ἀπο-
δειχθέντων ἤδη προσμαρτυρηθῆναι τῷ τῆς εὐσεβείας λόγῳ
κατὰ τοῦ ψεύδους τὰ νικητήρια, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς
ὀνοματικὰς ταύτας τεχνολογίας παρωσαμένους, δι᾽ ὧν συναρ-
μόζουσι τὸ κτίσμα τῷ κτίσαντι καὶ τὸ ποίημα
τῷ ποιήσαντι, ὁμολογεῖν, καθὼς διδάσκει τὸ ἐξ οὐρανῶν
εὐαγγέλιον, υἱὸν ἀγαπητόν, οὐ νόθον οὐδὲ ὑπόβλητον, τῇ *589 M.*
δὲ τοῦ υἱοῦ φωνῇ πᾶσαν τὴν φυσικὴν οἰκειότητα συμπαρα-

8—9 Prov. 8, 32 9 Prov. 8, 34 30 Matth. 3, 17

VLACTS 2 ἀληθῆ ante 1 τὴν τοῦ ἰωάννου collocat V 4 πι-στεύεται VL 5 ἔσται om. CT 8 ὥς φησι V 9 φυλάξει A 11 κτῆσις VL v cf. Prov. 8, 22 19 αὐτοῖς: αὐτῆς Oehlerus 20 ἀφορμὰς CT παρεχομένης V 21 ἀσεβείας C 22 γραφῶν post ἁγίων add. AT v 23 θεοῦ om. A 24 ἔχει v 27 ὀνο-μαστικὰς T 29 καθὼς διδάξει V 30 ἀπόβλητον T

δεξαμένους θεὸν ἀληθινὸν τὸν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ λέγειν καὶ τὰ πάντα ὡσαύτως ἐπ' αὐτοῦ πιστεύειν, ὅσα ἐν τῷ πατρὶ καθορᾶται, διότι ἕν εἰσι καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ νοεῖται τὸ ἕτερον, οὐχ ὑπερπῖπτον, οὐκ ἐλαττούμενον, οὐ κατά τινα θεοπρεπῆ τε καὶ ἀγαθὸν χαρακτῆρα παρηλλαγμένον ἢ ἀλλοιούμενον.

66 Φανερᾶς τοίνυν τῆς πρὸς ἑαυτὸν μάχης τοῦ Εὐνομίου γεγενημένης, ἐν οἷς ἐναντία λέγων ἑαυτῷ ἀπελήλεγκται, νῦν μὲν διὰ τὸ γεννηθῆναι κατὰ φύσιν λέγων δεῖν αὐτὸν υἱὸν ὀνομάζεσθαι, πάλιν δὲ διὰ τὸ κτισθῆναι μηκέτι υἱόν, ἀλλὰ ποίημα λέγεσθαι, προσήκειν οἶμαι τὸν νουνεχῶς καὶ ἐπιστατικῶς ἐπαΐοντα, ἐπειδὴ οὐκ ἐνδέχεται δύο μαχομένων ἀλλήλοις λόγων κατὰ τὸ ἴσον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἀληθὲς εὑρεθῆναι, ἀποβάλλειν ἐξ ἀμφοτέρων τὸ ἀσεβές τε καὶ βλάσφημον, τὸ κατὰ τὸ κτίσμα λέγω καὶ ποίημα, θέσθαι δὲ μόνῳ τῷ πρὸς εὐσέβειαν βλέποντι, τῷ κατὰ φύσιν ὁμολογοῦντι προσεῖναι τῷ μονογενεῖ θεῷ τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν, ὡς ἂν καὶ διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν φωνῆς
67 ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος ἔχοι τὴν σύστασιν. λέγω δὲ πάλιν ἀναλαβὼν ὃν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ παρεθέμην λόγον. γεννητὸν ὄντα, φησί, τὸν υἱὸν καὶ γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα, τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν. τέως μὲν οὖν ὁ κριτικῶς τῶν λεγομένων ἀκούων τούτου μεμνήσθω, ὅτι τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς εἰπὼν ἔδωκεν ἐκ τοῦ ἀκολούθου καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς τὴν μὴ γεννηθεῖσαν λέγειν, ὡς μηκέτι μήτε τὴν ἀγεννησίαν μήτε τὴν γέννησιν ἀντ' οὐσίας παραλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ἰδίᾳ μὲν τὴν οὐσίαν παραλαμβάνεσθαι, ἰδίᾳ δὲ τὸ

VLACTS 2 τὰ om. C 7 πρὸς αὐτὸν L 9 κατὰ τὴν φύσιν V λέγω v 13 verba τὸ ἀληθὲς usque ad 14 ἀμφοτέρων om. V ἀληθὲς: ἀσεβὲς L 14 ἀποβαλεῖν L 16 θέσθαι i. q. συνθέσθαι 18 καὶ om. AL 19 στάσιν V λέγων v 21 γενητὸν L 25 κριτικὸς L 26 verba inde ab οὐσίαν usque ad 28 γεννηθεῖσαν om. v 28 λέγει v 30 τὴν οὐσίαν AC v: τὴν γέννησιν τῆς οὐσίας S τὴν γέννησιν ἀντ' οὐσίας L 30 verba ἀλλ' ἰδίᾳ usque ad παραλαμβάνεσθαι om. T ἀλλ' ἰδίᾳ usque ad p. 25, 2 κατανοεῖσθαι om. V

γεννηθῆναι αὐτὴν ἢ μὴ γεννηθῆναι διὰ τῶν ἐπιθεωρουμένων αὐτῇ ἰδιωμάτων κατανοεῖσθαι. φιλοπονώτερον δὲ 68 τὸν περὶ τούτου λόγον κατανοήσωμεν. οὐσίαν γεγεννῆσθαι λέγει, υἱὸν δὲ εἶναι τῆς γεννηθείσης οὐσίας τὸ ὄνομα. ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ παρ' ἡμῶν λόγος διὰ δύο τὸν ἐναντίον ἐλέγξει λόγον, ἑνὸς μὲν τῆς κακουργίας τὴν ἐπιχείρησιν, ἑτέρου δὲ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσεως τὴν ἀτονίαν. κακουργεῖ μὲν γὰρ γέννησιν οὐσίας λέγων, ἵνα κατασκευάσῃ τὴν πρὸς ἀλλήλας τῶν οὐσιῶν ἐναντίωσιν, τῷ γεννητῷ τε καὶ ἀγεννήτῳ πρὸς ἑτερότητα φύσεως διεσχισμένας. ἐλέγχεται δὲ τὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἄτονον δι' αὐτῶν ὧν ἡ κακουργία κατασκευάζεται. ὁ γὰρ γεγεννῆσθαι τὴν οὐσίαν εἰπὼν ἕτε- 69 ρόν τι τὴν γέννησιν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν σαφῶς διορίζεται, ὡς μὴ ἂν τὸ σημαινόμενον τῆς γεννήσεως τῷ τῆς οὐσίας ἐφαρμοσθῆναι λόγῳ. οὐ γὰρ ὅπερ ἐν πολλοῖς κατεσκεύασε, τοῦτο καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ πεποίηκεν, ὥστε αὐτὴν εἰπεῖν οὐσίαν εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλὰ γεννηθῆναι ὁμολογεῖ τὴν οὐσίαν, ὡς διακεκριμένην ἐφ' ἑκατέρας φωνῆς τοῖς ἀκούουσιν ἐγγενέσθαι τὴν ἔννοιαν. ἄλλο γάρ τι νόημα γίνεται τῷ ὅτι ἐγεννήθη ἀκούσαντι καὶ ἄλλο διὰ τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος. σαφέστερος δὲ γένοιτ' ἂν ἡμῖν διὰ τῶν ὑποδειγμάτων ὁ λόγος. εἶπεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος 70 *592 M.* ὅτι προσεγγιζούσης τῆς ὠδῖνος ἐν λύπῃ γίνεται ἡ γυνή, μετὰ ταῦτα δὲ χαρᾷ χαίρει, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. ὡς τοίνυν ἐν τῷ μέρει τούτῳ δύο νοήματα διακεκριμένα παρὰ τοῦ εὐαγγελίου μανθάνομεν, ἓν μὲν τὸν τόκον ὃν διὰ τῆς γεννήσεως ἐνοήσαμεν, ἕτερον δὲ αὐτὸ τὸ

15 cf. l. IV cp. 29 23 Joh. 16, 21

VLACTS 3 τούτου: τούτων A γεγενῆσθαι ATS alterum ν sscr. S
5 τῶν ἐναντίων VL v 6 λόγος V ἓν μὲν VL ἕτερον VL
7 κακουργοῦσι V 9 τε om. A τῷ ante ἀγεννήτῳ add. AT
10 ἑτερότητας VL φύσεων LS διεσχισμένας ad ἀλλήλας referatur oportet 11 διὰ τῶν ὧν V 12 γεγενῆσθαι S alt. ν sscr.
15 ὅπερ ἂν ἐν V ἅπερ C 17 εἶναι om. V 19 ἀκούοντι T
21 ὀνόματος: νοήματος V 24 χαρὰν L v 26—27 τὸν τέλειον ἄνθρωπον διὰ τῆς γεννήσεως V πρὸς τὸν διὰ τ. γ. L (om. τόκον ὃν)
27 ἐνοήσωμεν L αὐτὸν V τὸ om. VL

ἐκ τοῦ τόκου γινόμενον (οὐ γὰρ ὁ τόκος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος,
ἀλλὰ διὰ τοῦ τόκου ὁ ἄνθρωπος), οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ
Εὐνομίου γεννηθῆναι τὴν οὐσίαν ὁμολογήσαντος τῷ μὲν προ-
άγοντι ῥήματι τὸ ἔκ τινος ἐδιδάχθημεν, τῷ δὲ ἐφεξῆς αὐτὸ
τὸ ὑποκείμενον ἐνοήσαμεν, ᾧ ἐκ τοῦ τινός ἐστιν ἡ ὑπό-
71 στασις. εἰ οὖν ἄλλο μέν ἐστιν τῆς οὐσίας τὸ σημαινόμενον,
ἕτερον δὲ ἡ τῆς γεννήσεως φωνὴ νοεῖν ὑποτίθεται, δια-
πέπτωκεν ἀθρόως αὐτοῖς τὰ σοφὰ μηχανήματα, ὥσπερ
ὀστράκινα σκεύη ἀλλήλοις προσαραχθέντα καὶ δι᾽ ἀλλήλων
διατρυφθέντα. οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς ἐξέσται τὴν τοῦ γεννητοῦ
πρὸς τὸ ἀγέννητον διαστολὴν ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς
οὐσίας μεταφέρουσι συμμεταφέρειν ἐπὶ τὰ πράγματα τὴν
72 πρὸς ἄλληλα τῶν ὀνομάτων μάχην. ὁμολογηθέντος γὰρ
παρὰ τοῦ Εὐνομίου ὅτι ἐγεννήθη ἡ οὐσία, καθὼς καὶ
τὸ εὐαγγελικὸν ὑπόδειγμα τὴν τοιαύτην ἑρμηνεύει διάνοιαν,
ἐν ᾧ τὸν ἄνθρωπον γεννηθῆναι μαθόντες οὐ ταὐτὸν ἐνοή-
σαμεν τῇ γεννήσει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ἴδιον ἐφ᾽ ἑκατέρου
τῶν ὀνομάτων ἐδεξάμεθα νόημα, οὐκέτι χώραν ἕξει πάντως
ἡ αἵρεσις τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν διὰ τῶν τοιούτων
φωνῶν δογματίζουσα.
73 Ὡς δ᾽ ἂν μάλιστα σαφέστερον ἡμῖν ὁ περὶ τούτων
λόγος ἐκκαλυφθείη, οὑτωσὶ τὸ προκείμενον πάλιν διαληψό-
μεθα. ἐποίησε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατ᾽ ἀρχὰς μετὰ
πάντων ὁ τὸ πᾶν συστησάμενος, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν
Ἀδὰμ τότε τὴν ἐξ ἀλλήλων γέννησιν τοῖς ἀνθρώποις ἐνο-
μοθέτησεν εἰπὼν Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. τοῦ τοίνυν
Ἄβελ γεννητῶς ὑποστάντος, τίς οὐκ ἂν εἴποι τῶν εὖ φρο-
νούντων κατ᾽ αὐτὸ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης γεννήσεως σημαι-
74 νόμενον ἀγεννήτως τὸν Ἀδὰμ ὑποστῆναι; ἀλλὰ μὴν ὁ

26 Gen. 1, 28

VLACTS 2 verba ab οὕτω usque ad 3 ὁμολογήσαντος om. T 3 γενηθῆναι VA 5 τίνος VS 8 αὐτοῖς om. L 9 προσαχθέντα v 10 διαθρυφθέντα AT 11 καὶ τῆς τοῦ S 16—17 ἐνοήσαμεν τῷ γεννηθῆναι V 22 ἐκκαλυφθείη: ἐ . . . υφθείη cet. in lac. om. L 22—23 πάλιν διαληψόμεθα AS: παρ . . . ηψώμεθα cet. om. in lac. L πάλιν om. CT διαληψώμεθα VCT 28 καθ᾽ αὐτὸ L

πρῶτος ἄνθρωπος ὅλον ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας τὸν ὅρον, καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου γεννηθεὶς ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ τῆς οὐσίας ὑπογράφεται λόγῳ. εἰ δὲ ἄλλη τις ἡ γεννηθεῖσα οὐσία παρὰ τὴν μὴ γεννηθεῖσαν κατεσκευάζετο, οὐκ ἂν ἐπ' ἀμφοτέρων ὁ αὐτὸς τῆς οὐσίας ἥρμοσε λόγος. ὧν γὰρ ἡ οὐσία διάφορος, τούτων οὐδὲ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ αὐτὸς τῆς οὐσίας. ἐπεὶ οὖν τοῖς αὐτοῖς χαρακτηρίζεται ἰδιώμασιν ἥ τε τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἡ τοῦ Ἄβελ οὐσία, πᾶσα ἀνάγκη μίαν μὲν οὐσίαν ἐπ' ἀμφοτέροις εἶναι συντίθεσθαι, ἄλλον δὲ καὶ ἄλλον τὸν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει δεικνύμενον. ὁ γὰρ Ἀδὰμ καὶ ὁ Ἄβελ ἐν μὲν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως 75 εἷς οἱ δύο εἰσίν, ἐν δὲ τοῖς ἐπιθεωρουμένοις ἑκατέρῳ αὐτῶν ἰδιώμασιν ἀσύγχυτον ἔχουσι τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάκρισιν. οὐκοῦν οὐκ ἔστι κυρίως εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἀδὰμ οὐσίαν παρ' αὐτὸν ἄλλην ἐγέννησεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἐξ ἑαυτοῦ ἐγέννησεν ἄλλον ἑαυτόν, ᾧ πᾶς ὁ τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐσίας συναπετέχθη λόγος. ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης μεμαθήκαμεν 76 φύσεως διὰ τῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὑπὸ τοῦ *593 M.* λόγου προδειχθείσης ἡμῖν ὁδηγίας, τοῦτο οἶμαι δεῖν καὶ ἐπὶ τὴν ἀκήρατον τῶν θείων δογμάτων κατανόησιν εἰς ὁδηγίαν λαβεῖν. πᾶσαν γὰρ σαρκώδη καὶ ὑλικὴν ἔννοιαν τῶν θείων τε καὶ ὑψηλῶν δογμάτων ἀποσεισάμενοι ἀσφαλεστάτην ἕξομεν διὰ τοῦ καταλειπομένου νοήματος, ὅταν ἐκκαθαρθῇ τῶν τοιούτων, τὴν ἐπὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ ἀπρόσιτα χειραγωγίαν.

Ὁμολογεῖται γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἐναντίων τὸν ἐπὶ πάντων 77 ὄντα θεὸν πατέρα τοῦ μονογενοῦς καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ὄντα γεννητὸν διὰ τὸ γεννηθῆναι κατονομάζουσιν. ἐπεὶ οὖν ἐν ἀνθρώποις τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα συνεζευγμένας ἔχει τινὰς ἐμφάσεις, ὧν ἡ ἀκήρατος ἠλλοτρίωται φύσις, πάντα προσήκει ὅσα περὶ τὴν σαρκώδη τοῦ πατρὸς σημασίαν ὑλικὰ

VLACTS 3 τῆς οὐσίας om. VL 8 ἡ ante τοῦ ἄβελ om. V 10 μᾶλλον δὲ L sed μ exp. et ἄ sscr. 11 μὲν om. v 17 συναπετέθη prius L sed χ sscr. 22 τε καὶ ὑψηλῶν om. A 27 θεὸν ὄντα V verba a πατέρα usque ad 28 θεὸν om. T 32 ὅσα προσήκει V προσείκει L ὑλικά: ὑλώδη V

νοήματα συνεισέρχεται καταλιπόντα θεοπρεπῆ τινα διάνοιαν
ἐμφαντικὴν μόνης τῆς γνησιότητος ἐπὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς
78 ἐντυπώσασθαι. ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον ὅσα ἡ σὰρξ νοεῖν ὑπο-
τίθεται τῇ τοῦ ἀνθρωπίνου πατρὸς ἐννοίᾳ συγκαταλαμβά-
νεται, ἀλλὰ καὶ διαστηματική τις ἔννοια συνεπινοεῖται πάν-
τως τῇ ἀνθρωπίνῃ πατρότητι, καλῶς ἂν ἔχοι τῷ σωματικῷ
ῥύπῳ καὶ τὴν διαστηματικὴν ἔννοιαν ἐπὶ τῆς θείας συν-
αποβαλεῖν γεννήσεως, ὡς ἂν πανταχόθεν ἐκπλυθείσης τῆς
ὑλικῆς ἰδιότητος καθαρεύοι παντὸς οὐ μόνον ἐμπαθοῦς,
ἀλλὰ καὶ διαστηματικοῦ νοήματος ἡ ὑπερέχουσα γέννησις.
79 οὐκοῦν ὁ πατέρα τὸν θεὸν λέγων τῇ τοῦ εἶναι τὸν θεὸν
ἐννοίᾳ καὶ τὸ τὶ εἶναι συμπεριλήψεται. ᾧ γὰρ ἀπό τινος
ἀρχῆς ἐστι τὸ εἶναι, τούτῳ καὶ τὸ τὶ εἶναι πάντως ἀπό
τινος ἄρχεται· ἐφ᾽ οὗ δὲ τὸ εἶναι οὐκ ἤρξατο, οὐδὲ εἴ τι
ἄλλο περὶ αὐτὸν θεωρεῖται ἀπό τινος τὴν ἀρχὴν ἔχει.
ἀλλὰ μὴν πατὴρ ὁ θεός. οὐκοῦν ἐξ ἀϊδίου ἐστὶν ὅπερ
ἐστίν· οὐ γὰρ ἐγένετο, ἀλλ᾽ ἐστὶ πατήρ· ἐπὶ θεοῦ γὰρ ὃ
80 ἦν, καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται. εἰ δέ τί ποτε μὴ ἦν, οὔτε ἐστὶν οὔτε
ἔσται· οὐ γὰρ τοιούτου τινὸς πεπίστευται εἶναι πατήρ, οὗ
χωρὶς εὐσεβές ἐστιν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ ποτε τὸν θεὸν εἶναι λέγειν.
ζωῆς γάρ ἐστι πατὴρ ὁ πατὴρ ἀληθείας τε καὶ σοφίας
καὶ φωτὸς καὶ ἁγιασμοῦ καὶ δυνάμεως καὶ πάντων τῶν
τοιούτων, ὅσα ὁ μονογενής ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται. ὅταν
τοίνυν παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατασκευάζηται τὸ μὴ εἶναί ποτε
φῶς, οὐκ οἶδα τίνος πλείων ἐστὶν ἡ ζημία, πότερον αὐτοῦ
τοῦ φωτός, ὅταν μὴ τὸ φῶς ᾖ, ἢ τοῦ ἔχοντος, ὅταν μὴ
81 ἔχῃ τὸ φῶς. οὕτω καὶ περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀληθείας
καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ὅσα τὸν πατρικὸν
πληροῖ κόλπον, *** ὁ μονογενὴς θεὸς ἐν τῷ ἰδίῳ πληρώ-

29 Joh. 1, 18

VLACTS 2 τοῦ ante πατρὸς iterat V 7—8 συναποβάλλειν v 8 ἐκπλυνθείσης V ante υ littera erasa 12 συμπαραλήψεται T 13 τὸ τί S 15 αὐτὸ S 18 εἰ δέ τι S εἰ δὲ τί VL v τι om. ACT 19 οὐδὲ γὰρ V 23 τε om. CTS 24 τὸ: τοῦ CT 24—25 τὸ φῶς ποτε V 25 πλεῖον L 27 ἔχει L τὸ ante φῶς om. S 29 hiat oratio θεὸς om. V v

ματι τὰ πάντα ὤν. ἴση γὰρ καθ' ἑκάτερόν ἐστιν ἡ ἀτοπία
καὶ τῆς κατὰ τοῦ υἱοῦ βλασφημίας ἀντίρροπος ἡ κατὰ τοῦ
πατρός ἐστιν ἀσέβεια. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν ποτὲ μὴ εἶναι
τὸν κύριον οὐχ ἁπλῶς δώσεις τὸ μὴ εἶναι τὴν δύναμιν,
ἀλλὰ τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι λέξεις τὴν δύναμιν, τοῦ πατρὸς
τῆς δυνάμεως. οὐκοῦν ἡ τοῦ μὴ εἶναί ποτε τὸν υἱὸν διὰ 82
τοῦ σοῦ λόγου κατασκευὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ παντὸς ἀγαθοῦ
ἐρημίαν περὶ τὸν πατέρα κατασκευάζει. ὁρᾶτε πρὸς ὅ τι
καταστρέφει τῶν σοφῶν ἡ ἀγχίνοια. πῶς ἀληθεύει καὶ διὰ
τούτων ἡ τοῦ κυρίου φωνή, ἥ φησιν ὅτι ὁ ἀθετῶν ἐμὲ
ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με; δι' ὧν γὰρ τὸ εἶναί ποτε τοῦ *596 M.*
μονογενοῦς ἀθετοῦσι, διὰ τούτων ἀτιμάζουσι τὸν πατέρα,
πᾶν ἀγαθὸν ὄνομά τε καὶ νόημα τῆς πατρικῆς δόξης τῷ
λόγῳ περισυλήσαντες.

Οὐκοῦν ἐναργῶς πεφώραται διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ 83
λογογράφου ἡ ἀτονία τῆς κακουργίας, ὃς κατασκευάζειν
ἐπιχειρῶν τὴν τῆς οὐσίας τοῦ μονογενοῦς πρὸς τὴν τοῦ
πατρὸς ἐναντίωσιν διὰ τοῦ τὴν μὲν ἀγέννητον τὴν δὲ γεν-
νητὴν ὀνομάζειν, ἀπηλέγχθη τοῖς ἀσυστάτοις ἐμματαιάζων.
ἐδείχθη γὰρ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων πρῶτον μὲν ἕτερον 84
εἶναι τὸ τῆς οὐσίας καὶ ἄλλο τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα,
ἔπειτα δὲ ὅτι οὐκ οὐσία τις καινὴ καὶ παρηλλαγμένη παρὰ
τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἐν τῷ υἱῷ ὑπέστη, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν
ὁ πατὴρ ἐν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, τοῦτο καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου
ἐστίν, οὐ μεταβληθείσης εἰς ἑτερότητα ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑπο-
στάσει τῆς φύσεως, κατὰ τὴν προδειχθεῖσαν ἡμῖν τοῦ λόγου
ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἀδὰμ θεωρίας. ὡς 85
γὰρ ἐκεῖ ὁ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τῷ γεννη-
θέντι ὁ μὴ γεννηθεὶς ὁμοιοτρόπως καὶ ἡ γέννησις τοῦ

10 Joh. 12, 48

VLACTS 1 τὰ om. CT   ἴση: ὅση VL   4 τῶ μὴ VL τοῦ μὴ v   7 σοῦ om. A   πάντως A   8 ὁρᾶτε: ὅρα τις v   9—10 διὰ τοῦτο V   10 ὅτι sscr. T   11 τοῦ εἶναι V   ποτε om. V   21 τὸ post εἶναι om. VL   τὸ post ἄλλο om. v   22 ὅτι om. V   καὶ om. VL   23 ἐν om. ACTS v   25 οὐ: μὴ A   27 verba a καὶ τοῦ Ἀδὰμ usque ad p. 30, 1 Ἄβελ om. et οὐσίας post Ἄβελ add. v   28 ἐκεῖνος ὁ αὐτὸς V ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος L

Ἄβελ τὴν τῆς φύσεως παραλλαγὴν οὐκ ἐποίησεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀκηράτων δογμάτων οὐδὲν ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἰδίας γεννήσεως τὴν τοῦ μὴ γεννηθέντος οὐσίαν ἠλλοίωσεν ὁ μονογενὴς θεός, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξελθὼν καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὤν, καθὼς τὸ εὐαγγέλιον λέγει, ἀλλ᾽ ἐστὶ κατὰ τὸν ἁπλοῦν τε καὶ ἰδιωτικὸν τῆς καθ᾽ ἡμᾶς πίστεως λόγον φῶς ἐκ φωτός, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, πάντα ὢν οὗτος
86 ὅσα ἐστὶν ἐκεῖνος πλὴν τοῦ ἐκεῖνος εἶναι. τὸν δὲ σκοπὸν οὗ χάριν ταῦτα τεχνολογῶν διεξέρχεται οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἐν τῷ παρόντι λέγειν, εἴτε τολμηρόν τε καὶ κινδυνῶδες εἴτε συγκεχωρημένον ἐστὶ καὶ ἀκίνδυνον τὸ παρασχηματίζειν ἔκ τινος εἴς τι τὰς σημαντικὰς ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέξεις καὶ γέννημα λέγειν τὸν γεννηθέντα.

87 Παρίημι ταῦτα, ὡς ἂν μὴ τῇ πρὸς τὰ μικρότερα μάχῃ πέρα τοῦ δέοντος ὁ λόγος ἡμῖν ἐνασχολούμενος ἀμελοίη τοῦ μείζονος· ἀλλ᾽ ἐκεῖνό φημι δεῖν ἀκριβῶς κατανοῆσαι, εἰ ἡ κατὰ φύσιν σχέσις παρεισάγει τῶν ὀνομάτων τούτων τὴν χρῆσιν· τοῦτο γὰρ ἐκεῖνός φησι πάντως, ὅτι τῇ τῶν προσηγοριῶν οἰκειότητι καὶ τὸ κατ᾽ οὐσίαν οἰκεῖον συμπαρεισάγεται· οὐ γὰρ ἂν ἐφ᾽ ἑαυτῶν ψιλὰ τὰ ὀνόματα τῆς τῶν σημαινομένων ἐμφάσεως διεζευγμένα σχέσιν ἔχειν τινὰ πρὸς ἄλληλα καὶ οἰκειότητα φήσειεν· ἀλλ᾽ ἐν ταῖς σημασίαις ταῖς ὑπὸ τῶν λέξεων δηλουμέναις τὸ οἰκεῖόν τε
88 καὶ ἀλλότριον τῶν προσηγοριῶν διακρίνομεν. οὐκοῦν εἰ φυσικὴν ἔχειν ὁμολογεῖ σχέσιν τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα, καταλιπόντες τὰς προσηγορίας τὴν ἐν τοῖς σημαινομένοις κατανοήσωμεν δύναμιν, πότερον τὸ ἀλλότριον τῆς οὐσίας ἐν οἰκειότητι κατανοεῖται ἢ τὸ συγγενές τε καὶ ἴδιον. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλλότριον εἰπεῖν φανερᾶς μανίας ἐστίν. πῶς γάρ τις διὰ τῶν ξένων τε καὶ ἀκοινωνήτων συναφῆ τε καὶ οἰκεῖαν ἐν τοῖς ὀνόμασι διασῴσει τάξιν, τῆς γεννη-

4 Joh. 8, 42 et 1, 1 13 cf. Bas. c. Eun. l. II p. 584 A sq.

VLACTS 2 ἐν om. CT 6 τε: ται L 8 post ἐκεῖνος εἶναι add. πατήρ v, quod glossema ad ἐκεῖνος esse apparet 14 μακρότερα L 20 συμπεριάγεται A 30 διά om. v 31 διασώζει CT v

θείσης αὐτῆς οὐσίας, καθώς φησι, καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν; εἰ δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τῶν προσ- 89 *597 M.*
ηγοριῶν τούτων ἀποσημαίνεσθαι λέγοι, συνήγορος ἐξ ἀνάγκης τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἀναφανήσεται διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων οἰκειότητος, καὶ τὸ τῶν ὑποκειμένων συναφὲς κατασκευάζων σημαίνεσθαι καὶ τοῦτο πολλαχοῦ τῆς λογογραφίας ποιῶν οὐκ ἐπίσταται. δι' ὧν γὰρ ἐπιχειρεῖ καθαιρεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἀκουσίως πολλάκις καθέλκεται πρὸς συνηγορίαν τῶν πολεμουμένων δογμάτων. οἷόν τι καὶ περὶ 90
τοῦ Σαοὺλ ἐκ τῆς ἱστορίας ἠκούσαμεν, ὅτι θυμῷ ποτε κατὰ τῶν προφητευόντων κινούμενος ἡττήθη τῆς χάριτος καὶ τῶν θεοφορουμένων εἷς ἦν, τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ὥς οἶμαι, δι' ἑαυτοῦ τὸν ἀποστάτην παιδεῦσαι θελήσαντος· ὅθεν τὸ παράλογον τῆς συντυχίας παροιμία τῷ μετὰ ταῦτα γέγονε βίῳ, θαυμαστικῶς τῆς ἱστορίας τὸ τοιοῦτο διεξιούσης· Ἦ καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις;

Ἐν τίσιν οὖν ὁ Εὐνόμιος τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται; ἐν 91
οἷς φησιν ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος τὴν ἐκ τῆς παρθένου γέννησιν οὐκ ἐπαισχυνόμενος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις υἱὸν ἀνθρώπου πολλάκις ὠνόμασεν ἑαυτόν. τοῦτον γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας προφέρομεν, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ ὄνομα ἴσην κατ' ἀμφότερα τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ἐνδείκνυται. ὡς γὰρ 92
υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται διὰ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ἐγεννήθη συγγένειαν, οὕτω καὶ τοῦ θεοῦ πάντως υἱὸς νοεῖται διὰ τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ὑπέστη συνάφειαν. καὶ τὸ μέγιστον τῆς ἀληθείας ὅπλον οὗτος ὁ λόγος ἐστίν. τὸν γὰρ μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων,

17 I. Reg. 10, 11   30 I. Tim. 2, 5

VLACTS 1—2 τοῦ υἱοῦ: τούτου V   4—5 συνήγορος τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἐξ ἀνάγκης V   6 συναφὲς: σαφὲς CT   8—9 καθελεῖν T καθαίρειν L   9 τὴν ἀλήθειαν om. V   13 ὡς om. L   17 ἦ correxi: εἰ libri v   23 γὰρ om. A   25 verba ab ἐνδείκνυται usque ad 27 συγγένειαν om. v   27—28 υἱὸς πάντως v   28—29 ἐξ ἧς ὑπέστη συνάφειαν: ἐξ ἧς ἐγεννήθη συγγένειαν V

καθὼς ὠνόμασεν ὁ μέγας ἀπόστολος, οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ
τοῦ υἱοῦ δείκνυσιν ὄνομα, ἑκατέρᾳ φύσει, τῇ θείᾳ τε καὶ
ἀνθρωπίνῃ, κατὰ τὸ ἴσον ἐφαρμοζόμενον. ὁ γὰρ αὐτὸς
καὶ θεοῦ υἱός ἐστι καὶ υἱὸς ἀνθρώπου κατ' οἰκονομίαν
ἐγένετο, ἵνα τῇ πρὸς ἑκάτερον κοινωνίᾳ δι' ἑαυτοῦ συνάψῃ
93 τὰ διεστῶτα τῇ φύσει. εἰ μὲν οὖν ἀνθρώπου γενόμενος
υἱὸς ἀμέτοχος ἦν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀκόλουθον ἂν
ἦν θεοῦ υἱὸν ὄντα αὐτὸν μηδὲ κοινωνεῖν τῆς θείας οὐσίας
λέγειν. εἰ δὲ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα ἐν αὐτῷ ἦν
(Ἐπειράθη γὰρ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρ-
τίας), ἀνάγκη πᾶσα καὶ πᾶν τῆς ὑπερεχούσης οὐσίας
ἰδίωμα ἐν αὐτῷ πιστεύειν εἶναι, τῆς τοῦ υἱοῦ φωνῆς ὁμοίως
αὐτῷ μαρτυρούσης ἑκάτερον, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μὲν τὸ ἀν-
θρώπινον, ἐν δὲ τῷ θεῷ τὸ θεῖον.

94 Εἰ οὖν αἱ προσηγορίαι, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τὸ
οἰκεῖον ἐνδείκνυνται, ἡ δὲ οἰκειότης ἐν τοῖς πράγμασιν, οὐκ
ἐν ψιλαῖς θεωρεῖται ταῖς τῶν ὀνομάτων φωναῖς (πράγματα
δέ φημι <τὰ> καθ' ἑαυτὰ νοούμενα, εἰ μὴ τολμηρὸν
οὕτως εἰπεῖν τὸν υἱόν τε καὶ τὸν πατέρα), τίς ἂν ἀντείποι
μὴ οὐχὶ καὶ αὐτὸν τὸν τῆς βλασφημίας προστάτην αὐτο-
μάτως πρὸς τὴν συνηγορίαν τῆς εὐσεβείας καθελκυσθῆναι,
δι' ἑαυτοῦ τοὺς οἰκείους ἀνατρέποντα λόγους καὶ τὸ τῆς
95 οὐσίας κοινὸν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων ἀνακηρύσσοντα; οὐ
γὰρ ψεύδεται περὶ τούτων ἀκουσίως παρ' αὐτοῦ προσριφεὶς
600 M. ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, ὅτι οὐκ ἂν ἐκλήθη υἱός, μὴ
τῆς φυσικῆς τῶν ὀνομάτων ἐννοίας ἐπαληθευούσης τὴν
κλῆσιν. ὡς γὰρ οὐ λέγεται βάθρον υἱὸς τοῦ τεχνίτου οὐδ'
ἄν τις εἴποι τῶν σωφρονούντων ὅτι ὁ οἰκοδόμος τὴν οἰκίαν
ἐτεκνώσατο οὐδὲ γέννημα τοῦ ἀμπελουργοῦ τὸν ἀμπελῶνα

10 Hebr. 4, 15 15 non Eunomii sunt haec verba, sed Gregorii enarrantis (cf. p. 31, 1 sq.)

VLACTS 1 οὕτως L ο sscr. 2 υἱοῦ: χριστοῦ VL τῇ ante φύσει add. V 4 ante ἀνθρώπου lacuna quattuor vel quinque litterarum T 6—7 γενόμενος υἱὸς ἀνθρώπου v 8 μηδὲ om. V, ante θεοῦ traiecit L 9 σύγκραμα v 10 ἐπειράσθη v 14 δὲ post θεῷ coll. VL 18 τὰ addidi; τοῖς καθ' ἑαυτὰ νοουμένοις opponuntur τὰ ἐν ἄλλῳ τινὶ θεωρούμενα 19 ἂν om. v 29 γένημα V

κατονομάζομεν, ἀλλ' ἔργον μὲν ἀνθρώπου τὸ κατασκεύασμα,
υἱὸν δὲ ἀνθρώπου τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, ὡς ἄν, οἶμαι,
τὸ πρόσφορον διὰ τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς ὑποκειμένοις σημαί-
νοιτο, οὕτως καὶ υἱὸν θεοῦ τὸν μονογενῆ διδαχθέντες οὐ
κτίσμα θεοῦ διὰ τῆς προσηγορίας ἐνοήσαμεν ταύτης, ἀλλ'
ὅπερ ἀληθῶς ἡ τοῦ υἱοῦ φωνὴ τῷ σημαινομένῳ ἐνδείκνυται.
εἰ δὲ καὶ ἀμπέλου γέννημα ὁ οἶνος ὑπὸ τῆς γραφῆς ὀνο- 96
μάζεται, οὐδὲ οὕτως ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ταύτης ἐπὶ τῶν
τῆς εὐσεβείας δογμάτων ὁ λόγος παραβλαβήσεται. οὐ γὰρ
δρυὸς γέννημα τὸν οἶνόν φαμεν οὐδὲ ἀμπέλου τὴν βάλανον,
ἀλλ' εἴ τίς ἐστι κοινωνία κατὰ τὴν φύσιν τοῦ γεννήματος
πρὸς τὸ ὅθεν ἐστίν. ἡ γὰρ ἐν τῇ ἀμπέλῳ νοτὶς διὰ τοῦ 97
πυθμένος τῆς ῥίζης ὑπὸ τῆς ἐντεριώνης ἐξελκομένη τῇ
δυνάμει μὲν ὕδωρ ἐστίν, ἀκολουθίᾳ δέ τινι διὰ τῶν ὁδῶν
τῆς φύσεως πορευομένη καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων πρὸς τὸ
ὑπερκείμενον μεταρρέουσα πρὸς οἴνου μεταβάλλει ποιότητα,
συνεργούσης τι καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἣ διὰ τῆς θερ-
μότητος τὸ ὑγρὸν ἐκ τοῦ βάθους ἐπὶ τὴν βλάστην ἐξέλ-
κουσα διὰ τῆς οἰκείας καὶ καταλλήλου πέψεως οἶνον τὴν
ἰκμάδα ποιεῖ· ὥστε κατὰ φύσιν μὲν μηδεμίαν ἀλλοτριότητα
τὴν ἐγκειμένην τῇ ἀμπέλῳ νοτίδα πρὸς τὸν οἶνον τὸν ἐξ
αὐτῆς ἀπογεννώμενον ἔχειν. ἐξ ἐκείνου γὰρ τοῦ ὑγροῦ τὸ 98
ὑγρὸν τοῦτο, καὶ οὐκ ἄν τις ἑτέραν τῆς τοῦ οἴνου ὑγρότητος
αἰτίαν εἴποι, εἰ μὴ τὴν φυσικῶς ἐγκειμένην ταῖς κληματίσι
νοτίδα. αἱ δὲ τῶν ποιοτήτων διαφοραὶ οὔ τινα κατὰ τὸ
ὑγρὸν παραλλαγὴν ἐμποιοῦσιν, ἀλλά τινος ἰδιότητος τὸ ἐν
τῷ οἴνῳ ὑγρὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κλήματι διακρινούσης † στύ-
ψεως ἢ γλυκύτητος ἢ ὑγρότητος † θατέρῳ τούτων παρο-
μαρτούσης, ὥστε τῷ μὲν ὑποκειμένῳ ταὐτὸν εἶναι, ταῖς δὲ
τῶν ποιοτήτων διαφοραῖς ἐξαλλάσσειν.

Οὐκοῦν ὥσπερ υἱὸν ἀνθρώπου τὸν μονογενῆ θεὸν παρὰ 99
τῆς γραφῆς ἀκηκοότες διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σχέσεως τὴν

7 Deut. 22, 9

VLACTS 14 ὕδωρ: οἶνος L   17 τι om. A   20 μὲν om. v   24 εἰ om. VL   τοῖς κλήμασι L v   25 τινα correxi: τὴν   28 γλυκύτητι ἢ ὑγρότητι v   ὑγρότητος: πικρότητος A   scribendum est διακρ. ὑγρότητος, ἢ στύψεως ἢ γλυκύτητος θ. τ. παρομαρτούσης

πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον οἰκειότητα μεμαθήκαμεν,
οὕτω κἂν γέννημα κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων ὁ
υἱὸς λέγηται, οὐδὲν ἧττον καὶ διὰ τούτου τὸ κατ᾽ οὐσίαν
οἰκεῖον αὐτοῦ πρὸς τὸν γεγεννηκότα μανθάνομεν, διὰ τὸ
καὶ τὸν οἶνον γέννημα τῆς ἀμπέλου λεγόμενον μὴ ἀλλότριον
εὑρεθῆναι κατὰ τὸν τῆς ὑγρότητος λόγον τῆς φυσικῶς
100 ἐγκειμένης τῇ ἀμπέλῳ δυνάμεως. ἀλλὰ τὰ μὲν λεγόμενα
παρὰ τῶν ὑπεναντίων εἴ τις ὑγιῶς ἐξετάζοι, πρὸς τὸ ἡμέ-
τερον δόγμα βλέπει, ἡ δὲ διάνοια ταῖς ἰδίαις αὐτῶν κα-
τασκευαῖς ἀντιφθέγγεται, πανταχοῦ τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν
ἀλλότριον κατασκευάζειν φιλονεικούντων. καίτοι γε παντά-
πασιν ἄπορόν ἐστι καταστοχάσασθαι, ὅθεν πρὸς τὰς τοιαύτας
101 ὑπολήψεις ὑπήχθησαν. εἰ γὰρ ἡ τοῦ υἱοῦ προσηγορία οὐχ
ἁπλῶς τὸ ἔκ τινος εἶναι σημαίνει, ἀλλ᾽ ἰδίως τὴν κατὰ
φύσιν οἰκείωσιν διὰ τοῦ σημαινομένου παρίστησιν, ὡς αὐτός
φησιν ὁ Εὐνόμιος, καὶ γέννημα δρυὸς οἶνος οὐ λέγεται,
καὶ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν, καθώς φησί που τὸ εὐαγγέ-
601 M. λιον, ὄφεις εἰσὶ καὶ οὐ πρόβατα, δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ
μονογενοῦς ἥ τε τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ γεννήματος προσηγορία
102 οὐκ ἂν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς ἔχοι τὴν οἰκειότητα. ἀλλ᾽ εἴπερ
κατὰ τὸν λόγον τῶν ὑπεναντίων καὶ γέννημα λέγεται
καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ὁμολογοῦσιν, ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ
κλῆσις, τῆς οὐσίας ἐστὶ πάντως τοῦ γεγεννηκότος υἱός, οὐκ
ἄλλου τινὸς τῶν ἔξω θεωρουμένων τῆς φύσεως. εἰ δὲ
ἐκεῖθεν ἀληθῶς ἐστιν, οὐκ ἀπεξένωται πάντως τοῦ ὅθεν
ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐδείχθη, ὅτι πᾶν τὸ γεννητῶς
ἔκ τινος ὑποστὰν ὁμογενές ἐστι πάντως τῷ ἐξ οὗ γέγονεν.
103 Εἰ δέ τις ἀπαιτοίη τῆς θείας οὐσίας ἑρμηνείαν τινὰ
καὶ ὑπογραφὴν καὶ ἐξήγησιν, ἀμαθεῖς εἶναι τῆς τοιαύτης

17 Matth. 3, 7

VLACTS 3 λέγεται T διὰ om. A 4 οἰκεῖον om. V διὰ τοῦ libri v, correxi 5 τῆς ἀμπέλου γένημα V 6 φυσικῆς libri v, correxi cf. 33, 24 8 πρὸς: εἰς T 12 ἐστι om. V καταστοχάζεσθαι V 14—15 κατὰ τὴν φύσιν V οἰκειότητα V 17—18 καθώς—εὐαγγέλιον: κατὰ τὸ εὐαγγέλιον V om. S 17 που om. L 18 ἡ ante ἐπὶ add. VL 20 οὐκ ἂν: κἂν A ἔχει v 23 ὁ ante υἱός add. v 26 γεννητὸν v 27 τῷ: τὸ C τοῦ VL

σοφίας οὐκ ἀρνησόμεθα, τοσοῦτον ὁμολογοῦντες μόνον, ὅτι
οὐκ ἔστι τὸ ἀόριστον κατὰ τὴν φύσιν ἐπινοίᾳ τινὶ ῥημάτων
διαληφθῆναι. τὸ γὰρ μὴ ἔχειν ὅρον τὴν θείαν μεγαλω-
σύνην ἡ προφητεία βοᾷ, διαρρήδην κηρύσσουσα ὅτι τῆς
μεγαλοπρεπείας τῆς δόξης τῆς ἁγιωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι
πέρας. εἰ δὲ τὰ περὶ αὐτὸν ἀπεράτωτα, πολὺ μᾶλλον αὐτὸς **104**
ἐκεῖνος κατ' οὐσίαν ὅ τι ποτὲ καὶ ἐστὶν οὐδενὶ ὅρῳ κατ'
οὐδὲν μέρος διαλαμβάνεται. εἰ οὖν ἡ διὰ τῶν ὀνομάτων τε
καὶ ῥημάτων ἑρμηνεία διαλαμβάνει πως τῇ σημασίᾳ τὸ
ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἀόριστον περιληφθῆναι οὐ δύναται, οὐκ
ἄν τις εἰκότως τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν αἰτιάσαιτο, μὴ θρασυ-
νομένων κατὰ τῶν ἀτολμήτων. τίνι γὰρ ὀνόματι διαλάβω
τὸ ἀπερίληπτον; διὰ ποίας φωνῆς ἐξαγγείλω τὸ ἀνεκφώ-
νητον; ἐπεὶ οὖν κρεῖττόν ἐστι καὶ ὑψηλότερον τῆς ὀνομα- **105**
στικῆς σημασίας τὸ θεῖον, σιωπῇ τιμᾶν τὰ ὑπὲρ λόγον τε
καὶ διάνοιαν μεμαθήκαμεν· κἂν ἐπεμβαίνῃ τῇ εὐλαβείᾳ
ταύτῃ τοῦ λόγου ὁ ὑπερφρονῶν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἐν γέ-
λωτι τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν τὴν περὶ τῶν ἀκαταλήπτων ποι-
ούμενος, καὶ τοῦ ἀσχηματίστου καὶ ἀορίστου καὶ ἀμεγέθους
καὶ ἀπόσου, πατρός τε λέγω καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου,
τὴν κατὰ τὸ ἀνόμοιον ἐπιγινώσκῃ παραλλαγὴν καὶ προφέρῃ
τοῦτο πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀμαθίας ἡμῶν, ὃ συνεχῶς παρὰ
τῶν μαθητῶν τῆς ἀπάτης προτείνεται, τὸ Ὑμεῖς προσκυνεῖτε
ὃ οὐκ οἴδατε, εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ προσκυνουμένου οὐκ οἴδατε,
οὐ φοβηθησόμεθα κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ προφήτου τὸν **106**
ὀνειδισμὸν τῶν ἀφρόνων οὐδὲ διὰ τὸν φαυλισμὸν αὐτῶν
κατὰ τῶν ἀνεκφωνήτων θρασυστομήσομεν, τὸν ἰδιώτην τῷ
λόγῳ Παῦλον διδάσκαλον τῶν ὑπὲρ γνῶσιν μυστηρίων ποι-
ούμενοι, ὃς τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ τὴν θείαν φύσιν ἐντὸς τῆς
ἀνθρωπίνης περινοίας οἴεσθαι, ὡς καὶ τὰ κρίματα τοῦ
θεοῦ ἀνεξερεύνητα λέγειν καὶ τὰς ὁδοὺς ἀνεξιχνιάστους καὶ

5 Ps. 144, 3—5 Sw. 16 cf. Eunomii invectivam initio lib. III tom. VIII 23 Joh. 4, 22 25 Jes. 51, 7 29 sq. Rom. 11, 33

VLACTS 6 αὐτὸν: ον in ras. V 6—7 ἐκεῖνος κατ' οὐσίαν αὐτὸς V 7 καὶ om. A v 14—15 ὀνοματικῆς VLA 16 ἐπεμβαίνει L 18 περὶ: ὑπὲρ V 20 ἁγίου πνεύματος V 28 διδάσκαλον post ποιούμενοι collocat T 31 λέγει L

τὰ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ βίῳ τῷδε κατορθωθέντων ἐπηγγελμένα ὑπὲρ κατάληψιν εἶναι διϊσχυρίζεσθαι, ὡς μήτε ὀφθαλμῷ λαβεῖν μήτε ἀκοῇ δέξασθαι μήτε
107 καρδίᾳ χωρῆσαι δυνατὸν εἶναι. ταῦτα τοίνυν μαθόντες ἀπὸ τοῦ Παύλου θαρροῦντες ἀποφαινόμεθα, ὅτι οὐ μόνον τὰ
604 M. κρίματα τοῦ θεοῦ τῆς τῶν ἐρευνᾶν ἐπιχειρούντων δυνάμεώς ἐστιν ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς γνώσεως ὁδοὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀτριβεῖς τε καὶ ἀνεπίβατοι μένουσι. τοῦτο γὰρ ἡγούμεθα τὸν ἀπόστολον σημᾶναι βουλόμενον ἀνεξιχνιάστους εἰπεῖν τὰς ὁδοὺς αἳ πρὸς τὸ ἀκατάληπτον φέρουσι, δεικνύντα διὰ τῆς λέξεως ὅτι ἀνεπίβατός ἐστι λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἡ γνῶσις ἐκείνη, καὶ οὔπω τις ἐπέστησεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν τῇ τοιαύτῃ τοῦ λόγου πορείᾳ, οὔτε τι ἴχνος οὔτε σημεῖον καταληπτικῆς ἐφόδου τοῖς ἀλήπτοις ἐνεσημάνατο.

108 Ταῦτα τοίνυν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς μεγαλοφωνίας μαθόντες ἀναλογιζόμεθα διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι, εἰ τὰ κρίματα ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται καὶ αἱ ὁδοὶ οὐκ ἐξιχνιάζονται καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελία πάσης ὑπέρκειται τῆς ἀπὸ στοχασμῶν εἰκασίας, πόσῳ μᾶλλον τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ἄφραστόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον ἀνώτερόν ἐστι καὶ ὑψηλότερον αὐτὸ τὸ θεῖον τῶν περὶ αὐτὸ νοουμένων, ὧν οὐδεμίαν εἶναι γνῶσιν ὁ θεοδίδακτος ἀποφαίνεται Παῦλος· καὶ διὰ τοῦτο βεβαιοῦμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ καταχλευαζόμενον δόγμα, ὁμολογοῦντες ἐλάττους εἶναι κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν ὑπερβαινόντων τὴν γνῶσιν, καὶ προσκυνεῖν φαμεν ἀληθῶς

1—4 I. Cor. 2, 9

VLACTS 2 διϊσχυρίζεται VL 3 μήτε ἀκοῇ δέξασθαι om. V παραδέξασθαι v 4 τῇ ante καρδίᾳ add. VL καρδίαν v διαχωρῆσαι L (ex duplicato δία in καρδία) 7 αἱ om. v 10 προφέρουσι S v 12 αὐτοῦ ACTS v 14 οὔτέ τι σημεῖον VL 14—15 ἐνεσημήνατο LA 16 μεγαλοφωνίας cod. Monacensis: μεγαλοφυίας VLACTS v 17 ἀναλογιζώμεθα V 18 ἐξερευνηθῆναι οὐ δύναται: ἀνεξερεύνητα V δύνανται A 19—20 ἀποστοχασμῶν v 21 ἀνώτερον: ἄνω VA 22 περὶ αὐτὸν L ὧν om. VL 23 Παῦλος: ἀπόστολος V 24 βεβαιουμένη ἡμῖν L ἡμῖν αὐτοῖς βεβαιοῦμεν V 25 verba a τῶν usque ad 26 γνῶσιν om. V

ὅπερ οἴδαμεν. οἴδαμεν δὲ τὸ ὕψος τῆς δόξης τοῦ προσ- 109
κυνουμένου, αὐτῷ τῷ μὴ δύνασθαι τοῖς λογισμοῖς κατα-
λαβεῖν ἀναλογιζόμενοι τὸ τοῦ μεγέθους ἀνείκαστον· καὶ τὸ
πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν παρὰ τοῦ κυρίου ῥηθέν, καθ' ἡμῶν
δὲ παρὰ τῶν ἐχθρῶν προφερόμενον, πρὸς ἐκείνους ἂν μᾶλ-
λον κυρίως λέγοιτο. τὸ γὰρ Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ
οἴδατε φησὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ κύριος, σωματικαῖς
ἐννοίαις ἐν ταῖς περὶ θεοῦ δόξαις προειλημμένην, ἧς καλῶς
ὁ λόγος καθάπτεται, ὅτι θεὸν προσκυνεῖν οἱ Σαμαρεῖται
νομίζοντες εἶτα σωματικῶς ἐγκαθιδρῦσθαι τόπῳ τὸ θεῖον
οἰόμενοι μέχρι τῆς φωνῆς εὐσεβοῦσιν, ἄλλο τι προσκυ-
νοῦντες καὶ οὐ θεόν. οὐδὲν γὰρ ἐν περιγραφῇ νοούμενον 110
θεῖόν ἐστιν· ἀλλ' ἴδιον τῆς θεότητος τὸ πανταχοῦ εἶναι
καὶ διὰ πάντων ἥκειν καὶ μηδενὶ περιείργεσθαι, ὥστε περι-
στρέφεται τοῖς χριστομάχοις εἰς κατηγορίαν αὐτῶν ὁ καθ'
ἡμῶν προφερόμενος λόγος. ὡς γὰρ τοπικῇ τινι περιγραφῇ
τὸ θεῖον περιέχεσθαι Σαμαρεῖται νομίζοντες ἐπετιμήθησαν
δι' ὧν ἤκουσαν ὅτι Προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, καὶ ἀνόνητος
γίνεται ὑμῖν ἡ λατρεία ἡ πρὸς θεὸν βλέπουσα, θεὸς γὰρ
τόπῳ τινὶ καθιδρῦσθαι νομιζόμενος θεὸς οὐκ ἔστιν, —
οὕτως ἂν εἴη κυρίως καὶ πρὸς τοὺς νέους Σαμαρείτας
εἰπεῖν ὅτι τῷ ὀνόματι τῆς ἀγεννησίας οἷόν τινι τόπῳ περι-
ειλῆφθαι τὴν θείαν οὐσίαν ὑπονοοῦντες Προσκυνεῖτε ὃ οὐκ
οἴδατε, ὡς θεῷ μὲν λατρεύοντες, ἀγνοοῦντες δέ, ὅτι πάσης
τῆς ἐξ ὀνομάτων σημασίας καὶ περιλήψεως ὑπερπίπτει τοῦ
θεοῦ τὸ ἀόριστον.

Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ πλέον παρηνέχθη τῶν προκειμένων ὁ 111 *605 M.*
λόγος, τοῖς ἀεὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐφευρισκομένοις ἑπό-
μενος. οὐκοῦν πάλιν τὴν ἀκολουθίαν ἐπαναλάβωμεν, ἐπειδὴ
τὴν προτεθεῖσαν αὐτοῦ ῥῆσιν ἀποχρώντως οἶμαι διὰ τῶν

6 Joh. 4, 22 13—14 Act. 17, 24 et 27—28 sed Stoicis verbis loquitur

VLACTS 9 προσκυνεῖν transposuit post 10 νομίζοντες T 14—15 περιστρέφεσθαι V 16 προφερόμενος prim. ο in ras. T λόγος om. T 19 ἡμῖν V verba a θεὸς usque ad 20 νομιζόμενος om. L 22 τρόπῳ V 24 ὅτι: ὃ V (eras. τι) 27 γὰρ om. v 30 αὐτῷ CTS v

εἰρημένων πεφανερῶσθαι οὐ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μόνον,
112 ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἔχουσαν ἐναντίως. εἰ γὰρ κατ᾽
αὐτοὺς ἡ φυσικὴ σχέσις τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ πρὸς τὸν
πατέρα συνίσταται καὶ πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἡ τοῦ γεννή-
ματος, κατά τινα γραμματικὴν φλυαρίαν τὰς σημαντικὰς
τῆς θείας φύσεως λέξεις τῆς σοφίας τούτων εἰς ὀνομάτων
σχῆμα παρατυπούσης, οὐκέτ᾽ ἄν τις ἀμφιβάλλοι τὴν ἐκ
φύσεως συνισταμένην τῶν ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα σχέσιν
ἀπόδειξιν τῆς κατ᾽ οὐσίαν αὐτῶν οἰκειότητος, μᾶλλον δὲ
113 ταὐτότητος γίνεσθαι. ἀλλά μοι μεταλαβέτω τὴν ἐναντίαν
φωνὴν ὁ ἡμέτερος λόγος, ὡς ἂν μὴ δοκοίη τῇ ἀσθενείᾳ
μόνῃ τῶν ἀντιμαχομένων τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύ-
νεσθαι, ἀλλ᾽ ἐν ἑαυτῷ μάλιστα τὴν ἰσχὺν ἔχειν. ὡς οὖν
ἔστι δυνατόν, δι᾽ εὐτονωτέρας τῆς συνηγορίας βεβαιωθήτω
παρ᾽ ἡμῶν αὐτῶν ὁ ἀντικείμενος λόγος, ὡς ἂν τὸ ὑπερ-
βάλλον τῆς δυνάμεως διαγνωσθείη κατὰ πολλὴν πεποί-
θησιν, καὶ τὰ παρειμένα παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς ἀκριβῆ
βάσανον τῆς ἀληθείας ἡμῶν προφερόντων. ἐρεῖ γὰρ ἴσως
ὁ τοῖς ἐναντίοις ἰσχυριζόμενος, ὅτι οὐ πάντως ἡ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ γεννήματος κλῆσις τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον
114 παρίστησι. καὶ γὰρ καὶ τέκνον τις ὀργῆς ἐν τῇ γραφῇ
λέγεται καὶ ἀπωλείας υἱὸς καὶ γέννημα ἐχίδνης, καὶ οὐ
δήπου κοινότης τις φύσεως τοῖς τοιούτοις ὀνόμασι συναν-
εφάνη. οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ Ἰούδας, ὁ
τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὠνομασμένος, καὶ αὐτὴ κατὰ τὸ νοού-
μενον ἡ ἀπώλεια. ἄλλο γὰρ τοῦ κατὰ τὸν Ἰούδαν ἀν-
115 θρώπου καὶ ἕτερον τῆς ἀπωλείας τὸ σημαινόμενον. ὁμοίως
δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν ἴσην κατασκευὴν ὁ λόγος ἔχει.
υἱοὶ γὰρ φωτός τινες καὶ υἱοὶ ἡμέρας λεγόμενοι οὐ ταὐτόν

1—3 cf. § 4   21 Eph. 2, 3   22 Joh. 17, 12 Matth. 3, 7
29 Joh. 12, 36 I. Thess. 5, 5

VLACTS 2 αὐτὴν L   7 ἀμφιβάλοι ACT   10 γενέσθαι VL
μοι: μὴ v   μεταβαλέτω VL v   15—16 τῷ ὑπερβάλλοντι V
16 γνωσθείη T   17 παρηγμένα VL παραλελειμμένα v   παρὰ om. CT
23 τίς φύσις V   26 ἀλλὰ γὰρ L   26—27 ἀνθρώπου om. v ἄνθρωπον V
28 κατὰ τὴν ἴσην V   ἔχοι S v   29 τινος V v

εἰσι τῷ φωτὶ καὶ τῇ ἡμέρᾳ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως, καὶ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ οἱ λίθοι γίνονται, ὅταν διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων τὴν συγγένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειώσωνται, καὶ οἱ τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἀγόμενοι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, υἱοὶ θεοῦ λέγονται, οὐ ταὐτὸν ὄντες τῷ θεῷ κατὰ τὴν φύσιν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἔστιν ἀναλέξασθαι, δι᾽ ὧν ἡ ἀπάτη καθάπερ εἰκών τις ἐπηνθισμένη ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις τὸ τῆς ἀληθείας εἴδωλον ὑποκρίνεται.

Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς τοῦτό φαμεν; οἶδεν ἡ θεία γραφὴ 116
κατ᾽ ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν κεχρῆσθαι τοῦ υἱοῦ τῇ φωνῇ, ὥστε τισὶ μὲν ἐκ φύσεως, τισὶ δὲ ἐπισκευαστὴν καὶ ἐπίκτητον εἶναι τὴν τοιαύτην προσηγορίαν. ὅταν μὲν γὰρ υἱοὺς ἀνθρώπων καὶ υἱοὺς λέγῃ κριῶν, τὴν κατ᾽ οὐσίαν τοῦ γεννηθέντος πρὸς τὸν ἐξ οὗ γέγονε σχέσιν ἀποσημαίνει· ὅταν δὲ υἱοὺς δυνάμεως ἢ τέκνα λέγῃ θεοῦ, τὴν ἐκ προαιρέσεως
γινομένην ἀγχιστείαν παρίστησι. καὶ μέντοι καὶ κατὰ τὴν 117
ἐναντίαν διάνοιαν οἱ αὐτοὶ καὶ υἱοὶ Ἠλεὶ καὶ υἱοὶ λοιμοὶ
ὠνομάσθησαν, πρὸς ἑκάτερον νόημα τῆς τῶν υἱῶν προση- *608 M.*
γορίας εὐαρμόστως ἐχούσης. τῷ μὲν γὰρ υἱοὶ τοῦ Ἠλεὶ κληθῆναι τὸ κατὰ τὴν φύσιν συγγενὲς πρὸς ἐκεῖνον ἔχειν ἐμαρτυρήθησαν, λοιμοὶ δὲ υἱοὶ κατονομασθέντες ἐπὶ τῇ τῆς προαιρέσεως μοχθηρίᾳ κατηγορήθησαν, ὡς οὐχὶ τὸν πατέρα ζηλοῦντες τῷ βίῳ, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ τὴν προαίρεσιν
ἑαυτῶν οἰκειώσαντες. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κάτω φύσεως καὶ 118
τῶν καθ᾽ ἡμᾶς πραγμάτων διὰ τὸ πρὸς ἑκάτερον ἐπιρρεπῶς τὸ ἀνθρώπινον ἔχειν, πρὸς κακίαν λέγω καὶ ἀρετήν,

2 Matth. 3, 9 4 Rom. 8, 14 14 II. Es. 6, 9
16 I. Reg. 14, 52 Phil. 2, 15 18 I. Reg. 2, 12

VLACTS 4 οἰκειώσωσι v 8 μαρτυρίας V 11 τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ S 12 μὲν om. VL 14 λέγῃ om. CT 15 τὴν ἐξ οὗ L 17 γενομένην CT πρὸς τὸν θεὸν ante ἀγχιστείαν add. V 18 λοιμοῦ VL 20 ἐχούσης om. V γὰρ om. VL τοῦ om. LT 21 τὴν om. LAS v ἔχειν συγγενὲς πρὸς ἐκεῖνον ἔχειν (sic) V 22 λοιμοῦ VL κατωνομάσθησαν VL ἐπὶ: ἐπεὶ V 23 τῆς προαιρέσεως τῇ μοχθηρίᾳ V 25 αὐτῶν A prius, ἑ sscr. 26—27 ἐπιρρεπὲς C ἐπιρροπῶς v

ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ἢ νυκτὸς ἢ ἡμέρας υἱοὺς γενέσθαι, μενούσης κατὰ τὸ προηγούμενον ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις τῆς φύσεως. οὔτε γὰρ ὁ διὰ κακίαν ὀργῆς τέκνον γενόμενος τῆς ἀνθρωπίνης ἠλλοτριώθη γεννήσεως, οὔτε ὁ τῷ ἀγαθῷ διὰ προαιρέσεως ἑαυτὸν οἰκειώσας τὸ ἐξ ἀνθρώπων φῦναι διὰ τῆς ἀστειότητος τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπώσατο, ἀλλὰ τῆς φύσεως ὁμοίως ἐφ' ἑκατέρων ἑστώσης αἱ κατὰ τὰς προαιρέσεις διαφοραὶ τὰ ὀνόματα τῆς οἰκειότητος ὑποδύονται, ἢ θεοῦ τέκνα δι' ἀρετῆς ἢ τοῦ ἀντικειμένου διὰ κακίας γινόμεναι.

119 Ἐπὶ δέ γε τῶν θείων δογμάτων ὁ τὴν φυσικὴν διασῴζων τάξιν Εὐνόμιος (αὐτοῖς γὰρ χρήσομαι τοῦ λογογράφου τοῖς ῥήμασι) καὶ τοῖς ἄνωθεν ἐγνωσμένοις ἐμμένων καὶ γεννητὸν ὄντα γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμενος, τῆς γεννηθείσης αὐτῆς, ὥς φησιν, οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν, πῶς ἀλλοτριοῖ τῆς κατ' οὐσίαν οἰκειό-
120 τητος τὸ γεννηθὲν τοῦ γεννήσαντος; ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ διαβολῇ λεγομένων υἱῶν ἢ γεννημάτων ἢ πάλιν ἐφ' ὧν ἔπαινός τις παρομαρτεῖ τοῖς τοιούτοις ὀνόμασιν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι ἀληθῶς τις παρὰ τῆς ὀργῆς γεννηθεὶς τέκνον ὀργῆς προσηγόρευται, οὐδ' αὖ πάλιν ἡμέραν τις σωματικῶς ἔσχεν ἑαυτοῦ μητέρα, ὥστε υἱὸς ταύτης ὀνομασθῆναι, ἀλλ' ἡ τῶν προαιρέσεων διαφορὰ ποιεῖται τὰ τῆς τοιαύτης συγγενείας ὀνόματα, ἐνταῦθα δέ φησιν ὁ Εὐνόμιος ὅτι γεννητὸν ὄντα τὸν υἱὸν γέννημα λέγειν οὐ παραιτούμεθα, τῆς γεννηθείσης, φησίν, οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν
121 ὀνομάτων σχέσιν οἰκειουμένης. εἰ οὖν διὰ τὸ ἀληθῶς γέννημα εἶναι τὸν υἱὸν ὁμολογεῖ τὴν τοιαύτην

1 I. Thess. 5, 5

VLACTS 3 γινόμενος V 7 ὁμοίως om. ACTS v 8 ἀποδύονται V 10 γενόμενοι VL γινόμενοι v 11 γε om. VL 13—14 ἐγνωσμένοις: διατεταγμένοις VL 16 τοῦ om. VL 17—18 σχέσιν οἰκειουμένης VL 20 ἐφ' ᾧ v 22 γενηθεὶς A alt. ν sscr. 24 ἑαυτῷ VLS 25 τὰ om. VL

τῶν ὀνομάτων οἰκειοῦσθαι σχέσιν, πῶς ἔχει
καιρὸν ἐφαρμόζειν τὴν τοιαύτην αἰτίαν τῶν ὀνομάτων τοῖς
τε κατὰ μεταφορὰν ἐκ καταχρήσεως λεγομένοις καὶ οἷς ἡ
φυσικὴ σχέσις, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τὴν τοιαύτην
οἰκειοῦται κλῆσιν; οὐκοῦν ἐπὶ μόνων ἀληθὲς τὸ τοιοῦτόν
ἐστιν οἷς μεθόριος πρὸς ἀρετήν τε καὶ κακίαν ἡ φύσις, ἐφ᾽
ὧν πολλάκις τὰ ἐναντία τις ἀντιμεταλαμβάνει τῶν ὀνομά-
των, νῦν μὲν φωτός, πάλιν δὲ σκότους διὰ τῆς πρὸς τὸ
ἐναντίον προσκλίσεως τέκνον γινόμενος. ὅπου δὲ τὸ ἐναν- 122
τίον χώραν οὐκ ἔχει, οὐκέτ᾽ ἄν τις τοῦ υἱοῦ τὴν φωνὴν
ἐκ μεταφορᾶς ἐπιφημίζεσθαι λέγοι καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν
διὰ προαιρέσεως οἰκειουμένων τὴν κλῆσιν. οὐ γὰρ ἂν εἰς *609 M.*
τοῦτον ἔλθοι τὸν λόγον, ὅτι ὥσπερ ἄνθρωπος ἀποθέμενος
τὰ ἔργα τοῦ σκότους διὰ τῆς εὐσχήμονος ζωῆς φωτὸς γί-
νεται τέκνον, οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς θεὸς ἐκ μεταβολῆς
ἐκ τοῦ χείρονος ἀντιλαμβάνοι τὸ προτιμότερον. ἄνθρω- 123
πος μὲν γάρ τις ὢν υἱὸς θεοῦ γίνεται διὰ τῆς πνευ-
ματικῆς γεννήσεως Χριστῷ συναπτόμενος· ὁ δὲ τὸν ἄνθρω-
πον δι᾽ ἑαυτοῦ θεοῦ υἱὸν ποιῶν αὐτὸς ἄλλου υἱοῦ τοῦ χαρι-
ζομένου αὐτῷ τὴν υἱοθεσίαν οὐκ ἐπιδέεται, ἀλλ᾽ ὅπερ ἐστὶ
κατὰ φύσιν, καὶ ὀνομάζεται. ἄνθρωπος μὲν αὐτὸς ἑαυτὸν
ἀμείβει, τοῦ παλαιοῦ τὸν νέον ἀνταλλασσόμενος· θεὸς δὲ
εἰς τί ἀλλαγήσεται, ὥστε ὃ μὴ ἔχει προσκτήσασθαι; ἄν- 124
θρωπος μὲν ἑαυτὸν ἀπεκδυσάμενος τὴν θείαν ἐπενδύεται
φύσιν· ὁ δὲ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων τί ἀποτίθεται ἢ τί περι-
βάλλεται; ἄνθρωπος μὲν υἱὸς θεοῦ γίνεται προσλαβὼν ἃ
οὐκ ἔχει καὶ ἀποβαλὼν ἃ ἔχει· ὁ δὲ μηδέποτε γεγονὼς ἐν
κακίᾳ οὔτε ὃ λάβῃ οὔτε ὃ καταλίπῃ ἔχει. πάλιν ὁ ἄν-
θρωπος δύναται πῇ μὲν ἀληθῶς υἱός τινος λέγεσθαι, ὅταν
πρὸς τὴν φύσιν βλέπων τις λέγῃ, πῇ δὲ ἐκ καταχρήσεως,

13—14 Rom. 13, 12 22 et 24 Col. 3, 9

VLACTS 2 τῶν ὀνομάτων αἰτίαν v 3 τε om. CT 6 ἐστιν om. V 7 μεταλαμβάνει v 9 προσκλήσεως VL οἰκειώσεως v 12 εἰς: εἰ L 16 ἀντιλαμβάνει v 17 μὲν om. v 19 δι᾽ αὐτοῦ V v τοῦ om. T 19—20 μεταχειριζομένου CT 23 ὃ μὴ ἔχῃ ἄνθρωπος προσκτ. VL ἄνθρωπος μὲν om. VL 25 ἔχων ἢ τί VL 26 μὲν om. VL 29 τινος υἱὸς v 30 τίς βλέπων L λέγει v

125 ὅταν ἡ τοῦ βίου προαίρεσις ἐπιβάλῃ τὸ ὄνομα. ὁ δὲ θεὸς
ἓν ὢν ἀγαθὸν ἐν ἁπλῇ τε καὶ ἀσυνθέτῳ φύσει πάντοτε
πρὸς τὸ αὐτὸ βλέπει καὶ οὐδέποτε ταῖς τῆς προαιρέσεως
ὁρμαῖς μεταβάλλεται, ἀλλ᾽ ἀεὶ καὶ βούλεται ὅπερ ἐστὶν
καὶ ἐστὶ πάντως ὃ καὶ βούλεται, ὥστε δι᾽ ἀμφοτέρων υἱὸς
θεοῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὀνομάζεσθαι, τῆς τε φύσεως ἐν
ἑαυτῇ τὸ ἀγαθὸν ἐχούσης τῆς τε προαιρέσεως οὐκ ἀπερ-
ρωγυίας τοῦ κρείττονος, ὡς μὴ ἂν ἐκ καταχρήσεως αὐτῷ
τὴν φωνὴν ταύτην ἐπικληθῆναι. οὐκοῦν οὐδεμίαν ἔχει
χώραν, ἅπερ ἐκ προσώπου τῶν ἐναντίων ἑαυτοῖς ἀντεθή-
καμεν, ταῦτα ἐπὶ παραγραφῇ τῆς κατὰ φύσιν οἰκειότητος
παρὰ τῶν ἐναντίων προφέρεσθαι.

126 Ἀλλ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἢ διότι μισοῦντές τε καὶ ἀπο-
στρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν υἱὸν μὲν αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ὡς
δ᾽ ἂν μὴ τὸ κατ᾽ οὐσίαν κοινὸν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης
μαρτυρηθείη, τῆς ἐγκειμένης τῷ ὀνόματι σημασίας τὴν
φωνὴν χωρίσαντες κενὸν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ ἀσήμαντον
τῷ μονογενεῖ καταλείπουσι, μόνον αὐτῷ τὸν ψόφον τῆς
φωνῆς χαριζόμενοι. καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω καὶ οὐ
παραστοχάζομαι τοῦ σκοποῦ τῶν ὑπεναντίων, φανερῶς ἔστιν
127 ἐξ αὐτῶν ὧν κατεπιχειροῦσι τῆς ἀληθείας μαθεῖν. τοιαῦτα
γάρ ἐστιν ἃ παρ᾽ αὐτῶν ἐπὶ κατασκευῇ τῆς βλασφημίας
προφέρεται, ὅτι πολλὰ τοῦ μονογενοῦς ὀνόματα παρὰ τῆς
θείας γραφῆς ἐδιδάχθημεν, λίθον ἀξίνην πέτραν θεμέλιον
ἄρτον ἄμπελον θύραν ὁδὸν ποιμένα πηγὴν ξύλον ἀνάστασιν
διδάσκαλον φῶς καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, ἀλλ᾽ οὐδὲν τού-
των κατὰ τὴν πρόχειρον σημασίαν εὐσεβές ἐστιν ἐπὶ τοῦ
128 κυρίου νοοῦντας λέγειν. ἦ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀτοπωτάτων τὸ
ἀσώματόν τε καὶ ἄϋλον ἁπλοῦν τε καὶ ἀσχημάτιστον ταῖς
ἐμφαινομέναις τισὶ τῶν ὀνομάτων σημασίαις διαμορφοῦσθαι
νομίζειν, ὥστε ἀξίνην ἀκούσαντας τὸ τοιόνδε σχῆμα τοῦ

VLACTS 2 τῇ φύσει C 4 μεταβάλλεται ὁρμαῖς V 5 καὶ ὃ ἐστι πάντως καὶ βούλεται CTS (ὃ om. T) 7 αὐτῇ VLA 8 ἂν μὴ A 11 γραφῇ v 14 υἱὸν: νῦν VL 14—15 ὡς δ᾽ ἂν διὰ τὸ μὴ V 15 τὸ sscr. A καινὸν L 18 καταλίπουσι VL μόνον αὐτὸν A 20 φανερὸν A 22 ἐστιν ἃ: τινα L 23 προφέρεται: προτείνεται V

σιδήρου νοεῖν ἢ φῶς τὸ ἐναέριον ἢ ἄμπελον τὴν ἐκ φυ-
τείας κλημάτων ἤ τι τῶν ἄλλων ἕκαστον, καθὼς ἡ συνή-
θεια νοεῖν ὑποτίθεται· ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ θεοπρεπέστερον τὰς
τῶν ὀνομάτων τούτων μετενεγκόντες ἐμφάσεις ἄλλο τι νοοῦ-
μεν, κἂν οὕτω κατονομάζωμεν, οὐχ ὡς ὄντα τι τούτων κατὰ 612 M.
τὸν λόγον τῆς φύσεως, ἀλλ᾽ ὡς ταῦτα μὲν λεγόμενον, ἄλλο
δέ τι παρὰ ταῦτα διὰ τῶν λεγομένων νοούμενον. εἰ δὲ τὰ 129
τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων καὶ ἀληθῶς ἐπιλέγεται τῷ μονογενεῖ
θεῷ καὶ τῆς φύσεως οὐ περιέχει τὴν ἔνδειξιν, ἀκόλουθον
εἶναι λέγουσι μηδὲ τοῦ υἱοῦ τὸ σημαινόμενον κατὰ τὴν ἐπι-
κρατοῦσαν συνήθειαν εἰς τὴν τῆς φύσεως ἑρμηνείαν παρα-
λαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἐξευρίσκειν τινὰ σημασίαν καὶ ταύτης τῆς
φωνῆς, ἑτέραν παρὰ τὴν κοινήν τε καὶ πρόχειρον. ταῦτα
καὶ τά τοιαῦτα φιλοσοφοῦσι πρὸς κατασκευὴν τοῦ μὴ εἶναι
τὸν υἱὸν ὅπερ ἐστί τε καὶ λέγεται. ἡμῖν δὲ πρὸς ἕτερον 130
μὲν ἦν σπεύδων ὁ λόγος, τὴν πρόσφατον τοῦ Εὐνομίου λογο-
γραφίαν δεῖξαι ψευδῆ καὶ ἀσύστατον καὶ οὔτε πρὸς τὴν
ἀλήθειαν οὔτε πρὸς ἑαυτὴν συμφωνοῦσαν. ἐπεὶ δὲ δι᾽ ὧν
κατηγοροῦμεν τοῦ δόγματος αὐτῶν οἷόν τις συνηγορία τῆς
βλασφημίας ἐπεισήχθη τῷ λόγῳ, καλῶς ἂν ἔχοι περὶ τού-
του πρότερον ἐν ὀλίγῳ διαλαβεῖν, εἶθ᾽ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀκο-
λουθίαν τῶν γεγραμμένων ἐπανελθεῖν.

Τί τοίνυν ἔστιν εἰπόντας πρὸς τὰ τοιαῦτα μὴ διαμαρ- 131
τεῖν τοῦ προσήκοντος; ὅτι πολλῶν ὄντων, καθὼς κἀκεῖνοί
φασι, τῶν ὀνομάτων, ἃ τῷ μονογενεῖ παρὰ τῆς γραφῆς ἐπι-
λέγεται, οὐδὲν τῶν ἄλλων τῇ πρὸς τὸν γεγεννηκότα φαμὲν
ἀναφορᾷ τὸ προσφυὲς ἔχειν. οὐ γὰρ ὥσπερ υἱὸν τοῦ πατρός,
οὕτως ἢ λίθον ἢ ἀνάστασιν ἢ ποιμένα ἢ φῶς ἤ τι τῶν ἄλλων
ἐπὶ τὸν θεὸν τῶν ὅλων ἐπαναφέροντες λέγομεν, ἀλλ᾽ ἔστιν οἷον
τέχνῃ τινὶ καὶ κανόνι διχῇ διελέσθαι τῶν θείων ὀνομάτων
τὴν σημασίαν. τὰ μὲν γὰρ τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράστου 132

VLACTS 5 κατονομάζομεν VL 12 καὶ om. v 16 ἦν μὲν V 19 αὐτῶν: αὐτοῦ VL (cf. 14) τις: τι CT 20 ἐπεισηνέχθη V 24 ἐκεῖνοι VLA 26 ἄλλων τῶν πρὸς L 26—27 γεγεννηκότα τῇ ἀναφορᾷ (om. φαμὲν) V 30 τῶν ante ὅλων om. v 30—31 οἷον κανόνι τινὶ (om. τέχνῃ et καὶ) V καὶ om. L 32 τε om. T

δόξης τὴν ἔνδειξιν ἔχει, τὰ δὲ τὸ ποικίλον τῆς προνοητικῆς οἰκονομίας ἐνδείκνυται· ὥστε καθ᾽ ὑπόθεσιν εἰ μὴ τὸ εὐεργετούμενον εἴη, μηδὲ τὰς φωνὰς ταύτας ἐπ᾽ αὐτοῦ τετάχθαι αἳ τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείκνυνται. ὅσαι δὲ τὸ θεοπρεπὲς ἑρμηνεύουσι, καὶ δίχα τῶν οἰκονομουμένων προσφυῶς καὶ κυρίως ἐφαρμόζονται τῷ μονογενεῖ θεῷ. ὡς δ᾽ ἂν ἐναργέστερον ἡμῖν ἐκκαλυφθείη τὸ τοιοῦτον δόγμα, ἐπ᾽ αὐτῶν
133 ἔσται τῶν ὀνομάτων ἡ θεωρία. οὐκ ἂν ἄμπελος ὠνομάσθη ὁ κύριος, εἰ μὴ τῆς φυτείας χάριν τῶν ἐν αὐτῷ ῥιζουμένων, οὐδ᾽ ἂν ποιμήν, εἰ μὴ τὰ πρόβατα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ἀπολώλει, οὐδ᾽ ἰατρός, εἰ μὴ τῶν νοσούντων χάριν, οὐδὲ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων ἐφ᾽ ἑαυτοῦ κατεδέχετο, μὴ διά τινος προνοητικῆς ἐνεργείας προσφόρως ἐπὶ τῶν εὐεργετουμένων τὰς φωνὰς οἰκειούμενος. τί γὰρ δεῖ τὰ καθ᾽ ἕκαστον λέγοντα μηκύνειν ἐν τοῖς ὁμολογουμένοις τὸν λόγον; υἱὸς δὲ καὶ δεξιὰ καὶ μονογενὴς καὶ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὅσα πρός τι λέγεται, καθάπερ ἐν συζυγίᾳ τινὶ σχετικῇ τῷ πατρὶ πάντως συνονομα-
134 ζόμενος λέγεται. θεοῦ γὰρ δύναμις ὀνομάζεται καὶ θεοῦ δεξιὰ καὶ θεοῦ σοφία καὶ πατρὸς υἱὸς καὶ μονογενὴς καὶ λόγος πρὸς τὸν θεὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα. οὐκοῦν ἀκόλουθον ἐκ τῶν εἰρημένων ἑκάστου τῶν ὀνομάτων κατάλληλόν τινα τῷ ὑποκειμένῳ καὶ πρέπουσαν ἐνθεωρεῖν σημασίαν, ὡς ἂν μὴ τῷ διαμαρτεῖν τῆς ὀρθῆς διανοίας περὶ τὸν τῆς εὐσεβείας πλημμελήσαιμεν λόγον.

613 M. **135** Ὥσπερ τοίνυν τῶν ἄλλων ἕκαστον πρὸς τὸ θεοπρεπὲς μεταλαβόντες ἀθετοῦμεν τὴν πρόχειρον ἐπ᾽ αὐτῶν ἔννοιαν, ὡς μήτε φῶς ὑλικὸν μήτε πατουμένην ὁδὸν μήτε ἄψυχον λίθον μήτε τὸν ἐκ γεωργίας ἄρτον μήτε τὸν διὰ ῥημάτων λόγον, ἀλλ᾽ ἀντὶ τούτων ἐκεῖνα ὀνομάζειν ὅσα τὸ μεγαλεῖον τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ λόγου παρίστησιν, οὕτως εἴ τις ἀθετοίη τοῦ υἱοῦ τὴν συνήθη καὶ κατὰ φύσιν σημασίαν,

VLACTS 3 αὐτῶν v   9 εἰ om. VL   11 ἀπωλώλει A   12 εἰ ante μὴ add. T   15 τῶν λόγων V   18—19 συνονομαζομένη VL   22 ἑκάστῳ V   τινα om. V   23 τῶν ὑποκειμένων T   27 μεταβαλόντες V μεταβαλλόντες (sic) L   28 μήτε ἄψυχον λίθον om. ACTS v   30 ὀνομάζειν: νομίζειν A v

δι' ἧς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ γεγεννηκότος μανθά-
νομεν, πρός τινα θεοπρεπεστέραν ἑρμηνείαν μεταλήψεται
πάντως τὸ ὄνομα. ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων ἑκάστου πρὸς
τὸ ἐνδοξότερον ἡ μετάληψις γινομένη πρὸς τὴν τῆς θείας
δυνάμεως ἔνδειξιν ἥρμοσεν, ἀκόλουθον πάντως ἐστὶ καὶ
τούτου τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον μετενεχθῆναι τὸ
σημαινόμενον. τίς ἂν οὖν γένοιτο θεοπρεπεστέρα διάνοια 136
ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας, εἰ ἀθετοῖτο κατὰ τὸν λόγον
τῶν ὑπεναντίων ἡ φυσικὴ πρὸς τὸν γεννήσαντα σχέσις;
τάχα γὰρ οὕτως οὐδεὶς πρὸς ἀσέβειαν τολμηρός, ὡς ἐν
τοῖς περὶ τῆς θείας φύσεως λόγοις τὸ ταπεινὸν καὶ χαμαί-
ζηλον τῶν ὑψηλῶν τε καὶ μεγάλων ἁρμοδιώτερον οἴεσθαι.
οὐκοῦν εἰ μέν τινα ταύτης μεγαλοφυεστέραν διάνοιαν ἐξευ- 137
ρίσκουσιν, ὡς ἀνάξιον εἶναι δοκεῖν περὶ τοῦ μονογενοῦς
νοεῖν τὸ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἶναι, εἰπάτωσαν
εἴ τι γινώσκουσιν κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτῶν σοφίαν τῆς
πατρικῆς φύσεως ὑψηλότερον, ὥστε πρὸς ἐκεῖνο τὸν μονο-
γενῆ θεὸν ἐπάραντας τῆς πρὸς τὸν πατέρα σχέσεως αὐτὸν
ὑπερᾶραι· εἰ δὲ παντὸς ὕψους ὑπέρκειται καὶ πᾶσαν δύ-
ναμιν θαυμαστικὴν ὑπερβαίνει τῆς θείας φύσεως τὸ μεγα-
λεῖον, τίς ὑπολείπεται λόγος ἐπὶ τὸ μεῖζον φέρων τῆς τοῦ
υἱοῦ κλήσεως τὴν ἑρμηνείαν; ἐπειδὴ τοίνυν ὁμολογεῖται 138
πᾶσαν περὶ τοῦ μονογενοῦς σημαντικὴν λέξιν, κἂν ἐκ τῆς
κάτω συνηθείας ὀνομάζηται, πρὸς τὸ μεγαλειότερον ταῖς
ἐννοίαις μετατεθεῖσαν κυρίως λέγεσθαι, δείκνυται δὲ μὴ
δύνασθαί τινα μεγαλοφυεστέραν ἔννοιαν τῆς τοῦ υἱοῦ προση-
γορίας εὑρεῖν ταύτης, ἣ τὸ γνήσιον πρὸς τὸν γεγεννηκότα
παρίστησι, οὐδὲν οἶμαι χρῆναι πλέον ἐπιδιατρίβειν τῷ τόπῳ,
ἱκανῶς διὰ τῶν εἰρημένων ἀποδειχθέντος ὅτι οὐ προσήκει
καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν ὀνομάτων καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ
προσηγορίαν μεθερμηνεύεσθαι.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ βιβλίον πάλιν ἐπανακτέον τὴν θεωρίαν. 139
οὐκ ἔστι τῶν αὐτῶν τὸν γεννητὸν γέννημα λέγειν μὴ

VLACTS 1 τὸ om. T 6 τὸ ὀνόματος V 11 τε ante καὶ χαμ. add. A 15 αὐτὸν om. ACTS v 22 ὁμολογεῖ v 26 ἐκ ante τῆς add. V 29 διά: ἀπὸ T 32 ἐπὶ τὸ βιβλίον δὲ V 33 τὸ ante γέννημα add. VL

παραιτεῖσθαι (τοῖς γὰρ ἐκείνων χρήσομαι ῥήμασιν), τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν, καὶ πάλιν μετατιθέναι τὰς προσφυεῖς ὀνομασίας εἰς τροπικὰς μεταλήψεις· ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ τὸ πρότερον τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῖς διαπέπτωκε καὶ μάτην καταφεύγουσι πρὸς τὴν ἐκ φύσεως τάξιν εἰς κατασκευὴν τοῦ δεῖν γέννημα τὸν γεννηθέντα προσαγορεύειν,
616 M. ἢ εἰ τοῦτο κατὰ τὸ προσῆκον λέγεται, ὁ ἕτερος λόγος ὑπὸ τῶν προκατεσκευασμένων διαλυθήσεται. ὁ γὰρ διὰ τὸ γεννηθῆναι γέννημα κατ᾽ ἐκείνους λεγόμενος δι᾽ αὐτὸ τοῦτο
140 ποίημα καὶ κτίσμα λέγεσθαι φύσιν οὐκ ἔχει. πλεῖστον γὰρ δήπου διενήνοχεν ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων τὸ σημαινόμενον, καὶ προσήκει τὸν λελογισμένως ταῖς φωναῖς κεχρημένον πρὸς τὸ ὑποκείμενον βλέποντα κεχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν, ὡς ἂν μή τινα σύγχυσιν περὶ τὰς ἐννοίας πάθοιμεν, ἀνοικείως τοῖς σημαινομένοις τὰς φωνὰς ἐπαλλάσσοντες. διὰ τοῦτο τεχνίτου μὲν ἔργον τὸ διὰ τῆς τέχνης ἀπεργασθὲν ὀνομάζομεν, υἱὸν δὲ ἀνθρώπου τὸν ἐξ ἐκείνου φύντα προσαγορεύομεν, οὔτε δὲ τὸ ἔργον υἱὸν οὔτε τὸν υἱὸν ἔργον τῶν σωφρονούντων εἴποι τις ἄν· συγχέοντος γάρ ἐστι καὶ ἀναθολοῦντος ἐν τῇ πεπλανημένῃ τῶν ὀνομάτων χρήσει τὴν
141 ἀληθῆ σημασίαν. ὥστε τῶν δύο τούτων τὸ ἕτερον ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἀληθεύειν ἐπάναγκες, εἰ μὲν υἱός ἐστιν, κτίσμα μὴ λέγεσθαι, εἰ δὲ κτιστός, τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας ἀλλοτριοῦσθαι, καθάπερ καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστον πάντα κτίσματα ὄντα τὴν τοῦ υἱοῦ κλῆσιν οὐχ ὑποδύεται. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μαρτυρεῖ γεννητὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεὸν ὁ Εὐνόμιος, ἰσχυροτέρα δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας σύστασιν ἡ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρία, καὶ

VLACTS 1 ἐκείνων: αὐτῶν V 4 μετατεθῆναι v 5 ὥστε om. V 11 κατ᾽ ἐκείνους λεγόμενος post 12 ποίημα collocat V 13—14 τῶν ὀνομάτων τὸ σημαινόμενον: τὸ ὄνομα καὶ τὸ σημαινόμενον VL τὸ σημαινόμενον τῶν ὀν. v 14 λελογισμέναις V 17 ἀνοικείοις L ὑπαλλάσσοντες v 18 τοῦτο: τοῦ VL 20 οὔτε τὸν υἱὸν ἔργον VA: οὔτε υἱὸν τὸ ἔργον LCTS v 30 τῆς om. v

τὸ μὴ κτιστὸν εἶναι πάντως διὰ τοῦ τὸ γεννητὸν εἰπεῖν εἶναι συνεμαρτύρησεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα. πολλῶν γὰρ ἡμῖν λόγων ἐπιρρεόντων, ὡς ἂν μὴ τὸ πλῆθος εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσοι, τούτοις περὶ τῶν προτεθέντων ἀρκεσθησόμεθα.

VLACTS 1 τοῦ μὴ κτιστὸν A τὸ post τοῦ om. V in τοῦτο conflat L 2 εἶναι om. A εἶναι post et ante εἰπεῖν add. L τοσαῦτα: οὕτως V 3 ἐπιρρεόντων: ἐπερωτώντων V 4—5 post ἀρκεσθησόμεθα add. τέλος τοῦ γ̄ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Β.

---

617 M. 1 Καιρὸς δ᾽ ἂν εἴη καὶ τὴν περὶ τοῦ γεννήματος φυσιο-
λογίαν τὴν ἐπιμελῶς αὐτῷ φιλοσοφηθεῖσαν ἐξετάσαι τῷ
λόγῳ. φησὶ τοίνυν (ἐρῶ δὲ κατὰ λέξιν τὸν καλλιγραφη-
θέντα λόγον αὐτῷ κατὰ τῆς ἀληθείας)· τίς γὰρ οὕτως
ἀμελὴς καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἀνεπίσκε-
πτος, ὡς ἀγνοεῖν ὅτι τῶν σωμάτων, ὅσα περὶ
γῆν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, ποιεῖν τε καὶ
πάσχειν ἐξεταζόμενα τά τε γεννῶντα μεταδί-
δωσι τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ τὰ γεννώμενα τῆς
αὐτῆς μεταλαμβάνειν πέφυκεν, ἅτε κοινῆς
οὔσης τῆς ὑλικῆς αἰτίας καὶ τῆς ἔξωθεν
ἐπιρρεούσης χορηγίας, τά τε γεννώμενα γεν-
νᾶται κατὰ πάθος καὶ τὰ γεννῶντα κατὰ φύσιν
οὐ καθαρὰν ἴσχει τὴν ἐνέργειαν διὰ τὸ παν-
2 τοίοις πάθεσι συνεζεῦχθαι τὴν φύσιν. ὁρᾶτε
πῶς πρεπόντως τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου θεοῦ διαλαμβάνει
τῇ θεωρίᾳ τὴν προαιώνιον γέννησιν ὁ τὴν τῶν ὄντων φύσιν
δι᾽ ἀκριβείας ἐπισκεπτόμενος, σώματα περὶ γῆν καὶ ὑλικὴν
αἰτίαν καὶ πάθος γεννώντων τε καὶ γεννωμένων καὶ πάντα

6—17 cf. Eun. ap. Bas. II p. 620 A—B

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος δ̅ VLAS (man. rec. add. A) κατὰ ἐυνομίου λόγος δ̅ T   3 καιρὸς: κέρδος v   4 ἐπιμελῶς: ἐπιγελάστως A   5 verba φησὶ τοίνυν post 6 ἀληθείας collocant VT κατὰ τὴν λέξιν L   13 τῆς ante ὑλικῆς om. VL v   αἰτίας: οὐσίας V 17 ἐζεῦχθαι T συζευχθῆναι V v   20 ἐπεσκεμμένος VT

τὰ τοιαῦτα, δι' ὧν ἐρυθριάσειεν ἄν τις τῶν νοῦν ἐχόντων,
κἂν περὶ ἡμῶν λέγηται, στηλιτευομένης τῷ λόγῳ τῆς ἐμ-
παθοῦς ἡμῶν φύσεως. ἀλλ' ἡ μὲν λαμπρὰ τοῦ λογογράφου
περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ φυσιολογία τοιαύτη. ἡμεῖς δὲ τὸ 3
σχετλιάζειν ἀφέντες (τί γὰρ ἂν καὶ πλέον ὁ στεναγμὸς ἡμῖν
πρὸς κατάλυσιν τῆς τῶν ἐχθρῶν κακίας συναγωνίσαιτο;)
τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων, ὅπως ἂν οἷοί τε ὦμεν, δημοσιεύ-
σωμεν, περὶ ποίου γεννήματος ἡ θεωρία προὔκειτο, τοῦ
κατὰ σάρκα συνισταμένου ἢ τοῦ κατὰ τὸν μονογενῆ θεόν.
διπλῆς γὰρ οὔσης τῆς θεωρίας, ἐπί τε τῆς θείας καὶ 4
ἁπλῆς καὶ ἀΰλου ζωῆς καὶ ἐπὶ τῆς ὑλικῆς τε καὶ ἐμπαθοῦς
ὑποστάσεως, καὶ ὁμοίως λεγομένης ἐπ' ἀμφοῖν τῆς γεννή-
σεως, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τρανὴν καὶ ἀσύγχυτον τὴν δια-
στολὴν τῶν σημαινομένων ποιήσασθαι, μή πη τὴν ἀλήθειαν
ἡ τῆς γεννήσεως ὁμωνυμία παραλογίσηται. ἐπειδὴ τοίνυν
ἡ μὲν διὰ σαρκὸς εἰς τὸ εἶναι πάροδος ὑλική τίς ἐστι καὶ *620 M.*
διὰ πάθους προάγεται, τὸ δὲ ἀσώματον καὶ ἀναφὲς καὶ
ἀνείδεον καὶ τῆς ὑλώδους ἐπιμειξίας ἐλεύθερον πάσης δια-
θέσεως ἐμπαθοῦς ἠλλοτρίωται, θεωρῆσαι προσήκει περὶ
ποίας γεννήσεως ἡ ζήτησις ἦν, τῆς ἀκηράτου καὶ θείας
ἢ τῆς ἐμπαθοῦς καὶ ῥυπώσης. ἀλλ' οὐκ ἄν τις ἀντείποι 5
τὸ μὴ [περὶ] τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν
προκεῖσθαι τῇ θεωρίᾳ τοῦ λόγου. τί οὖν ἐμφιλοχωρεῖ
τῇ σωματικῇ ταύτῃ φυσιολογίᾳ, ἐν τῇ βδελυρᾷ τοῦ λόγου
διασκευῇ καταρρυπαίνων τὴν φύσιν καὶ τὰ περὶ τὴν ἀνθρω-
πίνην γέννησιν πάθη δημοσιεύων, καταλιπὼν τὴν προκει-
μένην ὑπόθεσιν; οὐ γὰρ τὴν ζῳώδη ταύτην γέννησιν τὴν
διὰ σαρκὸς συνισταμένην μαθεῖν ἐδεόμεθα. τίς γὰρ οὕτως 6
ἠλίθιος, ὡς ἑαυτὸν βλέπων καὶ νοῶν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώ-

VLATS 1 δι' ὧν refer ad 2 στηλιτευομένης 5 ἡμῖν post ἂν collocat V 8 προὔκειτο: ἀπόκειται V πρόκειται T 10—11 καὶ ἁπλῆς om. VT 13 ἀναγκαίως libri v, correxi 14 μήπω v 15 γεννήσεως postea add. L² παραλογίσηται et ἐπειδὴ postea add. L² 16 verba εἰς τὸ εἶναι πάροδος add L² 17 προάγεται om. VT (lacuna post πάθους T) πάθους προάγεται add. L² 18 ἀνείδεον suppl. L² ἀΐδιον VT καὶ: ὡς T 20 ἦν: ἢ VT ἀκηράτης libri v, correxi cf. passim 21 εἴποι v 22 περὶ delevi cf. ad p. 50, 11 23 προσκεῖσθαι VT τὴν θεωρίαν A 26 ὁ ante καταλιπὼν add. T

πινον ἄλλον ἑρμηνέα τῆς ἑαυτοῦ ζητεῖν φύσεως καὶ δεῖσθαι
μαθεῖν τὰ ἀναγκαῖα πάθη, ὅσα τῇ γεννήσει συνθεωρεῖται
τοῦ σώματος, ὅτι ἄλλως μὲν ὁ τίκτων, ἑτέρως δὲ τὸ τικτό-
μενον ἐν πάθει γίνεται, ὡς ἂν μάθοι ἐκ τῆς διδασκαλίας
ταύτης ὁ ἄνθρωπος, ὅτι αὐτός τε διὰ πάθους γεννᾷ καὶ
7 πάθος αὐτῷ τῆς γεννήσεως ἤρξατο; ταῦτα γὰρ καὶ σιω-
πώμενα καὶ λεγόμενα τὸ ἴσον ἔχει, κἂν τις διεξίῃ δημο-
σιεύων τὰ κρύφια, κἂν συγκαλύπτῃ [τῇ] σιωπῇ τὰ ἀπόρ-
ρητα, τὸ διὰ πάθους προϊέναι τὴν φύσιν ἡμῶν οὐκ ἠγνοή-
σαμεν. ζητοῦμεν δὲ περὶ τῆς ὑψηλῆς τε καὶ ἀφράστου
τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως, καθ' ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι
πεπίστευται, σαφηνισθῆναι τὸν λόγον.
8 Ταύτης τοίνυν προκειμένης τῆς ἐξετάσεως ὁ καινὸς
θεολόγος ῥεῦσιν καὶ πάθος καὶ ὑλικὴν αἰτίαν καὶ ἐνέργειάν
τινα ῥύπου μὴ καθαρεύουσαν καὶ ἔξωθεν ἐπιρρέουσαν
χορηγίαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῷ λόγῳ προστίθησιν,
οὐκ οἶδα τί παθὼν ὁ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σοφίας μηδὲν
τῶν ἀλήπτων ἔξω τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως καταλείπεσθαι λέ-
γων καὶ τὴν ἄρρητον τοῦ υἱοῦ γέννησιν ἑρμηνεύειν ἐπαγγελ-
λόμενος, ἀποστὰς τῶν προκειμένων ἐγχέλυος δίκην εἰς τὸν
ἰλυώδη βόρβορον τῶν λογισμῶν καταδύεται κατὰ τὸν νυ-
κτερινὸν ἐκεῖνον Νικόδημον, ὃς τὴν ἄνωθεν γέννησιν τοῦ
κυρίου διδάσκοντος πρὸς τὸν ἐν μήτρᾳ κόλπον τοῖς λογι-
σμοῖς κατεσύρετο, καὶ πῶς ἂν ἐκ δευτέρου πάλιν ἐντὸς τῆς
νηδύος γένοιτο διηπόρει λέγων Πῶς δύναται τοῦτο γενέσθαι;
νομίζων τῷ μὴ δύνασθαι τὸν πρεσβύτην διὰ σπλάγχνου
πάλιν κυοφορηθῆναι μητρῴου τὴν πνευματικὴν γέννησιν διε-

13 ad argumentum cf. Bas. c. Eun. l. II p. 620 B—625 A singula non conferam 25 Joh. 3, 9

VLATS 1 ἄλλην ἑρμηνείαν v 7 διεξίῃ S: διεξῇ L διεξήει VT διεξείῃ A v 7—8 δημοσιεύων suppl. L² 8 συγκαλύπτει v τῇ delevi 9 προϊέναι τὴν suppl. L² προϊέναι: συνίστασθαι VT 9—10 ἠγνοήσαμεν: σαμεν suppl. L² 10 τε om. v 11 περὶ ante τοῦ μον. add. v 17 ὁ ἐν τῷ A 18 καταλιπέσθαι S v 19 ἑρμηνεύειν om. VLT v 21 κατὰ: καὶ A 23 κόπον temptaveram 26 τῷ μὴ: τὸ μὴ VS v σπλάγχνα et μητρῷα v 27 κυοφορηθῆναι: κορυφωθῆναι V

λέγξειν ἀσύστατον. ἀλλὰ κἀκείνου τὴν πεπλανημένην ὑπό- 9
ληψιν διορθοῦται ὁ κύριος, ἄμεικτα λέγων εἶναι τὰ τῆς
σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος ἰδιώματα, καὶ οὗτος ἑαυτὸν ἐν
τοῖς ὁμοίοις, εἰ βούλεται, διορθούσθω. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν
φροντιστὴν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἰδίων θεωρεῖν τὸ προκεί-
μενον, μὴ διὰ τῆς τῶν ὑλικῶν κατηγορίας διαβάλλειν τὸν
ἄϋλον. εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἢ βοῦς ἢ ἄλλο τι τῶν διὰ σαρκὸς
τικτομένων οὐ καθαρεύει πάθους γεννῶν ἢ γεννώμενος, τί
τοῦτο πρὸς τὴν ἀπαθῆ καὶ ἀκήρατον φύσιν; οὐδὲ γὰρ τὸ 10
θνητοὺς ἡμᾶς εἶναι τὴν ἀθανασίαν τοῦ μονογενοῦς παρα-
γράφεται οὐδὲ ἡ πρὸς κακίαν τροπὴ τῶν ἀνθρώπων ἀμφί- *621 M.*
βολον ἐπὶ τῆς θείας φύσεως εἶναι παρασκευάζει τὸ ἄτρεπτον
οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἡμετέρων καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν μεταφέρεται,
ἀλλά τις ἄμεικτός ἐστι καὶ ἀκοινώνητος ἡ ἰδιότης τῆς ἀν-
θρωπίνης τε καὶ τῆς θείας ζωῆς καὶ παρήλλακται παντά-
πασι τὰ γνωριστικὰ ἰδιώματα, ὡς μήτε ταῦτα ἐπ' ἐκείνης
μήτε τὸ ἔμπαλιν ἐπὶ ταύτης ἐκεῖνα καταλαμβάνεσθαι.

Πῶς οὖν ὁ Εὐνόμιος, τῆς θείας προκειμένης τῷ λόγῳ 11
γεννήσεως, ἀφεὶς τὸ προκείμενον τὰ ἐν τῇ γῇ διεξέρχεται,
οὐδεμιᾶς ἡμῖν περὶ τούτων πρὸς αὐτὸν οὔσης ἀμφισβητή-
σεως; ἀλλὰ πρόδηλος ὁ σκοπὸς τοῦ τεχνίτου, ἵνα τῇ πρὸς
τὸ πάθος διαβολῇ περιγράψῃ τοῦ κυρίου τὴν γέννησιν. ἐφ' 12
οἷς ἔγωγε τὸ κατὰ τὴν βλασφημίαν παρεὶς θαυμάζω τῆς
ἀγχινοίας τὸν ἄνθρωπον, πῶς μέμνηται τῆς οἰκείας σπου-
δῆς, ὃς τὸ δεῖν γέννημα τὸν υἱὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι
διὰ τῶν προειρημένων κατασκευάσας νῦν περὶ τοῦ μὴ χρῆναι
γέννησιν περὶ αὐτὸν νοεῖν ἀγωνίζεται. εἰ γὰρ πᾶσα γέν-
νησις, καθὼς οὗτος οἴεται, συνεζευγμένην ἔχει τὴν κατὰ
τὸ πάθος διάθεσιν, ἀνάγκη πᾶσα διὰ τούτων ὁμολογεῖσθαι,
ὅτι τὸ τοῦ πάθους ἀλλότριον συναλλοτριοῦται πάντως καὶ
τῆς γεννήσεως. εἰ γὰρ ταῦτα μετ' ἀλλήλων συνημμένως
νοεῖται, τὸ πάθος τε καὶ ἡ γέννησις, ὁ τοῦ ἑνὸς τούτων

VLATS 3 ἑαυτὸν: αὐτὸν V 13 τῶν θεῶν L 14 ἡ ἰδιώτης L
19 ὑφεὶς T 20 οὐδὲ μίας V 21 καὶ ante πρόδηλος add. T
22 παραγράψῃ A v 25 καὶ ante εἶναι om. v 27 ἐννοεῖν S v
31 συνηγμένως V v μετ' ἀλλήλων post συνηγμένως coll. v

ἀμέτοχος οὐδ᾿ ἂν πρὸς τὸ ἕτερον τὴν κοινωνίαν ἔχοι.
13 πῶς οὖν γέννημα διὰ τὴν γέννησιν λέγει τὸν ὅτι οὐκ ἐγεννήθη διὰ τῶν νῦν παρ᾿ αὐτοῦ λεγομένων ἀποδεικνύμενον, καὶ ὑπὲρ τίνος μάχεται πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡμῶν τὸν συμβουλεύοντα μὴ κατατολμᾶν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων τῆς ὀνοματοποιΐας, ἀλλὰ γεγεννῆσθαι μὲν ὁμολογεῖν, μὴ παρασχηματίζειν δὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην εἰς ὀνόματος τύπον, ὥστε γέννημα τὸν γεννηθέντα προσαγορεύειν, ἰδίως τῆς φωνῆς ταύτης ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἢ ἐπὶ τῶν εἰς εἰκόνα πονηρίας παρειλημμένων ὑπὸ τῆς γραφῆς τεταγμένης; ἀλλ᾿
14 ὅταν μὲν παρ᾿ ἡμῶν λέγηται τὸ δεῖν σιωπᾶσθαι τὴν φωνὴν τοῦ γεννήματος, τὴν ἄμαχον ἐκείνην ῥητορικὴν προχειρίζεται, συμπαραλαμβάνων εἰς συμμαχίαν καὶ τὴν γραμματικὴν ψυχρολογίαν καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς τῶν ὀνομάτων εἴτε παραγωγῆς εἴτε παρωνυμίας εἴτε οὐκ οἶδ᾿ ὅπως δὴ λέγειν ταῦτα προσήκει, διὰ τούτων τοὺς συλλογισμοὺς συμπεραίνει γέννημα τὸν γεννηθέντα λέγειν οὐ παραιτού-
15 μενος. ἐπειδὰν δὲ τοῦτο δεξάμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν θεωρήσωμεν, ὡς τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας ἐντεῦθεν συνενδεικνυμένου, πάλιν ἀνατίθεται τὰς ἰδίας φωνὰς καὶ περὶ τοῦ μὴ γεννηθῆναι τὸ γέννημα διατείνεται, τῇ ῥυπώσῃ φυσιολογίᾳ τοῦ σωματικοῦ τόκου τὴν καθαράν τε καὶ θείαν καὶ ἀπαθῆ τοῦ κυρίου παραγραφόμενος γέννησιν, ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον τὰ δύο κατὰ ταὐτὸν ἐπὶ τοῦ θεοῦ συνδραμεῖν, τό τε πρὸς τὸν πατέρα γνήσιον καὶ τὴν ἀπάθειαν τῆς φύσεως, ἀλλ᾿ εἰ μὲν τὸ ἀπαθὲς εἴη, μὴ εἶναι τὴν γέννησιν, εἰ δὲ τὸ γνήσιόν τις ὁμολογοίη, καὶ πάθος τῇ γεννήσει πάντως συμπαραδέχεσθαι.

624 M. 16 Οὐχ οὕτως ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, οὐχ οὕτως ἐκείνη ἡ

4 cf. Bas. c. Eun. l. II p. 620 C—D et p. 584 sq. imprimis p. 585 A 9 ἀψύχων] Gen. Exod. Lev. passim γεννήματα ἀγροῦ et alia eius modi εἰς εἰκ. πονηρίας] Matth. 3, 7; 12, 34; 23, 33; Luc. 3, 7 cf. Bas. c. Eun. l. II p. 585 C sq. et 588 A sq.

VLATS 7 ταύτην om. V 14 ψυχρολόγως A 15 δὴ corr. Wil.: δεῖν libri v 20 συνενδεικνυμένου V: συνδεικνυμένου LATS v ante φωνὰς rasura duarum litterarum T 24 κατ᾿ αὐτὸν v 26 θείας ante φύσεως add. V μή: οὐκ v 28 πάντως om. A

βρονταία φωνὴ τὸ τῆς θεολογίας κηρύσσει μυστήριον, ὃς
καὶ υἱὸν ὀνομάζει θεοῦ καὶ πάσης ἐμπαθοῦς ὑπολήψεως ἐκ-
καθαίρει τὸ κήρυγμα. ἰδοὺ γὰρ πῶς προθεραπεύει τὴν
ἀκοὴν ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ εὐαγγελίου. ὅση γὰρ ἐν τῷ
διδασκάλῳ προμήθεια τοῦ μή τινα τῶν ἀκουόντων εἰς τα-
πεινὰς ὑπολήψεις καταπεσεῖν, πρὸς ἀτόπους τινὰς ὑπονοίας
ἐξ ἀμαθίας ὑπολισθήσαντα. ὡς γὰρ ἂν μάλιστα πόρρω 17
πάθους ἀπαγάγοι τὴν ἀγύμναστον ἀκοήν, οὐχ υἱὸν εἶπεν
ἐν προοιμίοις, οὐ πατέρα, οὐ γέννησιν, ἵνα μή τις ἐν πρώ-
τοις ἢ πατρὸς ἀκούσας κατασυρῇ πρὸς τὴν πρόχειρον
ἔμφασιν τοῦ ὀνόματος, ἢ υἱὸν μαθὼν κηρυσσόμενον κατὰ
τὴν ὧδε συνήθειαν νοήσῃ τὸ ὄνομα, ἢ προσπταίσῃ τῷ
ῥήματι τῆς γεννήσεως ὡς λίθῳ προσκόμματος· ἀλλ' ἀντὶ
μὲν πατρὸς ἀρχὴν ὀνομάζει, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐγεννήθη τὸ ἦν,
ἀντὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸν λόγον, καί φησιν Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.
ποῖον ἐν τούτοις πάθος, εἰπέ μοι, ἀρχὴ καὶ ἦν καὶ λόγος;
μὴ πάθος ἡ ἀρχή; μὴ ἐν πάθει τὸ ἦν; μὴ διὰ πάθους
ὁ λόγος; ἢ ἐπειδὴ πάθος ἐν τοῖς εἰρημένοις οὐκ ἔστιν, 18
οὐδὲ τὸ οἰκεῖον συνεμφαίνεται τῷ κηρύγματι; καίτοι γε
πῶς ἂν ἑτέρως μᾶλλον διαφανείη τὸ κατ' οὐσίαν κοινόν τε
καὶ γνήσιον καὶ τὸ συναϊδιάζον τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀρχὴν
ἢ διὰ τούτων τῶν λόγων; οὐ γὰρ εἶπεν ἐκ τῆς ἀρχῆς
ἐγεννήθη ὁ λόγος, ἵνα μή τινι παρατατικῷ νοήματι τῆς
ἀρχῆς διαζεύξῃ τὸν λόγον, ἀλλ' ὁμοῦ τῇ ἀρχῇ καὶ τὸν ἐν
τῇ ἀρχῇ συνεκήρυξε, κοινὸν εἰπὼν τῆς ἀρχῆς τε καὶ τοῦ
λόγου τὸ ἦν, ἵνα μὴ ἐφυστερήσῃ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὁ λόγος,
ἀλλὰ φθάσῃ τὴν ἀκοὴν τῷ κηρύγματι, πρὶν μόνην τὴν
ἀρχὴν ἐφ' ἑαυτῆς παραδέξασθαι, τῇ περὶ τῆς ἀρχῆς πίστει
συνεισελθών.

13 Rom. 9, 32—33 14 Joh. 1, 1

VLATS 1 βρονταία: βροντέα S v 3 γάρ πως AT 5 post ἀκουόντων add. ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ εὐαγγελίου V ex v. 4 scil. huc delapsa 7 ὑπολισθήσαντας VT ὑπολησθήσαντος L 9 προοιμίῳ v 11 κηρυσσόμενον μαθὼν VT 12 προπταίσῃ v 15 δὲ post υἱοῦ coll. S 16 ἀρχὴ om. V v 19 συμφαίνεται L συνεκφαίνεται v 24—25 verba καὶ τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ om. S v 26 ἐφυστερίσῃ S 28 ἑαυτοῦ S 29 συνελθὼν v

19 Εἶτά φησι Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. ἔτι δέδοικεν ἡμῶν ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ ἀγύμναστον, ἔτι φοβεῖται ἡμῶν τὸ νηπιῶδές τε καὶ ἀπαίδευτον, οὔπω καταπιστεύει τῇ ἀκοῇ τὴν τοῦ πατρὸς προσηγορίαν, ἵνα μή τις τῶν σαρκωδεστέρων πατέρα μαθὼν καὶ μητέρα κατὰ τὸ ἀκόλουθον διὰ τῆς διανοίας ἀνατυπώσηται. ἀλλ᾽ οὐδέπω οὐδὲ υἱὸν ὀνομάζει ἐν τῷ κηρύγματι· ὑποπτεύει γὰρ ἔτι ἡμῶν τὴν πρὸς τὴν κάτω φύσιν συνήθειαν, μή τις υἱὸν ἀκούσας
20 ἐξανθρωπίσῃ τὸ θεῖον δι᾽ ἐμπαθοῦς ὑπολήψεως. διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνων τὸ κήρυγμα λόγον πάλιν ὠνόμασε, σοὶ ταῦτα φυσιολογῶν τῷ ἀπίστῳ. ὡς γὰρ ὁ σὸς λόγος καὶ ἐκ τοῦ νοῦ ἀναφαίνεται καὶ οὐ μεσιτεύεται πάθει, οὕτως κἀκεῖ λόγον ἀκούσας καὶ τὸ ἔκ τινος νοήσεις καὶ οὐ νοήσεις τὸ πάθος. διὰ τοῦτό φησιν ἀναλαβὼν πάλιν τὸ κήρυγμα Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. ὢ πῶς παραμετρεῖ τῷ θεῷ τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ πῶς συμπαρατείνει τῷ ἀπείρῳ τὸ ἄπειρον· ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, πρὸς ὅλον τὸν θεὸν πάντως ὅλος ὁ λόγος. οὐκοῦν ὅσος ὁ θεός, τοσοῦτος δηλαδὴ καὶ ὁ λόγος ὁ πρὸς αὐτὸν ὤν, ὥστε εἰ ὁ θεὸς περιώρισται, καὶ ὁ λόγος πάντως ἐν ὅρῳ, εἰ δὲ τοῦ θεοῦ ἡ ἀπειρία διαβαίνει τὸν ὅρον, οὐδὲ ὁ τούτῳ συνθεωρούμενος
625 M. 21 λόγος ὅροις καὶ μέτροις διαλαμβάνεται. οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι μὴ πάσῃ τοῦ πατρὸς τῇ θεότητι συνθεωρεῖσθαι τὸν λόγον, ὡς ἂν μὴ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν ἐν λόγῳ εἴῃ, τὸ δὲ γυμνὸν τοῦ λόγου ἐλέγχοιτο. πάλιν ἡ πνευματικὴ τοῦ Ἰωάννου φωνή, πάλιν τῶν νηπιαζόντων τιθηνεῖται τὴν ἀκοὴν ὁ εὐαγγελιστὴς τῷ κηρύγματι· οὔπω τοσοῦτον ηὐξήθημεν ἐν ταῖς πρώταις φωναῖς, ὡς υἱὸν ἀκούσαντες ἀνολίσθητοι μεῖναι διὰ τῆς

VLATS 6 οὐδὲ correxi: οὔτε 8 τὴν ante κάτω: τὸ T φύσιν: φύσει T υἱόν: οὖν T 9 ἐξανθρωπίσηται T 13 τὸ ἔκ τινος libri (ἐκ τίνος A): οὐκ ἔκ τινος Migne verba καὶ οὐ νοήσεις addidi ex cod. Monacensi, om. VLATS v 14 τὸ πάθος LA: καὶ τὸ ἐκτὸς πάθος (ἐκτὸς sscr.) S ἀπαθῶς VT ex coniectura scilicet 18 ὅλος om. A 19 πρὸ καὶ αὐτὸν T (ex πρὸς αὐτὸν) 21 ὁ ante τούτῳ om. v τοῦτο L 22 εἴπῃ libri v, correxi 25 ἡ $\overline{\pi\nu}$ικὴ A: ἡ πατρικὴ VLTS v (ἡ om. S v) 28 ἀνολίσθητοι μεῖναι: οὐκ ἂν ὀλίσθοιμεν v

συνήθους ἐμφάσεως. διὰ τοῦτο πάλιν ὁ κήρυξ ἀναβοῶν 22
ἐν τῇ τρίτῃ φωνῇ ἔτι λόγον, οὐχ υἱὸν ἀνεκήρυξεν εἰπὼν
Καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πρῶτον εἶπεν ἐν ᾧ ἦν, εἶτα πρὸς
τίνα ἦν, νῦν τί ἐστι λέγει, διὰ τῆς τρίτης ἐπαναλήψεως
τελειῶν τὸν σκοπὸν τοῦ κηρύγματος. οὐ γὰρ λόγον, φησί,
τινὰ τῶν κατὰ τὸ πρόχειρον νοουμένων, ἀλλὰ θεὸν κηρύσσω
ἐν τῷ τοῦ λόγου προσρήματι· οὗτος γὰρ ὁ λόγος, ὃς ἐν
ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν, οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸν
θεὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς θεὸς ἦν. καὶ συνεχῶς διὰ τῆς 23
ἐπαναλήψεως ἐπακμάζων ταῖς μεγαλοφωνίαις ὁ κήρυξ τοῦτον
λέγει τὸν θεόν, τὸν ἐν τῷ κηρύγματι προδηλούμενον, τοῦτον
εἶναι δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ ζωὴν εἶναι καὶ φῶς
ἀνθρώπων καὶ φῶς ἀληθινὸν ἐν σκοτίᾳ λάμπον καὶ ὑπὸ
τῆς σκοτίας οὐκ ἀμαυρούμενον, τοῖς ἰδίοις ἐπιδημοῦντα καὶ
ὑπὸ τῶν ἰδίων οὐ λαμβανόμενον καὶ σάρκα γενόμενον καὶ
διὰ τῆς σαρκὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ κατασκηνοῦντα φύσει. καὶ
τοσαῦτα προδιεξελθὼν καὶ τοιαῦτα τότε πατέρα λέγει καὶ
μονογενῆ ὀνομάζει, ὅτε οὐκέτι κίνδυνος ἦν τις τῷ διὰ τοσούτων κεκαθαρμένῳ πρός τινα ῥυπῶσαν κατολισθῆσαι διάνοιαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς σημασίας. Ἐθεασάμεθα γάρ,
φησί, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός.

Εἰπὲ πρὸς ταῦτα τῷ εὐαγγελιστῇ, εἰπὲ τὰ σοφά σου 24
ταῦτα, Εὐνόμιε, ὅτι πῶς πατέρα καὶ πῶς μονογενῆ κατονομάζεις τῷ λόγῳ, πάσης σωματικῆς γεννήσεως διὰ πάθους ἐνεργουμένης; ἀποκρίνεταί σοι πάντως ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἄλλο θεολογίας ἐστὶ μυστήριον καὶ ἄλλη τῶν ῥευστῶν σωμάτων φυσιολογία. πολλῷ τῷ μέσῳ ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα διατετείχισται. τί συνάπτεις διὰ τοῦ λόγου τὰ ἄμεικτα; πῶς τῷ ῥυπῶντι λόγῳ τὸ καθαρὸν μολύνεις τῆς θείας γεννήσεως; πῶς διὰ τῶν παθῶν τοῦ σώματος τεχνολογεῖς τὸ ἀσώματον; μὴ ἐκ τῶν κάτω φυσιολόγει τὰ ἄνω.

20 Joh. 1, 14

VLATS 5 τελειῶν: τελεῖ v et gravius interpunxerunt ante 4 διὰ
6 τινὰ τὸν et νοούμενον T 7 οὔτως T ὅς T v : ὁ VLAS
9 ἦν primum om. A ὢν S 12 ζωὴ L 13 σκοτείᾳ L
19 κατολισθῆσαν L 23 Εὐνόμιος v 24 τὸν λόγον T 25 ἐκτὸς
post ἐνεργουμένης add. VT 26 ἐστὶ om. V

25 υἱὸν θεοῦ κηρύσσω τὸν κύριον, ὅτι καὶ τὸ ἐξ οὐρανῶν
εὐαγγέλιον διὰ τῆς φωτεινῆς νεφέλης οὕτως ἐκήρυξεν·
Οὗτος γάρ, φησίν, ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. οὐ μὴν ἐπειδὴ
υἱὸν ἐδιδάχθην, πρὸς τὰς ὧδε τοῦ υἱοῦ σημασίας καθειλ-
κύσθην ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς οἶδα
καὶ ἐκ τοῦ πάθους οὐκ οἶδα. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τοῖς
εἰρημένοις προσθήσω, ὅτι οἶδά τινα καὶ σωματικὴν γέν-
νησιν καθαρεύουσαν πάθους, ὡς καὶ ἐν τούτῳ ψευδῆ τοῦ
628 M. Εὐνομίου τῆς σωματικῆς γεννήσεως τὴν φυσιολογίαν ἀπε-
λεγχθῆναι, εἴπερ εὑρεθείη σώματος τόκος πάθος οὐ προσ-
26 δεξάμενος. εἰπὲ γάρ, ἐγένετο σὰρξ ὁ λόγος ἢ οὐχί; οὐκ
ἂν εἴποις μὴ γεγενῆσθαι. γέγονε τοίνυν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ
ἀρνούμενος. πῶς οὖν ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ὁ θεός; διὰ
τόκου πάντως ἐρεῖς. ποίου οὖν τούτου μνησθείς; ἢ δῆλον
ὅτι τῆς παρθενίας, καὶ ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύ-
ματος ἁγίου ἦν καὶ ὅτι ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν
αὐτὴν καὶ ἔτεκε καὶ οὐδὲν ἧττον ἡ ἀφθαρσία συνδιεφυ-
27 λάχθη τῷ τόκῳ. εἶτα τὴν μὲν ἐκ γυναικὸς γέννησιν κα-
θαρὰν πάθους εἶναι πιστεύεις, εἴγε πιστεύεις, τὴν δὲ θείαν
τε καὶ ἀκήρατον ἐκ τοῦ πατρὸς οὐ δέχῃ, ἵνα μὴ πάθος
νοήσῃς περὶ τὴν γέννησιν; ἀλλ' οἶδα σαφῶς ὅτι οὐχὶ τὸ
πάθος αὐτῷ φευκτόν ἐστιν ἐν τῷ δόγματι, ὃ μηδὲ τὴν
ἀρχὴν ἐνορᾷ τῇ θείᾳ τε καὶ ἀκηράτῳ φύσει· ἀλλ' ὅπως
ἂν ὁ ποιητὴς πάσης τῆς κτίσεως μέρος νομισθείη τῆς κτί-
σεως, ταῦτα κατασκευάζει πρὸς ἄρνησιν τοῦ μονογενοῦς
θεοῦ, τῇ ἐσχηματισμένῃ περὶ τὸ πάθος εὐλαβείᾳ συνεργῷ
χρώμενος.
28 Καὶ τοῦτο δείκνυσι περιφανῶς δι' ὧν τοῖς εἰρημένοις
ἐπαγωνίζεται λέγων *γεγεννῆσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς*

3 Matth. 3, 17 — 13 I. Tim. 3, 16 — 15—16 Matth. 1, 20 Luc. 2, 6

VLATS 2 φωτινῆς L — 3 οὐ μὲν VL — 4 σημασίας τοῦ υἱοῦ V — 9 γεννήσεως: φύσεως V — 14 μνησθῇς T η corr. ex ει ut vid. — 16 ἦν om. A — 18 τὴν ἐκ μέρους γυναικὸς v — 19 εἴγε: εἴτε A v — 22 ἐστὶν αὐτῷ φευκτὸν V — φευκτέον A — μηδὲ correxi: μήτε libri v — 24 verba μέρος usque ad κτίσεως om. V — νομισθείη LT: νομισθῇ AS v — 26 εὐλαβείᾳ: ἐνεργείᾳ V — 29 γεγενῆσθαι VLT cf. 57, 18

τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν, οὐ κατὰ ἔκτασιν προβλη-
θεῖσαν, οὐ κατὰ ῥεῦσιν ἢ διαίρεσιν τῆς τοῦ
γεννήσαντος συμφυΐας ἀποσπασθεῖσαν, οὐ
κατὰ αὔξησιν τελειωθεῖσαν, οὐ κατὰ ἀλλοί-
ωσιν μορφωθεῖσαν, μόνῃ δὲ τῇ βουλήσει τοῦ
γεννήσαντος τὸ εἶναι λαχοῦσαν. τίς γὰρ ἀγνοεῖ
[διὰ τούτων] τῶν μὴ παντελῶς μεμυκότων τὰ τῆς ψυχῆς
αἰσθητήρια, ὅτι μέρος τῆς κτίσεως ὁ υἱὸς εἶναι διὰ τῶν
εἰρημένων παρὰ τοῦ Εὐνομίου κατασκευάζεται; τί γὰρ 29
κωλύει ταῦτα πάντα, καθώς ἐστιν, ἐπὶ λέξεως καὶ περὶ
τῶν ἄλλων ἑκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰπεῖν;
καὶ εἰ δοκεῖ, συναρμόσωμέν τινι τῶν κατὰ τὴν κτίσιν φαι-
νομένων τὸν λόγον, κἂν μὴ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν ἔχῃ,
καθ᾽ ἡμῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξοίσομεν ὡς ἐπηρεαστικῶς
καὶ οὐ μετὰ τῆς πρεπούσης τῇ ἀληθείᾳ φροντίδος ἐξετα-
ζόντων τὸν λόγον. ὑπαλλάξαντες τοίνυν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ
τὸν ὅλον ἐπὶ λέξεως ἀναγνωσόμεθα λόγον. φαμὲν γὰρ 30
γεγεννῆσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς γῆς τὴν
οὐσίαν, οὐ κατ᾽ ἔκτασιν ἢ διαίρεσιν τῆς τοῦ
γεννήσαντος συμφυΐας ἀποσπασθεῖσαν, οὐδὲ
κατὰ αὔξησιν τελειωθεῖσαν, οὐ κατὰ ἀλλοίω-
σιν προβληθεῖσαν, μόνῃ δὲ τῇ βουλήσει τοῦ
γεννήσαντος τὸ εἶναι λαχοῦσαν. μή τίς ἐστι
τῶν εἰρημένων πρὸς τὴν τῆς γῆς ὑπόστασιν ἀναρμοστία;
οὐδένα ἂν οἶμαι τοῦτο εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἐκταθεὶς ὁ θεὸς 31
τὴν γῆν προεβάλετο οὔτε ῥυεὶς ἢ τεμὼν ἑαυτὸν τῆς πρὸς
ἑαυτὸν συμφυΐας τὴν οὐσίαν ταύτης ὑπέστησεν οὔτε ἐκ
μικροῦ πρὸς μέγεθος διὰ τῆς κατ᾽ ὀλίγον αὐξήσεως ἐτε-
λείωσεν οὔτε τινὰ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ὑποστὰς εἰς τὸ τῆς

VLATS 1 ἔκστασιν T 1—2 προβληθῆσαν L 3 verba ab οὐ usque ad 4 τελειωθεῖσαν om. VLT 5 βουλήσει: θελήσει S 27 διὰ τούτων var. lect. ad 8 διὰ τῶν εἰρημένων, delevi μεμυηκότων V 10 καθώς ἐστιν om. A 12 τῶν τινι A 13 ἔχει v 14 καὶ ante τὴν ψῆφον add. v τὸν λόγον post τὴν ψῆφον add. v cf. 13 et 16 17 ὅλον om. v 18 γεγενῆσθαι libri alt. ν sscr. AS γεγεννῆσθαι v 22 βουλήσει: βούλη S cf. 5 26 προεβάλλετο L τεμὼν: τεκὼν T 28 πρὸς: τὸ A 28—29 ἐτελείωσεν: ἡ τελείωσις S 29 ὑποστὰν A εἰς om. A

γῆς εἶδος διεμορφώθη, ἀλλ' ἤρκεσεν αὐτῷ πρὸς ὑπόστασιν τῆς τῶν γεγονότων οὐσίας ἡ βούλησις· Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, ὥστε καὶ τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα μὴ
629 M. 32 ἀπᾴδειν τῆς κατὰ τὴν γῆν ὑποστάσεως. εἰ οὖν ἐπὶ τῶν μορίων τοῦ κόσμου ταῦτα λέγειν ἀληθές ἐστι, τίς ἔτι λείπεται περὶ τοῦ δόγματος τῶν ἐναντίων ἀμφιβολία, ὅτι μέχρι ῥημάτων τὸν υἱὸν ὀνομάζοντες ἓν τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων εἶναι κατασκευάζουσι, μόνοις τοῖς κατὰ τὴν τάξιν πρε-
33 σβείοις προτεταγμένον τῶν ἄλλων; καθάπερ ἐπὶ τῆς χαλκευτικῆς ἔστιν εἰπεῖν πάντα μὲν ἐκ ταύτης εἶναι τὰ ἐκ σιδήρου κατασκευάσματα, προγεγενῆσθαι δὲ τῆς τῶν λοιπῶν ἀπεργασίας τό τε τῆς πυράγρας καὶ τὸ τῆς σφύρας ὄργανον, δι' ὧν τυποῦται πρὸς τὴν χρείαν ὁ σίδηρος, οὐ μὴν ἐπειδὴ προτερεύει τοῦτο τῶν ἄλλων, ἤδη τις καὶ διαφορὰ κατὰ τὴν ὕλην ἐστὶ τοῦ τε ἐκτυποῦντος ὀργάνου καὶ τοῦ σχηματιζομένου σιδήρου κατὰ τὸ ὄργανον (σίδηρος γὰρ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο), τὸ δὲ σχῆμα προγενέστερον τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· τοιαύτη τῆς αἱρέσεως ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ θεολογία, τὸ μηδὲν οἴεσθαι διαφέρειν κατ' οὐσίαν αὐτόν τε τὸν κύριον καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γεγονότα πλὴν τῆς κατὰ τὴν τάξιν διαφορᾶς.

34 Τίς τοίνυν τῶν καὶ ὁπωσοῦν εἰς Χριστιανοὺς συντελούντων τῶν τε μορίων τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πεποιηκότος τὸν κόσμον τὸν αὐτὸν εἶναι τῆς οὐσίας λόγον συνθήσεται; ἐγὼ μὲν γὰρ φρίττω τὴν βλασφημίαν, εἰδὼς ὅτι ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτός, τούτων πάντως οὐδὲ ἡ φύσις διάφορος. ὡς γὰρ Πέτρου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ὅ τε λόγος τῆς οὐσίας κοινὸς καὶ ἡ φύσις μία, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰ ὡσαύτως ἔχοι κατὰ τὴν φύσιν ὁ κύριος τοῖς τοῦ κόσμου μέρεσιν, ἅπερ ἂν ἐν ἐκείνοις κατανοήσωσι, τούτοις ὑπο-

3 Ps. 32, 9 Sw.

VLATS 3 ἐγεννήθησαν VL 7 τὸν om. v 9 προτεταγμένων ἄλλων (om. τῶν) L 14 πρωτεύει VS v 16 τὸ: τι S γὰρ om. v δὲ S 17 a τοῦ usque ad 18 ἕτερον om. VT 24 συντίθεται v 25—26 ὁ ante αὐτὸς om. v 26 οὐδὲ: οὐδὲν L 29 ἔχει A τοῖς om. L

κεῖσθαι καὶ τοῦτον κατ᾽ ἀνάγκην ὁμολογήσουσιν. ἀλλὰ μὴν 35
ὁ κόσμος οὐκ εἰσαεὶ διαμενεῖ· ἄρα κατ᾽ αὐτοὺς καὶ ὁ κύριος μετὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς παρελεύσεται, εἴπερ ὁμοιογενῶς ἔχοι τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ αὐτὸς ἀΐδιος ὁμολογεῖται, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸν κόσμον τῆς θείας φύσεως ἄμοιρον οἴεσθαι, εἴπερ τῷ μονογενεῖ κατὰ τὴν κτίσιν συμβαίνοι. ὁρᾷς πρὸς ὅ τι φέρεται διὰ τῆς καλῆς ταύτης ἀκολουθίας ὁ λόγος, οἷόν τις λίθος ἀπορραγεὶς ἀκρωρείας καὶ ἐπὶ τὸ πρανὲς ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους συνελαυνόμενος. ἀνάγκη γὰρ ἢ καὶ τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ματαιότητα σεβάσμια φαίνεσθαι ἢ μηδὲ τὸν υἱὸν προσκυνεῖσθαι. οὑτωσὶ δὲ σκοπήσωμεν. ἐξ οὐκ ὄντων 36
γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν φαμὲν τήν τε νοητὴν καὶ ὅση τῆς αἰσθητῆς ἐστι φύσεως· ταῦτα καὶ περὶ τοῦ κυρίου κηρύσσουσι. θελήματι θεοῦ πάντα συστῆναι τὰ γεγονότα λέγομεν· ταῦτα καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς διεξέρχονται. οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πεποιηκότος οὔτε τὴν ἀγγελικὴν κτίσιν οὔτε τὴν ἐγκόσμιον πεπιστεύκαμεν· κἀκεῖνον ὁμοίως τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀλλοτριοῦσι. δουλεύειν τὰ σύμπαντα τῷ θελήματι τοῦ πεποιηκότος ὁμολογοῦμεν· ταύτην ἔχουσι καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς τὴν διάνοιαν. οὐκοῦν ἐξ ἀνάγκης 37
καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσαπερ ἂν ἐπὶ ταύτης νοήσωσι, ταῦτα καὶ τῷ μονογενεῖ ἐφαρμόσουσι, καὶ ὅπερ ἂν ἐν ἐκείνῳ πιστεύσωσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὑπολήψονται· ὥστε εἰ θεὸν ὁμολογοῦσι τὸν κύριον, καὶ τὴν λοιπὴν κτίσιν θεοποιήσουσιν, εἰ δὲ ταῦτα τῆς θείας φύσεως ἀμοιρεῖν διορίζονται, τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς οὐκ ἀρνήσονται. ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων τῇ κτίσει *632 M.*

2—3 Matth. 24, 35 5 Aristotelem et physicos spectat 10 velut Thales, Empedocles, Stoici cf. Gal. 4, 8—9

VLATS 1 ὁμολογήσωσιν LS v 2 διαμένει libri v, correxi 4 ὁμογενῶς A ἔχει T 6 μονογενεῖ: ὁμογενεῖ A 19 τὰ σύμπαν (sic) T 20 τῷ τοῦ πεποιηκότος θελήματι V 23 ἐφαρμόσωσι VLT ἐν om. v 23—24 πεπιστεύσωσι A 24 τοῦτο post κτίσεως collocant VT καὶ post εἰ add. VT 25 κτῆσιν L θεοποιήσωσιν VL v 28 κτήσει L

προσμαρτυρεῖ τὴν θεότητα· οὐκ ἄρα — καὶ σιωπῶ τὸ
λειπόμενον, ὡς ἂν μὴ χρίσαιμι τῇ τῶν ἐχθρῶν βλα-
σφημίᾳ τὴν γλῶσσαν· ἐκεῖνοι λεγέτωσαν τὸ ἐκ τῆς ἀκο-
λουθίας ἐπιφερόμενον, οἷς τὸ στόμα πρὸς τὴν βλα-
38 σφημίαν καταγεγύμνασται. ὁ δὲ λόγος καὶ σιωπώντων
δῆλός ἐστι. τῶν δύο γὰρ τὸ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ἔσται· ἢ
φανερῶς ἀποχειροτονήσουσι τὸν μονογενῆ θεόν, ὥστε μη-
κέτι παρ᾽ ἐκείνοις καὶ εἶναι τοῦτο καὶ λέγεσθαι· ἢ εἰ προσ-
μαρτυροῦσιν αὐτῷ τὴν θεότητα, καὶ πάσῃ τῇ κτίσει τὸ
ἴσον προσμαρτυρήσουσιν· ἢ τὸ λειπόμενον, φεύγοντες τὴν
ἐφ᾽ ἑκάτερα προφαινομένην ἀσέβειαν ἐπὶ τὸν εὐσεβῆ κατα-
φεύξονται λόγον καὶ τὸ μὴ κτιστὸν αὐτὸν εἶναι πάντως
συγκαταθήσονται, ἵνα θεὸν αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι ὁμολο-
γήσωσι.
39 Τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγοντα διατρίβειν ἐκ τῆς ἀρχῆς
ταύτης ὅσα κατ᾽ ἀνάγκην ὕπεστι τῷ λόγῳ τὰ βλάσφημα;
συνήσει γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων ὁ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέ-
πων, ὅτι καὶ ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ, ὁ τοῦ θανάτου δη-
μιουργός, ὁ τῆς κακίας εὑρετής, κτιστὸς ὢν ἐν νοερᾷ τε καὶ
ἀθανάτῳ καὶ ἀσωμάτῳ τῇ φύσει, οὐκ ἐκωλύθη ὑπὸ τῆς φύ-
σεως διὰ μεταβολῆς γενέσθαι ὅπερ ἐστί. τὸ γὰρ τρεπτὸν τῆς
οὐσίας ἐφ᾽ ἑκάτερον κατ᾽ ἐξουσίαν κινούμενον ἀκολουθοῦσαν
ἔχει τῇ τῆς προαιρέσεως ῥοπῇ τὴν τῆς φύσεως δύναμιν, ὥστε
ἐκεῖνο γενέσθαι πρὸς ὅπερ ἂν ἡ προαίρεσις αὐτῆς ἀφηγή-
40 σηται. οὐκοῦν δεκτικὸν καὶ τῶν ἐναντίων τὸν κύριον διο-
ρίσονται, ὡς πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ὁμοτιμίαν αὐτὸν κατα-
σπῶντες διὰ τῆς κτίσεως. ἀλλ᾽ ἀκουσάτωσαν τῆς μεγάλης
τοῦ Παύλου φωνῆς. πῶς μόνον τοῦτον υἱὸν κεκλῆσθαί
φησι; διὰ τὸ εἶναι οὐχὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ τῆς κρείτ-

28—p. 61, 13 Hebr. 1, 5—12

VLATS 1 post ἄρα supple οὐδὲ τῷ μονογενεῖ θεῷ προσμαρτυρήσει τὴν θεότητα, id quod ne ex adversarii quidem sententia concludere audet 2 χρήσαιμι libri v, correxi 5 σιωπώμενος L των in marg. corr. 6 τῶν om. S v ἢ: εἰ μὲν S 9 κτήσει L 13 αὐτὸν om. VL v 15 τἄλλα T 16 ὑπέστη v τὰ βλασφήματα VT v 19—20 καὶ ἀθανάτῳ om. LAS v τῇ om. LS v 24—25 ἀφηγήσεται v 26 τὴν om. VS v 27 μεγάλης om. A

τονος φύσεως. Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων Υἱός μου
εἶ σύ; καὶ ὅταν πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν
οἰκουμένην, λέγει Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι
θεοῦ. καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει Ὁ ποιῶν τοὺς **41**
ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς
φλόγα· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν Ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν
αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασι-
λείας σου, καὶ ὅσα ἄλλα μετὰ τούτων ἡ προφητεία θεολο-
γοῦσα διέξεισι. προστίθησι δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρας ὑμνῳδίας τὰ
πρόσφορα τὸ Σὺ κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, κύριε,
καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, καὶ τὰ ἐφεξῆς
πάντα ἕως τοῦ Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σοῦ οὐκ
ἐκλείψουσι, δι' ὧν τὸ ἀναλλοίωτόν τε καὶ τὸ ἀΐδιον ὑπο-
γράφει τῆς φύσεως. εἰ οὖν τοσοῦτον ὑπέρκειται τῆς ἀγγε- **42**
λικῆς φύσεως τοῦ μονογενοῦς ἡ θεότης, ὅσον διαφέρει τῶν
δούλων ὁ κεκτημένος, πῶς κοινοποιοῦσιν ἢ πρὸς τὴν αἰσθη-
τὴν κτίσιν τὸν τῆς κτίσεως κύριον ἢ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων
φύσιν τὸν ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενον, ταῦτα περὶ τοῦ τρόπου
τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ διεξιόντες, ἃ τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν
ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων κυρίως ἐφαρμοσθήσεται, καθὼς *633 M.*
ἤδη τὸν ἀποδοθέντα περὶ τοῦ κυρίου λόγον ὑπὸ τῆς αἱρέ-
σεως τῇ κατασκευῇ τῆς γῆς προσφυῶς ἔχοντα καὶ οἰκείως
ἐδείξαμεν; ἀλλ' ὡς ἂν μή τι τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖς πό- **43**
νοις ἡμῶν ἀμφίβολον ὑπολείποιτο τῶν τινα συνηγορίαν τοῖς
αἱρετικοῖς δόγμασι παρεχομένων, ἐκ τῆς θεοπνεύστου γρα-
φῆς ἄξιον ἂν εἴη καὶ τοῦτο τοῖς ἐξητασμένοις παρ' ἡμῶν
προστεθῆναι. ἐροῦσι γὰρ ἴσως ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν,
ὧν ἡμεῖς ἐπεμνήσθημεν, ὅτι πῶς ἂν πρωτότοκος κτίσεως
ὠνομάσθη, εἰ μὴ τοῦτο ἦν ὅπερ ἡ κτίσις ἐστί; πᾶς γὰρ

23 ἐδείξαμεν] supra § 29—32

VLATS 1 ποτε sscr. A 3 αὐτὸν T 5 verba a καὶ usque ad φλόγα om. A 8 μετὰ τὴν τούτων L 9 συνδιέξεισι VT διέξησι L δὲ om. VLT 10 κύριε post ἀρχὰς collocant VT 12 τοῦ: τὸ L 13 τὸ ante ἀΐδιον om. VLT 14 verba εἰ usque ad ὑπέρκειται iterat V 19 ἐν post ἃ add. S 21 τὸν ἀποδοθέντα erasum S ἀποτεθέντα V 23 μή τι: μήτε VLT 24 ὑπολίποιτο VLA v 25 παραδεχομένων VLT 27 προστεθεῖναι VL

πρωτότοκος οὐ τῶν ἑτεροφυῶν, ἀλλὰ τῶν ὁμογενῶν ἐστι πρωτότοκος, ὡς ὁ Ῥουβὶμ τῶν μετ' ἐκεῖνον ἀριθμουμένων προτερεύων κατὰ τὸν τόκον πρωτότοκος ἦν ἀνθρώπων ἄνθρωπος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν συναριθμουμένων ἀδελφῶν
44 προτότοκοι λέγονται. λέγουσι τοίνυν ὅτι ἥνπερ ἂν πάσης τῆς κτίσεως οὐσίαν νοήσωμεν, καὶ τὸν ταύτης πρωτότοκόν τῆς αὐτῆς εἶναι λέγομεν. εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ τῶν ὅλων ἡ πᾶσα κτίσις, τοῦτο καὶ τὸν πρωτότοκον αὐτῆς εἶναι οὐκ ἀρνησόμεθα· εἰ δὲ διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς κτίσεως ὁ τῶν ὅλων θεός, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸν πρωτότοκον ταύτης κοινωνεῖν τῷ θεῷ τῆς οὐσίας λέγειν. ἡ μὲν οὖν τῆς ἀντιθέσεως κατασκευὴ τοιαύτη, οὐδὲν ἀγενέστερον, οἶμαι, παρ' ἡμῶν ἀντιτεθεῖσα τῷ λόγῳ ἢ ὡς εἰκὸς ἦν ἀντεπενεχθῆναι παρὰ τῶν μαχομένων ἡμῖν. ἃ δὲ πρὸς ταῦτα γινώσκειν χρή, νῦν ὡς ἂν οἷόν τε ὦμεν τῷ λόγῳ σαφηνισθήσεται.

45 Τετράκις εἴρηται παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, διαφόρως δὲ καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ ὀνόματος τούτου τὴν μνήμην πεποίηται. νῦν μὲν γάρ φησι πρωτότοκον πάσης τῆς κτίσεως, πάλιν δὲ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, εἶτα πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους ἀπόλυτόν ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ μνημονευθὲν τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα. λέγει γὰρ οὕτως. Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ
46 πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, καλῶς ἂν ἔχοι ἕκαστον τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ διελέσθαι χωρίς, πῶς τῆς κτίσεώς ἐστι πρωτότοκος καὶ πῶς ἐν πολλοῖς

17 haec disputatio retractatur ref. exp. fid. Eun. (= l. II vulgo) p. 501 M. 20 Col. 1, 15 21 Rom. 8, 29 22 Col. 1, 18 (cf. Apc. 1, 5) 23 sq. Hebr. 1, 6

VLATS 2 ὡς om. T 3 πρωτεύων L 5 λέγονται: γίνονται V 6 τῆς ante κτίσεως om. TS 9 διαφέρει post 10 κτίσεως collocant VT 11 λέγει L 12—13 ἀγεννέστερον L v 13 ἀντιτιθεῖσα AL 13 ἢ A: ἦν VLTS v 17 ἅπασι A 22 ἐπιστολῇ post Ἑβραίους add. A, om. VLTS v 25 αὐτὸν T 26 αὐτοῦ: θεοῦ S 27 ἔχει v

ἀδελφοῖς καὶ πῶς ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ πῶς ἐφ᾽ ἑαυτοῦ χωρὶς ἑκάστου τούτων μνημονευθείς, ὅταν πάλιν εἰσάγηται εἰς τὴν οἰκουμένην, προσκυνεῖται ὑπὸ πάντων τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. οὐκοῦν ἀπὸ τῶν τελευταίων, εἰ δοκεῖ, τῆς τῶν προκειμένων θεωρίας ἀρξώμεθα.

Ὅταν πάλιν εἰσαγάγῃ, φησί, τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν 47
οἰκουμένην. ἡ τοῦ πάλιν προσθήκη τὸ μὴ πρώτως γίνεσθαι
τοῦτο διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην σημασίας ἐνδείκνυται·
ἐπὶ γὰρ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἅπαξ γεγονότων τῇ λέξει
ταύτῃ κεχρήμεθα. οὐκοῦν τὴν ἐπὶ τῷ τέλει τῶν αἰώνων
φοβερὰν τοῦ κριτοῦ ἐπιφάνειαν σημαίνει τῷ λόγῳ, ὅτε οὐκέτι
ἐν τῇ τοῦ δούλου καθορᾶται μορφῇ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ θρόνου
τῆς βασιλείας μεγαλοπρεπῶς προκαθήμενος καὶ ὑπὸ τῶν *636 M.*
ἀγγέλων πάντων τῶν περὶ αὐτὸν προσκυνούμενος. διὰ τοῦτο 48
ὁ ἅπαξ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκουμένην πρωτότοκος γενόμενος
ἐκ τῶν νεκρῶν τε καὶ ἀδελφῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως,
ὅταν πάλιν εἰσέρχηται εἰς τὴν οἰκουμένην, ὁ κρίνων πᾶσαν
τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καθὼς ἡ προφητεία λέγει,
οὐκ ἀποβάλλει τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, ὃ ἅπαξ ὑπὲρ
ἡμῶν κατεδέξατο, ἀλλ᾽ ὡς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ
κάμπτει τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄντι ὄνομα, οὕτως καὶ τὸν ἐν τῷ
ὀνόματι τοῦ πρωτοτόκου γενόμενον προσκυνεῖ ἅπαν τῶν
ἀγγέλων τὸ πλήρωμα, τῇ ἀνακλήσει τῶν ἀνθρώπων ἐπευ-
φραινόμενον, ἣν διὰ τοῦ γενέσθαι ἡμῶν πρωτότοκος πάλιν
εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνεκαλέσατο. ἐπειδὴ γὰρ χαρὰ 49
γίνεται τοῖς ἀγγέλοις ἐπὶ τοῖς ἀνασῳζομένοις ἐξ ἁμαρτίας,
διότι μέχρι τοῦ νῦν συστενάζει ἡ κτίσις ἐκείνη καὶ συνω-
δίνει τῇ καθ᾽ ἡμᾶς ματαιότητι, ζημίαν οἰκείαν κρίνουσα
τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν, ὅταν ἡ ἀποκάλυψις γένηται τῶν
υἱῶν τοῦ θεοῦ, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ καραδοκοῦσι καὶ ἀπεκδέ-

12 Phil. 2, 7 Matth. 19, 28 al. 14 Hebr. 1, 6 18 Ps. 95, 13 Sw. 20 Phil. 2, 10 25 Matth. 18, 13 Luc. 15, 7 27 Rom. 8, 22 29 Rom. 8, 19

VLATS 1 verba καὶ πῶς ἀπὸ τῶν νεκρῶν om. V v ἀπὸ: ἐκ S 2 εἰσάγεται VL* 3—4 τῶν et αὐτοῦ om. A 5 ἀρξόμεθα L 6 φησὶν εἰσαγάγῃ A 10 ἐπὶ: ἐν L 11 τοῦ κριτοῦ: αὐτοῦ S v 14 τῶν om. VLAT v 17 πᾶσαν om. AS v 22 ἁπάντων VLT v

χονται, καὶ ὅταν ἀποσωθῇ τῇ ἄνω ἑκατοντάδι τὸ πρόβατον (ἡμεῖς δὲ πάντως ἐσμέν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τοῦτο τὸ πρόβατον, ὃ διὰ τοῦ γενέσθαι πρωτότοκος ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν ἀνεσώσατο), τότε διαφερόντως ἐν ἐπιτεταμένῃ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστίᾳ προσάξουσι τῷ θεῷ τὴν προσκύνησιν τῷ διὰ τῆς πρωτοτοκίας ἀνακαλεσαμένῳ τὸν τῆς πατρῴας ἑστίας ἀποφοιτήσαντα.

50 Τούτων δὲ οὕτως ἡμῖν νοηθέντων οὐκέτ᾽ ἄν τις περὶ τῶν λοιπῶν ἀμφιβάλλοι, ὅτου χάριν ἢ <ἐκ> νεκρῶν γίνεται πρωτότοκος ἢ κτίσεως ἢ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν βλέπει, κἂν ἑκάστῳ τι κατὰ τὸ ἰδιάζον ἐμφαίνηται νόημα. πρωτότοκος γὰρ ἐκ νεκρῶν γίνεται ὁ πρῶτος δι᾽ ἑαυτοῦ τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου λύσας,
51 ἵνα καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσῃ τὸν ἐξ ἀναστάσεως τόκον. ἐν ἀδελφοῖς δὲ πάλιν πρωτότοκος γινόμενος ὁ τοῦ καινοῦ τῆς παλιγγενεσίας τόκου προγεννηθεὶς ἐν τῷ ὕδατι, οὗ τὰς ὠδῖνας ἡ πτῆσις τῆς περιστερᾶς ἐμαιεύσατο, δι᾽ οὗ τοὺς συμμετασχόντας αὐτῷ τῆς ὁμοίας γεννήσεως ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ποιεῖ, καὶ πρωτότοκος γίνεται τῶν μετ᾽ αὐτὸν γεννωμένων ἐκ τοῦ ὕδατός τε καὶ τοῦ πνεύματος· καὶ συνελόντι φάναι, τριῶν οὐσῶν ἐν ἡμῖν τῶν γεννήσεων, δι᾽ ὧν ζωοποιεῖται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῆς μὲν ἀπὸ σώματος, τῆς δὲ κατὰ τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, τῆς δὲ διὰ τῆς ἐλπιζομένης ἐκ τῶν νεκρῶν πάλιν ἀναστάσεως, ἐν ταῖς τρισὶ πρωτότοκος γίνεται, τῆς μὲν διπλῆς παλιγγενεσίας τῆς δι᾽ ἀμφοτέρων ἐνεργουμένης, διά τε τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως, αὐτὸς γενόμενος ἀρχηγὸς καθ᾽ ἑκάτερον· ἐν δὲ τῇ σαρκὶ πρωτότοκος γίνεται πρῶτος καὶ μόνος τὸν ἄγνωστον τῇ φύσει τόκον ἐφ᾽ ἑαυτοῦ διὰ τῆς παρθενίας καινοτομήσας, οὗ μηδεὶς ἐν ταῖς τοσαύταις τῶν

2 Matth. 18, 12 6 Luc. 15, 23—24 13 Act. 2, 24 17 Luc. 3, 22 20 Joh. 3, 5

VLATS 2 πάντες VLS v 9 ἀμφιβάλοι VTA ἐκ addidi cf. 12 12 ἐκ τῶν νεκρῶν v 13 ὁ πρώτως S 21 ἐν om. A 22 τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις V 27 διὰ post καὶ om. A 27 τῆς om. T 28 πρωτότοκος γίνεται πρῶτος S v: πρωτότοκος γίνεται πρωτότοκος A γίνεται πρῶτος om. VLT

ἀνθρώπων γενεαῖς καθηγήσατο. εἰ ταῦτα τοίνυν κατὰ λόγον 52
νενόηται, οὐδὲ τὸ τῆς κτίσεως σημαινόμενον, ἧς πρωτότοκός
ἐστιν, ἀγνοηθήσεται. διπλῆν γὰρ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν
κτίσιν ἐγνώκαμεν, τήν τε πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν καὶ 637 M.
τὴν δευτέραν καθ' ἣν ἀνεπλάσθημεν. ἀλλ' οὐκ ἂν ἦν τῆς
δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεία, εἰ μὴ τὴν πρώτην διὰ τῆς
παρακοῆς ἠχρειώσαμεν. ἐκείνης τοίνυν παλαιωθείσης τε 53
καὶ ἀφανισθείσης ἔδει καινὴν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὃς οὐδὲν ἔτι τῶν πεπαλαιωμένων
ἐπὶ τῆς δευτέρας κτίσεως ἀξιοῖ βλέπειν, Ἀπεκδυσάμενοι,
λέγων, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς
ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ
θεὸν κτισθέντα, καὶ Εἴ τις ἐν Χριστῷ, φησί, καινὴ κτίσις,
τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· εἷς
γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποιητὴς καὶ τὸ
κατ' ἀρχὰς καὶ τὸ μετὰ ταῦτα. τότε λαβὼν χοῦν ἀπὸ 54
τῆς γῆς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε, πάλιν λαβὼν τὸν ἐκ τῆς
παρθενίας χοῦν οὐχ ἁπλῶς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν, ἀλλ'
ἑαυτῷ περιέπλασε· τότε ἔκτισε, μετὰ ταῦτα ἐκτίσθη· τότε
ὁ λόγος σάρκα ἐποίησε, μετὰ ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,
ἵνα μετασκευάσῃ πρὸς πνεῦμα τὴν ἡμετέραν σάρκα διὰ τοῦ
συμμετασχεῖν ἡμῖν σαρκός τε καὶ αἵματος. ταύτης τοίνυν
τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως, ἧς αὐτὸς καθηγήσατο,
πρωτότοκος ὠνομάσθη, πάντων ἀπαρχὴ γενόμενος καὶ τῶν
εἰς ζωὴν γεννωμένων καὶ τῶν δι' ἀναστάσεως νεκρῶν ζωο-
ποιουμένων, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ καὶ ὅλον
διὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἀπαρχῆς συναγιάσῃ τὸ φύραμα. ὅτι γὰρ 55
οὐ κατὰ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν ἐφαρμόζεται τῷ υἱῷ τὸ
πρωτότοκον, ἡ τοῦ μονογενοῦς προσηγορία διαμαρτύρεται.

7 ἐκείνης τοίνυν sq.] haec ad verbum fere iteravit in Ref. expos. fid. Eun. (= vulgo l. II) p. 501 Migne, cf. Hebr. 8, 13 10 Col. 3, 9 12 Eph. 4, 24 13 II. Cor. 5, 17 16 Gen. 2, 7 20 Joh. 1, 14 24 I. Cor. 15, 20 26 Rom. 14, 9 27 Rom. 11, 16

VLATS 6 ἡμῖν S 9 ὃς A, om. VLTS v sed γὰρ post οὐδὲν sscr. S 11 ἄνθρωπον καὶ V 13 φησί om. VLT 14 τὰ πάντα om. v 18 παρθενίας: παρθένου A 21 μὴ μετασκευάσῃ sed postea με erasum V 22 σαρκός τε: σαρκότητος v 23 ὁ ante αὐτὸς add. v

ὁ γὰρ ἀληθῶς μονογενὴς ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει. πῶς <γὰρ> ἄν τις εἴη μονογενὴς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμούμενος; ἀλλ' ὡς λέγεται θεὸς καὶ ἄνθρωπος, υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, μορφὴ θεοῦ καὶ μορφὴ δούλου, τὰ μὲν κατὰ τὴν ὑπερέχουσαν φύσιν ὤν, τὰ δὲ κατὰ τὴν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν γενόμενος, οὕτω καὶ μονογενὴς θεὸς ὢν πρωτότοκος πάσης κτίσεως γίνεται, μονογενὴς μὲν ὁ ὢν ἐν τῷ πατρῴῳ κόλπῳ, ἐν δὲ τοῖς διὰ τῆς καινῆς κτίσεως σῳζομένοις πρωτότοκος
56 τῆς κτίσεως καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. εἰ δέ, καθὼς ἡ αἵρεσις βούλεται, διὰ τὸ προκατεσκευάσθαι τῆς λοιπῆς κτίσεως πρωτότοκος λέγεται, οὐ συμφωνεῖ τοῖς παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ κατασκευαζομένοις τὸ ὄνομα. οὐ γὰρ τοῦτό φασιν, ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς ὁμοίως ὅ τε υἱὸς καὶ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀλλὰ π ο ί η μ α μὲν τοῦ πατρὸς τὸν
57 μονογενῆ θεὸν λέγουσιν, τούτου δὲ τὰ ἄλλα πάντα. ᾧ τοίνυν λόγῳ κτισθῆναι τὸν υἱὸν δογματίζοντες πατέρα τοῦ κτίσματος τὸν θεὸν ὀνομάζουσι, τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντως παρὰ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὰ πάντα κατεσκευάσθαι λέγοντες οὐ πρωτότοκον τῶν δι' αὐτοῦ γεγενημένων, ἀλλὰ πατέρα κυριώτερον αὐτὸν ὀνομάσουσι, τῆς αὐτῆς ἐπ' ἀμφοτέρων πρὸς τὰ κτίσματα σχέσεως τὴν αὐτὴν κατὰ τὸ ἀκόλουθον προσηγορίαν ποιούσης. εἰ γὰρ κυρίως τοῦ ἰδίου κτίσματος ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς οὐ πρωτότοκος, ἀλλὰ πατὴρ ὀνομάζεται, τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντως καὶ τῶν ἰδίων κτισμά-
640 M. των πατὴρ ὁ μονογενὴς θεός, οὐ πρωτότοκος κυρίως ὀνομασθήσεται, ὡς ἄκυρον κατὰ πάντα καὶ παρέλκουσαν εἶναι τοῦ πρωτοτόκου τὴν προσηγορίαν, ἐπὶ τῆς αἱρετικῆς ἐννοίας χώραν οὐκ ἔχουσαν.

58 Ἀλλ' ἐπανιτέον πρὸς τοὺς τῇ θείᾳ γεννήσει τὸ πάθος συνάπτοντας καὶ διὰ τοῦτο ἀπαρνουμένους τὸ ἀληθῶς γεννηθῆναι τὸν κύριον, ἵνα μὴ πάθος νοήσωσι. τὸ γὰρ λέγειν,

VLATS 1 γὰρ addidi cf. 4 μορφὴ γ ὰ ρ θεοῦ VLAT v γὰρ om. S huc ex v. 1 delapsum videtur 4—5 ὑπάρχουσαν v 7 ὁ om. S v 9 καὶ ante γενόμενος om. L 13 φησὶν VT v 14 καὶ τὰ: κατὰ VA sed καὶ τὰ corr. A ead. man. 19 γενομένων V 20 ὀνομάσουσι Harder: ὀνομάζουσι cf. 25—26 τοῖς αὐτοῖς A 26 καὶ om. L 30 ἀπαρνουμένους: οὐκ ἀρνουμένους VLT

ὅτι συνέζευκται πάντως τῇ γεννήσει τὸ πάθος,
καὶ διὰ τοῦτο χρῆναι τῆς κατὰ τὴν γέννησιν ὑπολήψεως
ἀλλοτρίως ἔχειν τὸν υἱὸν οἴεσθαι, ὡς ἂν καθαρῶς ἔξω πά-
θους διαμένοι τὸ θεῖον, τοῖς μὲν εὐεξαπατήτοις ἴσως ἄν
τινα λόγον ἔχειν δοκοίη, τοῖς δὲ πεπαιδευμένοις τὰ θεῖα
μυστήρια πρόχειρος ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ὁ ἔλεγχος. τίς 59
γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι <ἡ> γέννησις ἡμᾶς εἰς τὴν ἀλη-
θινήν τε καὶ μακαρίαν ἀνάγει ζωήν, οὐχ ἡ αὐτὴ οὖσα
τῇ ἐξ αἱμάτων καὶ θελήματος σαρκὸς συνισταμένῃ, ἐν ᾗ
καὶ ῥύσις καὶ μεταβολὴ καὶ ἡ κατ᾽ ὀλίγον πρὸς τε-
λείωσιν αὔξησις καὶ ὅσα ἄλλα περὶ ταύτην θεωρεῖται τὴν
γέννησιν· ἡ δὲ ἑτέρα ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ οὐράνιος καί, καθὼς
φησί που τὸ εὐαγγέλιον, ἄνωθεν εἶναι πεπιστευμένη, ἥτις
τὰ σαρκὸς καὶ τὰ αἵματος οὐ παραδέχεται πάθη; ἢ τολ-
μησάτωσαν οἱ ἐναντίοι τῶν δύο τὸ ἕτερον ἀποφήνασθαι, ἢ
μὴ εἶναι τὴν ἄνωθεν γέννησιν ἢ διὰ πάθους εἶναι. ἀλλὰ 60
μὴν καὶ εἶναι συντίθενται καὶ τὸ πάθος ἐπ᾽ αὐτῆς οὐχ
εὑρίσκουσιν. οὐκοῦν οὐ πᾶσα γέννησις τῷ πάθει συμπέ-
φυκεν, ἀλλ᾽ ἐμπαθὴς μὲν ἡ ὑλική, καθαρὰ δὲ πάθους ἡ
ἄϋλος. τίς οὖν ἡ ἀνάγκη τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τῇ ἀκηράτῳ
τοῦ υἱοῦ γεννήσει προστρίβεσθαι καὶ διὰ τοῦ κωμῳδεῖν τὴν
κάτω γέννησιν τῇ ἀσχήμονι φυσιολογίᾳ τῆς πατρικῆς οἰκειό-
τητος τὸν υἱὸν ἀποκλείειν; εἰ γὰρ καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν γέννησις 61
μὲν ἑκατέρας καθηγεῖται ζωῆς, ἀλλ᾽ ἡ μὲν διὰ σαρκὸς
ἐμπαθῶς, ἡ δὲ πνευματικὴ καθαρῶς, καὶ οὐκ ἄν τις ἀντ-
είποι τῷ λόγῳ τῶν καὶ ὁπωσοῦν ἐν Χριστιανοῖς ἀριθμου-
μένων, πῶς ἔστιν ἐπὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως γέννησιν ἐννοή-
σαντα πάθος ὑπολογίζεσθαι;

1 cf. p. 48, 17 — 9 Joh. 1, 13 — 13 Joh. 3, 3 et 3, 7

VLATS 1 πάντων A v 7 ἡ ante γέννησις add. A ex corr. ut vid. om. VLTS v 8 μακαρίαν: θείαν T 10 ἡ ante μεταβολὴ add. VLT 10—11 πρὸς τελείωσιν αὔξησις: προστελείωσις (om. cet.) v 13 που om. v 14 καὶ τὰ αἵματος: καὶ om. T τὰ om. V v 17 ἐπ᾽ om. V 20 τῆς om. v 23 εἰ γὰρ A: εἰ δὲ S v εἴ γε VLT 24 ἑτέρας V 25 ἐμπαθοῦς v καθαρᾶς v 26 καὶ sscr. A om. v ὁποσοῦν V

62 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν. εἰ
διὰ τὸ περὶ τὴν σάρκα πάθος ἀπιστοῦσι τῇ ἀπαθείᾳ τῆς
θείας γεννήσεως, ἐκ τῶν αὐτῶν ὑποδειγμάτων, τῶν ἐν
ἡμῖν λέγω, μηδὲ δημιουργεῖν ἀπαθῶς τὸν θεὸν πιστευέτω-
σαν. εἰ γὰρ πρὸς τὰ ἡμέτερα τὸ θεῖον κρίνουσιν, οὔτε
γεννᾶν τὸν θεὸν οὔτε κτίζειν ὁμολογήσουσι· τούτων γὰρ
63 οὐθέτερον ἐν ἡμῖν ἀπαθῶς ἐνεργεῖται. ἢ οὖν ἀμφότερα
τῆς θείας φύσεως χωριζέτωσαν, τὴν κτίσιν τε καὶ τὴν
γέννησιν, ἵνα δι᾿ ἑκατέρων τῷ θεῷ τὴν ἀπάθειαν φυλά-
ξωσι, καὶ καθόλου τὴν εἰς τὸν μονογενῆ πίστιν ἐκ τοῦ
δόγματος αὐτῶν ἐκβαλλέτωσαν, ὡς ἂν ἔξω πάθους ὁ πατὴρ
φυλάσσοιτο, μήτε κάμνων ἐν τῷ κτίζειν μήτε ἐν τῷ γεννᾶν
μολυνόμενος· ἢ εἰ τὸ ἕτερον ἀπαθῶς ἐνεργεῖσθαι συγχω-
ροῦσι παρὰ τῆς θείας δυνάμεως, μηδὲ περὶ τοῦ ἄλλου
641 M. ζυγομαχείτωσαν· εἰ γὰρ κτίζει δίχα πόνου καὶ ὕλης, καὶ
64 γεννᾷ πάντως δίχα πόνου καὶ ῥύσεως. ἔχω δὲ πάλιν καὶ
πρὸς τοῦτον τὸν λόγον συνηγοροῦντά μοι τὸν Εὐνόμιον.
λέξω δὲ συντεμὼν ἐν ὀλίγῳ τὴν φλυαρίαν αὐτοῦ, πᾶσαν
διὰ βραχέων ἐπιδραμὼν τὴν διάνοιαν ὅτι οἱ ἄν-
θρωποι οὐ τὰς ὕλας ἡμῖν κατασκευάζουσιν,
ἀλλὰ τὸ εἶδος μόνον ἐπιτεχνῶνται τῇ ὕλῃ·
αὕτη τῶν παρ᾿ αὐτοῦ ῥηθέντων διὰ πολλῆς φλυαρίας ἐστὶν
65 ἡ διάνοια. εἰ οὖν ἐν τῇ κάτω γεννήσει σύλληψιν καὶ
διάπλασιν ἐννοῶν ἀπαγορεύει διὰ τοῦτο τὴν καθαρὰν τῆς
γεννήσεως ἔννοιαν, ἀκολούθως κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον τῆς
ὧδε κτίσεως περὶ τὸ εἶδος πονούσης, ὕλην δὲ συνεκπορίζειν
τῷ εἴδει μὴ δυναμένης, ἀπαγορευέτω διὰ τοῦτο καὶ δη-
μιουργὸν εἶναι τὸν πατέρα οἴεσθαι. εἰ δὲ μὴ βούλεται

VLATS 3 θείας om. T 4 μηδὲ scripsi: μήτε libri v δημιουργεῖν: δημιουργὸν v ἀπαθῆ v τὸν θεὸν post δημιουργεῖν collocat A 7 ἀπαθῶς ἐνεργεῖται: ἐνεργεῖται δίχα πόνου καὶ ὕλης v ubi in margine adicitur 'omissum erat in graeco: sine labore et materia' (cf. 15) 11 ἐκβαλλέτωσαν correxi: ἐκβαλέτωσαν cf. 8 et 15 12 verba μήτε κάμνων ἐν τῷ κτίζειν om. S v 13 εἰ: εἰς v 14 περὶ τῆς θ. δ. V 16 ῥεύσεως S cf. 67, 10 18 λέγω S 22 παρ᾿ αὐτῶν v 23 ἢ οὖν VLT γεννήσει καὶ συλλήψει V 25 αὐτοῦ: αὐτὸν A 27 καὶ ante διὰ add. V 28 εἶναι post οἴεσθαι collocat S

κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τῆς δυνάμεως μέτρον ἐπὶ τοῦ θεοῦ
τὴν κτίσιν νοεῖν, μηδὲ τὴν θείαν γέννησιν ἐκ τῶν ἀνθρω-
πίνων διαβαλλέτω.

Ὡς δ' ἂν μᾶλλον αὐτοῦ τὸ ἀκριβές τε καὶ περιεσκεμ- 66
μένον ἐν τοῖς λεγομένοις φανερὸν κατασταίη, μικρόν τι τῶν
παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων πάλιν ἐπαναλήψομαι. φησὶ γὰρ *τὰ
ποιοῦντα καὶ πάσχοντα κοινωνεῖν ἀλλήλοις
τῆς φύσεως*, καὶ μετὰ τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν *τὰς
τεχνικὰς ἐπὶ τῶν ὑλῶν δημιουργίας* ἐκτίθεται.
σκεψάσθω τοίνυν ὁ ἀγχίνους ἀκροατὴς διὰ τούτων πῶς
ἐκπίπτει τοῦ ἰδίου σκοποῦ, τοῖς ἀεὶ κατὰ τὸ συμβὰν παρευ-
ρισκομένοις ἐπιπλανώμενος. τὸ ποιοῦν καὶ πάσχον ἐν τοῖς
διὰ σαρκὸς γινομένοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁρᾷ, ὡς τοῦ
μὲν μεταδιδόντος τῆς οὐσίας, τοῦ δὲ μετέχοντος. οὕτως 67
οἶδε δι' ἀκριβείας ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει ὁρᾶν τὴν ἀλή-
θειαν, ὥστε χωρίζειν τῆς οὐσίας τὸν μεταδιδόντα καὶ τὸν
μετέχοντα καὶ ἄλλον ἐφ' ἑαυτοῦ δίχα τῆς οὐσίας εἶναι
λέγειν τούτων ἑκάτερον. ὁ γὰρ μεταλαμβάνων ἢ μεταδι-
δοὺς ἕτερος πάντως ἐστὶ παρὰ τὸ μετεχόμενόν τε καὶ διδό-
μενον, ὡς δεῖν πρότερον ἐφ' ἑαυτοῦ νοεῖσθαί τινα καθ'
ὑπόστασιν ἰδίαν ὁρώμενον, εἶθ' οὕτω λέγειν περὶ αὐτοῦ ἢ
διδόναι ὃ ἔχει ἢ ὃ μὴ ἔχει προσίεσθαι. καὶ τοῦτον οὕτως 68
ἐπιγελάστως ἐκπτύσας τὸν λόγον τῷ ἐφεξῆς πάλιν ἑαυτὸν
ἀνατρέπων ὁ σοφὸς οὐκ αἰσθάνεται. καὶ γὰρ ὁ τὴν ὑπο-
κειμένην ὕλην διὰ τῆς τέχνης πρὸς τὸ δοκοῦν σχηματίζων
ποιεῖ τι πάντως διὰ τῆς ἐνεργείας, καὶ ἡ ὕλη παρὰ τοῦ
ἐνεργοῦντος τὴν τέχνην ἐν τῷ πάσχειν τὸν σχηματισμὸν
ἀναδέχεται· οὐ γὰρ ἀπαθὴς καὶ ἀντίτυπος ἡ ὕλη μένουσα
τὴν ἐκ τῆς τέχνης μορφὴν παραδέχεται. εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ 69
τῶν κατὰ τέχνην ἐνεργουμένων οὐκ ἄν τι γένοιτο μὴ πά-
θους καὶ ἐνεργείας συνδεδραμηκότων ἀλλήλοις πρὸς τὸ γι-

VLATS 3 διαβαλέτω VL v 4—5 ἐπεσκεμμένον V 5 λεγο-
μένοις: λόγοις V 6 αὐτῶν v ἐπαναλήψομεν v 14 μὲν sscr. T
15 μετ' ἀκριβείας A 17 ἐφ' ἑαυτῷ T 22 ὃ ἔχει A: ἢ ἔχειν
VLTS v ὃ μὴ ἔχῃ L ὃ μὴ προέχει v 23—24 ἀνατρέπων ἑαυτὸν T
30 τι om. A

νόμενον, πῶς ἔστι διὰ τούτων ἐφεστάναι τοῖς παρ᾽ ἑαυτοῦ λεγομένοις τὸν λογογράφον οἴεσθαι, ὃς ἐν πάθει καὶ ἐνεργείᾳ τὴν κοινωνίαν τῆς οὐσίας ἀποφαινόμενος κινδυνεύει 644 M. μὴ μόνον τῷ γεννηθέντι προσμαρτυρεῖν πως πρὸς τὸν γεγεννηκότα τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ πεποιηκότι ποιεῖν ὁμοούσιον, εἴπερ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον ὁμογενῶς ἔχειν ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν ὁρί-
70 ζεται. οὐκοῦν δι᾽ ὧν κατασκευάζει ὃ βούλεται, διὰ τούτων ἀνατρέπει τὸ σπουδαζόμενον, ἰσχυροτέραν τῇ παρ᾽ ἑαυτοῦ μάχῃ ποιῶν τὴν τοῦ „ὁμοουσίου“ δόξαν. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἔκ τινος γέννησις τὴν τοῦ γεγεννηκότος οὐσίαν ἐν τῷ γεννηθέντι δείκνυσιν, ἡ δὲ τεχνικὴ κατασκευὴ δι᾽ ἐνεργείας τε καὶ πάθους ἀποτελουμένη κατὰ τὸν τούτου λόγον εἰς κοινωνίαν οὐσίας ἄγει τὸ ποιοῦν τε καὶ τὸ γινόμενον, γεγεννῆσθαι τὸν κύριον πολλαχῇ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων ὁ
71 λογογράφος κατασκευάζων, ἄρα δι᾽ ὧν ἀλλοτριοῖ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸν κύριον, διὰ τούτων αὐτῷ προσμαρτυρεῖ τὴν συνάφειαν. εἰ γὰρ μήτε διὰ γεννήσεως μήτε διὰ κατασκευῆς κατὰ τὸν τούτου λόγον ὁ τῆς οὐσίας χωρισμὸς καθορᾶται, ὅπερ ἂν δῷ εἶναι τὸν κύριον, εἴτε κτιστὸν εἴτε γέννημα, δι᾽ ἀμφοῖν τὸ κατ᾽ οὐσίαν οἰκεῖον προσεμαρτύρησεν ὁ ἐν τῷ ποιοῦντι καὶ πάσχοντι, γεννῶντι καὶ γεννωμένῳ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν τεχνολογήσας.

72 Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου τραπώμεθα. παραιτοῦμαι δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ δυσχεραίνειν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς ἐξετάσεως εἰς πλῆθος ἀκούσιον προαγούσῃ τὸν λόγον. οὐ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ὁ κίνδυνος, ὥστε τι παραδραμόντας τῶν φιλοπονωτέρας δεομένων τῆς θεωρίας ἐν ὀλίγῳ

VLATS 1 rasura complur. litterarum ante πῶς V ἐφιστάναι VT 3 κινδυνεύειν S 4 πῶς LT 10 ἡ μὲν: ἡμᾶς V 11 γένεσις LS τοῦ γεννηθέντος V 13 λόγου T 14 τὸ ante γινόμενον om. A 14—15 γεγενῆσθαι LTS pr. δὲ post γεγεννῆσθαι add. A et novam sententiam incipit 15 verba πολλαχῇ usque ad 17 τὸν κύριον om. L 16 κατασκευάζει VA ut vid. ex coniect. apodosin ab ἄρα incipio 17 πατρὸς: πνεύματος T 18 εἰ γὰρ μὴ v 21 τὸ om. VL 24 τραπώμεθα VA: τρεπώμεθα L v τρεπόμεθα TS 26 προαγαγούσης VT προσαγούσης v

τὴν ζημίαν παθεῖν, ἀλλ' αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ τῆς ἐλπίδος ἐγκινδυνεύομεν. πρόκειται γὰρ ἢ Χριστιανοὺς εἶναι, μὴ παρενεχθέντας ὑπὸ τῆς αἱρετικῆς ἀπωλείας, ἢ πάντως πρὸς Ἰουδαϊκάς τε καὶ Ἑλληνικὰς ὑπολήψεις κατασυρῆναι. ὡς ἂν οὖν μηθέτερον πάθοιμεν τῶν ἀπειρημένων, μήτε διὰ 73
τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀληθῶς γεννηθέντος υἱοῦ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς δόγμασι συμφερόμενοι, μήτε διὰ τῆς τοῦ κτίσματος προσκυνήσεως τῷ πτώματι τῶν εἰδωλολατρούντων συγκαταπίπτοντες, ἀναγκαίως προσδιατρίψωμεν τῷ περὶ τούτων λόγῳ, θέντες αὐτὴν τοῦ Εὐνομίου τὴν ῥῆσιν ἔχουσαν οὕτως· οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, εἰκότως φαίη τις ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας· καὶ μετ' ὀλίγα· μόνος δὲ ὁ υἱός, φησί, τῇ τοῦ πατρὸς ἐνεργείᾳ συστὰς ἀκοινώνητον ἔχει τήν τε φύσιν καὶ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν. τὰ μὲν 74
οὖν εἰρημένα τοιαῦτα. ἡμεῖς δὲ πρῶτον μὲν τῶν ἐχθρῶν τὴν πρὸς ἑαυτοὺς μάχην κατανοήσωμεν, οἷόν τινες θεαταὶ πολεμίων γενόμενοι πρὸς ἀλλήλους στασιαζόντων, εἶθ' οὕτως ἀντιπαραδείξωμεν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. μόνος, φησίν, ὁ υἱὸς τῇ τοῦ πατρὸς ἐνεργείᾳ συστὰς ἀκοινώνητον ἔχει τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν. ἐν δὲ τοῖς πρὸ τούτου τὸν γεννητὸν γέννημα λέγειν μὴ παραιτεῖσθαί φησι, τῆς γεννηθείσης αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειουμένης σχέσιν.

Οὕτω τοίνυν προδήλου τῆς ἐν τοῖς εἰρημένοις οὔσης 75
ἐναντιότητος, θαυμάζειν ἔπεισί μοι τῆς ἀγχινοίας τοὺς ἐπαινέτας τούτου τοῦ δόγματος. ἄπορον γὰρ ἂν εἴη πρὸς ὅ τι τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῦ τραπέντες οὐκ ἂν πλημμε-

VLATS 2 κινδυνεύομεν V ἐκινδυνεύομεν L 5 μήθ' ἕτερον VLTS μὴ θάτερον A μηδέτερον v 6 ἀληθῶς ω ex ου corr. V 7 συμφερόμενοι om. V 9 προδιατρίψομεν v 11—12 φαίη τις ἂν εἰκότως A 12—13 ἐνέργειαν VL 18 τὴν πρὸς om. L 18—19 verba a τὰ μὲν οὖν εἰρημένα usque ad 24 σχέσιν om. v 27 οἰκειμένης L οἰκειούμενα T

645 M. λοῖεν εἰς τὸ λειπόμενον. ὁ πρότερος κατεσκεύαζε λόγος αὐτῷ τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν τὴν τοιαύτην τῶν ὀνομάτων οἰκειοῦσθαι σχέσιν. ἡ νῦν τεχνολογία τὸ ἐναντίον φησίν, ἀκοινώνητον ἔχειν τὸν υἱὸν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν. ἐὰν τῷ πρώτῳ πιστεύσωσι, οὐ παραδέξονται πάντως τὸ δεύτερον· ἐὰν πρὸς τοῦτο
76 ῥέψωσι, κατὰ τῆς προτέρας ὑπολήψεως στήσονται. τίς αὐτοῖς διαλύσει τὴν μάχην, τίς μεσιτεύσει τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ, τίς συμβιβάσει πρὸς συμφωνίαν τὴν στάσιν, αὐτῆς τῆς ψυχῆς πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τῶν λεγομένων μεριζομένης καὶ πρὸς τὴν ἐναντιότητα τῶν δογμάτων διελκομένης; ἢ τοῦτο τῆς προφητείας ἐστὶ τάχα τὸ αἴνιγμα, ὃ περὶ τῶν Ἰουδαίων φησὶν ὁ Δαβὶδ ὅτι Διεσχίσθησαν καὶ οὐ κατενύγησαν. ἰδοὺ γὰρ οὐδὲ πρὸς τὴν ἐναντίωσιν τῶν δογμάτων διασχιζόμενοι τὴν τοῦ πλημμελήματος αἴσθησιν ἔχουσιν, ἀλλὰ φέρονται διὰ τῶν ὤτων, ἀμφορέων δίκην πρὸς τὸ
77 δοκοῦν τῷ μετατιθέντι περιαγόμενοι. ἤρεσεν αὐτῷ τὴν γεννηθεῖσαν οὐσίαν προσφυῶς τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν ἔχειν εἰπεῖν· εὐθὺς καθάπερ οἱ νυστάζοντες τοῖς εἰρημένοις ἐπένευσαν. μετέθετο πάλιν πρὸς τοὐναντίον τὸν λόγον καὶ ἀρνεῖται τοῦ υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα σχέσιν· πάλιν οἱ φίλτατοι καὶ τούτῳ συνανανεύουσιν, ὥσπερ αἱ τῶν σωμάτων σκιαὶ τῇ αὐτομάτῳ μιμήσει πρὸς τὴν τοῦ προάγοντος συμμετασχηματίζονται κίνησιν, ὅπηπερ ἂν ἐθέλῃ, πρὸς τοῦτο ῥέποντες, κἂν ἑαυτῷ μάχηται, καὶ τοῦτο καταδεχόμενοι. ἄλλος τις οὗτος Ὁμηρικὸς κυκεών, οὐ τὰ σώματα τῶν φαρμακευομένων ἀλλάσσων εἰς ἀλόγων μορφάς, ἀλλὰ κατὰ τῶν ψυχῶν ἐνεργῶν τὴν ἐπὶ τὸ ἄλογον αὐτῶν μεταμόρφωσιν.

1 cf. l. III tom. I § 119 13 Ps. 34, 15 Sw. 26 Hom. κ 316

VLATS 1 κατασκευάζει V 2 αὐτῷ om. A οὐσίαν om. v 3—4 verba ab ἡ νῦν τεχνολογία usque ad 5 σχέσιν om. V 5—6 πιστεύωσιν T 7 ῥέψωσι: νεύσωσι V προτέρας: πρώτης v verba a τίς usque ad 8 μάχην om. V 10 ψυχῆς: εὐχῆς v 11 διελκομένων V v 12 τὸ om. V v 14 οὐδὲν A 15 ἔχουσιν om. L 16 ἀμφορέως V ἀμφορῶν v 17 ἤρεσκεν v 19 ἔχοι V εἶπεν A 22 συννεύουσιν TS v 24 ἐθέλοι A 25 ῥέποντες: νεύοντες VL

περὶ μὲν γὰρ ἐκείνων ὁ λόγος φησὶν ὅτι βέβαιος αὐτοῖς ὁ 78
νοῦς ἦν, ἀλλοιωθέντος πρὸς τὸ θηριῶδες τοῦ εἴδους· ἐν-
ταῦθα δὲ τῶν σωμάτων αὐτοῖς ἐν τῷ κατὰ φύσιν διαμενόν-
των πρὸς τὸ ἄλογον αἱ ψυχαὶ μεταπλάσσονται. καὶ ὥσπερ
ἐκεῖ φησιν ἡ ποιητικὴ τερατεία εἰς διαφόρων θηρίων εἴδη
τοὺς φαρμακευθέντας ἀλλάσσεσθαι κατὰ τὸ ἀρέσκον τῇ
παρασοφιζομένῃ τὴν φύσιν, τὰ αὐτὰ καὶ νῦν γίνεται παρὰ
τοῦ Κιρκαίου τούτου κρατῆρος. οἱ γὰρ ἐμπίνοντες τῆς 79
γεγοητευμένης ἀπάτης ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος εἰς δια-
φόρους δογμάτων μορφὰς ἀλλοιοῦνται, νῦν μὲν τούτῳ, πάλιν
δὲ τῷ ἑτέρῳ μορφούμενοι. καὶ ἐπὶ τούτοις οἱ γλυκύτατοι
κατὰ τὴν τοῦ μύθου διασκευὴν ἀγαπῶσιν ἔτι τὸν τῆς τοι-
αύτης ἀλογίας αὐτοῖς ἐξηγούμενον καὶ οἷόν τινα καρπὸν
κρανείας ἢ βάλανον τοὺς διαρριπτουμένους παρ' αὐτοῦ λό-
γους ὑποκεκυφότες ἐκλέγουσιν, συῶν δίκην πρὸς τὰ χαμαιρ-
ριφῆ τῶν δογμάτων λαιμάργως ἐπιτρέχοντες, τοῖς δὲ ὑψη-
λοῖς τε καὶ οὐρανίοις ἐνατενίζειν φύσιν οὐκ ἔχοντες. διὰ
τοῦτο τὴν ἐπὶ τὰ ἐναντία τοῦ λόγου παρατροπὴν οὐχ ὁρῶ-
σιν, ἀλλὰ τὸ ἐπ' αὐτοὺς ἐλθὸν ἀνεξετάστως ἁρπάζουσιν,
οἷον δὴ ἂν ᾖ· καὶ καθάπερ φασὶ τῶν διὰ μανδραγόρου 80
κεκαρωμένων κώματί τινι καὶ δυσκινησίᾳ κρατεῖσθαι τὰ
σώματα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τούτοις διάκειται τὰ τῆς
ψυχῆς αἰσθητήρια, πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀπάτης ἀποναρκή-
σαντα. δεινὸν μὲν οὖν καὶ τοῖς κεκρυμμένοις δόλοις ἔκ *648 M.*
τινος παραλογισμοῦ κατὰ τὸ λεληθὸς ἐνσχεθῆναι, πλὴν
ἀλλὰ συγγνωστὸν τὸ ἀτύχημα, ὅταν ἀκούσιον ᾖ· τὸ δ' ἐκ
προνοίας τινὸς καὶ σπουδῆς τοῦ κακοῦ τὴν πεῖραν ἐφέλ-
κεσθαι, μὴ ἀγνοοῦντα τὴν συμφοράν, πᾶσαν ὑπερβολὴν
δυστυχημάτων παρέρχεται. πῶς γὰρ οὐκ ἄξιον σχετλιάζειν, 81
ὅταν ἀκούωμεν ὅτι καὶ τῶν ἰχθύων οἱ λίχνοι γυμνὸν μὲν

2 Hom. κ 240 4—5 Hom. κ 433 12 Hom. κ 241—243
21 Plat. Resp. VI 488 C Demosth. or. X 6 et medici

VLATS 1 αὐτοῖς VS: αὐτὸς L αὐτῶν AT v 8 τούτου om. V
11 γλυκύτατοι: γελοιότατοι A 13 αὐτῶν T 14 διαρριπτομένους v
19 ἐλθὼν 20 δὴ ἂν Wil.: δ' ἂν ᾖ: εἴη V 21 κεκαραμένων
ω sscr. V 24 κεκαρυμμένοις L 25 λογισμοῦ T 30 ἀκούομεν v
λύχνοι VT

προσεγγίζοντα τὸν σίδηρον φεύγουσι, πρὸς δὲ τὸ δέλεαρ ἀπατώμενοι τροφῆς ἐλπίδι κατασπῶσι τὸ ἄγκιστρον, ἐν οἷς δὲ πρόδηλόν ἐστι τὸ κακὸν αὐτομολεῖν ἑκουσίως ἐπὶ τὸν ὄλεθρον τοῦτον καὶ τῆς τῶν ἰχθύων ἀλογίας ἐστὶν ἀθλιώτερον. οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὸν κεκαλυμμένον διὰ γαστριμαργίας ὑπήχθησαν ὄλεθρον, οἱ δὲ γυμνὸν περιχαίνουσι τῆς ἀσεβείας τὸ ἄγκιστρον, διά τινος ἀλόγου προσπαθείας ἀγαπῶντες τὸν ὄλεθρον. τί γὰρ ἂν ταύτης τῆς ἐναντιότητος γένοιτο προδηλότερον ἢ τὸ λέγειν, ὅτι ὁ αὐτὸς καὶ ἐγεννήθη καὶ κτίσμα ἐστὶ καὶ τὸ προσφυὲς ἔχει τῆς τοῦ υἱοῦ κλήσεως καὶ πάλιν ἀλλοτριοῦται τῆς τοῦ υἱοῦ σημασίας; ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

82 Χρήσιμον δ' ἂν ἴσως εἴη τῆς παρατεθείσης ἡμῖν τοῦ Εὐνομίου ῥήσεως πᾶσαν ἀκολούθως ἰδεῖν τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντας τοῦ λόγου. τὰ γὰρ νῦν ἐξετασθέντα διὰ τὸ προφανὲς τῆς τῶν εἰρημένων ἐναντιότητος προχείρως ἡμᾶς ἐκίνησεν ἐκ τῶν τελευταίων τῆς ἀντιρρήσεως ἄρξασθαι. εἴρηται τοίνυν κατὰ τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ Εὐνομίου ταῦτα· οὕτω δὲ τούτων διῃρημένων, εἰκότως φαίη τις ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προση-
83 γορίας. πρῶτον τοίνυν ὑπομνησθῆναι τοὺς τῷ λόγῳ προσέχοντας βούλομαι ὅτι κυριωτάτην εἶναι καὶ τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἐν τῇ πρώτῃ λογογραφίᾳ φησί, διὰ τούτων προαγαγὼν τῶν ῥημάτων τὸν λόγον ὅτι πᾶς ὁ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων συμπληροῦται λόγος ἐκ

15 νῦν] scilicet § 75—81   18 sq. cf. supra § 73   26 cf. lib. I § 151

VLATS 3 πρόδηλός L   5 τὸ κεκαλυμμένον VLA   5—6 γαστριμαργίαν T   6 ὑπηνέχθησαν A   ὄλεθρον om. VLA   περιχαίρουσι L   8 ἂν om. A   ἐναντιωτάτης V   9 γένοιτ' ἂν V προδηλότερον: ἀλογώτερον ἢ προδηλότερον V var. lect.   ὁ om. VLA 10 ἔχῃ L   14 ἰδεῖν ἀκολούθως T   16 προφανὲς ε in ras. V 18 κατὰ τὴν ἀρχὴν om. TS v   21 ἐνέργειαν VL   24 τοίνυν: οὖν A τῷ om. L   27 προσαγαγὼν V   28 δογμάτων om. VL

τῆς ἀνωτάτω καὶ κυριωτάτης οὐσίας. καὶ ἐνταῦθα κυριωτάτην λέγει καὶ πρώτην τοῦ μονογενοῦς τὴν οὐσίαν. οὐκοῦν συνθέντες ἀφ' ἑκατέρου βιβλίου τὰς Εὐνομίου φωνὰς αὐτὸν τοῦτον παραστησόμεθα μάρτυρα τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας τὸν ἑτέρωθί που τὸ τοιοῦτον ἀποφηνάμενον, ὅτι ὧν αἱ αὐταὶ προσηγορίαι, τούτων οὐδὲ ἡ φύσις διάφορος. οὐ γὰρ ἂν διεστῶτα τῇ φύσει 84
τῇ ταὐτότητι τῶν προσηγοριῶν διεσήμαινεν ὁ ἑαυτῷ μαχόμενος. ἀλλ' ἐπειδὴ εἷς ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ ὁ τῆς οὐσίας λόγος, διὰ τοῦτο πάντως κυριωτάτην μὲν ἐκείνην, κυριωτάτην δὲ καὶ ταύτην εἶναί φησι. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων συνήθεια, μηδενὶ τὸ κυριώτατον ἐφαρμόζουσα, ᾧ μὴ συναληθεύεται τῇ φύσει τὸ ὄνομα. οἷον ἄνθρωπον ἐκ καταχρήσεως τὸ ὁμοίωμα λέγομεν, ἀλλὰ κυρίως τῇ φωνῇ ταύτῃ κατονομάζομεν τὸ ζῷον τὸ ἐν τῇ φύσει δεικνύμενον· καὶ θεὸν ὡσαύτως εἴδωλόν τε καὶ δαιμόνιον καὶ κοιλίαν οἶδεν ὁ τῆς γραφῆς λόγος προσαγορεύειν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ κύριον ἡ κλῆσις ἔχει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα *649 M.*
κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. βεβρωκέναι τις κατὰ τὴν ἐνύπνιον 85
φαντασίαν λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἔστι κυρίαν βρῶσιν τὴν φαντασίαν εἰπεῖν. ὥσπερ τοίνυν ἐπίσης ἐπὶ δύο τινῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν ὑφεστηκότων ἑκάτερον αὐτῶν κυρίως τῇ φωνῇ τοῦ ἀνθρώπου προσαγορεύομεν, εἰ δὲ τὴν ἄψυχόν τις εἰκόνα πρὸς τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον συνθεὶς ἀριθμήσειε, δύο μὲν ἀνθρώπους ἴσως ἂν εἴποι τόν τε ἀληθῶς ὄντα καὶ τὸ ὁμοίωμα, οὐκέτι δ' ἂν καὶ τὸ κύριον ἀμφοτέροις προσμαρτυρήσειεν, οὕτως εἴπερ ἄλλο τι παρὰ τὴν τοῦ πα-

6 cf. lib. III tom. V p. 745 Migne, sed non verbotenus citat 17 κοιλίαν] Phil. 3, 19

VLATS 3 ἑκάτερα V τοῦ post ἑκάτερα add. V 4 παραστησώμεθα T 5 που sscr. T 6 αἱ αὐταὶ: αἱ τοιαῦται L 7 οὐδὲ: οὐδὲν v 7 τὰ τῇ φύσει διεστῶτα V 9 εἷς ἐν: εἰς ἓν TS καὶ ἐν υἱῷ εἷς ὁ τῆς V 16 τε: ὅταν v 17 προσαγορεύειν post οἶδεν collocant TS 18 ἡ κλῆσις om. T v 19 τὴν τῶν ἐνυπνίων VL 20 ἐστὶν ante 21 εἰπεῖν collocat V 21 ἐπίσης om. S ἐπὶ om. S v 23 προσαγορεύομεν τοῦ ἀνθρώπου v 25 ἀνθρώπους ἴσως om. S v

τρὸς οὐσίαν ἡ τοῦ μονογενοῦς φύσις ὑπενοεῖτο, οὐκ ἂν κυριωτάτην ἑκατέραν τῶν οὐσιῶν ὁ λογογράφος ὠνόμασε. πῶς γὰρ ἄν τις τὰ διαφέροντα τῇ φύσει τῇ ταὐτότητι τῶν ὀνομάτων σημάνειεν;

86 Ἀλλ' ἔοικεν ἡ ἀλήθεια καὶ διὰ τῶν πολεμούντων αὐτῇ φανεροῦσθαι, μὴ δυναμένου καθάπαξ μηδὲ ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν φωναῖς ὑπερισχύειν τῆς ἀληθείας τοῦ ψεύδους. διὰ τοῦτο τῷ στόματι τῶν ἀντικειμένων καὶ μὴ εἰδότων ἃ λέγουσιν ὁ τῆς εὐσεβείας ἀνακηρύσσεται λόγος· καθάπερ καὶ ὑπὸ τοῦ Καϊάφα τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ κυρίου πάθος προηγόρευτο, οὐκ εἰδότος ὃ λέγει. οὐκοῦν εἰ κοινὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς οὐσίας τὸ κυριώτατον, τοῦ πατρὸς λέγω καὶ τοῦ υἱοῦ, τίνα χώραν ἔχει τὸ παρηλλάχθαι τὰς οὐσίας ἀλλήλων λέγειν; ἢ πῶς ἐν αὐταῖς ἡ πρὸς τὸ δυνατώτερόν τε καὶ μεῖζον καὶ προτιμότερον ἐνθεωρεῖται διαφορά, τῆς κυριωτάτης οὐσίας οὐδεμίαν παρα-
87 δεχομένης ἐλάττωσιν; τὸ γὰρ ἀτελῶς ὄν, ὅ τι περ ἂν ᾖ, κυρίως οὐκ ἔστιν, οὐ φύσις, οὐ δύναμις, οὐκ ἀξίωμα, οὐκ ἄλλο τι τῶν καθ' ἕκαστον θεωρουμένων οὐδέν, ὥστε ἡ κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς ὑπεροχή, καθὼς ἡ αἵρεσις βούλεται, τὸ ἀτελὲς τῆς οὐσίας τοῦ μονογενοῦς διελέγχει. εἰ οὖν ἀτελής, οὐ κυρία· εἰ δὲ κυριωτάτη, καὶ τελεία πάντως· τέλειον γὰρ τὸ ἐλλιπὲς ὀνομάζεσθαι φύσιν οὐκ ἔχει. ἀλλ' οὐδὲ συγκριτικῶς ἀντιπαρατιθεμένου τελείου πρὸς τέλειον, διαφοράν τινα κατὰ πλεονασμὸν ἢ ἔλλειψιν γινομένην δυνατόν ἐστιν ἐπινοῆσαι· μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὥσπερ ἐπὶ κανόνος ἡ τελειότης, οὔτε κοιλαινομένη τῷ λείποντι οὔτε ἀνωμαλοῦσα
88 τῷ πλεονάζοντι. τὴν μὲν οὖν ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος τοῦ Εὐνομίου συνηγορίαν ἱκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων ἔστιν ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σπουδήν, ἀλλὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν μάχην. δι' ὧν γὰρ τὸ ἡμέτερον δόγμα

10 Joh. 11, 51 14 cf. lib. III tom. V p. 745 M.

VLATS 1 ὑπερνοοῖτο T 2 τῶν οὐσιῶν om. V 4 σημάνοιεν VLTS 10 ὑπὸ correxi: ἐπὶ libri v 16—17 παραδεχομένοις T 17 ἐλάττωσιν: ἀλλοίωσιν V 24 πρὸς τὸ τέλειον V 30 ἰδεῖν ἔστι TS 31 ἑαυτὴν v

τοῖς ἰδίοις συνίστησι λόγοις, καθ᾽ ἑαυτοῦ τρέπει τὰ μηχανήματα. ἡμεῖς δὲ πάλιν τοῖς γεγραμμένοις κατ᾽ αὐτὴν τὴν λέξιν ἀκολουθήσωμεν, ὡς ἂν φανερὸν γένοιτο πᾶσιν ὅτι πλὴν τοῦ βούλεσθαι κακουργεῖν οὐδεμίαν ἰσχὺν πρὸς τὴν κακίαν ὁ παρ᾽ αὐτῶν λόγος ἔχει.

Ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν εἰρημένων· εἰκότως φαίη 89 τις ἂν τὴν κυριωτάτην καὶ πρώτην καὶ μόνην ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑποστᾶσαν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας. τίς οὐκ *652 M.* οἶδεν ὅτι τὸ χωρίζον ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τὴν ἐκκλησίαν ἡ τοῦ κτίσματός ἐστι φωνὴ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λεγομένη; οὐκοῦν ὁμολογουμένης παρὰ πᾶσι τῆς κατὰ τὸ δόγμα διαφορᾶς, τὸν ἐπιχειροῦντα δεικνύειν τῶν ἡμετέρων τὰς ἰδίας ὑπολήψεις ἀληθεστέρας τί πράττειν εὐλογώτερον ἦν, κατασκευάζειν δηλονότι τὸν ἴδιον λόγον, δι᾽ ὧν οἷόν τε ἦν, ἀποδεικνύντα κτιστὸν τὸν κύριον εἶναι δεῖν οἴεσθαι, ἢ τοῦτον παρέντα νομοθετεῖν τοῖς ἀκούουσιν ὡς ὁμολογούμενα τὰ ἀμφιβαλλόμενα λέγειν; ἐγὼ μὲν ἐκεῖνό φημι· τάχα δὲ καὶ 90 πάντες, οἷς μέτεστι διανοίας, τοῦτο παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων ἐπιζητήσουσι, τὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου πρῶτον ἐπί τινος ἀναντιρρήτου βάσεως στήσαντας οὕτω τοῖς ἀκολούθοις ἐναγωνίζεσθαι. οὑτοσὶ τοίνυν ἀφεὶς τὴν περὶ τοῦ χρῆναι κτι- 91 στὸν αὐτὸν οἴεσθαι κατασκευὴν τὰ ἐφεξῆς διεξέρχεται, τῷ ἀνυποστάτῳ λήμματι τὴν τῶν λογισμῶν ἀκολουθίαν ἁρμόζων, οἷόν τι πάσχουσιν οἱ ταῖς ματαίαις ἐπιθυμίαις κατὰ ψυχὴν ἐμβαθύνοντες, ἢ πρὸς βασιλείαν ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν σπουδαζομένων ταῖς ἐννοίαις διαχεόμενοι· οὐχ ὅπως ἂν γένοιτό τι τῶν σπουδαζομένων αὐτοῖς ἐπινοοῦσιν, ἀλλ᾽ ὡς τούτου παρόντος διατιθέασιν ἑαυτοῖς καὶ οἰκονομοῦσι πρὸς τὸ δοκοῦν τὸ εὐτύχημα, διά τινος ἡδονῆς τοῖς ἀνυπ-

6 sq. Bas. c. Eun. l. II p. 576 A

VLATS 3 ἀκολουθήσομεν v   8 ἐνέργειαν VL   16—17 ἀποδεικνύοντα A ἀποδεικνύειν L   17 τοῦτο S v   19 ἔχειν καὶ ante λέγειν add. V   22 στήσαντες L compendio syllabae -ας suprascripto   23 οὑτωσὶ L ω in ο corr. L²   25 ἀκολούθειαν v   29 verba ab ἐπινοοῦσιν usque ad 30 ἑαυτοῖς om. A   30 οἰκοδομοῦσι V

92 ἄρκτοις ἐπιπλανώμενοι. οὕτως ἡμῖν καὶ ὁ σοφὸς λογο-
γράφος τὴν πολυθρύλητον ἑαυτοῦ διαλεκτικὴν οὐκ οἶδα
ὅπου κατακοιμίσας, πρὶν ἀποδεῖξαι περὶ τοῦ ζητουμένου,
καθάπερ τισὶ παιδίοις διαμυθολογεῖται τὴν ἀπατηλὴν ταύ-
την καὶ ἀκατάσκευον τοῦ καθ' ἑαυτὸν δόγματος φλυαρίαν
οἷον διήγημά τι παροίνιον ἐκτιθέμενος.
93 Λέγει γὰρ τὴν ἐνεργείᾳ τοῦ πατρὸς ὑπο-
στᾶσαν οὐσίαν δέχεσθαι τὴν τοῦ γεννήματος
καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίαν.
τίς ἀπέδειξε λόγος ἐνεργείᾳ τινὶ κατασκευαστικῇ τὸν υἱὸν
ὑποστῆναι, τὴν δὲ φύσιν τοῦ πατρὸς ἀνενέργητον ὡς πρὸς
τὴν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ μεῖναι; τὸ γὰρ ἀμφιβαλλόμενόν
τε καὶ ζητούμενον τοῦτο ἦν, εἴτε ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἐγέν-
νησε τὸν υἱὸν εἴτε τι τῶν ἔξωθεν παρεπομένων τῇ φύσει
94 τοῦτον εἰργάσατο. τῆς τοίνυν ἐκκλησίας κατὰ τὴν θείαν
διδασκαλίαν ἀληθῶς θεὸν εἶναι τὸν μονογενῆ πιστευούσης,
τὴν δὲ <τῆς> πολυθεΐας δεισιδαιμονίαν βδελυσσομένης καὶ
διὰ τοῦτο τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν οὐ προσδεχομένης, ὡς
ἂν μὴ τῇ παραλλαγῇ τῶν οὐσιῶν ὑπὸ ἀριθμὸν αἱ θεό-
τητες πίπτοιεν, ὅπερ οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τὴν πολυθεΐαν
πάλιν ἐπεισάγειν τῷ βίῳ, ταῦτα τοίνυν τῆς ἐκκλησίας ἰδιω-
τικῶς διδασκούσης, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ
ἀληθινὸς θεὸς κατ' οὐσίαν ὁ μονογενής ἐστι θεός, τὸν
ἀντιβαίνοντα τοῖς ἐγνωσμένοις πῶς ἀνατρέπειν ἔδει τὴν
προειλημμένην ὑπόληψιν; οὐχὶ τῷ κατασκευάζειν τὸν ἀντι-
κείμενον λόγον, διά τινος ὁμολογουμένης ἀρχῆς συναποδει-
κνύοντα τὸ ἀμφίβολον; οὐκ ἂν οἶμαί τινα τῶν νοῦν ἐχόν-
95 των ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα ζητῆσαι. ἀλλ' οὗτος ἀπὸ τῶν
ἀμφισβητουμένων ἄρχεται καὶ ὡς ἀποδεδειγμένον τὸ ἀμφι-
βαλλόμενον ἀρχὴν τῷ ἐφεξῆς δίδωσι λόγῳ. ἀποδειχθέντος

VLATS 1 καὶ om. A 3 κατακοιμήσας v ἀποδείξῃ v
7 τὴν: τῇ VL 11 ἀνενέργητον εἶναι ὡς L pr., sed εἶναι expunxit
14 τι om. V παρεπόμενον L 16 θεὸς V 17 τῆς addidi
18 οὐ om. V ead. man. μὴ sscr. παραδεχομένης L 19—20 θειό-
τητες v 25 οὐχὶ τὸ v 25—26 τὸν λόγον τὸν ἀντικείμενον V
29 ἀμφισβητουμένον L ἀποδεδειγμένων TS v 29—30 τὸ ἀμφι-
βαλλόμενον L, om. VATS v

γὰρ πρότερον ὅτι διά τινος ἐνεργείας ὁ υἱὸς ὑπέστη, τίς
ἂν ἦν μάχη πρὸς τὸ ἑπόμενον, τὸ εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὴν 653 M.
τοῦ ποιήματος προσηγορίαν λέγειν τὴν δι' ἐνεργείας τινὸς
ὑποστᾶσαν οὐσίαν; ἕως δ' ἂν ἀκατάσκευον ᾖ τὸ προηγού-
μενον, πῶς ἰσχὺν ἔχει τὸ ἐφεπόμενον, εἰπάτωσαν οἱ τῆς
ἀπάτης συνήγοροι. καὶ γὰρ εἴ τις πτηνὸν γενέσθαι καθ' 96
ὑπόθεσιν δοίη τὸν ἄνθρωπον, περὶ τῶν ἐφεξῆς οὐκέτι μα-
χήσεται. καὶ πτήσεται γάρ πως ὁ πτηνὸς γενόμενος καὶ
ἄνω τῆς γῆς ἑαυτὸν ἀνάξει, μετάρσιος ἐπὶ πτερύγων δι'
ἀέρος φερόμενος. ἀλλὰ σκεπτέον πῶς ἂν γένοιτο πτηνὸς
ὁ τὴν φύσιν οὐ λαχὼν ἐναέριον, τούτου δὲ μὴ ὄντος, μάταιον
τὸ μετὰ τοῦτο διεξιέναι. κἀκεῖνος τοίνυν τουτὶ πρῶτον ἐπι- 97
δειξάτω, τὸ μάτην πεπιστευκέναι τὴν ἐκκλησίαν ἀληθῶς
εἶναι τὸν μονογενῆ υἱόν, οὐ κατὰ θέσιν εἰσποιηθέντα ψευ-
δωνύμῳ πατρί, ἀλλὰ κατὰ φύσιν γεννητῶς ἐκ τοῦ ὄντος
ὄντα, μὴ ἀπεξενωμένον τῆς τοῦ γεννήσαντος φύσεως. ταῦτα
πρῶτον ὡς ψευδῆ διελεγξάτω, καὶ τότε περὶ τῶν ἀκολού-
θων διεξιὼν πιθανὸς ἔσται. ἕως δ' ἂν τὸ πρῶτον ἀναπό-
δεικτον ᾖ, φλυαρίας ἐστὶν ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς δευτέροις. καί 98
μοι μηδεὶς ὑποκρουέτω καὶ τὸ παρ' ἡμῶν διομολογούμενον
διὰ κατασκευῆς κυρωθῆναι· ἀρκεῖ γὰρ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ
ἡμετέρου λόγου τὸ πατρόθεν ἥκειν πρὸς ἡμᾶς τὴν παρά-
δοσιν, οἷόν τινα κλῆρον δι' ἀκολουθίας ἐκ τῶν ἀποστόλων
διὰ τῶν ἐφεξῆς ἁγίων παραπεμφθέντα. οἱ δὲ πρὸς τὴν 99
καινότητα ταύτην μετατιθέντες τὰ δόγματα πολλῆς ἂν δέ-
οιντο τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας, εἰ μέλλοιεν μὴ τοὺς
κονιορτώδεις τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐριπίστους, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἐμβριθεῖς τε καὶ βεβηκότας ταῖς διανοίαις προσάγεσθαι·
ἕως δ' ἂν ἀκατάσκευος αὐτοῖς καὶ ἀναπόδεικτος ὁ λόγος
προφέρηται, τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ κτηνώδης, ὡς τῶν

VLATS 1 τὸ ante πρότερον add. V ἀπέστη V καὶ ante τίς add. A 7—8 μαχήσεται S: δοθήσεται VLAT v 11 ὁ om. A ἀέριον A 12 τουτὶ: τοῦτο v 16 ἐξεξενωμένον L 17 διελεγχέτω A 21 κυριωθῆναι T 22 πατρόθεν ἥκειν: ἔχειν πατρόθεν ἤκουσαν VT v 22—23 τὴν παράδοσιν πρὸς ἡμᾶς V 23 δι' ἀκολούθου A 24 διὰ: καὶ A 25 μετατεθέντες T 26 μέλοιεν V μέλλομεν L 29 αὐτοῖς om. V 30 προφέρεται VL προφέροιτ' ἂν v

εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν καθεξῆς ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις διαλαμψάντων ἀσθενεστέραν τὴν διδασκαλίαν
τῆς ἀναποδείκτου φλυαρίας ποιήσασθαι;

100 Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ δυσφωρατότατον τῆς ἀγχινοίας τοῦ
λογογράφου, ὅπως τῇ περιουσίᾳ τῆς διαλεκτικῆς ἐμπειρίας
πρὸς τοὐναντίον εὐμηχάνως τοὺς ἀκεραιοτέρους ἐφέλκεται.
προσέρριψε τῇ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος προσ-
ηγορίᾳ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ γεννήματος, εἰπὼν εἰς ἑαυτὴν
δέχεσθαι τὰ ὀνόματα ταῦτα τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν, καὶ ὥσπερ
ἐν μεθυόντων συνεδρίῳ δημηγορῶν οἴεται μηδενὶ κατά-
φωρον ἑαυτοῦ τὴν περὶ τὸ δόγμα κακουργίαν γενήσεσθαι.
τῷ γὰρ συνάψαι τὸ γέννημα τῷ κτίσματί τε καὶ τῷ ποιή-
ματι ἐκκλέπτειν ἡγεῖται τὴν κατὰ τὸ σημαινόμενον τῶν
ὀνομάτων διαφορὰν διὰ τῆς τῶν ἀκοινωνήτων συντάξεως.
101 ταῦτα τὰ σοφὰ τῆς διαλεκτικῆς μηχανήματα. ἀλλ' ἡμεῖς
οἱ ἰδιῶται τῷ λόγῳ τὸ μὲν εἶναι τοῦτο κατὰ τὴν φωνὴν
656 M. καὶ τὴν γλῶσσαν, ὅπερ ὁ λόγος περὶ ἡμῶν δείκνυσιν, οὐκ
ἀρνούμεθα, ὠτία δέ, καθώς φησιν ὁ προφήτης, κατηρ-
τίσθαι καὶ ἡμῖν πρὸς ἀκοὴν εὐσύνετον ὁμολογοῦμεν. διόπερ
οὐδὲν διὰ τῆς συναφείας τῶν ἀκοινωνήτων ὀνομάτων εἰς
τὴν τῶν σημαινομένων σύγχυσιν ὑπαγόμεθα· ἀλλὰ κἂν ὁ
μέγας ἀπόστολος κατὰ ταὐτὸν ὀνομάσῃ ξύλα καὶ χόρτον
καὶ καλάμην χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους,
καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μνημονευθέντων ἐπὶ κεφαλαίου συλ-
λογιζόμεθα, καὶ τὴν φύσιν ἑκάστου τῶν κατωνομασμένων
102 ἰδιαζόντως οὐκ ἀγνοήσομεν. οὕτω καὶ νῦν γεννήματος
καὶ ποιήματος κατὰ ταὐτὸν μνημονευθέντων, ἐκ τῶν
φωνῶν ἐπὶ τὰ σημαινόμενα μεταβάντες οὐ τὴν αὐτὴν ἑκάστῳ

9 Bas. c. Eun. l. II p. 588 C 18 Jes. 50, 5 22 I. Cor. 3, 12

VLATS 3 διὰ ante τῆς add. Migne ποιήσασθαι i. q. ἡγήσασθαι 4 δυσφωρατότατον correxi: δυσφωρατώτατον TS δυσφορώτατον VL διαφορώτατον A διαφορωτότατον v 10—11 κατάφορον v 12 τὸ γὰρ TS τὸ γέννημα post ποιήματι traiecit A 13 κλέπτειν A 14 ὀνομάτων: ὄντων ὀνομάτων VL 19 ἡμῶν VL 21 χύσιν V 22 ὀνομάσῃ: ὀνομάτων L 24 ἐπὶ κεφαλαίοις V 26 καὶ νῦν καὶ γεννήματος A

τῶν ὀνομάτων ἐνθεωροῦμεν διάνοιαν· ἄλλο γάρ τι τὸ κτίσμα καὶ ἕτερον σημαίνει τὸ γέννημα, ὥστε κἂν ἐκεῖνος μειγνύῃ τὰ ἄμεικτα, ὁ συνετὸς ἀκροατὴς διακεκριμένως ἀκούσεται καὶ δείξει τῶν ἀδυνάτων εἶναι τὴν τοῦ γεννήματος καὶ τὴν τοῦ κτίσματος προσηγορίαν μίαν τινὰ φύσιν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι. εἰ γὰρ τὸ ἕτερον ἀληθεύοιτο τούτων, ψεῦδος ἐξ ἀνάγκης ἔσται τὸ ἕτερον, ὥστε εἰ κτίσμα εἴη, μὴ εἶναι γέννημα, καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἰ γέννημα λέγοιτο, ἀλλοτριοῦσθαι τῆς ἐπωνυμίας τοῦ κτίσματος.

Ἀλλά φησιν ὁ Εὐνόμιος εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι 103 τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας. μή τι διὰ τῶν ὑπολοίπων κατησφαλίσατο τὸν ἀκέφαλον τοῦτον καὶ ἄρριζον λόγον (ὡς οὐδεμία διὰ τῶν πρώτων κατεβλήθη πρὸς τὸ κατασκευαζόμενον δύναμις) ἢ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ἔχεται ματαιότητος, οὐκ ἀπό τινος τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας τὴν ἰσχὺν προσλαβόντα, ἀλλὰ διεξοδικήν τε καὶ ἀκατάσκευον ὥσπερ ἐπὶ τῆς τῶν ὀνείρων διηγήσεως τὴν τῆς βλασφημίας ἔκθεσιν ἔχοντα; λέγει γὰρ 104 τοῖς εἰρημένοις ἐπισυνάψας ταῦτα ὅτι ἀμεσίτευτον μὲν ἔχουσαν τὴν γέννησιν, ἀμερίστως δὲ σῴζουσαν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ πεποιηκότα καὶ κτίσαντα σχέσιν. εἰ γὰρ τὸ ἀμεσίτευτόν τε καὶ ἀμέριστον καταλιπόντες αὐτὴν ἐφ᾽ ἑαυτῆς θεωρήσαιμεν τὴν τῶν ῥημάτων διάνοιαν, εὑρήσομεν ὅτι πανταχοῦ τὸ ληρῶδες τῆς διδασκαλίας δι᾽ οὐδενὸς ἰσχυροποιούμενον λόγου ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀπατωμένων προσρίπτεται. τὸν γεγεννηκότα, φησί, καὶ κτίσαντα καὶ ποιήσαντα. ταῦτα κἂν τρία δοκῇ, δύο νοημάτων περιέχει 105 τὴν σημασίαν, τῷ τὰς δύο φωνὰς ἰσοδυναμεῖν ἀλλήλαις

1 eadem iungit Eun. ap. Bas. l. II p. 613 D (cf. 616 A)

VLATS 1 θεωροῦμεν A 2 σημαίνει post κτίσμα collocat V γέννημα: γεννώμενον A 6 ἀληθεύοι V 14 ἄριζον V ὡς: ᾧ A ὃς v οὐδεμιᾷ v 14—15 κατεβλήθη διὰ τῶν πρώτων V πρῶτον L 15 δυνάμει v 17 προλαβόντα v 24 ἀμέριστον v: ἀόριστον libri 29 δοκεῖ v ἔχει v

κατὰ τὴν ἔννοιαν. τὸ γὰρ ποιῆσαι τῷ κτίσαι ταὐτόν ἐστιν, ἕτερον δὲ παρὰ τὰ εἰρημένα ἡ γέννησις. τῆς οὖν κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψεως πρὸς διαφόρους ἐννοίας ἐκ τῆς τῶν ῥημάτων σημασίας μεριζομένης, τίς ἡμῖν ἐπέδειξε λόγος ταὐτὸν εἶναι τῇ γεννήσει τὸ ποίημα, ἵνα τὴν μίαν
657 *M.* **106** οὐσίαν τῇ τῶν ῥημάτων διαφορᾷ προσαρμόσωμεν; ἕως γὰρ ἂν ἡ συνήθης κρατῇ σημασία τῶν λέξεων καὶ μηδεὶς εὑρίσκηται λόγος ὁ μετασκευάζων εἰς τὸ ἐναντίον τὰς τῶν ῥημάτων ἐμφάσεις, οὐκ ἐνδέχεται μίαν τινὰ φύσιν πρὸς τὴν τοῦ ποιήματος καὶ γεννήματος ἔννοιαν διασχισθῆναι. ἐπειδὴ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ λεγόμενον τούτων ἑκάτερον ἰδιάζουσαν ἔχει τὴν ἑρμηνείαν, ἀνάγκη πᾶσα οἰκείαν τε καὶ συγγενῆ τοῖς ὀνόμασι συνεπινοεῖσθαι καὶ τὴν σχετικὴν
107 συζυγίαν. καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ τῶν πρός τι λεγομένων οὐ πρὸς τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ἀκατάλληλον ἔχει τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ κἂν σιωπηθῇ πρὸς ὃ λέγεται, αὐτομάτως μετὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ τὸ συνεζευγμένον ἀκούεται· οἷον δημιουργὸς δοῦλος φίλος υἱὸς καὶ τὰ τοιαῦτα. πάντα γὰρ ὅσα τῇ πρὸς ἕτερον ἀναφορᾷ θεωρεῖται, τὴν οἰκείαν ἕκαστον καὶ συνημμένην τοῦ δηλουμένου συγγένειαν διὰ τῆς προσηγορίας παρίστησιν, ἄμεικτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς κοινω-
108 νίαν. οὔτε γὰρ τοῦ δημιουργοῦ τὸ ὄνομα τῷ υἱῷ συνέζευκται οὔτε ἡ τοῦ δούλου φωνὴ πρὸς τὸν δημιουργὸν ἀναφέρεται οὔτε ὁ φίλος τὸν δοῦλον ἐδήλωσεν οὔτε ὁ υἱὸς τὸν δεσπότην, ἀλλὰ φανερὰν καὶ διακεκριμένην τούτων ἑκάστου τὴν πρὸς τὸ κατάλληλον συζυγίαν ἐπιγινώσκομεν, νοοῦντες διὰ μὲν τοῦ φίλου ἕτερον φίλον, διὰ δὲ τοῦ δούλου τὸν κύριον, τὸ δὲ ἔργον διὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα. οὕτω τοίνυν καὶ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα πρός τι τὴν κυρίαν ἔμφασιν ἔχει. οὐκοῦν συνέζευκται τῷ μὲν γεννήματι ὁ γεννήσας, ὁ δὲ κτίσας τῷ κτίσματι, καὶ δεῖ πάντως, εἴγε μὴ μέλλοιμεν σύγχυσίν τινα

1 Bas. c. Eun. l. II p. 580 C 14—24 l. c. p. 588 C

VLATS 4 ἀπέδειξε LA 8 εὑρίσκεται VLT v 9 ἐμφάσεις: ἐφίσεις L 18 φίλος δοῦλος A τῇ: τῆς L 24—25 ὁ ante υἱὸς om. L 29—30 καὶ τὸ ποίημα om. VT v 30 ἔμφασιν: φύσιν A 31—32 ὁ δὲ κτίσας τῷ κτίσματι: τῷ κτίσματι ὁ κτίσας v

τῶν πραγμάτων διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ὑπαλλαγῆς ἐμποιεῖν, σῴζειν ἑκάστῳ τῶν πρός τι λεγομένων τὸ οἰκείως συσσημαινόμενον.

Φανερᾶς οὖν οὔσης τῆς τῶν λέξεων τούτων ἐννοίας 109
πρὸς ὅ τι βλέπει, πῶς ὁ διὰ τῆς λογικῆς τεχνολογίας προάγων τὰ δόγματα τὴν οἰκείαν τῶν πρός τι διάνοιαν ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τούτων οὐ κατενόησεν, ἀλλ᾽ ἁρμόζειν οἴεται τῷ πεποιηκότι τὸ γέννημα καὶ τῷ γεγεννηκότι τὸ ποίημα, λέγων τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν εἰς ἑαυτὴν δέχεσθαι τὰς τοῦ γεννήματος καὶ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορίας, ἀμέριστον δὲ σῴζειν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ ποιήσαντα καὶ κτίσαντα σχέσιν; τὸ γὰρ ἓν πρᾶγμα πρὸς διαφόρους σχέσεις κατα- 110
μερισθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει, ἀλλ᾽ ὁ μὲν υἱὸς τῷ πατρὶ προσῳκείωται καὶ τὸ γεννηθὲν τῷ γεννήσαντι, τὸ δὲ ποίημα πρὸς τὸν πεποιηκότα τὴν ἀναφορὰν ἔχει· πλὴν εἰ μή τινα κατάχρησιν ἐν ἀδιαφόρῳ τινὶ συνηθείᾳ ῥημάτων κυριωτέραν ἡγοῖτό τις εἶναι τῆς προσφυοῦς σημασίας.

Τίσιν οὖν λογισμοῖς καὶ ποίαις κατασκευαῖς κατὰ τὴν 111
ἄμαχον διαλεκτικὴν ἐκείνην εἰς τοὐναντίον τὰς δόξας τῶν πολλῶν μεταστήσας ταῦτα κατ᾽ ἐξουσίαν διέξεισιν, ὅτι τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ καὶ κτίστου καὶ πατρὸς νοουμένου τε καὶ *660 M.*
λεγομένου ὁ υἱὸς πρὸς ἀμφοτέρας τὰς προσηγορίας ἐπιτηδείως ἔχει, καὶ κτίσμα καὶ γέννημα κατὰ τὸ ἴσον λεγόμενος; τῆς γὰρ τοῦ λόγου συνηθείας τε καὶ ἀκριβείας 112
οἰκείως διακρινούσης τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων καὶ τὸ μὲν τῆς γεννήσεως ὄνομα ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας γεννωμένων λεγούσης, τὸ δὲ τῆς κτίσεως ἐπὶ τῶν ἔξωθεν τῆς τοῦ κατασκευάζοντος φύσεως συνισταμένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν θείων δογμάτων ἐν τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας πατέρα καὶ υἱὸν παραδεδωκότων, οὐ κτίστην καὶ ἔργον, ὡς ἂν μή τις γένοιτο παραφορὰ πρὸς τὸ βλάσφημον, εἰς τὸ

VLATS 1 ἐπαλλαγῆς A 2—3 συνσημαινόμενον A συχσημαινόμενον L σημαινόμενον V 8 καὶ om. v γεννηκότι v 12—13 κτίσαντα καὶ ποιήσαντα σχέσιν V 17 διαφόρῳ ATS 19 τίσιν om. v κατασκευαῖς om. v 21 κατ᾽ ἐξουσίαν: κατεξουσιάσας S v 27 ἐξ αὐτῶν L sscr. ῆς 29 συνισταμένων V: ἐπισταμένων LATS v ἐπισταμένης Oehlerus

ἀλλότριόν τε καὶ ξένον τῆς τοιαύτης προσηγορίας τὸν υἱὸν
ἀπωθούσης, μηδέ τινα πάροδον λάβοι τὰ ἄθεα δόγματα τὰ
τῆς κατ᾽ οὐσίαν οἰκειότητος τὸν μονογενῆ τοῦ πατρὸς ἀφο-
ρίζοντα, ὁ λέγων τῷ υἱῷ τὴν τοῦ ποιήματος ἁρμόζειν προσ-
ηγορίαν ἐρεῖ πάντως κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ ἐπὶ τοῦ ποιή-
ματος τὴν τοῦ υἱοῦ κλῆσιν προσφυῶς ἔχειν, ὥστε, εἰ ὁ
υἱὸς κτίσμα καὶ ὁ οὐρανὸς υἱὸς καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστον τῶν
γεγονότων κυρίως κατὰ τὸν λογογράφον τῇ τοῦ υἱοῦ προσ-
113 ηγορίᾳ κατονομάζεται. εἰ γὰρ ἐκεῖνος οὐχὶ τῷ κοινωνεῖν
τῷ γεγεννηκότι τῆς φύσεως ἔχει τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καθὸ
κτιστός ἐστι, κατὰ τοῦτο υἱὸς ὀνομάζεται, ὁ αὐτὸς δώσει
λόγος καὶ ἀμνὸν καὶ κύνα καὶ βάτραχον καὶ πάντα ὅσα
θελήματι τοῦ πεποιηκότος ὑπέστη, τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ
κατονομάζεσθαι. εἰ δὲ τούτων ἕκαστον διὰ τὸ ἔξω τῆς
τοῦ θεοῦ φύσεως εἶναι υἱὸς οὐκ ἔστιν οὐδὲ θεὸς λέγεται,
κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως ὁ κυρίως υἱὸς διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς
εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τῆς φύσεως υἱός ἐστι καὶ θεὸς εἶναι
114 ὁμολογεῖται. ἀλλὰ μυσάττεται τὴν τῆς γεννήσεως ἔννοιαν
καὶ ἀφορίζει τῶν θείων δογμάτων τῇ σαρκώδει φυσιολογίᾳ
διαβάλλων τὸ ὄνομα. ἀλλ᾽ ἱκανῶς ὑπὲρ τούτων ἐν τοῖς
φθάσασιν ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι κατὰ τὸν προφήτην φο-
βοῦνται φόβον ὅπου οὐκ ἔστι φόβος. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀν-
θρώπων οὐ πᾶσα γέννησις ἐδείχθη κατὰ πάθος συνιστα-
μένη, ἀλλ᾽ ἡ μὲν ὑλικὴ διὰ πάθους, ἡ δὲ πνευματικὴ
καθαρὰ καὶ ἀκήρατος (τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύ-
ματος πνεῦμα καὶ οὐχὶ σὰρξ γίνεται, τῷ δὲ πνεύματι
οὐδεμία παθητικὴ συνθεωρεῖται διάθεσις), ἐπειδὴ διὰ τῶν
καθ᾽ ἡμᾶς ὑποδειγμάτων ἀναγκαῖον ἐφάνη τῷ λογογράφῳ
τὴν θείαν ἐπιλογίζεσθαι δύναμιν, πεισάτω ἑαυτὸν ἐκ τοῦ

20 ἐν τ. φθάσ.] cf. supra § 1 sq. et 24 sq. 22 Ps. 13, 5 Sw. 25 Joh. 3, 6 28 cf. supra § 1 sq.

VLATS 2 ἀθέατα V τὰ ante τῆς om. VL 7 ὁ ante οὐρανός om. v 15 τοῦ θεοῦ correxi: τοῦ υἱοῦ libri v. distinguuntur quae ex natura et quae extra naturam patris et creatoris fiunt vel generantur (cf. 83, 29 τοῦ κατασκευάζοντος scil. θεοῦ et 17 τοῦ γεγεννηκότος eiusdem) 22 ὅπου: οὗ v 27 θεωρεῖται A

ἑτέρου τῆς γεννήσεως τρόπου τὸ περὶ τὴν θείαν γέννησιν ἀπαθὲς ἐννοεῖν. ἀλλὰ τὰς τρεῖς ταύτας μετ' ἀλλήλων 115 προσηγορίας συγχέας, ἐξ ὧν ἰσοδυναμοῦσιν αἱ δύο, συναρπάζειν οἴεται τοὺς ἀκούοντας διὰ τῆς τῶν δύο φωνῶν κατὰ τὸ σημαινόμενον κοινωνίας τὸ καὶ τὴν τρίτην ὡσαύτως οἴεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος προσηγορία ἔξω τῆς τοῦ πεποιηκότος φύσεως εἶναι τὸ πεποιημένον ἐνδείκνυται, προσάπτει τούτοις τὴν φωνὴν τοῦ γεννήματος, ὡς ἂν καὶ τοῦτο τοῖς προειρημένοις συνερμηνεύοιτο. ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου κακουργία καὶ ἀπάτη καὶ φενακισμὸς ὀνομάζεται, οὐ πεφροντισμένη καὶ τεχνική τις ἀπόδειξις. μόνη γὰρ ἡ διὰ τῶν ὁμολογουμένων φανε- 116 ροῦσα τὸ ἀγνοούμενον ἀπόδειξις λέγεται, τὸ δὲ παραλογί- *661 M.* ζεσθαι διὰ κακουργίας καὶ ὑπεκκλέπτειν τὸν ἔλεγχον καὶ συγχεῖν ἐν ταῖς ἐπιπολαίοις ἀπάταις τὴν διάνοιαν τῶν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατεφθαρμένων τὸν νοῦν οὐκ ἄν τις τῶν σωφρονούντων ἀπόδειξιν τεχνικὴν ὀνομάσειεν.

Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν μετέλθωμεν. ἀμεσί- 117 τευτον δέ φησιν εἶναι τῆς οὐσίας τὴν γέννησιν καὶ ἀμερίστως σῴζειν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ ποιήσαντα καὶ κτίσαντα σχέσιν. εἰ 118 μὲν οὖν τὸ ἀμέριστόν τε καὶ ἀμεσίτευτον εἰπὼν τῆς οὐσίας ἐν τούτῳ τὸν λόγον ἔστησεν, οὐκ ἂν τῆς εὐσεβοῦς ὑπολήψεως παρετράπη, ἐπεὶ καὶ παρ' ἡμῶν ὁμολογεῖται τοῦ υἱοῦ τὸ πρὸς τὸν πατέρα συναφές τε καὶ ἀμεσίτευτον, ὡς μηδὲν εἶναι τὸ διὰ μέσου τούτων παρενειρόμενον, ὃ μεταξὺ τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα συναφείας εὑρίσκεται, μὴ διαστηματικόν τι νόημα, μὴ αὐτὸ τὸ ἀκαρές τε καὶ ἄτομον, ὃ διχῇ τεμνομένου τοῦ χρόνου τῷ παρῳχηκότι τε καὶ τῷ

15 II. Tim. 3, 8 (cf. I. Tim. 6, 5)

VLATS 2 ἀπαθῶς A 3 αἱ δύο i. e. ποίημα et κτίσμα 3—4 συναρπάζειν mente 'arripere' cf. iam Anon. dialex. soph. (Diels, Fragmente der Vorsokratiker II) c. 6, 11 Xen. Mem. I 4, 8 11 πεφορτισμένη L τεχνική: παιδική L 14 ὑπερκλέπτειν V ὑποκλέπτειν AS v 15 ἐν: ἐπὶ A 18 ἀκολούθειαν v 23 ante ἔστησεν ras. complur. litt. V

μέλλοντι κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἀμερῶς ἐφ᾽ ἑαυτοῦ νοεῖται, οὔτε τοῦ παρῳχηκότος οὔτε τοῦ μέλλοντος μέρος γενέσθαι δυνάμενον διὰ τὸ εἶναι καθόλου ἀδιάστατόν τε καὶ ἄτομον καὶ ᾧπερ ἂν προστεθῇ ἀνεπίδηλον. τὸ οὖν καθαρῶς ἄμεσον
119 οὐδενὶ τοιούτῳ μεσιτεύεσθαι λέγομεν. οὐ γὰρ ἂν ἔτι ἄμεσον εἴη τὸ μέσῳ τινὶ διειργόμενον· εἰ τοίνυν κἀκεῖνος ἀμεσίτευτον εἶναι εἰπὼν τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν μηδὲν τῶν εἰρημένων ἐπήνεγκε, τὴν εὐσεβῶς νοουμένην τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα συνάφειαν ἐδογμάτιζεν. ἐπειδὴ δὲ καθάπερ μεταμεληθεὶς ἐφ᾽ οἷς εἴρηκεν εὐθὺς ἐπήγαγεν ὅτι σῴζει τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ πεποιηκότα καὶ κτίσαντα σχέσιν, ἐμόλυνε τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα, τῷ καθαρῷ λόγῳ τὴν βλάσφημον φωνὴν ἐπε-
120 μέσας. δῆλον γὰρ ὅτι κἀκεῖ τὸ ἀμεσίτευτον οὐ πρὸς τὸ εὐσεβὲς βλέπει, ἀλλ᾽ ὡς ἄν τις λέγοι μεταξὺ τοῦ ἥλου καὶ τοῦ χαλκέως μεσιτεύειν τὴν σφύραν, ταύτης δὲ εἶναι τὴν κατασκευὴν ἀμεσίτευτον, οὔπω γὰρ τῶν ὀργάνων ὑπὸ τῆς τέχνης ἐξευρημένων, ἐπινοίᾳ τινὶ τὴν σφύραν, <οὐ> δι᾽ ἑτέρου τινὸς ὀργάνου, παρὰ τοῦ τεχνίτου πρώτην γενέσθαι καὶ οὕτω διὰ ταύτης τὰ ἄλλα, ταῦτα καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς νοεῖν ἡ τοῦ ἀμεσιτεύτου λέξις τὸν λογο-
121 γράφον ἐνδείκνυται. καὶ οὐ μόνος ἐν τούτῳ πεπλάνηται κατὰ τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος ὁ Εὐνόμιος, ἀλλ᾽ ἔστι καὶ ἐν τοῖς Θεογνώστῳ πεπονημένοις τὸ ἴσον εὑρεῖν, ὅς φησι τὸν θεὸν βουλόμενον τόδε τὸ πᾶν κατασκευάσαι πρῶτον τὸν υἱὸν οἷόν τινα κανόνα τῆς δημιουργίας προϋποστήσασθαι, οὐδὲ ἐκεῖνος συνιδὼν ἐν τῷ λόγῳ τὸ ἄτοπον, ὅτι τὸ μὴ ἑαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλο τι γινόμενον ἀτιμότερόν ἐστι πάντως τοῦ δι᾽ ὃ γίνεται, ὡς τὸ γεωργικὸν ἐργαλεῖον τῆς

VLATS 1 ἐνεστὸς L 4 ὅπερ ἂν L v 5 λέγωμεν L 6 ἂν ante εἴη iterat V 7 τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν L μηδὲν: μὴ δὲ L 8 τοῦ υἱοῦ νοουμένην A 9 δὲ om. VL 13—14 ἐπεμέσας φωνὴν S 15 ἡλίου L 16 μεσιτεύων V 16—17 ταύτης δὲ αὐτῆς τὴν A, om. εἶναι 19 οὐ supplevi, post σφύραν et ὀργάνου distinxi 22 μόνον A 24 θεογνώστως A πεποιημένοις A 27 ἐκεῖνος Harder: ἐκεῖνο libri v 28 δι᾽ ἄλλο τι: διά τι VLA γενόμενον VLA, om. TS v γινόμενον correxi

ζωῆς χάριν ἐπιτηδεύομεν, οὐ μὴν ἐπίσης τιμᾶται τῇ ζωῇ καὶ τὸ ἄροτρον. οὕτω τοίνυν καὶ εἰ διὰ τὸν κόσμον ὁ 122 κύριος, καὶ οὐχὶ δι' ἐκεῖνον τὰ πάντα, προτιμότερα ἂν εἴη τοῦ κυρίου τὰ πάντα ὧν χάριν ἐκεῖνον γενέσθαι λέγουσι. τοῦτο καὶ νῦν διὰ τοῦ λόγου κατασκευάζουσι, δι' ὧν ἀμεσίτευτον ἔχειν τὸν υἱὸν τὴν πρὸς τὸν κτίσαντα καὶ πεποιηκότα *664 M.* σχέσιν διϊσχυρίζονται.

Ἀλλὰ φιλανθρωπεύεται τοῖς ὑπολοίποις καί φησιν 123 οὐδενὶ τῶν δι' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν γενομένων συγκρίνεσθαι. τοιαῦτα δωροφοροῦσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ τῷ κυρίῳ, δι' ὧν περιφανέστερον ἡ βλασφημία κατασκευάζεται. τί γάρ, εἰπέ μοι, τῶν ὑπολοίπων, ὅσα κατὰ τὴν κτίσιν ἐστί, τὴν πρὸς ἑκάτερον σύγκρισιν ἔχει, καθόλου τῆς ἐν ἑκάστῳ φαινομένης ἰδιότητος οὐ προσιεμένης τὴν πρὸς τὰ ἑτερογενῆ κοινωνίαν; οὐκ οὐρανῷ πρὸς γῆν ἐστιν ἡ σύγκρισις, οὐ ταύτῃ πρὸς τοὺς ἀστέρας, οὐ πρὸς τὰ πελάγη τοῖς ἄστροις, οὐ πρὸς τὸν λίθον τῷ ὕδατι, οὐ πρὸς τὰ δένδρα τοῖς ζῴοις, οὐ πρὸς τὰ πτηνὰ τοῖς χερσαίοις, οὐ πρὸς τὰ νηκτὰ τοῖς τετράποσιν, οὐ πρὸς τὰ λογικὰ τοῖς ἀλόγοις. καὶ τί ἄν τις περὶ τῶν καθ' ἕκαστον 124 λέγων διατρίβοι, δεικνὺς ὅτι ταὐτὸν ἔστιν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων εἰπεῖν, ὅπερ ὡς ἐξαίρετον τῷ μονογενεῖ προσερρίφη, τὸ πρὸς μηδὲν τῶν μετ' αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ γεγενημένων τὴν σύγκρισιν ἔχειν; φανερὸν γάρ ἐστιν ὅτι πᾶν, ὅπερ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ νοήσῃς, ἀσύγκριτόν ἐστι τῷ παντί τε καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυχόντος κτίσματος ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν ὡς ἱκανόν ἐστι, τοῦτο καὶ αὔταρκες εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῷ μονογενεῖ θεῷ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ἀποκληροῦται. καὶ τοι- 125

VLATS 1 ἐπετηδεύσαμεν VL   4 τὰ post κυρίου om. V v verba a προτιμότερα usque ad 5 πάντα om. L   5 δι' ὧν: δι' οὗ V 9 μετ' αὐτὴν καὶ δι' αὐτῆς V   10 δορυφοροῦσιν v   11 περιφανεστέρα A 13 ἕτερον v cf. 9 τῶν δι' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν γεν.   14 προϊεμένης V 16 τοὺς om. A   20 ἀλόγοις: ἀγγέλοις S   21 λέγων: λόγων V ἐφ' ἑκάστω A   23 προσερρίφει TS   24 δι' om. L   25 ἑαυτῷ v νοήσας VL   27 verba ab ἀληθῶς usque ad 28 τιμὴν καὶ om. T ἐστι om. A

αὖτα κατασκευάσας πάλιν ἐν τοῖς ὑπολοίποις ταῖς δια-
κένοις αὐτὸν ἀποσεμνύνει τιμαῖς, κύριον καὶ μονογενῆ
προσειπών· ἀλλ' ὡς ἂν μή τις εὐσεβὴς διάνοια διὰ τῶν
ὀνομάτων τούτων τοῖς ἀκηκοόσιν ἐγγένοιτο, εὐθὺς κατα-
μείγνυσι τοῖς εὐσημοτέροις τὰ βλάσφημα. ἔχει δὲ οὕτως ἡ
λέξις. ἅτε δή, φησί, μήτε τῆς γεννηθείσης οὐ-
σίας ἑτέρῳ τινὶ χώραν εἰς κοινωνίαν καταλι-
πούσης· μονογενὴς γάρ· μήτε τῆς τοῦ ποιή-
126 σαντος ἐνεργείας κοινῆς θεωρουμένης. ὢ τῆς
ὕβρεως· ὡς ἐν ἀλόγοις ἢ ἀνοήτοις δημηγορῶν, οἷς οὐκ
ἔστι σύνεσις, κατ' ἐξουσίαν διὰ τῶν ἐναντίων περιάγει τὸν
λόγον, μᾶλλον δὲ ταὐτὸν πάσχει τοῖς ἐστερημένοις τῶν
ὄψεων, ἐπεὶ κἀκεῖνοι πολλάκις ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν βλεπόν-
των ἀσχημονοῦσι, διὰ τὸ μὴ βλέπειν αὐτοὶ τὸ μηδὲ ὁρᾶσθαι
127 ὑποτιθέμενοι. τίνος γὰρ οὐκ ἔστιν συνιδεῖν τὴν ἐν τοῖς
εἰρημένοις ἐναντιότητα; διὰ τὸ γεννηθῆναι, φησίν, ἡ οὐσία
χώραν εἰς κοινωνίαν ἑτέροις οὐ καταλείπει· μονογενὴς γάρ·
καὶ τοῦτο εἰπών, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ἢ μὴ βλέπων αὐτὸς
ἢ μὴ νομίζων ὁρᾶσθαι τὰ μηδεμίαν ἔχοντα κοινωνίαν ὡς
συστοιχοῦντα τοῖς εἰρημένοις προστίθησι, τῇ τοῦ μονογε-
128 νοῦς οὐσίᾳ τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐνέργειαν ἐφαρμόσας. ὁ
γὰρ γεννηθεὶς πρὸς τὸν γεγεννηκότα καὶ ὁ μονογενὴς πρὸς
τὸν πατέρα κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως τὴν ἀναφορὰν ἔχει,
καὶ ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπων οὐ πεποιηκότος ἐνέργειαν,
ἀλλὰ γεννήσαντος φύσιν ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ θεωρεῖ συστοιχίᾳ.
129 Ὁ δὲ καθάπερ φυτῶν ἢ σπερμάτων ἤ τινος ἄλλου
τῶν κατὰ τὴν κτίσιν ἐπιμνησθεὶς τὴν τοῦ ποιήσαντος ἐνέρ-
665 M. γειαν τῇ ὑποστάσει τοῦ μονογενοῦς παρατίθησιν. εἰ μὲν
γὰρ λίθος ἢ ξύλον ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον τῇ θεωρίᾳ προέκειτο,
ἀκόλουθον ἦν προεπινοεῖν τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐνέργειαν·
εἰ δὲ ὁμολογεῖται καὶ παρὰ τῶν ὑπεναντίων ὁ μονογενὴς

VLATS 7—8 καταλειπούσης S v 8—9 ποιήσαντος: ποιήματος V 10 ὡς om. VL 12 δὲ om. et ἐστιν post ταὐτόν add. V 13 πολ-λάκις κἀκεῖνοι A 14 αὐτοῖς VL τὸ ante μηδὲ om. VLA v 16 ἐναντιότητος L α sscr. 20 συστοιχοῦντα A: στοιχοῦντα VLTS v 25 γεννήσαντα L sscr. ος 30 ἂν ante ἦν add. V

θεὸς υἱός τε εἶναι καὶ γεννητῶς ὑποστῆναι, πῶς ἁρμό-
ζουσιν αἱ αὐταὶ φωναὶ τούτῳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις τῶν μορίων
τῆς κτίσεως, καὶ ὅπερ περὶ τοῦ μύρμηκος ἢ τοῦ κώνωπος
ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ κυρίου λέγειν
εὐσεβές εἶναι νομίζουσιν; εἰ γάρ τις καταμάθοι τὴν τοῦ 130
μύρμηκος φύσιν οἷς ἰδιάζει πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ζῴων, οὐκ
ἂν ἔξω τῆς ἀληθείας εἴποι τὴν τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν
ἐνέργειαν κοινὴν πρὸς τὰ ἄλλα μὴ θεωρεῖσθαι. ἃ τοίνυν 131
ἐπὶ τῶν τοιούτων λέγεται, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς
ἀποφαίνονται· καὶ καθάπερ οἱ θηρεύοντες λέγονται βόθροις
τισὶν ὑπολαμβάνειν τῶν θηρίων τὴν πάροδον, κρύπτειν δὲ
τὴν ἐπιβουλὴν διὰ σαθρῶν τινῶν καὶ ἀνυποστάτων τὰ στό-
μια τῶν βόθρων ἐπικαλύπτοντες, ὡς ἂν ἰσόπεδον φαίνοιτο
τῷ παρακειμένῳ τὸ βάραθρον, τοιοῦτόν τι μηχανᾶται κατὰ
τῶν ἀνθρώπων ἡ αἵρεσις, τὸν βόθρον τῆς ἀσεβείας διὰ
τῶν εὐφήμων τούτων καὶ εὐσεβῶν ὀνομάτων οἷον διά τινος
ἐπιπολαίου στέγης ἐπικαλύπτουσα, ὥστε τοὺς ἀλογωτέρους,
ταὐτὸν εἶναι τῇ ἀληθινῇ πίστει τὸ τούτων κήρυγμα διὰ
τῆς τῶν ῥημάτων ὁμολογίας νομίζοντας, πρὸς ψιλὸν τὸ
ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ μονογενοῦς ἐπιδραμόντας, κενεμβα-
τῆσαι τῷ βόθρῳ, τῆς τῶν προσηγοριῶν σημασίας οὐχ ὑπε-
ρειδούσης αὐτῶν τὴν βάσιν, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς ἀρνήσεως τοῦ
Χριστοῦ βάραθρον καταφερούσης. διὰ τοῦτο γεννηθείσης
οὐσίας μέμνηται μηδενὶ χώραν εἰς κοινωνίαν καταλιπούσης
καὶ μονογενῆ ὀνομάζει· ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ βόθρου καλύμ-
ματα. ἐπειδὰν δέ τις παραστάς, πρὶν ὑποληφθῆναι τῷ χά- 132
σματι, καθάπερ τινὰ χεῖρα τὴν διὰ τοῦ λόγου πεῖραν ἐπα-
γάγῃ τῷ λόγῳ, βλέπει τὸν τῆς εἰδωλολατρείας ὄλεθρον
ὑπορωρυγμένον τῷ δόγματι. ὡς γὰρ θεῷ καὶ υἱῷ θεοῦ
προσερχόμενος κτίσμα θεοῦ εὑρίσκει τῇ λατρείᾳ προκεί-

VLATS 1 τε: δὲ L δὴ A γεννητὸς v 2 ἐσχάτοις post 3 κτίσεως coll. v 3 περὶ: ἐν τῇ TS 6 μύρμηκος: μονογενοῦς A
9 καὶ om. A 12 σαθρῶν: σαφῶν A 12—13 στόματα v
13 καλύπτοντες T ὑπόπεδον TS v 14 βάραθρον: βόθρον v
21—22 οὐκ ἐπερειδούσης VL 24 καταλειπούσης S 28 τὸν διὰ τῆς A
εἰδωλολατρίας ATS 29 ὑπωρυγμένον ATS v 30 προσκείμενον prius
LA sed σ eras.

μενον. διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς περιφέρουσιν, ἵν' εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀπατωμένοις ὁ ὄλεθρος, ὡς εἴ τις ἄρτῳ τὸ δηλητήριον καταμείξας θανάτῳ τοὺς δεομένους τῆς τροφῆς δεξιώσαιτο, οὐκ ἂν δεξαμένους γυμνὸν προσέσθαι τὸ φθοροποιὸν δηλητήριον, μὴ δελεασθέντας πρὸς τὸ φαινόμενον. σοφῶς τοίνυν κατά γε τὸν
133 ἑαυτοῦ νοῦν πρὸς τὸ σπουδαζόμενον βλέπει. εἰ γὰρ παντελῶς ἐξέβαλε τοῦ καθ' ἑαυτὸν δόγματος τοῦ υἱοῦ τὴν φωνήν, ἀπαράδεκτος ἡ ἀπάτη τοῖς ἀνθρώποις ἐγίνετο, φανερῶς διαβοωμένης τῆς ἀρνήσεως ἐν προδήλῳ κηρύγματι· νυνὶ δὲ καταλιπὼν μόνον τὸ ὄνομα, τὸ δὲ σημαινόμενον πρὸς τὴν τῆς κτίσεως ἔννοιαν μεταγαγὼν καὶ κατορθοῖ
134 τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὑποκλέπτει τὸν ἔλεγχον. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ χείλεσι τιμᾶν τὸν θεὸν προσετάχθημεν οὐδὲ ἐν ἤχῳ φωνῆς ἡ εὐσέβεια κρίνεται, ἀλλὰ χρὴ πρῶτον τῇ καρδίᾳ πιστευθῆναι τὸν υἱὸν εἰς δικαιοσύνην καὶ τότε ὁμολογηθῆναι τῷ στόματι εἰς σωτηρίαν, καὶ οἱ ἐν καρδίᾳ λέγοντες μὴ εἶναι θεόν, κἂν τῷ στόματι κύριον ὁμολογῶσι, διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν, καθὼς ἡ προφητεία φησί,
668 M. διὰ τοῦτό φημι χρῆναι πρὸς τὸν νοῦν βλέπειν τῶν προβαλλομένων δῆθεν τὰ τῆς πίστεως ῥήματα, μὴ πρὸς τὰς
135 φωνὰς δελεάζεσθαι. εἰ οὖν υἱὸν λέγων οὐ πρὸς κτίσμα βλέπει διὰ τῆς λέξεως, ἡμέτερος καὶ οὐχὶ τῶν ἐναντίων ἐστί· εἰ δέ τις υἱοῦ ὄνομα τῇ κτίσει τίθεται, ἐν τοῖς εἰδωλολάτραις τετάξεται. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καὶ τὸν Δαγὼν καὶ

14 Matth. 15, 8 Mc. 7, 6 16—17 Rom. 10, 10 17—19 Ps. 13, 1 et 52, 1 Sw. 25—p. 91, 1 Jes. 46, 1 Judices 16, 23 Apc. 13, 4

VLAT(S) 2 ἀπαράδεκτος T 4 δεξαμένους: δυναμένους S 5 προέσθαι A προσίεσθαι v 6 σοφὸς L 7 ἑαυτοῦ νοῦν: ἑαυτὸν v om. νοῦν 8 ἐξέβαλλε A 8—9 τὴν τοῦ υἱοῦ φωνὴν v 10 διαβεβοημένης A 13 εἰδωλολατρίαν LTA *hinc scissus est cod. S (fol. 261r)* 18 ὁμολογοῦσι VL ὁμολ. κύριον A 19 verba καὶ ἐβδελύχθησαν om. T v ἡ προφητεία: ὁ προφήτης V v 20—21 verba inde a τῶν προβαλλομένων usque ad 23 βλέπει om. v 24 λόγος post ἐστὶ add. v, sed de Eunomio agitur cf. 25 25—p. 91, 1 Δάγων et Βηλὸν v

τὸν Βὴλ καὶ τὸν δράκοντα θεὸν ὠνόμαζον, ἀλλ᾽ οὐ διὰ
τοῦτο καὶ τὸν θεὸν προσεκύνουν. οὐ γὰρ θεὸς τὸ ξύλον
καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὸ θηρίον.

Ἀλλὰ τί χρὴ καταστοχαζομένους τῆς διανοίας ἀνα- 136
καλύπτειν τῷ λόγῳ τὴν κεκρυμμένην ἀπάτην καὶ παρέχειν
ἴσως ἀφορμὰς τοῖς ἀκούουσιν, ὡς οὐκ ἀληθῶς ἡμῶν ταῦτα
τοῖς ἐχθροῖς προφερόντων; ἰδοὺ γὰρ γυμνὴν ἡμῖν ἐκτίθεται
τὴν βλασφημίαν, δι᾽ οὐδενὸς προκαλύμματος τὸν δόλον ἐπι-
κρυπτόμενος, ἀλλ᾽ ἐμπαρρησιαζόμενος τοῖς ἀτόποις ἐλευ-
θέρᾳ φωνῇ. οὕτω δὲ ἔχει τὰ γεγραμμένα. ἡμεῖς μὲν 137
οὖν, φησίν, οὐδὲν ἕτερον εὑρίσκοντες παρὰ τὴν
οὐσίαν τοῦ υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν,
ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς οὐσίας τάττειν οἰόμεθα δεῖν
τὰς προσηγορίας, ἢ μάτην γε καὶ ψιλοῖς ῥή-
μασι λέγομεν υἱὸν καὶ γεννητόν, εἴ γε ταῦτα
τῆς οὐσίας χωρίσαιμεν. ἐκ τούτων ὁρμώμενοι
καὶ τὸ παρηλλάχθαι τὰς οὐσίας ἀλλήλων πι-
στούμεθα. οὐδὲν οἶμαι χρῆναι τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις 138
ἀτοπίαν διὰ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχεσθαι λόγων· αὐτὴ γὰρ ἡ
τῶν γεγραμμένων ἀνάγνωσις ἱκανὴ στηλιτεῦσαι τὴν βλασφη-
μίαν. οὑτωσὶ δὲ διασκοπήσωμεν. παρηλλάχθαι λέγει
τὰς οὐσίας ἀλλήλων τοῦ υἱοῦ τε καὶ τοῦ πατρός. τί
τοίνυν διὰ τοῦ παρηλλαγμένου σημαίνεται; πρῶτον
αὐτὴν τὴν τῆς λέξεως ἔμφασιν ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἐξετάσωμεν, ὡς
ἂν μᾶλλον διὰ τῆς τοῦ ῥήματος ἑρμηνείας ἐκκαλυφθείη τὸ
βλάσφημον. λέγεται τοίνυν ἐν τῇ καταχρήσει τῆς συνη- 139
θείας τὸ ῥῆμα τῆς παραλλαγῆς ἐπὶ σωμάτων μέν, ὅταν ἐκ
παραλύσεως ἤ τινος ἑτέρου πάθους παρατραπῇ τι μέλος
τῆς φυσικῆς ἁρμονίας· ἐκ γὰρ τῆς πρὸς τὸ ὑγιαῖνον τοῦ
πεπονθότος ἀντιπαραθέσεως τὴν πρὸς τὸ χεῖρον παρα-

17 Bas. c. Eun. l. II p. 577 C

VLAT(S) 2 τὸν ante θεὸν om. LA 7 προσφερόντων A 8—9 ἀποκρυπτόμενος V 11 παρὰ: περὶ A 14 ἢ μάτην γε: εἴ γε v 15 ταύτας A 16 χωρήσαιμεν T 17 παραλλάχθαι V 22—23 *a* τί τοίνυν *integer est cod. S (fol. 261v)* 24 ἑαυτῆς correxi: ἑαυτῶν libri v 28 παραλύσεως: παρακαλύψεως L τι: τὸ V μέρος A 30 ἀντὶ παραθέσεως V

τροπὴν τοῦ παραδεξαμένου τὸ πάθος παραλλαγὴν ὀνομάζομεν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐν ἤθει κατ᾽ ἀρετὴν καὶ κακίαν διαφερόντων, ὅταν ὁ ἀκόλαστος βίος ἀντιπαρατιθέμενος ᾖ τῷ καθαρῷ τε καὶ σώφρονι ἢ τῷ δικαίῳ ὁ ἄδικος ἢ πρὸς τὸν πρᾷόν τε καὶ εἰρηνικὸν καὶ ἡσύχιον ὁ θυμώδης τε καὶ πολεμικὸς καὶ τὴν ὀργὴν ἀταμίευτος καὶ πᾶν ὅλως τὸ τῇ παραθέσει τοῦ κρείττονος ἐν κακίᾳ κατηγορούμενον παρηλλάχθαι λέγεται, τῷ μὴ συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ ἐπ᾽ ἀμφοτέρων γνωρίσματα, τοῦ τε καλοῦ φημὶ καὶ τοῦ χεί-
140 ρονος. ἔτι παρηλλάχθαι φαμὲν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν στοιχείων θεωρουμένας ποιότητας, ὅσαι κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντιστοιχοῦσιν ἀλλήλαις, φθαρτικὴν κατ᾽ ἀλλήλων ἔχουσαι δύναμιν, οἷον τὸ θερμόν τε καὶ τὸ ψυχρὸν ἢ τὸ ξηρόν τε καὶ τὸ ὑγρὸν ἢ ὅλως εἴ τι τῷ ἑτέρῳ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντικαθέστηκε καὶ τὸ ἐν τούτοις ἀσύμβατον τῷ τῆς παραλλαγῆς διερμηνεύομεν ῥήματι, καὶ πᾶν ὅλως τὸ διαφωνοῦν
669 M. πρὸς τὸ ἕτερον ἐν τοῖς ἐπιθεωρουμένοις γνωρίσμασι τῶν παρηλλαγμένων ἐστίν, ὡς ὑγίεια πρὸς νόσον καὶ πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ καὶ πρὸς εἰρήνην ὁ πόλεμος καὶ ἀρετὴ πρὸς κακίαν καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶν ὁμοιότροπα.

141 Τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διευκρινηθέντων, κατανοήσωμεν καὶ ἐπὶ τοῦ λογογράφου, πῶς π α ρ η λ λ ά χ θ α ι λέγει τ ὰ ς ο ὐ σ ί α ς ἀ λ λ ή λ ω ν ἐπὶ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ. τί τοῦτο λέγων; ἆρ᾽ ὡς τοῦ πατρὸς μὲν ὄντος κατὰ φύσιν,
142 τοῦ δὲ υἱοῦ παρηλλαγμένου τῆς φύσεως; ἢ τὴν τῆς ἀρετῆς παρατροπὴν τῷ ῥήματι τούτῳ διερμηνεύει, χωρίζων τῷ τῆς παραλλαγῆς ὀνόματι τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ κρείττονος, ὡς ταύτην μὲν ἐν τῷ καλῷ τὴν οὐσίαν βλέπειν, ἐν δὲ τῷ ἐναντίῳ τὴν ἄλλην; ἢ κατὰ τὸν λόγον τῆς τῶν στοιχείων

VLATS 2 ἔθει VL 3 ἀντιπαραθέμενος L ᾖ post ἀντιπαρατιθέμενος add. A, om. VLTS v 4 τε om. A 4—5 πρὸς τὸ AT sed ν sscr. A 5 τε post εἰρηνικόν add. VLA 11 ὅσαι: καὶ V om. L 13 τὸ ante ψυχρὸν om. VL τὸ ψυχρόν τε καὶ τὸ θερμὸν A 14 τὸ ante ὑγρὸν om. VLA ὅλως: ἄλλως L τῷ om. T 17 θεωρουμένοις A 19 ἡ om. L 21 διακριθέντων V 22 τοῦ om. v 23 τοῦ ante υἱοῦ om. VL v 25 τῆς φύσεως: τὴν φύσιν T 26 ἐν ante τῷ ῥήματι add. V

ἐναντιώσεως καὶ τὴν θείαν οὐσίαν παρηλλάχθαι τὴν ἑτέραν
ἐκ τῆς ἑτέρας διϊσχυρίζεται; ἢ ὡς ἔχει πρὸς εἰρήνην ὁ
πόλεμος καὶ πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ καὶ τὴν πρὸς τὰ τοι-
αῦτα πάντα τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μάχην ἐνορᾷ ταῖς οὐσίαις,
ὡς μὴ ἂν αὐτὰς μετ' ἀλλήλων συμβῆναι, τῷ τὴν μεῖξιν τῶν
ἐναντίων δαπανητικὴν κατὰ τῶν μειγνυμένων ἔχειν τὴν δύ-
ναμιν, καθώς φησι περὶ τοῦ τοιούτου δόγματος ἡ παροι-
μιώδης σοφία ὅτι Ὕδωρ καὶ πῦρ οὐ μὴ εἴπωσιν Ἀρκεῖ, τὴν
ἰσοπαλῆ τε καὶ ἰσοστάσιον τῶν ἐναντίων φύσιν καὶ τὴν κατ'
ἀλλήλων φθορὰν διὰ τοῦ αἰνίγματος ἑρμηνεύουσα; ἢ κατ'
οὐδὲν τούτων εἶναι λέγει τὴν ἐν ταῖς οὐσίαις ἐκείναις παρ-
αλλαγὴν καθορᾶν; οὐκοῦν εἰπάτω τὸ παρὰ ταῦτα νοού- **143**
μενον. ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι, κἂν τὰ συνήθη λέγῃ, ὅτι
ὁ υἱὸς πρὸς τὸν γεγεννηκότα παρήλλακται· τούτῳ γὰρ καὶ
μᾶλλον ἡ ἀτοπία τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἐλέγχεται. τί
γὰρ οὕτω προσφυῶς τε καὶ ἁρμοδίως ἄλλο ἄλλῳ ἐμφύεταί
τε καὶ ἐναρμόζεται ὡς ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ
υἱοῦ σημασία; ἀπόδειξις δὲ τούτου ὅτι κἂν μὴ τὰ δύο
ῥηθῇ ταῦτα ὀνόματα, τῷ ἑνὶ καὶ τὸ παρεθὲν συσσημαίνεται·
οὕτως ἔγκειται καὶ ἐνήρμοσται τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον καὶ
ἐν τῷ ἑνὶ καθορᾶται ἀμφότερα, ὡς μὴ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ νοη-
θῆναι τούτων τι χωρὶς τοῦ ἄλλου. τὸ δὲ παρηλλαγμένον **144**
ἐξ ἐναντίου τῷ ἁρμόζοντι πάντως καὶ νοεῖται καὶ λέγεται,
οἷον ἡ σπάρτος πρὸς τὴν εὐθεῖαν ἁρμοδίως ἔχει, τὸ δὲ
σκολιὸν τῷ εὐθεῖ παρατιθέμενον οὐχ ἁρμόζεται, καὶ τοῖς
μουσικοῖς σύνηθες τὴν συμφωνίαν τῶν τόνων ἁρμονίαν
προσαγορεύειν, ἀνάρμοστον δὲ τὸ ἔκτροπόν τε καὶ ἀπρόσ-
χορδον. οὐκοῦν ταὐτόν ἐστι παρηλλαγμένον τε εἰπεῖν καὶ
ἀνάρμοστον.

8 Prov. 24, 51 Sw.

VLATS 2 ἐκ om. V   διϊσχυρίζεσθαι V   7—8 παροιμιώδης σοφία: παροιμία V   10 ἢ om. v   13 λέγοι TS λέγει v   14 τοῦτο L   καὶ om. v   16 ἄλλῳ ἄλλο v   17 ἁρμόζεται LA   19 παρατεθὲν v   συνσημαίνεται A σημαίνεται V ras. duarum litt. ante σημ., οὐ σημαίνεται L   21 ἐφ' ἑαυτῷ TS   23 ἐξ ἐναντίου post πάντως collocat v   26 τόμων L   27—28 ἀπρόσχοιδρον T

145 Εἰ οὖν παρήλλακται κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον
πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἡ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ φύσις,
οὐδὲ ἁρμόζεται πάντως· τὸ δὲ ἀνάρμοστον οὐκ ἂν γένοιτο
146 ἐν ἐκείνῳ ᾧ ἐναρμοσθῆναι οὐ δύναται. ὥσπερ γὰρ μιᾶς
οὔσης μορφῆς ἐπί τε τοῦ κηροῦ καὶ τῆς ἐν τῇ σφενδόνῃ
γλυφίδος, ὅταν ἐντεθῇ πάλιν τῇ σφενδόνῃ ὁ ἐκτυπωθεὶς
παρὰ ταύτης κηρός, ἐναρμόζει τὸν περὶ ἑαυτὸν χαρακτῆρα
τῷ περιέχοντι, τοὺς ἰδίους καταλαμβάνων τύπους ἐν τῷ
χαράγματι, πρός τε τὰ κοῖλα διαδυόμενος καὶ τὰς ἐξοχὰς
τῆς γλυφῆς <τοῖς> ἰδίοις ἀναδεχόμενος τύποις, εἰ δὲ ξένος
τις καὶ ἀλλότριος τύπος ἐντεθείη τῇ γλυφῇ τῆς σφενδόνης,
τραχύνει καὶ συγχεῖ τὴν ἰδίαν μορφὴν τοῖς ἀνοικείοις
672 M. 147 χαράγμασι περιγλύφων τὸ εἶδος. ἀλλὰ μὴν ὁ ἐν τῇ μορφῇ
τοῦ θεοῦ ὑπάρχων οὐκ ἄλλῳ τινὶ χαρακτῆρι παρὰ τὸν
πατέρα μεμόρφωται, χαρακτὴρ ὢν τῆς τοῦ πατρὸς ὑπο-
στάσεως· ἡ δὲ μορφὴ τοῦ θεοῦ ταὐτὸν τῇ οὐσίᾳ πάντως
ἐστίν. ὡς γὰρ ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου γενόμενος τῇ
οὐσίᾳ τοῦ δούλου ἐνεμορφώθη, οὐ ψιλὴν ἀναλαβὼν ἐφ᾽
ἑαυτοῦ τὴν μορφὴν οὐδὲ τῆς οὐσίας διεζευγμένην, ἀλλ᾽ ἡ
οὐσία τῇ μορφῇ συσσημαίνεται, οὕτως πάντως καὶ ὁ εἰπὼν
αὐτὸν ἐν μορφῇ θεοῦ εἶναι τὴν οὐσίαν διὰ τῆς μορφῆς
148 ἐνεδείξατο. εἰ οὖν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ ἐν τῷ
πατρὶ ὢν ἐσφράγισται τῇ πατρῴᾳ δόξῃ, καθὼς φησιν ἡ τοῦ
εὐαγγελίου φωνὴ ἡ λέγουσα Τοῦτον ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ
θεός, διὸ καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα, ἡ τῆς
ἀγαθότητος εἰκὼν καὶ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα καὶ πάντα
ὅσα τοιαῦτα τὸ μὴ ἀναρμόστως ἔχειν τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν
πρὸς τὸν πατέρα μαρτύρεται, ἄρα προδήλως τὸ τῆς βλα-
σφημίας τῶν ἀντικειμένων ἀσύστατον διὰ τῶν εἰρημένων
149 ἐλέγχεται. εἰ γὰρ τὰ παρηλλαγμένα οὐ συναρμόζεται, ὁ

13 Phil. 2, 6 15 Hebr. 1, 3 17 Phil. 2, 7 24 Joh. 6, 27 25 Joh. 14, 9 26 II. Cor. 4, 4 al. Hebr. 1, 3

VLATS 3 ἐνάρμοστον v γένοιτο correxi: γένηται libri v 7 ἐναρμόζειν V 8 καταλαμβάνειν V 9 διαλυόμενος L 10 γλυφῆς: γραφῆς VL τοῖς addidi 14 παρὰ: περὶ V 17 ὥσπερ γὰρ VL 18 ἐμορφώθη VL 20 σημαίνεται V συνσημαίνεται L 25 ἑώρακε T 30 verba ab εἰ γὰρ usque ad συναρμόζεται om. VL

δὲ σφραγισθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν
πατέρα καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὢν καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔχων ἐκεῖνον
διὰ πάντων δείκνυσι τὸ συμφυὲς καὶ εὐάρμοστον, ἄρα διὰ
τούτων ἡ ἀτοπία τῶν ἐναντίων κατὰ κράτος ἐλέγχεται. ὡς
γὰρ ἐδείχθη τὸ παρηλλαγμένον ἀνάρμοστον, οὕτω τὸ ἔμ-
παλιν ἀναντιρρήτως ὁμολογεῖται τὸ εὐάρμοστον ἀπαράλ-
λακτον πάντως. ὡς γὰρ τὸ παρηλλαγμένον οὐχ ἁρμόζεται, 150
οὕτω τὸ ἁρμοζόμενον οὐ παρήλλακται· ὁ δὲ λέγων τῆς
ἀγαθῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ μονογενοῦς παραλλάττειν
φύσιν, ἐν αὐτῷ τῷ ἀγαθῷ τὴν παραλλαγὴν πάντως βλέπει.
τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ παρηλλαγμένον τί ἐστι, Νοήσατε οἱ ἄκακοι
τὴν πανουργίαν, ἡ παροιμία φησίν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρόδηλον ἔχοντα τὴν ἀτοπίαν 151
παραδραμοῦμαι τῷ λόγῳ, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν ἐξετάσωμεν.
οὐδέν φησιν ἕτερον εὑρίσκεσθαι παρὰ τὴν οὐ-
σίαν τοῦ υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν. τί
νοῶν ταῦτα λέγει; δύο γὰρ ἀπ' ἀλλήλων διακρίνας ὀνό-
ματα καὶ τὰ δι' αὐτῶν σημαινόμενα συνδιαχωρίσας τῷ
λόγῳ, ἐφ' ἑαυτοῦ ἑκάτερον ἰδιαζόντως ἐκτίθεται. ἓν ὄνομα
ἡ γέννησις καὶ ἕτερον ὄνομα ἡ οὐσία. δέχεται, φησίν,
ἡ οὐσία τὴν γέννησιν, ἄλλο τι οὖσα δηλονότι παρὰ τὴν
γέννησιν. εἰ γὰρ ἡ γέννησις οὐσία ἦν, ὅπερ δὴ συνεχῶς 152
ἀποφαίνεται, ὥστε τὰς δύο προσηγορίας ἰσοδυναμεῖν ἀλλή-
λαις κατὰ τὴν ἔμφασιν, οὐκ ἂν εἶπεν ὅτι δέχεται ἡ
οὐσία τὴν γέννησιν· ἴσον γὰρ ἂν ἦν τῷ εἰπεῖν ὅτι τὴν
οὐσίαν ἡ οὐσία ἢ ὅτι τὴν γέννησιν ἡ γέννησις δέχεται,
εἴπερ ταὐτὸν ἦν τῇ οὐσίᾳ ἡ γέννησις. οὐκοῦν ἄλλο μέν τι
νοεῖ τὴν γέννησιν, ἄλλο δέ τι τὴν οὐσίαν, ἣ τὴν γέννησιν
δέχεται. οὐ γὰρ ἂν ἦν ταὐτὸν τῷ ὑποδεχομένῳ τὸ λαμβα-

2 Joh. 14, 10 11 Prov. 8, 5 15—16 cf. Eun. ap. Bas. l. II p. 584 A et 588 B

VLATS 2 ἑαυτῷ: αὐτῷ VA αὐτὸ L ἐκείνου L 9 τὴν om. L 11 νοήσατε post 12 πανουργίαν collocat V 12 τῆς πανουργίας L ὥς φησιν ἡ παροιμία V 17 παραλλήλων A 18 συνδιαχωρήσας V 19 ἐφ' αὐτοῦ (sic) v 21 τὴν γέννησιν om. L 23—24 ἀλλήλων v 25 τὸ εἰπεῖν VL v 26 ἡ οὐσία om. A 27 ταὐτὸν: ταύτη v μέν τι: μέντοι A 29 ἦν: ἢ VA

νόμενον. τοῦτο μὲν οὖν ἡ σοφὴ τοῦ λογογράφου τεχνο- 673 M. λογία φησίν. εἰ δέ τις ἔγκειται νοῦς τοῖς εἰρημένοις, ὁ κρίνειν ἐπεσκεμμένος ἐπισκεψάσθω τὸν λόγον. πάλιν δὲ τὸ ῥηθὲν ἀναλήψομαι.

153 Οὐδὲν ἕτερον εὑρίσκειν λέγει παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ τὸ δεχόμενον τὴν γέννησιν. ἀλλὰ τὸ μηδεμίαν ἐγκεῖσθαι τοῖς εἰρημένοις διάνοιαν παντὶ δῆλόν ἐστι τῷ καὶ ὁπωσοῦν ἐπαΐοντι λόγων· ὑπόλοιπον δὲ ἂν εἴη τὴν βλασφημίαν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγεῖν ἣν διὰ τῶν ἀδιανοήτων τούτων κατασκευάζει ῥημάτων. βούλεται γάρ, εἰ καὶ μὴ δύναται διὰ τὴν ἑρμηνευτικὴν ἀτονίαν, ταύτην ἐμποιῆσαι τοῖς ἀκροαταῖς τὴν διάνοιαν, ὅτι κατασκευαστή ἐστι τοῦ υἱοῦ ἡ οὐσία· γέννησιν δὲ τὴν κατασκευὴν ὀνομάζει, τῇ εὐσημοτάτῃ φωνῇ τὸ φρικτὸν περιστέλλων τῆς βλασφημίας, ὡς ἂν εὐπαράδεκτος γένοιτο ἡ τοῦ ἐκτίσθαι τὸν κύριον συγκατάθεσις, τῇ τῆς γεννήσεως λέξει τῆς
154 κατασκευῆς δηλουμένης. λέγει τοίνυν ὅτι ἡ οὐσία τὴν γέννησιν δέχεται, ἵν' ὥσπερ ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ πράγματι πᾶσα κατασκευὴ θεωρεῖται (οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι κατεσκευάσθαι ὃ μὴ ὑφέστηκεν), οὕτως οἷόν τι κατασκεύασμα τὴν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ φύσιν *** προτείνας τῷ λόγῳ τὴν ποίησιν. εἰ τοίνυν τὴν γέννησιν δέχεται ταύτην, φησί, τοιοῦτο σημᾶναι βουλόμενος, ὅτι οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ κατεσκευάσθη. τί δὲ ἄλλο τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων ἐστὶ μὴ γενόμενον; οὐρανός, ἀήρ, γῆ, θάλαττα, πᾶν ὅτιπερ ἔστι, γενόμενον πάντως ἐστίν· ὧν οὐδὲν ἂν ἦν, εἰ
155 μὴ γενόμενον ἦν. πῶς οὖν ὡς ἐξαίρετόν τι τῇ τοῦ μονογενοῦς ἐνεθεώρησε φύσει τὸ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀναδέχεσθαι τὴν γέννησιν (οὕτω γὰρ τὴν κατασκευὴν ὀνο-

VLATS 5 λέγει om. A 8 λόγον v 12 κατασκευή τις VL 13 οὐσία: σημασία v 15 ἂν T (S legi nequit): γὰρ VLA γένηται T 19 θεωρῆται V v εἶ in ῆ corr. A ἄν τις: εἴ τις L 19—20 κατασκευάσθαι AT sed α alt. corr. in ε A 20 οὗτος VL 21 τὴν et φύσιν TS v: τὴν et φησὶ VL τῇ et φύσει A ex coniectura, ut vid. lacunam indicavi 22 ταύτην δέχεται V 23 τοῦτο V fort. τὸ τοιοῦτο 25 μὴ γενόμενον ἐστίν V γῆ ἀὴρ v ἀήρ om. V 29 καὶ post γὰρ add. S

μάζει, ὡς τοῦ βομβυλιοῦ καὶ τοῦ κώνωπος οὐκ εἰς ἑαυτόν,
ἀλλ᾽ εἰς ἕτερόν τι παρ᾽ ἑαυτὸν δεξαμένου τὴν γέννησιν.
οὐκοῦν ὁμολογεῖται διὰ τῶν γεγραμμένων ὅτι καὶ πρὸς τὰ
μικρότατα τῆς κτίσεως μόρια κοινοποιεῖται παρ᾽ αὐτῶν τοῦ
μονογενοῦς ἡ οὐσία καὶ πᾶν ἐπιχείρημα, δι᾽ οὗ κατασκευ-
άζεται ἡ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἀλλοτρίωσις, τὴν ἴσην
ἰσχὺν καὶ ἐπὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἔχει.

Τίς οὖν αὐτῷ χρεία τῆς ποικίλης ταύτης λεπτουργίας 156
εἰς κατασκευὴν τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριότητος, δέον
τὴν σύντομον τῆς ἀρνήσεως ὁδὸν τραπῆναι τῷ φανερῶς
ἀπειπεῖν μὴ δεῖν ὁμολογεῖσθαι τοῦ υἱοῦ τὸ ὄνομα μηδὲ τὸν
μονογενῆ θεὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύσσεσθαι, ἀλλὰ τὴν
Ἰουδαϊκὴν λατρείαν κυριωτέραν τῆς τῶν Χριστιανῶν κρί-
νειν ὁμολογίας, καὶ μόνον κτίστην καὶ δημιουργὸν ὁμολο-
γοῦντας τὸν πατέρα τὰ λοιπὰ πάντα τῷ τῆς κτίσεως ὑπά-
γειν ὀνόματί τε καὶ νοήματι, ἐν δὲ τούτοις τὸ τῶν ἄλλων
προτεταγμένον ἔργον ποίημα λέγειν διά τινος κατασκευα-
αστικῆς ἐνεργείας γενόμενον, [καὶ] πρωτόκτιστον ἀντὶ μονο-
γενοῦς θεοῦ καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ προσαγορεύοντας; τούτων 157
γὰρ κεκρατηκότων, εὐκολία πολλὴ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν
συμπερανθῆναι τὰ δόγματα, πάντων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐκ τῆς
τοιαύτης ἀρχῆς πρὸς τὸ ἀκόλουθον ὁδηγουμένων, ὅτι τὸν
μήτε γεννηθέντα μήτε υἱὸν ὄντα, διὰ δέ τινος ἐνεργείας
ὑποστάντα κοινωνεῖν τῷ θεῷ τῆς οὐσίας οὐχ οἷόν τε. *676 M.*
ἕως δ᾽ ἂν κρατῶσιν αἱ τῶν εὐαγγελίων φωναί, δι᾽ ὧν υἱὸς
καὶ μονογενὴς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ
τοιαῦτα κηρύσσεται, μάτην ληρήσει, ἑαυτόν τε καὶ τοὺς
καθ᾽ ἑαυτὸν διὰ τῶν τοιούτων φληνάφων παρακρουόμενος.
τὴν γὰρ ἀληθῆ πρὸς τὸν πατέρα σχέσιν τῆς τοῦ υἱοῦ 158

VLATS 1 βομβηλιοῦ T βομβυλίου VL v 3 ὡμολόγηται VL τὰ om. V 4 μόρια om. V κοινοποιοῦται S 6 τὴν om. v 8 χρεία αὐτῷ A ταύτης sscr. A 9 τὴν om. TS v 10 τῷ: καὶ V τὸ A 14 ὁμολογίας καὶ μόνον: ὁμολογοῦντας τὸν πατέρα L (haec ex 15 irrepserunt) 15 καὶ ante τὰ λοιπὰ add. L 17 προστεταγμένον L 19 προσαγορεύοντα T προσαγορεύειν A ex coniectura scilicet, immo 18 καὶ delevi 21 συμπεραθῆναι V συμπερασθῆναι L 26 καὶ post μονογενὴς om. A

προσηγορίας βοώσης, τίς οὕτως ἠλίθιος, ὡς Ἰωάννου καὶ Παύλου καὶ τοῦ λοιποῦ χοροῦ τῶν ἁγίων τὰς γνησίας ταύτας φωνὰς καὶ τῆς οἰκειότητος ἐνδεικτικὰς κηρυσσόντων μὴ πρὸς ἐκείνους βλέπειν, ἀλλὰ τοῖς διακένοις κροτάλοις τῶν Εὐνομίου σοφισμάτων *** διδασκαλίαν τῶν διὰ τοῦ πνεύματος λαλούντων μυστήρια καὶ Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς φερόντων Εὐνόμιον ἀληθέστερον οἴεσθαι; τίνα τοῦτον Εὐνόμιον; τὸν πόθεν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι Χριστιανῶν ἐπαρ-
159 θέντα; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐάσθω, καὶ ὥς ἐστι δυνατὸν ἡ περὶ τὰ προκείμενα σπουδὴ καταλεαινέτω τὴν καρδίαν ἡμῖν ζήλῳ τῆς πίστεως κατὰ τῶν βλασφημούντων ὑπεροιδαίνουσαν. πῶς γὰρ ἔστι μὴ παρακινηθῆναι πρὸς ὀργὴν καὶ ἀπέχθειαν ἐν τῷ τὸν θεὸν ἡμῶν καὶ δεσπότην καὶ ζωοποιὸν καὶ σωτῆρα παρὰ τῶν ἀνθρωπίσκων τούτων προ-
160 πηλακίζεσθαι; εἰ γάρ μοι τὸν τῆς σαρκὸς ἐλοιδόρει πατέρα ἢ πρὸς τὸν εὐεργέτην εἶχε τὸν ἐμὸν δυσμενῶς, ἆρα δυνατὸν ἦν ἀπαθῶς βαστάξαι τὴν κατὰ τῶν ἀγαπωμένων ὀργήν; εἰ δὲ ὁ τῆς ψυχῆς τῆς ἐμῆς κύριος, ὁ μὴ οὖσαν αὐτὴν ὑποστήσας καὶ δουλωθεῖσαν ἐξαγοράσας, ὁ τῆς τε παρούσης γεύσας ζωῆς καὶ τὴν μέλλουσαν παρασκευάσας, ὁ πρὸς βασιλείαν καλῶν καὶ ὅπως ἂν φεύγοιμεν τὴν τῆς γεέννης κατάκρισιν παρεγγυῶν — μικρὰ λέγω ταῦτα καὶ οὔπω τῆς τοῦ κοινοῦ δεσπότου μεγαλωσύνης ἐπάξια — ὁ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καταχθονίων, ᾧ παρεστήκασιν αἱ ἀναρίθμητοι τῶν κατ' οὐρανὸν λειτουργῶν μυριάδες, πρὸς ὃν ἐπέστραπται πᾶν ὅσον ὧδε διοικεῖται καὶ τοῦ καλοῦ τὴν ἔφεσιν ἔχει, εἰ οὗτος ἔκκειται πρὸς λοιδορίαν ἀνθρώποις, οἷς οὐκ ἀρκεῖ

22 Matth. 23, 33 24 Phil. 2, 10 25 Hebr. 12, 22 Judas 14

VLATS 5 σοφισμάτων διδασκαλίαν: σοφ. τῆς διδασκαλίας A ex coni. ut vid. σοφισμάτων προσέχειν καὶ (om. διδασκαλίαν) V lacunam statui 6 αὐτοῖς VLA 8 Χριστιανοὺς v 10 καταλεαίνεται L 11 ἡμῶν VA v 11—12 ὑπεροιδοῦσαν A 14 ζώων post τούτων add. V 17 βαστάσαι v 18 ὀργήν: ἀρχήν V ὁ ante μὴ om. v 20 γεύσας ζωῆς om. A 23—24 ὁ ante ὑπὸ add. A, om. VLTS v 24—25 καὶ ἐπιγείων καὶ V 25 παρεστήκεσαν v αἱ ἀναρίθμητοι om. v 27 ὅσον ὧδε οἰκεῖται v ὅσον δεδιώκηται V

μόνον τὸ ἑαυτοὺς τῇ μερίδι τοῦ ἀποστάτου προσοικειῶσαι, ἀλλὰ ζημίαν ποιοῦνται τὸ μὴ καὶ ἄλλους εἰς τὸ αὐτὸ βάραθρον μεθ᾽ ἑαυτῶν ἐφελκύσασθαι διὰ τῆς λογογραφίας, ὡς ἂν μὴ λείποι τοῖς ἐπιγινομένοις ἡ πρὸς τὸν ὄλεθρον χειραγωγία, ἆρά τις μέμφεται τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργήν;

'Αλλὰ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐπαναδράμωμεν. δια- 161
βάλλει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς πάλιν ἡμᾶς ὡς ταῖς ἀνθρωπίναις ὁμοιότησιν ἀτιμάζοντας τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν, καὶ μέμνηταί γε τῶν γεγραμμένων τῷ ἡμετέρῳ πατρὶ περὶ τούτων, ἐν οἷς φησι δύο σημαινομένων ἐκ τῆς τοῦ υἱοῦ φωνῆς, τῆς τε διὰ πάθους συστάσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν γεγεννηκότα γνησιότητος, τὸ μὲν ἀπρεπὲς καὶ σαρκῶδες ἐν τοῖς θείοις μὴ προσίεσθαι λόγοις, τὸ δὲ ὅσον εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης ἐστί, τοῦτο μόνον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς παραλαμβάνεσθαι δόγμασι. τίς οὖν ἀτιμάζει ταῖς ἀνθρωπίναις 162
ὑπολήψεσι τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν, ὁ ἐξορίζων τῆς θείας γεννήσεως τὸ παθητὸν καὶ ἀνθρώπινον, ἀπαθῶς δὲ συνάπτων τὸν υἱὸν τῷ γεννήσαντι, ἢ ὁ κοινοποιῶν πρὸς τὴν κάτω κτίσιν τὸν τὰ πάντα παραγαγόντα εἰς γένεσιν; ἀλλὰ τὸ *677 M.*
τοιοῦτον, ὡς ἔοικεν, ἡ καινὴ αὕτη σοφία πρὸς ἀτιμίαν οἴεται βλέπειν, τὸ τῇ μεγαλειότητι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν οἰκειῶσαι, μέγα δὲ καὶ ὑψηλὸν τὸ καταγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὁμοτιμίαν τῆς ἡμῖν ὁμοδούλου κτίσεως. ὢ κενῶν ἐγκλη- 163
μάτων· Βασίλειος ὡς ἀτιμάζων τὸν υἱὸν διαβάλλεται, ὁ τιμῶν αὐτὸν καθὼς τιμᾶται ὁ πατήρ, καὶ Εὐνόμιος τῆς τιμῆς τοῦ μονογενοῦς ὑπερμάχεται, ὁ τῆς ἀγαθῆς φύσεως τοῦ πατρὸς ἀφορίζων. τοιαύτην ἔσχε καὶ Παῦλος αἰτίαν παρ᾽ Ἀθηναίοις ποτέ, πρὸς αὐτῶν ἐκείνων κατηγορούμενος ὡς ξένα καταγγέλλων δαιμόνια, ὅτε τὴν περὶ τοὺς δαίμονας

8—15 Bas. c. Eun. l. II p. 625 C Basilii orationem non ad verbum reddit 25 Joh. 5, 23 29 Act. 17, 17 sq.

VLATS 2 αὐτὸ correxi: αὐτοῦ 4 λείποι LA v: λίπη T λίποι S ἐπιλείπη V ἐπιγενομένοις T 6 πάλιν post ἀκολουθίαν add. V 18 τῷ υἱῷ τὸν γεννήσαντα V 19 τῷ et παραγαγόντι V 20 κενὴ T 21 οἴεται corr. Wil. et simul Harder: ἔοικεν libri v (ex v. 20) βλέπει V 23 ἡμῖν om. L καινῶν VA 27 ἀφανίζων v ἔσχε καὶ in ras. V ἔσχεν (om. καὶ) A 28 πρὸς αὐτὴν v

πλάνην τῶν εἰδωλομανούντων διήλεγχε καὶ πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν ἐχειραγώγει, καταγγέλλων ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνά-
στασιν. ταῦτα καὶ νῦν οἱ νέοι Στωϊκοὶ καὶ Ἐπικούρειοι
τῷ μιμητῇ τοῦ Παύλου προφέρουσιν, οἱ εἰς οὐδὲν ἕτερον
εὐκαιροῦντες, καθὼς περὶ τῶν Ἀθηναίων ἡ ἱστορία φησίν,
164 ἢ εἰς τὸ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. τί γὰρ ἂν
εὑρεθείη τούτων καινότερον· υἱὸς ἐνεργείας καὶ πατὴρ
κτίσματος καὶ θεὸς πρόσφατος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀναφυό-
μενος καὶ ἀγαθὸν ἀγαθοῦ παρηλλαγμένον; οὗτοί εἰσιν οἱ
διὰ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν λέγειν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ γεννή-
σαντος φύσις, τιμᾶν προσποιούμενοι ταῖς καθηκούσαις τιμαῖς.
ἆρ᾽ αἰδεῖται τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης τιμῆς ὁ Εὐνόμιος, εἰ
μὴ πρὸς τὸν πατέρα λέγοι τις αὐτὸν ᾠκειῶσθαι τῇ φύσει,
165 ἀλλὰ πρός τι τῶν ἑτερογενῶν τὴν κοινωνίαν ἔχειν; εἰ γὰρ
ὁ πρὸς τὴν κτίσιν κοινοποιῶν τὸν τῆς κτίσεως κύριον τιμᾶν
ἐν τούτοις αὐτὸν διορίζεται, τιμάσθω καὶ οὗτος πρὸς τὸ
ἄλογον ἢ ἀναίσθητον κατὰ τὴν φύσιν κοινοποιούμενος· εἰ
δὲ τούτῳ χαλεπὸν καὶ ἐφύβριστον ἡ πρὸς τὸ χεῖρόν ἐστι
κοινωνία, πῶς τῷ δεσποτεύοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ
αἰῶνος, καθώς φησιν ὁ προφήτης, τιμή ἐστι τὸ τῇ ὑπο-
χειρίῳ καὶ δουλευούσῃ φύσει συγκατατάττεσθαι; ἀλλὰ
ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

3 sq. Act. 17, 18 sq. 19—20 Ps. 65, 7 Sw.

VLATS 2 ιῦ (i. e. ἰησοῦ) LTS: υἱῷ VA ἀρειοπάγῳ v 4 τοῦ om. T προσφέρουσιν v 4—5 εὐκαιροῦντες ἕτερον V 6 τι ante καὶ om. V 7 καινότερα V 8—9 ἀναφαινόμενος V 10 διὰ τὸ A 13 λέγει T ᾠκειῶσθαι A: οἰκειώσασθαι VLTS v 16 διορίζεσθαι V 18 τοῦτο AT τούτο (sic) S 19 τῷ δεσπόζοντι V 22 τέλος τοῦ κατὰ εὐνομίου λόγου δ. V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Γ'.

Περὶ δὲ τῆς Πέτρου τοῦ ἀποστόλου φωνῆς καιρὸς ἂν 1 *680 M.*
εἴη φιλοπονώτερον διεξετάσαι τὰ εἰρημένα αὐτῷ τε τῷ Εὐνομίῳ καὶ τῷ ἡμετέρῳ πατρὶ περὶ τούτου. εἰ δὲ εἰς πλῆθος ἐκτείνοι τὸν λόγον ἡ ἀκριβὴς θεωρία, συγγνώσεται πάντως ὁ εὐγνώμων ἀκροατής, οὐχ ἡμᾶς ἀδολεσχεῖν αἰτιώμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὸν τὴν ἀφορμὴν δεδωκότα τὴν αἰτίαν ἐπαναφέρων. καί μοι συγκεχωρήσθω βραχέα τινὰ προδιεξελθεῖν τῆς τῶν προκειμένων ἐξετάσεως, οὐδὲ ταῦτα τυχὸν τοῦ σκοποῦ τῶν σπουδαζομένων ἀπᾴδοντα.

Οὐδὲν τῶν διὰ κτίσεως γεγονότων σεβάσμιον εἶναι τοῖς 2
ἀνθρώποις ὁ θεῖος ἐνομοθέτησε λόγος, ὡς ἐκ πάσης μικροῦ δεῖν ἔστι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τοιοῦτο μαθεῖν. ὁ Μωϋσῆς, αἱ πλάκες, ὁ νόμος, οἱ καθεξῆς προφῆται, τὰ εὐαγγέλια, τῶν ἀποστόλων τὰ δόγματα, πάντες ἐπίσης ἀπαγορεύουσι τὸ πρὸς τὴν κτίσιν βλέπειν. καὶ μακρὸν ἂν εἴη τὰ καθ' ἕκαστον ἐφεξῆς παρατίθεσθαι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων· ἀλλὰ κἂν ὀλίγας τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μαρτυρίας ἐκ πολλῶν παραθώμεθα, ἐπίσης πάντως ὁ λόγος τὸ

3 Act. 2, 36

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ε̅ VLA τοῦ αὐτοῦ λόγος πέμπτος S λόγος πέμπτος T 3 τῆς τοῦ πέτρου V φωνῆς τοῦ ἀποστόλου V καιρὸς δ' ἂν T 4 φιλοπονώτερον om. A παρὰ in marg. ante αὐτῷ add. A² 14 ἔστι om. V 16 πάντων VT v 18 παρὰ ante τῶν add. ATS v, om. VL 19 ὀλίγα ATS v γραφῆς om. ATS v

ἀξιόπιστον ἔχει, διότι τῶν θείων ἕκαστον εἰς φανέρωσιν
3 ἀληθείας τὸ ἴσον ἔχει, κἂν ἐλάχιστον ᾖ. διχῇ γὰρ διῃρημένης τῆς περὶ τῶν ὄντων ὑπολήψεως, εἴς τε τὴν κτίσιν καὶ εἰς τὴν ἄκτιστον φύσιν, ἐὰν ἐπικρατήσῃ τὸ παρὰ τῶν ἐναντίων νῦν σπουδαζόμενον, ὥστε κτιστὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγειν, ἀνάγκη πᾶσα ἢ ἀθετεῖσθαι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ μὴ προσκυνεῖσθαι τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον θεὸν διὰ τὸ μὴ δεῖν προσάγειν τὴν λατρείαν τῇ κτίσει, ἢ εἴπερ δυσωποίῃ τὰ ἐν εὐαγγελίοις θαύματα, δι' ὧν πρὸς τὸ σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν τὸν ἐν ἐκείνοις δηλούμενον ἐναγόμεθα, εἰς ὁμοτιμίαν ἄγειν τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον,
681 M. εἴπερ κατὰ τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων καὶ ὁ κτιστὸς προσκυνοῖτο θεός, οὐδεμίαν ἐν τῇ φύσει τὴν προτίμησιν ἔχων τῆς ἄλλης κτίσεως· καὶ εἰ τοῦτο κρατήσειεν, εἰς ἀναρχίαν τινὰ πάντῃ καὶ δημοκρατικὴν αὐτονομίαν τὰ δόγματα τῆς
4 εὐσεβείας μετενεχθήσεται. ὅταν γὰρ μὴ μίαν εἶναι τὴν προσκυνουμένην φύσιν πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἰς διαφόρους θεότητας ταῖς ἐννοίαις ἀπενεχθῶσιν, οὐκ ἔστιν ὃ στήσει τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν προϊοῦσαν διὰ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τὸ νομισθὲν ἐν τῇ κτίσει θεῖον ἀφορμὴ πρὸς τὴν ἴσην ὑπόληψιν τῷ μετ' ἐκεῖνο θεωρουμένῳ γενήσεται κἀκεῖνο τῷ ἐφεξῆς, καὶ διὰ πάντων ἐκ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἡ πλάνη διενεχθήσεται, τῆς πρώτης ἀπάτης διὰ τῶν παρακειμένων μέχρι τῶν ἐσχάτων διεξιούσης.

5 Καὶ ὅτι οὐκ ἔξω τι τοῦ εἰκότος παραστοχάζομαι, ἀξιόπιστον τοῦ λόγου παραστήσομαι μάρτυρα τὴν μέχρι τοῦ νῦν ἐπικρατοῦσαν ἐν τοῖς Ἕλλησι πλάνην. ἐπειδὴ γὰρ ἀπαιδεύτῳ καὶ μικροφυεῖ διανοίᾳ πρὸς τὰ τῆς κτίσεως κάλλη θαυμαστικῶς διετέθησαν, οὐ χειραγωγῷ τε καὶ ὁδηγῷ τῷ θαύματι τῶν φαινομένων πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκειμένου κάλ-

VLATS 3 τῆς τῶν περὶ L 5 νῦν om. V 6 τοῦ om. V 8 τὴν om. V λατρείαν τινὰ V 11 ἀνάγειν VL αν post ὁμοτιμίαν duplicantes τὸ ante ἄκτιστον om. T 14 εἰ: εἰς L 17 πιστεύωσιν T 19 ὃ: ὃς TS v παρὰ τὸ θεῖον T 21 μετ' ἐκείνῳ L 22 κἀκείνο (sic) ο ex ω corr. V κακείνω L 23 ἡ ante πλάνη postea add. V om. L 25 τι om. V 27 ἐν τοῖς ἕλλησιν ἐπικρατοῦσαν T 29 διετίθησαν T οὐ: καὶ T

λους κατανόησιν συγχρησάμενοι, ἀλλὰ μέχρι τῶν καταλαμ-
βανομένων ἔστησαν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν καὶ ἕκαστον τῆς
κτίσεως μέρος ἰδιαζόντως ἐθαύμασαν, διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἑνί
τινι μόνῳ τῶν φαινομένων τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν
ἔστησαν, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐν τῇ κτίσει βλεπόμενον θεῖον ἐνό-
μισαν. καὶ οὕτω τοῖς μὲν Αἰγυπτίοις περὶ τὰ νοερὰ πλεῖον 6
ἐνεργηθείσης τῆς πλάνης αἱ μυρίαι τῶν δαιμόνων μορφαὶ
εἰς φύσεις θεῶν ἠριθμήθησαν, τοῖς δὲ Βαβυλωνίοις ἡ ἀπλα-
νὴς τοῦ πόλου περιφορὰ θεὸς ἐνομίσθη, ὃν καὶ Βὴλ ὠνό-
μασαν. οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἐφεξῆς ἑπτὰ ἡ Ἑλληνικὴ μα-
ταιότης ἰδιαζόντως θεοποιήσασα ἄλλῳ ἄλλως κατά τινα
τῆς ἀπάτης ἰδιάζοντα λόγον ὑπέκυψε. πάντας γὰρ τούτους
ἐν ἀλλήλοις ἀναστρεφομένους τοὺς κύκλους κατανοήσαντες,
ἐπειδὴ περὶ τὸ ἀκρότατον ἐπλανήθησαν, δι᾽ ἀκολούθου καὶ
μέχρι τοῦ ἐσχάτου τὴν αὐτὴν πλάνην συνδιεσώσαντο. καὶ 7
πρὸς τούτοις αὐτόν τε τὸν αἰθέρα καὶ τὸν ὑποκεχυμένον
ἀέρα τήν τε γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ὑποχθόνιον
λῆξιν καὶ αὐτῆς δὲ τῆς γῆς ὅσα χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα
πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐστὶ ζωὴν οὐδὲν ὅ τι τῆς θείας ἀπό-
κληρον εἶναι φύσεως ἐδογμάτισαν, ἀλλ᾽ ἑκάστῳ τούτων
ὑπέκυψαν, δι᾽ ἑνός τινος τῶν ἐν τῇ κτίσει προφαινομένων
πᾶσιν ἑαυτοὺς τοῖς ἐφεξῆς τῆς κτίσεως μορίοις καταδου-
λώσαντες, ὡς εἴγε κἀκείνοις ἀθέμιτον ἐξ ἀρχῆς κατεφάνη
τὸ πρὸς τὴν κτίσιν βλέπειν, οὐκ ἂν εἰς τὴν πολύθεον ταύ-
την ἀπάτην ἀπεπλανήθησαν. ὡς ἂν οὖν μὴ ταὐτὰ πάθοι- 8
μεν καὶ ἡμεῖς οἱ πρὸς τὴν ἀληθινὴν θεότητα βλέπειν παρὰ
τῆς γραφῆς διδασκόμενοι, πᾶν τὸ κτιστὸν ἔξω τῆς θείας
φύσεως νοεῖν ἐπαιδεύθημεν, μόνην δὲ τὴν ἄκτιστον φύσιν
λατρεύειν τε καὶ σεβάζεσθαι, ἧς χαρακτήρ ἐστι καὶ γνώ-
ρισμα τὸ μήτε ἄρχεσθαι τοῦ εἶναί ποτε μήτε παύεσθαι,
οὕτως τοῦ μεγάλου Ἠσαΐου διὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ φωνῆς *684 M.*

31 Jes. 44, 6

VLATS 10 τῆς ἐφεξῆς L ἡ om. A 11 ἄλλω ἄλλος VA ἄλλον ἄλλοις v cf. 20—21 13 κατανοήσαντα T 15 τοῦ: τῶν L ου sscr. διεσώσαντο V 21 δι᾽ οὐδενός L 24 πολυθεΐαν v 25 ἐπλανήθησαν TA sed ἀπ sscr. A ταὐτὰ v: ταῦτα libri 30 τοῦ εἶναι post παύεσθαι add. A εἶναι add. TS v

περὶ τῶν δογμάτων τούτων θεολογήσαντος, ὃς ἐκ τοῦ θείου προσώπου φησὶν Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ ἔμπροσθέν μου θεὸς οὐκ ἐγένετο καὶ μετ' ἐμὲ θεὸς οὐκ
9 ἔσται. πάντων γὰρ μᾶλλον ἀκριβῶς εἰδὼς τὸ τῆς εὐαγγελικῆς εὐσεβείας μυστήριον ὁ μέγας οὗτος προφήτης ὁ καὶ τὸ παράδοξον ἐκεῖνο σημεῖον ἐπὶ τῆς παρθένου μηνύσας καὶ τοῦ παιδίου τὴν γέννησιν εὐαγγελισάμενος καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα ἐκείνῳ σαφῶς παραστήσας, οὗτος τοίνυν ὁ πᾶσαν ἐμπεριειληφὼς διὰ τοῦ πνεύματος ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἂν μάλιστα πᾶσι γένοιτο δῆλος ὁ τῆς θείας φύσεως χαρακτήρ, δι' οὗ τὸ ὄντως ὂν διακρίνομεν ἀπὸ τοῦ γενομένου, τοῦτό φησιν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅτι ἐγώ εἰμι πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ ἔμπροσθεν ἐμοῦ θεὸς οὐ
10 γέγονε καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. ἐπεὶ οὖν οὔτε τὸ πρὸ τοῦ θεοῦ θεὸς οὔτε τὸ μετὰ τὸν θεὸν θεός (τὸ μὲν γὰρ μετὰ τὸν θεὸν κτίσις, τὸ δὲ ἐπέκεινα τοῦ θεοῦ οὐδέν, τὸ δὲ οὐδὲν θεὸς οὐκ ἔστιν, μᾶλλον δὲ τὸ ἐπέκεινα τοῦ θεοῦ αὐτὸς ἐκεῖνος, ἐν τῇ ἀϊδίῳ μακαριότητι πρὸς οὐδὲν ὁριζόμενος), ἐπεὶ οὖν θεοῦ ἡ φωνὴ αὕτη ἡ πνευματικὴ ἐν τῷ προφητικῷ στόματι λαληθεῖσα, δόγμα διὰ τούτου μανθάνομεν ὅτι μία τίς ἐστιν ἡ θεία φύσις συνεχὴς πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀδιάσπαστος, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐφ' ἑαυτῆς οὐ προσιεμένη, κἂν ἐν τριάδι κηρύσσηται, οὔτε πρεσβύτερόν τι τῶν ἐν αὐτῇ θεωρουμένων οὔτε μεταγενέστερον ἔχουσα.
11 ἐπεὶ οὖν θεοῦ ἡ φωνή, ἐάν τε τοῦ πατρὸς δῷς εἶναι τὸν λόγον ἐάν τε τοῦ υἱοῦ, ἐπίσης δι' ἑκατέρου τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύνεται. ἐὰν μὲν γὰρ ὁ πατὴρ ταῦτα λέγῃ, μαρτυρεῖ τῷ υἱῷ τὸ μὴ μετ' αὐτὸν εἶναι· εἰ γὰρ θεὸς μὲν

VLATS 1 δογμάτων: διδαγμάτων V 2 καὶ ἐγὼ καὶ μ. τ. L (sed cf. infra 13) 5 προφήτης: πατὴρ A 6 ἐπὶ om. v 8 ἐκεῖνο pr. A sed o eras. et corr. ω et accentum, ἐκεῖνο VLTS v 9 ἐκπεριειληφὼς L 10—11 ὁ τῆς φύσεως τῆς θείας χαρακτὴρ V 13 verba καὶ ἐγὼ usque ad 14 οὐκ ἔστιν om. A ἔμπροσθέν μου VL 14 ἔσται correxi (cf. supra 4): ἔστιν libri v ἐπειδὴ οὖν L 15 τὸ μετὰ θεὸν LA τὸ iteravit ante alt. μετὰ L μὲν et τὸν post μετὰ om. A 19 θεοῦ om. v 23 ἐν τῇ τριάδι V κηρύσσεται LT κηρύττεται V 24 ἑαυτῇ L 27 λέγῃ ταῦτα V 28 τῶ μὴ L μετ' αὐτοῦ A om. μὴ

ὁ υἱός, πᾶν δὲ τὸ μετὰ τὸν πατέρα θεὸς οὐκ ἔστι, δῆλον
ὅτι τὸ ἐν τῷ πατρὶ καὶ μὴ μετὰ τὸν πατέρα τὸν υἱὸν εἶναι
ὁ λόγος μαρτύρεται· εἴτε τοῦ υἱοῦ δοίη τις εἶναι τὴν φωνὴν
ταύτην, τὸ οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν μου διδασκαλία σαφὴς
ἔσται τῇ τῆς ἀρχῆς ἀϊδιότητι συγκαταλαμβάνεσθαι καὶ τὸν
ἐν τῇ ἀρχῇ θεωρούμενον. εἴ τι οὖν μετὰ τὸν θεὸν ἔστι,
κτίσις τοῦτο καὶ οὐ θεὸς διὰ τῶν εἰρημένων εὑρίσκεται.
τὸ γὰρ μετ' ἐμὲ ὄν, φησί, θεὸς οὐκ ἔστι.

Ταύτης τοίνυν προεκτεθείσης ἡμῖν τῆς περὶ τῶν ὄντων 12
θεωρίας, καιρὸς ἂν εἴη τὸν προκείμενον ἐξετάσαι λόγον.
οὐκοῦν εἴρηται μὲν παρὰ τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν
Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. λέγεται δὲ παρ' ἡμῶν οὐ
πρὸς τὸ θεῖον τοῦ μονογενοῦς εὐσεβὲς εἶναι τὸ Ἐποίησεν
ἀναφέρειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν τὴν κατὰ
καιρὸν τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας οἰκονομικῶς γενομένην. οἱ
δὲ πρὸς τοὐναντίον τὸν λόγον βιαζόμενοι τὴν προαιώνιον
τοῦ υἱοῦ γέννησιν τῇ Ἐποίησεν φωνῇ παρὰ τοῦ ἀποστόλου
διασημαίνεσθαι λέγουσι. προθέντες τοίνυν ἐν τῷ μέσῳ τὸν 13 *685 M.*
λόγον καὶ δι' ἀκριβείας ἀμφοτέρας τὰς ὑπολήψεις ἐπισκε-
ψάμενοι τῷ ἀκροατῇ τὴν κρίσιν τοῦ ἀληθοῦς καταλείψομεν.
ἀλλὰ τῆς μὲν τῶν ἐναντίων διανοίας ἱκανὸς ἂν εἴη συνή-
γορος αὐτὸς ὁ Εὐνόμιος οὐκ ἀγεννῶς ἐν τούτοις ἀγωνισά-
μενος, ὥστε τὸν ἐκείνου λόγον ἐπὶ λέξεως διεξελθόντες ἐν-
τελῶς τὸν ὑπὲρ τῶν μαχομένων ἡμῖν λόγον διελευσόμεθα·
τοῦ δὲ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν προστη-
σόμεθα, τοῖς παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου προεκτεθεῖσιν
ὅπως ἂν οἷοί τε ὦμεν κατ' ἴχνος ἑπόμενοι. οἱ δὲ τῇ ἀλη- 14
θείᾳ διὰ τῆς ἀναγνώσεως δικάζοντες, καθώς φησί τις τῶν
προφητῶν, Κρίμα δίκαιον κρίνατε, μὴ ταῖς φιλονείκοις προ-
λήψεσιν, ἀλλὰ τῇ δεικνυμένῃ διὰ τῆς ἐξετάσεως ἀληθείᾳ

12 Act. 2, 36 30 Zach. 7, 9

VLATS 1 τὸ ante μετὰ om. LTA v θεὸς οὐκ ἔστι: οὐ θεὸς om. ἔστι V 6 ἐν ἀρχῇ V θεωρουμένων (sic) L εἴ τι A: εἴ τις VLTS v 10 ἂν om. v 11 ἁγίου ante πέτρου add. V 19 προσθέντες A 21 καταλείψωμεν V καταλήψωμεν L 23 οὐ καλῶς V 24 ἐπὶ λέξεως: ἐπιδεξίως VL 26 κατὰ δυνατὸν VL v

δόντες τὰ νικητήρια. καὶ παρίτω γε πρῶτος ὁ τῶν ἡμετέρων κατήγορος, ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὰ γεγραμμένα λέγων.

15 Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸ Ἐποίησεν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ λαβεῖν παραιτούμενος ὁμοῦ τε τὸν σταυρὸν ἐπαισχυνόμενος τίθησι μὲν τοῖς ἀποστόλοις ἃ μηδεὶς μηδὲ τῶν εἰς σκαιὰ βλασφημεῖν αὐτοὺς ἐσπουδακότων, δύο δὲ σαφῶς Χριστοὺς καὶ δύο κυρίους ἐπεισάγει τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι καὶ λόγοις· φησὶ γὰρ ὡς οὐ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸν κενώσαντα ἑαυτὸν εἰς μορφὴν δούλου καὶ σταυρωθέντα ἐξ ἀσθε-
16 νείας. γράφει δὲ διαρρήδην οὕτως· „ἔτι δὲ „οὐδὲ ἡ τοῦ ἀποστόλου διάνοια τὴν πρὸ αἰ„ώνος ὑπόστασιν τοῦ μονογενοῦς ἡμῖν παρί„στησι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν τῷ παρόντι· οὐ γὰρ „περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ ἐν „ἀρχῇ ὄντος πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ περὶ τοῦ „κενώσαντος ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ „καὶ γενομένου συμμόρφου τῷ σώματι τῆς τα„πεινώσεως ἡμῶν καὶ σταυρωθέντος ἐξ ἀσθε„νείας σαφῶς διαλέγεται. καίτοι τοῦτο παντὶ „γνώριμον τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι τῆς „ἀποστολικῆς λέξεως τῷ βουλήματι, ὅτι οὐχὶ „θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, ἀλλὰ „τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους παρεισάγει. Κύ„ριον γὰρ αὐτόν, φησί, καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς „ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυ-

14 Bas. c. Eun. l. II p. 576 D—577 A

VLATS 1 παρείτω L παρήτω S 6 τ. σταυρὸν] inusitatum accusativum adfectat 8 ἐσπουδακότων: ἐπεγνωκότων V 11 καὶ ante κύριον add. V 14 καὶ ante γράφει add. VLTS v, om. A verba ὁ μέγας Βασίλειος ante διαρρήδην add. v, certe glossema ἔτι: ἔστι L 15 οὐδὲ: οὐδὲν VLT v διάνοια ἢ τὴν VLT v 16 ἡμῖν τοῦ μονογενοῦς V 24 γνώριμον: γνώρισμα T τὸ καὶ μικρὸν L 25 καὶ ante ὅτι add. V 29 τὸν ἰν̃ sscr. postea A

„ρώσατε, τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώ„πινον αὐτοῦ καὶ βλεπόμενον πᾶσι προδήλως „ἐπερειδόμενος.“ ταῦτα μὲν οὖν ὁ τῷ τῶν 17 ἀποστόλων βουλήματι τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ὑπαλλάξας, οὐ γὰρ δὴ θέμις εἰπεῖν ἐπιστήσας· μή ποτέ τις τοσαύτην καταψηφίσαιτο παράνοιαν ἀνδρῶν ὁσίων καὶ πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας κήρυγμα λογάδων, ὥστε τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν εἰς τοσαύτην ὑπερβολὴν † ἀπολείπουσαν εἰς ὕβριν ***. οἱ τὸν ἑαυτῶν λῆρον εἰς τὴν τῶν ὁσίων μνήμην ἀναφέροντες ποίας οὐ μεστοὶ ταραχῆς; ποίας οὐκ ἀτοπίας γέμοντες οἱ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι δοξάζοντες καὶ διὰ τούτου τὸν ἐξ ὑπακοῆς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα τῇ τοῦ δούλου μορφῇ σύμμορφον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὶν ταύτην ἀναλαβεῖν τὴν μορφὴν κατασκευάζοντες; καὶ 18 τίς, ὦ πάντων ὑμεῖς ῥαθυμότατοι, μορφὴν 688 *M.* ἔχων δούλου μορφὴν ἀναλαμβάνει δούλου; πῶς δ’ ἄν τις ἑαυτὸν εἰς τοῦτο κενώσειεν ὅπερ ἐστίν; οὐ μὲν οὖν εὑρήσετε τούτων τινὰ μηχανὴν καίπερ ὄντες τολμηροὶ λέγειν καὶ φρονεῖν ἀμήχανα. πῶς δὲ οὐκ ἐλεεινότατοι πάντων ὑμεῖς ἄνθρωπον ὑπὲρ ἁπάντων ἀνθρώπων πεπονθέναι δοξάζοντες καὶ τούτῳ τὴν ἑαυτῶν ἀνατιθέντες λύτρωσιν; εἰ γὰρ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτόν, καθώς φησι Βασίλειος, ἐκένωσεν δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος

VLATS 3 ἐπερειδομένου T ἀπερειδόμενος S 4 ἑαυτοῦ correxi: ἑαυτῶν libri v cf. 109, 5; 90, 7 6 παρανομίαν V a τοσαύτην pendent verba 8—9 ὥστε τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν εἰς τοσαύτην ὑπερβολὴν ... temptabam olim ἀπολήγειν τῆς ὕβρεως, sed sententiae finis excidit, εἰσυβρίζειν v, quod frustra est 10 αὐτῶν A spiritus corr. 11 οὐ: οἱ L 18 ῥαθυμώτατοι L ῥαθυμότεροι S 28 λέγεται V Πέτρος om. A 29 ἑαυτῶν V ὁ ante Βασίλειος add. L

ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυ-
τὸν εἰς δούλου μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν
ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς
19 ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν. ἀλλ' ἀν-
τιμάχεται μὲν τούτοις καὶ αὐτὴ τῶν πραγμά-
των ἡ φύσις, ἀντιφθέγγεται δὲ περιφανῶς καὶ
αὐτὸς ὁ τῇ θεολογίᾳ τὴν οἰκονομίαν ταύτην
ὑμνήσας, οὐ τὸν βλεπόμενον ἄνθρωπον, ἀλλ'
αὐτὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα
σάρκα ἀνειληφέναι λέγων, ὅπερ ἄλλαις φω-
ναῖς ἴσον ἐστὶ τῷ μορφὴν δούλου λαβεῖν. εἰ
μὲν οὖν ταῦτα νομίζετε πιστά, μετάθεσθε τοῦ
πλάνου, παύσασθε τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρω-
20 πον κεκενῶσθαι δοξάζοντες. εἰ δὲ οὐχ ἱκανοί
ἐστε πείθειν ἀπείστους, ἑτέρᾳ φωνῇ καὶ δευ-
τέρᾳ ψήφῳ τὴν ἀπιστίαν λύσατε. ὑπομνήσθητε
τοῦ φήσαντος Ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ
ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ'
ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. οὐ γάρ
ἐστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς ὃς τοῦτον οἰκειώσεται
τὸν λόγον. οὐδεὶς τῶν πώποτε γενομένων ἁγίων
μονογενὴς ἦν θεός, γενόμενος ἄνθρωπος.
τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν μορφῇ θεοῦ τυγχάνοντα
21 μορφὴν δούλου λαβεῖν. εἰ τοίνυν περὶ τοῦ κε-
νώσαντος ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὁ
μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἐκένωσεν δὲ ἑαυ-
τὸν εἰς δούλου μορφὴν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρ-
χων, ὁ δὲ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἐστὶν ὁ ἐν
ἀρχῇ ὢν λόγος καὶ θεὸς ὢν μονογενής, περὶ
τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος

VLATS 1 ἑαυτὸν, quod est post ἄνθρωπος, ante p. 107, 30 ὁ βλεπόμενος traiecit VL cf. 3 verba ὁ δὲ κενώσας usque ad 2 μορφὴν om. V 3 ἐκένωσεν ἑαυτόν om. VLA 10 ἀνειληφότα L ᾧπερ V 11 τὸ μορφὴν VL 11—12 εἰ μὲν: οἱ μὲν LT v 12 νομίζεται A 15 ἔσται L 18 τὸ ante εἶναι om. A 23 ὑπάρχοντα v 27 τὴν ante δούλου add. v 27 verba ab ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ usque ad 28 ὑπάρχων ἐστὶν om. v 29 λόγος: θεὸς λόγος A

διαλέγεται Πέτρος, καὶ τοῦτον ἐκδιδάσκει γεγονέναι κύριον καὶ Χριστόν. ταύτην μέντοι 22 τὴν μάχην αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀναστρέφει Βασίλειος καὶ δείκνυται σαφῶς οὔτε τῷ βουλήματι τῶν ἀποστόλων τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ἐπιστήσας οὔτε τῶν οἰκείων λόγων φυλάττων τὴν ἀκολουθίαν· ἐξ ὧν ἢ συναισθόμενος τῆς ἀνωμαλίας συγχωρήσει τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα γεγονέναι κύριον, ἢ μαχομένοις μαχόμενα συνάπτων καὶ τούτοις παραμένων φιλονείκως ἕτερα προσθήσει πολεμιώτερα, δύο κατασκευάζων εἶναι Χριστοὺς καὶ δύο κυρίους. εἰ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν θεὸς λόγος, ἕτερος δὲ ὁ κενώσας ἑαυτὸν καὶ μορφὴν δούλου λαβών, κύριος δὲ καὶ ὁ θεὸς λόγος δι᾽ οὗ τὰ πάντα, κύριος δὲ καὶ Χριστὸς οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ σταυρωθεὶς μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ πάντα, δύο κατ᾽ αὐτὸν κύριοι καὶ Χριστοί. τοῦτον μὲν οὖν 23 οὐδεὶς παραιτήσεται λόγος τῆς οὕτως περιφανοῦς βλασφημίας. εἰ δέ τις τούτῳ συνιστάμενος φαίη τὸν αὐτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον καὶ γενόμενον κύριον, κατὰ δὲ τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν γεγενῆσθαι κύριον καὶ Χρι- *689 M.* στόν, ἀναγκασθήσεται πάντως εἰπεῖν πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας μὴ εἶναι τὸν υἱὸν κύριον. ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ Βασιλείῳ καὶ τοῖς κατ᾽ αὐτὸν ἀπίστοις δύο κύριοι καὶ Χριστοὶ καταγγέλλονται ψευδῶς, ἀλλ᾽ ἡμῖν γε εἷς κύριος καὶ Χριστὸς δι᾽ οὗ τὰ πάντα γέγονεν, οὐ κατὰ προκοπὴν γενόμενος κύριος, ἀλλὰ πρὸ πάσης κτίσεως καὶ πρὸ πάντων αἰώνων ὑποστὰς κύριος Ἰησοῦς, δι᾽ οὗ τὰ πάντα, τοῦτο πάντων ἡμᾶς

VLATS 9 τὸν ante κύριον add. V ἢ om. v 15 καὶ ante ὁ om. L ὁ om. A 16 verba inde a κύριος δὲ καὶ usque ad 17 τὰ πάντα om. A 16 ὁ ante χριστὸς add. ATS v 18 κατὰ ταὐτὸν VLAS τούτων VL 20 τοῦτο v 22 ὄντα ante λόγον add. V 32 τὰ πάντα om. V

τῶν ἁγίων συμφώνως ἐκδιδασκόντων καὶ καταγ-
24 γειλάντων τῶν δογμάτων τὸ κάλλιστον. ὅ τε γὰρ μακάριος Ἰωάννης τὸν θεὸν λόγον δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι διδάσκει λέγων Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅ τε θαυμασιώτατος Παῦλος εἰς ταπεινοφροσύνην ἐνάγων τοὺς προσέχοντας αὐτῷ τὸν νοῦν Χριστὸν Ἰησοῦν λέγει τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ κενώσαντα ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφὴν καὶ ταπεινωθέντα μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις κύριον τῆς δόξης ὀνο-
25 μάζει τὸν σταυρωθέντα. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, φησίν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. καὶ πολύ γε τούτου γυμνότερον αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὀνομάζει κύριον εἰπὼν Ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. εἰ τοίνυν ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος, καθὸ πνεῦμα, κύριος καὶ τῆς δόξης κύριος, τοῦτον δὲ τὸν κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν θεὸν λόγον ἐποίησεν ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἄλλον τινὰ κύριον, ὃν ὀνειροπολεῖ Βασίλειος.

26 Ἡ μὲν δὴ κατηγορία τοιαύτη. δοκεῖ δέ μοι χρῆναι πρῶτον ἐπὶ κεφαλαίων ἕκαστον τῶν ἐπενηνεγμένων ἐν ὀλίγῳ διεξελθεῖν, εἶθ' οὕτως εὐθῦναι τῷ λόγῳ τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν τοῖς τε κρίνουσι τὴν ἀλήθειαν εὐμνημόνευτος ἡ καθ' ἡμῶν εἴη γραφή, πρὸς ἣν ἀπολογήσασθαι χρή, καὶ ἡμεῖς ἐν τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐγκλημάτων ἕκαστον διαλύσαιμεν. ἐπαισχύνεσθαί φησιν ἡμᾶς τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ κακηγορεῖν τοὺς ἁγίους καὶ ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι λέγειν καὶ πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς παρουσίας τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἔχειν τὸν κύριον οἴεσθαι καὶ ἀνθρώπῳ ἀνατιθέναι τὴν λύτρωσιν καὶ δύο Χριστούς τε καὶ κυρίους

VLATS 2 τῶν ante δογμάτων om. v 4—5 λέγων διδάσκει V 6—7 ἐπάγων V 16 ὁ om. VL v 18 verba ab αὐτὸ τὸ usque ad 19 ὁ θεὸς om. T 19 ὃν ante ἐποίησεν add. VL (ex λόγον iteratum?) 23 κεφαλαίῳ V 25 ἀμνημόνευτος T 29 κακηγορεῖν A: κατηγορεῖν VLTS v

ἐν τῷ δόγματι λέγειν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πρὸ τοῦ πάθους μὴ λέγειν εἶναι τὸν μονογενῆ Χριστόν τε καὶ κύριον. ὡς ἂν 27
οὖν φύγοιμεν τὴν βλασφημίαν ταύτην, πεποιῆσθαί φησι δεῖν τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν ὁμολογεῖν, ὡς καὶ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τὸ τοιοῦτο δόγμα τῇ ἰδίᾳ βεβαιοῦντος φωνῇ. ταῦτα τῆς κατηγορίας ἐστὶ τὰ κεφάλαια· τὰ γὰρ ὅσα πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν αὐτῷ λοιδορίαν πεφιλοπόνηται ὡς οὐδὲν συντελοῦντα πρὸς τὸν σκοπὸν σιωπήσομαι. τάχα γὰρ ἡ τοιαύτη τῶν λόγων καταφορὰ κατά τινα τεχνικὴν θεωρίαν συνήθης ἐστὶ τοῖς ῥητορεύουσι, πρὸς μείζονα κατηγορίας ὄγκον ἐξευ- *692 M.*
ρημένη. ὑβριζέτω τοίνυν διὰ τὴν τέχνην ὁ σοφιστὴς καὶ 28
τοῖς καθ' ἡμῶν ὀνείδεσιν ἐνακμαζέτω, μεταξὺ τῶν ἀγώνων ταῖς καταφοραῖς ἐμπομπεύων καλείτω λήρους, καλείτω πάντων ῥαθυμοτάτους καὶ πάντων ἐλεεινοτάτους, ταραχῆς τε καὶ ἀτοπίας πλήρεις καὶ πᾶν ὅ τι βούλεται· φαυλιζέτω κατ' ἐξουσίαν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ἀνεξόμεθα· αἰσχύνη γάρ ἐστι τῷ γε νοῦν ἔχοντι οὐ τὸ λοιδοροῦντος ἀκούειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ῥηθὲν ἐπιστρέφεσθαι, ἔχει δέ τι καὶ χρήσιμον ἴσως τὸ καθ' ἡμῶν αὐτὸν κεχρῆσθαι τῇ φύσῃ· τάχα γὰρ τὴν κακήγορον αὐτοῦ γλῶσσαν εἰς ἡμᾶς ἀσχολήσας μικρὰν γοῦν ἐκεχειρίαν τῆς κατὰ τοῦ
θεοῦ μάχης ποιήσεται. οὐκοῦν ἐμφορείσθω κατ' ἐξουσίαν 29
τῶν ὕβρεων, καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔσται. οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἄτοπον καὶ δυσῶδες πνέοι κατὰ σωματικὴν δυσκρασίαν ἢ κατά τινα λοιμώδη καὶ δύστροπον ἀρρωστίαν, προκαλέσαιτο ἂν τὸν ὑγιαίνοντα πρὸς ζῆλον τοῦ δυστυχήματος, ὡς ἑλέσθαι τινὰ τῷ ἴσῳ κακῷ δι' οἰκείας νόσου τὴν τοῦ ὀδωδότος ἀηδίαν ἀμύνεσθαι. ἐλεεῖν γάρ, οὐ μιμεῖσθαι τοὺς τοιού-

VLATS 3 φύγωμεν v 7 αὐτῷ om. v αὐτῶν V 7—8 συντελεῖται T 12 τῶν ἀγώνων: τῶν λόγων ὧν VL 13 καλείτω λήρους om. TS v 15 ταραχῆς: τραχεῖς V πᾶν A : πάντων VLTS v 16—17 καὶ ἡμεῖς ἀνεξόμεθα om. A 19 αὐτὸν: αὐτῶν T αὐτὼν L 20 φύσῃ Oehlerus: φύσσῃ A φύσει VLTS v κατήγορον V 21 γοῦν: οὖν A ἐκκεχειρίαν S τοῦ om. V 24 πνέει A verba κατὰ usque ad ἢ om. L τὴν ante σωματικὴν add. V 25 προσκαλέσαιτο L 26 ἂν om. A 26 ἑλέσθαι: ἐθέλεσθαι v 27 κακῷ om. v 28 ἀηδίαν: δυσωδίαν v ἀμύνασθαι v

τους ἡ κοινὴ συμβουλεύει φύσις. οὐκοῦν παρέντες ὅσα τοιαῦτα κατὰ σπουδὴν τῷ λόγῳ κατέμειξε σκώπτων, σχετλιάζων, ἀγανακτῶν, λοιδορούμενος, μόνον τὸν περὶ τῶν δογμάτων ἐπισκεψώμεθα λόγον. ἀναλαβόντες τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ἐν μέρει πρὸς ἕκαστον τῶν ἐγκλημάτων στησόμεθα.

30 Ἀρχὴ τῆς κατηγορίας ἦν τὸ ἐπαισχύνεσθαι ἡμᾶς τῷ σταυρῷ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν καταδεξαμένου τὸ πάθος. ἆρα μὴ καὶ τὸ κατ᾽ οὐσίαν ἀνόμοιον πρεσβεύειν ἡμᾶς αἰτιάσεται; τῶν γὰρ πρὸς τὴν τοιαύτην παρατραπέντων ὑπόληψιν οἰκειότερον ἂν εἴη τὸ ἔγκλημα τοῦ κατασκευάζειν ἐν αἰσχύνῃ τὸν σταυρὸν ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ ὁμοίως μὲν παρ᾽ ἀμφοτέρων ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία πεπίστευται, ἡμεῖς δὲ τὸν διὰ τοῦ σταυροῦ φανερωθέντα θεὸν οὕτως τιμᾶν οἰόμεθα δεῖν καθὼς τιμᾶται ὁ πατήρ, τοῖς δὲ τὸ πάθος ἐμπόδιον γίνεται πρὸς τὸ δοξάζειν τὸν μονογενῆ θεὸν ἐπίσης τῷ γεγεννηκότι πατρί, ἆρα περιτρέπεται πρὸς τοὐναντίον τῷ σοφιστῇ τὰ ἐγκλήματα, καὶ δι᾽ ὧν κατηγορεῖν ἡμῶν οἴεται, τὴν
31 ἰδίαν δημοσιεύει κατὰ τῶν δογμάτων ἀσέβειαν. δῆλον γὰρ ὅτι τούτου χάριν ὑπερτίθησι τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα καὶ ταῖς μείζοσιν ἀποσεμνύνει τιμαῖς, ὅτι ἡ κατὰ τὸν σταυρὸν αἰσχύνη περὶ αὐτὸν οὐχ ὁρᾶται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ χεῖρον παρηλλάχθαι τοῦ υἱοῦ τὴν φύσιν διϊσχυρίζεται, ὅτι τοῦ σταυροῦ τὸ ὄνειδος εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται μόνον, τοῦ πατρὸς οὐχ ἁπτόμενον. καὶ μηδεὶς οἰέσθω με μόνῃ τῇ κατὰ τὸν νοῦν ἀκολουθίᾳ τῆς λογογραφίας ἑπόμενον ταῦτα λέγειν.
32 προδιελθὼν γὰρ τοῦ λόγου πᾶσαν τὴν φιλοπόνως συγκειμένην ἐν αὐτῷ βλασφημίαν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα σαφῶς εὗρον γυμνῇ τῇ λέξει ταύτην ἐκτεθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ τὴν βλασφημίαν. καὶ εἰ δοκεῖ παραθήσομαι τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐμῶν λόγων τὰ παρ᾽ αὐτοῦ γεγραμμένα ἔχοντα οὕτως. φησὶ γὰρ εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι καὶ τὸν ἐπὶ πάν-

VLATS 3 τὸν περὶ τὸν L 4 ἐπισκεψόμεθα TS 5 στησώμεθα VL 6—7 τὸν σταυρὸν v ex coniectura verba a 7 τοῦ ὑπὲρ usque ad 8 αἰτιάσεται om. v 8 αἰτιάσαιτο A 13 τοῦ om. VS v 16 πατρί: θεῷ A 17 οἴονται T 26 προσδιελθὼν v 27 ἐν ante αὐτῷ om. A 28 γὰρ post γυμνῇ add. L 30 αὐτοῦ correxi: αὐτῶν libri v 31 μὲν ante γὰρ add. T

των θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν
σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον ὑπ᾿
ἐξουσίαν ἐλθεῖν, προστάγμασιν ὑπακοῦσαι, νό-
μοις ἀνθρωπίνοις πολιτεύσασθαι, σταυρὸν ἐν- *693 M.*
εγκεῖν, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς. τίς οὖν ὁ **33**
ἐπαισχυνόμενος τῷ σταυρῷ; ὁ καὶ μετὰ τὸ πάθος προσκυ-
νῶν ἴσα πατρὶ τὸν υἱὸν ἢ ὁ καὶ πρὸ τοῦ πάθους ὑβρίζων
οὐ μόνον τῇ πρὸς τὴν κτίσιν ὁμοτιμίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ κατα-
σκευάζειν τῆς ἐμπαθοῦς αὐτὸν εἶναι φύσεως, μὴ ἂν ἐλθόντα
πρὸς τὴν τῶν παθημάτων πεῖραν, εἰ μὴ δεκτικὴν εἶχε τῶν
τοιούτων τὴν φύσιν; ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ τὸ σῶμα, ᾧ τὸ **34**
πάθος ἐδέξατο, τῇ θείᾳ φύσει κατακραθὲν ἐκεῖνο πεποιῆ-
σθαί φαμεν διὰ τῆς ἀνακράσεως, ὅπερ ἡ ἀναλαβοῦσα φύσις
ἐστί· τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ μικρόν τι περὶ τὸν μονογενῆ
θεὸν ἐννοεῖν, ὡς εἴ τι καὶ τῆς κάτω φύσεως διὰ τὴν φιλάν-
θρωπον προσελήφθη οἰκονομίαν, καὶ τοῦτο πιστεύειν μετα-
πεποιῆσθαι πρὸς τὸ θεῖόν τε καὶ ἀκήρατον· ὁ δὲ σημεῖον
τῆς πρὸς τὸ ταπεινότερον κατ᾿ οὐσίαν παραλλαγῆς τὸ περὶ
τὸν σταυρὸν πάθος πεποίηται, οὐκ οἶδα ὅπως τὴν ὑπερ-
βάλλουσαν τῆς δυνάμεως ἐνέργειαν, καθ᾿ ἣν καὶ τοῦτο
ἠδυνήθη, τεκμήριον ἀσθενείας ποιούμενος, οὐδὲ τοῦτο συνείς,
ὅτι οὐδὲν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν κινούμενον ὡς ἐπὶ παρα-
δόξῳ θαυμάζεται, ἀλλ᾿ ὅσα τοὺς ὅρους ἐκβαίνει τῆς φύ-
σεως, ταῦτα μάλιστα πάντων ἐν θαύματι γίνεται καὶ πρὸς
ταῦτα πᾶσα μὲν ἐπιστρέφεται ἀκοή, πᾶσα δὲ διάνοια τείνε-
ται τὸ παράδοξον θαυμάζουσα. διὸ καὶ πάντες οἱ τὸν λόγον **35**
κηρύσσοντες ἐν τούτῳ τὸ θαῦμα τοῦ μυστηρίου καταμη-
νύουσιν ὅτι θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ
ἐγένετο, ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν, ὅτι ἡ ζωὴ θα-
νάτου ἐγεύσατο, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα βοῶσιν οἱ κήρυκες,

28 I. Tim. 3, 16 Joh. 1, 14 29 Joh. 1, 5 Hebr. 2, 9

VLATS 1 ὅσπερ: ὥσπερ VL ὅς A 2 γενομένου γενέσθαι V ἢ om. VL 4 πολιτεύεσθαι v 5 τὸ om. VL 6 καὶ om. V 8 ὁμοτιμίᾳ: ὁμοτροπίᾳ V 8—9 τὸ κατασκευάζειν VL 9 ἂν ἐλθόντα: ἀνελθόντα LT v 11 ᾧ: ὃ A 17 καὶ τὸ ἀκήρατον V 22 αὐτοῦ T

δι' ὧν πλεονάζεται τὸ θαῦμα τοῦ διὰ τῶν ἔξω τῆς φύσεως
36 τὸ περιὸν τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ φανερώσαντος. ἀλλὰ κἂν
ἐκείνοις ὑβρίζειν διὰ ταῦτα δοκῇ καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα
ὁμοτιμίας διὰ τὴν περὶ τὸν σταυρὸν οἰκονομίαν τὸν υἱὸν
ἀποσχοινίζωσιν, ἡμεῖς καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς
αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι διὰ τῶν ἁγίων
γραφῶν πεπιστεύκαμεν ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν θεὸς Μετὰ ταῦτα,
καθώς φησιν ὁ Βαρούχ, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀν-
θρώποις συνανεστράφη, ἀντάλλαγμά τε τοῦ ἡμετέρου θανά-
του γενόμενος ἔλυσε διὰ τῆς ἰδίας ἀναστάσεως τὰ δεσμὰ
τοῦ θανάτου καὶ ὡδοποίησε πάσῃ σαρκὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν
ἀνάστασιν, ὁμόθρονός τε καὶ ὁμόδοξος ὢν τῷ ἰδίῳ πατρὶ
κατ' ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐποίσει
37 τὴν ψῆφον τοῖς κρινομένοις. ταῦτα περὶ τὸν ἐσταυρωμένον
ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ διὰ τοῦτο ὑπερυψοῦντες κατὰ τὸ
ἡμέτερον τῆς δυνάμεως μέτρον οὐκ ἀπολήγομεν, ὅτι ὁ μη-
δενὶ χωρητὸς διὰ τὴν ἄφραστον αὐτοῦ καὶ ἀπρόσιτον μεγα-
λειότητα πλὴν ἑαυτῷ καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι τῷ
ἁγίῳ, οὗτος καὶ πρὸς κοινωνίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν κατ-
38 ελθεῖν ἠδυνήθη· οἱ δὲ ταύτην ἀπόδειξιν τῆς κατὰ τὴν
696 M. φύσιν ἀλλοτριότητος τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ποιοῦνται,
τὸ διὰ σαρκὸς καὶ σταυροῦ φανερωθῆναι τὸν κύριον, ὡς
τῆς μὲν φύσεως τοῦ πατρὸς καθαρῶς ἐν ἀπαθείᾳ δια-
μενούσης καὶ μηδενὶ τρόπῳ τὴν πρὸς τὸ πάθος κοινωνίαν
ἀναδέξασθαι δυναμένης, τοῦ δὲ υἱοῦ διὰ τὸ πρὸς τὸ ταπει-
νότερον παρηλλάχθαι τὴν φύσιν, πρὸς σαρκός τε καὶ θα-
νάτου πεῖραν οὐκ ἀδυνατοῦντος ἐλθεῖν, ὡς οὐ πολλῆς γινο-
μένης τῆς μεταστάσεως, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πρὸς τὸ συγγενὲς
καὶ ὁμόφυλον ἐκ τοῦ ὁμοίου μεταχωρούσης διὰ τοῦ κτιστὴν
μὲν τὴν ἀνθρωπίνην, κτιστὴν δὲ καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς

8 Baruch 3, 38

VLATS 2 αὐτοῦ A 3 τῆς om. A 4 ὁμοτιμίας: ὁμοιότητος V διὰ τῆς et οἰκονομίας VL 5 οἱ om. T 9 τε: μὲν VL om. v 13 κατ' ἐξουσίαν V ἐποίσει VL: ἐποίησε A ποιήσει TS v 17 ἄφατον S 18 τε post ἑαυτῷ add. V 23 καθαρᾶς v 24 verba a καὶ μηδενὶ usque ad 25 δυναμένης om. v 27—28 γενομένης LA v 30 τὴν post καὶ om. L

ὑποτίθεσθαι φύσιν. τίς τοίνυν εἰκότως ἐπαισχύνεσθαι τῷ 39
σταυρῷ κατηγορεῖται, ὁ τὰ ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ λέγων ἢ ὁ
περὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἀγωνιζόμενος; οὐκ οἶδα εἰ τῆς Παύ-
λου μεγαλοφωνίας ὁ κατήγορος ἤκουσεν ὁ οὕτω κατα-
σμικρύνων τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γνωρισθέντα θεόν, οἷα καὶ
ὅσα ἐκεῖνος τῷ ὑψηλῷ στόματι περὶ τοῦ σταυροῦ διεξέρ-
χεται. ὁ γὰρ διὰ τοσούτων καὶ τοιούτων θαυμάτων ἑαυτὸν
γνωρίζειν ἔχων μὴ γένοιτο, φησίν, ἐπί τινι ἄλλῳ καυχᾶσθαι
εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρὸς Κορινθίους
λέγει τὸν λόγον τοῦ σταυροῦ δύναμιν θεοῦ τοῖς σῳζομένοις
εἶναι. Ἐφεσίοις δὲ τὴν τὸ πᾶν διακρατοῦσάν τε καὶ συν- 40
έχουσαν δύναμιν τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ καταγράφει, ἐν
οἷς βούλεται αὐτοὺς ὑφωθέντας γνῶναι τὴν ὑπερβάλλουσαν
δόξαν τῆς δυνάμεως ταύτης, ὕψος καὶ πλάτος καὶ βάθος
καὶ μῆκος κατονομάζων, ἑκάστην κεραίαν τῶν κατὰ τὸ
σχῆμα τοῦ σταυροῦ θεωρουμένων ἰδίοις προσαγορεύων ὀνό-
μασιν, ὡς τὸ μὲν ἄνω μέρος ὕψος εἰπεῖν, βάθος δὲ τὸ
μετὰ τὴν συμβολὴν ὑποκείμενον, τὴν δὲ ἐγκάρσιον καθ᾽
ἑκάτερον κεραίαν τῷ τοῦ μήκους τε καὶ πλάτους ὀνόματι
διασημαίνων, ὡς ἂν διὰ τούτου φανερωθείη τὸ μέγα μυ-
στήριον, ὅτι καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ καταχθόνια καὶ πάντα
τῶν ὄντων τὰ πέρατα διακρατεῖται καὶ συνέχεται παρὰ τοῦ
τὴν ἀπόρρητον καὶ μεγάλην ταύτην δύναμιν ἐν τῷ τύπῳ
τοῦ σταυροῦ παραδείξαντος. ἀλλ᾽ οὐδὲν οἶμαι δεῖν πλέον
ταῖς αἰτίαις ταύταις ἐναγωνίζεσθαι, περιττὸν κρίνων ἐμφιλο-
τιμεῖσθαι τοῖς κατὰ τῆς συκοφαντίας ἐλέγχοις, καὶ δι᾽
ὀλίγων τῆς ἀληθείας δειχθείσης. οὐκοῦν πρὸς ἕτερον ἔγ-
κλημα τῷ λόγῳ μετέλθωμεν.

Διαβάλλεσθαι λέγει παρ᾽ ἡμῶν τοὺς ἁγίους. ἀλλ᾽ εἰ 41
μὲν αὐτὸς ἀκήκοε, λεγέτω τὰ ῥήματα τῆς κακηγορίας· εἰ
δὲ πρὸς ἑτέρους εἰρηκέναι λέγει, δειξάτω διὰ τῶν μαρτυ-

8 Gal. 6, 14 9 I. Cor. 1, 18 11 sq. Eph. 3, 18—19

VLATS 2 τὰ om. A αὐτοῦ sed postea ἑ add. L, ἑαυτοῦ v 8 μὴ γένοιτό μοι φησὶν S 11 τε om. A 14 καὶ βάθος κ. πλάτος S v 21 καὶ ante πάντα postea add. L 30 τὰ om. A κακηγορίας A: κατηγορίας VLTS v

ρούντων ἀληθῆ τὴν αἰτίαν· εἰ δὲ ἀφ᾽ ὧν γεγραφήκαμεν ἀποδείκνυσιν, ἀναγνώτω τὰ εἰρημένα, καὶ τὴν αἰτίαν δεξόμεθα. ἀλλ᾽ οὐκ ἄν τι τοιοῦτον προσενεγκεῖν ἔχοι· πρόκειται γὰρ παντὶ τῷ βουλομένῳ τὰ παρ᾽ ἡμῶν εἰς ἐξέτασιν. εἰ δὲ μήτε πρὸς αὐτὸν εἴρηται μήτε ἑτέρων ἀκήκοε μήτε διὰ τῶν γεγραμμένων ἔχει τὸν ἔλεγχον, σιγᾶν οἶμαι χρῆναι
42 τὸν ὑπὲρ τούτων ἀπολογούμενον. πρὸς γὰρ τὸ ἀνυπόστατον ἔγκλημα πρέπουσα πάντως ἐστὶν ἀπολογία ἡ σιωπή. Πέτρος φησὶν ὁ ἀπόστολος Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. ἡμεῖς ταῦτα
697 M. παρ᾽ αὐτοῦ μεμαθηκότες φαμὲν περὶ ἓν πᾶσαν βλέπειν τῶν εἰρημένων τὴν σύμφρασιν, αὐτόν τε τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα καὶ τὸ δεικτικὸν τῆς φωνῆς· δύο γὰρ πράγματα περὶ ἓν πρόσωπον ὁ τῆς γραφῆς λόγος γεγενῆσθαί φησι, παρὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων τὸ πάθος, παρὰ δὲ τοῦ θεοῦ τὴν τιμήν, οὐχ ὡς ἄλλου μὲν πεπονθότος, ἑτέρου
43 δὲ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τετιμημένου. καὶ σαφέστερον ἑφερμηνεύει λέγων διὰ τῶν ἐφεξῆς· Τῇ δεξιᾷ γάρ, φησί, τοῦ θεοῦ ὑψωθείς. τίς οὖν ὑψώθη; ὁ ταπεινὸς ἢ ὁ ὕψιστος; τί δὲ τὸ ταπεινὸν εἰ μὴ τὸ ἀνθρώπινον; τί δὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖόν ἐστιν ὁ ὕψιστος; ἀλλὰ μὴν ὁ θεὸς ὑψωθῆναι οὐ δέεται ὕψιστος ὤν. ἄρα τὸ ἀνθρώπινον ὁ ἀπόστολος ὑψῶσθαι λέγει, ὑψώθη δὲ διὰ τοῦ κύριος καὶ Χριστὸς γενέσθαι. διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ πάθος ἐγένετο. οὐκοῦν οὐ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ κυρίου διὰ τοῦ Ἐποίησε ῥήματος παρίστησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τὴν τοῦ ταπεινοῦ πρὸς τὸ ὑψηλὸν μεταποίησιν τὴν διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ θεοῦ γεγενημένην.

9 Act. 2, 36   18 Act. 2, 33

VLATS 2—3 δεξώμεθα L 3 προενεγκεῖν (σ erasum) A προσενεγκεῖν v 4 τῷ βουλομένῳ παντὶ T 7 γὰρ post ἀνυπόστατον traiecit V 10 ἡμεῖς A 14 περὶ ἕν: π. ὧν pr. V ῶ paene erasum, sed non correctum, πρὸς ἓν T 16 μὲν om. A 19 ὑψωθείς: ὑψώθη A δὲ post ταπεινὸς add. v ἢ om. T 20 verba a τί δὲ τὸ usque ad ἀνθρώπινον om. TS v εἰ μὴ A: ἢ μὴ VL 22 δεῖται T ἄρα· ἀλλὰ V 22—23 ὑψῶσθαι ὁ ἀπόστολος L ὑψοῦσθαι V ὑψῶσαι A 24 διὰ om. A 27 τὴν om. v γεγεννημένην V

σαφηνίζεται γὰρ καὶ διὰ τούτου τοῦ ῥήματος τὸ τῆς εὐσε-
βείας μυστήριον. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὑψω- **44**
θείς, φανερῶς ἐκκαλύπτει τὴν ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου
οἰκονομίαν, ὅτι ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ ἡ ποιητικὴ πάντων τῶν
ὄντων, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος δι᾿ οὗ τά πάντα ἐγένετο καὶ οὗ
χωρὶς ὑπέστη τῶν ὄντων οὐδέν, αὕτη τὸν ἑνωθέντα πρὸς
αὐτὴν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἴδιον ὕψος ἀνήγαγε, διὰ τῆς ἀνα-
κράσεως, ὅπερ ἐστὶν αὐτὴ κατὰ τὴν φύσιν, κἀκεῖνον ποιή-
σασα· ἔστι δὲ αὐτὴ κύριος καὶ βασιλεύς· Χριστὸς γὰρ ὁ
βασιλεὺς ὀνομάζεται· ταῦτα κἀκεῖνον ἐποίησεν. ὥσπερ
γὰρ ἐν τῷ ὑψίστῳ γενόμενος ὑπερυψώθη, οὕτω καὶ τὰ ἄλλα
πάντα ἐγένετο, ἐν τῷ ἀθανάτῳ ἀθάνατος, ἐν τῷ φωτὶ φῶς,
ἐν τῷ ἀφθάρτῳ ἄφθαρτος, ἐν τῷ ἀοράτῳ ἀόρατος, ἐν τῷ
Χριστῷ Χριστός, ἐν τῷ κυρίῳ κύριος. πέφυκε γὰρ καὶ **45**
ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἀνακράσεων, ὅταν πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸ
ἕτερον πλεονάζῃ μέρος, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν πάντως μετα-
ποιεῖσθαι τὸ ἐλαττούμενον. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ
λόγου σαφῶς διὰ τῆς τοῦ Πέτρου φωνῆς διδασκόμεθα, ὅτι
τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐξ ἀσθενείας σταυρωθέντος· ἡ δὲ ἀσθένεια
τὴν σάρκα δηλοῖ, καθὼς παρὰ τοῦ κυρίου ἠκούσαμεν. τοῦτο **46**
δὲ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄπειρόν τε καὶ ἀόριστον τοῦ ἀγαθοῦ
ἀνακράσεως οὐκέτι ἔμεινεν ἐν τοῖς οἰκείοις μέτροις καὶ
ἰδιώμασιν, ἀλλὰ τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ συνεπήρθη καὶ ἐγένετο
ἀντὶ δούλου κύριος, ἀντὶ ὑποχειρίου Χριστὸς βασιλεύς, ἀντὶ
ταπεινοῦ ὕψιστος, ἀντὶ ἀνθρώπου θεός. τίνα τοίνυν ὁ ὑπὲρ
τῶν ἀποστόλων πολεμεῖν ἡμῖν σχηματιζόμενος εὗρεν ἐκ
τῶν γεγραμμένων κατὰ τῶν ἁγίων λαβήν; ἀλλὰ σιωπάσθω
καὶ τοῦτο τὸ ἔγκλημα· μικρὸν γὰρ οἶμαι καὶ ἀγεννὲς εἶναι
πρὸς τὰ ψευδῆ τε καὶ ἀναπόδεικτα τῶν λεγομένων ἵστασθαι.
ἀλλ᾿ ἐπὶ τὸ σφοδρότερον τῆς κατηγορίας μετέλθωμεν.

11 Phil. 2, 9 20 Matth. 26, 41 Marc. 14, 38

VLATS 2—3 ὑψώθη A 5 ἥτις: ἣ v 6 αὕτη L: αὐτὴ VATS v 6—7 πρὸς αὐτὸν T 8 αὕτη LA 9 αὐτὴ ATS: αὕτη VL αὐτὸ v 12 θανάτῳ L 14 καὶ om. v 16 πλεονάζει L v μένος L 20 παρὰ: περὶ v κυρίου: θεοῦ V 22 οἰκείοις: ἰδίοις v 26 ἡμῖν om. V 27 γραμμάτων A 28 οἶμαι γὰρ T 29 ἵστασθαι om. VLA

47 Φησὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι λέγειν ἡμᾶς καὶ τὸν ἐξ ὑπακοῆς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα τῇ τοῦ δούλου μορφῇ σύμμορφον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὶν ταύτην ἀναλα-
700 M. βεῖν τὴν μορφήν. οὐδὲν ὑπημείφθη τῆς λέξεως, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ῥήματα παρ' ἡμῶν μετενήνεκται ἀπὸ τῶν ἐκείνου λόγων πρὸς τὸν ἡμέτερον. εἰ μὲν ἔστι τι τοιοῦτον ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν γεγραμμένοις (ἡμέτερα γὰρ τὰ τοῦ διδασκάλου φημί), μηδεὶς ἐγκαλείτω συκοφαντίαν τῷ ῥήτορι· πᾶσαν αὐτῷ φροντίδα τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς μαρτυρή-
48 σομεν. εἰ δὲ τούτων μὲν ἔστιν ἐν τοῖς γεγραμμένοις οὐδέν, ὁ λόγος δὲ οὐκ αἰτίαν ἐπάγει ψιλήν, ἀλλ' ὡς ἐπιφανῶς ἀποδεδειγμένοις ἀγανακτεῖ καὶ ὀργίζεται τερατείας καὶ λήρους καὶ ταραχῆς πλήρεις καὶ ἀνωμαλίας καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν, τί χρὴ πράττειν οὐ συνορῶ. καθάπερ οἱ πρὸς τὰς ἀπροφασίστους ὀργὰς τῶν φρενιτιζόντων ἀμηχανοῦντες οὐκ ἔχουσιν ὅ τι βουλεύσονται, οὕτως οὐδὲ αὐτὸς ἐξευρίσκω τινὰ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν ταύτην ἐπίνοιαν. φησὶν ὁ διδάσκαλος (πάλιν γὰρ ἐπὶ λέξεως αὐτοῦ τὸν λόγον ἐπαναλήψομαι) ὅτι „οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παρα-
49 δίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους.“ ὁ δὲ κατήγορος ἐκ τούτων ὁρμηθεὶς ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον κεκενῶσθαι λέγει κατασκευάζειν ἡμᾶς. τίς κοινωνία τούτων κἀκείνων; εἴ φαμεν τὸν ἀπόστολον μὴ θεολογίας ἡμῖν παραδεδωκέναι τρόπον, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίαν ὑποδεῖξαι τῷ λόγῳ, διὰ τοῦτο ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον κένωσιν καὶ δούλου μορφὴν προαιώνιον καὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας πρεσβύτερον τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον λέγειν διαβαλλόμεθα; ἀλλὰ περιττὸν οἶμαι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβειν, αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀφιείσης

20—21 Bas. c. Eun. l. II p. 577 A (cf. supra p. 106, 25 sq.)

VLATS 1 εἰς ἄνθρωπον om. v 4 πρὶν: πρὸς T 6—7 τοῦ ἐκείνου λόγου S v 7 τι om. V 8 ἡμῖν T 9 συκοφάντης A 10 αὐτῷ: αἰτῶ v qui post ἀληθείας interpungunt 10—11 μαρτυρήσωμεν L 14 λήρου TS v ς expunxit A cf. 111, 13 16 πρὸς om. V 26 ἀποδεῖξαι A 27 αἰώνιον A 30 τῆς om. V ἀφείσης L ante ει spatium unius litterae

ἡμᾶς τοῦ ἐγκλήματος. τότε γὰρ χρὴ τοῖς κατηγοροῦσιν 50
ἀντικαθίστασθαι, ὅταν τις παράσχῃ καθ᾽ ἑαυτοῦ τῷ συκοφάντῃ λαβήν· ἐφ᾽ ὧν δὲ κίνδυνος ἔστιν οὐδεὶς ὑπονοηθῆναί τι τῶν ἀτόπων, οὐ τῆς τοῦ συκοφαντουμένου διαβολῆς, ἀλλὰ τῆς τοῦ κατηγοροῦντος μανίας ἔλεγχος ἡ κατηγορία καθίσταται. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ τὴν αἰτίαν ἔχοντες ἐδείξαμεν διὰ τῶν ἐξητασμένων εἰς τοὐναντίον περιτρεπόμενον τῷ κατηγόρῳ τὸ ἔγκλημα, οὕτω καὶ τὴν αἰτίαν ταύτην εἰς αὐτοὺς τοὺς κατηγόρους ἐπαναστρέφουσαν δείξομεν, ὡς ἐκείνων, οὐχ ἡμῶν τὴν ἐξ ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ μετάστασιν ἐν τῇ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίᾳ δογματιζόντων. ἐξετάσωμεν γὰρ παρ᾽ ἄλληλα θέντες 51
ἐπὶ κεφαλαίου τὰ παρ᾽ ἑκατέρων λεγόμενα. ἡμεῖς φαμεν τὸν μονογενῆ θεὸν δι᾽ ἑαυτοῦ παραγαγόντα τὰ πάντα εἰς γένεσιν <ἐν> αὑτῷ περικρατεῖν τὰ πάντα, ἓν δὲ τῶν παρ᾽ αὐτοῦ γεγονότων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἧς πρὸς κακίαν ἀπορρυείσης καὶ διὰ τοῦτο γενομένης ἐν τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ, πάλιν αὐτὴν δι᾽ ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐφελκύσασθαι, διὰ τοῦ ἀνθρώπου ᾧ κατεσκήνωσεν ὅλον ἀναλαβόντα πρὸς ἑαυτὸν τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τὴν ζωοποιὸν ἑαυτοῦ δύναμιν τῇ θνητῇ καὶ ἐπικήρῳ καταμεῖξαι φύσει καὶ τὴν ἡμετέραν νέκρωσιν διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσεως εἰς ζωτικὴν μεταποιῆσαι χάριν καὶ δύναμιν. καὶ τοῦτό 52
φαμεν εἶναι τὸ κατὰ τὴν σάρκα τοῦ κυρίου μυστήριον, ὅτι ὁ ἄτρεπτος ἐν τῷ τρεπτῷ γίνεται, ἵνα πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιώσας καὶ μεταβαλὼν ἐκ τοῦ χείρονος τὴν ἐμμειχθεῖσαν τῇ τρεπτῇ διαθέσει κακίαν ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τῆς φύσεως ἐν ἑαυτῷ τὸ κακὸν δαπανήσας. ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν, ᾧ ἐναφανίζεται πᾶσα κακίας ὕλη. οὗτος

28 Hebr. 12, 29

VLATS 5 ἐλεγχόμενος V 9 αὐτοὺς om. v 10 ἡμῶν: ὁμοίων V 11 τὸ ante πάθος om. T 12 ἐξετάσομεν v 14—15 verba ab εἰς γένεσιν usque ad πάντα om. v αὑτῷ A: αὐτῷ LTS αὐτὸν V ἐν addidi 17 γενομένους V 19 ἐφελκύσεσθαι T καὶ ante διὰ add. V 21 αὐτοῦ VLA v 25 ὁ ante ἄτρεπτος om. VL μεταβαλλὼν L 28 δαπανήσας: ἀφανίσας VL καὶ γὰρ ὁ θεὸς V 28—29 καταναλίσκων L 29 ᾧ: ὁ L οὗτος A: τοῦτο S om. VLT v

701 M. ὁ ἡμέτερος λόγος, ὁ δὲ κατήγορος τί φησι; οὐ τὸν ἄτρεπτόν
τε καὶ ἄκτιστον τῷ διὰ κτίσεως γεγονότι καὶ διὰ τοῦτο
πρὸς κακίαν ἀλλοιωθέντι καταμειχθῆναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
κτιστὸν ὄντα πρὸς τὸ συγγενὲς ἐλθεῖν ἑαυτῷ καὶ ὁμόφυλον,
οὐκ ἐξ ὑπερεχούσης φύσεως διὰ φιλανθρωπίαν τὴν ταπει-
νοτέραν ὑποδύντα φύσιν, ἀλλ᾽ ὅπερ ἦν, τοῦτο γενόμενον.
53 τῷ γὰρ γενικῷ τῆς προσηγορίας ἓν κατὰ πάντων ἐστὶ τῶν
ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑποστάντων τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα, αἱ δὲ
μερικαὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων διαφοραὶ ταῖς τῶν
ἰδιωμάτων παραλλαγαῖς ἑτέρα τῆς ἑτέρας διενηνόχασιν·
ὥστε εἰ κτιστὸς μὲν ἐκεῖνος, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς
εἰς ἑαυτὸν ἐκενώθη κατὰ τὴν Εὐνομίου φωνήν, καὶ οὐ
πρὸς τὸ ταπεινὸν ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ὁμοίου
πρὸς τὸ ὁμότιμον μετεχώρησε, πλὴν τῆς κατὰ τὸ σῶμα
54 καὶ τὸ ἀσώματον ἰδιότητος. πρὸς τίνα τοίνυν ἡ δικαία
τῶν δικαζόντων ἐνεχθήσεται ψῆφος ἢ τίς τοῖς ἐγκλήμασιν
ἐκείνοις ὑπεύθυνος ἀναφανήσεται; ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀκτίστου τὸν κτιστὸν σεσῶσθαι λέγων ἢ ὁ τῷ κτίσματι τῆς
σωτηρίας ἡμῶν ἀνατιθεὶς τὴν αἰτίαν; ἀλλ᾽ οὐκ ἄδηλος
τῶν εὐσεβούντων ἡ κρίσις. ὁ γὰρ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τὴν
διαφορὰν τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον, ὧν ἡ παραλλαγὴ
κυριότητι καὶ δουλείᾳ χαρακτηρίζεται, τοῦ μὲν ἀκτίστου
θεοῦ δεσπόζοντος ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, κα-
θώς φησιν ὁ προφήτης, πάντων δὲ τῶν ἐν τῇ κτίσει δου-
λευόντων κατὰ τὴν τοῦ αὐτοῦ προφήτου φωνήν, ἥ φησιν ὅτι
Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά. ὁ ταῦτα τοίνυν δι᾽ ἐπιμελείας
κατανοήσας οὐκ ἀγνοεῖ πάντως τὸν ἐκ δουλείας εἰς δου-
55 λείαν τὸν μονογενῆ μετοικίζοντα. εἰ γὰρ δουλεύει μὲν ἡ
κτίσις πᾶσα κατὰ τὸν Παῦλον, κτιστὴ δὲ κατ᾽ Εὐνόμιον
τοῦ μονογενοῦς ἡ οὐσία, οὐ δεσπότην καταμειχθῆναι δού-
λοις, ἀλλὰ δοῦλον ἐν δούλοις γενέσθαι διὰ τῶν δογμά-
των οἱ ἐναντίοι πάντως κατασκευάζουσιν. ἀλλὰ μὴν τὸ

22 Ps. 65, 7 Sw. 26 Ps. 118, 91 Sw. 28 Rom. 8, 21

VLATS 4 ἑαυτοῦ T 7 τῶν om. T 11 ὁ om. v 15 τὸ ante ἀσώματον om. V 18 τὸν κτιστὸν: τὴν κτίσιν V 25 ἣ φησιν VL 26 δοῦλα αὐτοῦ V

πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἐν δούλου μορφῇ λέγειν εἶναι τὸν κύριον ἴσον ἐστὶ τῷ διαβάλλειν ἡμᾶς ὡς μέλανας τοὺς ἀστέρας καὶ ζοφώδη τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανὸν χθαμαλὸν καὶ τὸ ὕδωρ ξηρὸν καὶ πάντα λέγοντας τὰ τοιαῦτα. ὁ γὰρ 56
οὐκ ἐξ ὧν ἀκήκοέ τι κατασκευάζων, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν ὁρμὴν τὸ δοκοῦν ἀναπλάσσων, μηδὲ τῶν τοιούτων φειδέσθω καθ' ἡμῶν ἐγκλημάτων. ἴσον γάρ ἐστιν ὑπέρ γε τούτων ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐθύνεσθαι τῷ μηδὲν τούτων τὰς ἀρχὰς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔχειν. ὁ γὰρ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δόξῃ τὸν ἀληθινὸν υἱὸν εἶναι διοριζόμενος πῶς ἂν ἐν δούλου μορφῇ τὴν αἰώνιον τοῦ μονογενοῦς δόξαν ὑβρίζοι; ἐπειδὴ τοίνυν δοκεῖ τῷ λογογράφῳ λέγειν κακῶς, φροντίζει δὲ τοῦ δοκεῖν εὐπροσώπους τὰς αἰτίας κατασκευάζειν, οὐδὲν περιττὸν ἂν εἴη καὶ ἄχρηστον τοῖς ἀσυστάτοις τῶν ἐγκλημάτων ἐναγωνίζεσθαι.

Καὶ γὰρ ἡ ἐφεξῆς κατηγορία παραπλήσιον τὸ παρά- 57
λογον ἔχει. δύο γὰρ Χριστοὺς καὶ δύο κυρίους 704 M.
λέγειν ἡμᾶς ᾐτιάσατο, οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχειν τὴν αἰτίαν ἔχων, ἀλλὰ πρὸς τὸ δοκοῦν κατ' ἐξουσίαν τῷ ψεύδει χρώμενος. ἐπεὶ οὖν ἐπ' αὐτῷ ποιεῖται τὸ λέγειν ἃ βούλεται, τί μικρολόγως φέρει τὸ ψεῦδος, δύο μόνους Χριστοὺς λέγεσθαι παρ' ἡμῶν κατασκευάζων; λεγέτω κατ' ἐξουσίαν εἰ δοκεῖ καὶ δέκα Χριστοὺς πρεσβεύειν ἡμᾶς καὶ δεκάκις τοσούτους καὶ εἰς χιλίους τὸν ἀριθμὸν ἐκτεινέτω, ὡς ἂν νεανικώτερον τῆς συκοφαντίας ἀντιλαμβάνοιτο. ἥ τε 58
γὰρ βλασφημία καὶ ἐπὶ δύο καὶ ἐπὶ πλειόνων Χριστῶν τὸ ἴσον ἔχει καὶ τὸ ἀναπόδεικτον τῶν ἐγκλημάτων ὡσαύτως ἴσον ἐστί. δείξας τοίνυν τὸ δύο λέγειν ἡμᾶς κυρίους καὶ δύο Χριστούς, ὡς περὶ μυρίων τὸν ἔλεγχον ποιησάμενος τὴν καθ' ἡμῶν ψῆφον ἐχέτω. ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς διελέγχειν φησί. πάλιν γὰρ τὰ εἰρημένα τῷ διδασκάλῳ διασκεψώμεθα, δι' ὧν οὗτος οἴεται κινεῖν καθ' ἡμῶν τὰ

VLATS 1 εἶναι λέγειν A 2 διαβαλεῖν S 5 ἐξ ὧν οὐκ ἀκ. T 8 μηδὲ V 10 εἶναι: αὐτοῦ A ἐν μορφῇ δούλου v 13 ἂν περιττὸν T 14 τῶν ἐγκλημάτων τοῖς αἰτίοις V 23—24 δεκάκις τοσούτους: ἑκατὸν V 24 ἐκτείνεται L 26 ἐπὶ ante πλειόνων om. L 30 ἡμετέρων: εἰρημένων S

59 ἐγκλήματα. „οὐ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, φησίν, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους“ ὁ λέγων ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, „τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ καὶ βλεπόμενον πᾶσιν ἐπερειδόμενος.“ τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα ταῦτα. οἱ δὲ δύο Χριστοὶ πόθεν παρὰ τοῦ Εὐνομίου διὰ τοῦ εἰρημένου εἰσεκυκλήθησαν; ἆρα τὸ τὴν δεικτικὴν φωνὴν πρὸς τὸ φαινόμενον εἰπεῖν ἀπερείδεσθαι, τοῦτο τῆς
60 τῶν δύο Χριστῶν κατασκευῆς τὴν ἀπόδειξιν ἔχει; οὐκοῦν ἀρνεῖσθαι προσήκει καὶ τὸ ὑπερυψωθῆναι παρ' αὐτοῦ μετὰ τὸ πάθος τὸν κύριον, ὡς ἂν μὴ καὶ δύο ὑψίστους λέγειν αἰτιαθείημεν, εἴπερ ὕψιστος μὲν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος θεός, ὑπερυψώθη δὲ μετὰ τὸ πάθος ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. τῶν δύο γὰρ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης ἑλέσθαι τὸ ἕτερον, ἢ λέγοντας ὑπερυψῶσθαι μετὰ τὸ πάθος, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ κύριον γενόμενον καὶ Χριστόν, ἀσεβείας παρὰ τῷ Εὐνομίῳ φεύγειν γραφήν, ἢ τὴν κατηγορίαν ἐκκλίνοντας ἀρνεῖσθαι τὴν ὁμολογίαν τῆς τοῦ παθόντος ὑπερ-
61 υψώσεως. ἀλλὰ χρὴ πρὸς ταῦτα πάλιν τὸν τοῦ κατηγόρου λόγον συνήγορον τῆς ἡμετέρας ἀπολογίας προστήσασθαι. οὐκοῦν ἐροῦμεν ἐπὶ λέξεως τὰ παρ᾽ ἐκείνου τεθέντα, δι᾽ ὧν ὁ ἡμέτερος συνίσταται λόγος, τοῦτον τὸν τρόπον. ὁ μακάριος, φησίν, Ἰωάννης τὸν θεὸν λόγον, δι᾽ οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι διδάσκει λέγων Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. ἆρα συνιεὶς ἃ γράφει ταῦτα τῷ ἰδίῳ λόγῳ προστίθησιν; ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι τὸν αὐτὸν καὶ τὴν τούτων εἰδέναι διάνοιαν καὶ πρὸς τὸν ἡμέτερον διαμάχεσθαι λόγον. εἰ γάρ τις ἀκριβῶς ἐπισκέψαιτο τὰ λεγόμενα, οὐδεμίαν ἐν τούτοις εὑρήσει πρὸς

1 sq. Bas. c. Eun. l. II p. 577 A 13 Phil. 2, 9

VLATS 2—3 κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν V 3 ἰησοῦν: υἱὸν v ὑμεῖς: ἡμεῖς AT 8 ἐπερείδεσθαι T v 10 παρ' αὐτοῦ om. S 13 ὑπερυψωθῆναι v ὁ ante ἐκ νεκρ. om. A 15 ὑπερυψῶσαι A μετὰ om. A 16 ἐστὶ om. v τὸ κύριον L 17 φεύγειν: φέρειν v 17—18 ἐκκλίναντας VL 19 πρὸς om. VLA 20 προσστήσασθαι L 22 ὁ ante ἡμέτερος om. v 23 ἰωάννης φησὶν S 26 προτίθησιν T 29 ἐπισκέψεται VL

ἄλληλα τῶν τε παρ᾽ ἡμῶν καὶ τῶν παρ᾽ ἐκείνου λεγομένων
τὴν μάχην. ἡμεῖς τε γὰρ καὶ τὰ διὰ σαρκὸς οἰκονομη- **62**
θέντα κατ᾽ ἰδίαν ὁρῶμεν καὶ τὴν θείαν δύναμιν ἐφ᾽ ἑαυτῆς
νοοῦμεν, ἐκεῖνός τε παραπλησίως ἡμῖν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον
ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι λέγει, καὶ οὔτε ἄλλος τις αὐτὸν
οὔτε αὐτὸς ἑαυτὸν ᾐτιάσατο πώποτε ὡς δύο λόγους κηρύσ- *705 M.*
σοντα, τόν τε ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ τὸν σάρκα γενόμενον. οἶδε
γὰρ πάντως ὅτι ὁ μὲν λόγος ὁ αὐτός ἐστι τῷ λόγῳ ὁ ἐν
σαρκὶ φανεὶς τῷ πρὸς τὸν θεὸν ὄντι. ἡ δὲ σὰρξ οὐχ ἡ
αὐτὴ τῇ θεότητι πρὶν μεταποιηθῆναι καὶ ταύτην πρὸς τὴν
θεότητα, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἄλλα μὲν ἐφαρμόζειν τῷ θεῷ
λόγῳ, ἕτερα δὲ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ. εἰ οὖν ἐκεῖνος οὐκ **63**
ἐγκαλεῖ αὐτῷ διὰ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας [διὰ] τὴν τῶν
λόγων δυάδα, πῶς ἡμεῖς πρὸς δύο Χριστοὺς διαμερίζειν
τὴν πίστιν διαβαλλόμεθα, οἱ τὸν ἐκ τοῦ πάθους ὑπερυψω-
θέντα τοῦτον κύριόν τε καὶ Χριστὸν γεγενῆσθαι λέγοντες
διὰ τῆς πρὸς τὸν ὄντως κύριον καὶ Χριστὸν ἑνώσεως, εἰδότες
δι᾽ ὧν μεμαθήκαμεν, ὅτι ἡ μὲν θεία φύσις ἀεὶ μία καὶ ἡ
αὐτὴ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἡ δὲ σὰρξ καθ᾽ ἑαυτὴν μέν
ἐστι τοῦτο ὅπερ καταλαμβάνει περὶ αὐτῆς ὁ λόγος τε καὶ
ἡ αἴσθησις, ἀνακραθεῖσα δὲ πρὸς τὸ θεῖον οὐκέτι ἐν τοῖς
ἑαυτῆς ὅροις τε καὶ ἰδιώμασι μένει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐπι-
κρατοῦν τε καὶ ὑπερέχον ἀναλαμβάνεται, διαμένει δὲ ἀσύγ-
χυτος τῶν τε τῆς σαρκὸς καὶ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων
ἡ θεωρία, ἕως ἂν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ θεωρῆται τούτων ἑκάτερον. **64**
οἷόν τι λέγω· ὁ λόγος πρὸ τῶν αἰώνων ἦν, ἡ σὰρξ δὲ ἐπὶ
τῶν ἐσχάτων ἐγένετο χρόνων, καὶ οὐκ ἄν τις ἀναστρέψας
εἴποι ἢ ταύτην προαιώνιον εἶναι ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις γε-
γενῆσθαι τὸν λόγον· ἡ σὰρξ παθητικῆς ἐστι φύσεως, ἐν-
εργητικῆς δὲ ὁ λόγος, καὶ οὔτε αὐτὴ δημιουργικὴ τῶν

VLATS 2 καὶ om. V 4 ἐκεῖνό L 5 λέγειν L 9 τὸν om. v 13 αὐτῷ scripsi: αὐτῷ (cf. 5—6) διὰ τῶν (om. τὴν) VL τῶν (om. διὰ τὴν) v διὰ seclusi 15 οἱ δὲ τὸν T εἰ τὸν A τοῦ om. V 15—16 ὑψωθέντα A 16 τοῦ τὸν L 18—19 ἡ ante αὐτὴ om. A 21 οὐκέτι: οὐκ ἔστιν L 23 ἀντιλαμβάνεται T 25 ἑαυτῶν v θεωρεῖται v η ex ει corr. V 26 λέγων v 27 ἀνατρέψας T 30 αὔτη VL

ὄντων οὔτε ἡ θεότης παθητικὴν ἔχει τὴν δύναμιν· ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ὁ λόγος, ἐν τῇ τοῦ θανάτου πείρᾳ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὔτε ἐξ ἀϊδίου τὸ ἀνθρώπινον οὔτε θνητὸν
65 τὸ θεῖον. καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν θεωρεῖται τρόπον· οὔτε ζωοποιεῖ τὸν Λάζαρον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις οὔτε δακρύει τὸν κείμενον ἡ ἀπαθὴς ἐξουσία, ἀλλ' ἴδιον τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὸ δάκρυον, ἡ δὲ ζωὴ τῆς ὄντως ζωῆς· οὔτε τρέφει τὰς χιλιάδας ἡ ἀνθρωπίνη πτωχεία οὔτε τρέχει ἐπὶ τὴν συκῆν ἡ παντοδύναμος ἐξουσία. τίς ὁ κοπιῶν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τίς ὁ ἀπόνως ὅλον τὸν κόσμον ὑποστήσας τῷ λόγῳ; τί τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα, τί τὸ τοῖς
66 ἥλοις διαπειρόμενον; ποία μορφὴ ἐπὶ τοῦ πάθους ῥαπίζεται καὶ ποία ἐξ ἀϊδίου δοξάζεται; φανερὰ γὰρ ταῦτα κἂν μή τις ἐφερμηνεύσῃ τῷ λόγῳ, ὅτι αἱ μὲν πληγαὶ τοῦ δούλου ἐν ᾧ ὁ δεσπότης, αἱ δὲ τιμαὶ τοῦ δεσπότου περὶ ὃν ὁ δοῦλος· ὡς διὰ τὴν συνάφειάν τε καὶ συμφυΐαν κοινὰ γίνεσθαι τὰ ἑκατέρας ἀμφότερα, τοῦ τε δεσπότου τοὺς δουλικοὺς μώλωπας εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνοντος καὶ τοῦ δούλου τῇ δεσποτικῇ δοξαζομένου τιμῇ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ κυρίου τῆς δόξης ὁ σταυρὸς λέγεται καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός.

67 Εἰ δὲ χρὴ καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὸν αὐτὸν διελεῖν τρόπον, σκεψώμεθα τί τὸ ἀποθνῆσκον καὶ τί τὸ καταλῦον τὸν θάνατον, τί τὸ ἀνακαινούμενον καὶ τί τὸ κενούμενον. κενοῦται μὲν γὰρ ἡ θεότης, ἵνα χωρητὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει
708 M. γένηται, ἀνακαινοῦται δὲ τὸ ἀνθρώπινον, διὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσεως θεῖον γινόμενον. ὡς γὰρ οὐ κρατεῖται πνεῦμα ἐν ὕδατι, ὅταν τινὶ τῶν βαρυτέρων συγκατασπασθὲν

20 I. Cor. 2, 8 Phil. 2, 10

VLATS 8 οὐ τρέφει libri v, correxi 10 τὸν κόσμον ὅλον V τ. ὅλ. κόσμ. T 11 τῆς om. A 12 διαπειρώμενον L 13 verba καὶ ποία usque ad 14 πληγαὶ om. T 17 γενέσθαι TS τὰ ἑκατέρας ἀμφότερα TS: τὰ ἑκάτερα ἀμφότερα VL τὰ ἑκατέρων ἀμφοτέρων A ἑκατέρας τὰ ἀμφότερα v τε om. A v 23 χρὴ om. in lac. L διελθεῖν L 29 verba ab ὅταν usque ad p. 125, 1 τοῦ ὕδατος om., postea in marg. add. (sed ὕδατι pro βάθει τοῦ ὕδατος) A

ἐναπολειφθῇ τῷ βάθει τοῦ ὕδατος, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ συγγενὲς ἀνατρέχει, τὸ δὲ ὕδωρ πολλάκις τῇ ἀναδρομῇ τοῦ πνεύματος συνεπαίρεται, ἐν λεπτῇ τινι καὶ ὑμενώδει τῇ ἐπιφανείᾳ τῷ ἀερώδει κύκλῳ περικυρτούμενον, οὕτω καὶ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τῆς ἐγκειμένης τῇ σαρκὶ πρὸς ἑαυτὴν μετὰ τὸ πάθος ἀναδραμούσης καὶ ἡ περὶ αὐτὴν σὰρξ συνεπήρθη, ὑπὸ τῆς θεϊκῆς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς φθορᾶς συνανωσθεῖσα ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον. καὶ ὥσπερ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ πῦρ ἐντὸς 68
πολλάκις τῆς ἐπιφανείας κρυπτόμενον λανθάνει τῶν ὁρώντων ἢ καὶ τῶν ἁπτομένων τὴν αἴσθησιν, ἀναζωπυρούμενον δὲ φανεροῦται, οὕτως καὶ ἐν τῷ θανάτῳ ὧν πεποίηται κατ᾽ ἐξουσίαν ὁ διαζεύξας τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, ὁ εἰπὼν πρὸς τὸν ἴδιον πατέρα ὅτι Ἐν ταῖς χερσί σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου, ὁ καθώς φησιν ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι αὐτὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχων πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὗτος ὁ τῆς ἐν ἀνθρώποις αἰσχύνης καταφρονήσας διὰ τὸ εἶναι τῆς δόξης κύριος, οἱονεὶ συγκαλύψας τὸ τῆς ζωῆς ἐμπύρευμα τῇ φύσει τοῦ σώματος ἐν τῇ κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίᾳ πάλιν ἀνῆψέ τε καὶ ἀνεζωπύρησε τῇ δυνάμει τῆς ἰδίας θεότητος, τὸ νεκρωθὲν ἀναθάλψας καὶ οὕτως τῷ ἀπείρῳ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως τὴν βραχεῖαν ἐκείνην τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπαρχὴν ἀναχέας, ὅπερ αὐτὸς ἦν, τοῦτο κἀκεῖνο ἐποίησε, τὴν δουλικὴν μορφὴν κύριον καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας Χριστὸν καὶ τὸν σταυρωθέντα ἐξ ἀσθενείας ζωὴν καὶ δύναμιν καὶ πάντα, ὅσα ἐν τῷ θεῷ λόγῳ κατὰ τὸ εὐσεβὲς θεωρεῖται, καὶ ἐν τῷ ἀναληφθέντι παρὰ τοῦ λόγου ποιήσας· ὡς μὴ κατά τινα διαίρεσιν ἰδιαζόντως ἐφ᾽ ἑκατέρου ταῦτα δοκεῖν εἶναι, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσει κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἀναποιηθεῖσαν τὴν ἐπίκηρον φύσιν μεταλαβεῖν τὴν τῆς θεότητος δύναμιν, ὡς εἴ τις λέγοι ὅτι τὴν σταγόνα

13 Luc. 23, 46   15 Joh. 10, 18

VLATS 1 ἐναπολειφθῇ v   2 τῇ η correctum ex ω ut vid. V   4 τῷ om. v   6 ἡ ὑπ᾽ αὐτὴν S   9 ἐπιφανείσης L   10 καὶ om. v   11 ὧν: ὃν ATS v   13 τὸν πατέρα τὸν ἴδιον T   παρατίθημι AS v   14 verba a θεῖναι usque ad 15 ἔχων om. TS v   15 ἐξουσίαν ἔχων om. V   24 καὶ ante ζωὴν add. L   27 τινα om. v   29 ἀναποιηθεῖσαν: ἀνα . . . ηθεῖσαν L cet. eras.

τοῦ ὄξους ἐμμειχθεῖσαν τῷ πελάγει θάλασσαν ἡ μεῖξις ἐποίησε τῷ μηκέτι τὴν κατὰ φύσιν ποιότητα τοῦ ὑγροῦ
69 τούτου ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ ἐπικρατοῦντος συμμένειν. οὗτος ὁ ἡμέτερος λόγος, οὐκ ἀριθμὸν Χριστῶν, καθὼς κατηγορεῖ ὁ Εὐνόμιος, ἀλλὰ ἕνωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον πρεσβεύων, τὴν τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον καὶ τὴν τοῦ δούλου πρὸς τὸν κύριον καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν τῆς κατάρας πρὸς τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Χριστὸν μεταστοιχείωσιν ποίησιν ὀνομάζων. τίς οὖν ἔτι τοῖς συκοφάνταις ὑπολείπεται λόγος, ὡς δύο Χριστοὺς ἡμῶν ἐν τῷ δόγματι κηρυσσόντων, εἰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀκτίστως ἐκ τοῦ πατρὸς ὄντα κύριον καὶ Χριστὸν καὶ λόγον καὶ θεὸν οὐ λέγομεν πεποιῆσθαι, τὸν δὲ μακάριον Πέτρον ἐν βραχεῖ τὸ κατὰ τὴν σάρκα μυστήριον παροδικῶς ἐνδεικνύμενον λέγειν διοριζόμεθα κατὰ τὴν προαποδεδειγμένην διάνοιαν, ὅτι τὸ σταυρωθὲν ἐξ ἀσθενείας καὶ αὐτὸ διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν τοῦ ἐνοικήσαντος δύναμιν ἐκεῖνο γέγονεν, ὅπερ ὁ ἐνοικήσας ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, ὀνομάζεται δὲ Χριστὸς καὶ κύριος, καθὼς εἰρήκαμεν;

VLATS 3 συμμένειν: συμβαίνειν T οὗτος: οὕτως v 6 ποίησιν] cf. p. 4, 5; 71, 14 10 λόγος ante ς erasum videtur ι V 11 ἡμῶν post 10 συκοφάνταις coll. A 19 ὀνομάζεται δὲ om. v

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Δ΄.

Ἀλλ' αἰσθάνομαι πέρα τοῦ δέοντος ἐμφιλοχωρήσας τῷ 1 709 M. τόπῳ, τῆς ἀνάγκης τῶν νοημάτων πρὸς τὴν θεωρίαν ἡμᾶς ταύτην ἐξαπαγούσης· ἐπαναληπτέον δὲ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐγκλημάτων, ὡς ἂν μηδὲν τῶν ἐπενεχθέντων ἡμῖν ἀναπολόγητον παραδράμοιμεν. καὶ πρῶτον εἰ δοκεῖ τοῦτο σκεψώμεθα, ὅπως ἡμᾶς αἰτιᾶται κοινὸν ἄνθρωπον τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν ἐνηργηκέναι λέγειν. τοῦτο γὰρ εἰ καὶ διὰ τῶν ἐξητασμένων μετρίως ἤδη προαποδέδεικται, ἀλλ' ὡς ἂν διὰ πάντων ἐκκαθαρθείη τῶν ἐκ διαβολῆς κρινόντων ἡμᾶς ἡ ὑπόληψις, ἐν ὀλίγῳ πάλιν διαληψόμεθα. ἡμεῖς 2 τοσοῦτον ἀπέχομεν εἰς κοινὸν ἄνθρωπον τῆς μεγάλης καὶ ὑπὲρ λόγον χάριτος τὴν αἰτίαν ἀνάγειν, ὥστε κἂν εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον ἢ εἰς οὐράνιον ἄγγελον ἀναφέρῃ τις τὴν τοιαύτην εὐεργεσίαν, ἀνάθεμα λέγειν τοῦτον κατὰ τὸν Παύλου νόμον. οὔτε γὰρ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν οὔτε εἰς ἀνθρώπινον ἐβαπτίσθημεν ὄνομα. οὐ μὴν ἐπειδὴ κρείττω 712 M. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι τὴν σωτήριον τοῦ Χριστοῦ δύναμιν ὁμολογοῦμεν, ἤδη τὸ δόγμα τῶν ὑπεναντίων τὸ κατὰ

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ϛ΄ VL λόγος ϛ΄ TA τοῦ αὐτοῦ λόγος ἕκτος S   4 νοημάτων ex ὀνομάτων corr. V   5 ἐξαναγούσης TS v   5—6 τῶν ante ἐγκλημάτων om. L   10 προσαποδέδεικται TS   11 ἐγκαθαρθείη T καθαρθείη V ἐκκαθαρθῇ A   12 ἡμᾶς om. v   ἡ post 11 ἐκκαθαρθείη ponit A   διαληψώμεθα VL
16 τοῦ ante Παύλου add. V   18 ὄνομα: νόημα V   κρείττων L κρεῖττον V κρείττονα V²   20 δύναμιν: παρουσίαν L

3 τῆς ἀληθείας κρατύνεται. τοῖς μὲν γὰρ σκοπός ἐστι διὰ
πάντων κατασκευάσαι τὴν τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν
τοῦ πατρὸς ἀλλοτρίωσιν, καὶ οὐ μόνον τῇ τοῦ γεννητοῦ
πρὸς τὸ ἀγέννητον διαστολῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ παθητοῦ
πρὸς τὸ ἀπαθὲς ἀντιθέσει τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον ἀπο-
δεικνύειν σπουδάζουσι. καὶ τοῦτο γυμνότερον μὲν ἐν τοῖς
τελευταίοις τοῦ λόγου κατασκευάζεται, φανερὸν δὲ καὶ
4 διὰ τῶν νῦν λεγομένων οὐχ ἧττόν ἐστιν. εἰ γὰρ αἰτιᾶται
τοὺς τὸ πάθος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνατιθέντας, βούλεται
πάντως αὐτὴν τῷ πάθει ὑπαγαγεῖν τὴν θεότητα. διπλῆς
γὰρ οὔσης καὶ ἀμφιβόλου τῆς ὑπολήψεως, εἴτε τὸ θεῖον
εἴτε τὸ ἀνθρώπινον ἐν πάθει γέγονεν, ἡ τοῦ ἑνὸς κατη-
γορία κατασκευὴ πάντως τοῦ λειπομένου γίνεται. εἰ τοίνυν
αἰτιῶνται τοὺς τὸ πάθος περὶ τὸν ἄνθρωπον βλέποντας,
ἐπαινοῦσι πάντως τοὺς ἐμπαθῆ λέγοντας τοῦ υἱοῦ τὴν
θεότητα, τὸ δὲ διὰ τούτων κατασκευαζόμενον συνηγορία
5 τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν ἀτοπίας γίνεται. εἰ γὰρ πάσχει
μὲν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν τοῦ υἱοῦ ἡ θεότης, ἡ δὲ τοῦ
πατρὸς ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ φυλάσσεται, ἡ ἀπαθὴς ἄρα φύσις
πρὸς τὴν παραδεχομένην τὸ πάθος κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλο-
τρίως ἔχει. ἐπειδὴ τοίνυν βραχὺ μὲν ὅσον ἐν τῇ περι-
γραφῇ τῶν ῥημάτων ἐστὶ τὸ λεγόμενον, πάσης δὲ τῆς περὶ
τὸ δόγμα κακίας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις παρέχεται,
δίκαιον ἂν εἴη τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ τὸ σύντομον τῆς
6 ἀποκρίσεως, ἀλλὰ τὸ ἀσφαλὲς ἀπαιτεῖν. ἡμεῖς τοίνυν οὔτε
ἀνθρώπῳ τὴν σωτηρίαν ἑαυτῶν ἀνατίθεμεν οὔτε τὴν ἀκή-
ρατον καὶ θείαν φύσιν ἐμπαθῆ καὶ ἐπίκηρον εἶναι κατα-
δεχόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ χρὴ πάντως πιστεύειν ταῖς θείαις
φωναῖς, αἳ θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον κηρύσσουσι, μετὰ
ταῦτα δὲ τὸν λόγον σάρκα γενόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθῆναι
καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, τὰ πρόσφορα τῆς

30—31 Baruch 3, 38

VLATS 2 υἱοῦ: χριστοῦ VL 2 κατασκευάσαιεται (sic) L 7 φανερὸν: φέρον L 10 ὑπάγειν V 15 ἐπαινέσουσι v fortasse verum ἐμπαθῆ: ἐν πάθει VL (sed cf. 27) 16 διὰ τούτων om. v 20 verba κατὰ τὴν οὐσίαν post 19 φυλάσσεται coll. v 23 τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς ἀρχὰς V 23 παραδέχεται V 30 τῆς om. T

θείας φωνῆς νοήματα τῇ πίστει δεχόμεθα. ὅταν μὲν γὰρ 7
ἀκούωμεν ὅτι φῶς ἐστι καὶ δύναμις καὶ δικαιοσύνη καὶ ζωὴ
καὶ ἀλήθεια καὶ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, πάντα ταῦτα
καὶ τὰ τοιαῦτα πιστὰ ποιούμεθα εἰς τὸν λόγον [τὸν θεὸν]
ἀναφέροντες, ὅταν δὲ λύπην καὶ ὕπνον καὶ ἔνδειαν καὶ
ταραχὴν καὶ δεσμὰ καὶ ἥλους καὶ λόγχην καὶ αἷμα καὶ
τραύματα καὶ ταφὴν καὶ μνημεῖον καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα,
κἂν ὑπεναντίως ἔχῃ τοῖς προαποδεδομένοις, οὐδὲν ἧττον
πιστά τε καὶ ἀληθῆ εἶναι δεχόμεθα πρὸς τὴν σάρκα βλέ-
ποντες, ἣν τῇ πίστει μετὰ τοῦ λόγου παρεδεξάμεθα. ὡς
γὰρ οὐκ ἔστι τὰ τῆς σαρκὸς ἰδιώματα τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι
ἐπιθεωρηθῆναι λόγῳ, οὕτως αὖ πάλιν οὐδὲ τὰ τῆς θεότητος
ἴδια ἐν τῇ τῆς σαρκὸς φύσει κατανοῆσαι. διὸ μεμειγμένης 8
τῆς εὐαγγελικῆς περὶ τοῦ κυρίου διδασκαλίας διά τε τῶν
ὑψηλῶν τε καὶ θεοπρεπῶν καὶ διὰ τῶν ταπεινῶν τε καὶ
ἀνθρωπίνων ἑκάτερον τῶν νοημάτων ἑκατέρῳ τῶν ἐν τῷ
μυστηρίῳ νοουμένων καταλλήλως ἁρμόζομεν, τὸ μὲν ἀν-
θρώπινον τῷ ἀνθρωπίνῳ τὸ δὲ ὑψηλὸν τῇ θεότητι, καί *713 M.*
φαμεν ὅτι, καθὸ θεὸς ὁ υἱός, ἀπαθὴς πάντως ἐστὶ καὶ ἀκή-
ρατος, εἰ δέ τι πάθος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ αὐτοῦ λέγοιτο,
διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πάντως τοῦ δεχομένου τὸ πάθος τὸ
τοιοῦτον ἐνήργησεν. ἐνεργεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ θεότης διὰ 9
τοῦ περὶ αὐτὴν σώματος τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν, ὡς εἶναι
τῆς μὲν σαρκὸς τὸ πάθος, τοῦ δὲ θεοῦ τὴν ἐνέργειαν· κἂν
τὸν ἀπόστολον εἰς συνηγορίαν τινὲς τοῦ ἐναντίου καθέλκωσι
δόγματος λέγοντα ὅτι τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο καὶ ὁ
θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔπεμψεν καὶ ὅσα τοιαῦτα πρὸς τὴν
θείαν φύσιν ἐν τῇ τοῦ πάθους οἰκονομίᾳ καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ
ἀνθρώπινον βλέπειν δοκεῖ, οὐδὲν ἧττον τῶν ὑγιῶν δογμάτων
οὐκ ἀφεξόμεθα, αὐτοῦ τοῦ Παύλου γυμνότερον τὸ περὶ τού-

26 Rom. 8, 32 27 Rom. 8, 3

VLATS 1 δεχώμεθα V 3 καὶ ante ὅτι om. V 4 εἰς ante τὸν θεὸν traiecit A (cf. 10 et 12) τὸν θεὸν var. lect., delevi 6 καὶ αἷμα κ. λόγχην VL 7 ἄλλα ὅσα V 8 προαποδεχομένοις V 11 γὰρ om. VTS v 15 τε post ὑψηλῶν om. A 15—16 τε καὶ ἀνθρωπίνων om. LTS v 16 ῥημάτων A 20 τῶν ἐν τῷ εὐαγγ. V 23 τὴν τοῦ παντὸς om. TS v ὡς om. v 25 συνηγορίας V 29 ὑγειῶν VL

10 του σαφηνίσαντος ἡμῖν μυστήριον. πανταχοῦ γὰρ τῷ ἀν-
θρωπίνῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν
προσμαρτυρεῖ λέγων Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος,
καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ Ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν
ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἐν τῇ σαρκὶ γάρ φησιν, οὐκ ἐν τῇ
θεότητι· καὶ Ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας (τὴν σάρκα διὰ τῆς
ἀσθενείας σημαίνων), ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως (τὸ θεῖον διὰ
τῆς δυνάμεως ἐνδεικνύμενος), καὶ Ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ
(τουτέστιν τῷ σώματι), ζῇ δὲ τῷ θεῷ (τουτέστι τῇ θεότητι)·
ὥστε διὰ τούτων κατασκευάζεσθαι ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος τοῦ
θανάτου ἐγεύσατο, ἡ δὲ ἀθάνατος φύσις τὸ κατὰ θάνατον
οὐ παρεδέξατο πάθος, καὶ Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν
ὑπὲρ ἡμῶν, φησίν, ἁμαρτίαν ἐποίησε, πάλιν ἁμαρτίαν
11 ὀνομάζων τὴν σάρκα. τοῦτο δὲ κἂν ἐκ παρόδου λέγω-
μεν, οὐκ ἀχρηστότερον ἴσως δοκεῖ τοῦ προκειμένου τὸ
ἐπεισόδιον. ἐπειδὴ γὰρ εἰπόντος τοῦ ἁγίου Πέτρου Κύ-
ριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν, καὶ πάλιν τοῦ ἀπο-
στόλου Παύλου πρὸς Ἑβραίους ὅτι ἱερέα ἐποίησεν, ἁρ-
πάζει τὴν Ἐποίησε φωνὴν ὁ Εὐνόμιος ὡς ἐνδεικτικὴν τῆς
προαιωνίου ὑπάρξεως καὶ διὰ τούτου ποίημα εἶναι τὸν
κύριον κατασκευάζειν οἴεται δεῖν. ἀκουσάτω τοίνυν τοῦ
Παύλου λέγοντος ὅτι Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν
12 ἁμαρτίαν ἐποίησεν. εἰ τὸ Ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἔκ τε
τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ ἐκ τῆς Πέτρου φωνῆς
εἰς τὸ προαιώνιον ἀναπέμπει νόημα, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ
τὴν ἐνταῦθα φωνήν, ᾗ φησιν ὅτι ἁμαρτίαν αὐτὸν ὁ θεὸς
„ἐποίησεν“, εἰς τὴν πρώτην τῆς οὐσίας ἀνάγειν ὑπόστασιν καὶ
διὰ τοῦτο πεποιῆσθαι αὐτὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἄλλων
μαρτυριῶν ἀποδεικνύειν πειρᾶσθαι, ἵνα τὴν Ἐποίησεν λέξιν
εἰς τὴν οὐσίαν ἀνενέγκοι, ἀκολούθως ἑαυτῷ ποιῶν, καὶ τὴν

3 I. Cor. 15, 21 4 Rom. 8, 3 7 II. Cor. 13, 4
9 Rom. 6, 10 13 II. Cor. 5, 21 18 Act. 2, 36 19 Hebr. 3, 1—2

VLATS 4 τὸν om. v 6 τῇ ante σαρκὶ alt. om. A 14 φησίν
om. L 20 ἐποίησε ante φωνὴν om. A 21 διὰ τοῦτο VLA
24 εἰ τὸ ἐποίησεν om. T 27 ᾗ φησιν VL 29 διὰ τοῦ V

ἁμαρτίαν ἐν τῇ οὐσίᾳ βλέποι. εἰ δὲ τοῦτο διὰ τὸ περιφανὲς τῆς ἀτοπίας αἰσχύνοιτο καὶ τὴν ἐπ' ἐσχάτων οἰκονομίαν διὰ τοῦ εἰπεῖν Ἁμαρτίαν ἐποίησεν ἐνδείκνυσθαι τὸν ἀπόστολον λέγοι, πεισάτω ἑαυτὸν διὰ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας κἀκεῖ τὸ Ἐποίησε πρὸς τὴν οἰκονομίαν βλέπειν.

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν πάλιν ὅθεν ἐξέβημεν. μυρία γὰρ 13 716 M. πρὸς τούτοις ἄλλα δυνατόν ἐστιν ἐκ τῆς αὐτῆς γραφῆς πρὸς τὸν σκοπὸν ἀναλέξασθαι. καὶ μηδεὶς οἰέσθω τὸν θεῖον ἀπόστολον καθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἐναντία μερίζεσθαι καὶ τοῖς μαχομένοις κατὰ τὰ δόγματα πρὸς τὴν εἰς ἑκάτερον ἐπιχείρησιν ἐκ τοῦ ἴσου παρέχειν διὰ τῶν ἰδίων τὰς ὕλας. εὕροι γὰρ ἄν τις ἀκριβῶς ἐξετάζων ὅτι πρὸς ἓν αὐτῷ βλέπει δι' ἀκριβείας ὁ λόγος. καὶ οὐκ ἐπιδιστάζει ταῖς ἐπινοίαις· πανταχοῦ γὰρ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάκρασιν κηρύσσων οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἴδιον καθορᾷ, ὡς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀκήρατον κοινωνίας πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιωθείσης καὶ τῆς θείας δυνάμεως οὐ συγκαταπιπτούσης τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν συναφείᾳ τῆς φύσεως. ὅταν οὖν λέγῃ ὅτι Τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ 14 ἐφείσατο, τὸν ἀληθινὸν υἱὸν ἀντιδιαστέλλει τοῖς ἄλλοις υἱοῖς τοῖς γεννηθεῖσι καὶ ὑψωθεῖσι καὶ ἀθετήσασι, τούτοις λέγω τοῖς διὰ προστάγματος παραχθεῖσιν εἰς γένεσιν, τῇ τοῦ ἰδίου προσθήκῃ τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον ἐπισημαίνων. καὶ ὡς ἂν μή τις τῇ ἀκηράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθος προστρίβοιτο, δι' ἑτέρων τρανότερον τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην, μεσίτην αὐτὸν θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ ἄνθρωπον καὶ θεὸν ὀνομάζων, ἵνα ἐκ τοῦ τὰ δύο περὶ τὸ ἓν λέγεσθαι τὸ πρόσφορον νοοῖτο περὶ

19 Rom. 8, 32

VLATS 1 βλέποι A: βλέπῃ S v βλέπει VLT εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὸ V 3 εἰπεῖν: ποιεῖν V 4 λέγω L 5 κἀκεῖ om. S 8 ἀναδέξασθαι ATS v 9 τὸ ἐναντίον V καὶ om. TS v 13 οὐκ om. V sed οὐδαμῶς post ἐπινοίαις addidit 15 κηρύττων V ἴδιον ἐν ἑκατέρῳ V (τὸ om.) 18 οὐ om. VL 19 ἰδίου om. VLT v 20 τοῖς ἄλλοις υἱοῖς om. TS v 22 παραδειχθεῖσιν VL 23 ἰδίου: υἱοῦ VL 25 προσδιατρίβοιτο T τρανοτέρων LTS v τρανότεραν (sic) A τρανοτέραν V τρανότερον recepi ex edicto Justiniani cod. Laur. Med. VII 1 fol. 275ᵛ

ἑκάτερον, περὶ μὲν τὸ θεῖον ἡ ἀπάθεια, περὶ δὲ τὸ ἀνθρώ-

15 πινον ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία. τῆς οὖν ἐπινοίας διαιρούσης τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν μὲν ἡνωμένον, τῷ δὲ λόγῳ διακρινόμενον, ὅταν μὲν τὸ ὑπερκείμενόν τε καὶ ὑπερέχον πάντα νοῦν κηρύσσῃ, τοῖς ὑψηλοτέροις κέχρηται τῶν ὀνομάτων, ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ μέγαν θεὸν καὶ δύναμιν θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν· πᾶσαν δὲ τὴν ἀναγκαίως διὰ τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς συμπαραληφθεῖσαν τῶν παθημάτων πεῖραν ὑπογράφων τῷ λόγῳ ἐκ τοῦ ἡμετέρου κατονομάζει τὸ συναμφότερον, ἄνθρωπον αὐτὸν προσαγορεύων, οὐ κοινοποιῶν πρὸς τὴν λοιπὴν φύσιν διὰ τῆς φωνῆς τὸ δηλούμενον, ἀλλ᾽ ὥστε περὶ ἑκάτερον τὸ εὐσεβὲς φυλαχθῆναι, τοῦ τε ἀνθρωπίνου διὰ τῆς ἀναλήψεως δοξαζομένου καὶ τοῦ θείου διὰ τῆς συγκαταβάσεως μὴ μολυνομένου, ἀλλὰ διδόντος μὲν τοῖς παθήμασιν τὸ ἀνθρώπινον μέρος, ἐνεργοῦντος δὲ τὴν τοῦ πεπονθότος ἀνάστασιν διὰ

16 τῆς θείας δυνάμεως. καὶ οὕτως οὔτε ἡ τοῦ θανάτου πεῖρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως ἀναφέρεται διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν, καὶ τὰ ὑψηλά τε καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καταβαίνει, ὡς καὶ κύριον τῆς δόξης τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φανέντα κατονομάζεσθαι, τῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἀνακράσει καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων χάριτος ἐκ τοῦ

17 θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συμμετελθούσης. διὰ τοῦτο ποικίλως καὶ διαφόρως αὐτὸν παραδίδωσι, νῦν μὲν τὸν ἐξ οὐρανῶν κατελθόντα, νῦν δὲ τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα, καὶ θεὸν προαιώνιον καὶ ἐπ᾽ ἐσχάτων ἡμερῶν ἄνθρωπον·

717 M. οὕτως καὶ ἀπαθὴς ὁ μονογενὴς θεὸς καὶ παθητὸς ὁ Χριστὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ ὁ λόγος διὰ τῶν ἐναντίων οὐ ψεύδεται τὸ πρόσφορον ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς νοή-

VLATS 2 τῆς: αὐτῆς v 4 μὲν recepi ex edicto Justinianeo cod. Laur. Med. VII 1: δὲ VLTS v om. A 6 μέγα V 9 ὑπογραφὴν VL 12 τὸν δηλούμενον ATS v ἑκάτερον A: ἑκατέραν VLTS v τὸ εὐσέβειαν v 14—15 μὴ μολυνομένου: κενουμένου v 16 πεπονθότος: πάθους TS 17 ἡ om. VLTS ἥ τε τοῦ v (om. οὔτε) πεῖραν VL 19 αὐτὸν T 21 ἐπὶ σταυροῦ VTS 24 πρὸς τὸ eras. A μετελθούσης VT 30 ἑκατέρων VL

μασιν ἐφαρμόζων. εἰ οὖν ταῦτα φρονεῖν ἐκ τῆς θεοπνεύστου
διδασκαλίας ἐμάθομεν, πῶς ἀνθρώπῳ κοινῷ τὴν αἰτίαν τῆς
σωτηρίας ἡμῶν ἀνατίθεμεν; εἰ δὲ [τὴν] τοῦ μακαρίου Πέ-
τρου τὴν Ἐποίησεν φωνὴν οὐκ εἰς τὸ προαιώνιον τῆς ὑπο-
στάσεως, ἀλλ' εἰς τὸ πρόσφατον τῆς οἰκονομίας βλέπειν
διοριζόμεθα, τί τοῦτο κοινωνεῖ τῷ ἐγκλήματι; ὁ γὰρ μέγας **18**
οὗτος ἀπόστολος τὸ περὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὁρώμενον
ἐκεῖνο διὰ τῆς ἀναλήψεως „πεποιῆσθαί“ φησιν, ὅπερ ὁ ἀνα-
λαβὼν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἦν. καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς
Ἑβραίους ἐπιστολῇ τὸ ἴσον ἔστι παρὰ τοῦ Παύλου μαθεῖν,
λέγοντος ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τὸν Ἰησοῦν παρὰ τοῦ
θεοῦ γεγενῆσθαι, πιστὸν ὄντα τῷ „ποιήσαντι“ αὐτόν. κἀκεῖ
γὰρ τὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἱερατικῶς
ἱλεωσάμενον ἀρχιερέα κατονομάσας οὐ τὴν πρώτην τοῦ
μονογενοῦς ὑπόστασιν διὰ τῆς Ἐποίησεν λέξεως ἀπαγγέλλει,
ἀλλὰ τὴν συνήθως ἐπὶ τῆς τῶν ἱερέων ἀναδείξεως ὀνομα-
ζομένην χάριν παραστῆσαι θέλων φησὶ τὸ Ἐποίησεν. Ἰη- **19**
σοῦς γάρ, καθώς φησι Ζαχαρίας, ὁ ἀρχιερεὺς ὁ μέγας, ὁ
τὸν ἴδιον ἀμνόν, τουτέστι τὸ ἴδιον σῶμα, ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς
ἁμαρτίας ἱερουργήσας, ὁ διὰ τὰ παιδία τὰ κεκοινωνηκότα
σαρκός τε καὶ αἵματος καὶ αὐτὸς παραπλησίως συμμετα-
σχὼν τοῦ αἵματος, οὐ καθὸ ἐν ἀρχῇ ἦν, λόγος ὢν καὶ
θεὸς καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων καὶ ὢν ἴσα θεῷ, ἀλλὰ
καθὸ ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καὶ προσ-
ήγαγε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, οὕτως ἐγένετο
ἱερεὺς πολλαῖς ὕστερον γενεαῖς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.
οἶδε δὲ πάντως τὸ περὶ τούτου μυστήριον ὁ μὴ παρέργως
τῷ πρὸς Ἑβραίους καθομιλήσας λόγῳ. ὁμοίως οὖν ἐνταῦθά **20**
τε ἱερεὺς καὶ ἀπόστολος κἀκεῖ κύριος καὶ Χριστὸς „πεποι-
ῆσθαι“ λέγεται, τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν,

10 Hebr. 3, 1—2 13 I. Joh. 2, 2 et 4, 10 18 Zach. 3, 1
26 Hebr. 5, 6; 7, 17

VLATS 2 τὴν αἰτίαν post 3 ἡμῶν coll. V 3 τὴν delevi cf. 4
4 τὴν ante ἐποίησεν om. v 8 φασιν VL α in η corr. ut vid. L
10 τοῦ παρὰ τοῦ V 13 τὸν om. A τῶν om. v 15 καταγ-
γέλει V 16 συνήθως: στοληθως L 18 ὁ ἀρχιερεὺς om. V ὁ om. A
25 οὕτως correxi: οὗτος cf. 28 ὁμοίως 27 περὶ e παρὰ corr. A
29 ἱερεύς τε καὶ S

τὸ δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου μεταβολήν τε καὶ μεταποίησιν. ποίησιν γὰρ ὁ ἀπόστολος λέγει τὴν μεταποίησιν. οὐκοῦν πρόδηλος ἡ συκοφαντία τῶν ἐναντίων τὰ τῆς οἰκονομίας ῥήματα εἰς τὴν προαιώνιον ὑπόστασιν ἐπηρεαστικῶς ἁρπαζόντων. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ἐμάθομεν παρὰ τοῦ ἀποστόλου γινώσκειν Χριστὸν νῦν τε καὶ πρότερον, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι Εἰ καὶ ἐγνώκαμέν ποτε κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν, ὡς ἐκείνης μὲν τῆς γνώσεως τὴν πρόσκαιρον οἰκονομίαν δηλούσης, ταύτης δὲ τὴν ἀΐδιον ὕπαρξιν. οὐκοῦν μετρίως ἡμῖν ὁ λόγος ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολελόγηται τὸ μήτε δύο νομίζειν Χριστοὺς ἢ κυρίους μήτε ἐπαισχύνεσθαι τῷ σταυρῷ μήτε κοινὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τοῦ κόσμου πεπονθέναι δοξάζειν μήτε μὴν τὸ Ἐποίησεν εἰς τὴν τῆς οὐσίας κατα-
21 σκευὴν οἴεσθαι φέρειν. τῆς δὲ τοιαύτης ἡμῶν ὑπολήψεως οὐ μικρὰν ἔχει παρ' αὐτοῦ τοῦ κατηγόρου τὴν συμμαχίαν ὁ λόγος, ἐν οἷς μεταξὺ καταφορικῶς ἡμῖν ἐπελαύνων τὴν γλῶσσαν καὶ τοῦτο προφέρει ὅτι· ταύτην μέντοι τὴν μάχην αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀναφέρει Βασίλειος
720 M. καὶ δείκνυται σαφῶς οὔτε τῷ βουλήματι τῶν ἀποστόλων ἑαυτὸν ἐπιστήσας οὔτε τῶν οἰκείων λόγων φυλάττων τὴν ἀκολουθίαν· ἐξ ὧν ἢ συναισθόμενος τῆς ἀνωμαλίας συγχωρήσει τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα γεγονέναι κύριον, ἢ μαχομένοις μαχόμενα συνάπτει. οὗτος γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὅν φησι καὶ ὁ Εὐνόμιος, ὁ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον καὶ θεὸν ὄντα γεγο-
22 νέναι κύριον λέγων. ὢν γὰρ ὅπερ ἦν, καὶ θεὸς καὶ λόγος καὶ ζωὴ καὶ φῶς χάρις τε καὶ ἀλήθεια καὶ κύριος καὶ Χριστὸς καὶ πᾶν ὑψηλόν τε καὶ θεῖον ὄνομα, ἐν τῷ προσ-

7 II. Cor. 5, 16

VLATS 4 οἰκονομίας: συκοφαντίας A 5 ἁρμοζόντων L 6 $\overline{χν}$ γινώσκειν V 9 μὲν om. v 10 ταύτης: τοῦτο v 12 ἐναισχύνεσθαι v 15 ἡμῖν V 16 τὴν om. V 18 τὴν ante μάχην om. v 19 ἀναφέρει: ἀναστρέφει p. 109, 3 citat, sed etiam cetera minus accurate 20 οὔτε scripsi: οὐδὲ libri v 27 ὁ post Εὐνόμιος: οὐ V 28 καὶ post θεὸς om. V 29 καὶ ζωὴ om. A

ληφθέντι ἀνθρώπῳ, ὃς οὐδὲν τούτων ἦν, τά τε ἄλλα ἐγένετο, ὅσα ὁ λόγος ἦν, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Χριστὸς καὶ κύριος κατά τε τὴν διδασκαλίαν Πέτρου καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Εὐνομίου, οὐχὶ τῆς θεότητος κατὰ προκοπήν τι προσλαμβανούσης, ἀλλὰ τῇ φύσει τῇ θείᾳ πάσης ὑψηλῆς ἀξίας ἐνθεωρουμένης· οὕτω γίνεται καὶ κύριος καὶ Χριστός, οὐ τῇ θεότητι ἐπὶ τὴν τῆς χάριτος προσθήκην ἐρχόμενος (ἀνελλιπὴς γὰρ ἀγαθοῦ παντὸς ἡ τῆς θεότητος ὡμολόγηται φύσις), ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰς τὴν τῆς θεότητος μετουσίαν ἄγων, ἣ διὰ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τοῦ κυρίου σημαίνεται.

Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀπόχρη. τὸ δ' ἐπὶ διαβολῇ τοῦ 23
καθ' ἡμᾶς δόγματος παρὰ τοῦ Εὐνομίου λεγόμενον ὡς εἰς
ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ κενωθέντος ἤδη μὲν ἱκανῶς διὰ τῶν
εἰρημένων ἐξήτασται, δι' ὧν ἀποδέδεικται τὴν ἑαυτοῦ βλα-
σφημίαν τῷ ἡμετέρῳ δόγματι προστριβόμενος. οὐ γὰρ ὁ
τὴν ἄτρεπτον φύσιν ὁμολογῶν ὑποδῦναι τὴν κτιστὴν καὶ
ἐπίκηρον τὴν ἐκ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον μεταχώρησιν
λέγει, ἀλλ' ὁ μηδεμίαν μετάστασιν ἀπὸ τοῦ μεγαλείου τῆς
φύσεως ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἐννοῶν. εἰ γὰρ κτιστὸς μὲν
ἐκεῖνος κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος,
διεκλάπη πάντως τὸ θαῦμα τοῦ λόγου καὶ παράδοξον ἐν
τοῖς λεγομένοις ἔστιν οὐδέν, τῆς κτίσεως αὐτῆς ἐν ἑαυτῇ
γενομένης. ἀλλ' ἡμεῖς μεμαθηκότες παρὰ τῆς προφητείας 24
τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου — δεξιὰν δὲ τοῦ
πατρὸς τὴν τοῦ θεοῦ λέγομεν δύναμιν τὴν ποιητικὴν τοῦ
παντός, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος, οὐχ ὡς μέρος ἐξηρτημένη τοῦ
ὅλου, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου μὲν οὖσα, ἐφ' ἑαυτῆς δὲ κατ'
ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρουμένη — τοῦτό φαμεν ὅτι οὔτε ἡ
δεξιὰ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως ἐκείνου παρήλλακται, οὗ
ἐστι δεξιά, οὔτε ἀλλοίωσις αὐτῆς ἄλλη τις παρὰ τὴν τῆς

3 Act. 2, 36 25 Ps. 76, 10 Sw.

VLATS 2 καὶ ante ὅσα add. V 3 κατὰ post καὶ om. A 4 τοῦ om. v 5 λαμβανούσης TS 15 διὰ ante τὴν iterat V 17—18 τῇ κτιστῇ καὶ ἐπικήρῳ V 18 πρὸς τὸ ὅμοιον om. v 19 μεγαλείου: μεγάλου v 22 τοῦ λόγου τὸ θαῦμα V 25 δὲ om. v 31 τὴν om. A

σαρκὸς οἰκονομίαν λέγεσθαι δύναται. ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς
ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ αὐτὸς ὁ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς θεός, δι᾽
αὐτῆς τῆς σαρκὸς τοῖς διορατικοῖς καθορώμενος, καθὸ
μὲν ἐποίει τὰ ἔργα τοῦ πατρός, δεξιὰ τοῦ θεοῦ καὶ ὢν
καὶ νοούμενος, ἐν ᾧ δὲ περιείχετο τῷ τῆς σαρκὸς προ-
καλύμματι κατὰ τὸ βλεπόμενον, ἀλλοῖος παρ᾽ ὃ τῇ φύσει
25 ἦν θεωρούμενος. διὰ τοῦτο πρὸς Φίλιππον λέγει τὸν πρὸς
μόνον τὸ ἀλλοιωθὲν ἀτενίζοντα ὅτι βλέπε διὰ τοῦ ἀλλοιω-
θέντος τὸ ἀναλλοίωτον, κἂν τοῦτο ἴδῃς, αὐτὸν τὸν πατέρα,
ὃν ζητεῖς ἰδεῖν, ἑωρακὼς ἔσῃ· ὃ γὰρ ἑωρακὼς ἐμέ, οὐ
721 M. τὸν ἐν τῇ ἀλλοιώσει φαινόμενον, ἀλλὰ τὸν ἀληθῶς ἐμὲ τὸν
ἐν τῷ πατρὶ ὄντα, αὐτὸν ἐκεῖνον ἑωρακὼς ἔσται τὸν ἐν ᾧ
εἰμι, τῷ τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς θεότητος ἐπ᾽ ἀμφοῖν
καθορᾶσθαι. τὴν οὖν ἀκήρατον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἄκτιστον
φύσιν ἐν τῷ παθητῷ τῆς κτίσεως γεγενῆσθαι πιστεύοντες
καὶ ἐν τούτῳ νοοῦντες τὴν ἀλλοίωσιν, πῶς αὐτὸν εἰς
ἑαυτὸν κεκενῶσθαι λέγειν κατηγορούμεθα παρὰ τῶν
τὸν ἴδιον λόγον τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἐπιθρυλούντων;
26 τοῦ γὰρ κτιστοῦ πρὸς τὸ κτιστὸν ἡ κοινωνία οὐδεμία δεξιᾶς
ἐστιν ἀλλοίωσις. κτιστὴν γὰρ <τὴν> δεξιὰν τῆς ἀκτίστου
φύσεως λέγειν Εὐνομίου μόνου καὶ τῶν τὰ ὅμοια τούτῳ
φρονούντων ἐστίν. ὁ γὰρ ὀφθαλμὸν ἔχων πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν βλέποντα οἷον τὸν ὕψιστον ὁρᾷ, τοιαύτην καὶ τὴν
δεξιὰν τοῦ ὑψίστου κατόψεται, ἄκτιστον ἀκτίστου, ἀγαθοῦ
ἀγαθήν, ἀϊδίου ἀΐδιον, μηδὲν τὴν ἀϊδιότητα τοῦ γεννητῶς
εἶναι αὐτὴν ἐν τῷ πατρὶ καταβλάπτοντος· ὥστε λέληθεν
ἑαυτὸν ὁ κατήγορος τοῖς ἰδίοις ὀνείδεσι καθ᾽ ἡμῶν χρώμενος.
27 Πρὸς δὲ τοὺς τῷ πάθει προσπταίοντας καὶ διὰ τούτου
κατασκευάζοντας τὴν τῶν οὐσιῶν ἑτερότητα, ὡς τοῦ πα-
τρὸς μὲν διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς φύσεως οὐ παραδεχομένου
τὸ πάθος, τοῦ υἱοῦ δὲ διὰ τὸ καταδεὲς καὶ παρηλλαγμένον

2 I. Tim. 3, 16 7 Joh. 14, 9

VLATS 1 verba ab οἰκονομίαν usque ad 3 σαρκὸς om. v 4 παρὰ ante τοῦ πατρὸς add. v 5—6 προσκαλύμματι T 9 ἴδῃς: εἰδῇς A 10 ἔσῃ: εἶ v ἑωρακὼς ἔσῃ om. A γὰρ om. A 16 ἐν τούτῳ: ἐκ τούτων v 19 πρὸς τὸν κτιστὸν v 20 ἐστιν om. T τὴν addidi 24 ἀκτίστου ἄκτιστον VA 31 διὰ: κατὰ L

πρὸς τὴν τῶν παθημάτων κοινωνίαν συγκατιόντος, ταῦτα προσθεῖναι βούλομαι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι οὐδὲν κατὰ ἀλήθειαν πάθος ἐστίν, ὃ μὴ εἰς ἁμαρτίαν φέρει, οὐδὲ κυρίως ἄν τις τὸν ἀναγκαῖον τῆς φύσεως εἱρμὸν πάθος λέγοι, βλέπων ὁδῷ προϊοῦσαν ἐν τάξει τινὶ καὶ ἀκολουθίᾳ τὴν σύνθετον φύσιν. ἡ γὰρ τῶν ἑτεροφυῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα συνδρομὴ κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευὴν σύνθεσίς τίς ἐστι διὰ πλειόνων ἀνομοίων ἁρμοζομένη. **28** ἐκλυθείσης δὲ τῷ καθήκοντι καιρῷ τῆς συνδεούσης τὴν τῶν στοιχείων συνδρομὴν ἁρμονίας πάλιν τὸ σύνθετον εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκεν ἀναλύεται. ἔργον οὖν ἐστι τοῦτο μᾶλλον καὶ οὐχὶ πάθος τῆς φύσεως. μόνον γὰρ τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπαθείᾳ νοούμενον κυρίως προσαγορεύομεν πάθος, οὗ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀμέτοχον διαμεῖναι τὸν τὴν σωτηρίαν ἡμῖν χαριζόμενον πεπιστεύκαμεν, τὸν Πεπειραμένον κατὰ πάντα καθ᾽ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. τοῦ μὲν οὖν κατὰ ἀλήθειαν **29** πάθους, ὃ προαιρέσεώς ἐστι νόσος, οὐκ ἐκοινώνησεν. Ἁμαρτίαν γάρ, φησίν, οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· τῶν δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων, ἃ διά τινος συνηθείας καὶ καταχρήσεως ὁμωνύμως λέγεται πάθη, τούτων μετασχεῖν ὁμολογοῦμεν τὸν κύριον, γεννήσεως καὶ τροφῆς καὶ αὐξήσεως ὕπνου τε καὶ κόπου καὶ ὅσα πρὸς τὰς σωματικὰς ἀχθηδόνας ἡ ψυχὴ φυσικῶς συνδιατίθεσθαι πέφυκε, τὴν τοῦ ἐνδέοντος ἔφεσιν ἐκ τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν ψυχὴν τῆς ὀρέξεως διατεινούσης, καὶ λύπης αἴσθησιν καὶ δειλίαν πρὸς θάνατον καὶ ὅσα τοιαῦτα, πλὴν εἰ μή τι πρὸς ἁμαρτίας ἀκολουθίαν φέρει. ὥσπερ τοίνυν **30** τὴν διὰ πάντων αὐτοῦ διήκουσαν δύναμιν κατανοοῦντες ἐν *724 M.* οὐρανῷ τε καὶ ἀέρι καὶ γῇ καὶ θαλάσσῃ καὶ εἴ τι ἐπουράνιον καὶ εἴ τι καταχθόνιον, πανταχοῦ μὲν καὶ διὰ πάν-

16 Hebr. 4, 15 18—19 I. Petr. 2, 22

VLATS 11 καὶ μᾶλλον καὶ V 13 ἀπαθείᾳ: ἀθείᾳ L 16 πεπειρασμένον v 18—19 ἁμαρτίας alt. man. sscr. A 21 verba καὶ usque ad 22 πάθη post τὸν κύριον iteravit, sed exp. V 25 ἔφεσιν: ἔμφασιν V 28 ἁμαρτίαν L 29 αὐτῶν T 30 καὶ γῇ iterat L om. A

των αὐτὸν εἶναι πιστεύομεν, οὐδὲν δὲ τούτων τῶν ἐν οἷς ἐστιν ἐκεῖνον εἶναί φαμεν (οὐ γὰρ οὐρανός ἐστιν ὁ διειληφὼς αὐτὸν τῇ περικρατητικῇ τοῦ παντὸς σπιθαμῇ οὐδὲ γῆ ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς οὐδὲ ὕδωρ πάλιν ὁ τὴν ὑγρὰν περιέχων φύσιν), οὕτως οὐδὲ διὰ τῶν λεγομένων τῆς σαρκὸς παθημάτων ἐλθόντα ἐμπαθῆ αὐτὸν εἶναί φαμεν, ἀλλ' ὡς τῶν ὄντων αἴτιον καὶ τοῦ παντὸς περιδεδραγμένον καὶ τῇ ἀφράστῳ δυνάμει τῆς ἰδίας μεγαλειότητος πᾶν τό τε κινούμενον οἰακίζοντα καὶ τὸ ἑστὼς ἐν παγίᾳ συντηροῦντα τῇ βάσει, καὶ ἐν ἡμῖν γεγενῆσθαί φαμεν ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν νόσου, καταλλήλως τῷ πάθει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰατρικῆς ἁρμοσάμενον, ὡς ᾔδει συμφέρειν τῷ ἀρρωστοῦντι μέρει τῆς κτίσεως, οὕτως ἐπαγαγόντα τὴν
31 ἴασιν. συνέφερε δὲ τῇ ἐπαφῇ τὸ πάθος ἰάσασθαι· [οὕτω καὶ ἰασάμενον] οὐ μὴν ἐπειδὴ ἰατρεύει τὴν ἀρρωστίαν, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐμπαθὴς γεγενῆσθαι νομίζεται· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον λέγειν ἡ συνήθεια δίδωσι. τὸν γὰρ θεραπευτικῶς ἁπτόμενον τοῦ νενοσηκότος οὐκ αὐτὸν μετέχειν τῆς ἀρρωστίας φαμέν, ἀλλὰ καὶ τῷ νοσοῦντι χαρίζεσθαι τὴν εἰς ὑγίειαν ἐπάνοδον καὶ μὴ μετέχειν τῆς ἀρρωστίας φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐκείνου τὸ πάθος, ἀλλὰ τὸ ἔμ-
32 παλιν ἐκεῖνος τοῦ ἀρρωστήματος ἅπτεται. εἰ οὖν ὁ διὰ τῆς τέχνης ἀγαθόν τι τοῖς σώμασιν ἐνεργῶν οὐχὶ νωθρός τε καὶ ἄρρωστος, ἀλλὰ φιλάνθρωπός τε καὶ εὐεργέτης καὶ ὅσα τοιαῦτα κατονομάζεται, τί ὡς ταπεινόν τε καὶ ἄδοξον τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν διαβάλλοντες διὰ ταύτης πρὸς τὸ χεῖρον παρηλλάχθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν κατασκευάζουσιν,

2 sq. Jes. 40, 12

VLATS 1 αὐτὸν εἶναι om. T οὐδὲν: οὐδὲ V ἐν οἷς A: ἐν ᾧ VLTS v 2 ὁ om. VT v 3 περικρατηκῇ LA sed ι pro primo η corr. A 4 πάλιν om. L 8—9 πᾶν τό τε V v: πάντοτε LTAS sed τὸ addit insuper A 9 παγία A: παγίῳ cett. v femininum ap. Greg. saepius 12 ᾔδει: ἤδη A 13 ἐπάγοντα SA 14—15 οὕτω καὶ ἰασάμενον: varia lectio ad οὕτως ἐπαγαγόντα τὴν ἴασιν, delevi 19 ἔφαμεν VL 20 ὑγείαν V ὑγίαν L 24 καὶ ante εὐεργέτης om. T 25 ταπεινήν LA 26 διαβάλλοντα V 26—27 πρὸς τὸ χεῖρον A: τὸ πρόχειρον VLTS v

ὡς τῆς τοῦ πατρὸς μὲν φύσεως ἀνωτέρας τῶν παθημάτων
οὔσης, τῆς δὲ τοῦ μονογενοῦς οὐ καθαρευούσης τοῦ πάθους;
εἰ γὰρ ὁ σκοπὸς τῆς διὰ σαρκὸς οἰκονομίας οὐ τὸ
ἐμπαθῆ γενέσθαι τὸν κύριον, ἀλλὰ τὸ φιλάνθρωπον ἐπιδειχθῆναι,
φιλάνθρωπος δὲ καὶ ὁ πατὴρ εἶναι οὐκ ἀμφιβάλλεται,
ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστιν ἄρα τῷ υἱῷ ὁ πατήρ, εἰ
πρὸς τὸν σκοπόν τις ἐθέλοι βλέπειν. εἰ δὲ οὐχ ὁ πατὴρ **33**
ἐνήργησε τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, θαυμάσῃς μηδέν.
καὶ γὰρ καὶ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ αὐτὸς κρίνων
οὐδένα, οὐ τῷ μὴ δύνασθαι ἢ σῶσαι τὸν ἀπολόμενον ἢ
κρῖναι τὸν ἁμαρτήσαντα διὰ τοῦ υἱοῦ ταῦτα ποιῶν, ἀλλὰ
τῷ διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, δι᾽ ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ
ταῦτα ποιεῖν· δύναμις δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός. οὐκοῦν
οἱ διὰ τοῦ υἱοῦ σωθέντες τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς ἐσώθησαν,
καὶ οἱ παρὰ τούτου κρινόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ τὴν
κρίσιν ὑπέχουσιν. Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη **34**
ἡ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἀποκαλυπτομένη, καθώς φησιν ὁ
ἀπόστολος, κἂν εἰς τὸν κόσμον ἴδῃς ὅλον κἂν εἰς τὰ μέρη
τοῦ κόσμου τὰ συμπληροῦντα τὸ ὅλον, πάντα ταῦτα τοῦ
πατρός ἐστιν ἔργα, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἔργα γενόμενα, καὶ
οὕτως ἀληθεύει δι᾽ ἀμφοτέρων ὁ λόγος καὶ πάντα τὸν *725* ***M.***
πατέρα ἐργάζεσθαι λέγων καὶ χωρὶς τοῦ υἱοῦ γίνεσθαι τῶν
ὄντων οὐδέν· ἡ γὰρ τῆς δυνάμεως ἐνέργεια εἰς τὸν οὗ
ἐστιν ἡ δύναμις τὴν ἀναφορὰν ἔχει. ἐπεὶ οὖν δύναμις τοῦ
πατρὸς ὁ υἱός, πάντα τὰ ἔργα τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρός ἐστιν
ἔργα. ὅτι γὰρ οὐχὶ φύσεως ἀσθενείᾳ πρὸς τὴν τοῦ πάθους **35**
οἰκονομίαν, ἀλλ᾽ ἐξουσίᾳ θελήματος ἔρχεται, μυρίας
ἔστιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου παραθέσθαι φωνάς, ἃς παρήσω
διὰ τὸ πρόδηλον, ὡς ἂν μὴ τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβων

9 Joh. 5, 22 13 I. Cor. 1, 24 16 Rom. 1, 17

VLATS 5 καὶ om. VA alt. man. sscr. A 8 θαυμάσῃς (θαυμάσεις L) μηδὲν: μὴ θαυμάσῃς V 9 καὶ post γὰρ om. V ἔδωκε v 10 ἀπολόμενον S v: ἀπολλόμενον (sic) A ἀπολλύμενον T ἀπολώμενον VL 10—11 ἤ τι κρῖναι V ἤ τί κρίνειν A 12 τὸ διὰ τῆς VL ἰδίας om. T 15 τὴν om. VL 17 ἡ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς v 20 γενόμενα LA v: γινόμενα VTS γινόμενα ἔργα T 28 παρήσω: σιωπήσω v 29 διατρίβων A

ὁ λόγος μηκύνοιτο. εἰ μὲν οὖν κακὸν τὸ γενόμενον, οὐ τὸν πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ κακοῦ χωριστέον· εἰ δὲ ἀγαθὸν ἡ σωτηρία τῶν ἀπολωλότων καὶ οὐ πάθος, ἀλλὰ φιλανθρωπία τὸ γεγενημένον ἐστί, τί ἀλλοτριοῖς τὸν πατέρα τῆς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εὐχαριστίας, τὸν διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἐλευθερίαν τοῖς ἀνθρώποις κατεργασάμενον; ἀλλ᾽ ἐπανιτέον πάλιν ἐπὶ τὸν σφοδρὸν λογογράφον καὶ τὴν σύντονον ἐκείνην καθ᾽ ἡμῶν ῥητορείαν αναληπτέον ἡμῖν.

36 Αἰτιᾶται τὸ μὴ λέγειν πεποιῆσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν ἡμᾶς ὡς ἐναντιουμένους τῇ φωνῇ Πέτρου· Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, καὶ πολύς ἐστιν ἀγανακτῶν ἐπὶ τούτοις καὶ λοιδορούμενος καὶ κατασκευάζει γε δι᾽ ὧν οἴεται διελέγχειν τὸν ἡμέτερον λόγον. ἴδωμεν τοίνυν τῶν ἐπιχειρημάτων τὴν δύναμιν. καὶ τίς, φησίν, ὦ πάντων ὑμεῖς ῥαθυμότατοι, μορφὴν ἔχων δούλου μορφὴν ἀναλαμβάνει δούλου; οὐδεὶς τῶν νοῦν ἐχόντων, πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν ἡμεῖς, τὸ τοιοῦτον ἂν εἴποι, πλὴν εἰ μή τινες
37 καθόλου τῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν ἠλλοτρίωνται. οὗτοι δέ ἐστε ὑμεῖς οἱ ἐγκαλοῦντες ῥαθυμίαν ἡμῖν, ὅτι μὴ κτιστὸν λέγειν τὸν κτίστην καταδεχόμεθα. εἰ γὰρ μὴ ψεύδεται διὰ τοῦ προφήτου λέγον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις δουλεύει, κτιστὸς δὲ καθ᾽ ὑμᾶς ὁ υἱός, ὁμόδουλός ἐστι πάντως τοῖς σύμπασι, τῷ κοινωνεῖν τῆς κτίσεως εἰς τὸ κοινωνεῖν καὶ τῆς δουλείας συγκαθελκόμενος. τῷ δὲ δουλεύοντι πάντως ὑμεῖς καὶ τὴν δουλικὴν μορφὴν περιθήσετε. οὐ γὰρ δὴ δοῦλον

23—24 Ps. 118, 91 Sw. Rom. 8, 21

VLATS 1 γινόμενον v 4 ἐστί om. V 5 τῇ om. T 11 ὡς om. A τοῦ ante πέτρου add. V 14 γε om. v διελέγχειν ante λόγον coll. V 16 καὶ τίς om. V 16—17 ῥαθυμότατοι πάντων ὑμεῖς T 18 verba οὐδεὶς usque ad ἐχόντων post 19 ἡμεῖς traiecit V 21 ὑμῖν ex ἡμῖν corr. A 22 λέγειν om. VT v 23 λέγον: λέγων v λέγοντος T 24 σά: σου L 24—25 κτιστὸς δὲ καθ᾽ ἡμᾶς LT υ sscr. L καθ᾽ ὑμᾶς δὲ κτ. coll. V 27 πάντως ἡμεῖς T 28 δή: δεῖ v μὴ ex coniectura ut vid. A

ὁμολογοῦντες τῇ φύσει τῷ προσωπείῳ τῆς δουλείας ἐπαι-
σχυνθήσεσθε. τίς οὖν, ὦ δριμύτατε ῥητόρων, ὁ ἐκ τῆς 38
δουλικῆς μορφῆς τὸν υἱὸν εἰς ἄλλην δούλου μεταβιβάζων
μορφήν, ὁ τὸ ἄκτιστον αὐτῷ προσμαρτυρῶν ᾧ καὶ τὸ μὴ
δουλεύειν συναποδείκνυται ἢ μᾶλλον οἱ διαρρήδην βοῶντες
ὑμεῖς δοῦλον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ πρὸ τῆς τοῦ
δούλου μορφῆς καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυριεύεσθαι; οὐ δέομαι
δικαστῶν ἑτέρων, σοὶ τὴν περὶ τούτων ἐπιτρέπω ψῆφον.
οἶμαι γὰρ μὴ ἂν οὕτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀναιδῶς τινας
ἔχειν, ὥστε τοῖς ὁμολογουμένοις δι' ἀναισχυντίας ἐνίστασθαι.
πρόδηλον γὰρ παντὶ τὸ λεγόμενον, ὅτι τὸ δοῦλον τῇ φύσει
τοῖς ἰδιώμασι τῆς δουλείας χαρακτηρίζεται· ἴδιον γὰρ δου-
λείας ἡ κτίσις. ὁ οὖν δοῦλον αὐτὸν ὄντα τὴν ἡμετέραν
λέγων ὑπεληλυθέναι μορφήν, ἐκεῖνός ἐστι πάντως ὁ ἐκ *728 M.*
δουλείας εἰς δουλείαν τὸν μονογενῆ μετοικίζων.

Ἀλλ' ἐπαγωνίζεται τοῖς εἰρημένοις καί φησι μικρὸν 39
ὑποβάς (τὰ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ διὰ τὸ μετρίως ἐν τοῖς προά-
γουσιν ἐξετασθῆναι νῦν ὑπερβήσομαι) ὡς τολμηροὺς
εἰς τὸ λέγειν καὶ φρονεῖν ἀμήχανα διαβάλλων
ἐλεεινοτάτους τε προσαγορεύσας ταῦτα προστίθησιν·
εἰ γὰρ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου καὶ
θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος,
ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος
ἑαυτόν, καθὼς φησιν ὁ Βασίλειος, ἐκένωσεν δὲ
ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δούλου
μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορ-
φὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ
βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν
ἐκένωσεν ἑαυτόν. τάχα μὲν οὖν εὐθὺς ἐκ τῶν ἀνε- 40

VLATS 1 ὁμολογοῦντας VT v 1—2 ἐπαισχυνθήσεσθαι VT v 2 δριμύτατοι v ὁ om. VLA 6 ὑμεῖς (υ in ras.) ante 5 οἱ διαρρήδην coll. V 9 ἀναιδῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν A τινας om. V 10 ἀνίστασθαι V 12 τῆς δουλείας: τοῦ δούλου T 12—13 γὰρ δούλου A 15 κατοικίζων VL 17—18 προάγουσιν: πράγμασιν V 20 προσαγορεύων A 21 ὄντος ante λόγου om. T 24 ἑαυτὸν etiam post ἐκένωσεν add. v verba a καθὼς φησιν usque ad 26 δὲ κενώσας ἑαυτὸν om. V

γνωσμένων προπεφώραται τῇ κρίσει τῶν ἀκουόντων τῆς τοῦ λόγου κατασκευῆς ἥ τε κακουργία καὶ τὸ ἀνόητον· πλὴν δι᾽ ὀλίγων καὶ παρ᾽ ἡμῶν ὁ τῶν εἰρημένων ἔλεγχος προστεθήσεται, οὐκ εἰς ἀνατροπὴν τοσοῦτον τοῦ ἀπαιδεύτου σοφίσματος, ὃ καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ παρὰ τοῖς ἔχουσιν ἀκοὴν ἀνατέτραπται, ἀλλ᾽ ὡς ἂν μὴ δοκοίημεν ἐν προσχήματι τοῦ καταφρονεῖν τῆς εὐτελείας τοῦ λόγου περιορᾶν τὸ προτεθὲν ἀνεξέταστον. οὑτωσὶ τοίνυν τὸν λόγον ἐπισκεψώμεθα.

41 Τίς ἐστιν ἡ τοῦ ἀποστόλου φωνή; Γνωστὸν ἔστω, φησίν, ὅτι κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός. εἶτα ὡς ἂν πυθομένου τινός, περὶ τίνα γέγονεν ἡ τοιαύτη χάρις, οἱονεὶ δακτύλῳ τὸ ὑποκείμενον δεικνύει Τοῦτον, εἰπών, τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. τί περὶ τούτου φησὶν ὁ Βασίλειος; ὅτι ἡ δεικτικὴ τοῦ λόγου φωνὴ τοῦτον πεποιῆσθαι Χριστὸν λέγει καὶ κύριον τὸν παρ᾽ αὐτῶν τῶν ἀκουόντων ἐσταυρωμένον. ὑμεῖς γὰρ ἐσταυρώσατε, φησί· καὶ εἰκὸς ἦν τοὺς αἰτησαμένους τὸν κατ᾽ αὐτοῦ φόνον ἀκροατὰς εἶναι τοῦ λόγου· οὐδὲ γὰρ πολὺς ἦν ὁ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ
42 πρὸς τὴν δημηγορίαν τοῦ Πέτρου χρόνος. τί οὖν πρὸς ταῦτα προφέρει ὁ Εὐνόμιος; εἰ μὴ περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λόγου καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος διαλέγεται Πέτρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ βλεπομένου καὶ κενώσαντος ἑαυτόν, καθώς φησιν ὁ Βασίλειος, ἐκένωσεν δὲ ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφήν — ἐπίσχες, τίς τοῦτό φησιν, ὅτι πάλιν ἑαυτὸν ἐκένωσεν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς δούλου μορφήν; ἢ τίς κατασκευάζει ὅτι πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιφανείας τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν γέγονε πάθος; οὔτε γὰρ ὁ σταυρὸς πρὸ τοῦ σώματος οὔτε τὸ σῶμα πρὸ
43 τῆς τοῦ δούλου μορφῆς. ἀλλ᾽ ὁ μὲν θεὸς ἐν σαρκὶ φανε-

9 Act. 2, 36 (cf. p. 144, 23)

VLATS 1 πεφόραται V πεφώραται LA 2 ἀνόνητον L 3 εἰρημένων in ras. man. alt. A 5—6 ἀνατρέπεται A 8 τοίνυν om. V 10 κύριον om. V αὐτὸν post χριστὸν coll. V 12 τὸν om. S v 20 φέρει VA 25 ἑαυτὸν S, om. VLAT v 27—28 διὰ τῆς πρὸ τῆς σαρκὸς V

ροῦται, ἡ δὲ σὰρξ ἡ τὸν θεὸν ἐν ἑαυτῇ δείξασα μετὰ τὸ πληρῶσαι δι' ἑαυτῆς τὸ μέγα τοῦ θανάτου μυστήριον μεταποιεῖται πρὸς τὸ ὑψηλόν τε καὶ θεῖον, δι' ἀνακράσεως Χριστὸς γενομένη καὶ κύριος, εἰς ἐκεῖνο μετατεθεῖσά καὶ ἀλλαγεῖσα, ὅπερ ἦν ὁ ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ ἑαυτὸν φανερώσας. ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγοιμεν, πάλιν ἡμᾶς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δειχθέντα εἰς ἄλλου ἀνθρώπου γένεσιν κεκενῶσθαι λέγειν ὁ προαγωνιστὴς οὗτος τῆς ἀληθείας κατασκευάζει, συντιθεὶς οὑτωσὶ κατὰ τὴν λέξιν τὸ σόφισμα: εἰ ὁ βλεπόμενος, φησίν, ἄνθρωπος ἐκένωσεν ἑαυτὸν εἰς 729*M.*
δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν, ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν.

Ὦ πῶς μέμνηται τῆς προκειμένης σπουδῆς; πῶς κατὰ 44
σκοπὸν συμπεραίνει τὸν λόγον; Χριστὸν πεποιῆσθαι καὶ κύριον τὸν βλεπόμενον ἄνθρωπόν φησιν εἰρηκέναι τὸν ἀπόστολον ὁ Βασίλειος· ὁ δὲ δεινὸς οὗτος καὶ ἀγχίνους τῶν εἰρημένων ἀνατροπεύς, εἰ μὴ τὴν οὐσίαν, φησί, τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος πεποιῆσθαι λέγει ὁ Πέτρος, ἐκένωσεν <δὲ> ἑαυτὸν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς δούλου μορφήν, ὁ δὲ κενώσας ἑαυτὸν εἰς δούλου μορφὴν εἰς ἀνθρώπου γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν <ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος εἰς ἀνθρώ-
που γένεσιν ἐκένωσεν ἑαυτόν>. ἡττήμεθα τῆς 45
ἀμάχου ταύτης σοφίας, Εὐνόμιε. ἀπελήλεγκται κατὰ κράτος τὸ μὴ πρὸς τὸν ἐξ ἀσθενείας σταυρωθέντα βλέπειν τοῦ ἀποστόλου τὸν λόγον, δι' ὧν ἐμάθομεν ὅτι, ἂν τοῦτο οὕτως ἔχειν πιστεύσωμεν, πάλιν ὁ βλεπόμενος ἄνθρωπος ἕτερος ἄνθρωπος γίνεται, εἰς ἄλλην ἀνθρώπου

VLATS 1 ἡ ante τὸν om. A αὐτῇ A αὐτῇ LS 4 εἰς om. TS μετατιθεῖσα A 6 ἡμᾶς A, om. VL ἡμεῖς TS v qui post ἡμεῖς distinguunt 8 ὃ λέγειν ἡμᾶς ὁ πρ. v κατασκευάζει post 9 λέξιν coll. V 9 συντιθεὶς A 13 verba ab ὁ βλεπόμενος usque ad 14 ἐκένωσεν ἑαυτόν om. VA ὁ βλεπόμενος—24 ἑαυτόν om. L 17 κύριον: κατὰ L v καὶ κύριον om. V 21 δὲ addidi ὁ ante βλεπόμενος om. v 24 addidi cf. ad 13 26 σοφίας: σοφιστικῆς V ἀπελήλακται L 30 ἄνθρωπος post ἕτερος om. v

κενούμενος γένεσιν. οὐ παύσῃ ποτὲ παίζων κατὰ τῶν
ἀτολμήτων; οὐκ ἐρυθριάσεις ἐν οὕτω γελοίοις σοφίσμασι
τὸν τῶν θείων μυστηρίων ἐκλύων φόβον; οὐκ ἐπιστρα-
φήσῃ νῦν γοῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον πρὸς τὸ γνῶναι ὅτι
ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς λόγος
ὢν καὶ βασιλεὺς καὶ κύριος καὶ πᾶν ὑψηλὸν ὄνομά τε
καὶ νόημα οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν γενέσθαι προσδέεται, αὐτὸς
ὢν τῶν ἀγαθῶν πάντων τὸ πλήρωμα, ὁ δὲ εἴς τι μετα-
46 βαλλόμενος ἐκεῖνο γίνεται ὃ μὴ πρότερον ἦν; ὥσπερ οὖν ὁ
μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν ἁμαρτία γίνεται, ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρ-
τίαν τοῦ κόσμου, οὕτως πάλιν ἡ δεξαμένη τὸν κύριον σὰρξ
Χριστὸς καὶ κύριος γίνεται, ὃ μὴ ἦν τῇ φύσει, εἰς τοῦτο
μεταποιουμένη διὰ τῆς ἀνακράσεως. δι' ὧν μανθάνομεν
ὅτι οὔτ' ἂν ἐν σαρκὶ ὁ θεὸς ἐφανερώθη, εἰ μὴ ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο, οὔτ' ἂν μετεποιήθη πρός τὸ θεῖον ἡ περὶ
αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου σάρξ, εἰ μὴ τὸ φαινόμενον ἐγένετο
47 Χριστός τε καὶ κύριος. ἀλλὰ διαπτύουσι τὸν ἰδιωτισμὸν
τοῦ ἡμετέρου κηρύγματος οἱ τῇ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν
συλλογισμῶν ἐμβατεύοντες καὶ βούλονται τὸν πάντα τὰ ὄντα
διὰ κτίσεως παραγαγόντα εἰς γένεσιν αὐτὸν ἀποδεῖξαι μέρος
ὄντα τῆς κτίσεως, καὶ σύμμαχον τῆς τοιαύτης σπουδῆς τὴν
φωνὴν τοῦ Πέτρου πρὸς κατασκευὴν τῆς βλασφημίας ἐφέλ-
κονται τοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους φήσαντος ὅτι Γνωστὸν
ἔστω παντὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ὅτι κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν
ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.
ταύτην τοῦ κτιστὴν εἶναι τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὴν οὐσίαν
48 προβάλλονται τὴν ἀπόδειξιν. τί οὖν, εἰπέ μοι, μὴ πρὸ
αἰῶνος οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐγένετο; μὴ προ-

9 II. Cor. 5, 21 10 Joh. 1, 29 14 I. Tim. 3, 16 Joh. 1, 14 23 Act. 2, 36

VLATS 4 ante γνῶναι ras. trium litt. A 5 ὢν post κόλποις collocat V 9 μὴ μ in ras. V ἦν: γίνεται L pr. sed exp. et ἦν add. 19 τὸν om. V 20 διὰ κτίσεως παραγαγόντα LA: δ. κτ. παράγοντα TS διὰ τῆς κτίσεως τὸν παραγαγόντα V διαπαράγοντα v 22—23 ἐφέλκοντες v 23 τοῦ: τοῦτο V 25 ὑμεῖς υ ex η corr. A 27 μὴ om. V 28 οἱ om. A

κόσμιος ὁ σταυρός; μὴ πρὸ πάσης κτίσεως ὁ Πιλάτος; μὴ πρῶτον Ἰησοῦς καὶ μετὰ ταῦτα λόγος; μὴ πρεσβυτέρα ἡ σὰρξ τῆς θεότητος; μὴ πρὸ τοῦ κόσμου ὁ Γαβριὴλ τὴν Μαρίαν εὐαγγελίζεται; οὐχ ὁ μὲν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου τὴν ἀρχὴν λαμβάνει διὰ γεννήσεως, ὁ δὲ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν προαιώνιος, καθὼς ἡ προφητεία μαρτύρεται; οὐχ ὁρᾷς οἵαν 732 M. ἐπάγεις τῷ λόγῳ τὴν σύγχυσιν τὰ ἄνω κάτω κατὰ τὴν παροιμίαν κυκῶν; πεντηκοστὴ μετὰ τὸ πάθος ἡμέρα ἦν 49 ὅτε ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις ἐδημηγόρει ὁ Πέτρος λέγων ὅτι τοῦτον ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε Χριστὸν καὶ κύριον ὁ θεὸς ἐποίησεν. οὐ προσέχεις τῇ τάξει τοῦ λόγου, τί πρότερον καὶ τί δεύτερον ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐστίν; οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ὃν ὁ θεὸς ἐποίησε κύριον, ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ἀλλ᾽ ὃν ὑμεῖς, φησίν, ἐσταυρώσατε, τοῦτον ἐποίησεν ὁ θεὸς Χριστόν τε καὶ κύριον, ὡς δῆλον ἐκ τούτων εἶναι ὅτι οὐ τὸ πρὸ τῶν αἰώνων, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομίαν ὁ Πέτρος λέγει. πῶς οὖν οὐχ ὁρᾷς ὅλην περὶ τὸ δεικνύμενον ἀνα- 50 στρεφομένην τοῦ λόγου τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ γελοιάζεις ἐν τῇ μειρακιώδει πλοκῇ τοῦ σοφίσματος λέγων, εἰ τὸν φαινόμενον Χριστόν τε καὶ κύριον πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ πεπιστεύκαμεν, ἀνάγκην εἶναι πάλιν εἰς ἄνθρωπον μετακενοῦσθαι τὸν κύριον καὶ δευτέραν ὑποδύεσθαι γέννησιν; τί μᾶλλον διὰ τούτων τὸ καθ᾽ ὑμᾶς δόγμα κρατύνεται; πῶς διὰ τῶν εἰρημένων ἡ τοῦ βασιλέως τῆς κτίσεως οὐσία κτιστὴ ἀποδείκνυται; ἐγὼ μὲν γὰρ τοὐναντίον φημὶ τὰ ἡμέτερα διὰ 51 τῶν μαχομένων ἡμῖν συναγορεύεσθαι καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν προσοχῆς μὴ συνεωρακέναι τὸν ῥήτορα ὅτι πρὸς τὸ ἄτοπον δῆθεν ἐξωθῶν τὸν λόγον, δι᾽ ὧν ἀνατρέπειν ἐπιχειρεῖ, διὰ τούτων τοῖς πολεμουμένοις συναγωνίζεται. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος πρὸς τὸ ταπεινὸν πιστεύειν χρὴ γεγενῆσθαι

VLATS 1 τῆς ante κτίσεως add. V   πιλᾶτος VL   3—4 τῇ μαρίᾳ TS v   6—7 πρὸ αἰῶνος L   7 ἡ προφητεία: ὁ προφήτης V v   10 ὁ πέτρος ἐδημηγόρει λέγων V   11 κύριον καὶ χριστὸν V   αὐτὸν post χριστὸν add. V   12 verba οὐ προσέχεις usque ad 14 ἐσταυρώσατε om. S v   15 φησίν om. A   19 τῇ in ras. V   20 τὸ ante φαινόμενον sed ν sscr. A   22 ἀνάγκη LA   24 καθ᾽ ἡμᾶς VT

τοῦ υἱοῦ τὴν μετάστασιν, μόνη δὲ ὑπέρκειται τῆς κτίσεως ἡ θεία τε καὶ ἄκτιστος φύσις, κτιστὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, τάχα διαβλέψας διὰ τοῦ ἰδίου λόγου πρὸς τὴν ἀλήθειαν μετατάξεται, συνθέμενος ἐν τῷ κτιστῷ κατὰ φιλανθρωπίαν
52 γεγενῆσθαι τὸ ἄκτιστον. εἰ δὲ οἴεται κτιστὸν ἀποδεικνύειν τὸν κύριον διὰ τοῦ δεῖξαι θεὸν ὄντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετεσχηκέναι, πολλὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν τοῦ ἴσου κατασκευὴν εὑρεθήσεται ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν συνηγορίαν πληροῦντα τῷ λόγῳ. καὶ γὰρ ἐπειδὴ λόγος ἦν καὶ θεὸς ἦν, Μετὰ ταῦτα δέ, καθώς φησιν ὁ προφήτης, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἓν τῶν κτισμάτων εἶναι διὰ τούτων ἀποδειχθήσεται. εἰ δὲ ταῦτα πόρρω τῶν ζητουμένων, οὐδὲ τὰ ὅμοια πάντως τοῖς προκειμένοις ᾠκείωται. ἴσον γάρ ἐστι κατὰ τὴν ἔννοιαν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον μετὰ ταῦτα πεφανερῶσθαι τοῖς ἀνθρώποις διὰ σαρκὸς λέγειν καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑποδύεσθαι. ὧν εἰ τὸ ἕτερον εἰς κατασκευὴν τῆς βλασφημίας ἀνόνητον, συναποβαλεῖν ἀνάγκη καὶ τὸ λειπόμενον.

53 Ἀλλὰ συμβουλεύει φιλανθρώπως ἡμῖν μεταθέσθαι τοῦ πλάνου καὶ ὑποδείκνυσιν ἣν αὐτὸς κατασκευάζει ἀλήθειαν. *τὸν ἐν ἀρχῇ, φησίν, ὄντα λόγον καὶ θεόν, τοῦτον πεποιῆσθαι διδάσκει ὁ ἀπόστολος Πέτρος.* ἀλλ᾽ εἰ μὲν ὀνείρους ἡμῖν ὑπεκρίνετο καὶ τὴν ἐνύπνιον ἐπηγγέλλετο μαντικήν, κίνδυνος ἦν ἴσως οὐδεὶς πρὸς τὸ δοκοῦν συγχωρεῖν αὐτῷ παραγαγεῖν τὰ τῆς φαντασίας αἰνίγματα· ἐπεὶ δὲ τὰς θείας φωνὰς ἐξηγεῖσθαί φησιν, οὐκέτ᾽ ἀσφαλὲς ἡμῖν κατ᾽ ἐξουσίαν αὐτῷ διδόναι παρερμηνεύειν τὰ ῥήματα. τί φησιν ἡ γραφή; ὅτι Κύριον καὶ
733 M. Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς

10 Baruch 3, 38 15 Joh. 1, 1 I. Tim. 3, 16 16 Phil. 2, 6

VLATS 1 υἱοῦ: ἰησοῦ VTS v 4 κτιστῷ: χριστῷ V 7 τοῦ ἴσου τὴν V 8—9 πληροῦντα: παρηγοροῦντα V 12 πόρρω om. L 13—14 οἰκείωται VL 16 τοῦ om. A 18 συναποβάλλειν V συμπαραβάλλειν A 24 ὑποκρίνεται LTS v 25 ἐπηγγέλετο VA ἐπαγγέλλεται S 26 παράγειν A 30 ὑμεῖς υ ex η corr. A

ἐσταυρώσατε. οὐκοῦν πάντων κατὰ ταὐτὸν συνδραμόντων, **54**
τῆς δεικτικῆς φωνῆς τοῦ ἀνθρωπίνως ὠνομασμένου, τῆς τῶν
μιαιφονησάντων κατηγορίας, τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθους,
ἐξ ἀνάγκης ἡ διάνοια πρὸς τὸ φαινόμενον βλέπει. ὁ δέ
φησι ταῦτα μὲν λέγειν Πέτρον, ἐνδείκνυσθαι δὲ διὰ τῆς
Ἐποίησε λέξεως τὴν προαιώνιον οὐσίαν. ἀλλὰ τίτθαις μὲν
ἢ γραϊδίοις ἀκίνδυνον συγχωρεῖν παίζειν πρὸς τὰ μειράκια
καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν μετάγειν τὰς τῶν ἐνυπνίων ἐμφάσεις·
τῆς δὲ θεοπνεύστου φωνῆς προκειμένης ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν,
κωλύει ὁ μέγας ἀπόστολος τὰς γραώδεις κενοφωνίας προσ-
ίεσθαι. σταυρὸν γὰρ ἀκούσας τὸν σταυρὸν νοῶ, καὶ ἀν- **55**
θρώπινον ὄνομα διδαχθεὶς ὁρῶ τὴν δηλουμένην ὑπὸ τοῦ
ὀνόματος φύσιν. τοῦτον οὖν μαθὼν πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ
Πέτρου κύριον καὶ Χριστὸν τὸν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν γεγε-
νημένον λέγειν οὐκ ἀμφιβάλλω, ἐπειδὴ καὶ συμφωνοῦσι
πρὸς ἀλλήλους οἱ ἅγιοι τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι καὶ περὶ τοῦτο
τὸ μέρος. ὡς γὰρ αὐτὸς τὸν ἐσταυρωμένον κύριον πεποι-
ῆσθαι λέγει, οὕτω καὶ Παῦλός φησιν αὐτὸν ὑπερυψῶσθαι
μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, οὐ καθὸ θεός ἐστι, κατ'
ἐκεῖνο ὑψούμενον (τί γὰρ ὑπέρκειται τοῦ θείου ὕψους ἀνώ- **56**
τερον, ὥστε πρὸς ἐκεῖνο λέγειν τὸν θεὸν ὑψοῦσθαι;) ἀλλὰ
τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπερυψοῦσθαι λέγει,
δεικνύντος οἶμαι τοῦ λόγου τὴν τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου
πρὸς τὸ ὕψος τῆς θείας φύσεως ἐξομοίωσίν τε καὶ ἕνωσιν.
τοῦτο τοίνυν σημαίνειν καὶ τὸν μέγαν πεπιστεύκαμεν Πέτρον
ἐν τῷ λέγειν κύριον τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γεγενῆσθαι, διὰ
τῆς κατὰ πάντα πρὸς τὸ θεῖον ἑνώσεως ἐκεῖνο γενόμενον
ὃ τὸ θεῖόν ἐστιν. εἰ δέ τις καὶ συγχωρήσειεν αὐτῷ παρεξ-
ηγεῖσθαι τὴν θείαν φωνήν, οὐδὲ οὕτως πρὸς τὸν σκοπὸν
τῆς αἱρέσεως ὁ λόγος συμπερανθήσεται. δεδόσθω γὰρ **57**

18 Phil. 2, 9

VLATS 1 κατὰ ταὐτὸν VA: κατ' αὐτὸν TS v κατὰ αὐτὸν L 6 τιτθαῖς VL 8 τὰ δοκοῦντα TS v 10 γραώδεις: γεώδεις A 15 ἀμφιβάλω V 17 γὰρ om. VL 22 ὑψοῦσθαι v 23 ἀναληφθέντος: ἀληθινοῦτος (sic) L 24 φύσεως: ταπεινώσεως V 25 τὸν om. v πέτρον πεπιστεύκαμεν A 26 κύριον τὸν: τὸν κύριον v τοῦ om. T 30 συμπερασθήσεται L

περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος λέγειν τὸν Πέτρον ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· εὑρίσκομεν γὰρ οὐδὲ διὰ τούτου τὴν βλασφημίαν ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας λαμβάνουσαν. Κύριον, φησίν, αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός. εἰς τί τοίνυν τῶν εἰρημένων ἐπαναφέρειν χρὴ τὸ Ἐποίησεν; τίνι τῶν ἐν τῇ φράσει κειμένων τὴν φωνὴν ἐφαρμόσομεν; τρία γάρ εἰσι τὰ προκείμενα, οὗτος καὶ Κύριος καὶ Χριστός. τίνι τούτων τὴν Ἐποίησε συζεύξει φωνήν; ἀλλ᾽ οὐδεὶς οὕτως κατὰ τῆς ἀληθείας θρασὺς ὡς εἰπεῖν ὅτι μὴ πρὸς τὸν Χριστόν τε καὶ κύριον τὸ Ἐποίησεν βλέπει· ὄντα γὰρ αὐτὸν ὅ τι ποτὲ ἦν Χριστὸν καὶ κύριον γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ Πέτρος φησίν.

58 Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ μαχομένου τῷ
λόγῳ. φησὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς τούτοις τοῖς προκειμένοις ἡμῖν
εἰς ἐξέτασιν οὑτωσὶ τοῖς ῥήμασι λέγων· περὶ τοῦ ἐν
ἀρχῇ ὄντος καὶ θεοῦ ὄντος ὁ μακάριος δια-
λέγεται Πέτρος καὶ τοῦτον ἐκδιδάσκει γεγο-
νέναι κύριον καὶ Χριστόν. οὐκοῦν τὸν ὄντα ὅ τι
ποτὲ καὶ ἦν Χριστὸν γεγονέναι καὶ κύριον ὁ Εὐνόμιος λέγει,
οἷα δὴ καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ ἡ ἱστορία φησίν, ὅτι υἱὸς ὢν
τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ τῶν ποιμνίων ἐπιστατῶν εἰς βασιλέα
736 M. ἐχρίσθη, οὐκ ἄνθρωπον αὐτὸν τηνικαῦτα ποιούσης τῆς
χρίσεως, ἀλλ᾽ ὄντα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὅπερ ἐτύγχανεν
59 ἐξ ἰδιώτου πρὸς βασιλέα μετατιθείσης. τί οὖν μᾶλλον διὰ

VLATS 2 verba a καὶ χριστὸν usque ad 3 ἐσταυρώσατε om. A 3 οὐδὲ correxi: οὔτε 4—5 κύριον φησὶν αὐτὸν TS v: κ. αὐτόν φησι VLA sed postea φ. α. corr. A 6 ἢ ante τίνι add. V 7 ἁρμόσομεν V ἐφαρμόσωμεν L ἐφαρμόσωμεν o ut vid. ex ω corr. T 9 φωνὴν συζεύξει A συζεύξει: συσκευάζει v 11 τε post χριστόν om. A βλέπειν S 15 τούτοις post προκειμένοις coll. v 18—19 γεγονέναι: λέγων εἶναι A 20 καὶ ante ἦν om. TA sed postea sscr. A γεγονέναι post κύριον coll. A 21 ἡ om. v 22 βασιλέα: βασιλείαν VL 24 χρήσεως V ι sscr. 25 μετατιθείσης S v: μετατεθεῖσθαι A μετατεθείς VLT qui tamen μετατεθείσης in exemplari invenisse credendus est, signum enim supra -είς positum non plane intellegitur; a μετατεθείσης etiam VL profecti esse sed correcti videntur

τούτων τὸ πεποιῆσθαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν κατασκευάζεται, εἰ, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, ἐν ἀρχῇ αὐτὸν ὄντα καὶ θεὸν ὄντα καὶ κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν; ἡ γὰρ κυριότης οὐχὶ οὐσίας ὄνομα, ἀλλ' ἐξουσίας ἐστί, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τὴν βασιλείαν ἐνδείκνυται, ἄλλος δὲ τῆς βασιλείας καὶ ἕτερος ὁ τῆς φύσεως λόγος. ἀλλὰ μὴν ταῦτα περὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γεγενῆσθαί φησιν ἡ γραφή. οὐκοῦν ἐπισκεψώμεθα τὸ μᾶλλον εὐσεβὲς καὶ ἀκόλουθον. τίνα κατὰ προκοπὴν μετέχειν τινὸς τῶν ὑψηλοτέρων εὐαγές ἐστι λέγειν, τὸν θεὸν ἢ τὸν ἄνθρωπον; τίς οὕτω παῖς τὴν διάνοιαν ὡς οἴεσθαι τὸ θεῖον ἐκ προσθήκης ἐπὶ τὸ τέλειον φέρεσθαι; περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τοιοῦτον **60** ὑπονοεῖν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστί, σαφῶς τῷ κυρίῳ τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὔξησιν προσμαρτυρούσης· Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτεν, φησίν, ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι. τί τοίνυν εὐλογώτερόν ἐστιν ἐκ τῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς ὑποτίθεσθαι, τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα θεὸν ἐκ προκοπῆς κύριον γενέσθαι ἢ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀξίας ἀναλαμβάνεσθαι; καὶ γὰρ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου φησὶν ὅτι Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, παραπλήσιον λέγων τῷ Χριστὸς ἐγενόμην. καὶ πάλιν ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν κύριον Κατα- **61** κυρίευε, φησίν, ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου, ταὐτὸν λέγων [τῷ Πέτρῳ] τῷ Κύριος γίνου τῶν ἐχθρῶν σου. ὥσπερ τοίνυν ἡ τῆς βασιλείας σημαίνει κατάστασις οὐ τὴν τῆς οὐσίας κατασκευήν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἀξίωμα πρόοδον, καὶ ὁ κατακυριεύειν ἐγκελευόμενος οὐ τότε γίνεσθαι τὸ μὴ ὂν κελεύει, ἀλλὰ τῷ ὄντι δίδωσι τὴν κατὰ τῶν ἀπειθούντων ἀρχήν, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Πέτρος Χριστὸν τουτέστι βασιλέα πάντων γεγενῆσθαι λέγων προσέθηκε τὸ Αὐτόν, ἵνα χωρίσῃ

15 Luc. 2, 52 21 Ps. 2, 6 Sw. 23 Ps. 109, 2 Sw.

VLATS 1 τ. οὐσίαν τ. υἱοῦ V υἱοῦ: ἰησοῦ ST 2 αὐτὸν: τὸν A 3 καὶ post ὄντα om. S 6 ὁ om. A 9 τίνος VL 16 ἐστιν om. V 18 γεγενῆσθαι TS 21 δὲ om. V 22 λέγων τὸ L 25 τῷ Πέτρῳ τὸ: del. et τῷ corr. Harder cf. ad 22 γένου T 27 ὁ om. VL

τῆς τε οὐσίας καὶ τῶν περὶ ταύτην θεωρουμένων τὸν λόγον.
62 ὄντα γὰρ ὅπερ ἐστὶ τὰ εἰρημένα ἐποίησεν. εἰ μὲν οὖν
εὐαγὲς ἦν ἐπὶ τῆς ὑπερεχούσης φύσεως τὸ κατὰ προκοπήν
τι γενέσθαι λέγειν οἷον ἐξ ἰδιώτου βασιλέα καὶ ἐκ ταπεινοῦ
ὑψηλὸν καὶ ἐκ δούλου κύριον, ἔπρεπεν ἴσως καὶ τὴν τοῦ
Πέτρου φωνὴν τῇ θείᾳ τοῦ μονογενοῦς ἐφαρμόζειν οὐσίᾳ·
ἐπεὶ δὲ τὸ θεῖον, ὅ τι ποτὲ εἶναι πεπίστευται, πάντοτε
ὡσαύτως ἔχει, προσθήκης μὲν πάσης ἀνώτερον, μειώσεως
δὲ ἀνεπίδεκτον, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἄγειν
63 τὸν λόγον. ὁ γὰρ θεὸς λόγος, ὅπερ ἐν ἀρχῇ ἦν, τοῦτο
καὶ νῦν ἐστι καὶ εἰσαεὶ διαμένει, ἀεὶ βασιλεύς, ἀεὶ κύριος,
ὕψιστος ἀεὶ καὶ θεός, οὐδὲν τούτων ἐκ προκοπῆς γενόμενος,
ἀλλὰ πάντα ὢν ἐν τῇ δυνάμει τῆς φύσεως ὅσα καὶ λέ-
γεται· ὁ δὲ ἐξ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀναλήψεως πρὸς τὸ
θεῖον ὑψωθείς, ἄλλο τι ὢν καὶ ἄλλο γινόμενος, κυρίως καὶ
ἀληθῶς Χριστὸς καὶ κύριος γεγενῆσθαι λέγεται. ἐκ δούλου
737 M. γὰρ αὐτὸν κύριον καὶ ἐξ ὑποχειρίου βασιλέα καὶ Χριστὸν
ἐξ ὑπηκόου ἐποίησε καὶ τὸ ταπεινὸν ὑπερύψωσε καὶ τῷ τὸ
ἀνθρώπινον ἔχοντι ὄνομα ἐχαρίσατο τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.
64 καὶ οὕτω γέγονεν ἡ ἄρρητος ἐκείνη μεῖξις καὶ σύνοδος, τῆς
ἀνθρωπίνης βραχύτητος πρὸς τὸ θεῖον μέγεθος ἀνακρα-
θείσης. διὸ καὶ τὰ μεγάλα καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων
τῷ ἀνθρωπίνῳ κυρίως ἐφήρμοσται καὶ τὸ ἔμπαλιν διὰ τῶν
ἀνθρωπίνων ἡ θεότης κατονομάζεται. ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ
τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἔχει καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ τῷ κατὰ
Ἰησοῦν ὀνόματι παρὰ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως. Ἐν
γὰρ τῷ ὀνόματι, φησίν, Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρα-
νίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξο-
μολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός.
ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

26—27 Phil. 2, 9—10

VLATS 3 ὑπερεχούσης: ὑπαρχούσης A 4 γίνεσθαι V ἐκ τοῦ ἰδιώτου V 10 καὶ etiam ante τοῦτο S 12 γινόμενος A 13 ἐν om. S 18 τὸ alt. om. L 22 μεγάλη V 25 ἐν om. ATS 25—26 κατὰ τὸν ἰησοῦν V 27 κάμπτει L sscr. ψ 28 καὶ ante ἐπιγείων om. AS καὶ ante καταχθονίων om. LA 29 ἰησοῦς χριστὸς V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Ε΄.

Ἐπεὶ δέ φησι τὴν Κύριος λέξιν τῆς οὐσίας τοῦ μονο- 1 *740 M.*
γενοῦς, οὐ τῆς ἀξίας κατηγορεῖσθαι, καὶ τὸν ἀπόστολον
τούτοις ἐπιμαρτύρεται λέγοντα πρὸς Κορινθίους Ὁ δὲ κύριος
τὸ πνεῦμά ἐστιν, εὔκαιρον ἂν εἴη μηδὲ ταύτην αὐτοῦ τὴν
πλάνην περιϊδεῖν ἀδιόρθωτον. τὴν κύριος λέξιν τῆς οὐσίας
εἶναι σημαντικὴν διορίζεται καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὑπολή-
ψεως ταύτης ἐπάγει τὸν ῥηθέντα λόγον. ἴδωμεν τοίνυν εἴ
τι κοινὸν τοῦτο πρὸς τὸ προκείμενον ἔχει. Ὁ κύριος, φησί,
τὸ πνεῦμά ἐστιν. ὁ δὲ τὴν γραφὴν πρὸς τὸ δοκοῦν ἐξηγού-
μενος οὐσίαν ὀνομάζει τὴν κυριότητα καὶ διὰ τῶν εἰρη-
μένων οἴεται τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν ἄγειν. ἀλλ' εἰ μὲν 2
εἴρητο παρὰ τοῦ Παύλου Ὁ δὲ κύριος οὐσία ἐστί, καὶ
ἡμεῖς τοῖς λεγομένοις ἂν συνεδράμομεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν
θεόπνευστος λόγος τὸ πνεῦμά φησιν εἶναι τὸν κύριον, ὁ δὲ
Εὐνόμιος οὐσίαν λέγει τὴν κυριότητα, οὐκ οἶδα πόθεν ὁ
λόγος αὐτῷ τὴν ἰσχὺν ἔχει, εἰ μὴ τάχα πάλιν καὶ τὴν τοῦ
πνεύματος λέξιν ἀντὶ τῆς οὐσίας λέγοι παρὰ τῇ γραφῇ
κεῖσθαι. ἐξετάσωμεν τοίνυν εἴ που τῇ τοῦ πνεύματος λέξει
χρησάμενος ὁ ἀπόστολος τὴν οὐσίαν διὰ τῆς φωνῆς ἐνεδεί-
ξατο. Αὐτό, φησί, τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι

5—6 II. Cor. 3, 17 22 Rom. 8, 16

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ζ̄ VL λόγος ἕβδομος T τοῦ αὐτοῦ λόγος ἕβδομος AS 8 σημαντικὴν εἶναι V 9 εἴ om. S 10 πρὸς τὸ om. v 13 ἄγων V 14 εἴρηται L 15 ἐπεὶ δὲ S v 21 διὰ τῆς e corr. T

ἡμῶν, καὶ Οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα
τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ Τὸ γράμμα ἀποκτέννει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωο-
ποιεῖ, καὶ Εἰ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε,
ζήσεσθε, καὶ Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν,
καὶ τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο τὰς τοῦ ἀποστόλου περὶ τούτου
φωνάς· ἐν αἷς οὐδαμοῦ τὴν οὐσίαν διὰ τῆς λέξεως ταύτης
3 σημαινομένην εὑρίσκομεν. ὁ γὰρ λέγων ὅτι Αὐτὸ τὸ πνεῦμα
συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ ἅγιον
ἐνδείκνυται πνεῦμα τὸ τῇ διανοίᾳ τῶν πιστῶν ἐγγινόμενον·
καὶ γὰρ καὶ τὸν νοῦν πολλαχῇ τῶν ἑαυτοῦ λόγων πνεῦμα
κατονομάζει, οὗ δεξαμένου τὴν κοινωνίαν τοῦ πνεύματος
παραγίνεται τοῖς δεξαμένοις τὸ τῆς υἱοθεσίας ἀξίωμα. καὶ
τῷ Οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν
αὐτῷ, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τῆς οὐσίας καὶ τὸ πνεῦμα
ὡσαύτως, δύο οὐσίαι ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι
4 κατασκευάζεται. ὁ δὲ τὸ γράμμα λέγων ἀποκτιννύναι, ζω-
οποιεῖν δὲ τὸ πνεῦμα, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐσίαν ἀντιδιαστέλλει
τῷ γράμματι. ἢ πάλιν πῶς οὗτος οἴεται λέγοντα τὸν
Παῦλον πνεύματι δεῖν τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἀναιρεῖν
ἐπὶ τὴν οὐσίαν ἄγειν τὸ τοῦ πνεύματος σημαινόμενον; τὸ
δὲ ζῆν πνεύματι καὶ στοιχεῖν πνεύματι, τοῦτο καὶ παντά-
πασιν ἔξω διανοίας ἂν εἴη, εἰ πρὸς τὴν οὐσίαν τὸ τοῦ
πνεύματος σημαινόμενον φέροιτο. τίνι γὰρ ἄλλῳ καὶ οὐχὶ
τῇ οὐσίᾳ τοῦ ζῆν μετέχομεν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ ζῆν ὄντες;
εἶτα περὶ τούτου συμβουλὴν ἡμῖν ὁ ἀπόστολος κατατίθεται
οὐσίᾳ ζῆν, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν ὅτι δι' ὑμῶν αὐτῶν καὶ μὴ δι'
5 ἑτέρων τῆς ζωῆς μετέχετε; εἰ οὖν οὐδαμοῦ ταύτην κυ-

1 I. Cor. 2, 11 2 II. Cor. 3, 6 3 Rom. 8, 13
4 Gal. 5, 25

VLATS 1 τὸ τοῦ ἀν. V 2 τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ V ἀποκτέν-νει: ἀποκταίνει V ἀποκτείνει T v 4 καὶ ante ζήσεσθε add. L ζήσετε v πνεύματι ζῶμεν A πνεύματι alt. om. V στοιχοῦμεν V καὶ ante στοιχῶμεν om. L 6 οὐδαμῶς A 7 ante ὁ rasura unius litterae V 8—9 ἐνδείκνυται ἢ τὸ ἅγιον V 10 πολλαχοῦ A 11 οὗ: ὡς VL 12 δι' οὗ ante παραγίνεται add. V 13 τῷ correxi: τὸ 13—14 τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ V 14 μετὰ τῆς V 17 ἀντιδιαστέλλει οὐσίαν S 18 οὕτως TS 23 τινὶ A 27 οὖν om. A

ρίως ἔστι παραληφθῆναι τὴν ἔννοιαν, πῶς ἐνταῦθα πάλιν
τοὺς ὑποκριτὰς τῶν ὀνείρων μιμούμενος ἀντὶ τῆς οὐσίας
κελεύει τὸ πνεῦμα παραλαμβάνεσθαι, ἵνα συμπεράνῃ συλλο- 741 M.
γιστικῶς τὸ κατὰ τῆς οὐσίας συγκεῖσθαι τὴν κύριος λέξιν;
εἰ γὰρ τὸ πνεῦμα οὐσία ἐστίν, ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά
ἐστιν, ὁ κύριος οὐσία πάντως εὑρίσκεται. ὢ πῶς ἀνανταγώνιστος ἡ τοῦ ἐπιχειρήματος δύναμις. πῶς ἔστιν ἐκδῦναι 6
καὶ ἀναλῦσαι τὴν ἀμήχανον ταύτην τῶν ἀποδείξεων ἀνάγκην;
ὁ κύριος, φησί, κατὰ τῆς οὐσίας λέγεται, πῶς τοῦτο κατασκευάζων; ὅτι φησὶν ὁ ἀπόστολος Ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά
ἐστι. τί οὖν τοῦτο πρὸς τὴν οὐσίαν; ἀλλὰ τὸ πνεῦμα κελεύων ἀντὶ τῆς οὐσίας τετάχθαι. αὗται τῶν ἀποδεικτικῶν
ἐφόδων αἱ τέχναι, ταῦτα τῆς Ἀριστοτελικῆς τεχνολογίας
τὰ κατορθώματα, διὰ τοῦτο ἐλεεινοὶ μὲν ἡμεῖς κατὰ τὸν
σὸν λόγον οἱ τῆς σοφίας ταύτης ἀμύητοι, μακαριστὸς δὲ
σὺ πάντως ὁ διὰ τῆς τοιαύτης ἐφόδου τἀληθὲς ἀνιχνεύων.
οὕτω νοεῖς τὸν ἀπόστολον, ὡς ἀντὶ τῆς οὐσίας τοῦ μονογενοῦς οἴεσθαι τὸ πνεῦμα παρ᾽ αὐτοῦ τετάχθαι; πῶς οὖν 7
ἁρμόσεις κατὰ τὸ ἀκόλουθον; οὐ γὰρ τούτοις τὸ νόημα
περιγράφεται. εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος Ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά
ἐστιν, ἐπήγαγεν· Οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου ἐλευθερία. εἰ
οὖν κύριός ἐστιν ἡ οὐσία, οὐσία δὲ τὸ πνεῦμα, τίς πάλιν ἡ
τῆς οὐσίας οὐσία; μία γὰρ οὐσία τὸ πνεῦμα κατὰ τὸν
λόγον τὸν σόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ κύριος. πάλιν τοῦ κυρίου, ὅς
ἐστι τὸ πνεῦμα, ἕτερον λέγει πνεῦμα, τουτέστιν ἄλλην οὐσίαν
κατὰ τὴν σὴν ἑρμηνείαν. οὐδὲν οὖν ἄλλο κατὰ τὸν ὑμέτερον
λόγον ἢ οὐσίαν οὐσίας νοεῖ ὁ ἀπόστολος, κύριον πνεῦμα
καὶ πνεῦμα κυρίου διαρρήδην γράφων.

21 II. Cor. 3, 17

VLATS 1 περιληφθῆναι v 5 verba ὁ δὲ usque ad 6 ἐστιν om. L 6 εὑρίσκεται πάντως A 7 ἐκδοῦναι L 9 φησί post κύριος add. A, om. cet. 11—12 κελεύουσιν v 12 αὗται om. V v 13 ἀριστικῆς V 14 μὲν om. V rasurae supra 13 ταῦτα τῆς et 15 σοφίας ταύτης, accentus supra ras. additi 16 σὺ A: οὐ VLTS v 17 νοεῖν VT v 19 τὸ νοήμα: ὄνομα (om. τὸ) V 24—25 τὸ post ὅς ἐστι add. A, om. VLTS v (cf. p. 155, 4) 25 λέγειν A λέγει τὸ πνεῦμα T 26 ἡμέτερον A 27 κυρίου V

8 Ἀλλ’ Εὐνομίῳ μὲν ἐχέτω τὰ γεγραμμένα κατὰ τὸ
ἀρέσκον αὐτῷ, ὃ δὲ ἡμεῖς περὶ τούτων γινώσκομεν, τοιοῦτόν
ἐστιν. ἡ θεόπνευστος γραφή, καθὼς ὁ θεῖος ἀπόστολος
αὐτὴν ὀνομάζει, τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι γραφή, τὸ δὲ
βούλημα ταύτης ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὠφέλεια. Πᾶσα
γάρ, φησί, γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, ποικίλη δὲ
καὶ πολυειδὴς ἡ ὠφέλεια, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος· πρὸς
διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγμόν, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παι-
9 δείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ. τὸ δὲ τοιοῦτο κέρδος οὐκ ἐκ τοῦ
προχείρου λαβεῖν ἔστι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ’ οἷον παρα-
πετάσματί τινι τῷ σώματι τῆς γραφῆς τὸ θεῖον ὑπο-
κρύπτεται βούλημα, νομοθεσίας τινὸς ἢ ἱστορίας τῶν κατὰ
τὸν νοῦν θεωρουμένων προβεβλημένης. διά τοι τοῦτο τοὺς
πρὸς τὸ σῶμα βλέποντας τῆς γραφῆς ὁ ἀπόστολος κάλυμμα
ἐπὶ τῆς καρδίας ἔχειν φησὶ καὶ μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν
δόξαν διαβλέψαι τοῦ πνευματικοῦ νόμου, κωλυομένους διὰ
τοῦ ἐπιβεβλημένου τῷ προσωπείῳ τοῦ νομοθέτου καλύμ-
10 ματος. διό φησι Τὸ γράμμα ἀποκτέννει, τὸ δὲ πνεῦμα
ζωοποιεῖ, δεικνὺς ὅτι πολλαχῇ τῶν γεγραμμένων ἡ πρό-
χειρος ἑρμηνεία, εἰ μὴ κατὰ τὸν προσήκοντα νοῦν ἐκλη-
φθείη, τῇ διὰ τοῦ πνεύματος ὑποδεικνυμένῃ ζωῇ τὸ ἐναν-
τίον ποιεῖ, τοῦ μὲν τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς ἐν ἀπαθείᾳ
πάσῃ τοῖς ἀνθρώποις νομοθετοῦντος, τῆς δὲ τῶν γεγραμ-
744 M. μένων ἱστορίας ἔστιν ὅπου καὶ ἀπεμφαινόντων πραγμάτων
τινῶν περιεχούσης τὴν ἔκθεσιν καὶ οἱονεὶ συντρέχειν νομι-
ζομένης τοῖς τῆς φύσεως πάθεσιν, οἷς εἴ τις προσέχοι
κατὰ τὸ πρόχειρον, θανάτου διδασκαλίαν τὸ γράμμα ποι-
11 ήσεται. τῶν μὲν οὖν σωματικώτερον τοῖς γεγραμμένοις
ἐντυγχανόντων προβεβλῆσθαί φησι τῶν τῆς ψυχῆς αἰσθη-
τηρίων τὸ κάλυμμα, τῶν δὲ εἰς τὸ νοητὸν τὴν θεωρίαν

5—6 II. Tim. 3, 16   15 II. Cor. 3, 13   18 II. Cor. 3, 6

VLATS 2 τούτου v   9 τοιοῦτο: τούτου A   12 βούλημα om. v   13 προβεβλημένος v   διά τοι τοῦτο om. A   16 νόμου V² extabat . . . . νον, ante ν ras. duarum litterarum   18 ἀποκτέννει: ἀποκταίνει V ἀποκτείνει T v   19 τῶν τε γεγρ. V   21 τῇ: τὴν A   ἀποδεικνυμένη A   ζωὴν A   23 πάσῃ: πᾶσι A v   26 προσέχει VLA   27 κατὰ τὸ γράμμα VL   28 σωματικωτέρων A

τρεπόντων οἷον προσωπείου τινὸς γυμνωθεῖσαν ἀνακαλύπτε-
σθαι τὴν ἐγκειμένην δόξαν τῷ γράμματι. τὸ δὲ διὰ τῆς
ὑψηλοτέρας κατανοήσεως εὑρισκόμενον κύριον εἶναί φησιν,
ὅπερ ἐστὶ τὸ πνεῦμα. ἡνίκα γὰρ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύ-
ριον, περιαιρεῖσθαι λέγει τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ κύριος τὸ
πνεῦμά ἐστι. λέγει δὲ τοῦτο τῇ δουλείᾳ τοῦ γράμματος
τὴν τοῦ πνεύματος ἀντιδιαιρῶν κυριότητα. ὡς γὰρ τῷ ἀπο- **12**
κτιννύντι τὸ ζωοποιοῦν ἀντιτίθεται, οὕτως ἀντιδιαστέλλει τῇ
δουλείᾳ τὸν κύριον. καὶ ὡς ἂν μή τινα σύγχυσιν πάθοιμεν
περὶ τοῦ ἁγίου διδασκόμενοι πνεύματος, διὰ τῆς τοῦ κυρίου
φωνῆς πρὸς τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόνοιαν ἐναγόμενοι, διὰ
τοῦτο τῇ ἐπαναλήψει τὸν λόγον κατασφαλίζεται καὶ κύριον
τὸ πνεῦμα εἰπὼν καὶ πνεῦμα κυρίου προσαγορεύσας, ἵνα τῷ
τιμίῳ τῆς κυριότητος τὸ τῆς φύσεως ὑπερέχον ἐνδείξηται
καὶ τὸ τῆς ὑποστάσεως ἰδιάζον μὴ συγχέῃ τῷ λόγῳ. ὁ **13**
γὰρ καὶ κύριον αὐτὸν καὶ κυρίου πνεῦμα εἰπὼν ἴδιόν τι
παρὰ τὸν μονογενῆ διδάσκει νοεῖν· ὥσπερ καὶ ἑτέρωθι Χρι-
στοῦ πνεῦμα λέγει, τὸ αὐτὸ τοῦτο καλῶς καὶ μυστικῶς τὸ
κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ δόγματος εὐσεβὲς κατὰ τὴν εὐ-
αγγελικὴν παράδοσιν ὑπογράφων. οὕτως ἡμεῖς οἱ πάν-
των ἐλεεινότατοι παρὰ τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγούμενοι
ἐκ τοῦ ἀποκτιννύντος γράμματος πρὸς τὸ ζωοποιοῦν μετα-
βαίνομεν πνεῦμα, μαθόντες παρὰ τοῦ μυηθέντος ἐν παρα-
δείσῳ τὰ ἄρρητα ὅτι ὅσα ἡ θεία γραφὴ λέγει, τοῦ πνεύ-
ματός εἰσι τοῦ ἁγίου φωναί. καλῶς γὰρ προεφήτευσε τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο πρὸς τοὺς κατὰ Ῥώμην Ἰουδαίους **14**
εἰπὼν τὰς Ἠσαΐου φωνὰς ἐπιφέρει· καὶ πρὸς Ἑβραίους τὸ
πνεῦμα προτάξας ἐν οἷς φησιν ὅτι Διὸ καθὼς λέγει τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπάγει τὰ τῆς ψαλμῳδίας ῥήματα τὰ ἐκ

4—5 II. Cor. 3, 16 18 Phil. 1, 19 25 Act. 28, 25 27 Hebr. 3, 7 29 Ps. 94, 8 Sw.

VLATS 4 τὸ ante πνεῦμα om. v ἐπιστρέψει L 4—5 πρὸς τὸν κ. T 7 πνεύματος: πατρὸς v τῷ: τὸ L 7—8 ἀποκτιννῦντι A: ἀποκτεννύντι ceteri v 8—9 τὸν κύριον τῇ δουλείᾳ v 10 πνεύματος διδασκόμενοι v 11 ἀναγόμενοι L 13 κυρίου: κύριον T v 15 ἰδιάζον: ἴδιον V 22 ἀποκτιννύντος VTS ἀποκτιννῦντος A ἀποκτεινύντος L ἀποκτεννύντος v γράμματος om. V 25 γὰρ om. L 29 τὰ post ῥήματα om. VLA

προσώπου θεοῦ διεξοδικῶς εἰρημένα· καὶ παρ᾿ αὐτοῦ δὲ
τοῦ κυρίου τὸ ἴσον ἐμάθομεν, ὅτι Δαβὶδ οὐκ ἐν ἑαυτῷ μὲν
ὤν, τουτέστιν οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν φθεγγόμενος,
τὰ οὐράνια διεξήει μυστήρια (πῶς γὰρ ἄν τις ἄνθρωπος
ὢν τὸν ὑπερουράνιον διάλογον τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν
γνοίη;) ἀλλ᾿ ἐν πνεύματι ὢν καὶ κύριον εἶπε τῷ κυρίῳ
15 λαλεῖν ἃ εἴρηκεν. Εἰ γὰρ Δαβὶδ ἐν πνεύματι, φησί, καλεῖ
αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; οὐκοῦν τῇ δυνάμει
τοῦ πνεύματος οἱ θεοφορούμενοι τῶν ἁγίων ἐμπνέονται καὶ
διὰ τοῦτο πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος λέγεται, διὰ τὸ τῆς
θείας ἐμπνεύσεως εἶναι διδασκαλίαν. εἰ περιαιρεθείη τὸ
σωματικὸν τοῦ λόγου προκάλυμμα, τὸ λειπόμενον κύριός
ἐστι καὶ ζωὴ καὶ πνεῦμα κατά τε τὸν μέγαν Παῦλον καὶ
κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν. ὁ μὲν γὰρ Παῦλος τῷ
ἐπιστρέψαντι ἐκ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ πνεῦμα οὐκέτι τὴν
745 M. ἀναιροῦσαν δουλείαν, ἀλλὰ κύριον εἶπε καταλαμβάνεσθαι,
16 ὃ τὸ ζωοποιὸν πνεῦμά ἐστι. τὸ δὲ ὑψηλὸν εὐαγγέλιόν
φησι· Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστιν,
ὡς γυμνὰ ὄντα τοῦ σωματικοῦ προκαλύμματος. οὐσίαν δὲ
τοῦ μονογενοῦς τὸ πνεῦμα νοεῖν τοῖς ὀνειροπόλοις ἀφήσομεν,
μᾶλλον δὲ κατὰ περιουσίαν πολλὴν καὶ τοῖς ἐκείνων χρη-
σόμεθα καὶ διὰ τῶν ἐναντίων βελῶν καθοπλίσομεν τὴν
ἀλήθειαν. ἔξεστι γὰρ συλαγωγεῖσθαι παρὰ τῶν Ἰσραηλι-
τῶν τὸν Αἰγύπτιον καὶ ποιῆσαι τὸν ἐκείνων πλοῦτον ἡμέ-
17 τερον κόσμον· εἰ πνεῦμα λέγεται τοῦ υἱοῦ ἡ οὐσία, πνεῦμα
δὲ καὶ ὁ θεός (οὕτω γὰρ λέγει καὶ τὸ εὐαγγέλιον), καὶ ἡ
τοῦ πατρὸς οὐσία πάντως λέγεται πνεῦμα. ἀλλὰ <εἰ>

7 Matth. 22, 45 10 II. Tim. 3, 16 18 Joh. 6, 63
26 Joh. 4, 24

VLATS 1 τοῦ ante θεοῦ add. VL 2—3 μένων ATS v
4 parenthesin indicavi 5 ὑπουράνιον V ἐπουράνιον S v 5—6 γνοίη
πρὸς τὸν υἱὸν V 7 φησίν, ὢν V 16 εἰπεῖν VL 17 ἐστι πνεῦμα V
18 ἐστιν post ζωή om. v 20 τοῖς ὀνειροπόλοις ἀφήσομεν A: τοὺς ὀνει-
ροπόλους ἂν φήσωμεν VLTS v (φήσομεν VL) 22 καθοπλίσωμεν ω ex
ο corr. TS 23 καὶ ante παρὰ add. V 24 ἐκείνου V ἐκεῖνον L
25 υἱοῦ: ἰησοῦ TS 26 καὶ post λέγει om. A 27—p. 157, 1 ἀλλὰ
μόνων VA ἀλλὰ μόνον LTS v, restituit Oehlerus ex codd. recc.

μόνων ἐκείνων λόγος ἐστὶ τὰ ἀνομοίως προφερόμενα καὶ κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοίως ἔχειν, συνάγεται πάντως τὰ ὡσαύτως λεγόμενα μηδὲ κατὰ τὴν φύσιν ἠλλοτριῶσθαι πρὸς ἄλληλα. ἐπεὶ οὖν κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν πνεῦμα λέγεται τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἡ οὐσία, τὸ μὴ εἶναι τῆς οὐσίας διαφορὰν διὰ τούτων σαφῶς ἀποδέδεικται.

Μικρὸν γὰρ μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Εὐνόμιος ὅτι τῶν 18
παρηλλαγμένων οὐσιῶν παρηλλαγμέναι πάντως καὶ αἱ σημαντικαὶ τῆς οὐσίας εἰσὶ προσηγορίαι, ἐφ᾽ ὧν δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ φωνή, ἓν πάντως ἔσται καὶ τὸ τῇ αὐτῇ προσηγορίᾳ δηλούμενον· ὥστε διὰ πάντων ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν τοὺς μακροὺς πόνους τοῦ λογογράφου καὶ τοὺς μυρίους ἐπὶ τοῖς πονηθεῖσιν ἱδρῶτας πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς δόγματος περιήγαγεν. εἰ γὰρ πνεῦμα μὲν ὁ θεὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγεται, πνεῦμα δὲ τοῦ μονογενοῦς ἡ οὐσία παρὰ τοῦ Εὐνομίου κατασκευάζεται, τῷ ὀνόματι πρὸς τὸ ὄνομα μηδεμιᾶς ὑπούσης διαφορᾶς, οὐδὲ τὰ σημαινόμενα πάντως ὑπὸ τῶν ὀνομάτων ἀπ᾽ ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν διενεχθήσεται. καί μοι δοκεῖ καλῶς 19
ἔχειν τὴν ἀδρανῆ ταύτην καὶ ἄπληκτον σκιαμαχίαν τὴν ἐφεξῆς αὐτῷ συγγεγραμμένην πρὸς κατηγορίαν τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων παραδραμεῖν ἀνεξέταστον. ἔλεγχος γὰρ ἱκανὸς τῆς τῶν εἰρημένων ἐστὶ ματαιότητος αὐτὸς ὁ λόγος δι᾽ ἑαυτοῦ βοῶν τὴν ἀσθένειαν. τὸ δὲ τοῖς τοιούτοις ἐν ἀγωνίᾳ συμπλέκεσθαι ἴσον ἐστὶ τῷ καὶ νεκροῖς ἐπεμβαίνειν. ἐκθέμενος γὰρ ἐκ πολλῆς πεποιθήσεως ῥῆσιν τοῦ διδα- 20
σκάλου τινὰ καὶ προδιαβαλὼν καὶ διαπτύσας καὶ ἀντὶ τοῦ μηδενὸς εἶναι δείξειν ἐπαγγειλάμενος ταὐτὸν ἔπαθε τοῖς νηπίοις τῶν παίδων, οἷς τὸ ἀτελὲς καὶ ἄωρον τῆς διανοίας καὶ τὸ τῶν αἰσθητηρίων ἀγύμναστον οὐκ ἀκριβῆ δίδωσι τῶν φαινομένων τὴν κατανόησιν· διὰ τοῦτο πολλάκις μικρὸν

12 I. Cor. 3, 19 (Job 5, 13)

VLATS 1 προφερόμενα A v: προσφερόμενα VLTS 3 κατὰ φύσιν TS 15 τὴν om. TS 19 ἀπ᾽ A v: ὑπ᾽ VLTS 20 διενεχθήσονται T κἀμοὶ v 21 σκιομαχίαν VLT v post σκιαμαχίαν add. ἐλέγξαντα A sed cf. 23 28 προδιαβάλλων L

ὑπὲρ κεφαλῆς εἶναι τοὺς ἀστέρας νομίζοντες βώλοις τισὶν
ὑπὸ παιδικῆς ἀνοίας προφανέντας καταλιθάζουσιν, εἶτα
καταπεσούσης τῆς βώλου σὺν κρότῳ καὶ γέλωτι πρὸς τοὺς
ἡλικιώτας μεγαλαυχοῦσιν ὡς ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἀστέρας τῆς
21 βολῆς ἐνεχθείσης. τοιοῦτος ὁ τῷ βέλει τῶν νηπίων τὴν
748 M. ἀλήθειαν βαλών, ὃς καθάπερ ἀστέρας τινὰς τοὺς ὑπερ-
λαμπεῖς ἐκείνους τοῦ διδασκάλου προεκθέμενος λόγους
χαμόθεν ἐκ τῆς πεπατημένης καὶ χαμερποῦς διανοίας τοὺς
γεώδεις τε καὶ ἀστάτους ἔρριψε λόγους, οἳ τοσοῦτον ὑψω-
θέντες, ὅσον μὴ ἔχειν ὅθεν πέσωσιν αὐτομάτως, τῷ ἑαυτῶν
βάρει περιετράπησαν. ἡ μὲν γὰρ τοῦ μεγάλου Βασιλείου
ῥῆσις οὕτως κατὰ τὴν λέξιν ἔχει. „καίτοι τίς ἂν τῷ λόγῳ
τούτῳ σωφρονῶν πρόσθοιτο, ὅτι ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι διά-
φορα, τούτων παρηλλάχθαι καὶ τὰς οὐσίας ἀνάγκη; Πέ-
τρου γὰρ καὶ Παύλου καὶ ἁπαξαπλῶς ἀνθρώπων προσ-
22 ηγορίαι μὲν διάφοροι, οὐσία δὲ πάντων μία. διόπερ ἐν τοῖς
πλείστοις οἱ αὐτοὶ ἀλλήλοις ἐσμέν, τοῖς δὲ ἰδιώμασι μόνοις
τοῖς περὶ ἕκαστον θεωρουμένοις ἕτερος ἑτέρου διενηνόχαμεν.
ὅθεν καὶ αἱ προσηγορίαι οὐχὶ τῶν οὐσιῶν εἰσι σημαντικαί,
ἀλλὰ τῶν ἰδιοτήτων, αἳ τὸν καθ' ἕνα χαρακτηρίζουσιν.
ὅταν οὖν ἀκούσωμεν Πέτρον, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ νοοῦμεν
ἐκ τοῦ ὀνόματος (οὐσίαν δὲ λέγω νῦν οὐ τὸ ὑλικὸν ὑπο-
κείμενον), ἀλλὰ τῶν ἰδιωμάτων τῶν περὶ αὐτὸν θεωρου-
μένων τὴν ἔννοιαν ἐντυπούμεθα."
23 Ταῦτα μὲν ὁ μέγας φησίν. ὁ δὲ μαχόμενος τοῖς εἰρη-
μένοις οἵᾳ κέχρηται καθ' ἡμῶν τῇ εὐστοχίᾳ, ὅτῳ σχολὴ
τοῖς ἀνονήτοις ἐνευκαιρεῖν, ἐξ αὐτῆς τοῦ Εὐνομίου τῆς
συγγραφῆς διδασκέσθω. οὐ γάρ μοι φίλον τοῖς ἐμοῖς παρ-

12—24 Bas. c. Eun. l. II p. 577 C

VLATS 6 βάλλων VA 8 χαμαιρριποῦς v 9 γεώδεις δὲ V 11 περιερράπησαν L 12 οὕτως: οὔτε T τὴν om. S 13 προσθοῖτο VL πρόσθοιτο σωφρονῶν S 14 καὶ: κατὰ V 16 διάφοροι διά in rasura V προσηγορία et διάφορος A 19 αἱ V, om. LATS v 20 ἰδιωμάτων libri v, correxi ex Basilio αἳ VLA v: ἃ TS 21 Πέτρου v 22 οὐ om. A 25 μὲν om. V 27 ἀνοήτοις A ν sscr. ἐνευκαιρεῖ V 27—28 τ. συγγραφῆς τοῦ εὐνομίου V 28 διδασκόμεθα V v

εντιθέναι πόνοις τὴν ναυτιώδη φλυαρίαν τοῦ ῥήτορος καὶ
τὸ ἀμαθὲς αὐτοῦ καὶ ἀνόητον διὰ μέσου τῶν ἐμῶν λόγων
ἐνστηλιτεύεσθαι. ἔπαινον γάρ τινα διεξέρχεται λόγων 24
τῶν σημαντικῶν τὸ ὑποκείμενον φανερούντων
καὶ διὰ τῆς συνήθους ἑαυτοῦ λέξεως συντίθησι καὶ δια-
κολλᾷ τὰ ἐν τριόδοις ἀπερριμμένα τῶν λεξειδίων ῥακώματα,
καὶ πάλιν ὁ τλήμων Ἰσοκράτης περιεσθίεται ῥήματά τε
καὶ σχήματα πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ προκειμένου περιτιλ-
λόμενος, ἔστι δὲ ὅπου καὶ ὁ Ἑβραῖος Φίλων τὰ ἴσα πάσχει,
ἐκ τῶν ἰδίων πόνων συνερανίζων αὐτῷ τὰ λεξείδια. καὶ 25
οὐδὲ οὕτως ἐξειργάσθη τὸ πολυκέντητον τοῦτο καὶ πολύ-
χρωμον τῶν λόγων ἐξύφασμα, ἀλλὰ πᾶν ἐπιχείρημα καὶ
πᾶσα προβολὴ νοημάτων καὶ πᾶσα παρασκευὴ τεχνικὴ αὐτὴ
περὶ ἑαυτὴν κατερρύη· καὶ οἷόν τι περὶ τὰς πομφόλυγας
συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν πρός τι διὰ σύστασιν ὑδάτων ἄνω-
θεν αἱ σταγόνες φερόμεναι τὰς ἀφρώδεις ἐπαναστάσεις ἐρ-
γάζωνται, αἳ ὁμοῦ τε συνέστησαν καὶ παραχρῆμα διέπεσον,
μηδὲν τῆς ἰδίας συστάσεως τοῖς ὕδασιν ἴχνος ὑπολειπόμεναι,
τοιαῦται τῶν τοῦ λογογράφου νοημάτων αἱ φυσαλίδες ὁμοῦ
τῷ προβληθῆναι δίχα τῶν ἁπτομένων κατασβεννύμεναι.
μετὰ γὰρ τὰς ἀλύτους ἐκείνας κατασκευὰς καὶ τὴν ἐνύπνιον 26
φιλοσοφίαν, δι᾽ ἧς ταῖς τῶν ὀνομάτων παραλλαγαῖς τὸ διῃ-
ρημένον εἶπε τῆς οὐσίας καταλαμβάνεσθαι, καθάπερ τις
ἀφρώδης ὄγκος κατὰ ῥοῦν ἀπαγόμενος ἐνσείσας τινὶ τῶν
στερροτέρων διέπεσεν, οὕτω κατὰ τὸ αὐτόματον ὁ λόγος
φερόμενος καὶ ἀπροόπτως τῇ ἀληθείᾳ προσενεχθεὶς τὴν
ἀνυπόστατον ταύτην καὶ πομφολυγώδη τοῦ ψεύδους σύστασιν
εἰς τὸ μὴ ὂν διεσκέδασεν. λέγει γὰρ τοῖς ῥήμασι τούτοις· *749 M.*
τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κατα-

VLATS 2 ἀνόνητον LA ἄνουν v 4 σημαντικὸν V 6 λεξιδίων L 8 τοῦ προκειμένου: τοῦ λόγου S τῆς προκειμένης v 8—9 παρατιλλόμενος v 9 πάσχων VL 10 συντρανίζων V v 13 προσβολὴ L 14 καθ᾽ ἑαυτὴν V καὶ ante οἷόν τι om. A 15 συμβαίνειν: σημαίνειν V πρός τινα σύστασιν v 16—17 ἐργάζονται v 17 διέπεσαν VL διέστησαν A 18 ἀπολειπόμεναι V 19 φυσαλλίδες L 20 κατασβεννύναι L 24 κατὰ νοῦν L 25 στερεωτέρων VT v 28 ῥήμασι: εἰρημένοις V

στάσεως ἐκτός, ὡς περὶ ἀνθρώπων διαλεγόμενος τὸν μὲν εἰπεῖν ἄνθρωπον, τὸν δὲ ἵππον καλεῖν συγκρίνων; εἴποιμι ἂν πρὸς αὐτὸν ἐγώ· καλῶς ὀνομάζεις ἠλίθιον τὸν οὕτως περὶ τὰς φωνὰς ἁμαρτάνοντα, καὶ χρήσομαί γε πρὸς συνηγορίαν τῆς ἀληθείας
27 μάρτυρί σοί. εἰ γὰρ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἠλιθιότητος τὸν μὲν ἵππον τὸν δὲ ἄνθρωπον λέγειν, εἴπερ ἄνθρωποι κατὰ ἀλήθειαν εἶεν ἀμφότεροι, τῆς ἴσης πάντως παραπληξίας ἐστί, θεοῦ μὲν τοῦ πατρός, θεοῦ δὲ τοῦ υἱοῦ εἶναι πεπιστευμένου, τὸν μὲν κτιστὸν τὸν δὲ ἄκτιστον λέγειν, ὡς ἐκεῖ τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτως καὶ ἐνταῦθα τῆς θεότητος οὐκ ἐπιδεχομένης τὴν πρὸς τὸ ἑτερογενὲς παρατροπὴν τοῦ ὀνόματος. ὃ γάρ ἐστιν τὸ ἄλογον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ ἡ κτίσις πρὸς τὴν θεότητα, κατὰ τὸ ἴσον μὴ δυνα-
28 μένη τὸν αὐτὸν ἐπιδέξασθαι τῷ προάγοντι λόγον. καὶ ὡς οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν ἐφαρμόσαι ὅρον τῷ λογικῷ τε καὶ τῷ τετράποδι (διΐσταται γὰρ φυσικῶς ἑκάτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τῷ ἰδιάζοντι), οὕτως οὐδὲ τὴν κτιστήν τε καὶ ἄκτιστον οὐσίαν διὰ τῶν αὐτῶν ἑρμηνεύσεις, τῶν ἐπὶ ταύτης λεγομένων τῆς οὐσίας οὐκ ἐφευρισκομένων τῇ ἄλλῃ. ὡς γὰρ οὐχ εὑρίσκεται τὸ λογικὸν ἐν ἵππῳ οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ τὸ μονώνυχον, οὕτως οὔτε τῇ κτίσει ἡ θεότης <ἐνθεωρεῖται> οὔτε τῇ θεότητι τὸ διὰ κτίσεως εἶναι· ἀλλ' εἰ θεός, πάντως καὶ ἄκτιστος, εἰ δὲ κτιστός, οὐ θεός, εἰ μή τις ἄρα διὰ καταχρήσεώς τινος καὶ συνηθείας λόγων ψιλὸν ἐπὶ τὴν κτίσιν ἄγοι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, καθάπερ καὶ ἵπποις τισὶ τὰ ἀνθρώπινα τῶν ὀνομάτων παρὰ τῶν ἱππικῶν ἐπιβέβληται· ἀλλ' οὔτε ὁ ἵππος ἄνθρωπος, κἂν ἀνθρωπίνῃ προσηγορίᾳ κατονομάζηται, οὔτε τὸ κτίσμα θεός, κἂν προσμαρτυρῶσιν αὐτῷ τινες τὴν φωνὴν τῆς θεότητος, φθόγγον

VLATS 3 καλεῖν συγκρίνων V: καλῶν καὶ συγκρίνων S καλῶν συγκρίνων LT v καλῶν συγκρίνοι A ex suo ingenio videlicet 5 γε om. v 12—13 δεχομένου ante τοῦ ὀνόματος add. V 18 τῷ ἰδιάζοντι: ἰδιαζόντως VL 19 ἑρμηνεύσει V 20 οὐχ εὑρισκομένων V 22 οὕτως οὐδὲ TS 22 ἐνθεωρεῖται inserui cf. 20 25 διὰ χρήσεώς v ψιλῶν VL 27—28 ἐπιβέβληται παρὰ τ. ἱππ. V 29 κατονομάζεται VLA v

διάκενον ἐν δυάδι συλλαβῶν χαριζόμενοι. ἐπεὶ οὖν συνηνέχθη 29
κατὰ τὸ αὐτόματον ὁ τῆς αἱρέσεως λόγος πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν, αὐτὸς ἑαυτῷ συμβουλευσάτω τοῖς οἰκείοις ἐμμένειν
καὶ μηδενὶ τρόπῳ τὰς ἑαυτοῦ φωνὰς ἀνατίθεσθαι, ἀλλὰ
τῷ ὄντι νομίζειν ἠλίθιον εἶναι καὶ παρεξεστηκότα τὸν τὸ
ὑποκείμενον μὴ ὡς ἐστὶν ὀνομάζοντα, ἀλλ' ἀντὶ ἀνθρώπου
ἵππον καὶ ἀντὶ οὐρανοῦ θάλασσαν καὶ ἀντὶ θεοῦ λέγοντα
κτίσμα. καὶ μηδεὶς οἰέσθω παράλογον ἀντιδιαιρεῖσθαι τῷ
θεῷ τὴν κτίσιν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς προφήτας καὶ πρὸς τοὺς
ἀποστόλους βλεπέτω. ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν ἐκ προσ- 30
ώπου τοῦ πατρὸς ὅτι Ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα,
χεῖρα τὴν τοῦ μονογενοῦς δύναμιν ἐν αἰνίγματι λέγων, ὁ
δὲ ἀπόστολος ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὰ πάντα καὶ διὰ τοῦ
υἱοῦ τὰ πάντα λέγει. συμβαίνει δέ πως τὸ προφητικὸν
πνεῦμα τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ταύτῃ διὰ πνεύματος
γενομένῃ· ἐκεῖ τε γὰρ τὰ πάντα τῆς χειρὸς ἔργα τοῦ ἐπὶ
πάντων ὁ προφήτης εἰπὼν διαστέλλει τὴν τῶν γεγονότων
φύσιν πρὸς τὸν ποιήσαντα, ὁ δὲ ποιήσας ἐστὶ διὰ τῆς
ἰδίας χειρὸς τὰ πάντα ὁ ἐπὶ πάντων θεός, τὴν μὲν χεῖρα
ἔχων, τὰ δὲ πάντα δι' αὐτῆς ἐργαζόμενος. καὶ ἐνταῦθα 31
πάλιν ὁ ἀπόστολος τὴν αὐτὴν ποιεῖται τῶν ὄντων τομήν,
τὰ πάντα μὲν τῆς ποιητικῆς ἐξάπτων αἰτίας, οὐκ ἐν τοῖς *752 M.*
πᾶσι δὲ τὸ ποιοῦν ἐξαριθμήσας, ὡς σαφῶς διὰ τούτων τὸ
τῆς φύσεως διάφορον τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ἄκτιστον διδα-
χθῆναι, καὶ ἄλλο μὲν τὸ ποιοῦν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν,
ἕτερον δὲ τὸ γινόμενον δείκνυσθαι. ἐπεὶ οὖν τὰ πάντα ἐκ
τοῦ θεοῦ, θεὸς δὲ ὁ υἱός, καλῶς ἡ κτίσις ἀντιδιαστέλλεται
τῇ θεότητι, τοῦ δὲ μονογενοῦς ἄλλο τι παρὰ τὴν τῶν πάν-
των ὄντος φύσιν καὶ οὐδὲ τῶν μαχομένων τῇ ἀληθείᾳ πρὸς

11 Jes. 66, 2 12—13 I. Cor. 11, 12 Joh. 1, 3

VLATS 2 καὶ ante ὁ τῆς add. V προαιρέσεως V 4 μηδενί: μηδ' ἐν v 5 ἠλίθιόν τινα V τὸ om. V 8 κτίσμα in rasura V παράλογον LA: παρὰ λόγον cet. v 11 πάντα ταῦτα v 12 ἐν: τῷ v 19 verba a τὴν μὲν χεῖρα usque ad 21 τομήν om. V 24 κτίστοῦ (sic) A 24—25 διδαχθῆναι post δι ras. unius litt. V 25 τό: τι L κατὰ traiecit ante τὸ ποιοῦν V 29 ὄντος: ὄντων v ὄντων ὄντος L (om. πάντων)

τοῦτο ἐνισταμένων, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῷ υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον ἀντιδιαιρεῖσθαι τὴν κτίσιν, εἴπερ μὴ ψεύδονται δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα τῶν ἁγίων αἱ φωναὶ μαρτυρόμεναι.

32 Θεοῦ τοίνυν τοῦ μονογενοῦς ἐν ταῖς θείαις κηρυσσομένου γραφαῖς, νοησάτω τὸν ἴδιον λόγον Εὐνόμιος καὶ καταγνώτω πᾶσαν ἠλιθιότητα τοῦ τὸ θεῖον τῷ κτιστῷ καὶ ἀκτίστῳ καταμερίζοντος καθ' ὁμοιότητα τοῦ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἵππον διαιροῦντος καὶ ἄνθρωπον. λέγει γὰρ αὐτὸς μετὰ τὴν διὰ μέσου φλυαρίαν μικρὸν ὑποβὰς ὅτι ἀμετάθετος ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις, τούτῳ καὶ αὐτὸς ἐπιψηφίζων τῷ λόγῳ τὸ πάγιον εἶναι τὴν ἀληθῆ τῶν προσηγοριῶν πρὸς τὸ ὑποκείμενον
33 οἰκειότητα. εἰ οὖν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τῷ μονογενεῖ θεῷ προσφυῶς ἐπικέκληται, συνθήσεται δὲ πάντως, κἂν πρὸς ἡμᾶς ἐθέλῃ διαπληκτίζεσθαι, τὸ μὴ ψεύδεσθαι τὴν γραφὴν μηδὲ ἀπᾴδουσαν τῆς φύσεως ἐπικεῖσθαι τῷ μονογενεῖ τὴν τῆς θεότητος κλῆσιν, πεισάτω διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτὸν ὅτι εἰ ἀμετάθετος ἡ προσφυὴς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα σχέσις, θεὸς δὲ ὁ κύριος λέγεται, οὐ δύναται διαφοράν τινα κατὰ τὴν τῆς θεότητος ἔννοιαν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἐννοῆσαι, ἐπείπερ κοινὸν ἐπ' ἀμφοτέρων τοῦτο τὸ ὄνομα· μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πολύς ἐστιν ὀνομάτων κατάλογος οἷς ἀπαραλλάκτως ὁ μονογενὴς τῷ πατρὶ συνονομάζεται, ἀγαθὸς ἄφθαρτος δίκαιος κριτὴς μακρόθυμος ἐλεήμων ἀΐδιος ἀτελεύτητος, πάντα ὅσα τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεώς τε καὶ τῆς δυνάμεως τὴν σημασίαν ἐνδείκνυται, οὐδεμιᾶς ὑποστολῆς κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐννοίας ἔν τινι τῶν
34 ὀνομάτων ἐπ' αὐτοῦ γινομένης. ἀλλὰ τὸν τοσοῦτον ἀριθμὸν τῶν θείων προσηγοριῶν οἷον μεμυκότι τῷ ὀφθαλμῷ παροδεύων πρὸς ἓν μόνον διαβλέπει τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον, λεπτῷ τε καὶ ἀσθενεῖ τῷ πείσματι τὸ κλυδωνι-

VLATS 2 ψεύδωνται L 8 διαιροῦντα L διαιροῦντος εἰς ἵππον S 10 ὀνομάτων: νοημάτων A 11 τῷ πάγιον A v immo τούτῳ correxi, τοῦτο libri v 12 ὑπερκείμενον VL 15 τῷ μὴ A 17 ἐπεισάτω L 21 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ V 30 τῶν τοσούτων θείων V

ζόμενόν τε καὶ περιφερόμενον τοῖς πνεύμασι τῆς πλάνης
δόγμα καταπιστεύσας. φησὶ γὰρ μηδένα τῶν <τῆς>
ἀληθείας πεφροντικότων οὔτε τῶν γεννητῶν
οὐδὲν ὀνομάζειν ἀγέννητον οὔτε τὸν ἐπὶ πάν-
των θεὸν υἱὸν ἢ γεννητόν. τοῦτο δὲ οὐκέτι τῶν 35
ἡμετέρων ἐπιδέεται λόγων πρὸς ἔλεγχον· οὐδὲ γὰρ προ-
καλύμμασί τισι κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ περισκέπτει τὸν
δόλον, ἀλλ' ἴσην ποιεῖται τοῦ ἀτόπου τὴν ἀναστροφὴν ἐν
τῷ λέγειν μήτε τῶν γεννητῶν λέγεσθαί τι ἀγέννητον μήτε
τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν υἱὸν ἢ γεννητὸν ὀνομάζεσθαι, οὐδὲν
κατὰ τὸ ἰδιάζον τῇ μονογενεῖ τοῦ υἱοῦ θεότητι παρὰ τὰ *753 M.*
λοιπὰ τῶν γεννητῶν ἀποκρίνας, ἀλλ' ὁμοτίμως ποιεῖται τὴν
πρὸς θεὸν διαστολὴν πάντων τῶν γεγονότων, οὐκ ἐξελὼν
τὸν υἱὸν τῶν πάντων· καὶ διὰ τῆς τῶν ἀτόπων δῆθεν ἀνα-
στροφῆς φανερῶς τὸν υἱὸν τῆς θείας ἀφίστησι φύσεως,
λέγων μήτε τι τῶν γεννητῶν ἀγέννητον μήτε τὸν θεὸν υἱὸν
ἢ γεννητὸν λέγεσθαι, τῇ ἀντιδιαιρέσει σαφῶς τὸ φρικτὸν
ἐκκαλύπτων τῆς βλασφημίας. διαστείλας γὰρ τὰ γεγονότα 36
πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐν τῇ κατὰ τὸ ἀντίστροφον ἐπαγωγῇ
οὐκέτι τὸν ἀγέννητον, ἀλλὰ τὸν θεὸν εἶπεν υἱὸν ἢ γεννητὸν
ἀδύνατον εἶναι λέγειν, δεικνὺς διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ
μὴ ἀγέννητον θεὸς οὐκ ἔστι καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ὁ
μονογενὴς θεὸς διὰ τὸ γεννητὸς εἶναι τοῦ εἶναι θεός, ὅσον
καὶ ὁ ἀγέννητος τοῦ γεννητὸς εἶναι ἢ λέγεσθαι. οὐ γὰρ
ἀγνοίᾳ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀκολουθίας ἀσύμφωνόν τε καὶ
ἀνάρμοστον ποιεῖται τῶν τεθέντων τὴν ἀναστροφήν, ἀλλὰ
κακουργῶν τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον ἀντιδιαστέλλει τῷ γεν-
νητῷ τὴν θεότητα, τοῦτο δι' ὧν λέγει κατασκευάζων, ὅτι
τὸ μὴ ἀγέννητον θεὸς οὐκ ἔστιν. ἡ γὰρ ἀληθὴς ἀκο- 37
λουθία τοῦ λόγου τίς ἦν; εἰπόντα μηδὲν τῶν γεννητῶν

VLATS 2 πιστεύσας LT v τῆς addidi 4 ὀνομάζειν οὐδὲν V 5 ἢ om. VL δὲ A v: γὰρ VLTS 6 δέεται A ἐπι sscr. 10 ἢ om. V οὐδὲν: οὐδὲ VL 11 υἱοῦ: θεοῦ TS 15 ἀφίστησι τῆς θείας φ. V 20 τὸ ante ἀγέννητον sed ν sscr. A 23 post τὸ ras. unius litt. V γεννητὸν LTS v τοῦ εἶναι om. TS 24 γεννητὸς: γεννητῶς A 25 κατὰ λόγον T 30 τις VL v

εἶναι ἀγέννητον, ἐπαγαγεῖν ὅτι οὐδὲ εἴ τι κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀγέννητον, γεννητὸν εἶναι δύναται. ὁ γὰρ τοιοῦτος λόγος καὶ τὸ ἀληθὲς ἔχει καὶ τῆς βλασφημίας κεχώρισται. νῦν δὲ τῷ προθεῖναι μὲν ὅτι τῶν γεννητῶν οὐδέν ἐστιν ἀγέννητον, ἐπαγαγεῖν δὲ ὅτι οὐδὲ γεννητὸς ὁ θεός, σαφῶς τοῦ εἶναι θεὸν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζει, διὰ τοῦ μὴ ἀγέννητον αὐτὸν εἶναι τὸ μηδὲ θεὸν αὐτὸν εἶναι κατασκευάζων. ἆρ' οὖν ἑτέρων ἔτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐκτόπου ταύτης βλασφημίας τῶν ἐλέγχων δεόμεθα καὶ οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον ἀντὶ στήλης γενέσθαι τῷ χριστομάχῳ τῷ κατασκευάζοντι διὰ τῶν εἰρημένων μὴ εἶναι θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ
38 ὄντα λόγον θεόν; τί οὖν ἔτι χρὴ πρὸς τοὺς τοιούτους συμπλέκεσθαι; οὐδὲ γὰρ τοῖς περὶ τὰ εἴδωλα καὶ τὸν ἐπιβώμιον λύθρον ἀσχολουμένοις διαπλεκόμεθα, οὐχὶ τῷ συντίθεσθαι τῇ ἀπωλείᾳ τῶν εἰδωλομανούντων, ἀλλὰ τῷ βαρυτέραν εἶναι τὴν νόσον αὐτῶν τῆς παρ' ἡμῶν θεραπείας. ὥσπερ τοίνυν τὴν εἰδωλολατρείαν αὐτὸ καταμηνύει τὸ ἔργον καὶ προλαμβάνει τῶν κατηγόρων τὸν ἔλεγχον τὸ κακὸν ἐν παρρησίᾳ τολμώμενον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα σιγᾶν οἶμαι δεῖν τὸν τῆς εὐσεβείας συνήγορον πρὸς τὸν βοῶντα καθ' ἑαυτοῦ περιφανῶς τὴν ἀσέβειαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν τῷ καρκινώδει πάθει κεκρατημένων ἄπρακτος ἡ ἰατρικὴ μένει διὰ τὸ ὑπερισχύειν τῆς τέχνης τὴν νόσον.

39 Πλὴν ἐπειδή τι μετὰ τὰ εἰρημένα καὶ ἰσχυρότερον ἐπαγγέλλεται λέγειν, ὡς ἂν μὴ φόβῳ τῶν δυνατωτέρων καθυφιέναι δοκοίημεν τὴν ἀντίρρησιν, κἀκεῖνο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν. εἰ δὲ ἔδει, φησί, πάντων ἀφέμενον ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον χωρῆσαι λόγον, ἐκεῖνα φήσαιμι ἄν, ὅτι καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἔλεγχον προβληθέντων ὀνομάτων παραδεχθέντων οὐδὲν ἧττον ἀληθὴς ὁ παρ' ἡμῶν φανερωθήσεται λόγος. εἴπερ ἡ παραλλαγὴ τῶν τὰς

VLATS 2 γεννητὸν om. V 4 τὸ προθεῖναι A 9 καὶ om., sed sscr. A 13—14 τὸ ἐπιβώμιον v 18 προλαμβανόντων τῶν v 21 τῷ om. V 22 ἰατρεία v 27 ἔδει: δὴ A 29 φήσαιμι: σοφίσαιμι TS 30 ἐμβληθέντων T τῶν ante ὀνομάτων add. ex προβληθέντων iterans L παραδειχθέντων v

ἰδιότητας σημαινόντων ὀνομάτων τὴν παραλ-
λαγὴν ἐμφαίνει τῶν πραγμάτων, ἀνάγκη δήπου 756 M.
συγχωρεῖν καὶ τῇ παραλλαγῇ τῶν τὰς οὐσίας
σημαινόντων συνεμφαίνεσθαι τὴν παραλλα-
γὴν τῶν οὐσιῶν. καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντων οὕτως
ἔχον εὕροι τις ἄν, λέγω δὲ οὐσιῶν ἐνεργειῶν
χρωμάτων σχημάτων τῶν ἄλλων ποιοτήτων.
πῦρ τε γὰρ καὶ ὕδωρ, διαφόρους οὐσίας, παρηλ- 40
λαγμέναις σημαίνομεν προσηγορίαις, ἀέρα τε
καὶ γῆν, ψυχρόν τε αὖ καὶ θερμόν, λευκόν τε
καὶ μέλαν ἢ τρίγωνον καὶ περιφερές· τί γὰρ δεῖ
περὶ τῶν νοητῶν λέγειν οὐσιῶν, ἃς καταλέγων
ὁ ἀπόστολος τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων τὴν
παραλλαγὴν ἐνέφηνε τῶν οὐσιῶν; τίς οὐκ ἂν
καταπλαγείη πρὸς τὴν ἀνανταγώνιστον ταύτην τοῦ ἐπι-
χειρήματος δύναμιν; ὑπὲρ τὴν ἐπαγγελίαν ὁ λόγος, φοβε-
ρωτέρα τῆς ἀπειλῆς ἡ πεῖρα. ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον, φησίν,
ἥξω τῶν λόγων. τίς οὗτός ἐστιν; ὅτι τῆς τῶν ἰδιω- 41
μάτων διαφορᾶς διὰ τῶν ὀνομάτων γινωσκομένης τῶν ση-
μαινόντων τὰς ἰδιότητας ἀνάγκη δήπου συγχωρεῖν, φησί,
καὶ τὰς τῶν οὐσιῶν διαφορὰς ἐν ταῖς τῶν ὀνομάτων παρ-
αλλαγαῖς ἑρμηνεύεσθαι. τίνες οὖν αἱ τῶν οὐσιῶν προσ-
ηγορίαι δι' ὧν ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ παρηλλαγμένον ἐδι-
δάχθη τῆς φύσεως; πῦρ λέγει καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ
γῆν, ψυχρόν τε καὶ θερμόν, λευκόν τε καὶ μέλαν, τρίγωνον
καὶ περιφερές. νενίκηκε τοῖς ὑποδείγμασιν, ὑπερέσχε κατὰ
κράτος τῷ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀντιλέγω τὰ διὰ πάντων
ἀκοινώνητα τῶν ὀνομάτων τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν συν-
ενδείκνυσθαι. ἀλλὰ τουτὶ μόνον οὐκ εἶδεν ὁ ὀξὺς καὶ 42
διορατικὸς τὴν διάνοιαν, ὅτι ἐνταῦθα ὅ τε πατὴρ θεὸς καὶ
ὁ υἱὸς θεὸς δίκαιός τε καὶ ἄφθαρτος καὶ πάντα τὰ τῆς
θεολογίας ὀνόματα κατὰ τὸ ἴσον ἐπί τε <τοῦ> πατρὸς καὶ

VLATS 3 τὴν παραλλαγὴν A 4 τῇ παραλλαγῇ A 6 ἐχόντων V 7 χρημάτων T 10 αὖ om. L 14—15 οὐ καταπλαγείη A ἀνταγώνιστον T 18 λόγον A om. τῶν 24 τῆς om. v ἀέρα καὶ ὕδωρ V 29 τουτὶ scripsi: ταυτὶ ATS ταύτη VL ταῦτα v οἶδεν AS 30 ὁρατικὸς V διορατικῶς L 32 τοῦ addidi

τοῦ υἱοῦ λέγεται, ὥστε εἰ τὸ παρηλλαγμένον τῶν προσ-
ηγοριῶν τὴν διαφορὰν σημαίνει τῶν φύσεων, ἡ κοινότης
43 τῶν ὀνομάτων τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας πάντως ἐνδείξεται. καὶ
εἰ χρὴ συνθέσθαι τὴν θείαν οὐσίαν δι᾽ ὀνομάτων μηνύεσθαι,
πρέπον ἂν εἴη τὰς ὑψηλὰς ταύτας καὶ θεοπρεπεῖς φωνὰς
ἐφαρμόζειν τῇ φύσει μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ γεννητοῦ καὶ
ἀγεννήτου ἐπωνυμίαν, ὅτι τὸ μὲν ἀγαθόν τε καὶ ἄφθαρ-
τον, δίκαιόν τε καὶ σοφὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα μόνῃ προσφυῶς
τῇ ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν ἐφαρμόζεται φύσει, τὸ δὲ γεν-
νητὸν καὶ πρὸς τὰ εὐτελῆ τῆς κάτω κτίσεως τὴν ὁμω-
νυμίαν ἔχει. γεννητὸν γάρ φαμεν καὶ κύνα καὶ βάτρα-
χον καὶ πάντα ὅσα διὰ γεννήσεως ἔχει τὴν πάροδον· ἀλλὰ
καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἄνευ αἰτίας
ὑφεστῶτος λέγεται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἔχει τὴν
44 οἰκειότητα. ἀγέννητος λέγεται καὶ ὁ σκινδαψός, ἀγέν-
νητον καὶ τὸ βλίτυρι, ἀγέννητος ὁ Μινώταυρος, ὁ Κύ-
κλωψ, ἡ Σκύλλα, ἡ Χίμαιρα, οὐ τῷ ἀγεννήτως εἶναι,
ἀλλὰ τῷ μὴ γενέσθαι ὅλως. εἰ οὖν τὰ θειότερα τῶν ὀνο-
μάτων κοινὰ τῷ υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα, τὰ δὲ ὅσα ἢ πρὸς
τὸ ἀνύπαρκτον ἢ ὡς πρὸς τὰ ταπεινὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἔχει,
ταῦτα παρήλλακται, τὸ γεννητὸν ἔστω καὶ τὸ ἀγέννητον,
ἡ ἰσχυρὰ τοῦ Εὐνομίου καθ᾽ ἡμῶν ἐπιχείρησις αὐτὴ κρα-
τύνει τῆς ἀληθείας τὸ δόγμα, μηδεμίαν εἶναι κατὰ τὴν
757 M. φύσιν διαφορὰν μαρτυροῦσα διὰ τὸ μηδὲ τοῖς ὀνόμασί τινα
παραλλαγὴν καθορᾶσθαι. εἰ δὲ ἐν τῷ γεννητῷ καὶ ἀγεν-
νήτῳ τὸ διάφορον τῆς οὐσίας τίθεται καὶ οὕτως οἴεται τὰ
ὀνόματα καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν ἐν τοῖς ὑποδείγμασιν εἰρη-
μένων διακεῖσθαι ὡς τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι πρὸς ἄλληλα,

VLATS 1 τοῦ om. LT v 4 εἰ: ἡ L μνημονεύεσθαι V 6 τῇ θείᾳ φύσει v 6—7 καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου V 8 μόνῃ om. A 14 πρὸς τὸν A 15 σκινδαψὸς καὶ τὸ βλήτυρι (ήτ in rasura, βλίτυρι A solus) καὶ ἡ σκύλλα καὶ ὁ μινώταυρος ὁ κύκλωψ ἡ χίμαιρα V ἀγέννητον καὶ τὸ βλίτυρι om. TS v ὁ κύκλωψ om. v 17 ἀγέννητος V 18 τὸ μὴ L 19 ὅσον πρὸς τὸ VL 20 ὡς om. A v 21 verba a τὸ γεννητὸν usque ad ἀγέννητον om. v verba ab ἔστω usque ad ἀγέννητον om. TS 22 αὔτη VA 25 ἐν om. A 26 τίθεσθαι T verba ὡς τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι post τίθεται add. v (ex 28 irrepserunt)

πάλιν ἐνταῦθα τὸ φρικτὸν τῆς βλασφημίας καὶ σιωπώντων ἡμῶν φανερωθήσεται. τὸ πῦρ γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ φθαρτικὴν **45** κατ᾿ ἀλλήλων τὴν φύσιν ἔχει καὶ ἴσως ἑκάτερον ἐν τῷ ἑτέρῳ γενόμενον τῇ ἐπικρατήσει τοῦ πλεονάζοντος φθείρεται. εἰ οὖν οὕτω διεστάναι τοῦ ἀ γ ε ν ν ή τ ο υ τὴν φύσιν πρὸς τὴν τοῦ μονογενοῦς δογματίζει, πάντως ὅτι καὶ τὴν φθαρτικὴν ταύτην ἐναντιότητα τῇ παραλλαγῇ τῶν οὐσιῶν ἐνυπάρχειν κατὰ τὸ ἀκόλουθον δίδωσιν, ὡς ἀσύμβατον αὐτῶν διὰ τούτου καὶ ἀκοινώνητον εἶναι τὴν φύσιν καὶ ἐνδαπανᾶσθαι τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον, εἰ ἐν ἀλλήλοις ἀμφότερα ἢ μετ᾿ ἀλλήλων γένοιντο.

Πῶς οὖν ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς καὶ οὐ φθείρεται, καὶ **46** πῶς ἐν τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ὢν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀντέχει μὴ δαπανώμενος, εἴπερ ἡ τοῦ πυρὸς πρὸς τὸ ὕδωρ ἰδιότης καὶ ἐν τῇ τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον διασῴζεται σχέσει, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος; ἀλλ᾿ οὐδὲ γῆς πρὸς ἀέρα κοινωνίαν ὁ λόγος βλέπει· ἡ μὲν γὰρ σταθερὰ καὶ ἐμβριθὴς καὶ ἀντίτυπος καὶ κατωφερὴς καὶ βαρεῖα, τῷ δὲ ἀέρι ἐκ τῶν ἐναντίων ἡ φύσις. ὁμοίως τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ἐν τῇ ἐναντιότητι τῶν χρωμάτων εὑρίσκεται καὶ τῷ τριγώνῳ τὸ περιφερὲς μὴ ταὐτὸν εἶναι συντίθεται· ἐκεῖνο γάρ ἐστιν ἑκάτερον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ σχήματος, ὅπερ οὐκ ἔστι τὸ ἕτερον. ἐπὶ δὲ θεοῦ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ τοῦ μονο- **47** γενοῦς υἱοῦ κατὰ τί βλέπει τὴν ἐναντίωσιν οὐχ εὑρίσκω. ἀγαθότης μία, σοφία δικαιοσύνη φρόνησις δύναμις ἀφθαρσία τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα τῆς ὑψηλῆς ἐστι σημασίας, ἐφ᾿ ἑκατέρου ὡσαύτως λέγεται καὶ τρόπον τινὰ ἐν τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον τὴν ἰσχὺν ἔχει· ὅ τε γὰρ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὅ τε μονογενὴς δύναμις ὢν τοῦ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τὸ πᾶν κατεργάζεται. τίνα τοίνυν χρείαν πληροῖ πῦρ τε καὶ ὕδωρ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐπὶ υἱοῦ τε καὶ πατρὸς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριότητος; καὶ τίς ὁ ἰσχυρὸς ἐκεῖνος καὶ

VLATS 2 τὸ ante ὕδωρ om. V v 6 ὅτι om. V v 6—7 φθαρτὴν ταύτη A 10 εἰ V v: ἢ LATS ἢ: εἰ AS 13 ἔχει V 17 σταθηρὰ S 19 ἢ τὸ μέλαν AT 21 συντίθενται A συντιθέναι VL 24 βλέπω V 31 ἐπὶ τοῦ υἱοῦ L

48 ἀπόρρητος λόγος ὁ διὰ τούτων ἀποδεικνύμενος; ἀλλὰ
τολμηροὺς ἡμᾶς ὀνομάζει Πέτρου καὶ Παύλου τήν τε
τῆς φύσεως ἑνότητα καὶ τὴν τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν
παραστήσαντας καὶ δεινά φησι παρ' ἡμῶν τολμᾶσθαι, εἰ
τοῖς ὑλικοῖς ὑποδείγμασι τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ τὸν λόγον
προσάγομεν. καλῶς ὁ διορθωτὴς τῶν ἡμετέρων πταισμά-
των, καλῶς ἐπικαλεῖ τὴν τόλμαν ἡμῖν τοῖς τὸ θεῖον διὰ
49 τῶν ὑλικῶν ἑρμηνεύουσι. τί οὖν περὶ τῶν στοιχείων ἐρεῖς,
ὁ σταθερός τε καὶ περιεσκεμμένος, ἄϋλον τὴν γῆν, νοητὸν
τὸ πῦρ, ἀσώματον τὸ ὕδωρ, ἔξω τῆς αἰσθητῆς ἀντιλήψεως
τὸν ἀέρα; οὕτω συντέτακταί σοι πρὸς τὸν σκοπὸν ἡ διά-
νοια, οὕτω πανταχόθεν ὀξυωπεῖς, ἄληπτον τοῖς ἀντιτεταγ-
μένοις διεξάγων τὸν λόγον, ὡς μὴ βλέπειν ἐν σεαυτῷ τὰ
κατὰ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλήματα; ἢ σοὶ μὲν διὰ τῆς
760 M. ὕλης τὸ κατ' οὐσίαν ἀλλότριον κατασκευάζοντι συγχωρή-
σομεν, ἡμεῖς δὲ διὰ τῶν χωρητῶν ἡμῖν ὑποδειγμάτων τὸ
οἰκεῖον τῆς φύσεως ἀποδεικνύντες ἀπόβλητοι;
50 Ἀλλὰ Πέτρος, φησί, καὶ Παῦλος παρὰ ἀνθρώπων
κατωνομάσθησαν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μεταθεῖναι τὰς προσ-
ηγορίας ἐπ' αὐτῶν δυνατὸν γέγονε. τί δὲ τῶν ὄντων οὐ
παρὰ ἀνθρώπων ὠνόμασται; σὲ μάρτυρα τοῦ λόγου προσ-
άγομαι. εἰ γὰρ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάθεσιν σημεῖον ποιῇ
τοῦ παρὰ ἀνθρώπων κατωνομάσθαι τὰ πράγματα, συνθήσῃ
διὰ τούτου πάντως πᾶν ὄνομα παρ' ἡμῶν τεθεῖσθαι τοῖς
οὖσιν ἐκ τοῦ μὴ τὰς αὐτὰς τῶν ὑποκειμένων προσηγορίας
51 παρὰ πᾶσι κεκρατηκέναι. ὡς γὰρ Παῦλος ὁ πρότερον
Σαῦλος καὶ Πέτρος ἐκ Σίμωνος, οὕτω γῆ τε καὶ οὐρανὸς
καὶ ἀὴρ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ τῆς κτίσεως μέρη οὐχ
ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ὠνόμασται, ἀλλ' ἑτέρως μὲν παρ'
Ἑβραίοις, ἑτέρως δὲ παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἑκάστοις τῶν
ἐθνῶν διαφόροις ταῖς προσηγορίαις κατονομάζεται. εἰ οὖν

VLATS 1 ἀπόρρητος: ἀναντίρρητος malim 2 Πέτρου καὶ Παύλου om. v 4 παραστήσαντος L 6 προσάγομεν correxi: προάγομεν libri v καλὸς V 7 ἐπεγκαλεῖ A ἡμῶν VL 13 διεξάγειν VL ἐν ἑαυτῷ A 14 κατὰ om. A 19 μετατεθεῖναι VL μετατεθῆναι v 24 διὰ τοῦτο A 26 παῦλον V 27 τε om. VL

ἰσχύει τῷ Εὐνομίῳ τὸ ἐπιχείρημα Πέτρον καὶ Παῦλον διὰ
τοῦτο μετακεκλῆσθαι κατασκευάζοντι, διὰ τὸ παρ᾽ ἀνθρώ-
πων αὐτοῖς τὰς προσηγορίας τεθεῖσθαι, ἰσχύσει πάντως
καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τῶν ὁμοίων ὁρμώμενος ὁ πάντα
παρ᾽ ἡμῶν κατωνομάσθαι λέγων διὰ τὸ πάντων τὰς προσ-
ηγορίας κατὰ τὰς τῶν ἐθνῶν διαφορὰς ἐνηλλάχθαι. εἰ δὲ 52
τὰ πάντα οὕτως, οὐδὲ τὸ γεννητὸν πάντως καὶ ἀγέννητον
ἄλλως· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῶν μετονομαζομένων ἐστί. τὸ
γὰρ ἐγγενόμενον ἡμῖν περὶ τὸ ὑποκείμενον νόημα εἰς ὀνό-
ματος τύπον μεταλαμβάνοντες ἄλλοτε ἄλλοις ῥήμασι τὸ
νοηθὲν ἐξαγγέλλομεν, οὐχὶ ποιοῦντες τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ση-
μαίνοντες δι᾽ ὧν ὀνομάζομεν. τὰ μὲν γὰρ πράγματα,
καθὼς ἂν ἔχῃ φύσεως, ἐφ᾽ ἑαυτῶν μένει, ἡ δὲ διάνοια τῶν
ὄντων ἐφαπτομένη δι᾽ ὧν ἂν γένηται δυνατὸν ῥημάτων ἐκ-
καλύπτει τὸ νόημα. καὶ ὥσπερ οὐ συμμετεβλήθη τῇ μετα-
βολῇ τοῦ ὀνόματος ἡ οὐσία τοῦ Πέτρου, οὕτως οὐδὲ ἄλλο
τι τῶν θεωρουμένων ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων ἐπαλλαγῇ μετα-
βάλλεται. διὸ καὶ τὴν τοῦ ἀγεννήτου φωνὴν παρ᾽ ἡμῶν 53
ἐπιτεθεῖσθαί φαμεν τῷ ἀληθινῷ καὶ πρώτῳ πατρὶ τῷ τοῦ
παντὸς αἰτίῳ καὶ μηδεμίαν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὑποκειμένου
γίνεσθαι βλάβην, εἰ ἐξ ἑτέρας φωνῆς τὸ ἴσον γνωρίσαιμεν.
ἔξεστι γὰρ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἀγέννητον πρῶτον αἴτιον
αὐτὸν προσειπεῖν ἢ πατέρα τοῦ μονογενοῦς ἢ ἐκ μηδεμιᾶς
αἰτίας ὑφεστηκότα καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὅσα πρὸς τὴν αὐτὴν
διάνοιαν φέρει· ὥστε καὶ δι᾽ ὧν ἐγκαλεῖ λόγων κρατύνει
τὰ ἡμέτερα δόγματα, ὅτι ὄνομα τῆς θείας φύσεως σημαν-
τικὸν οὐκ ἐμάθομεν. ἀλλὰ τὸ μὲν εἶναι αὐτὴν ἐδιδάχθημεν, 54
δύναμιν δὲ προσηγορίας τοιαύτης, δι᾽ ἧς ἐμπεριλαμβάνεται
ἡ ἄφραστός τε καὶ ἀόριστος φύσις, ἢ οὐκ εἶναι καθόλου

VLATS 1 τῷ εὐνομίῳ A: τοῦ εὐνομίου VLTS v 2 κατασκευάζοντος v verba a 2 διὰ τὸ usque ad 5 διὰ τὸ iteravit V 5 διὰ τὸ: τῷ v 7 τὰ ante πάντα om. VT 8 ἄλλως: ὅλως V 9 ἐγγινόμενον v τοῦ ὑποκειμένου T v 9—10 ὡς ὀνόματος τ. v 11 μεταποιοῦντες v 11—12 σημαίνοντες: τὰ ῥήματα v 13 ἔχοι v 14 ἁπτομένη v 14—15 ἀνακαλύπτει A v 25 λόγων S v: λέγων VLTA 29 ἀόριστός τε καὶ ἄφραστος V ἀόρατος T

φαμὲν ἢ πάντως ἡμῖν ἄγνωστον εἶναι. ὥστε παρεὶς τὴν συνήθη μυθολογίαν δεικνύτω τὰς σημαντικὰς τῶν οὐσιῶν προσηγορίας καὶ τῷ παρηλλαγμένῳ τῶν ὀνομάτων συνδια-
55 σχιζέτω τὸ ὑποκείμενον. ἕως δ' ἂν ὁ τῆς γραφῆς ἀληθεύῃ λόγος, ὅτι Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆς οὐκ ἐχώρησαν τὴν
761 M. τοῦ ὀνόματος γνῶσιν, καὶ ὅτι θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καὶ εἶδεν αὐτὸν ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, καὶ ὅτι τὸ περὶ αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτον καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ πέρας οὐκ ἔστιν, ἕως ἂν ταῦτα λαλῆται παρ' ἡμῖν καὶ πιστεύηται, πᾶς λόγος ὁ περίληψίν τινα καὶ ἑρμηνείαν τῆς ἀορίστου φύσεως διὰ τῆς ὀνοματικῆς σημασίας ἐπαγγελλόμενος ὅμοιός ἐστι τῷ διὰ τῆς ἰδίας παλάμης πᾶσαν ἐμπεριλαμβάνειν οἰομένῳ τὴν θάλασσαν. ὃ γάρ ἐστι χειρὸς κοτύλη πρὸς πέλαγος ὅλον, τοῦτο πᾶσα δύναμις λόγων πρὸς τὴν ἄφραστόν τε καὶ ἀπερίληπτον φύσιν.

56 Ταῦτα δέ φαμεν οὐχ ὡς ἀρνούμενοι τὸ ἀγεννήτως εἶναι τὸν πατέρα οὐδ' ὡς μὴ συντιθέμενοι τὸ γεννητὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεόν, ἀλλὰ καὶ οὗτος γεγέννηται κἀκεῖνος οὐ γεγέννηται. τί δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ὁ δίχα γεννήσεως ὢν καὶ ὁ γεγεννῆσθαι πεπιστευμένος, ἐκ τῆς τοῦ γεννηθῆναι καὶ μὴ γεννηθῆναι σημασίας οὐκ ἐδιδάχθημεν. εἰπόντες γὰρ ὅτι οὗτος ἢ γεγέννηται ἢ οὐ γεγέννηται, διπλῆν ἐντυπούμεθα διὰ τῶν εἰρημένων διάνοιαν, τῷ μὲν δεικτικῷ τοῦ λόγου πρὸς τὸ ὑποκείμενον βλέποντες, τῷ δὲ γεγέννηται ἢ οὐ γεγέννηται τὸ τῷ ὑποκειμένῳ προσθεωρούμενον διδασκόμενοι, ὡς ἄλλο μέν τι περὶ τοῦ ὄντος νοεῖν,

5 Exod. 6, 3 et 3, 6 6 Joh. 1, 18 7 I. Tim. 6, 16

VLATS 1 φαμὲν post 169, 29 εἶναι coll. VT 3—4 διασχιζέτω VT 4—5 ἀληθεύει L v 7 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v 9 ἂν om. VLT λαλεῖται T ἡμῶν v 10 πιστεύεται VLT πᾶς: πῶς v 11 ἀοράτου A ὀνομαστικῆς v 12 τὸ διὰ L 13 ἐκπεριλαμβάνειν LAT v 15 τε om. v 16 ὡς οὐκ A pr., sed οὐχ ὡς sscr. postea 17 μὴ om. T τῷ γεννητὸν ATS γεννητὸν γ in ras. V ἀγέννητον T 19 ὁ om. L 20 ὁ om. V v 21 καὶ τοῦ μὴ V καὶ μὴ γεννηθῆναι om. A 23 litteras διὰ τῶν εἰρη... om. in lac. L 24 τὸ δὲ VAT 25 τὸ S v sed exp. S, om. VLAT 25—26 προσθεωρούμενον: πρὸς τὸ θεωρούμενον VL 26 διδασκόμεθα v

ἄλλο δέ τι περὶ τοῦ ἐπιθεωρουμένου τῷ ὄντι. ἀλλὰ καὶ 57 παντὶ ὀνόματι τῷ περὶ τὴν θείαν λεγομένῳ φύσιν τὸ ἐστί πάντως συνυπακούεται, οἷον δίκαιος ἄφθαρτος ἀθάνατός τε καὶ ἀγέννητος καὶ εἴ τι ἕτερον λέγεται· κἂν μὴ τῇ φωνῇ συμπαρομαρτοῦν τύχῃ τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀλλ᾽ ἡ διάνοια πάντως τοῦ φθεγγομένου καὶ τοῦ ἀκούοντος τῷ ἐστί προσαπαρτίζει τὸ ὄνομα, ὡς εἰ μὴ τοῦτο προσκέοιτο, κατὰ κενοῦ τὴν προσηγορίαν πίπτειν. οἷον (κρεῖττον γὰρ ἐν ὑποδείγματι παραστῆσαι τὸν λόγον) εἰπόντος τοῦ Δαβὶδ ὅτι ὁ θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, εἰ μὴ συνυπακούοιτο τῶν κατειλημμένων ὀνομάτων ἑκάστῳ τὸ ἐστί, ματαία δόξει καὶ ἀνυπόστατος ἡ τῶν προσηγοριῶν ἀπαρίθμησις, πρὸς οὐδὲν ὑποκείμενον ἐρειδομένη· συνυπακουομένου δὲ τοῦ ἐστίν ἑκάστῳ τῶν ὀνομάτων, ἰσχύσει πάντως τὰ εἰρημένα περὶ τὸ ὂν θεωρούμενα. ὥσπερ τοίνυν εἰπόντες 58 ὅτι κριτής ἐστι διὰ μὲν τῆς κρίσεως ἐνέργειάν τινα περὶ αὐτὸν ἐνοήσαμεν, διὰ δὲ τοῦ ἐστί τῷ ὑποκειμένῳ τὸν νοῦν ἐπεβάλομεν, σαφῶς διδασκόμενοι διὰ τούτων μὴ τὸν αὐτὸν νομίζειν τῇ ἐνεργείᾳ τὸν τοῦ εἶναι λόγον, οὕτως καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν ὅτι γεννητὸς ἢ ἀγέννητός ἐστι μερίζομεν πρὸς διπλῆν ὑπόληψιν τὴν διάνοιαν, διὰ μὲν τοῦ ἐστί νοοῦντες τὸ ὑποκείμενον, διὰ δὲ τοῦ γεννητὸς ἢ ἀγέννητος τὸ προσὸν τῷ ὑποκειμένῳ καταλαμβάνοντες. καθάπερ τοίνυν κριτὴν ἢ 59 μακρόθυμον παρὰ τοῦ Δαβὶδ εἶναι τὸν θεὸν διδαχθέντες οὐ τὴν θείαν οὐσίαν, ἀλλά τι τῶν περὶ αὐτὴν θεωρουμένων ἐμάθομεν, οὕτως καὶ ἐνταῦθα τὸ μὴ γεγεννῆσθαι ἀκούσαντες οὐ τὸ ὑποκείμενον διὰ τῆς ἀπεμφάσεως ἔγνωμεν, ἀλλὰ τί οὐ χρὴ περὶ τὸ ὑποκείμενον νοεῖν ὡδηγήθημεν, τὸ δὲ κατ᾽ οὐσίαν ὅ τι ποτέ ἐστιν οὐδὲν ἧττον ἐν ἀδήλῳ 764 M. μένει, οὕτω καὶ τῆς ἁγίας γραφῆς τὰ μὲν λοιπὰ τῶν θείων

VLATS 3 συνυπακούεται πάντως VT 6 τῷ ut vid. etiam L² in ras. 9 τὸν λόγον: τῷ λόγῳ τὸ εἰρημένον VT 10—11 συνυπακούοι T 12 δόξει VLAS (in T ει simillimum litterae α): δόξα v 14 ἴσχυσε A 17 ἐνοήσαμεν post ο ras. unius litt. T 18 ταὐτὸν A 24 παρὰ τῶ A 25 verba ab τῶν περὶ usque ad 28 ἀλλὰ τί οὐ om. V 26 γεγενῆσθαι A 27 verba a διὰ τῆς usque ad 28 χρὴ περὶ om. T man. alt. in fine paginae adiecit 28 ὡδηγήθημεν: ἐδιδάχθημεν VT

ὀνομάτων κατὰ τοῦ ὄντος κατηγορούσης, αὐτὸ δὲ τὸ ὂν ἀκατονόμαστον τῷ Μωϋσῇ παραδούσης. ὁ τοίνυν τοῦ ὄντος ἐκκαλύπτων τὴν φύσιν μὴ τὰ περὶ τὸ ὂν διεξίτω, ἀλλ'
60 αὐτὴν ἡμῖν φανερούτω δι' ὧν λέγει τὴν φύσιν. πᾶν γὰρ ὅτιπερ ἂν εἴπῃς ὄνομα περὶ τὸ ὄν ἐστιν, οὐκ ἐκεῖνό ἐστιν, ἀγαθὸς ἀγέννητος ἄφθαρτος· ἀλλὰ τὸ ἐστίν ἑκάστῳ τούτων οὐκ ἀπολείπεται. τούτου τοίνυν τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ καὶ ὄντος ἀγεννήτου, καθὸ ἔστι, τὸν λόγον τις ἀποδώσειν ἐπαγγειλάμενος μάταιος ἂν εἴη τὰ μὲν ἐπιθεωρούμενα λέγων, αὐτὴν δὲ σιωπῶν τὴν οὐσίαν ἣν ἑρμηνεύειν τῷ λόγῳ κατεπαγγέλλεται. τὸ γὰρ ἀγεννήτως εἶναι ἓν τῶν ἐπιθεωρουμένων ἐστὶ τῷ ὄντι, ἄλλος δὲ τοῦ εἶναι καὶ ἄλλος τοῦ πως εἶναι ὁ λόγος· ὃ μέχρι τοῦ νῦν ἄρρητόν τε καὶ ἀνερμήνευτον ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. οὐκοῦν φανερωσάτω πρότερον ἡμῖν τὰ τῆς οὐσίας ὀνόματα, καὶ τότε τῇ παραλλαγῇ τῶν προσηγοριῶν διατεμνέτω τὴν φύσιν· ἕως δ' ἂν τὸ ζητούμενον ἀνεκφώνητον μένῃ, μάτην αὐτῷ τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων τετεχνολόγηται, τῶν ὀνομάτων οὐκ ὄντων.

61 Ἡ μὲν οὖν ἰσχυροτέρα τῶν Εὐνομίου κατὰ τῆς ἀληθείας λαβὴ τοιαύτη, πολλῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς λογογραφίας σιωπηθέντων δογμάτων. δοκεῖ γάρ μοι πρέπειν τοῖς τὸν ἐνόπλιον τοῦτον κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας τρέχουσι δρόμον πρὸς τοὺς πεφραγμένους ποσῶς τῇ πιθανότητι τοῦ ψεύδους ὁπλίζεσθαι, τοῖς δὲ νεκροῖς καὶ ὀδωδόσι τῶν νοημάτων μὴ ἐμμολύνειν τὸν λόγον. τὸ γὰρ οἴεσθαι πάντα ὅσα τῷ τῆς οὐσίας ἥνωται λόγῳ πάντως ἐν σώμασιν εἶναι καὶ φθορᾷ συνεζεῦ-

26—27 id est omne quod sit ὁμοούσιον secundum orthodoxorum dicendi usum, quem nisi in rebus particularibus et caducis non valere Eunomius docuerat

VLATS 2 ἀκατονόμαστον: ἀκαταγώνιστον L   μωϋσεῖ VL   παραδίδωσιν v   τοῦ om. L   ὄντως L   3 διεξιέτω VT v   5 ὃ ἂν εἴπῃς A   εἴποις T   6 ἄφθαρτος om. v   8 καθὸ ἔστι scripsi: καθό ἐστι VLAT καθώς ἐστι S v   15—16 παραλλαγῇ: παραλογίᾳ v   17 ἀνεκφώνητον τὸ ζητούμενον AS v   18 τεχνολογεῖται A τεχνολόγηται (sic) S   ὀνομάτων: νοημάτων A   19 οὖν om. A   τῶν Εὐνομίου: τε τοῦ εὐν. A τοῦ εὐν. L   20 τὸ om. V v   27 καὶ post πάντως add. v   ἐν σώμασιν εἶναι καὶ: ἐν σωματικῇ v

χθαι (τοῦτο γὰρ ἐν τῷ μέρει τούτῳ φησίν) ὡς νεκρώδη
δυσωδίαν ἑκὼν ὑπερβήσομαι, παντὸς οἶμαι τοῦ γε νοῦν
ἔχοντος ἐκ τοῦ προχείρου κατιδεῖν δυναμένου τὸ τεθνηκός
τε καὶ διαπεπτωκὸς τοῦ λόγου. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι πλῆ- 62
θος μὲν ἄπειρον τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ ψυχῶν, οὐσία δὲ
πάσαις ὑπόκειται μία καὶ τὸ ὁμοούσιον ὑποκείμενον ἐν
αὐταῖς τῆς σωματικῆς διαφθορᾶς ἠλλοτρίωται; ὥστε νη-
πίοις φανερὸν εἶναι τὸν λόγον, ὅτι τὰ σώματα οὐ διὰ τὸ
ὁμοούσια εἶναι ἀλλήλοις διὰ τοῦτο φθείρεταί τε καὶ δια-
λύεται, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνθετον εἰληφέναι τὴν φύσιν. ἄλλος
τοῦ συνθέτου καὶ ἕτερος τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας λόγος· ὥστε
τὸ μὲν ὁμοούσια τὰ φθαρτὰ σώματα λέγειν ἀληθές ἐστιν,
ἡ δὲ ἀναστροφὴ τὸ ἀληθὲς οὐκ ἔχει· εἴ τι ὁμοούσιον,
τοῦτο καὶ φθαρτόν ἐστι πάντως, ὡς ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀπο-
δείκνυται, ὧν καὶ οὐσία μία καὶ φθορὰ ἐν τῇ κοινότητι
τῆς οὐσίας οὐ πρόσεστιν. ὁ δὲ περὶ τῶν ψυχῶν ἀποδοθεὶς 63
λόγος καὶ περὶ πάσης νοερᾶς ὑποστάσεως τῆς ἐν τῇ κτίσει
θεωρουμένης οἰκείως ἂν ἔχοι. οὐ γάρ, καθὼς Εὐνόμιος
βούλεται, αἱ παρὰ τοῦ Παύλου κατειλεγμέναι φωναὶ τῶν
ὑπερκοσμίων δυνάμεων φύσεις τινὰς ἀλλήλων παρηλλαγ-
μένας σημαίνουσιν, ἀλλ᾽ ἡ τῶν προσηγοριῶν σημασία σαφῶς
ἐνδείκνυται τὸ μὴ φύσεων διαφοράς, ἀλλὰ τῆς ἐπουρανίου
στρατιᾶς τὰς ποικίλας τῶν ἐνεργειῶν ἰδιότητας τῷ λόγῳ
παρίστασθαι. ἀρχαὶ γάρ, φησί, καὶ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι καὶ *765 M.*
δυνάμεις καὶ κυριότητες. ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα τοιαῦτά
ἐστιν ὡς αὐτόθεν παντὶ πρόδηλον εἶναι τὸ κατ᾽ ἐνεργείας
τινὸς τετάχθαι τὰ σημαινόμενα. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ τὸ 64
ἐξουσιάζειν καὶ τὸ κυριεύειν καὶ τὸ θρόνον εἶναί τινος,
ταῦτα πάντα οὐκ ἂν ὁ λελογισμένος εἰς οὐσιῶν διαφορὰς

19 cf. supra § 40 24 Col. 1, 16

VLATS 1 ὃ ante ἐν τῷ μέρει add. et parenthesin usque ad 2 ὑπερβήσομαι extendit Migne 2 γε om. V v 3 προχείρου: προτέρου VLT 6 ὁμοούσιον om. S v 7 διαφορᾶς LTS 9 διὰ τοῦτο om. T v διαφθείρεται V v 11 κοινοῦ: ὑποκειμένου v 12 τὰ μὲν V 13 εἴ τι: πᾶν τὸ v 14 τούτω V ἄφθαρτόν S 16 περὶ τῆς τῶν LT ἀποδοθεὶς om. VLT

ἀπαγάγοι, προδήλως τῆς ἐνεργείας ὑφ᾽ ἑκάστου τῶν ὀνομάτων σημαινομένης. ὥστε ὁ λέγων φύσεων διαφορὰς ἐν τοῖς κατειλεγμένοις ὀνόμασι παρὰ τοῦ Παύλου σημαίνεσθαι φρεναπατᾷ ἑαυτόν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, μὴ εἰδὼς μήτε ἃ λέγει μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται, σαφῶς ἐνδεικνυμένης τῆς τῶν ὀνομάτων σημασίας ὅτι ἀξιωμάτων τινῶν διαφορὰς ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς νοηταῖς δυνάμεσιν οἶδεν, οὐκ οὐσιῶν ἑτερότητας διὰ τῶν ὀνομάτων ἐνδείκνυται.

4 Gal. 6, 3 5 I. Tim. 1, 7

VLATS 1 ἐπαγάγοι S ἐπαγάγῃ v 2 ὁ om. L 4 καθά T verba a μὴ εἰδὼς usque ad 7 διαφορὰς om. V 7 διαφορὰν A 8 ἑτερότητας: ἰδιότητας v

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ ϛʹ.

Τὰ μὲν οὖν ἰσχυρὰ τῶν Εὐνομίου τοιαῦτα. ἐγὼ δὲ 1 *768 M.*
τῶν ἐν ἐπαγγελίᾳ δυνάμεως οὕτω σαθρῶν τε καὶ ἀνυποστά-
των ἐπιδειχθέντων τῷ λόγῳ, σιωπᾶν οἶμαι δεῖν ἐπὶ τῶν
ὑπολοίπων, τοῖς κατὰ τῶν ἰσχυρῶν ἐλέγχοις καὶ τῶν ἄλλων
τῇ δυνάμει συναπελεγχθέντων· καθάπερ ἐπὶ τῶν πολέμων
συμβαίνει, τοῦ δυνατωτέρου τῶν ἄλλων καταπεσόντος μη-
κέτι τὸ λειπόμενον τῆς στρατιᾶς ἐν λόγῳ τινὶ τοῖς κεκρα-
τηκόσι τοῦ ἰσχύοντος γίνεσθαι. ἀλλ' οὐκ ἐᾷ σιωπᾶν τὸ
κεφάλαιον τῆς βλασφημίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς τοῦ λόγου προ-
κείμενον· τὴν γὰρ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τοῦ μονο-
γενοῦς πάροδον, τοῦτο δὴ τὸ φρικτόν τε καὶ ἄθεον καὶ
πάσης ἀσεβείας φευκτότερον δόγμα τοῦ Εὐνομίου, νῦν τῇ
ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου κατασκευάζει. καὶ ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς 2
διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης γεγοητευμένοις ἕτοιμον ἐπὶ γλώσσης
ἐστὶν εἰς κατασκευὴν τοῦ ἐκ μὴ ὄντος εἶναι τὸν ἡμᾶς καὶ

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος η̅ VLT τοῦ αὐτοῦ λόγος ὄγδοος AS 3 οὖν om. v τῶν τοῦ Εὐν. v 4 δυνάμεων LS v 10 ἐᾷ σιωπᾶν: ἐῶσι πᾶν T 13 post πάροδον add. κατασκευάζει VT scil. varia lectio ad 15 κατασκευάζεται falso loco in textum intrusa, omnem orationem a 12 τὴν γὰρ usque ad 15 contraxi et 15 κατασκευάζει pro κατασκευάζεται restitui 13 δὴ: δὲ T om. A 14 φρικτότερον καὶ φευκτότερον VT scilicet varia lectio conglutinatur (cf. ad 13) ἐν ante τῇ ἀκ. add. VLTS v om. A 15 κατασκευάζει correxi: κατασκευάζεται libri v (cf. ad 13) 17 τοῦ ἐκ μὴ ὄντος SA (sed ὄντων A): ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ VT ἐκ τοῦ μὴ ὄντος L τὸν ἡμᾶς: τὸν μονογενῆ v

πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐξ οὐκ ὄντων ποιήσαντα τὸ λέγειν εἰ ἦν, οὐ γεγέννηται, καὶ εἰ γεγέννηται, οὐκ ἦν, καὶ πολλὴν ἔχει διὰ τούτων ἡ ἀπάτη τὴν συμμαχίαν, τῶν μικροψυχοτέρων ἐν τῇ ἐπιπολαίῳ ταύτῃ πιθανότητι στενοχωρουμένων καὶ πρὸς συγκατάθεσιν τῆς βλασφημίας ὑπαγομένων, ἀνάγκη μὴ παρελθεῖν τὴν ῥίζαν τῆς πικρίας τοῦ δόγματος, ἵνα μή, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἄνω φύουσα διοχλῇ. πρῶτον δέ φημι δεῖν αὐτὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τὸν λόγον κατανοῆσαι δίχα τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους μάχης, εἶθ᾽ οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασίν τε καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκτεθέντων ἐλθεῖν.

3 Ἓν γνώρισμα τῆς ἀληθινῆς θεότητος ὁ τῆς ἁγίας γραφῆς ὑποδείκνυσι λόγος, ὃ διὰ τῆς ἄνωθεν φωνῆς ἐδιδάχθη ὁ Μωϋσῆς ἀκούσας τοῦ εἰπόντος ὅτι Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. οὐκοῦν τοῦτο μόνον θεῖον εἶναι ὡς ἀληθῶς πιστεύειν
769 M. οἰόμεθα δεῖν, ὃ κατὰ τὸ ἀΐδιόν τε καὶ ἀόριστον ἐν τῷ εἶναι καταλαμβάνεται, καὶ πᾶν τὸ περὶ αὐτὸ θεωρούμενον ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, οὔτε προσγινόμενον οὔτε ἀπογινόμενον. ὥστε εἴ τις λέγοι περὶ θεοῦ ὅτι πρότερον μὲν ἦν νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἢ ὅτι νῦν μὲν ἔστι πρότερον δὲ οὐκ ἦν, ἐπίσης ἄθεον κρίνομεν τῶν εἰρημένων ἑκάτερον· κολοβοῦται γὰρ ὁμοίως δι᾽ ἀμφοτέρων ὁ τῆς ἀϊδιότητος λόγος καθ᾽ ἑκάτερον μέρος ὁμοίως τῷ ἀνυπάρκτῳ περισκεπόμενος, εἴτε προθεωροίη τις τὸ μὴ ὂν τοῦ ὄντος εἴτε καταλήγειν τὸ ὂν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀποφαίνοιτο, καὶ οὐδὲν παραμυθεῖται τὴν ἀσεβῆ περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν ἐν πρώτοις ἢ τελευταίοις ἐπιθρυλού-
4 μενον τῷ θεῷ τὸ ἀνύπαρκτον. διὰ τοῦτο τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναί ποτε τὸν ὄντως ὄντα κατασκευὴν ἄρνησίν τε καὶ ἀθέτησιν τῆς ἀληθινῆς θεότητος εἶναι διοριζόμεθα. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν διὰ τοῦ φωτὸς ἑαυτὸν τῷ Μωϋσῇ δείξας ὄντα

6—7 Hebr. 12, 15 (Deut. 29, 18) 13 Exod. 3, 14

VLATS 1 τῷ λέγειν VLT 3 τοῦτον v 5 κατάθεσιν v 7 καθά T 8 φησι L 9 τοὺς πρὸς τοὺς L 13 ὅτι om. VT 21 δὲ post ἑκάτερον add. T 22 περισκεπόμενος VT: περικοπτόμενος SA v περισκεπτόμενος L εἴτε scripsi: εἰ libri v 22 προσθεωροίη v 23 τις τὸ ὂν A sscr. μὴ 24 ἀποφαίνεται v 28 verba ab ἐπειδὴ usque ad 177, 20 καταλείπομεν in unum contraxi

ἑαυτὸν ὀνομάζει λέγων Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, Ἠσαΐας δὲ καθάπερ ὄργανον τοῦ ἐν αὐτῷ φθεγγομένου γενόμενος ἐκ προσώπου λέγει τοῦ ὄντος ὅτι Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, ὡς διὰ τούτου νοεῖσθαι καθ' ἑκατέραν ἔννοιαν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀΐδιον, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν Μανωὲ γενομένη φωνὴ τὸ ἀπερίληπτον εἶναι διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σημασίας τὸ θεῖον ἐνδείκνυται, ὅτε μαθεῖν ἀξιοῦντος τοῦ Μανωὲ τὸ ὄνομα, ὡς προελθούσης εἰς ἔργον τῆς ἐπαγγελίας ἐπ' ὀνόματος δοξάσῃ τὸν εὐεργέτην, λέγει πρὸς αὐτὸν Τί τοῦτο ἐρωτᾷς; καὶ αὐτό ἐστιν θαυμαστόν, ὡς διὰ τούτου μαθεῖν ὅτι ἕν ἐστι σημαντικὸν τῆς θείας φύσεως ὄνομα, τὸ ἀρρήτως περὶ
αὐτῆς ἡμῖν θαῦμα κατὰ ψυχὴν ἐγγινόμενον, ὡσαύτως δὲ 5
καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν λόγοις τὸ ἴσον βοᾷ, ὡς πάσης μὲν τῆς κτίσεως ὑπ' αὐτοῦ παραχθείσης εἰς γένεσιν, μόνου δὲ τοῦ θεοῦ ὡσαύτως ἀεί τε ὄντος καὶ εἰσαεὶ διαμένοντος, ἐν οἷς φησι Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεοφορουμένων ἀκούοντες πᾶν, ὃ μὴ ἐξ ἀϊδίου ἐστίν, ὡς πρόσφατόν τε καὶ ἀλλότριον τῆς ἀληθινῆς θεότητος τοῖς
εἰδωλολάτραις προσκυνεῖν καταλείπομεν. τὸ γὰρ νῦν ὄν, 6
πρότερον δὲ μὴ ὂν πρόσφατόν ἐστι πάντως καὶ οὐκ ἀΐδιον, τὸ δὲ πρός τι τῶν προσφάτων ὁρᾶν δαιμόνων λατρείαν ὁ Μωϋσῆς ὀνομάζει λέγων Ἔθυσαν δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ, θεοῖς οἷς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, καινοὶ καὶ πρόσφατοι ἥκασιν. εἰ οὖν πᾶν τὸ πρόσφατον ἐν σεβάσματι δαιμόνων ἐστὶ λατρεία καὶ τῆς ἀληθινῆς θεότητος ἠλλοτρίωται, ὃ δὲ νῦν μὲν ἔστιν, ἀεὶ δὲ οὐκ ἦν, πρόσφατόν ἐστι καὶ

3 Jes. 44, 6 9 Judic. 13, 18 14 et 16 Ps. 101, 26 et 28 Sw. 23 Deut. 32, 17

VLATS 3 ἐγώ εἰμι πρῶτος A 4 τούτου: αὐτοῦ A καθ' ἑκάτερον A om. ἔννοιαν 6 διὰ τῆς τοῦ v: τῆς διὰ τοῦ VLTS τῇ διὰ τοῦ et σημασίᾳ A ex coniectura ut vid. 6—7 ἐνδείκνυται τὸ θεῖον V 8 ὡς om. LA 9 δοξάσῃ S v: δοξάσει VLT δοξάσαι A 10 ὅτι om. VT 10—11 ἕν ἐστι: ἔνεστι LT 12 αὐτ||||| ultimae litterae erasae A 13 καθ' ἑαυτοῦ v 14 παρ' αὐτοῦ AT 18 πᾶν libri: πῶς οὐχ v 20 καταλίπωμεν A καταλίπομεν L 25 πᾶν om. v σεβάσματι V v et pr. A ut vid.: σεβάσμασι LTS corr. A

οὐκ ἀΐδιον, ἀναγκαίως πρὸς τὸ ὂν βλέποντες τοὺς τὸ μὴ
ὂν τῷ ὄντι συνθεωροῦντας καὶ λέγοντας, ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν,
7 τοῖς θεραπευταῖς τῶν εἰδώλων ἐγκαταλέγομεν. καὶ γὰρ ὁ
μέγας Ἰωάννης τὸν μονογενῆ θεὸν τῷ ἰδίῳ καταγγέλλων
κηρύγματι παντοίως τὸν ἑαυτοῦ κατασφαλίζεται λόγον, ὡς
μή τινα πάροδον τὴν τοῦ μὴ εἶναι ὑπόληψιν κατὰ τοῦ
ὄντος λαβεῖν. λέγει γὰρ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ πρὸς τὸν
θεὸν ἦν καὶ θεὸς ἦν καὶ φῶς ἦν καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια
καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ πάντοτε ἦν καὶ οὐδὲν οὐδέποτέ τι
772 M. τῶν καλῶν οὐκ ἦν ὁ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ πλήρωμα ὢν
8 καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ὤν. εἰ τοίνυν Μωϋσῆς
μὲν οἷόν τινα χαρακτῆρα τῆς ἀληθινῆς θεότητος ἡμῖν
νομοθετεῖ τὸ μηδὲν ἄλλο περὶ θεοῦ γινώσκειν ἢ τοῦτο
μόνον, ὅτι ἔστι (τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται τὸ Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν),
Ἠσαΐας δὲ τὸ πανταχόθεν ἀόριστον τοῦ ὄντος βοᾷ τῷ
κηρύγματι, μήτε δι' ἀρχῆς μήτε διὰ τέλους βλέπων τὸ ὂν
ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὁριζόμενον (ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Ἐγὼ πρῶτος καὶ
ἐγὼ μετὰ ταῦτα, ἐν οὐθετέρῳ τὸν ὅρον τῆς ἀϊδιότητος
ἵστησιν, ὡς μήτε πρὸς τὴν ἀρχὴν ὁρῶντας εὑρεῖν τι σημεῖον,
ἀφ' οὗ ἔστι καὶ μεθ' ὃ οὐκ ἦν, μήτε πρὸς τὸ ἐφεξῆς τὴν
διάνοιαν ἀνάγοντας ὅρῳ τινὶ διακόπτειν τοῦ ὄντος τὴν ἐπὶ
τὸ ἀΐδιον πρόοδον), τοῦ δὲ προφήτου Δαβὶδ πρόσφατόν τε
καὶ ἀλλότριον θεὸν προσκυνεῖσθαι ἀπαγορεύοντος, ὧν ἑκά-
τερον ἐν τοῖς δόγμασίν ἐστι τῆς αἱρέσεως [ἐν μὲν τῷ μὴ
ἀϊδίῳ τὸ πρόσφατον, ἐν δὲ τῷ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ
φύσεως ἀπεξενῶσθαι τὸ ἀλλότριον σαφῶς ἐπιδείκνυται]·
9 τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων πᾶσαν τὴν διὰ τῶν σοφισμάτων
κατασκευὴν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναί ποτε τὸν ὄντως ὄντα
οὐδὲν ἄλλο ἢ παράβασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τροπὴν εἰς

7 sq. Joh. 1, 1 sq. 14 Exod. 3, 14 17 Jes. 44, 6 22 Ps. 80, 10 Sw.

VLATS 10 οὐκ om. A sed sscr. 16 βλέπειν VAT 17 ὁριζόμενος VLAT πρῶτος καὶ ἐγὼ om. S 18 ἐγὼ om. VL v 20 μεθὸ vel μεθ' ὃ libri: μεθ' οὗ v πρὸ οὗ V man. alt. 21 διακόπτει L 22 τε : τι v 24 verba ab ἐν μὲν usque ad 26 ἐπιδείκνυται om. VT scholium delevi μὴ om. L 26 τὸν ἀλλότριον L

εἰδωλολατρείαν εἶναι διοριζόμεθα. τοῦ γὰρ εὐαγγελιστοῦ διὰ τῆς θεολογίας πανταχόθεν ἐξορίσαντος τὸ μὴ ὂν ἐκ τοῦ ὄντος καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς τοῦ ἦν ἐπαναλήψεως τὴν τοῦ μὴ εἶναι ὑπόνοιαν ἐπιμελῶς ἐξαλείψαντος, μονογενῆ δὲ θεὸν καὶ λόγον θεοῦ καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ ἴσον θεῷ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατονομάσαντος, παγίαν ἔχομεν ταύτην ἐν ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν καὶ ἀμετάθετον, ὅτι εἰ θεός ἐστιν ὁ μονογενὴς υἱός, ἀεὶ χρὴ πιστεύειν αὐτὸν εἶναι, τὸν θεὸν πεπιστευμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ ἀληθῶς ἐστι θεός, καὶ ἀεὶ **10**
πάντως ἔστι καὶ οὐδέποτε ἐν τῷ μὴ εἶναι καταλαμβάνεται. θεὸς γάρ, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν, εἰ νῦν ἔστι, καὶ ἀεὶ πάντως ἦν, εἰ δέ ποτε μὴ ἦν, οὐδὲ νῦν ἔστιν ὅλως. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ υἱὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεὸν καὶ εἰσαεὶ διαμένειν καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖται, τοῦτό φαμεν ὅτι ἐν τῷ πατρὶ ὢν οὐ καθ' ἓν μόνον ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ κατὰ πάντα ὅσα νοεῖται ὁ πατήρ, διὰ πάντων ἐστὶν ἐν αὐτῷ. ὡς οὖν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πατρὸς ὢν ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀγαθὸς καὶ ἐν τῷ δυνατῷ δυνατὸς καὶ ἐν ἑκάστῳ ὢν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐν τῷ πατρὶ νοουμένων ἐκεῖνό ἐστιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ πάντως ἀΐδιος.
ἡ δὲ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότης ἐν τῷ μήτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος **11**
ἄρξασθαι μήτε εἰς τὸ μὴ ὂν καταλήγειν γνωρίζεται. οὐκοῦν ὁ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἔχων καὶ ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς θεωρούμενος ὥσπερ ἐν τῷ ἀτελευτήτῳ τοῦ πατρὸς ὢν ζωῆς τέλος οὐκ ἔχει, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνάρχῳ τοῦ πατρὸς ὢν ἀρχὴν ἡμερῶν οὐκ ἔχει, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστι καὶ ἐν τῇ ἀϊδιότητι τοῦ πατρὸς καθορᾶται, καὶ τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ τὸ διὰ πάντων τῆς εἰκόνος ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν οὗ ἐστιν εἰκὼν θεωρεῖται, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος ἐν τούτοις εὑρί- *773 M.*
σκεται ὁ εἰπὼν ὅτι Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα.

26 Hebr. 7, 3   31 Joh. 14, 9

VLATS 3 ἐπαναλήψεως τοῦ ἦν V   7 αὐτοῖς V   8 υἱὸς A: θεὸς VLTS v   9 ἀλλὰ μὲν L   εἰ add. VT (cf. 10 πάντως quod signum conclusionis est), om. LAS v   καὶ om. v   10 πάντως: πάντα v   11 καθὰ T   13 τὸ post ἐπειδὴ: τὸν LA v   15 ὅτι ὁ ἐν S v   23 πάντα: πάντως VL v   26 καθά T

12 ἀλλὰ καὶ τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον οὕτως ἂν μά-
λιστα νοηθείη καλῶς καὶ προσφυῶς ἔχον, τὸ ἀπαύγασμα
εἶναι τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τὸν υἱόν.
τοῖς γὰρ ἀδυνατοῦσιν ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς θεογνωσίας τὸν λο-
γισμὸν ἀγαγεῖν διὰ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας, τούτοις ἐκ
τῶν τῇ αἰσθήσει προφαινομένων ἐμποιεῖ τινα τοῖς ἀκούουσιν
13 ὁ ἀπόστολος τοῦ ἀληθοῦς φαντασίαν. ὡς γὰρ τὸ ἡλιακὸν
σῶμα ὅλῳ τῷ περιέχοντι κύκλῳ χαρακτηρίζεται καὶ ὁ τὸν
κύκλον ἰδὼν ὅλου τοῦ κατὰ τὸ βάθος ὑποκειμένου τὴν
ὑπόστασιν διὰ τοῦ φαινομένου ἀνελογίσατο, οὕτως εἶπεν ἐν
τῷ μεγέθει τῆς τοῦ υἱοῦ δυνάμεως τὸ τοῦ πατρὸς μεγα-
λεῖον χαρακτηρίζεσθαι, ἵνα ὅσον τοῦτο γινώσκεται, τοσοῦτον
14 εἶναι κἀκεῖνο πιστεύηται· καὶ πάλιν ὡς ἐκ παντὸς τοῦ
ἡλιακοῦ κύκλου ἡ τοῦ φωτὸς λαμπηδὼν ἀπαυγάζεται (οὐ
γὰρ τὸ μέν τι λάμπει, τὸ δὲ ἀλαμπές ἐστι τοῦ κύκλου),
οὕτως ὅλη ἡ δόξα, ἥτις ἐστὶν ὁ πατήρ, τῷ ἐξ ἑαυτῆς
ἀπαυγάσματι τουτέστι τῷ ἀληθινῷ φωτὶ πανταχόθεν περι-
αυγάζεται· καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου μὲν ἐστὶν ἡ ἀκτίς (οὐ γὰρ
ἂν ἦν ἀκτίς, εἰ μὴ ἥλιος ἦν), οὐ μήν ποτε χωρὶς τῆς
ἀπαυγαζομένης ἀκτῖνος ἐφ᾽ ἑαυτοῦ νοεῖται ὁ ἥλιος, οὕτω
τὸ συναφές τε καὶ ἀΐδιον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑπάρξεως τοῦ
μονογενοῦς παραδιδοὺς ὁ ἀπόστολος ἀπαύγασμα δόξης τὸν
υἱὸν κατωνόμασε.
15 Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διῃρημένων οὐκέτ᾽ ἄν τις ἀμφι-
βάλλοι πῶς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ μονογενὴς εἶναι πεπί-
στευται καὶ ἀϊδίως ἔστι, κἂν δοκῇ κατὰ τὴν πρόχειρον
ἔννοιαν μὴ συμβαίνειν ὁ λόγος τῷ λόγῳ ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς
αὐτὸν εἶναι λέγων τῷ μαρτυροῦντι αὐτῷ τὸ ἀΐδιον. εἰ δὲ

2—3 Hebr. 1, 3

VLATS 5 τῶν om. V 6 τῇ om. V 7 ἡλιακὸν corr. ex ὑλικὸν A 8 κύκλω: λόγῳ VT καὶ ὁ: κἂν VLT 9 τοῦ βάθους A 10 εἶπεν v (cf. 23 κατωνόμασε): εἰπεῖν libri 11 υἱοῦ: Ἰησοῦ S 12 χαρακτηρίζεται A ex coniectura ut vid. 12—13 κἀκεῖνο τοσοῦτον εἶναι VT πιστεύεται L 14 ἡ et λαμπηδὼν A: τῇ et λαμπηδόνι VLTS v 14 αὐγάζεται S 16 ἐξ αὐτῆς A 19 ὁ add. ante ἥλιος S v 20 verba ab οὕτω usque ad 22 ἀπόστολος om. A 24—25 ἀμφιβάλοι AT 25 ὁ om. v ὁ μονογενὴς om. A

χρὴ καὶ δι' ἑτέρων τὸν λόγον πιστώσασθαι, δυνατὸν ἂν γέ-
νοιτο νοῆσαι τὸ περὶ τούτου δόγμα διά τινων τῶν κατὰ τὴν
αἴσθησιν ἡμῖν γνωριζομένων. μηδεὶς δὲ ἐπηρεαζέτω τῷ
λόγῳ μὴ δυναμένῳ τοιαύτην ἐν τοῖς οὖσιν εὑρεῖν εἰκόνα
τοῦ ζητουμένου, ἣ διὰ πάντων ἀρκέσει δι' ἀναλογίας τινὸς
καὶ ὁμοιότητος πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου παράστασιν. βου- 16
λόμεθα γὰρ τοὺς λέγοντας πρότερον βεβουλεῦσθαι τὸν
πατέρα, εἶθ' οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ γενέσθαι πατέρα καὶ διὰ
τούτου τὸ μεταγενέστερον τῷ λόγῳ κατασκευάζοντας πεῖσαι
δι' ὧν ἂν γένοιτο δυνατὸν ἡμῖν ὑποδειγμάτων μετάγειν πρὸς
τὸ εὐσεβὲς τὴν διάνοιαν. οὔτε γὰρ ἡ ἄμεσος αὕτη συνά-
φεια ἐκθλίβει τὴν βούλησιν τοῦ πατρὸς ὥς κατά τινα φύ-
σεως ἀνάγκην ἀπροαιρέτως τὸν υἱὸν ἐσχηκότος, οὔτε ἡ
βούλησις διΐστησι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὥς τι διάστημα
μεταξὺ παρεμπίπτουσα, ὡς μήτε ἐκβάλλειν τοῦ δόγματος
τὴν ἐπὶ τῷ υἱῷ βούλησιν τοῦ γεννήσαντος, οἷον στενοχωρου-
μένην ἐν τῇ συναφείᾳ τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἑνό-
τητος, μήτε τὴν ἀδιάστατον διαλύειν συνάφειαν, ὅταν ἐν-
θεωρῆται τῇ γεννήσει ἡ βούλησις. τοῦτο γὰρ τῆς βαρείας 17
ἡμῶν καὶ δυσκινήτου φύσεώς ἐστιν ἴδιον, τὸ μὴ ἐν ταὐτῷ
πολλάκις παρεῖναι ἡμῖν καὶ τὸ ἔχειν τι καὶ τὸ βούλεσθαι,
ἀλλὰ νῦν μὲν βουλόμεθά τι ἔχειν ὧν οὐκ ἔχομεν, μετὰ *776 M.*
ταῦτα δὲ τυγχάνομεν ὧν τυχεῖν ἠβουλήθημεν. ἐπὶ δὲ τῆς
ἁπλῆς καὶ παντοδυνάμου φύσεως ὁμοῦ τὰ πάντα καὶ κατὰ
ταὐτὸν νοεῖται, καὶ τὸ θέλειν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἔχειν ὅπερ
ἠθέλησε. πάντοτε γὰρ ἐνεργὸν καὶ ἐνούσιον καὶ ἐνυπόστατον
τῇ ἀϊδίῳ φύσει τὸ ἀγαθόν τε καὶ τὸ ἀΐδιον ἐνθεωρεῖται
θέλημα, οὔτε ἀπό τινος ἰδιαζούσης ἀρχῆς ἐγγινόμενον οὔτε

VLATS 1 ἑτέρῳ (om. δι') v ἑτέρως S πιστώσασθαι τὸν λόγον V
5 ἀρκέσοι A 6 παρακειμένου A 7 βεβουλῆσθαι v 8 ἐπὶ τῷ LS
12 ἐκθλίβει: ἐκβάλλει S v 14 ὥς τι: ὥστε A 15 ἐκβαλεῖν VLT
18 διάστατον V 18—19 ὅταν ἐνθεωρῆται S v: ὅταν οὖν θεωρῆται V
LTA (θεωρεῖται V) sed ad ea quae antecedunt haec verba attinent
19 γενέσει VLAT βούλησις τοῦ τοῦτο T 21 πολλάκις: πολλοὺς S v
τὸ ante βούλεσθαι om. VLT 23 οὐκ ante ἠβουλήθημεν add. VL v
25 ἐθέλειν V καὶ post θέλειν add. VT 26 πάντα γὰρ v
ἀνυπόστατον L ἀ corr. in ἐ L man. alt. 27 καὶ ἀΐδιον VA

18 δίχα τοῦ θελητοῦ νοηθῆναι δυνάμενον. οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται παρὰ τῷ θεῷ ἢ τὸ ἀγαθὸν θέλημα μὴ εἶναι ἢ μὴ συνεῖναι τὸ θελητὸν τῷ βουλήματι, οὐδεμιᾶς αἰτίας οὔτε τὸ πρέπον τῷ πατρὶ μὴ πάντοτε εἶναι [μὴ] οὔσης οὔτε πρὸς τὸ ἔχειν τὸ βουλητὸν ἐμποδιζούσης. ἐπεὶ οὖν φύσει τὸ ἀγαθόν, μᾶλλον δὲ παντὸς ἀγαθοῦ ἐπέκεινα ὁ μονογενὴς θεός, οὐκ ἀβούλητον δὲ τῷ πατρὶ τὸ ἀγαθόν, φανερῶς ἀποδείκνυται διὰ τούτων ὅτι καὶ ἄμεσός ἐστι τοῦ υἱοῦ ἡ πρὸς τὸν πατέρα συνάφεια καὶ οὐκ ἐξωθεῖται οὐδὲ ἐξείργεται ὑπὸ τῆς ἀδιαστάτου συναφείας τὸ βούλημα τὸ τῇ ἀγαθῇ φύσει διὰ παντὸς ἐνυπάρχον. εἰ δέ τις ἀνεπηρεάστως ἀκούει τοῦ λόγου, καὶ τοιοῦτόν τι τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι βούλομαι.

19 Ὥσπερ εἴ τις (λέγω δὲ καθ᾽ ὑπόθεσιν) προαιρετικήν τινα τῇ φλογὶ δύναμιν δοίη, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ὁμοῦ τῷ εἶναι ἡ φλὸξ καὶ τὴν αὐγὴν ἐκλάμπειν ἀφ᾽ ἑαυτῆς θελήσει, θελήσασα δὲ πάντως οὐκ ἀδυνατήσει, τῆς φυσικῆς δυνάμεως ἐπιτελὲς ποιούσης ὁμοῦ τῷ συστῆναι τὴν φλόγα τὸ περὶ τὴν αὐγὴν βούλημα, ὡς ἀναντιρρήτως εἰ τοῦτο δοθείη τὸ προαιρετικῶς κινεῖσθαι τὴν φλόγα, πάντων κατὰ ταὐτὸν τὴν συνδρομὴν νοεῖσθαι, τῆς τε τοῦ πυρὸς ἐξάψεως καὶ τοῦ περὶ τὴν αὐγὴν θελήματος καὶ αὐτῆς τῆς αὐγῆς, ὡς μηδὲν τῆς προαιρετικῆς κινήσεως πρὸς τὴν ὀξεῖαν τῆς αὐγῆς ὑπόστασιν ἐμποδιζούσης — οὕτως κατὰ τὸ ῥηθὲν ἡμῖν ὑπόδειγμα καὶ τῷ πατρὶ τὸ ἀγαθὸν θέλημα συνομολογῶν οὐκ ἀποστήσεις διὰ τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς τὸν
20 υἱόν· οὐδὲ γὰρ εἰκός ἐστι τὸ τοῦ εἶναι αὐτὸν βούλημα ἐμπόδιον τοῦ εὐθὺς εἶναι γίνεσθαι, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τό τε βλέπειν καὶ τὸ θέλειν βλέπειν τὸ μὲν φύσεώς

VLATS 2 παρὰ θεῷ VT 3 τὸ θελητὸν τῷ βουλήματι: τῷ θελήματι (om. τὸ θελητὸν) S v 4 πάντοτε: πάντα v μὴ οὔσης VLT: μειούσης S v διδούσης A ex coniectura, μὴ ex verbis antecedentibus repetitum delevi 8 ἡ om. A 14—15 τὸ εἶναι L ἐθελήσει V 18 τὴν αὐγὴν correxi (cf. etiam 21): τῆς αὐγῆς LATS v τῆς αὐτῆς V 19 ταὐτὸν: ταυτὴν v 21 τὴν om. A verba καὶ usque ad αὐγῆς om. A 22 ὀξεῖαν VT: ἀξίαν LAS v 23 αὐγῆς: αὐτῆς T ἀναποδιζούσης T 27 γενέσθαι A 28 τε om. VLT τῆς ante φύσεως add. v

ἐστιν ἐνέργεια τὸ δὲ ὁρμὴ προαιρέσεως, οὐ μὴν ἀναβολὴν
ἐμποιεῖ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ βλέπειν πρὸς αὐτὸ τοῦτο τῆς προ-
αιρέσεως ἡ κίνησις (ἰδίᾳ γὰρ τούτων ἑκάτερον καὶ ἐφ᾽
ἑαυτοῦ θεωρεῖται, οὐδὲν ἐμπόδιον πρὸς τὸ εἶναι τὸ ἕτερον
τῷ ἑτέρῳ γινόμενον, ἀλλὰ τὰ δύο τρόπον τινὰ μετ᾽ ἀλλή-
λων ἐστί, τῆς τε φυσικῆς ἐνεργείας τῇ προαιρέσει παρο-
μαρτούσης καὶ τῆς προαιρέσεως πάλιν τοῦ κατὰ φύσιν οὐκ
ἀπολιμπανομένης κινήματος)· ὡς οὖν τῷ ὀφθαλμῷ ἡ κατα- 21
νόησις συμφυής ἐστι καὶ ἡ τοῦ ὁρᾶν βούλησις οὐδεμίαν
ὑπέρθεσιν πρὸς αὐτὸ τὸ ὁρᾶν ἐνεποίησεν, ἀλλὰ καὶ θέλει
αὐτῷ εἶναι τὴν ὅρασιν καὶ ὃ θέλει ἐστίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς
ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν φύσεως πάντων ἅμα κατὰ
ταὐτὸν ἐγγίνεται ἡμῖν ἡ διάνοια, τῆς τε ἀϊδίου τοῦ πατρὸς
ὑπάρξεως καὶ τοῦ περὶ τὸν υἱὸν θελήματος καὶ αὐτοῦ τοῦ
υἱοῦ τοῦ, καθώς φησιν ὁ Ἰωάννης, ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος καὶ
οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν νοουμένου· ἀρχὴ δὲ τοῦ παντὸς ὁ πατήρ. 22
ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ καὶ ὁ υἱὸς εἶναι κεκήρυκται ἐκεῖνο *777 M.*
ὢν κατὰ τὴν φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀρχή. θεὸς γὰρ ἡ ἀρχὴ
καὶ ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν λόγος θεός ἐστιν. τῆς δὲ ἀρχῆς
τὸ ἀΐδιον ἐνδεικνυμένης καλῶς ὁ Ἰωάννης τῇ ἀρχῇ συν-
άπτει τὸν λόγον ἐν αὐτῇ εἶναι λέγων τὸν λόγον, τοῦτο ὡς
οἶμαι κατασκευάζων, ἵνα μὴ φθάσῃ μόνη καθ᾽ ἑαυτὴν
ἐγγενέσθαι ἡ ἀρχὴ τῷ ἀκούσαντι, ἀλλὰ πρὶν ταύτην ἐν-
τυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ συγκατανοηθῇ τῇ ἀρχῇ καὶ ὁ λόγος
ὁ ἐν ἐκείνῃ ὤν, συνεισελθὼν μετ᾽ αὐτῆς εἰς τὴν τοῦ ἀκού-
οντος ἔννοιαν καὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς τῇ ἀκοῇ ἐγγενόμενος.

Οὑτωσὶ δὲ τοῦ δόγματος ἡμῖν διευκρινηθέντος καιρὸς 23

15 Joh. 1, 1

VLATS 1 ὁρμὴ τῆς προαιρέσεως VA ὁρμηθῆναι τῆς προαιρέσεως v ἀναβολὴν: ἐμπόδιον ἀλλὰ βουλὴν v 6—7 παραμαρτυρούσης S 7 οὐκ: μὴ A 8 ἀπολειπομένου T 10 πρὸς αὐτὸ τὸ ὁρᾶν A: πρὸς αὐτὸν ὁρᾶν VLS πρ. τὸ αὐτὸν ὁρᾶν T πρ. αὐτὸ ὁρᾶν v 12 ἅμα: ἡμῖν V 14 τοῦ ante περὶ om. S 15 τοῦ ante καθὼς om. A καθὰ T 16 μετὰ: κατὰ VLT 17—18 ἐκεῖνα ὢν L 19 ἐν om. T 21 τοῦ ante ἐν αὐτῇ add. VLT τοῦτο: τὸ VLT 24 συγκατανοηθῆναι A καὶ om. VT 26 ἐγγινόμενος S 27 τού-του post ἡμῖν add. T

ἂν εἴη καὶ τὸν ἐναντίον προθεῖναι καὶ θεωρῆσαι λόγον ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἡμετέρας ὑπολήψεις ἀντεξετάζοντα. λέγει δὲ οὕτως· δύο γὰρ ὄντων, φησί, τῶν ὑφ' ἡμῶν εἰρημένων, τοῦ τε πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ μονογενοῦς καὶ τοῦ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι, οὐθέτερον τῶν εἰρημένων ἐλέγχει ψεῦδος. οὔτε γὰρ ὡς πρὸ τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως καὶ συστάσεως ἦν εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἀντιπιπτούσης τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως καὶ τῆς τῶν σωφρονούντων κρίσεως. τίς γὰρ ἂν καὶ παραδέξαιτο σωφρονῶν υἱὸν ὄντα καὶ γεννητὸν πρὸ τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως, μὴ δεομένου γεννήσεως πρὸς τὸ εἶναι
24 ὅ ἐστι τοῦ χωρὶς γεννήσεως ὄντος. εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει τὸν διδάσκαλον ἡμῶν μηδὲν ἠγωνίσθαι λέγων πρὸς τὰς ἀντιθέσεις, εἴδειεν ἂν πάντες ὅσοι τοῖς λόγοις ἐκείνου καθωμιλήκασιν. ἐγὼ δέ (μικρὸν γὰρ εἰς ἀπόδειξιν κακίας τὸν ἔλεγχον τῆς περὶ ταῦτα συκοφαντίας εἶναι λογίζομαι) καταλιπὼν τὸ δεῖξαι μὴ ἀνεξέταστον παρεωρᾶσθαι τὸ μέρος τοῦτο παρὰ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῶν προτεθέντων, ὅπως ἂν οἷός τε ὦ, τρέψω τὸν λόγον. δύο φησὶν ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν εἰρηκέναι λόγῳ, ἓν μὲν τὸ πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ μονο-
25 γενοῦς, ἕτερον δὲ τὸ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ καινή τις οὐσία παρὰ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη ἔξω τῆς ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ θεωρουμένης, ἱκανῶς οἶμαι διὰ τῶν προειρημένων ἡμῖν ἀποδεδεῖχθαι καὶ μηδὲν χρῄζειν ἡμᾶς, ὡς πρώτως ἡμῖν προενεχθέντος τοῦ λόγου, πρὸς τὴν τοιαύτην βλασφημίαν συμπλέκεσθαι, πρὸς τοῦτο δὲ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι τὴν σπουδὴν γενέσθαι τῷ λόγῳ, πρὸς τὴν ἄθεον αὐτοῦ λέγω καὶ φρικώδη φωνὴν τὴν φανερῶς εἰποῦσαν

VLATS 1 τὸ ἐναντίον S 3 ὄντων: ὄντως v 5—6 καὶ τὴν γενν. A 8 ἦν om. V 12 εἶναι ante πρὸ τῆς add. A 16 τὰς om. A ἴδοιεν v ἂν om. v πάντες T v: πάντως VLAS 20 πρὸς correxi: περὶ libri v 21 νῦν ante προτεθέντων add. A οἷός τε ὦ A: οἷόν τε ᾖ VLTS v στρέψω L 22 λόγῳ post ῳ ras. L 27 ἀποδεδεῖχθαι S v: ἀποδέδεικται VLTA μηδὲ VLT 29 πρὸς δὲ τοῦτο v

περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ὅτι οὐκ ἦν. ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης 26 τῆς βλασφημίας ἐν τοῖς προειρημένοις μετρίως διαλαβόντος τοῦ λόγου τάχα περιττὸν ἂν εἴη πάλιν διὰ τῶν ὁμοίων θεωρημάτων τὰ προαποδεδειγμένα κατασκευάζειν. τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ προείρηται παρ᾽ ἡμῶν ἐκεῖνα, ὡς τῆς εὐσεβοῦς διανοίας προεντυπωθείσης τοῖς ἐντυγχάνουσιν καταφανεστέραν γενέσθαι τῶν ἐναντίων τὴν βλασφημίαν τῶν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι κατασκευαζόντων πρεσβύτερον. *780 M.*

Δοκεῖ δέ μοι καλῶς ἔχειν αὐτὸ τῆς γεννήσεως τὸ 27 σημαινόμενον δι᾽ ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως διασκοπῆσαι τῷ λόγῳ. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐξ αἰτίας εἶναί τινος τὸ ὄνομα τοῦτο παρίστησι, παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ οὐδὲν οἶμαι χρῆναι περὶ τούτου διαγωνίζεσθαι. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διάφορος τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστηκότων ἐστὶν ὁ λόγος, τοῦτ᾽ οἶμαι προσήκειν διά τινος τεχνικῆς διαιρέσεως σαφηνισθῆναι τῷ λόγῳ. τῶν τοίνυν ἔκ τινος γινομένων ταύτας τὰς διαφορὰς κατειλήφαμεν. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης ἐστὶ καὶ τέχνης, ὡς αἱ τῶν 28 οἰκοδομημάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἔργων κατασκευαὶ διὰ τῆς καταλλήλου ὕλης γινόμεναι, ὧν καθηγεῖταί τις τέχνη πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν τῶν γινομένων τὸ προτεθὲν συμπεραίνουσα, τὰ δὲ ἐξ ὕλης καὶ φύσεως· τὰς γὰρ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις τῶν ζῴων ἡ φύσις οἰκοδομεῖ διὰ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ὑλικῆς ἀπορροίας, ἐφ᾽ ὧν καὶ τὸ προηγούμενον μένει οἷόν ἐστι καὶ τὸ ἀπ᾽ ἐκείνου ῥέον ἐφ᾽ ἑαυτοῦ νοεῖται, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτῖνος ἢ ἐπὶ τῆς λαμπάδος καὶ τῆς αὐγῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων τε καὶ μύρων καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐκδιδομένης ποιότητος. ταῦτα γὰρ ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἀμείωτα μένοντα εὐθὺς ἔχει συμπαρομαρτοῦσαν ἕκαστον τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν ἐκδιδομένην φυσικὴν ἰδιότητα, οἷον ὁ μὲν ἥλιος τὴν ἀκτῖνα, ἡ δὲ λαμπὰς τὴν αὐγήν, τὰ δὲ ἀρώματα τὴν τῷ

10 sq. §§ 27—41 ad verbum fere a Gregorio in Refutat. confess. Eunom. (l. II vulgo) p. 505 B—509 B (Migne) transferuntur

VLATS 13 παντὶ δῆλόν ἐστι καὶ om. VLT χρὴ V 15 ἐστὶν om. VT 17 γενομένων V 20 ὧν om. v 27 ἀρωμάτων καὶ τῶν μ. A 28 ἐκδεδομένης L 29 ἑκάστην V ἑκάστῳ S v

29 ἀέρι ἐξ αὐτῶν ἐντικτομένην εὐωδίαν. ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος
παρὰ ταῦτα γεννήσεως, οὗ ἡ μὲν αἰτία ἄϋλός ἐστι καὶ
ἀσώματος, ἡ δὲ γέννησις αἰσθητή τε καὶ διὰ σώματος,
λέγω δὲ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενον λόγον· ἀσώματος γὰρ
ὢν καθ᾽ ἑαυτὸν ὁ νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀργάνων τίκτει
τὸν λόγον. τοσαύτας γεννήσεων διαφορὰς οἷον ἐν γενικῇ
30 τινι θεωρίᾳ κατενοήσαμεν. τὰ γὰρ ὅσα θαυματουργεῖται
παρὰ τῆς φύσεως τῆς σώματα ζῴων τινῶν εἰς ἑτεροφυῆ
τινα μεταβαλλούσης ἢ ἀπό τινος τῶν ὑγρῶν ἀλλοιώσεως ἢ
σπερμάτων φθορᾶς ἢ ξύλων σηπεδόνος ζῷά τινα δημιουρ-
γούσης ἢ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς συμπιλήσεως τὸν ψυχρὸν ἐκ
τῶν δαλῶν ἀτμὸν ἐναποληφθέντα τῷ βάθει πρὸς ζῴου
γένεσιν μεταποιούσης, ὃ σαλαμάνδραν προσαγορεύουσιν, κἂν
ἔξω τῶν διορισθέντων εἶναι δοκῇ, οὐδὲν ἧττον ἐν τοῖς εἰρη-
31 μένοις ἐστί. διὰ γὰρ σωμάτων ἡ φύσις τὰ ποικίλα ταῦτα
τῶν ζῴων εἴδη τεχνάζεται· ἡ γὰρ ποιὰ τοῦ σώματος τροπὴ
τοιῶσδε παρὰ τῆς φύσεως διατεθεῖσα τόδε τι τοῦ ζῴου
εἶδος ἐδημιούργησεν· ὅπερ οὐκ ἄλλο τί ἐστιν εἶδος γεννή-
32 σεως παρὰ τὸ ἐκ φύσεως καὶ ὕλης ἀποτελούμενον. τούτων
τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων φανερῶν τοῖς ἀνθρώποις
ὄντων ἡ φιλάνθρωπος τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομία παρα-
διδοῦσα ἡμῖν τὰ θεῖα μυστήρια διὰ τῶν ἡμῖν χωρητῶν τὴν
διδασκαλίαν ποιεῖται τῶν ὑπὲρ λόγον, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλ-
λοις ἅπασι τοῦτο ποιεῖ, ὅταν σωματικῶς διαγράφῃ τὸ θεῖον,
ὀφθαλμὸν καὶ βλέφαρα καὶ οὖς καὶ χεῖρα καὶ δεξιὰν καὶ
781 M. βραχίονα καὶ πόδας καὶ ὑποδήματα καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ
θεοῦ διεξιοῦσα, ὧν οὐδὲν κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν ἐν
τῇ θείᾳ καταλαμβάνεται φύσει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἡμῖν εὐσύν-
οπτον τὴν διδασκαλίαν ἀνάγουσα ταῖς τετριμμέναις ἐν τῇ
συνηθείᾳ τῶν ἀνθρώπων φωναῖς τὰ ὑπὲρ πᾶσαν σημασίαν
πράγματα διορίζει, ἀναλογικῶς ἡμῶν δι᾽ ἑκάστου τῶν περὶ

VLATS 1 ἀερίῳ A v 3 τε om. A διὰ σώματος: διαμένουσα VT 6 γεννήσεων A: γεννήσεως VLTS v 9 verba ab ἢ ἀπό usque ad 9 ἀλλοιώσεως om. V 10 ξύλον L 12 δαλλῶν T 14 δοκεῖ L 23 ὑπὲρ λόγων LA sed postea ω eras. et ο corr. A ὡς om. L 24 πᾶσι sed ἅ initio sscr. L 24—25 τὸν θεῖον ὀφθ. S 29 ἄγουσα S v 31 ἀναγωγικῶς L

θεοῦ λεγομένων πρός τινα ἀναγομένων ὑψηλοτέραν ὑπόνοιαν.
οὕτως οὖν καὶ τὰ πολλὰ τῆς γεννήσεως εἴδη [παρὰ τῆς 33
θεοπνεύστου διδασκαλίας] εἰς παράστασιν τῆς ἀρρήτου τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως παραλαμβάνει, τοσοῦτον ἀφ' ἑκάστου λαμβάνουσα ὅσον εὐαγές ἐστιν εἰς τὰς περὶ τοῦ θεοῦ ὑπολήψεις παραληφθῆναι. ὡς γὰρ ἡ τῶν δακτύλων μνήμη ἐπὶ 34
τοῦ θεοῦ καὶ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ βραχίονος οὐ τὴν ἐξ ὀστῶν καὶ νεύρων καὶ σαρκῶν καὶ συνδέσμων τοῦ μέλους κατασκευὴν ὑπογράφει τῷ λόγῳ, ἀλλὰ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν τῷ τοιούτῳ διασημαίνει ὀνόματι καὶ δι' ἑκάστου τῶν ἄλλων τὰ κατάλληλα τῶν περὶ θεοῦ νοουμένων ἐνδείκνυται, οὐ συμπαραδεχομένη τὰς σωματικὰς τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεις, οὕτως καὶ τὰ τῶν γεννήσεων τούτων εἴδη λέγει μὲν ἐπὶ τῆς θείας φύσεως, οὐ μὴν οὕτω λέγει ὡς νοεῖν οἶδεν ἡ καθ' ἡμᾶς συνήθεια. ὅταν μὲν γὰρ 35
περὶ τῆς κατασκευαστικῆς λέγῃ δυνάμεως, γέννησιν μὲν ὀνομάζει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν διὰ τὸ δεῖν πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέρας δυνάμεως καταβῆναι τὸν λόγον, οὐ μὴν ἐνδείκνυται τὰ ὅσα παρ' ἡμῖν τῇ κατασκευαστικῇ γενέσει συνθεωρεῖται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον, οὐχ ὕλης παρασκευήν, οὐκ ὀργάνων συνεργίαν, οὐ τὸν ἐπὶ τοῖς γινομένοις κόπον, ἀλλὰ ταῦτα ἡμῖν καταλιποῦσα μεγαλοφυῶς καὶ ὑψηλῶς τῷ θεῷ προσμαρτυρεῖ τῶν ὄντων τὴν γένεσιν ἐν οἷς φησιν ὅτι Αὐτὸς εἶπεν καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρρητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ 36
μονογενοῦς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑπόστασιν ἑρμηνεύῃ, διὰ τὸ

24 Ps. 148, 5 Sw.

VLATS 4 παραλαμβάνεται L ex coniectura, verba a 2 παρὰ usque ad 3 διδασκαλίας delevi, nam subiectum idem manet, quod fuit inde a 186, 21, ἡ φιλάνθρωπος τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομία cf. 5 et 12 ἑκάστου: ἑαυτοῦ L 5 τοῦ VLS et sscr. A, om. T v 6 ἐπὶ etiam ante τῶν δακτ. add. L 11 περὶ τοῦ θεοῦ V 12—13 τῆς σωματικῆς et ἐμφάσεως v 13 γεννήσεων correxi: γενέσεων cf. 2 et passim 15 ὅταν: τὰ v 16 λέγει A 18 ἡμετέρας: θείας v 19 παρ' ἡμῶν V 20 οὐχ ὕλης: οὐχ ὁ λόγος v 21 κόπον: σκοπὸν A θόρυβον v 22 καταλείπουσα v 23 τῶν ὄντων τὴν γένεσιν LATS (γέννησιν v): τὴν τ. ὄντων γένεσιν V ἐν οἷς φησιν: ὡς ὅταν λέγει v 24 ἐγεννήθησαν VL 26 ἀπὸ τοῦ πατρὸς v

ἀχώρητον εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην πτωχείαν τῶν ὑπὲρ λόγον
τε καὶ ἔννοιαν διδαγμάτων κἀκεῖ τοῖς ἡμετέροις συγκέχρηται
καὶ υἱὸν ὀνομάζει, ὅπερ ἡ παρ' ἡμῶν συνήθεια τοῖς ἀπὸ
ὕλης καὶ φύσεως ἀποτικτομένοις ὄνομα τίθεται. ἀλλ'
ὥσπερ τὴν τῆς κτίσεως γένεσιν ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὁ λόγος
εἰπὼν τὸ διά τινος ὕλης γίνεσθαι αὐτὴν οὐ προσέθηκεν,
οὐσίαν ὕλης καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα
τὴν τοῦ θελήματος δύναμιν εἶναι ἀποφηνάμενος, οὕτω καὶ
ἐνταῦθα υἱὸν εἰπὼν ἀφῆκε πάντα τά τε ἄλλα ὅσα περὶ τὴν
κάτω γέννησιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ὁρᾷ, πάθη λέγω καὶ
διαθέσεις καὶ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου συνεργίαν καὶ τὴν τοῦ
τόπου χρείαν καὶ πρὸ πάντων τὴν ὕλην, ὧν ἄνευ ἁπάντων
37 ἡ κάτω γέννησις ἐκ τῆς φύσεως οὐ συνίσταται. πάσης δὲ
τοιαύτης ἐννοίας ὑλικῆς τε καὶ διαστηματικῆς μὴ συμπαρα-
ληφθείσης ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ σημασίᾳ, μόνη ὑπελείφθη ἡ
φύσις, καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ τὸ οἰκεῖον καὶ
γνήσιον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς ἀναδείξεως ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς
784 M. ἑρμηνεύεται. καὶ ἐπειδὴ οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοιοῦτο τῆς
γεννήσεως εἶδος ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἐμποιῆσαι περὶ τῆς ἀρρήτου
τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως τὴν φαντασίαν, συμπαραλαμβάνει
καὶ ἕτερον τῆς γεννήσεως εἶδος πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ
υἱοῦ θεολογίας τὸ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀπορροίας, καί φησιν
ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴν μύρου καὶ ἀτμίδα θεοῦ, ἅπερ
ἐν τῇ προεκτεθείσῃ παρ' ἡμῶν τεχνολογίᾳ ἡ καθ' ἡμᾶς
38 συνήθεια ὑλικὴν ἀπόρροιαν ὀνομάζει. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς
προειρημένοις οὔτε ἡ τῆς κτίσεως ποίησις οὔτε ἡ τοῦ υἱοῦ
σημασία χρόνον ἢ ὕλην ἢ τόπον ἢ πάθος συμπαρεδέξατο,
οὕτως καὶ ἐνταῦθα πάσης τῆς ὑλικῆς ἐννοίας ἐκκαθάρας
τὴν τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν μνημονευθέντων
σημασίαν, μόνον τὸ θεοπρεπὲς τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως
εἴδους ὁ λόγος παραλαβὼν ἐνδείκνυται τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ

VLATS 2 ἐκεῖ v 6 διὰ τίνος A 9 τά τε: τε τὰ AS v 11—12 τοῦ ante τόπου eras. A 15 ὑπελήφθη L ἡ om. et supra add. L 19 περὶ τῆς ἀρρήτου correxi: τῆς ἀρρήτου περὶ 20 συμπεριλαμβάνει V 22 θεολογία v 27 τόπον A cf. 187,20: κόπον VLTS v 28 ἐκκαθήρας VL 30 τοῦ om. L 31 εἶδος L

μετ᾽ αὐτοῦ νοεῖσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην ἐμ-
φάσεως. οὔτε γὰρ ἡ ἀτμὶς τὴν εἰς ἀέρα διάχυσιν ἐκ τῆς 39
ὑποκειμένης ὕλης παρίστησιν οὔτε ἡ ὀσμὴ τὴν ἐκ τῆς
ποιότητος τοῦ μύρου γινόμενην πρὸς τὸν ἀέρα μετάστασιν
οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ σώματος διὰ τῶν
ἀκτίνων ἀπόρροιαν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐκ πάντων, καθὼς
εἴρηται, διὰ τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως τρόπου δηλοῦται,
τὸ ἐξ ἐκείνου τε εἶναι καὶ μετ᾽ ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδενὸς
διαστήματος μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεσιτεύ-
οντος. ἐπεὶ δὲ διὰ πλείονα φιλανθρωπίαν ἡ τοῦ ἁγίου
πνεύματος χάρις πολλαχόθεν ἡμῖν ἐγγενέσθαι τὰς θείας
περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεις ᾠκονομήσατο, προσέθηκεν
καὶ τὸ λειπόμενον τῶν ἐν γεννήσει θεωρουμένων εἶδος, τὸ
ἐκ τοῦ νοῦ φημι καὶ τοῦ λόγου. ἀλλὰ πλείονι χρῆται τῇ 40
προμηθείᾳ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὡς μήποτε ὑπὸ ἀτονίας τε
καὶ μικροψυχίας καταπεσεῖν τὸν ἀκούοντα πρὸς κοινὴν ἔν-
νοιαν λόγου, ὡς φθόγγον τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν νομισθῆναι.
διὰ τοῦτο ἐν οὐσίᾳ βλέπειν τὸν λόγον παρασκευάζει τῷ
πρώτῳ κηρύγματι καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐκ ἀπεξενωμένῃ τινὶ καὶ
ἀπερρωγυίᾳ τῆς ὅθεν ἐστίν, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ καὶ
μακαρίᾳ φύσει. ταῦτα γὰρ διδάσκει λέγων ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν
ὁ λόγος καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεός, [καὶ] πάντα ὅσα ἐστὶν
ἡ ἀρχὴ καὶ αὐτὸς ὤν. οὕτως γὰρ περὶ τῆς ἀϊδιότητος 41
τοῦ μονογενοῦς θεολογῶν διεξέρχεται. τούτων τοίνυν τῶν
τῆς γεννήσεως τρόπων ἤτοι τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστηκότων ἐν
τῇ καθ᾽ ἡμᾶς συνηθείᾳ γινωσκομένων, παραληφθέντων δὲ
καὶ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων
διδασκαλίαν οὕτως ὡς εἰκός ἐστι πρὸς παράστασιν τῶν
θείων ὑπολήψεων ἕκαστον τούτων μεταληφθῆναι, κρινάτω

21 Joh. 1, 1

VLATS 1 ταύτης V 4 γινομένου v 5 τὸ ante ἀπαύγασμα add. A, om. VLTS v ἡλιακοῦ corr. ex ὑλικοῦ A cf. ad 180, 7 6 καθὰ T 7 τοῦ om. L 12 οἰκονομήσατο VL 13 γεννήσει scripsi, γενέσει libri v 16 πρὸς κοινὴν κοι ex κι in ras. corr. V man. alt. προσκυνεῖν L 17 διὰ τὸν υἱὸν V 20 ἀπερρηγυίᾳ VL v αὐτῇ τῇ: αὐτῷ καὶ τῇ v 22 τὸν om. A καὶ delevi 24 ἐξέρχεται V 27 καὶ om. V ὑποκειμένων LA

δικαίαν κρίσιν ὁ ἐντυγχάνων τῷ λόγῳ, εἴ τι τῶν παρὰ τῆς αἱρέσεως φερομένων ἰσχύν τινα κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχει.

785 M. 42 Προθήσω δὲ πάλιν αὐτὴν ἐπὶ λέξεως τοῦ ἐναντίου τὴν ῥῆσιν ἔχουσαν οὕτως. δύο, φησί, ὄντων τῶν παρ' ἡμῶν εἰρημένων, τοῦ τε πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ μονογενοῦς καὶ τοῦ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων εἶναι. ποῖον γεννήσεως εἶδος ὁ δογματιστὴς ἡμῖν προτείνεται; ἆρα τὸ πρέπον ἐπὶ θεοῦ νοεῖν τε καὶ λέγειν; καὶ τίς οὕτως ἄθεος
43 ὥστε προεπινοεῖν τοῦ θεοῦ τὸ μὴ εἶναι; ἀλλὰ δῆλον ὅτι πρὸς τὴν ὑλικὴν ταύτην γένεσιν βλέπων τὴν κάτω φύσιν τῆς περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ὑπολήψεως ποιεῖται διδάσκαλον, καὶ ἐπειδὴ βοῦς ἢ ὄνος ἢ κάμηλος πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως οὐκ ἔστι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς βούλεται λέγειν, ὃ ἐπὶ τῶν ζῴων ἡ ἀκολουθία τῆς κάτω φύσεως δίδωσι βλέπειν, οὐδὲ τοῦτο νοῶν ὁ σωματικὸς θεολόγος, ὅτι τὸ μονογενὲς ἐπὶ θεοῦ λεγόμενον αὐτῷ τῷ ῥήματι τὸ πρὸς πᾶσαν γένεσιν ἀκοινώνητόν τε καὶ ἰδιάζον ἀποσημαίνει.
44 πῶς γὰρ ἂν εἴη μονογενὴς αὕτη ἡ γέννησις, εἰ κοινωνίαν κατὰ τὴν ἔμφασιν καὶ ταὐτότητα πρὸς ἄλλην γέννησιν ἔχοι; τὸ γὰρ μόνον κατ' ἐξαίρετον ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι, ὃ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλης κατανοῆσαι γεννήσεως, κυρίως τε καὶ προσφυῶς τῷ προσρήματι τοῦ μονογενοῦς ἑρμηνεύεται· ὡς εἴ γέ τι τῆς κάτω γεννήσεως καὶ ἐπ' αὐτοῦ θεωροῖτο, οὐκέτ' ἂν εἴη μονογενὴς ὅ τισι τῆς γεννήσεως ἰδιώμασι πρὸς τὰ
45 λοιπὰ τῶν γεννηθέντων κοινοποιούμενος. εἰ γὰρ τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τούτου λέγοιτο, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν διὰ γεννήσεως εἰς τὸ εἶναι προϊόντων λέγεται, εἰς ἀδελφικήν τινα σχέσιν τὸ τοῦ μονογενοῦς σημαινόμενον μετασκευάσει ὁ λόγος. οὐκοῦν εἰ τὸ ἄμεικτόν τε καὶ ἀκοινώνητον πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν γινομένων ἐνδείκνυται τὸ τοῦ μονογενοῦς σημαινόμενον,

VLATS 1 τῶν παρὰ V: τῶν παρὰ τῶν S παρὰ τῶν A τῶν περὶ LT v 3 προθήσω S: προσθήσω VLAT v 8 ἡμῶν V 11 βλέπων γένεσιν v 17 ἐπὶ τοῦ θεοῦ V 18 γέννησιν VA 19 et 20 γένεσις et γένεσιν VLTS v sed cf. 22 20 ἔχει v 21 νοεῖται v 23 προσρήματι: πράγματι A ἑρμηνεύεται: ἑρμηνείας L 23—24 εἴ γε τις L 24 θεωρεῖται v 28 προϊόντων εἰς τὸ εἶναι v

οὐδὲν τῶν περὶ τὴν κάτω γέννησιν ὁρωμένων καὶ ἐπὶ τῆς
ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ νοεῖσθαι καταδεξόμεθα.
ἀλλὰ μὴν ἴδιον πάντων τῶν διὰ γεννήσεως ὑφεστηκότων τὸ
μὴ εἶναι πρὸ τῆς γεννήσεως· ἀλλότριον ἄρα τοῦτο τῆς τοῦ
μονογενοῦς ἰδιότητος ᾧ μηδὲν τοῦ τρόπου τῆς κοινῆς γεν-
νήσεως [εἴδους τὸ πεπλανημένον] προσεῖναι ἡ τοῦ μονο-
γενοῦς ἐπωνυμία μαρτύρεται. οὐκοῦν πιστωθήτω ὁ ὑλικὸς 46
οὗτος καὶ τῇ αἰσθήσει φίλος διὰ τοῦ ἑτέρου τῆς γεννήσεως
εἴδους τὸ πεπλανημένον τῶν ὑπολήψεων αὐτοῦ διορθώσασθαι.
τί γὰρ ἐρεῖς, ὅταν ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴν μύρου
ἀκούσῃς, ὅτι οὐκ ἦν τὸ ἀπαύγασμα πρὸ τῆς ἰδίας γεννή-
σεως; ἀλλ' ὅταν τοῦτο εἴπῃς, οὐδὲ τὴν δόξαν πάντως εἶναι
δώσεις οὔτε τὸ μύρον· οὐ γὰρ ἔστιν ἢ τυφλὴν ἐφ' ἑαυτῆς
καὶ ἀλαμπῆ ποτε νομισθῆναι τὴν δόξαν εἶναι ἢ τὸ μύρον
τῆς εὐπνοίας ἄγονον· ὥστε εἰ τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἦν, οὐδὲ
ἡ δόξα ἦν πάντως, καὶ τῆς ὀσμῆς μὴ οὔσης τὸ μηδὲ τὸ
μύρον εἶναι συναπεδείχθη. εἰ δὲ φοβεῖ τινα ταῦτα παρὰ τῆς 47
γραφῆς παραληφθέντα τὰ ὑποδείγματα ὡς οὐκ ἀκριβῶς τὸ
μεγαλεῖον τοῦ μονογενοῦς παριστῶντα διὰ τὸ μὴ ταὐτὸν εἶναι
τῷ ὑποκειμένῳ κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὸν ἀτμὸν τῷ μύρῳ ἢ
τὴν ἀκτῖνα τῷ ἡλίῳ, ὁ ἀληθινὸς λόγος διορθωσάσθω τὸν
φόβον ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν καὶ πάντα ὢν ὅσα ἐστὶν ἡ ἀρχὴ
καὶ τοῦ παντὸς προϋπάρχων, οὕτως ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ
Ἰωάννου βοήσαντος ὅτι καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν ὁ λόγος καὶ
θεὸς ἦν ὁ λόγος. εἰ οὖν θεὸς μὲν ὁ πατήρ, θεὸς δὲ καὶ 48 *788 M.*
ὁ υἱός, τίς ἔτι καταλείπεται πρὸς τὴν ἀκριβῆ τοῦ μονο-
γενοῦς θεολογίαν ἀμφιβολία, ὅταν τῇ μὲν τοῦ υἱοῦ ση-
μασίᾳ τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον γνωρίζηται, τῷ δὲ ἀπαυγά-

VLATS 1 γένεσιν V 2 καταδεξώμεθα L 5 τοῦ ante τῆς κοινῆς add. A 6 τοῦ πεπλανημένου A ex coniectura, verba εἴδους τὸ πεπλανημένον ex v. 9 illata sunt, delevi 10 τί γὰρ ἐρεῖς: ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς V v 12 οὐδὲ: οὐδὲν V v 16 πάντως ἦν V οὐκ οὔσης v 17 φοβεῖ v et ex φοβῇ corr. A: φοβῇ VLTS ταῦτα: τῶν VT 18 παραλειφθέντα ἡμῖν ὑποδειγμάτων V παραληφθέντων ὑποδειγμάτων (om. τὰ) T 19 παριστώντων VT 24—25 καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος in marg. add. A 25 καὶ om. VT 28 γνωρίζεται VL v τὸ δὲ L

σματι τὸ συναφές τε καὶ ἀδιάστατον, τῇ δὲ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ κατὰ τὸ ἴσον ἐφηρμοσμένῃ πατρί τε καὶ υἱῷ τὸ διὰ πάντων ὁμότιμον, ὁ δὲ χαρακτὴρ πάσῃ τῇ ὑποστάσει τοῦ πατρὸς ἐπιθεωρούμενος τὸ ἀνελλιπὲς τοῦ ἰδίου μεγέθους διασημαίνῃ, καὶ ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ τὴν διὰ πάντων καταμηνύῃ ταὐτότητα τῷ πάντα δεικνύειν ἐφ᾽ ἑαυτῆς, δι᾽ ὧν ἡ θεότης χαρακτηρίζεται.

49 Πάλιν τοίνυν προθῶμεν τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον. *οὐκ ἦν, φησί, πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως.* τίς οὗτός ἐστιν ὃν οὐκ εἶναι λέγει; εἰπάτω τὰ θεῖα ὀνόματα οἷς ὁ κατ᾽ Εὐνόμιόν ποτε μὴ ὢν ὀνομάζεται. οὐκοῦν φῶς ἐρεῖ καὶ μακαριότητα ζωήν τε καὶ ἀφθαρσίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν καὶ δύναμιν καὶ ἀλήθειαν καὶ τὰ τοιαῦτα. ὁ τοίνυν *πρὸ τῆς γεννήσεως* λέγων αὐτὸν *μὴ εἶναι* ἄντικρυς ταῦτα βοᾷ ὅτι οὐκ ἦν ἀλήθεια ὅτε ἐκεῖνος οὐκ ἦν, οὐκ ἦν ζωή, οὐκ ἦν φῶς, οὐκ ἦν δύναμις, οὐκ ἦν ἀφθαρσία, οὐκ ἄλλο τι τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων οὐδέν, καὶ τὸ ἔτι τούτων παραλογώτερον καὶ εἰς ἀσέβειαν

50 χαλεπώτερον, οὐκ ἦν ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν χαρακτήρ. ἐν γὰρ τῷ μὴ εἶναι λέγειν ἀπαύγασμα τὸ μηδὲ τὴν ἀπαυγάζουσαν δύναμιν εἶναι συγκατασκευάζεται πάντως, ὡς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν λύχνον ἐστὶν ὑποδείγματος. ὁ γὰρ τὴν αὐγὴν τοῦ λύχνου εἰπὼν τὸ καὶ λάμπειν τὸν λύχνον συνενεδείξατο, καὶ ὁ μὴ εἶναι τὴν αὐγὴν λέγων τὴν σβέσιν τοῦ φωτίζοντος συνεσήμανεν. ὥστε ὅταν ὁ υἱὸς μὴ εἶναι λέγηται, καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀνυπαρξία κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐκ τοῦ ἀκο-

51 λούθου διὰ τούτων κατασκευάζεται. εἰ γὰρ συνημμένως ἔχεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρ-

28 sq. Hebr. 1, 3 I. Cor. 1, 24

VLATS 1 καὶ ἀΐδιον V 2 ἐφηρμοσμένον L 4 πατρὸς: θεοῦ A ἐπιθεωρουμένῃ L v 5 διασημαίνει VLT v 6 καταμηνύει VLT v 7 θεότης: θέσις v 12—13 δικαιοσύνην τε καὶ ἁγιασμὸν AT (om. καὶ ante δικ.) 13 ἁγιασμὸν: ἀφθαρσίαν L 16 οὐκ ἦν ante ζωὴ om. LAT 17 post ἀφθαρσία add. οὐκ ἦν L ἦν ante τῶν add. v πρὸς τὸ κρεῖττον libri: haec verba in v glossemate ἐν θεῷ expulsa sunt 21 κατασκευάζεται T ὡς: πῶς v 23 τὸ om. A τὸ καὶ τὸ T συνεδείξατο L v 25 υἱὸς: κύριος VLT λέγεται L 26 κατ᾽ ἀνάγκην v 27 διὰ τούτων om. S v

τυρίαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ὁ τὸ ἕτερον τῶν συνημμένων μὴ εἶναι λέγων τῇ τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσει συνανεῖλε πάντως καὶ τὸ λειπόμενον· ὥστε τοῦ ἀπαυγάσματος μὴ ὄντος ὁμολογεῖσθαι μὴ εἶναι μηδὲ τὴν ἀπαυγάζουσαν φύσιν, καὶ τοῦ χαρακτῆρος μὴ ὑφεστῶτος μηδὲ τὴν χαρακτηριζομένην εἶναι ὑπόστασιν, σοφίας δὲ καὶ δυνάμεως θεοῦ μὴ οὔσης μηδὲ ἐκεῖνον πάντως εἶναι ὁμολογεῖσθαι τὸν δίχα σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ νοούμενον. εἰ οὖν 52
οὐκ ἦν ὁ μονογενὴς θεὸς πρὶν γενέσθαι, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν πάντως οὐδὲ ὁ πατήρ, οὗ ὁ υἱὸς δύναμίς ἐστι καὶ σοφία καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα· οὐ γὰρ ἔστιν ἐπινοῆσαι τῷ λόγῳ οὔτε ὑπόστασιν ἀχαρακτήριστον οὔτε ἀλαμπῆ δόξαν οὔτε ἄσοφον θεόν, οὐκ ἄχειρα δημιουργόν, οὐκ ἄλογον ἀρχήν, οὐκ ἄπαιδα πατέρα, ἀλλὰ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπί τε τῶν ὁμολογούντων καὶ ἐπὶ τῶν ἀθετούντων [καὶ] ἀλλήλοις συναναφαίνεται καὶ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσεως καὶ τὸ συνημμένον συναφανίζεται. ἐπειδὴ τοίνυν κατασκευάζεται παρ' αὐτῶν τὸ μὴ εἶναι τὸν 53
υἱὸν πρὸ τοῦ γενέσθαι ὅ ἐστιν ἀπαύγασμα δόξης, ἡ δὲ ἀκο- *789 M.*
λουθία συναναιρεῖ τῇ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀνυπαρξίᾳ καὶ τὴν τῆς δόξης ἀϊδιότητα, δόξα δὲ ὁ πατήρ, ὅθεν τὸ μονογενὲς φῶς ἀπηυγάσθη, νοησάτωσαν οἱ περιττοὶ τὴν σοφίαν ὅτι σύμμαχοι τῶν Ἐπικουρείων δογμάτων ἀναπεφήνασιν, ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τὴν ἀθεΐαν πρεσβεύοντες. διπλῆς 54
τοίνυν κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἀτοπίας ἀναφανείσης, ἢ καθόλου μὴ εἶναι τὸν θεὸν λέγειν ἢ μὴ ἀνάρχως εἶναι, ἑλέσθωσαν τὸ δοκοῦν ἐκ τῶν φανέντων, ἢ ἄθεοι λέγεσθαι ἢ

VLATS 4 ἀπαυγάσματος A v: ἀπαυγάζοντος VLTS (confusum cum ὄντος?) 8 ἐκεῖνο V 11 τοῦ θεοῦ δύναμις sed expunxit τοῦ L θεοῦ alterum sscr. A 12 verba ab οὐκ ἦν πάντως usque ad 13—14 ἀπαύγασμα om. VT sed in T manus eadem quae fol. 233r—258v scripsit signo adposito supra col. prim. haec verba supplevit 17 ὁμολογησάντων L ἐπὶ post καὶ om. V 18 καὶ del. Harder 23—24 μονογενές ἐστι φῶς ἀπαυγασθὲν VT σοφίαν: διάνοιαν VT 25 ἐν: καὶ v 28 ἀνάρχως μὴ S

μηκέτι ἄναρχον εἶναι τῷ πατρὶ τὴν ζωὴν λέγειν. ἀλλὰ μὴν φεύγειν εἰκὸς αὐτοὺς τὸ ἀθέους νομίζεσθαι· οὐκοῦν λείπεται τὸ μὴ εἶναι ἀΐδιον τὸν θεὸν κατασκευάζειν. εἰ δὲ τοῦτο ἡ τῶν ἀποδειχθέντων ἀκολουθία συναναγκάζει, ποῦ αἱ ποικίλαι καὶ εὔστροφοι τῶν ὀνομάτων ἀντιστροφαί; ποῦ ἡ ἀμήχανος τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκη διὰ τῆς τοῦ ἀγεννήτου πρὸς τὸ γεννητὸν διαστολῆς τὰς γραώδεις ἀκοὰς περικομποῦσα;

55 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. καλῶς δ' ἂν ἔχοι μηδὲ τὸ ἐφεξῆς παριδεῖν ἀνεξέταστον· σιωπάσθω δὲ τὰ διὰ μέσου παίγνια, οἷς ὁ δεινὸς οὗτος ῥήτωρ μειρακιωδῶς ἐναβρύνεται εἴτε παίζων εἴτε σπουδάζων ἐν ταῖς καθ' ἡμῶν λοιδορίαις, ὡς διὰ τούτου κρείττων κατὰ τὸν λόγον ἐσόμενος. οὐ γὰρ δὴ βιάσεταί τις ἡμᾶς ἢ τοῖς λοξοῖς τὰ ὄμματα συνδιαστρέφειν τὰς ὄψεις ἢ τοῖς ὑπὸ δαιμονίας νόσου παραπεπληγόσι συνδιαστρεβλοῦσθαι καὶ συνεξάλλεσθαι καὶ συγκαταπίπτειν τῷ σώματι. ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐλεήσομεν,
56 ἡμεῖς δὲ τοῦ καθεστηκότος οὐκ ἐκστησόμεθα. φησὶ τοίνυν στρέψας πρὸς τὸν διδάσκαλον ἡμῶν τὸν ἐν τῷ πράγματι λόγον, ὡς δὴ κατὰ πρόσωπον τὴν μάχην ποιούμενος ὅτι τοῖς ἰδίοις ἁλώσῃ πτεροῖς. ἐκείνου γὰρ εἰρηκότος τὸ καλὸν ἀεὶ παρεῖναι τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ, καλὸν δὲ τὸ τοιούτου παιδὸς εἶναι πατέρα· οὐκοῦν μηδέποτε τὸ καλὸν ἀπεῖναι αὐτοῦ μηδὲ ἄνευ υἱοῦ τὸν πατέρα θελῆσαι εἶναι, θελήσαντα δὲ μὴ ἀδυνατῆσαι, δυνάμενον δὲ καὶ βουλόμενον ἐν τῷ κατὰ γνώμην εἶναι καὶ ἀεὶ ἔχειν τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἀεὶ θέλειν τὸ ἀγαθόν (πρὸς τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν εἰρημένων βλέπει), ταῦτα προδιασύρας

21 sq. Bas. c. Eun. l. II p. 593 A—B

VLATS 1 ζωὴν: οὐσίαν VS v 1—2 ἀλλὰ μὴ VLT 2 εἰκὸς om. VT αὐτοὺς εἰκὸς S 3 λείπεται A: λείπονται VLTS v 5 ἄστροφοι v 7 γραώδεις: τραγώδεις S 8 περικομποῦσα: περιβομβοῦσα S v 9 ἔχει v 10 δὲ om. A 14 βιάζεται sed σ supra ζ add. L 15—16 πεπληγόσι A 16 καὶ ante συνεξάλλεσθαι om. v 17 ἐλεήσωμεν S 18 οὐ ante τοῦ add. V man. alt. 20 ὡς δεῖ L 21 ἁλώσει L 22—23 τὸ τοῦ τοιούτου S 24 εἶναι om. v 28 ἡμῖν V om. A

ὁ Εὐνόμιος ἐκ τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐπεισαχθεῖσαν τοιαύτην
τινὰ ῥῆσιν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν εἰρημένων προβάλλεται καί
φησι· τίς γενήσῃ λέγοντός τινος τῶν τοῖς τοι- 57
ούτοις λόγοις ἐμμεμελετηκότων, ὡς εἴπερ τὸ
δημιουργεῖν καλὸν καὶ θεῷ πρέπον, πῶς οὐκ
ἀνάρχως αὐτῷ τὸ καλὸν καὶ πρέπον παρῆν,
εἴπερ ἄναρχος ὁ θεός; καὶ ταῦτα μήτε ἀγνοίας
κωλυούσης μήτε ἀσθενείας ἐμποδιζούσης ἢ
πρὸς τὸ δημιουργεῖν ἡλικίας καὶ ὅσα συμφο-
ρήσας κακῶς σεαυτοῦ κατέχεας· οὐ γὰρ δὴ
τοῦ θεοῦ θέμις εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατὸν αὐτὸν
τὸν διδάσκαλον πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἀποκρίνασθαι, ἔδειξεν ἂν
τῷ Εὐνομίῳ „τίς ἂν ἐγένετο“, καθὼς οὗτος ἠρώτησε,
διὰ τῆς θεοπαιδεύτου γλώττης τό τε θεῖον ἐκκαλύπτων
μυστήριον καὶ μαστίζων τοῖς ἐλέγχοις τοὺς τῆς ἀπάτης
προστάτας, ὥστε φανερὸν γενέσθαι πᾶσιν, ὅσον τὸ μέσον *792 M.*
ἐστὶ [μεταξὺ] διακόνου μυστηρίων Χριστοῦ καὶ μίμου γελοίων
ἢ ποιητοῦ καινῶν τε καὶ ἀλλοκότων δογμάτων. ἐπεὶ δὲ ὁ 58
μέν, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀποθανὼν τῷ θεῷ λαλεῖ,
ὁ δὲ ὡς οὐκ ὄντος τοῦ ἀντεροῦντος τοιαῦτα προβάλλει, κἂν
μὴ τὸ ἴσον ἡ παρ᾽ ἡμῶν ἀπόκρισις ἔχῃ ὡς πρὸς τὴν τοῦ
μεγάλου Βασιλείου φωνήν, πλὴν ἐν παρρησίᾳ ταῦτα πρὸς
τὸν ἐρωτήσαντα φήσομεν, ὅτι μαρτυρία τοῦ ἀληθεύειν ἡμᾶς
ἐν οἷς τὸ δόγμα τῆς ἀσεβείας ἐλέγχομεν ὁ σὸς γίνεται
λόγος ὁ ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν ἡμετέρων προφερόμενος λόγων.
οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τοσοῦτον ἡμεῖς αἰτιώμεθα ἢ τὸ μηδὲν 59
οἴεσθαι διαφέρειν ὑμᾶς τοῦ κοινοῦ τῆς κτίσεως τὸν δεσπότην

19 I. Cor. 14, 2

VLATS 1 ἐπεισαχθέντα VLTS v 1—2 τινα τοιαύτην A
2 προβάλλεται: προτείνεται VT 3 τίς γενήσῃ S v: om. VT in lac., sed T exhibet τίς ο . . . τίς συνήσει LA (in margine γρ. καὶ τίς γενήσῃ A)
4 λόγοις om. V ὥσπερ εἴπερ v 5 πρέπον θεῷ v 6 ἀνάρχῳ v
10 ἑαυτοῦ A σεαυτῷ v κατέχεεν A 13 οὗτος om. V 17 μεταξὺ delevi, ante μέσον add. V v. l. cf. 200, 17; 197, 14 διακόνων A γελοίου v 19 καθά φησιν T 20 τὰ τοσαῦτα AS 21 ἔχει L
22 παρρησίᾳ: παρόντι v 23 ἐρωτήσοντα V 25 φερόμενος A
26 οὐδὲ correxi: οὔτε τι om. L 27 ἡμᾶς LS v 27—196, 1 τὸν δεσπότην τῆς κτίσεως om. V

τῆς κτίσεως, καὶ τὸ παρ᾽ ὑμῶν προτεινόμενον κατασκευή ἐστιν ὧν ἡμεῖς αἰτιώμεθα. εἰ γὰρ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως βλέπεις, τοῦτο δεῖ ἐφαρμόζειν καὶ τῷ μονογενεῖ θεῷ, πέρας ἔχει τὸ παρ᾽ ἡμῶν σπουδαζόμενον· ἀπελήλεγκται γὰρ διὰ τῶν σῶν λόγων τὸ ἄτοπον καὶ πᾶσι γέγονε καταφανές, ὅτι τε ἡμεῖς ἐν ἀληθείᾳ τὸν λόγον εὐθύνομεν καὶ ὅτι σοὶ ἡ περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ὑπόληψις τοιαύτη ἐστὶν οἵα καὶ περὶ τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων.

60 Περὶ τίνος ἡ ἀμφισβήτησις ἦν; οὐ περὶ τοῦ μονο-
γενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ πάσης τῆς κτίσεως,
εἴτε ἀεὶ ἦν εἴτε ὕστερον τῷ πατρὶ προσεγένετο; τί οὖν περὶ
τούτου φησὶν ἡ τοῦ διδασκάλου φωνή; ὅτι τὸ τῇ φύσει
καλὸν οὐκ εὐαγές ἐστι μὴ ἀεὶ ἐν τῷ θεῷ πιστεύειν εἶναι.
μηδὲ γὰρ αἰτίαν ὁρᾶν τινα, καθ᾽ ἣν εἰκός ἐστι τὸ ἀγαθὸν
τῷ ἀγαθῷ μὴ παρεῖναι, μήτε κατὰ δυνάμεως ἔλλειψιν μήτε
κατὰ τὴν τῆς βουλῆς ἀτονίαν. τί πρὸς ταῦτά φησιν ὁ
τοῖς εἰρημένοις μαχόμενος; ὅτι ἐὰν τὸν θεὸν λόγον δῷς ἐξ
ἀϊδίου πιστεύεσθαι, καὶ περὶ τῶν δημιουργημάτων τὸ ἴσον
61 δώσεις. ὢ πῶς οἶδε διακρίνειν τῷ λόγῳ δημιουργημάτων
φύσιν καὶ θείαν μεγαλειότητα, πῶς ἐπίσταται περὶ ἑκατέρου
τὰ πρόσφορα, ὅσα τε περὶ τοῦ θεοῦ καὶ ὅσα περὶ τῆς κτί-
σεως εὐσεβές ἐστιν οἴεσθαι. *εἰ ὁ δημιουργός*, φησίν,
ἀπὸ χρόνου τῆς δημιουργίας ἄρχεται· οὐ γὰρ
ἄλλῳ τινὶ τὴν τῶν γεγονότων ἀρχὴν ἔστι σημειώσασθαι, μὴ
ἐν τῷ ἰδίῳ διαστήματι τοῦ χρόνου τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη
62 τοῖς γινομένοις ὁρίζοντος. διὰ τοῦτό φησι δεῖν καὶ τὸν
ποιητὴν τῶν χρόνων ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἀρχῆς τοῦ εἶναι ἄρ-
ξασθαι. ἀλλ᾽ ἡ μὲν κτίσις ἀρχὴν τοὺς αἰῶνας ἔχει, τοῦ
δὲ ποιητοῦ τῶν αἰώνων ποίαν ἐπινοήσεις ἀρχήν; εἰ μὲν

VLATS 1 παρ᾽ ἡμῶν A προτενόμενον V 1—2 κατασκευή ἐστιν ὧν: κατὰ τοῦ μονογενοῦς v 3 δεῖ A: δεῖν VLAT δεῖν οἴει e coni. S 4 ἀπελήλεκται S 6 τε om. A ἐν om. V
9 περί τινος scr. et cum verbis antecedentibus in unum contrahunt v
9—10 μονογενὲς V 10 τῆς om. S 12 τῇ om. V 16 ἀγονίαν v
21 τε om. VT τοῦ om. A 22 εὐσεβῶς v 23 ἀπὸ τοῦ χρόνου v
28 verba ab ἡ μὲν usque ad ἔχει in ras. V

γὰρ τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τις λέγοι, ὁ πατήρ ἐστιν ἐκεῖ τὸ δηλούμενον, ᾧ συνημμένως καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ ὁμολογία συναναδείκνυται, καὶ οὐκ ἔστι τὸν ἐν τῷ πατρὶ ὄντα, καθώς φησιν ὁ κύριος, ἀπό τινος σημείου τοῦ ἐν αὐτῷ εἶναι ἄρξασθαι. εἰ δὲ ἄλλην τις ἀρχὴν παρ᾽ ἐκείνην λέγοι, εἰπάτω τὸ ὄνομα ᾧ σημειοῦται τὴν τοιαύτην ἀρχήν, μηδενὸς καταλαμβανομένου πρὸ τῆς τῶν αἰώνων συστάσεως. οὐκοῦν **63** οὐδὲν ἡμᾶς παρακινήσει τῆς εὐσεβοῦς περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ὑπολήψεως ὁ τοιοῦτος λόγος, κἂν ἐπικροτῶσιν αἱ γρᾶες ὡς ἰσχυρῷ τῷ προβλήματι. μένομεν γὰρ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένων ἐρηρεισμένον ἔχοντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας τὸν λόγον ὅτι, ὅσα περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ λέγειν *793 M.* ὁ τῆς εὐσεβείας ὑποτίθεται λόγος, οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὴν κτίσιν τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ πολλῷ τῷ μέσῳ διώρισται τοῦ τε πάντα πεποιηκότος καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ τὰ γνωρίσματα. εἰ μὲν οὖν ἐν ἑτέροις τισὶν εἶχέ τινα κοινωνίαν ὁ υἱὸς πρὸς τὴν κτίσιν, ἔδει πάντως μηδὲ κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον παρηλλάχθαι λέγειν· εἰ δὲ ἄμοιρος ἡ κτίσις τῶν **64** τοιούτων ἐστὶ τῶν ὅσα περὶ τὸν υἱὸν μεμαθήκαμεν, ἀναγκαῖον πάντως μηδὲ κατὰ τοῦτο λέγειν τὴν κοινωνίαν ἔχειν. οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ κτίσις οὔτε πρὸς τὸν θεὸν ἦν οὔτε θεὸς ἦν, οὐ ζωή, οὐ φῶς, οὐκ ἀνάστασις, οὐ τὰ λοιπὰ τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων οἷον ἀλήθεια, δικαιοσύνη, ἁγιασμός, κριτὴς δίκαιος, ποιητὴς τοῦ παντός, ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ᾽ αἰῶνα καὶ ἔτι, οὐκ ἀπαύγασμα δόξης ἡ κτίσις, οὐ χαρακτὴρ ὑποστάσεως, οὐκ ἀγαθότητος εἰκών, οὐ χάρις, οὐ δύναμις, οὐκ ἀλήθεια, οὐ σωτηρία, οὐκ ἀπολύτρωσις, οὐδέ τι τοιοῦτον ὅλως τῶν εἰς δόξαν τοῦ μονογενοῦς παρὰ τῆς γραφῆς λεγομένων οὐδὲν ἐπὶ τῆς κτίσεως οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται, ἵνα τὰς ὑψηλο-

4 Joh. 10, 38 al.

VLATS 1 λέγῃ v ὁ πατήρ: ὅπερ v ἐκεῖ: ἐκεῖνο ATS v 2 τοῦ υἱοῦ ἡ ὁμολογία V 3—4 καθά φησιν T 4 τοῦ ἐν αὐτῷ εἶναι: χρονικοῦ v (verba ἐν αὐτῷ εἶναι in fine paginae mutilae desunt in S qui tamen praebet τοῦ) 5 λέγει v 7 τῶν om. A 10 ἰσχυρὸν VLT 22 οὔτε ζωὴ T 24 τοῦ om. VLT

τέρας παρῶμεν φωνάς, τὸ Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ Οὐδεὶς
65 οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ. εἰ μὲν οὖν εἶχε τὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα προσμαρτυρεῖν ὁ λόγος τῇ κτίσει, καλῶς ἂν τὸ περὶ ταύτην θεωρούμενον καὶ ταῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεσιν ἐφαρμόζειν ᾤετο δεῖν, ἐκ τῶν ὁμοφύλων πρὸς τὸ συγγενὲς γινομένης τῆς παραθέσεως· εἰ δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα νοήματά τε καὶ ὀνόματα πρὸς μὲν τὸν πατέρα τὴν κοινωνίαν ἔχει, τῆς δὲ περὶ τὴν κτίσιν ὑπονοίας ὑπέρκειται, ἆρ' οὐ καταδύσεται ὑπ' αἰσχύνης ὁ σοφὸς καὶ ἀγχίνους διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων φυσιολογῶν τὸν τῆς κτίσεως κύριον, οὔπω συνεὶς ὅτι ἄλλα <τῆς θείας φύσεως καὶ ἄλλα> τῆς κτίσεώς ἐστι τὰ γνωρίσματα.

66 Τῶν γὰρ ὄντων πάντων ἡ ἀνωτάτω διαίρεσις εἰς τὸ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὴν τομὴν ἔχει, τὸ μὲν ὡς αἴτιον τοῦ γεγονότος, τὸ δὲ ὡς ἐκεῖθεν γενόμενον. διῃρημένης τοίνυν τῆς τε κτιστῆς φύσεως καὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ οὐδεμίαν ἐπιμειξίαν ἐχούσης κατὰ τὰς γνωριστικὰς ἰδιότητας, ἀνάγκη πᾶσα μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ἑκατέραν νοεῖν μηδὲ τὰ αὐτὰ γνωρίσματα τῶν διεστηκότων κατὰ τὸν τῆς
67 φύσεως λόγον ἀναζητεῖν. τῆς τοίνυν ἐν τῇ κτίσει φύσεως, καθώς φησί που τῆς παναρέτου σοφίας ὁ λόγος, ἀρχήν τε καὶ τέλος καὶ μεσότητα χρόνων ἐφ' ἑαυτῆς δεικνυούσης καὶ πᾶσι συμπαρατεινομένης τοῖς χρονικοῖς διαστήμασι, ταύτην τὴν ἰδιότητα οἷόν τινα χαρακτῆρα τοῦ ὑποκειμένου λαμβάνομεν ἐν τῷ πάντως καὶ ἀρχὴν αὐτοῦ τινα τῆς συστάσεως βλέπειν καὶ πρὸς τὸ μέσον ὁρᾶν καὶ πρὸς τὸ πέρας ταῖς ἐλπίσι συμπαρατείνεσθαι. μεμαθήκαμεν γὰρ ὅτι οὔτε ἐξ ἀϊδίου ἦν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ οὔτε εἰς τὸ

1 Joh. 10, 38 al. 2 Joh. 14, 9 Matth. 11, 27
22 Sap. Sal. 7, 18

VLATS 1 παρῶμεν: παρίστημι v 3 εἶδε v 6 ἐφαρμόζειν om. VLT 10 καταδύεται LAS v 11 φυσιολογῶν: θεολογῶν VLT τὸν om. T v 12 τῆς om. L συνεὶς S: συνιεὶς VLAT v 12—13 supplevi 13 εἰσι VT τὰ ante γνωρίσματα sscr. A 18 ἐπιμιξίαν corr. ex -ιας L γνωστικὰς ATS 22 που om. v τε om. AS v 24 συμπαρατεινομένοις V 25 ἐνυποκειμένου T

ἀΐδιον ἔσται, ὡς ἐκ τούτου δῆλον εἶναι ὅτι καὶ ἀπὸ ἀρχῆς
τινος τὰ ὄντα ἤρξατο καὶ εἴς τι πάντως καταλήξει πέρας.
ἡ δὲ θεία φύσις κατ' οὐδὲν μέρος περατουμένη, ἀλλὰ πανταχόθεν 796 M.
[ἐν] τῷ ἀορίστῳ πάντα περασμὸν διαβαίνουσα πόρρωθέν
ἐστι τῶν ἐπὶ τῆς κτίσεως εὑρισκομένων σημείων. ἡ 68
γὰρ ἀδιάστατος καὶ ἄποσος καὶ ἀπερίγραπτος δύναμις ἐν
ἑαυτῇ τοὺς αἰῶνας καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις ἔχουσα κτίσιν
καὶ πανταχόθεν τῆς τῶν αἰώνων ἀπειρίας τῇ ἀϊδιότητι τῆς
ἰδίας ὑπερεκπίπτουσα φύσεως ἢ οὐδὲν ἔχει σημεῖον τὸ
καταμηνύον τὴν φύσιν ἢ ἄλλο τι πάντως καὶ οὐχ ὅπερ ἡ
κτίσις ἔχει. ἐπεὶ οὖν ἴδιον τῆς κτίσεως τὸ ἀρχὴν ἔχειν,
ἀλλότριον ἂν εἴη τῆς ἀκτίστου φύσεως τὸ τῆς κτίσεως ἴδιον.
εἰ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῆς κτίσεως καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς
ὕπαρξιν ἔκ τινος καταλαμβανομένης ἀρχῆς ὑποτίθεσθαί τις
ἀξιώσειε, κατ' ἀνάγκην πάντως καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀκολουθίαν
τῷ περὶ τοῦ υἱοῦ λόγῳ συνεφαρμόσει. οὐ γὰρ ἔστι 69
τῆς ἀρχῆς δοθείσης μὴ συνομολογῆσαι καὶ τὸ ἑπόμενον.
ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἄνθρωπον εἶναι δοίη τινά, πάντα τὰ τῆς
φύσεως ἴδια τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ συνήρτησε, καὶ ζῷον αὐτὸν
καὶ λογικὸν εἶναι λέγων καὶ εἴ τι ἄλλο νοεῖται περὶ τὸν
ἄνθρωπον, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἰ ἕν τι τῶν περὶ τὴν
κτίσιν ἰδιωμάτων ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας κατανοήσαιμεν,
οὐκέτ' ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸν λοιπὸν κατάλογον τῶν ἐπ' αὐτῆς
θεωρουμένων μὴ ἐφαρμόσαι τῇ ἀκηράτῳ φύσει· ἡ γὰρ
ἀρχὴ βιαίως τε καὶ ἀναγκαίως τὸ μεθ' ἑαυτὴν ἀκόλουθον
ἐπιζητήσει. ἡ γὰρ οὕτω νοουμένη ἀρχὴ τῶν μετ' αὐτήν 70
ἐστιν ἀρχή, ὥστε εἰ ἐκεῖνα εἴη, καὶ ταύτην εἶναι, εἰ δὲ
ἀναιροῖτο τὰ συνημμένα, μηδὲ τὸ προηγούμενον μένειν. τῆς

VLATS 2 εἴρξατο L   3 περατουμένη: παραιτουμένη V (παραι in ras.) παρατουμένη sscr. ε L   4 ἐν delevi   πειρασμὸν L   πᾶν πέρας v   7 ἔχουσαν T   10 οὐχ om. V   13 τῆς ante κτίσεως om. v   14 ἀναλαμβανομένης V   15 πάντως καὶ: πάντα κατὰ v   16 τοῦ υἱοῦ: τούτου v   17 τῇ ἀρχῇ om. δοθείσης A   18 ὡς γὰρ T   τινά, πάντα: τὸν v   19 ἴδια AS: ἰδίᾳ VLT διὰ v   τῆς ὁμολογίας ταύτης v   συνήρτησε: συνετήρησε A ad argumenti conformationem cf. p. 203, 1—2   23 τὸν λοιπὸν κατάλογον: τὸν λόγον v

τοίνυν σοφίας καὶ μεσότητα καὶ τέλος τῇ ἀρχῇ προστι-
θείσης, εἰ λάβοιμεν ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς φύσεως ἀρχήν
τινα ἀπό τινος σημείου ὁριζομένην τῆς ὑποστάσεως, καθὼς
δογματίζει ἡ αἵρεσις, οὐ συγχωρήσει πάντως ἡ σοφία μὴ
71 καὶ τὸ πέρας καὶ τὸ μέσον τῇ ἀρχῇ συναρτῆσαι. εἰ δὲ
τοῦτο γένοιτο, εὑρεθήσεται ἡμῖν ὁ θεολόγος θνητὸν τοῖς
ἐπιχειρήμασιν ἀποδεικνύων τὸ θεῖον. εἰ γὰρ τῇ ἀρχῇ τὸ
τέλος κατὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον ἀναγκαίως ἐφέπεται
καὶ τὸ μέσον ἐνθεωρεῖται τοῖς πέρασιν, ὁ τὸ ἓν δοὺς τῇ
δυνάμει καὶ τὰ ἄλλα συγκατεσκεύασε, μέτρα καὶ πέρας
ζωῆς ὁρίζων τῇ ἀορίστῳ φύσει. εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβές τε καὶ
ἄτοπον, τῆς ἴσης ἢ καὶ μείζονος ἄξιον κατηγορίας ἐστὶ τὸ
ἀρχὴν δοῦναι τῷ λόγῳ τῷ εἰς ἀσέβειαν λήγοντι· ἀρχὴ δὲ
τῆς τοιαύτης ἀτοπίας ἐφάνη τὸ ἐν ἀρχῇ τινι περιγεγραμ-
72 μένην τοῦ υἱοῦ τὴν ζωὴν νομίσαι. ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ
μεταθήσονται πρὸς τὸν ὑγιαίνοντα λόγον ὑπὸ τῶν εἰρη-
μένων ἀναγκαζόμενοι καὶ τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι τὸν ἐξ
ἐκείνου συνθεωρήσουσιν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο βούλοιντο, καθ'
ἑκάτερον περατώσουσι τοῦ υἱοῦ τὸ ἀΐδιον, τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ
τέλει τὸ ἄπειρον αὐτοῦ τῆς ζωῆς εἰς τὸ ἀνύπαρκτον ἄγοντες.
73 εἰ δὲ ἀτελεύτητος καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις
καὶ οὐδὲν κωλύεται εἰς τὸ ἀΐδιον προϊέναι διὰ τοῦ καὶ
κτιστὴ εἶναι καὶ ἀπό τινος τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως ἐσχη-
κέναι, ὡς διὰ τούτου δύνασθαι ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ
797 M. ἴσον τοὺς ὑπεναντίους εἰπεῖν, ὡς μήτε ἐξ ἀϊδίου ὄντος καὶ
εἰς τὸ ἀτελεύτητον παρατείνοντος, ὁ ταῦτα προφέρων κἀ-
κεῖνο λογιζέσθω, ὅσῳ <τῷ> μεταξὺ τῆς κτίσεως ἡ θεότης
74 διέστηκε τοῖς ἰδιώμασι. τῆς μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τὸ
ἀνενδεὲς παντὸς τοῦ κατὰ τὸ ἀγαθὸν θεωρουμένου νοή-
ματος, ἡ δὲ κτίσις ἐκ μετοχῆς τοῦ βελτίονος ἐν τῷ καλῷ

VLATS 1—2 προτιθείσης v 6 θεολόγος: θεῖος λόγος A 11 τῇ ἀορίστῳ ὁρίζων V 13 τῷ ἀσέβειαν λέγοντι v 14—15 περιγεγραμμένη A 15 δυεῖν VL 16 μεταμαθήσονται L 18 συνθεωρήσωσι V 22 διὰ τῶν sed τοῦ sscr. L 23 κτιστὴ correxi: κτιστὴν libri v 24 τοῦ χριστοῦ: τούτῳ V τοῦ υἱοῦ T 26—27 κἀκεῖνα VLAS v 27 ὅσῳ A: ὅσον VLTS v τῷ addidi cf. p. 195, 16; 197, 14; I 391, 9 28 ἕστηκε v

γίνεται, ἥτις οὐ μόνον τοῦ εἶναι ἤρξατο, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν τῷ καλῷ εἶναι πάντοτε διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπαυξήσεως ἐν τῷ ἄρχεσθαι καταλαμβάνεται. διότι οὐδέποτε ἐπὶ τοῦ κατειλημμένου ἵσταται, ἀλλὰ πᾶν τὸ κτισθὲν διὰ τῆς μετουσίας ἀρχὴ τῆς πρὸς τὸ μεῖζον ἀνόδου γίνεται καὶ κατὰ τὴν Παύλου φωνὴν οὐδέποτε παύεται τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινομένη καὶ λήθην ποιουμένη τῶν ὄπισθεν.

Ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν θεότης αὐτοζωή ἐστι, θεὸς δὲ ὁ 75
μονογενὴς θεὸς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ πᾶν εἴ τι ὑψηλὸν καὶ θεοπρεπές ἐστι νόημα, ἡ δὲ κτίσις ἐκεῖθεν τῶν ἀγαθῶν λαμβάνει τὴν χορηγίαν, φανερὸν ἐκ τούτων ἂν εἴη ὅτι εἴπερ μετέχουσα τῆς ζωῆς ἐν τῷ ζῆν ἐστι, καὶ εἰ παύσαιτο τῆς μετουσίας, καὶ τοῦ ἐν τῷ ζῆν εἶναι παύσεται πάντως. εἰ μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ταῦτα λέγειν τολμῶσιν, ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀληθές ἐστι λέγειν, καὶ τοῦτο μετὰ πάντων λεγέτωσαν, ὅτι ὁμοίως τῇ κτίσει καὶ τοῦ εἶναι ἄρχεται καὶ ἐν τῷ ζῆν καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν ψυχῶν διαμένει. εἰ δὲ ὁ μὲν αὐτοζωή ἐστι καὶ τοῦ ἐπείσακτον ἔχειν ἐν 76
ἑαυτῷ τὴν ζωὴν οὐ προσδέεται, τὰ δὲ ἄλλα πάντα οὐχὶ ζωή ἐστιν, ἀλλὰ μεθεκτικὰ τῆς ζωῆς γίνεται, τίς ἀνάγκη διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει βλεπομένων παραγράφεσθαι τοῦ υἱοῦ τὸ ἀΐδιον; τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ὡσαύτως κατὰ τὴν φύσιν ἔχον ἀπαράδεκτόν ἐστι τοῦ ἐναντίου καὶ τῆς πρὸς τὸ ἕτερον μεταβολῆς ἀνεπίδεκτον· οἷς δὲ ἡ φύσις μεθόριος, τούτοις ἐπαμφοτερίζει πρὸς ἑκάτερον ἡ ῥοπή, κατ᾽ ἐξουσίαν τοῖς κατὰ γνώμην προσκλινομένη. εἰ οὖν ἡ ὄντως ζωὴ ἐν τῇ θείᾳ τε καὶ ὑπερκειμένῃ θεωρεῖται φύσει, ἡ ἀπόπτωσις ταύτης πρὸς τὸ ἀντικείμενον πάντως κατὰ τὸ εἰκὸς καταλήξει. πολύσημος δὲ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἡ ἔννοια 77
καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν νοουμένη τρόπον. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σαρκὸς ἡ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων ἐνέργειά τε καὶ κί-

6 Phil. 3, 14

VLATS 1 καὶ τοῦ: τοῦ καὶ L τοῦ om. A 2 καλῶς VLT 5 ἐπανόδου T καὶ om. T 6 τοῦ παύλου V 10 ἐστι καὶ θεοπρεπὲς VT κτῆσις V 12 ἐστὶν ἐν τῷ ζῆν V 14 οὖν om. A 19 προσδέχεται VLT 21 τοῦ υἱοῦ: τῷ μονογενεῖ v 26 προσκλινομένη libri (κλ in ras. S): προσκινουμένοις v

νησις ζωὴ λέγεται καὶ τὸ ἔμπαλιν ἡ σβέσις αὐτῶν καὶ διάλυσις θάνατος ὀνομάζεται· ἐπὶ δὲ τῆς νοερᾶς φύσεως ἡ πρὸς τὸ θεῖον οἰκείωσις ἡ ἀληθής ἐστι ζωὴ καὶ ἡ τούτου ἀπόπτωσις θάνατον ἔχει τὸ ὄνομα. διὸ καὶ τὸ ἀρχέγονον κακὸν ὁ διάβολος καὶ θάνατος λέγεται καὶ εὑρετὴς θανάτου, ἀλλὰ καὶ κράτος ἔχειν θανάτου παρὰ τοῦ ἀπο-
78 στόλου λέγεται. οὐκοῦν διπλῆς, καθὼς εἴρηται, τῆς τοῦ θανάτου σημασίας ἐκ τῶν γραφῶν νοουμένης, ὁ μὲν ἀληθῶς ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος μόνος ἔχει τὴν ἀθανασίαν καὶ φῶς οἰκεῖ τῷ ζόφῳ τῆς κακίας ἀπρόσιτόν τε καὶ ἀπροσπέλαστον· ὅσα δὲ τοῦ θανάτου μετέχει, τῆς ἀθανασίας διὰ τῆς ἐπὶ τὸ ἐναντίον ῥοπῆς πόρρω γινόμενα
800 M. *** εἰ δὲ ἀπορρυείη τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, δέξαιτο ἂν τῷ τρεπτῷ τῆς φύσεως τὴν κοινωνίαν τοῦ χείρονος, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θάνατος, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸν
79 σωματικὸν θάνατον ἔχων. ὡς γὰρ ἐνταῦθα τῶν τῆς φύσεως ἐνεργημάτων ἡ σβέσις θάνατος κέκληται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς νοερᾶς οὐσίας ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀκινησία θάνατός ἐστι καὶ ζωῆς ἀναχώρησις· ὡς μὴ ἀντιπίπτειν τῷ λόγῳ τῷ τὴν αἱρετικὴν ἀτοπίαν ἐλέγχοντι τὸ περὶ τὴν ἀσώματον κτίσιν νοούμενον. ὁ γὰρ κατάλληλος τῇ νοερᾷ φύσει θάνατος τουτέστιν ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοῦ, ὃν ζωὴν ὀνομάζομεν, οὐδὲ ταύτης τῆς φύσεως τῇ δυνάμει κεχώρισται. ἡ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάροδος τὸ τρεπτὸν καταμηνύει τῆς φύσεως. ᾧ δὲ συγγενὴς ἡ ἀλλοίωσις, τοῦτο χάριτι τοῦ ἐνισχύοντος τῆς τοῦ ἐναντίου μετουσίας ἀπείργεται, οὐχὶ δυνάμει τῆς ἰδίας φύσεως ἐν τῷ ἀγαθῷ μένει· τὸ δὲ τοι-
80 οῦτον οὐκ ἀΐδιον. εἰ οὖν καὶ ἀληθεύει λέγων μὴ δεῖν διὰ τῶν αὐτῶν τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν κτιστὴν φύσιν ἀναλογίζεσθαι μηδὲ διά τινος ἀρχῆς περιγράφειν τοῦ υἱοῦ τὸ

6 Hebr. 2, 14 10 I. Tim. 6, 16

VLATS 1 λέγεται: εἴρηται VT 3—4 τούτου: ταύτης S 6 ἀλλὰ om. T 7 καθὼς: καθὰ T διπλῶς εἴρηται V (om. καθὼς) 13 lacunam statui ἀπορρυείη scripsi: ἀπορρυῇ ATS v ἀπορρυεῖ VL 19—20 τῷ post λόγῳ om. v 22 οὐ ante ζωὴν add. VLTS v, om. A 27 διαμένει V 29 αὐτῶν om. T 30 παραγράφειν S τοῦ θεοῦ post τοῦ υἱοῦ add. A

εἶναι, ὡς ἂν μὴ τούτου δοθέντος καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κτίσεως ἴδια τῇ τοῦ ἑνὸς ὁμολογίᾳ συμπαρεισέλθοι, ἐλέγχεται προδήλως ἡ ἀτοπία τοῦ τὸν μονογενῆ θεὸν διὰ τῶν περὶ τῆς κτίσεως λεγομένων τῆς τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητος ἀποσχίζοντος. ὡς γὰρ οὐδὲν ἄλλο τῶν χαρακτηριζόντων τὴν κτίσιν περὶ τὸν ποιητὴν καθορᾶται τῆς κτίσεως, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀπ' ἀρχῆς τινος εἶναι ταύτην ἀπόδειξις γίνεται μὴ πάντοτε εἶναι ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὅς ἐστι σοφία τε καὶ δύναμις καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ πάντα ὅσα ἐν τῷ πατρικῷ θεωρεῖται κόλπῳ.

VLATS 2 συμπαρέλθοι L ἐλέγχεται γὰρ VLTS v γὰρ om. A 4 τῆς περὶ τοῦ π. V 7 μὴ: καὶ v 10 τέλος τοῦ ῆ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Ζ'.

---

801 M. 1 Ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ὑψηλοτέρους μετέρχεται λόγους καὶ
μετεωρίσας ἑαυτὸν καὶ ὀγκώσας ἐν διακένῳ φυσήματι λέγειν
ἐπιχειρεῖ τι τῆς τοῦ θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἐπάξιον. ὃ δὲ
λέγει τοιοῦτόν ἐστι. *θεὸς γὰρ ὤν*, φησί, *τὸ πάντων
ἐξοχώτατον ἀγαθὸν καὶ πάντων κράτιστον καὶ
πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον.* καλῶς ὁ γεννάδας
καθάπερ τι πλοῖον ἀνερμάτιστον αὐτομάτως ὑπὸ τῶν τῆς
ἀπάτης κυμάτων τῷ λιμένι τῆς ἀληθείας ἐγκαθορμίζει τὸν
λόγον. *πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐξοχώτατόν ἐστιν ὁ*
2 *θεός.* ὑπέρευγε τῆς ὁμολογίας. πάντως δὲ τὸν μέγαν
Ἰωάννην οὐκ ἂν γράψαιτο παρανόμων γραφήν, παρ' οὗ
θεὸς ὁ μονογενὴς ἐν ὑψηλῷ τῷ κηρύγματι διαγγέλλεται ὁ
καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὢν καὶ θεὸς ὤν. οὐκοῦν εἰ ἀξιόπιστος
τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος κῆρυξ ἐκεῖνος, ὁ *δὲ θεὸς
τὸ ἐξοχώτατόν ἐστιν ἀγαθόν*, ὁ υἱὸς ἄρα τὸ ἐξοχώτατον ἀγαθὸν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς δόξης αὐτοῦ μεμαρτύρηται. τῆς δὲ τοιαύτης φωνῆς καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς

9 Plat. Theaet. 144 A 13 Joh. 1, 1

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος θ̄ VT τοῦ αὐτοῦ λόγος θ̄ LS (sed ἔνατος S) deficit in A, sed vacat spatium. manus recentior, quae saepius margini scholia adscripsit, nonnulla in eo spatio notavit quae legere non potui 4 αὐτὸν A καὶ ὀγκώσας αὐτὸν VT (sed ἑαυτὸν T) 5 post ἐπιχειρεῖ add. τι S v, om. cet. 6 φησί: φύσι L 7 ἀγαθῶν L 9 αὐτομάτως sscr. A 11 ἐξοχώτατός A 13 παρανόμων correxi: παράνομον libri v 15 εἰ om. S

ἁρμοζούσης, τὸ ὑπερθετικὸν τῆς τοῦ ἐξοχωτάτου ἐμφάσεως
οὐδεμίαν ἐκ συγκρίσεως παραδέχεται μείωσιν ἢ ὑπέρθεσιν.
τούτων δὲ ἡμῖν παρὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας πρὸς
ἀπόδειξιν τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης παρειλημμένων, προσ-
θετέον εἰς συμμαχίαν τοῦ ὑγιαίνοντος λόγου καὶ τὸν ἐφε-
ξῆς αὐτοῦ λόγον. φησὶ γὰρ ὅτι τὸ ἐξοχώτατον ἀγα- 3
θόν, ὁ θεός, ἅτε μήτε φύσεως ἐμποδιζούσης
μήτε αἰτίας ἀναγκαζούσης μήτε χρείας κατε-
πειγούσης, γεννᾷ τε καὶ δημιουργεῖ κατὰ τὴν
τῆς ἰδίας ἐξουσίας ὑπεροχὴν τὴν βούλησιν ἀρ-
κοῦσαν ἔχων δύναμιν πρὸς τὴν τῶν γινομένων
σύστασιν. εἰ τοίνυν πᾶν καλὸν κατὰ τὴν τού-
του βούλησιν, οὐ μόνον τὸ γενόμενον ὁρίζει
καλόν, ἀλλὰ καὶ ὅτε γενέσθαι καλόν, εἴπερ
ἄρα ἀσθενείας τὸ ποιεῖν ὃ μὴ βούλεται. μέχρι 4
τούτου παραληπτέος ἡμῖν πρὸς σύστασιν τῶν εὐσεβῶν
δογμάτων ὁ ἐκ ῥυπαρῶν τε καὶ παρακεκομμένων λεξει-
δίων † διαπεπορπημένος τῶν ἐναντίων λόγος. ὁ γὰρ κατὰ
τὴν τῆς ἰδίας ἐξουσίας ὑπεροχὴν τὴν βού-
λησιν ἀρκοῦσαν ἔχων δύναμιν πρὸς τὴν τῶν
γινομένων σύστασιν, ὁ τὰ πάντα κτίσας μήτε φύ-
σεως ἐμποδιζούσης μήτε αἰτίας ἀναγκαζού-
σης, οὐ μόνον τὸ γενόμενον ὁρίζει καλόν, ἀλλὰ
καὶ ὅτε γενέσθαι καλόν. ὁ δὲ πάντα ποιῶν ὁ μονο- 5
γενής ἐστι θεός, καθὼς κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιον. οὗτος
ὅτε ἠθέλησε, τότε καὶ τὴν κτίσιν ἐποίησεν, τότε περιέσχε
τῷ οὐρανίῳ σώματι διὰ τῆς κυκλοφορουμένης οὐσίας πάντα
τὸν ἐντὸς τοῦ σχήματος ἀπειλημμένον κόσμον· ὅτε καλῶς 804 M.
ἔχειν ᾠήθη τοῦτο γενέσθαι, τότε ἀνέδειξε τὴν ξηράν, τότε
τὰ ὕδατα τοῖς κοίλοις ἐγκατέκλεισε χώροις· τότε βλα-
στήματα, τότε καρποί, τότε ζῴων γένεσις, τότε ἀνθρώπου

VLATS 1 ἁρμοζούσης: μαρτυρούσης V 6 ἑαυτοῦ A 8 μήτε αἰτίας ἀναγκαζούσης om. T 9 γεννᾷ τε: γεννᾶται VLT 11 γενομένων VLT v (cf. ad 21) 12 καλὸν ἅπαν T 13 τὸ om. v 16 παραλειπτέως L 17 παρακεκομμένων: πάντως κεκομμένων v 18 διαπεπορπημένος corruptum: διαπεπονημένος correxerim ὁ A: εἰ cet. v 21 γενομένων V 23 ἀλλὰ: ἀλλ' ὃ T 24 τὰ ante πάντα add. A postea eras. 30—31 τότε καὶ βλαστήματα v

πλάσις, ὅτε τούτων ἕκαστον εὔκαιρον ἐδόκει τῇ σοφίᾳ τοῦ
6 κτίσαντος. ὁ δὲ τὰ πάντα ποιήσας (πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν
ἐπαναλήψομαι λόγον) ὁ μονογενής ἐστι θεὸς ὁ τοὺς αἰῶνας
ποιήσας. τοῦ γὰρ διαστήματος τῶν αἰώνων προκαταβεβλημένου τῶν ὄντων, εὔκαιρόν ἐστιν εἰπεῖν τὸ χρονικὸν τοῦτο ἐπίρρημα, ὅτι τότε ἐβουλήθη καὶ τότε ἐποίησεν· αἰῶνος δὲ οὐκ ὄντος οὐδέ τινος διαστηματικῆς ἐννοίας περὶ τὴν θείαν φύσιν τὴν ἄποσόν τε καὶ ἀδιάστατον θεωρουμένης, ἀργεῖν ἀνάγκη πάντως τὰς τῶν χρονικῶν ἐπιρρημάτων
7 ἐμφάσεις. ὥστε τῇ μὲν κτίσει τὴν χρονικὴν ἀρχὴν κατὰ
τὸ ἀρέσαν τῇ σοφίᾳ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος δεδόσθαι λέγειν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐστίν· αὐτὴν δὲ τὴν θείαν φύσιν ἐν παρατάσει τινὶ διαστηματικῇ θεωρεῖν μόνων τῶν τὴν νέαν σοφίαν πεπαιδευμένων ἐστίν. οἷον γὰρ κἀκεῖνο τοῖς εἰρημένοις ἐγκείμενον ὑπερέβην ἑκών, πρὸς τὸ προκείμενον σπεύδων, ὃ νῦν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀγχινοίας τοῦ λογογράφου ἐπαναλαβὼν ἀναγνώσομαι.

8 Ὁ γὰρ ἐξοχώτατος αὐτοῦ θεὸς πρὸ τῶν ἄλ-
λων, φησίν, ὅσα γεννητά, τῆς αὐτοῦ κρατεῖ δυνάμεως. ὁ μὲν λόγος ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς λέξεως ἀπὸ τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἑβραίου μετενήνεκται παρὰ τοῦ λογογράφου ἐπὶ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ὅτῳ φίλον, ἐξ αὐτῶν τῶν πεπονημένων τῷ Φίλωνι κατάφωρος ἡ κλοπὴ τοῦ Εὐνομίου γενήσεται. ἐγὼ δὲ τοῦτο παρεσημηνάμην ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐ τοσοῦτον τὴν πτωχείαν τῶν ἰδίων λόγων τε καὶ νοημάτων τῷ λογογράφῳ ἐπονειδίζων, ὅσον δεῖξαι τοῖς ἐντυγχάνουσι θέλων τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς Ἰουδαίων λόγους
9 τῶν Εὐνομίου δογμάτων. οὐ γὰρ ἂν ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς λέξεως
τοῖς τούτου νοήμασιν ὁ τοῦ Φίλωνος ἐνηρμόσθη λόγος, εἰ μή τις ἦν καὶ τῆς διανοίας τούτου πρὸς τὴν ἐκείνου συγγένεια. οὕτω γὰρ ἔστιν εὑρεῖν κείμενον παρὰ τῷ Ἑβραίῳ

21 sim. Philo leg. alleg. III 175 et passim, verba ipsa non inveni

VLATS 4 τοῦ γὰρ τοῦ v   5 εὔκαιρόν: οὐ καιρὸν S οὐ καιρός v   13 φύσιν: φησίν V   παραστάσει T   14 νέαν om. V   18 αὐτοῦ: αὐτὸς v   19 γενητὰ S   αὑτοῦ A: αὐτοῦ VLT αὐτῆς S v (cf. p. 207, 2 et 5)   21 μετήνεκται T   22 ὅτῳ φίλων L   verba ab ἐξ usque ad 23 Φίλωνι om. L   23 κατάφορος VT   29 ὁ om. VLT   30—31 συγγένεια S v: συγγένειαν VLAT (sed ν eras. T)

τὸν λόγον τὸ ὁ θεὸς πρὸ τῶν ἄλλων ὅσα γεννητά, τὸ δὲ ἐφεξῆς ἐκ τῆς νέας Ἰουδαϊκῆς προσερρίφη τὸ τῆς ἰδίας κατακρατεῖ δυνάμεως. τοῦτο δὲ ὅσην τὴν ἀτοπίαν ἔχει, δείξει σαφῶς ὁ λόγος ἐξεταζόμενος. ὁ θεός, φησί, κρατεῖ τῆς ἰδίας δυνάμεως. τί ὤν, εἰπέ μοι, τίνος κρατεῖ; ἄλλο τι παρὰ τὴν δύναμιν ὢν αὐτὸς ἄλλο τι οὔσης κατακρατεῖ τῆς δυνάμεως; οὐκοῦν ἡττᾶται τῆς ἀδυναμίας ἡ δύναμις. τὸ γὰρ ἄλλο τι παρὰ τὴν δύναμιν ὂν **10**
δύναμις πάντως οὐκ ἔστιν· καὶ οὕτως εὑρίσκεται καθὸ δύναμις οὐκ ἔστιν, κατ᾽ ἐκεῖνο κρατῶν τῆς δυνάμεως. ἀλλὰ δύναμις ὢν ὁ θεὸς πάλιν ἄλλην ἐν ἑαυτῷ δύναμιν ἔχει καὶ ταύτῃ κατακρατεῖ τῆς ἑτέρας. καὶ τίς ἡ μάχη καὶ ἡ διάστασις, ὥστε μερίσαντα τὸν θεὸν τὴν ἐνυπάρχουσαν ἰσχὺν ἑαυτῷ τῷ ἑνὶ τμήματι τῆς δυνάμεως καταπαλαίειν τὸ ἕτερον; οὐ γὰρ ἂν κρατήσειε τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ, μὴ συμμαχούσης αὐτῷ πρὸς τοῦτο μείζονός τινος καὶ βιαιοτέρας δυνάμεως. τοιοῦτος ὁ Εὐνομίου θεός, διφυής τις ἢ πολυσύνθετος, αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν μεριζόμενος, ἀσύμφωνον ἔχων *805 M.*
τῇ δυνάμει τὴν δύναμιν, ὡς ταύτῃ μὲν πρὸς ἀταξίαν ἐκφέρεσθαι, τῇ δὲ ἑτέρᾳ κωλύειν τὸ πλημμελὲς τῆς κινήσεως. τί δὲ καὶ βουλόμενος κρατεῖ πρὸς γέννησιν ὁρμῶσαν **11**
τὴν δύναμιν, μὴ τί γένηται κακὸν ἐκ τοῦ μὴ κωλυθῆναι τὴν γέννησιν, μᾶλλον δὲ πρὸ τούτου τί τῇ φύσει τὸ κρατούμενόν ἐστιν, ἑρμηνευσάτω. τὸ γὰρ λεγόμενον ὁρμητικήν τινα καὶ προαιρετικὴν ὑποδείκνυσι κίνησιν ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἰδιαζόντως θεωρουμένην. ἄλλο γάρ τι τὸ κρατοῦν καὶ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ κρατούμενον. κρατεῖ τοίνυν ὁ θεὸς τῆς δυνάμεως τί οὔσης, αὐτοπροαιρέτου τινὸς φύσεως ἢ ἄλλο τι παρὰ τοῦτο; ὁρμώσης πρὸς ἐνέργειαν ἢ ἀτρεμού- **12**
σης; εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖν ὑποτίθεται, τὸ ἡσυχάζον τοῦ κρατοῦντος οὐκ ἐπιδέεται· εἰ δὲ κρατεῖν φησι, δηλονότι κινουμένου τε καὶ ὁρμῶντος κρατεῖ. τοῦτο δὲ ἄλλο τι τῇ

VLATS 1 γενητὰ LS 3 κατακρατεῖν V 7 τῆς ἰδίας δυνάμεως v 8 ὢν παρὰ τ. δύναμιν V 11 ἔχοι v 12 κρατεῖ VT 15 ἑαυτῷ v 21 γέννησιν scripsi: γένεσιν libri v 23 τί τὸ φύσει κρατούμενον A 28 τί οὔσης LT ante τί interpungit L: τι οὔσης cet. v 29—30 τρεμούσης ἀ sscr. A 30 τοῦ om. A 31 κρατεῖ φησι A

φύσει παρὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντως ἐρεῖ. τί οὖν νοεῖ τοῦτο, φανερωσάτω τῷ λόγῳ. ἄλλο τι παρὰ τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον; καὶ πῶς ἂν εἴη ἐν τῷ θεῷ τὸ ἀλλότριον; ἢ ἕξιν τινὰ κατὰ τὸ ἀνυπόστατον ἐν τῇ θείᾳ
13 φύσει θεωρουμένην; ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποι τοῦτο. τὸ γὰρ μὴ
ὑφεστὼς οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μὴ ὂν οὔτε κρατεῖται οὔτε ἀφίεται. τίς οὖν ἡ κρατουμένη δύναμις ἐκείνη καὶ κωλυομένη πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν, ἕως ἔμελλεν ὁ καιρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἐπιστὰς ἀκώλυτον ἀφιέναι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν φέρεσθαι; τίς δὲ ἡ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀναβολῆς αἰτία, δι' ἣν ὁ θεὸς τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπερέθετο γέννησιν, οὔπω καλὸν εἶναι οἰόμενος τὸ γενέσθαι
14 πατήρ; τί δὲ τὸ μέσον τοῦτο ὃ μεταξὺ τῆς τοῦ πατρὸς
καὶ τοῦ υἱοῦ ζωῆς παρενείρεται; οὐ χρόνος, οὐ τόπος, οὐ διαστηματικόν τι νόημα, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν. πρὸς τί τοίνυν ὁ ὀξὺς καὶ διορατικὸς ὀφθαλμὸς ἀτενίζων ἐνορᾷ τῆς ζωῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς ζωὴν τὴν διάστασιν; ἀλλὰ πανταχόθεν συνελαυνόμενος οὐδὲν μὲν εἶναι τὸ μεταξὺ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνάγκης συντίθεται. μηδενὸς δὲ ὄντος τοῦ μεσιτεύοντος, ἄμεσον καὶ συναφῆ τὴν κοινωνίαν εἶναι οὐ καταδέχεται;

15 Ἀλλ' ὑποκαταβαίνει πρὸς τὰ ἡμέτερα τῆς γνώσεως μέτρα καὶ ἀνθρωπικῶς ἡμῖν ὡς εἷς ἡμῶν καὶ αὐτὸς διαλέγεται ὑφομολογῶν ἠρέμα τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ καταφεύγων ἐπὶ τὸν λόγον ὃν Ἀριστοτέλης τε καὶ οἱ κατ' αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν. τότε γάρ, φησί, καλὸν καὶ πρέπον γεννῆσαι τὸν υἱόν, ὅτε ἐβούλετο, μηδεμιᾶς ἐκ τούτου ζητήσεως ἐγγινομένης τοῖς σώφροσιν τοῦ διὰ τί μὴ πρότερον. τί ταῦτα, Εὐνόμιε; καὶ σὺ πεζεύεις κατὰ τοὺς ἰδιώτας ἡμᾶς καὶ κατα-

VLATS 2 τοῦτο LA τούτω V ο add. man. alt.: τούτῳ cet. v 4 θείᾳ in margine add. V 5 θεωρουμένην ex θεωρούμενον corr. V 6 ὑφεστηκὸς A ὑφεστός L οὔτε prim. VT: οὐδὲ LAS v 7 verba a τίς οὖν ἡ usque ad 10 φέρεσθαι om. T 8 υἱοῦ: χριστοῦ LAS v 11—12 ὑπέθετο T sed ερ sscr. 14 παρεγείρεται T 15 τι om. VLT 16 ὁ om. V 17 υἱοῦ v: θεοῦ libri πατρός: υἱοῦ A proclivi coniectura 23—24 διαλέγεται καὶ αὐτὸς A

λιπὼν τὰς τεχνικὰς περιόδους ἐπὶ τὴν ἄλογον συγκατάθεσιν καὶ αὐτὸς καταφεύγεις ὁ πολλὰ τοῖς ἄνευ λογικῆς ἐντρεχείας ἐπιχειροῦσι τῷ γράφειν ἐπονειδίσας, ὁ πρὸς Βασίλειον λέγων ὅτι δι᾽ ὧν ἀδύνατον τοῖς ἀνθρώποις εἶναι λέγεις τὰς ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν λόγων εὐθύνας, τὴν ἰδίαν ἐλέγχεις ἄγνοιαν, καὶ πάλιν ἑτέρωθι τὸ ἴσον προφέρων ὅτι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν κοινοποιεῖς, τὸ σοὶ μὴ δυνατὸν πᾶσιν ἀδύνατον *808 M.* ἀποφαινόμενος; ὁ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων οὕτω προσάγεις τὴν ἀκοὴν τοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν αἰτίαν καθ᾽ ἣν ἀναβάλλεται τοιούτου γενέσθαι πατὴρ ὁ πατήρ; ἀρκεῖν οἴει πρὸς ἀπόδειξιν τὸ εἰπεῖν ὅτι τότε ἐγέννησεν ὅτε ἐβούλετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζήτησις; οὕτως σοι πρὸς **16** τὴν κατασκευὴν τῶν δογμάτων ἠσθένησεν ἡ καταληπτικὴ φαντασία; ποῦ αἱ διλήμματοι προτάσεις; ποῦ αἱ βίαιοι κατασκευαί; πῶς σοι φροῦδα καὶ ἀνυπόστατα διαρρυέντα τῆς τέχνης οἴχεται τὰ φοβερά τε καὶ ἄφυκτα τῶν συλλογισμῶν συμπεράσματα; τότε ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὅτε ἐβούλετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζήτησις. ταῦτα τῶν πολλῶν ἱδρώτων, ταῦτα τῶν ὑπερόγκων ἐπαγγελμάτων <τὰ> ἀποτελέσματα; τί τὸ ἐρώτημα ἦν; εἰ καλὸν καὶ πρέπον θεῷ τοιοῦτον ἔχειν υἱόν, διὰ τί μὴ ἀεὶ τὸ καλὸν μετ᾽ αὐτοῦ εἶναι πιστεύεται; τίς ἡ ἀπόκρισις ἣν ἐξ αὐτῶν **17** ἡμῖν τῶν ἀδύτων τῆς φιλοσοφίας πεποίηται, ταῖς ἀλύτοις ἀνάγκαις διασφίγξας τὸν λόγον; τότε ἐποίησε τὸν υἱὸν ὅτε ἐβούλετο, μηδεμία δὲ περὶ τούτου ζήτησις ἔστω, διὰ τί μὴ πρότερον. εἰ δὲ περὶ τῶν ἀλόγων τινὸς ἡ σκέψις προέκειτο τῶν κατά τινα φυσικὴν ὁρμὴν ἐνεργούντων, διὰ τί μὴ πρότερον τὸ δοκοῦν κατειργάσατο ἢ ὁ ἀράχνης τὰ νήματα ἢ τὸ κηρίον

VLATS 2 τοῖς: τῆς A 10 προσάγει VLT προσάγῃ S v 11 τοῦ τοιούτου V 12 ὅτε καὶ ἐβούλετο V 13 μηδεμία S v: μηδεὶς VLAT 15 διλήματοι VL 16 τὰ διαρρυέντα L 18 περάσματα VL 19 μηδεμία S: μηδεὶς VLAT μηδὲ v περὶ ταῦτα VLT 21 τὰ inserui 23 πιστεύηται VL 24 τῶν om. V ἀδύτων υ in rasura L 26 μηδεμία δὲ LATS: καὶ μηδεμία V v 27 verba εἰ δὲ περὶ usque ad 28 πρότερον iterat V 29 ἢ ἀράχνη v

ἡ μέλιττα ἢ τὴν καλιὰν ἡ τρυγών, τί ἂν ἕτερον εἰπεῖν
ἔσχες; ἢ οὐκ αὐτὴ πρόχειρος ἂν ἦν ἡ ἀπόκρισις ὅτι τότε
ἐποίησεν ὅτε ἐβούλετο, καὶ μηδεμία ἔστω περὶ τούτου ζή-
18 τησις; ἀλλὰ καὶ περὶ πλάστου τινὸς ἢ ζωγράφου τὸ δο-
κοῦν διὰ τῆς μιμητικῆς ἐνεργοῦντος τέχνης ἢ ἐν γραφαῖς
ἢ ἐν πλάσμασιν, ὅταν μὴ ὑποχείριος ὢν ἐξουσίᾳ τινὶ πρὸς
ἐνέργειαν ἄγῃ τὴν τέχνην, ἁρμόζειν οἶμαι τὴν τοιαύτην
φωνὴν ἐπὶ τοῦ μαθεῖν ἐθέλοντος, διὰ τί μὴ πρότερον ἐν-
εργὸν τὴν τέχνην ἐποίησεν, ὅτι οὐκ ἔχων ἀνάγκην καιρὸν
τῆς ἐνεργείας πεποίηται τὴν προαίρεσιν. ἄνθρωποι γὰρ
διὰ τὸ μήτε ἀεὶ ταὐτὰ βούλεσθαι μήτε συνεργοῦσαν ἔχειν
ὡς τὰ πολλὰ τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν τότε ποιοῦσί τι τῶν
κατὰ γνώμην, ὅταν αὐτοῖς ἥ τε προαίρεσις πρὸς τὸ ἔργον
19 ῥέψῃ καὶ μηδὲν κωλύῃ τῶν ἔξωθεν. τὸ δὲ ἀεὶ ὡσαύτως
ἔχον, ᾧ ἐπίκτητον τῶν ἀγαθῶν ἐστιν οὐδέν, ἐν ᾧ πᾶσα
διαφορὰ βουλευμάτων ἡ κατὰ τὸ ἐναντίον κατά τινα πλάνην
καὶ ἄγνοιαν ἐγγινομένη χώραν οὐκ ἔχει, ὃ οὐδὲν ἐκ μετα-
βολῆς γίνεται ὃ μὴ πρότερον ἦν, μηδὲ αἱρεῖταί τι μετὰ
ταῦτα ὃ μὴ ἐξ ἀρχῆς ὡς ἀγαθὸν κατενόησε — περὶ τού-
του λέγειν μὴ ἀεὶ τὸ καλὸν ἔχειν, ἀλλ' ὕστερον ἑλέσθαι τι
ἔχειν ὃ μὴ πρότερον εἵλετο, ταῦτα τῆς ὑπερβαλλούσης
20 ἡμᾶς σοφίας ἐστίν. ἡμεῖς γὰρ ἐμάθομεν ὅτι τὸ θεῖον ἀεὶ
παντὸς ἀγαθοῦ πλῆρές ἐστιν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τῶν ἀγαθῶν
ἐστι τὸ πλήρωμα ⟨ἀ⟩εὶ καὶ οὐδεμιᾶς προσθήκης εἰς τε-
λείωσιν δέεται, ἀλλ' αὐτὸ τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἡ τοῦ ἀγαθοῦ
τελειότης ἐστί· τὸ δὲ τέλειον ἐπίσης αὐξήσεώς τε καὶ
μειώσεως ἠλλοτρίωται· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιθεωρουμένην
τῇ θείᾳ φύσει τῶν ἀγαθῶν τελειότητα πάντοτέ φαμεν τὴν
αὐτὴν εἶναι, καθ' ὅπερ ἂν τὴν διάνοιαν ἑαυτῶν ἐπεκτεί-
21 νωμεν, ἐκεῖ τοιαύτην καταλαμβάνοντες. οὐκοῦν οὐδέποτε
κενὸν ἀγαθοῦ τὸ θεῖον. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοῦ παντὸς πλή-

VLATS 2 εἶχες v ἢ ante οὐκ om. v 3 μηδεμία S v: μηδεὶς VLAT 8 ἐλθόντος A μὴ: οὐ v 8—9 ἐνεργὸν: ἔργον V 11 ταὐτὰ A: ταῦτα VLTS v 14 κωλύει L 17 ἐγγινομένην L sed exp. v ὃ VLA: ᾧ S v ἢ T 18 verba ab ὃ μὴ πρότερον usque ad 18—19 μετὰ ταῦτα om. S v 24 ἔστι om. A τὸ om. VLT εἰ VLAS v, om. T ἀεὶ correxi 25 δεῖται v

ρωμα ὁ υἱός· πάντοτε ἄρα ἐν τῷ πατρὶ θεωρεῖται, ᾧ φύσις
ἡ ἐν παντὶ ἀγαθῷ τελειότης. ἀλλά, φησί, μηδεμία ἔστω 809 M.
ζήτησις, διὰ τί μὴ πρότερον. πρὸς ὃν ἐροῦμεν ἡμεῖς ὅτι
ἄλλο ἐστίν, ὦ σοφώτατε, <τὸ> νομοθετεῖν τι τῶν κατὰ
γνώμην ἐξ ἐπιτάγματος καὶ ἕτερον τὸ λόγῳ περὶ τῶν ἀμφι-
βαλλομένων προσάγεσθαι. ἕως ἂν τοίνυν μηδεμίαν ἔχῃς
αἰτίαν εἰπεῖν, καθ' ἣν εὐσεβές ἐστιν ὕστερον τῷ πατρὶ τὸν
υἱὸν προσγεγενῆσθαι λέγειν, ἀργήσει σοι τὸ ἐπίταγμα παρὰ
τοῖς σωφρονοῦσιν.

Οὕτω μὲν οὖν ἡμῖν ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐφόδου τὴν ἀλή- 22
θειαν Εὐνόμιος εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγει. ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ
σύνηθες ἡμῖν τὸν ἐκείνου λόγον πρὸς κατασκευὴν τῶν τῆς
ἀληθείας δογμάτων οἰκειωσώμεθα, ὡς ἂν καὶ διὰ τούτου
γένοιτο δῆλον ὅτι πανταχοῦ κατὰ τὸ ἀκούσιον ὑπ' αὐτῆς
τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι τῷ καθ' ἡμᾶς συναγορεύουσι
λόγῳ. εἰ γὰρ τότε ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὅτε ἐβού-
λετο, καθώς φησιν ὁ ἀντίπαλος, ἐβούλετο δὲ τὸ ἀγαθὸν
ἀεί, σύνδρομος δὲ τῇ βουλήσει ἡ δύναμις, ἀεὶ ἄρα ὁ υἱὸς
μετὰ τοῦ πατρὸς νοηθήσεται τοῦ ἀεὶ καὶ βουλομένου τὸ
καλὸν καὶ δυναμένου ἔχειν ὃ βούλεται. εἰ δὲ χρὴ καὶ τὸν 23
ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον προσαγαγεῖν τῇ ἀληθείᾳ, ῥᾴδιόν ἐστι
καὶ τοῦτον τῷ καθ' ἡμᾶς συναρμόσαι δόγματι ὅτι μηδεμία
περὶ τούτου ζήτησις ἔστω τοῖς σώφροσιν, διὰ
τί μὴ πρότερον. ἡ γὰρ τοῦ πρότερον λέξις χρονι-
κήν τινα τὴν ἔνδειξιν ἔχει, ἀντιδιαστελλομένη πρὸς τὸ μετὰ
ταῦτα καὶ ὕστερον· ὅταν δὲ χρόνος μὴ ᾖ, συναναιρεῖται
πάντως καὶ τῆς χρονικῆς διαστάσεως τὰ ὀνόματα. ἀλλὰ
μὴν πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων ὁ κύριος· ἄχρηστος ἄρα
τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων ἡ τοῦ πρό-

28 Ps. 54, 20 Sw.

VLATS 1 υἱὸς: θεὸς V 2 μηδεμία S v: μηδεὶς VLAT 4 τὸ addidi 5 λόγον S τῷ λόγῳ A 6 προσαγάγεσθαι (!) L ἔχεις VA 7 καθ' ἣν S v: καθὼς VLAT 8 προσγεγεννῆσθαι T 10—11 ὁ εὐνόμιος τὴν ἀλήθειαν VT 13 οἰκειωσώμεθα LT: οἰκειωσόμεθα AS v οἰκειωσάμεθα V 14 γένηται v ἑκούσιον v 15 συναγορεύωσι V 17 καθὰ T 18 ἄρα: γὰρ VL 24 τοῦ om. A 25 πρὸς τὸ: τῷ VT 28 ἄχρηστον A

τερον καὶ ὕστερον ζήτησις· κενὰ γὰρ πάσης διανοίας ἐστὶ
24 τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων μὴ ἐπὶ χρόνου λεγόμενα. ἐπεὶ
οὖν πρὸ τῶν χρόνων ὁ κύριος, τὸ πρότερον πάντως καὶ τὸ
ὕστερον ἐπ' αὐτοῦ χώραν οὐκ ἔχει. τάχα μὲν ἀπόχρη καὶ
ταῦτα πρὸς ἀνατροπὴν τῶν οὐ δεομένων τοῦ προσπαλαίοντος,
ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀτονίας καταπιπτόντων. τίς γὰρ
τοσοῦτον εὔσχολος ἐκ τῶν τοῦ βίου φροντίδων ὡς ἐπὶ το-
σοῦτον ἑαυτὸν δοῦναι τῇ ἀκροάσει τῆς τε ματαιότητος τῶν
ὑπεναντίων λόγων καὶ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὰ μάταια πράγ-
ματα μάχης; ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς προειλημμένοις τῇ ἀσεβείᾳ
καθάπερ τις δευσοποιὸς βαφὴ καὶ δυσέκνιπτος ἡ ἀπάτη
καὶ διὰ βάθους ταῖς καρδίαις ἐγκέκαυται, μικρὸν ἔτι τῷ
λόγῳ προσδιατρίψωμεν, εἴ πως δυνηθείημεν τῆς πονηρᾶς
25 αὐτῶν ταύτης κηλῖδος τὰς ψυχὰς ἀπορρύψαι. εἰπὼν γὰρ
τὰ εἰρημένα καὶ ἐπαγαγὼν τούτοις κατὰ τὸν παιδευτὴν
αὐτοῦ Προύνικον ἀσυναρτήτους τινὰς καὶ ἀναρμόστους ὕβρεών
τε καὶ λοιδορημάτων ὀκτάδας ἐπὶ τὸν κολοφῶνα τῶν ἐπι-
χειρημάτων μετέρχεται καὶ καταλιπὼν τὴν ἀσυλλόγιστον
τῆς ματαιότητος ἔκθεσιν πάλιν τοῖς κέντροις τῆς διαλεκτι-
κῆς καθοπλίσας τὸν λόγον συλλογιστικῶς ὡς οἴεται καθ'
ἡμῶν κατασκευάζει τὸ ἄτοπον.
26 Ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· πάσης γεννήσεως οὐκ ἐπ'
812 M. ἄπειρον ἐκτεινομένης, ἀλλ' εἴς τι τέλος κατα-
ληγούσης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς παραδεξα-
μένους τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν **** ποτὲ πε-
παῦσθαι τοῦτον γεννώμενον μηδὲ πρὸς τὴν ἀρ-
χὴν ἀπίστως ἔχειν, τῶν παυσαμένων τοῦ γεν-
νᾶσθαι καὶ ἀρξαμένων πάντως· ἡ γὰρ τοῦ
γεννᾶσθαι παῦλα πιστοῦται τῆς τε γεννήσεως
καὶ τοῦ γεννᾶσθαι τὴν ἀρχήν, καὶ τούτοις

VLATS 4 τάχα: ταῦτα VAT 8 τε om. A 14 ταύτης αὐτῶν κηλῖδος A ἀπορύψαι VL ἀπορρίψαι T sed υ ex ι corr. 16 πρόνικον A 20 συλλογιστικὸς L corr. -ῶς 23 ἀπείρων T 25 γένεσιν v ποτὲ: τότε VLT v 25 lacuna hiat, οἱ παραδεξάμενοι τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν ad Basilium et orthodoxos spectat cf. p. 214, 30 sq. 27 post ἔχειν distinxi 28 verba a καὶ ἀρξαμένων usque ad 28—29 ἡ γὰρ τοῦ γεννᾶσθαι om. S v 29 τε om. VLAT

ἀπιστεῖν οὐκ ἔστιν ἔκ τε τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔτι
δὲ καὶ τῶν θείων νόμων. ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τὴν
σοφίαν τῶν τὰ τοιαῦτα δεινῶν τὸ καθόλου προθεὶς ἐπα-
γωγικῶς κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὸ προκείμενον, ἐμπερι-
λαμβάνων τῇ γενικῇ προτάσει τὴν ἐπὶ μέρους ἀπόδειξιν,
πρότερον τὸ καθόλου κατανοήσωμεν, εἶθ' οὕτως τὴν τῶν
ἐπαγομένων ἐξετάσωμεν δύναμιν. ἆρ' εὐσεβές ἐστιν ἐκ πάσης 27
γεννήσεως καὶ τοῦ υἱοῦ τεκμήρασθαι τὴν προαιώνιον γέν-
νησιν, καὶ τὴν κοινὴν φύσιν διδάσκαλον τῆς τοῦ μονογενοῦς
ὑπάρξεως προβάλλεσθαι χρή; ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἐπὶ το-
σοῦτον ἐλθεῖν τινα μανίας ἐλπίσαιμι, ὥς τοιοῦτό τι κατὰ
τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φαντασθῆναι γεννήσεως. πᾶσα,
φησί, γέννησις οὐκ ἐπ' ἄπειρον ἐκτείνεται. τί τὸ
τῆς γεννήσεώς ἐστι σημαινόμενον; τὴν σαρκώδη καὶ σωμα-
τικὴν ἀποκύησιν λέγει ἢ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀψύχων;
ἀλλὰ τῶν μὲν σωματικῶν γεννήσεων φανερὰ τὰ πάθη, ἅπερ 28
οὐκ ἄν τις ἐπὶ τὴν θείαν γέννησιν μεταφέροι. καὶ ὡς ἂν
μὴ τὰ τῆς φύσεως ἔργα διαγράφων ὁ λόγος παρέλκειν δο-
κοίη, σιωπῇ τὰ τοιαῦτα παρελευσόμεθα, παντὸς οἶμαι τοῦ
γε νοῦν ἔχοντος ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκοντος τὰς αἰτίας καθ'
ἃς ἡ γέννησις παρατείνεται καὶ ἀρχομένη καὶ λήγουσα·
μακρὸν γὰρ ἂν εἴη καὶ περιττὸν ἅμα πάντα δι' ἀκριβείας
ἐκτίθεσθαι, τὴν σύνοδον τῶν γεννώντων, τὴν ἐν τοῖς σπλάγ-
χνοις τοῦ γεννωμένου διάπλασιν, τὴν ὠδῖνα, τὸν τόκον, τὸν
χρόνον, ὧν ἄνευ οὐκ ἔστι συστῆναι σώματος γέννησιν· ἅπερ
ἐπίσης πάντα τῆς θείας γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς ἠλλο-
τρίωται. εἰ γὰρ ἕν τι τούτων δοθείη, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα 29
κατ' ἀνάγκην συνεισελεύσεται. ὡς ἂν οὖν καθαρεύοι πάσης
ἐμπαθοῦς διανοίας ἡ θεία γέννησις, οὐδὲ τὴν διαστηματικὴν
παράτασιν ἐπ' ἐκείνης νοήσομεν. τὸ γὰρ ἀρχόμενον καὶ
παυόμενον ἐν παρατάσει τινὶ θεωρεῖται πάντως. πᾶσα δὲ
παράτασις χρόνῳ διαμετρεῖται· χρόνου δὲ μὴ ὄντος, ᾧ

VLATS 3 προσθεὶς v et pr. A postea σ eras. 6 τὸ S v: τὰ A τοῖς VLT τὴν om. V 7 ἐξετάσωμεν τῶν ἐπαγομένων V 8—9 γένεσιν v 16 παθήματα v 22 γὰρ om. A τὰ post πάντα add. L 27—28 πάντα κατ' ἀνάγκην S: κατὰ πάντα ἀνάγκη (vel ἀνάγκῃ) LA v κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην VT 30 νοήσωμεν L v

καὶ τέλος τοῦ τόκου καὶ ἀρχὴν σημειούμεθα, μάταιον ἂν
εἴη τέλος καὶ ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ἀδιαστάτου γεννήσεως ἐν-
νοεῖν, οὐδενὸς εὑρισκομένου σημειωτικοῦ νοήματος οὔτε ἐν
30 ᾧ ἄρχεται οὔτε εἰς ὃ καταλήγει. εἰ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα
τῶν κτισμάτων ὁρᾷ, καὶ ἐπ᾽ ἐκείνων ὡσαύτως καὶ τόπος
καὶ χρόνος καὶ ὕλη καὶ παρασκευὴ καὶ δύναμις τοῦ τεχνι-
τεύοντος καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνδραμόντα τελεσιουργεῖ τὸ
γινόμενον. καὶ ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς γινομένοις συμπαρατείνεται
πάντως ὁ χρόνος καὶ αἱ κατασκευαστικαὶ πρὸς τὸ γινό-
μενον ἀφορμαὶ συνεπινοοῦνται παντὶ τῷ κτιζομένῳ, κἂν ἔμ-
ψυχόν τι κἂν ἄψυχον ᾖ, φανερὰς ἔστιν εὑρεῖν ἐπὶ τούτων
καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς τελευτὰς τῆς συστάσεως· καὶ γὰρ
καὶ ὕλης πορισμὸς ἀρχὴ τοῦ κατασκευάσματος γίνεται καὶ
τοπικόν τι σημεῖον καὶ ἀκολουθία χρόνου. πάντα ταῦτα
τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη τοῖς γινομένοις ὁρίζει, καὶ οὐκ ἄν
813 M. τις εἴποι κοινωνίαν ἔχειν τινὰ ταῦτα πρὸς τὴν προαιώνιον
τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ὕπαρξιν, ὥστε διὰ τῶν ὧδε θεωρου-
μένων ἀρχήν τινα καὶ τέλος ἐπὶ τῆς γεννήσεως ἐκείνης
ἀναλογίζεσθαι.

31 Τούτων οὖν ἡμῖν οὕτω διῃρημένων πάλιν τὸν λόγον
τῶν ἐναντίων κατανοήσωμεν. *πάσης*, φησί, *γεννήσεως
οὐκ ἐπ᾽ ἄπειρον ἐκτεινομένης, ἀλλ᾽ εἴς τι τέλος
καταληγούσης.* ἐπειδὴ τοίνυν νενόηται τὸ τῆς γεννή-
σεως σημαινόμενον καθ᾽ ἑκατέραν ἔννοιαν, εἴτε τὴν ἀπο-
κύησιν τῶν σωματικῶν εἴτε τὴν κατασκευὴν ἐθέλοι τῶν
κτισμάτων τῷ τοιούτῳ σημαίνειν ὀνόματι, ὧν οὐδέτερον ἐπὶ
τῆς ἀκηράτου φύσεως τὴν κοινωνίαν ἔχει, ἀλλοτρία δέ-
32 δεικται τοῦ προκειμένου ἡ πρότασις. οὐ γάρ, ἐπειδὴ πᾶσα
ποίησίς τε καὶ γέννησις εἴς τι καταλήγει πέρας, ἀνάγκη
πᾶσα, καθὼς ἐκεῖνος κατασκευάζει, καὶ τοὺς παραδεξα-
μένους τοῦ υἱοῦ τὴν γέννησιν διπλοῖς αὐτὴν πέρασι περι-
γράφειν, ἀρχὴν καὶ τέλος ἐπ᾽ αὐτῆς ἐννοοῦντας. μόνα γὰρ

VLATS 1 τὸ τέλος VT 3 νοήματος: ὀνόματος V 6 παρασκευαὶ LS 8 ἐπεὶ v 11—12 καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τούτων v 13 ὕλη σπόριμος S 14 τι: τὸ L ἀκόλουθον v 16 τινὰ om. V 21 πάσης γάρ φ. V 22 τι om. A 26 οὐθέτερον S 31 γέννησιν om. V 32 γράφειν V καὶ τὸ τέλος VLT νοοῦντας A

τὰ πηλικότητι περιγεγραμμένα τινὶ καὶ ἄρχεται γινόμενα καὶ εἰς πέρας λήγει, καὶ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον τῷ ποσῷ τοῦ γεννωμένου παρατεινόμενον τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους διΐστησι τῷ μεταξὺ διαστήματι. τὸ δὲ ἄποσον καὶ ἀδιάστατον πῶς ἄν τις ἢ μετρήσειεν ἢ διαστήσειεν; ποῖον ἐπὶ τοῦ ἀπόσου μέτρον εὑρὼν ἢ ποῖον ἐπὶ τοῦ ἀδιαστάτου διάστημα; πῶς δέ τις τὸ ἀόριστον τέλει καὶ ἀρχῇ διαλήψεται; 33 ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος τῶν διαστηματικῶν περάτων ἐστὶν ὀνόματα. διαστάσεως δὲ μὴ οὔσης οὐδὲ τὸ πέρας ἔστιν. ἀλλὰ μὴν ἀδιάστατος ἡ θεία φύσις, ἀδιάστατος δὲ οὖσα πέρας οὐκ ἔχει, τὸ δὲ ἀπεράτωτον ἄπειρόν ἐστί τε καὶ λέγεται. μάταιον ἄρα τὸ ἄπειρον ἀρχῇ καὶ τελευτῇ περιγράφειν· τὸ γὰρ περιγεγραμμένον ἄπειρον εἶναι οὐ δύναται. πόθεν οὖν ὁ Πλατωνικὸς οὗτος Φαῖδρος τὰ περὶ ψυχῆς ἐκεῖ φιλοσοφηθέντα τῷ Πλάτωνι τοῖς ἰδίοις δόγμασιν ἀσυναρτήτως ἐρράπτει; ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐκεῖ παῦλαν εἶπε κινήσεως, 34 οὕτω παῦλαν γεννήσεως καὶ οὗτος εἰπεῖν ἐπεθύμησεν, ὡς ἂν τοὺς ἀπείρους τούτων ταῖς Πλατωνικαῖς καλλιφωνίαις περικομπήσειε. καὶ τούτοις ἀπιστεῖν οὐκ ἔστι, φησί, ἔκ τε τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν θείων νόμων. ἀλλ' ἡ μὲν φύσις ἐκ τῶν εἰρημένων οὐκ ἀξιόπιστος εἰς διδασκαλίαν τῆς θείας γεννήσεως ἡμῖν ἀναπέφηνεν, οὐδὲ εἰ τὸν κόσμον τις αὐτὸν εἰς ὑπόδειγμα φέροι τοῦ λόγου, ἐπεὶ καὶ τῇ τούτου κτίσει, καθὼς ἐν τῇ κοσμογενείᾳ παρὰ τοῦ Μωϋσέως ἐμάθομεν, συνδιεξήει τὸ ἐκ τοῦ χρόνου μέτρον, ῥηταῖς ἡμέραις τε καὶ

14 Plat. Phaedr. 245 C

VLATS 1 τὰ ante πηλικότητι om. et ante γινόμενα add. A γεγραμμένα v 3 γενομένου LT γινομένου A παρὰ post ἀρχὴν add. VLTS v, om. A 5 μετρήσει A 8—9 ἐστὶ νοήματα VLT om. v 11 τῷ δὲ LT ἀπεράτω τὸν L ἀπεράτω τὸ VT τε om. S 15 φιλοσοφηθέντα: ἐκφιλοσοφηθέντα (ex ἐκεῖ φιλ. ut vid. ortum) VL ἐμφιλοσοφηθέντα T 16 ἐνράπτει S ἐκράπτει v 16 et 17 παῦσαν v 17 καὶ οὗτος γεννήσεως v οὕτως V 19 παρακομπήσειεν T περιβομβήσειεν S v 20 ἔτι δὲ om. V 21 νόμων: ὀνομάτων v cf. p. 213, 2 23 ἐναπέφηνεν VL 24 φέρει v 24—25 καθὼς sscr. T[2] κοσμογενία V κοσμογονίᾳ LT 25 ἐμάθομεν: ἐδιδάχθημεν VT

νοξὶν ἑκάστῳ τῶν γινομένων κατά τινα τάξιν καὶ ἀκολουθίαν παραμετρούμενον. ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῶν ἐναντίων δέχεται λόγος, ὁμο-

35 λογῶν πρὸ χρόνων αἰωνίων εἶναι τὸν κύριον. ὑπόλοιπον δ' ἂν εἴη τὴν ἐκ τῶν θείων νόμων συνηγορίαν τοῦ προκειμένου κατανοῆσαι, δι' ἧς ἐπαγγέλλεται καὶ τέλος καὶ ἀρχὴν τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἀποδεικνύειν. βουληθείς, φησίν, ὁ θεὸς τοῖς Ἑβραίοις τὸν περὶ τῆς δημιουργίας ἐντυπωθῆναι νόμον, [οὐ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν] τῷ τέλει τῆς δημιουρ-
816 M. γίας ἐναπέθετο καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν πίστιν· οὐ γὰρ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν ἑβδόμην, ἐν ᾗ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων, ἔδωκε *** τὴν ὑπόμνησιν τῆς δημιουργίας.

36 ἆρα τις πεισθήσεται παρ' ἐκείνου ταῦτα γεγράφθαι καὶ οὐχὶ παρ' ἡμῶν ἐπὶ διαβολῇ τοῦ συγγράμματος παρεντεθεῖσθαι τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν καταγέλαστος δοκοίη τοῖς ἐντυγχάνουσιν, τὰ μηδὲν κοινωνοῦντα τοῖς ζητουμένοις εἰς ἀπόδειξιν τῶν προκειμένων ἐπισυρόμενος; τὸ γὰρ ζητούμενον ἦν δεῖξαι, καθὼς ἐπηγγείλατο, μὴ ὄντα τὸν υἱὸν γεγεννῆσθαι, ἀλλ' ἀρχήν τε λαβεῖν γεννήσεως καὶ λῆξαι γεννώμενον, οἱόν τινος ᾠδῖνος ἐν χρόνῳ παρατεινούσης τὴν γέννησιν. ἡ δὲ εἰς τοῦτο κατασκευὴ τίς; τὸ σαββατίζειν ἐκ νόμου κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τὸν Ἑβραίων λαόν. ὢ

37 πόση συμφωνία τῆς μαρτυρίας πρὸς τὸ προκείμενον. ἐπειδὴ τιμᾶται τῇ ἀργίᾳ παρὰ τοῦ Ἰουδαίου τὸ σάββατον, ἀποδέδεικται τὸ τὸν κύριον, καθὼς οὗτος λέγει, ἀρχήν τε λαβεῖν τοῦ τόκου καὶ τικτόμενον παύσασθαι. πόσαι καὶ

VLATS 5—6 περικειμένου L 7 ἀποδεικνύειν om. v verba a βουληθείς usque ad 12 γεννήσεως om. v 8—9 δημιουργίαν V 10 verba ab ἡμέραν τῷ usque ad 11 πίστιν om. V verba οὐ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν ex v. 11—12 huc delata delevi. propositum est Eunomio, ut dato fine etiam initium fuisse cuiusvis rei ostendat 14 τὴν ὑπόμνησιν ἔδωκε LT lacunam statui 15 ταῦτα sscr. A 16 ὑμῶν T ἐπιβολῇ A 20 καθὰ T 21 γεγενῆσθαι VLA v τῆς γεννήσεως V λῆξαι correxi: λήξεως libri v (cf. p. 216, 27—28) 22 ἐν om. v 24 τῶν ἑβραίων T

ἄλλαι πρὸς τοῦτο μαρτυρίαι τῷ λογογράφῳ παρείθησαν
οὐδὲν τῆς εἰρημένης πρὸς σύστασιν τοῦ ζητουμένου λειπό-
μεναι; ἡ κατὰ τὴν ὀγδόην περιτομή, ἡ τῶν ἀζύμων ἑβ-
δομάς, τὸ ἐν τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ σεληναίου δρόμου
μυστήριον, αἱ τοῦ καθαρισμοῦ θυσίαι, ἡ περὶ τῶν λεπρῶν
παρατήρησις, ὁ κριός, ὁ μόσχος, ἡ δάμαλις, ὁ ἀποπομπαῖος
χίμαρος. εἰ δὲ ταῦτα πόρρω τῶν προκειμένων ἐστίν, 38
πῶς ἐντὸς ἐκεῖνο τοῦ ζητουμένου, λεγέτωσαν οἱ ζηλωταὶ
τῶν Ἰουδαϊκῶν μυστηρίων. ἡμεῖς γὰρ μικροπρεπές τε καὶ
ἄνανδρον τὸ τοῖς κειμένοις ἐπεμβαίνειν νομίζοντες ἀναζη-
τήσομεν ἐκ τῆς τῶν γεγραμμένων ἀκολουθίας εἴ τι τοιοῦτόν
ἐστιν οἷον ἱδρῶτα κινῆσαι τῷ προσπαλαίοντι. ὅσα τοίνυν
ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ τοῦ μὴ δεῖν μέσον τι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
πατρὸς ἐννοεῖν κατασκευάζων διέξεισιν, ὡς συμβαίνοντά πως
τῷ καθ' ἡμᾶς δόγματι παρελεύσομαι. ἀδιακρισίας γὰρ 39
ἂν εἴη καὶ ἀγνωμοσύνης ἅμα μὴ διακρίνειν ἐν τοῖς λεγο-
μένοις τὸ ἀνεύθυνόν τε καὶ τὸ ὑπαίτιον, ἐπειδὴ τοῖς ἰδίοις
μαχόμενος οὐκ ἀκολουθεῖ τοῖς ὁμολογουμένοις, καὶ τὸ
ἄμεσον λέγων καὶ τὸ συναφὲς οὐ δεχόμενος, καὶ τὸ μὴ
εἶναί τι πρὸ τοῦ μονογενοῦς ἐννοῶν καὶ τὸ εἶναι υἱὸν ὑπο-
νοῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ ὄντα γεγεννῆσθαι διαμαχόμενος.
μικρὸν <οὖν> ἐν τούτοις ἀσχοληθέντες διὰ τὸ τοῖς φθά-
σασιν ἱκανῶς ἤδη προκατεσκευάσθαι τὸν λόγον τῶν προ-
κειμένων ἑξόμεθα.

Οὐκ ἔστι τοῦ αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπερτιθέναι τῆς τοῦ 40
μονογενοῦς ὑποστάσεως καὶ μὴ εἶναι λέγειν πρὸ τῆς γεννή-
σεως, ἀλλὰ τότε γεγεννῆσθαι ὅτε ὁ πατὴρ ἠβουλήθη· τὸ γὰρ
„τότε“ καὶ „ὅτε“ κυρίως καὶ προσφυῶς ἐπὶ τὴν χρονικὴν
δεῖξιν τὴν σημασίαν φέρει κατά τε τὴν κοινὴν τῶν ὑγιῶς

VLATS 4 σεληνιαίου LT σεληνείου VS v 7 ὁ ante χίμαρρος add. LAS v 8 ἐκείνου L 10 προκειμένοις LAS v ἐπεμβαίνει V ἐμπαιμβαίνειν L 10—11 ἀναζητήσωμεν LA 13 μὴ δεῖν: μηδὲν v τοῦ post καὶ om. VL v 15 παρελεύσομεν v 17 τὸ ante ὑπαίτιον om. VLT 18 ἀκολουθεῖ (om. οὐκ) VT οὐκ ἀκολουθῶν v 19—20 τὸ μὲν εἶναι T 21 ὄντος VLT γεγενῆσθαι VLA v (cf. p. 216, 21) 22 οὖν addidi 25 ἔστι ταυτὸν S 27 γεγενῆσθαι VLA 29 τε om. v

φθεγγομένων συνήθειαν καὶ κατὰ τὴν ἐν τῇ γραφῇ ση-
μασίαν. Τότε ἐροῦσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ Ὅτε ἀπέστειλα
ὑμᾶς, καὶ Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία, καὶ μυρία τοι-
αῦτα διὰ πάσης ἔστι τῆς γραφῆς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προ-
κειμένου λαβεῖν, ὅτι τοῖς τοιούτοις τοῦ λόγου μορίοις τὸν
817 M. 41 χρόνον ἐπισημειοῦται τῆς γραφῆς ἡ συνήθεια. εἰ οὖν
χρόνος οὐκ ἦν, καθὼς ὁ ἀντιλέγων συντίθεται, συνανῄρηται
πάντως καὶ ἡ χρονικὴ σημασία· ταύτης δὲ μὴ οὔσης τὸ
ἀΐδιον τῆς ἐννοίας κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἀντεισελεύσεται.
τῇ γὰρ τοῦ μὴ εἶναι φωνῇ καὶ τὸ ποτὲ πάντως συνυπα-
κούεται. εἰ γὰρ χωρὶς τοῦ ποτὲ τὸ μὴ εἶναι λέγοι, οὐδὲ
νῦν εἶναι δώσει· εἰ δὲ τὸ νῦν διδοὺς πρὸς τὸ ἀΐδιον μά-
χεται, πάντως οὐ τὸ καθόλου μὴ εἶναι, ἀλλὰ τὸ ποτὲ μὴ
42 εἶναι διανενόηται. τῆς δὲ φωνῆς ταύτης ἀνυποστάτου παν-
τάπασιν οὔσης, εἰ μὴ πρὸς τὴν τοῦ χρόνου σημασίαν ἐρεί-
δοιτο, ἀνόητον ἂν εἴη καὶ μάταιον τὸ μήτε τι πρὸ τοῦ
υἱοῦ εἶναι λέγειν μήτε πάντοτε τὸν υἱὸν εἶναι κατασκευάζειν.
εἰ γὰρ μήτε τόπος μήτε χρόνος μήτε τις ἑτέρα κτίσις ἐστὶν
ἐν ᾗ οὐκ ἔστιν ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος, πανταχόθεν τοῦ
δόγματος τῆς εὐσεβείας ἐξῄρηται τὸ ποτὲ μὴ εἶναι τὸν
κύριον. οὐκοῦν οὐχ ἡμῖν, ἀλλ' ἑαυτῷ διαμάχεται ὁ καὶ
εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸν μονογενῆ δογματίζων. ἐν γὰρ τῷ
ὁμολογεῖν μηδενὶ τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα διαιρεῖσθαι
43 συνάφειαν τὸ ἀΐδιον αὐτῷ πάντως προσμεμαρτύρηκεν. εἰ
δὲ ἐν τῷ πατρὶ λέγοι μὴ εἶναι τὸν υἱόν, τῷ τοιούτῳ λόγῳ
οὐκ ἀντεροῦμεν αὐτοί, ἀλλὰ τὴν γραφὴν ἀντιθήσομεν, ἥ
φησιν ἐν τῷ πατρί τε εἶναι τὸν υἱὸν καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸν
πατέρα, τὸ πότε ἢ ὅτε ἢ τότε μὴ προστιθεῖσα τῷ λόγῳ,
ἀλλὰ τῇ ἀποφατικῇ ταύτῃ καὶ ἀπολύτῳ φωνῇ τὸ ἀΐδιον
αὐτῷ μαρτυρήσασα.

2 Ps. 125, 2 Sw. Luc. 22, 35 3 Matth. 25, 1 27 Joh. 10, 38 et 14, 10

VLATS 4 τῆς om. VLA v 7 καθὰ T 8 ταύτης S v: πάντως VLAT 10 πότε VLT 10—11 συνυπακούσεται VT 11 πότε LT 12—13 μάχονται v 17 τὸν πάντοτε v 21—22 καὶ μὴ εἶναι κ. εἶναι v 24 προσμεμαρτύρηκεν S v: προσμεμαρτύρηται VLAT 25 δὲ om. T λέγει VLT ἐν om. S 28 τό ποτε v 29 ἀποφαντικῇ VT ἀποφατικὴ L

Τὸ δὲ κατασκευάζειν αὐτὸν ἀγέννητον παρ' ἡμῶν λέ- 44
γεσθαι τὸν μονογενῆ θεὸν ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν ὅτι καὶ
γεννητὸν εἶναι τὸν πατέρα διοριζόμεθα. τῆς γὰρ αὐτῆς 45
ἀτοπίας, μᾶλλον δὲ βλασφημίας ἑκάτερον· ὥστε εἰ μὲν
συκοφαντεῖν ἔγνωκε, προστιθέτω καὶ τὸ ἕτερον ἔγκλημα,
μηδενὸς φειδόμενος δι' ὧν ἂν ᾖ δυνατὸν χαλεπώτερον ἐκ-
τραχύνειν καθ' ἡμῶν τοὺς ἀκούοντας. εἰ δὲ τὸ ἕτερον
τούτων διὰ τὸ περιφανὲς τῆς συκοφαντίας οὐκ αἰτιᾶται,
ἀφιέτω καὶ τὸ λειπόμενον· ἴσον γὰρ εἰς ἀσέβειαν, καθὼς
εἴρηται, καὶ τὸν υἱὸν ἀγέννητον λέγειν καὶ γεννητὸν τὸν
πατέρα. εἰ μὲν οὖν εὑρίσκεταί τις ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν γε- 46
γραμμένοις φωνὴ τοιαύτη, δι' ἧς ἀγέννητος ὁ υἱὸς ὀνομά-
ζεται, καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἐσχάτην ψῆφον ἐξοίσομεν· εἰ
δὲ ψευδεῖς αἰτίας τε καὶ συκοφαντίας κατ' ἐξουσίαν συμ-
πλάσσει, τὸ δοκοῦν ἐπὶ διαβολῇ τῶν καθ' ἡμῶν δογμάτων
λογοποιῶν, γένοιτ' ἂν ἴσως τοῖς γε νοῦν ἔχουσι καὶ αὕτη
τῆς ἐν ἡμῖν εὐσεβείας ἀπόδειξις, ὅτι τῆς ἀληθείας ἡμῶν
ὑπερμαχούσης τὸ ψεῦδος εἰς κατηγορίαν τοῦ δόγματος ἡμῶν
προεστήσατο, ἀλλοτρίαν τοῦ ἡμετέρου λόγου κατασκευάζων
τὴν τῆς ἀσεβείας γραφήν. ἀλλ' ἔστιν ἐν συντόμῳ πρὸς
τὰς αἰτίας ταύτας ἀπολογήσασθαι. ὡς γὰρ ἡμεῖς τὸν ἀγεν- 47
νήτως εἶναι λέγοντα τὸν μονογενῆ θεὸν ἐπάρατον κρίνομεν,
οὕτω κἀκεῖνος ἐπαράσθω τὸν μὴ εἶναί ποτε τὸν ἐν ἀρχῇ
ὄντα διοριζόμενον. ἐκ γὰρ τοῦ τοιούτου δειχθήσεται τρόπου
ὅ τε κατὰ ἀλήθειαν καὶ ὁ συκοφαντικῶς τὰς αἰτίας ἐπά-
γων. εἰ δὲ ἡμεῖς ἀρνούμεθα τὰ ἐγκλήματα, καὶ πατέρα
λέγοντες τῇ φωνῇ υἱὸν συνεπινοοῦμεν, καὶ υἱὸν ὀνομάσαντες
ἀληθῶς εἶναί φαμεν ὃ λέγεται, γεννητῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου
φωτὸς ἀπαυγασθέντα, πῶς οὐ πρόδηλος ἡ συκοφαντία τῶν *820 M.*
ἀγέννητον λέγειν ἡμᾶς τὸν μονογενῆ θρυλούντων; οὐ μὴν
ἐπειδὴ γεννητῶς αὐτὸν εἶναί φαμεν, τὸ μὴ εἶναι αὐτόν

VLATS 4 τῇ post μὲν add. L postea exp. 8 συκοφαντίας: αἰτίας V 9 ἀφιέτω καὶ τὸ S v: om. VLT διὰ τί τὸ A ex coniectura 10 εἶναι ante λέγειν V ἢ post λέγειν add. VLTS v, om. A 13 αὐτὴ VLT 17—18 ὑπερμαχούσης ἡμῶν VT 21—22 ἀγέννητον v 23 τὸν μὴ AS v: τῷ μὴ VT τὸ μὴ L 24 διοριζομένῳ VT 24 γὰρ post τοιούτου coll. VT 27 υἱὸν τῇ φωνῇ AS v

48 ποτε διὰ τούτου παραδεξόμεθα. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι
ἄμεσός ἐστιν ἡ κατὰ τὸ σημαινόμενον ἐναντίωσις τοῦ ὄντος
καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ὥστε τὴν τοῦ ἑτέρου τῶν εἰρημένων θέσιν
ἀναίρεσιν τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι πάντως, καὶ ὅτι καθάπερ
τὸ εἶναι κατὰ πάντα χρόνον ταὐτόν ἐστιν, ἐν ᾧπερ ἄν τις
ὑφεστάναι τι τῶν ὄντων ὑπόθηται (οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν ἔστιν
οὐρανὸς καὶ ἄστρα καὶ ἥλιος καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὄντων ἢ
χθὲς καὶ πρώην καὶ ἐν παντὶ τῷ προάγοντι χρόνῳ), τὸν
αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸ σημαινόμενον ἐπίσης ἐν
παντὶ τὸ ἀνύπαρκτον ἔχει, εἴτε κατὰ τὸ πρότερόν τις εἴτε
49 κατὰ τὸ ὕστερον λέγοι. οὐ γὰρ μᾶλλον νῦν τι τῶν ὑφεστώ-
των οὐκ ἔστιν ἢ εἰ πρότερον ἀνύπαρκτον ἦν, ἀλλὰ εἷς ὁ
τοῦ μὴ εἶναι λόγος ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος ἐν παντὶ χρονικῷ
διαστήματι. διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων τήν τε τοῦ γεγονότος
εἰς τὸ μὴ ὂν ἀνάλυσιν καὶ τοῦ μηδέπω τὴν εἰς τὸ γε-
νέσθαι πάροδον ἐσχηκότος ὀνόμασι μὲν διαφόροις τὴν ἀνυπ-
αρξίαν σημαίνομεν, ἢ μὴ γεγενῆσθαι τὴν ἀρχὴν ἢ τε-
θνάναι τὸ γενόμενον λέγοντες, ἐπίσης δὲ δι᾽ ἑκατέρας
50 φωνῆς τὸ ἀνύπαρκτον παριστῶμεν τῷ λόγῳ. ὥσπερ γὰρ
ἡ ἡμέρα νυκτὶ περιέχεται καθ᾽ ἑκάτερον μέρος, λέγεται
δὲ οὐχ ὡσαύτως τὰ περιέχοντα, ἀλλὰ τὸ μὲν μετὰ τὴν
ἑσπέραν, τὸ δὲ πρὸ τοῦ ὄρθρου, νὺξ δὲ τὸ δηλούμενόν ἐστι
κατ᾽ ἀμφότερα, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰ ἐκ τοῦ παραλλήλου
πρὸς τὸ ὂν ἀντιθεωροίη τις τὸ μὴ ὄν, κατονομάσει μὲν
διαφόρως τό τε πρὸ τῆς συστάσεως καὶ τὸ μετὰ τὴν τοῦ
συστάντος διάλυσιν, ἓν δὲ νοήσει δι᾽ ἀμφοτέρων τὸ σημαι-
νόμενον [τό τε πρὸ τῆς συστάσεως καὶ τὸ μετὰ τὴν τοῦ
συστάντος διάλυσιν]. τὸ γὰρ μὴ εἶναι τοῦ τε μὴ γεννη-
θέντος καὶ τοῦ τεθνηκότος πλὴν τῆς διαφορᾶς τῶν ὀνο-
μάτων ἴσον ἐστὶν ὑπεξῃρημένου τοῦ κατὰ τὴν ἐλπίδα τῆς

VLATS 1 ποτε om. A τοῦτο A v παραδεξώμεθα L 2 ἄμεσον A 4 γενέσθαι LAS v 5 κατὰ παντὸς χρόνου v 6 τι om. A ὑποθῆται VL 8 ἐν om. VT v 9 μὴ ante εἶναι om. et sscr. A 15 τὴν τοῦ μηδέπου VT (et L ?) 17 γεγεννῆσθαι TS 18 γεννώμενον VLTS v 19 γὰρ om. A 24 ἀντιθεωροῖ A 27 verba καὶ τὸ usque ad διάλυσιν om. VLT a τό τε del. Harder cf. 25

ἀναστάσεως λόγου. ἐπειδὴ τοίνυν ἀρχηγὸν ζωῆς καὶ αὐτο- 51
ζωὴν τὸν μονογενῆ θεὸν παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν καὶ φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ πᾶν ὅ τι πάρεστιν ἐν ὀνόματι καὶ νοήματι τίμιον, ἄτοπον καὶ δυσσεβὲς εἶναί φαμεν τῷ ὄντως ὄντι συνθεωρεῖν καὶ τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, ἢ διάλυσιν εἰς φθορὰν ἢ ἀνυπαρξίαν πρὸ τῆς συστάσεως, ἀλλὰ πανταχόθεν πρὸς τὸ ἐφεξῆς καὶ πρὸς τὸ προαιώνιον ἐπεκτείνοντες ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν οὐδαμοῦ πρὸς τὸ μὴ ὂν ταῖς ἐννοίαις λήγομεν, ἴσον εἰς ἀσέβειαν κρίνοντες οἱῳδήποτε χρόνῳ δι' ἀνυπαρξίας περικόπτειν τὸ θεῖον. ταὐτὸν γάρ ἐστιν καὶ θνητὴν εἰπεῖν τὴν ἀθάνατον ζωὴν καὶ ψευδῆ τὴν ἀλήθειαν καὶ σκοτεινὸν τὸ φῶς καὶ μὴ εἶναι τὸ ὄν.

ὁ τοίνυν τὸ μὴ ἔσεσθαί ποτε μὴ διδοὺς οὐδὲ τὸ μὴ εἶναί 52
ποτε συνθήσεται κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, τὴν αὐτὴν ἀτοπίαν φεύγων καθ' ἑκάτερον μέρος· ὡς γὰρ τὸ ἀτελεύτητον τῆς ζωῆς τοῦ μονογενοῦς οὐκ ἐπικόπτει θάνατος, οὕτως οὐδὲ κατὰ τὸ ἄνω ἡ ἀνυπαρξία στήσει πρὸς τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ τὴν ζωὴν προϊοῦσαν, ὡς ἂν πανταχόθεν καθαρεύοι τὸ ὄντως ὂν τῆς πρὸς τὸ μὴ ὂν κοινωνίας. διὰ τοῦτο πόρρω γίνεσθαι τῆς τοιαύτης πλάνης τοὺς μαθητὰς θέλων ὁ κύριος, ὡς ἂν μή ποτε καὶ αὐτοὶ τὸ πρεσβύτερον τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως ἀναζητοῦντες πρὸς τὸ ἀνύπ- *821 M.*
αρκτον τοῖς λογισμοῖς ἀπενεχθεῖεν Ἐγώ, φησίν, ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, ὡς οὔτε τοῦ μὴ ὄντος ἐν τῷ ὄντι νοουμένου οὔτε τοῦ ὄντος ἐν τῷ μὴ ὄντι. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ λόγου τάξις τὸ εὐσεβὲς ἑρμηνεύει τοῦ δόγματος.

ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὁ πατήρ, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς 53
ὁ υἱός, διὰ τοῦτο πρῶτόν φησιν Ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, δεικνὺς τὸ μὴ ἄλλως ἀλλ' ἐξ ἐκείνου εἶναι, εἶτα ἀναστρέφει τὸν

1 Act. 3, 15 Joh. 14, 6 saep. 23 Joh. 14, 10 28 sed cf. Joh. 10, 38 et 17, 21 ubi a patre incipit

VLATS 1 ἀρχηγὸν: ἀρχὴν A 3—4 ἐν ὀνόμασι τίμιον καὶ νοήμασιν ἄτοπον VT 5 καὶ om. A v 7 verba πρὸς τὸ ἐφεξῆς καὶ om. S v 8 αὐτῶν V 11 ψεῦδος A 12 τὸ ante φῶς in marg. add. L 14 συνθήσεται: παυθήσεται L καὶ τὴν αὐτὴν VT 15 ἀτελέστατον S v 18 προϊοῦσα VLTS 19 μὴ ὄντως ὂν LTS v 25 νοουμένου om. v οὔτε: εἴτε v 29 ἄλλως: ἐξ ἄλλου v

λόγον ὅτι Καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, σημαίνων ὅτι ὁ ὑπερβὰς τὸν υἱὸν τῇ πολυπραγμοσύνῃ καὶ τὴν περὶ τοῦ πατρὸς ἔννοιαν συμπαρέρχεται. ὁ γὰρ ἔν τινι ὢν ἔξω τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν εὑρεθῆναι οὐ δύναται· ὥστε μάταιος ὁ ἐν τῷ υἱῷ μὲν εἶναι τὸν πατέρα μὴ ἀντιλέγων, ἔξω δὲ τοῦ υἱοῦ κατει-
54 ληφέναι τι τοῦ πατρὸς φανταζόμενος, καὶ μάτην διαπλανᾶται τῶν πολεμούντων ἡμῖν ἡ περὶ τὸ ῥῆμα τῆς ἀγεννησίας σκιαμαχία διὰ τῶν ἀνυπάρκτων κενεμβατοῦσα.

55 Μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ πᾶσαν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγεῖν τὴν ἀτοπίαν τοῦ λόγου, μικρὸν ἔτι συγχωρηθήτω προσδιατρίψαι τῷ θεωρήματι. τοῦ γὰρ μονογενοῦς θεοῦ ὕστερον μετὰ τὸν πατέρα γεγεννῆσθαι παρ' αὐτῶν λεγομένου, εὑρίσκεται κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγέννητον αὐτῶν, ὅ τι ποτὲ καὶ εἶναι φαντάζονται, τῶν κακῶν τὴν ἔννοιαν συνεμφαῖνον. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ὥσπερ τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν ἀντιδιαιρεῖται, οὕτω καὶ παντὶ ἀγαθῷ πράγματί τε καὶ ὀνόματι τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον, οἷον τῷ καλῷ τὸ κακὸν καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ πάντα ὅσα τούτοις ὁμοιοτρόπως πρὸς τὸ ἐναντίον ἀλλήλοις ἀντικαθίσταται, ἐφ' ὧν ἄμεσός ἐστιν ἡ ἐναντίωσις καὶ οὐκ ἐνδέχεται κατὰ ταὐτὸν τὰ δύο μετ' ἀλλήλων εἶναι, ἀλλ' ἥ τε παρουσία τοῦ ἑνὸς ὑπεξαιρεῖ τὸ ἀντίθετον καὶ ἐν τῇ
56 τοῦ ἑτέρου ὑποχωρήσει γίνεται τοῦ ἐναντίου ἡ γένεσις. τούτων δὲ ἡμῖν οὕτω διωμολογημένων κἀκεῖνο παντὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ὥσπερ φησὶ Μωϋσῆς σκότος εἶναι πρὸ τῆς τοῦ φωτὸς κτίσεως, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, εἰ κατὰ τὸν λόγον τῆς αἱρέσεως τότε ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ὅτε ἠθέλησε, πρὶν ποιῆσαι αὐτὸν οὐκ ἦν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱός. φωτὸς δὲ μήπω ὄντος οὐκ ἐνδέχεται μὴ τὸ ἀντικείμενον εἶναι. καὶ γὰρ διὰ τῶν ἄλλων ἐμάθομεν ὅτι

25 Gen. 1, 1 sq.

VLATS 2 τὴν πολυπραγμοσύνην L 4 ὁ ante μάταιος add. L 8 σκιομαχία LS v 9 εἴ γε χρὴ v 12 γεγενῆσθαι VL ν alt. sscr. S 13 αὐτῷ S αὐτὸν T v 14—15 συναναφαινόμενον LAS v τῷ κακῷ A quod propter συναναφαινόμενον ex suo ingenio correxisse videtur 19—20 ἀντικαθίστασθαι V 22 ὑπεξαίρει S cf. 223, 13 23 τοὐναντίον L 29 μήπω : μὴ VT

οὐδὲν εἰκῇ τῶν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγονότων ἐστίν, ἀλλὰ τὸ λεῖπον ἐπεισάγεται τοῖς οὖσι διὰ τῆς κτίσεως. δῆλον οὖν ἐστι πάντως ὅτι εἴπερ ἐποίησε τὸν υἱὸν ὁ θεός, διὰ τὸ λείπειν τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐποίησεν. ὥσπερ οὖν τοῦ 57 αἰσθητοῦ φωτὸς λείποντος σκότος ἦν καί, εἰ μὴ ἐγεγόνει τὸ φῶς, ἐπεκράτει πάντως τὸ σκότος, οὕτως καὶ τοῦ υἱοῦ μήπω ὄντος αὐτό τε τὸ ἀληθινὸν φῶς καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ υἱὸς οὔπω ἦν. τὸ γὰρ ὂν καὶ κατὰ τὴν τῆς αἱρέσεως μαρτυρίαν τοῦ γενέσθαι οὐ δέεται. οὐκοῦν εἰ ἐποίησε, τὸ μὴ ὂν πάντως ἐποίησε. πρὶν οὖν γενέσθαι κατ' αὐτοὺς τὸν υἱὸν οὐδὲ ἡ ἀλήθεια δηλονότι ἐγεγόνει οὔτε τὸ νοητὸν φῶς 824 M. οὔτε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς οὔτε τινὸς καθόλου καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ φύσις. ἀλλὰ μὴν τούτων ἑκάστου τῇ ὑπεξαιρέσει τὸ 58 ἐξ ἐναντίου νοούμενον παρυφίσταται, καὶ φωτὸς μὴ ὄντος οὐκ ἔστι μὴ σκότος εἶναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως ἀνθ' ἑκάστου τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων, ὅταν μὴ παρῇ τι τούτων, οὐκ ἐνδέχεται μὴ τὸ ἐναντίον πάντως εἶναι ἀντὶ τοῦ λείποντος. ἀνάγκη οὖν πᾶσα, ὡς ἔμελλε θέλειν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν „ποιῆσαι“ κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον, μηδενὸς ὄντος τῶν ὅσα ὁ υἱός ἐστιν, πάντα τὰ ἐναντία περὶ αὐτὸν εἶναι λέγειν, ἀντὶ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος, ἀντὶ τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, ἀντὶ τῆς ζωῆς τὸν θάνατον, ἀντὶ τοῦ καλοῦ τὸ κακόν. ὁ γὰρ κτίζων τὰ μὴ ὄντα κτίζει· τῷ γὰρ ὄντι, 59 καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, οὐ δεῖ γεννήσεως. τῶν δὲ κατὰ ἀντίθεσιν θεωρουμένων οὐκ ἔστιν ἄλλως τὰ κρείττω μὴ εἶναι ἢ ἐκ τοῦ τὰ χείρονα εἶναι. ταῦτα τοίνυν ἡ σοφία τῆς αἱρέσεως δωροφορεῖ τῷ πατρὶ δι' ὧν ἀτιμάζει τοῦ υἱοῦ τὸ ἀΐδιον, τὸν τῶν κακῶν κατάλογον πρὸ τῆς τοῦ υἱοῦ ἀναδείξεως προσάγουσα τῷ θεῷ καὶ πατρί.

Καὶ μηδεὶς ἐκ τῆς ἄλλης κτίσεως ἀνατρέπειν οἰέσθω 60

VLATS 2 λειπόμενον A 4 λεῖπον v 7 μήπω: μὴ A 11 τὸ om. VLT 13 ἕκαστον A ὑπεραιρέσει v 14 νοουμένων A 21 εἶναι om. VLT λέγει L verba ab ἀντὶ τοῦ usque ad 22 θάνατον om. V 24 καθά T ὁ om. L verba a τῶν δὲ usque ad 26 χείρονα εἶναι om. V 25 οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως v ἄλλως: ἀλλὰ LT 26 χείρονα μὴ εἶναι A 27 δορυφορεῖ V 27—28 τὸ ἀΐδιον τοῦ υἱοῦ V

τὴν ἐκ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἀναδειχθεῖσαν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος. ἐρεῖ γάρ τις ἴσως ὅτι ὥσπερ τοῦ οὐρανοῦ μὴ ὄντος οὐδὲν ἐναντίον τούτῳ, οὕτως καὶ τοῦ υἱοῦ μήπω γενομένου, ὅς ἐστιν ἀλήθεια, οὐ πάντως ἀναγκαζόμεθα τὸ ἐναντίον εἶναι συντίθεσθαι. πρὸς ὃν ἔστιν εἰπεῖν ὅτι οὐρανῷ μὲν τὸ ἀντικείμενον ἔστιν οὐδέν, εἰ μὴ ἄρα τῷ εἶναι αὐτὸν τὸ μὴ εἶναί τις λέγοι ἀντίθετον. τῇ δὲ ἀρετῇ τὸ κατὰ κακίαν πάντως ἀντικαθέστηκεν, ἀρετὴ δὲ ὁ κύριος, ὥστε οὐρανοῦ μὲν μὴ ὄντος οὐδὲν ἦν, ἀγαθοῦ δὲ μὴ ὄντος
61 τὸ ἐναντίον ἦν. ὁ οὖν τὸ ἀγαθὸν λέγων μὴ εἶναι τὸ κακὸν εἶναι καὶ μὴ βουλόμενος πάντως συνθήσεται. ἀλλὰ καὶ ὁ πατήρ, φησί, καὶ παντελής ἐστιν ἀρετὴ καὶ ζωὴ καὶ ἀπρόσιτον φῶς καὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ νοήματά τε καὶ ὀνόματα· ὡς μὴ εἶναι ἀνάγκην, ὅτε τὸ μονογενὲς φῶς οὔπω ἦν, τὸ κατάλληλον ἐκ τοῦ ἐναντίου νοεῖσθαι σκότος. ἀλλ᾽ οὗτος ὁ ἐμός ἐστι λόγος, ὅτι οὐδέποτε σκότος ἦν. οὐδὲ γὰρ ἦν ποτε ὅτε τὸ φῶς οὐκ ἦν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ
62 φωτὶ πάντως ἐστὶ τὸ φῶς, καθὼς ἡ προφητεία λέγει. εἰ δὲ κατὰ τὸν λόγον τῆς αἱρέσεως ἄλλο τὸ ἀγέννητον καὶ ἕτερον τὸ γεννητόν ἐστι φῶς καὶ τὸ μὲν ἐξ ἀϊδίου τοῦτο δὲ μετὰ ταῦτα γενόμενον, ἀνάγκη πᾶσα τῷ μὲν ἀϊδίῳ φωτὶ μηδέποτε χώραν εὑρεῖν ἀντικαταστῆναι τὸ ἀντικείμενον· ἀεὶ γὰρ λάμποντος τοῦ φωτὸς ἡ ἐνέργεια τοῦ σκότους ἐπ᾽ αὐτοῦ χώραν οὐκ ἔχει· ἐπὶ δὲ τοῦ μετὰ ταῦτα, καθὼς ἐκεῖνοί φασι, γεγονότος ἀμήχανον εἶναι μὴ ἐκ σκότους τὸ φῶς λάμψαι, ἀλλὰ πάντῃ καὶ πάντως τοῦ τε ἀϊδίου φωτὸς καὶ τοῦ ὕστερον γενομένου σκότος τὸ μέσον διαληφθήσεται.
63 οὐ γὰρ ἂν τῆς κατασκευῆς τοῦ μετὰ ταῦτα φωτὸς χρεία ἐγίνετο, εἰ μὴ πρός τι χρήσιμον ἦν τὸ κτιζόμενον. μία δὲ φωτὸς χρῆσις τοῦ λύεσθαι δι᾽ αὐτοῦ τὸν ἐπικρατοῦντα

VLATS 2 οὐρανοῦ: υἱοῦ τοῦ L 4 γεννωμένου S 12 φησίν post παντελής iterat L 15 ὅτε: οὔτε LT 18 ἦν prim. et ὅτε om. v 19 πάντα v 20 ἀγένητον S 20—21 verba καὶ ἕτερον τὸ γεννητόν om. S v 21 καὶ om. L 21—22 τὸ δὲ L 22 φωτὸς T 25 ἐπεὶ δὲ L καθὰ T 28 σκότους LTS v τοῦ ἀϊδίου post μέσον add., sed exp. V 31 ἀπ᾽ αὐτοῦ v ἐκκρατοῦντα v

ζόφον. τὸ μὲν οὖν ἀκτίστως ὂν φῶς αὐτὸ δι᾽ ἑαυτό ἐστιν
ὅπερ ἐστὶν τῇ φύσει, τὸ δὲ κτιζόμενον διά τι γίνεται πάν-
τως. οὐκοῦν προϋπάρχειν ἀνάγκη τὸ σκότος, οὗ χάριν *825 M.*
ἀναγκαίως δημιουργεῖται τὸ φέγγος, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδενὶ
λόγῳ παραμυθήσασθαι τὸ μὴ προτερεύειν τῆς τοῦ γεννη-
τοῦ φωτὸς ἀναδείξεως τὸ σκότος, ὅταν μετὰ ταῦτα κατε-
σκευάσθαι πιστεύηται. ἀλλὰ μὴν πάσης ἀσεβείας τὸ τοι- **64**
οῦτόν ἐστιν ἐπέκεινα. ἄρα σαφῶς πεφανέρωται ὅτι οὐχὶ
μὴ οὖσαν τὴν ἀλήθειαν ὁ πατὴρ τῆς ἀληθείας ἐποίησεν,
ἀλλὰ πηγὴ ὢν φωτὸς καὶ ἀληθείας καὶ παντὸς ἀγαθοῦ ἐξ
ἑαυτοῦ τὸ μονογενὲς φῶς τῆς ἀληθείας ἀπηύγασε, δι᾽ οὗ
πάντοτε ἡ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ δόξα χαρακτηρίζεται, ὡς
πανταχόθεν τῶν ὕστερον τῷ θεῷ διὰ κτίσεως τὸν υἱὸν
προσγεγενῆσθαι λεγόντων τὴν βλασφημίαν ἐλέγχεσθαι.

VLATS 1 ὂν: ἦν v . ἑαυτοῦ L v 2 διατί A 5—6 γενητοῦ S 7 μὴν: μὴ L 9 μὴ post μ in ras. η V^2 10 ἀλήθεια A 10—11 ἐξ αὐτοῦ A 11 ἐπηύγασε v 14 τέλος τοῦ θ̄ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Η'.

---

1 Ἀλλὰ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα. μικρὸν γὰρ προελθὼν διαμάχεται πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας ἀσθενεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς τὴν τῶν ἀλήπτων περίνοιαν καὶ τοιαῦτά τινα μεγαλαυχούμενος διεξέρχεται, τὸ καθ' ἡμᾶς εὐτελίζων τούτοις τοῖς ῥήμασιν· οὐδὲ γὰρ εἴ τινος ὁ νοῦς διὰ κακόνοιαν ἐσκοτωμένος καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν μήτε τῶν πρόσω μήτε τῶν ὑπὲρ κεφαλὴν ἰδεῖν δυνάμενος μετρίως ἔχοι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, διὰ τοῦτο οἴεσθαι χρὴ μηδὲ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐφικτὴν
828 M. 2 εἶναι τὴν τῶν ὄντων εὕρεσιν. ἀλλ' εἴποιμ' ἂν πρὸς αὐτὸν ὅτι ὁ ἐφικτὴν εἶναι λέγων τὴν τῶν ὄντων εὕρεσιν ὁδῷ τινι πάντως καὶ ἀκολουθίᾳ διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως προήγαγεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ τοῖς εὐλήπτοις τε καὶ μικροτέροις ἐγγυμνασθεὶς διὰ τῆς καταλήψεως οὕτως καὶ τοῖς ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας ἐπέβαλεν
3 ἑαυτοῦ τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν. οὐκοῦν ὁ τὴν περὶ

19 sq. similia apud Philonem de migr. Abrah. § 136—138

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ι̅ VT τοῦ αὐτοῦ λόγος ι̅ LS (δέκατος S) τοῦ αὐτοῦ λόγος θ̅ (sic) A cf. titulum libri antecedentis 4 ὁμολογοῦντας om. V 6 τίνα L 8 ἐσκοτημένος v 9 verba a μήτε τῶν ὑπὲρ usque ad 11 οἴεσθαι χρὴ om. v 10 δυνάμενος ἰδεῖν VL ἔχει VA 12 μηδὲ correxi: μήτε libri v 13 εἴποιμι VT verba ab ἀλλ' εἴποιμ' ἂν usque ad 15 εὕρεσιν om. sed in marg. add. A 14 λέγων om. V λέγων εἶναι A 14—15 τῶν ὄντων τὴν εὕρεσιν S v

τῶν ὄντων εἴδησιν κατειληφέναι μεγαλαυχούμενος τὸ μικρότατον τῶν προφαινομένων ἡμῖν ὅπως ἔχει φύσεως ἑρμηνευσάτω, ὡς ἂν διὰ τοῦ γνωρίμου καὶ περὶ τοῦ κεκρυμμένου πιστώσαιτο, καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις ἑρμηνευσάτω τῷ λόγῳ, εἰ πνεύματι καὶ ἄσθματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωή, εἰ σπλάγχνοις οἰκονομεῖται παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ζῴοις, εἰ ὀστέοις τὸ σῶμα περιείληπται, εἰ μυελῷ τὰ κοῖλα τῶν ὀστέων κατὰ τὸ ἐντὸς **, εἰ νεύροις καὶ συνδέσμοις τὰς ἁρμονίας τετόνωται, εἰ μυῶν περιβολαῖς καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται θέσις, εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς παρατείνεται, εἰ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὑμένος τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὁρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν, εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἧπαρ καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος νεφροί τε καὶ καρδία καὶ ἀρτηρίαι καὶ φλέβες ὑμένες τε καὶ φρένες καὶ διαφράγματα, καὶ εἰ ψιλόν ἐστιν ἢ τετρίχωται, καὶ εἰ πρὸς τὸ ἄρρεν τε καὶ θῆλυ διαμερίζεται, ἐν τίνι τε μέρει τοῦ σώματος τὸ ὀπτικὸν ἢ τὸ ἀκουστικὸν ἐγκαθίδρυται, καὶ εἰ τῆς ὀσφραντικῆς μετέχει αἰσθήσεως, εἰ μονώνυχόν ἐστιν ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις, πόσον δὲ βιοῖ χρόνον καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτοῖς τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως, ἐπὶ πόσον δὲ κυίσκεται τὸ τικτόμενον καὶ πῶς οὔτε πεζοὶ πάντες οἱ μύρμηκες οὔτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ᾽ οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἰσίν, οἱ δὲ διαέριοι φέρονται.

ὁ τοίνυν τῶν ὄντων κατειληφέναι τὴν γνῶσιν κομπάζων τέως 4 ἡμῖν τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν φανερωσάτω, εἶθ᾽ οὕτω φυσιολογείτω τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὔπω περιέλαβε τῇ γνώσει τὴν φύσιν, πῶς τὸν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν περικρατοῦντα τὴν κτίσιν

VLATS 2 ἔχοι v 5—6 ἡ αὐτοῦ ζωὴ V 7 ἢ μυελῷ L 8 verbum deest 12 τῇ περιοχῇ τῇ VT 13 ἐνδίδωσι τὴν ὁρμητικὴν VT 14 τὸ ante χοληδόχον om. v 15—16 καὶ φρένες om. A 18 ἢ τὸ ἀκουστικὸν om. S v 19—20 μονώνυχός A μονόνυχόν v τε post μονώνυχόν add. VL v 20 πολυσχεδεῖς LA 21 χρόνον om. S αὐτοῦ T αὐτῆς v 23 πάντες ὑπόπτεροι S 24 ἐξερχομένων A ἀέριοι A φέρονται: φαίνονται v 28 βραχυτάτου: γλυκυτάτου sed in ras. V 28—29 τῇ φύσει τὴν γνῶσιν v 29 ἐν αὐτῷ T πάντα περικρατοῦντα τὸν κόσμον V κτίσιν: γῆν T

τῷ καταληπτικῷ περιειληφέναι λόγῳ μεγαλαυχεῖται καὶ τοὺς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐφ' ἑαυτῶν ὁμολογοῦντας ἐσκοτῶσθαι λέγει τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια καὶ μήτε τινὸς τῶν πρόσω μήτε τῶν ὑπὲρ κεφαλὴν ἐφικνεῖσθαι;

5 Ἀλλ' ὁ τὴν γνῶσιν ἔχων τῶν ὄντων ἴδωμεν τί παρὰ τοὺς ἄλλους ἐπίσταται, ἀκούσωμεν τῆς ὑπερόγκου φωνῆς. ἢ μάτην ἂν ὁ κύριος ἑαυτὸν ὠνόμασεν θύραν, φησί, μηδενὸς ὄντος τοῦ διϊόντος πρὸς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τοῦ πατρός, μάτην δ' ἂν ὁδόν, μηδεμίαν παρέχων εὐμάρειαν τοῖς ἐλθεῖν πρὸς τὸν πατέρα βουλομένοις· πῶς δ' ἂν εἴη φῶς, μὴ φωτίζων τοὺς ἀνθρώπους, μὴ καταλάμπων τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα πρὸς κατανόησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπερκειμένου φωτός; εἰ μὲν οὖν οἴκοθέν τινας λογισμοὺς διεξῄει ἐκφεύγοντας τῇ 829 M. λεπτότητι τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν, δυνατὸν ἂν ἦν ἴσως παρακρουσθῆναι τῇ περινοίᾳ τοῦ λόγου, διαδιδράσκοντος 6 πολλάκις τοῦ ἐγκειμένου νοήματος τὸν ἀκούοντα. ἐπεὶ δὲ τὰ θεῖα προβάλλεται ῥήματα, πάντως οὐδεὶς καταμέμψεται τοὺς τὴν θεόπνευστον διδασκαλίαν πᾶσι κοινὴν προκεῖσθαι πεπιστευκότας. ἐπειδὴ τοίνυν θύρα, φησίν, ὠνομάσθη ὁ κύριος, ἐκ τούτου κατασκευάζεται τὸ καταληπτὴν εἶναι τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν. ἀλλ' οὐ δέχεται τὴν διάνοιαν ταύτην τὸ εὐαγγέλιον. αὐτῆς γὰρ ἀκούσωμεν τῆς θείας φωνῆς. Ἐγώ εἰμι, φησίν, ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει. τί 7 τοίνυν ἐκ τούτων ἡ γνῶσις τῆς οὐσίας ἐστίν; πλειόνων γὰρ ὄντων τῶν εἰρημένων καὶ ἰδίαν ἑκάστου διάνοιαν κατὰ τὸ σημαινόμενον ἔχοντος, οὔτε πάντα δυνατόν ἐστιν τῷ τῆς οὐσίας ἐντίθεσθαι λόγῳ, ὡς ἂν μὴ σύμμεικτον ἐκ διαφόρων νοηθείη τὸ θεῖον, καὶ τὸ μᾶλλον κυρίως ἐφαρμόσαι τῷ

25 Joh. 10, 9

VLATS 4 τῶν correxi: τοῦ cf. 226, 9 5 κεφαλὴν correxi: κεφαλῆς cf. 226, 9—10 14 καταλάμπον V 20 καταμέμψεται corr. Wil.: καταμέμφεται 23 καταληπτικὴν T

προκειμένῳ δυνάμενον οὐκ ἔστιν εὐκόλως ἐκ τῶν κατει-
λεγμένων εὑρεῖν. ἡ θύρα ὁ κύριος· Δι᾽ ἐμοῦ, φησίν, ἐάν
τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται,
καὶ νομὴν εὑρήσει. τὴν εἴσοδον εἴπωμεν ἀντὶ τῆς οὐσίας
λέγειν αὐτὸν ἢ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰσιόντων ἢ τὴν ἔξοδον
ἢ τὴν νομὴν ἢ τὴν εὕρεσιν; ἕκαστον γὰρ τούτων ἰδιάζει
τῷ σημαινομένῳ καὶ οὐ συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἕτερον. τὸ γὰρ
ἐντὸς γενέσθαι τῷ ἐξελθεῖν ἐναντίον ἐκ τοῦ προχείρου
δοκεῖ καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. ἄλλο γάρ τι τῷ ἰδίῳ λόγῳ 8
ἐστὶν ἡ νομή, ἕτερον δέ τι παρὰ τοῦτο ἡ εὕρεσις. τί οὖν
ἐκ τούτων ἡ τοῦ πατρὸς οὐσία νομίζεται; οὐ γὰρ δὴ τὰ
πάντα τις εἰπὼν μὴ συμφωνοῦντα τῇ σημασίᾳ πρὸς ἄλληλα
τὴν ἁπλῆν τε καὶ ἀσύνθετον οὐσίαν διὰ τῶν ἀσυμφώνων
ἐνδείξεται. πῶς δ᾽ ἂν ἀληθεύοι ὁ λόγος ὅτι Θεὸν οὐδεὶς
ἑώρακε πώποτε, καὶ Ὃν εἶδεν ἀνθρώπων οὐδεὶς οὐδὲ ἰδεῖν
δύναται, καὶ ὅτι Οὐκ ἔστιν ὃς ὄψεται τὸ πρόσωπον κυρίου
καὶ ζήσεται, εἴπερ ἢ τὸ ἐντὸς τῆς θύρας ἢ τὸ ἐκτὸς ἢ
τῆς νομῆς ἡ εὕρεσις οὐσία τοῦ πατρὸς εἴη; οὐ μὴν ἐπειδὴ 9
τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀργόν τε καὶ ἄσημον ἐπὶ τοῦ κυρίου τὸ
ὄνομα τῆς θύρας ὑπονοήσομεν. ἀληθῶς γὰρ ὁ αὐτός ἐστι
καὶ θύρα περιοχῆς καὶ οἶκος καταφυγῆς, καθὼς ὁ Δαβὶδ
ὀνομάζει, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ τοὺς εἰσιόντας δέχεται καὶ ἐν
ἑαυτῷ τοὺς ἔνδον γενομένους σῴζει καὶ πάλιν δι᾽ ἑαυτοῦ
πρὸς τὴν νομὴν τῶν ἀρετῶν προάγει καὶ πάντα γίνεται
τοῖς σῳζομένοις, ἵνα ἑκάστῳ πρόσφορον ἑαυτὸν ποιήσῃ, καὶ
ὁδὸς καὶ ὁδηγὸς καὶ θύρα περιοχῆς καὶ οἶκος καταφυγῆς
καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ τόπος χλόης, ἣν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
νομὴν ὀνομάζει· ὁ δὲ καινὸς θεολόγος διὰ τὴν γνῶσιν τῆς
τοῦ πατρὸς οὐσίας θύραν φησὶν ὠνομάσθαι τὸν κύριον. τί 10
οὖν οὐχὶ καὶ τὴν πέτραν καὶ τὸν λίθον καὶ τὴν πηγὴν καὶ

14 Joh. 1, 18 15 I. Tim. 6, 16 16 Exod. 33, 20
21 Ps. 140, 3; 30, 3 27 Ps. 22, 1—2 Sw.

VLATS 14 ἐνδείξηται VT ἐνδείξησαι L ἀληθεύῃ VLT 15 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v 16 τὸ om. AS v τοῦ κυρίου V
17 εἴπερ ἢ: εἰ περὶ VLT 17—18 ἡ ante τῆς νομῆς add. A, om. cet. τοῦ om. V v εἴη: νομίζεται v 20 ὑπονοήσωμεν L

τὸ ξύλον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων πρὸς τὴν αὐτὴν ἕλκει διάνοιαν, ὡς ἂν τῷ πλήθει τῶν ἀλλοκότων μαρτυριῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα πιστώσαιτο, δυνάμενος ἑκάστῳ τούτων τὸν αὐτὸν ἐφαρμόσαι λόγον ὃν περὶ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς
832 M. θύρας καὶ τοῦ φωτὸς διεξῆλθε; ἐγὼ δὲ τοῦτο παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς διδαχθεὶς θαρσῶν ἀποφαίνομαι, ὅτι ὁ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὢν ἡμῖν πολυώνυμος γίνεται κατὰ τὰς τῶν εὐεργεσιῶν ποικιλίας ὀνομαζόμενος, φῶς μὲν ὅταν ἐξαφανίζῃ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον, ζωὴ δὲ ὅταν τὴν ἀθανασίαν χαρίζηται, ὁδὸς δὲ ὅταν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς πλάνης χειραγωγήσῃ· οὕτω καὶ πύργος ἰσχύος καὶ πόλις περιοχῆς καὶ πηγὴ καὶ πέτρα καὶ ἄμπελος καὶ ἰατρὸς καὶ ἀνάστασις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς ὀνομάζεται, ποικίλως ἑαυτὸν ταῖς ἡμετέραις εὐεργεσίαις
11 καταμερίζων. τὰς δὲ οὐσίας διὰ τῶν ὀνομάτων ἑρμηνεύοντες οἱ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὀξυωποῦντες, οἱ τὸ μὲν ἀκατάληπτον βλέποντες, τὸ δὲ καταληπτὸν παραβλέποντες, ὃν οὔτε εἶδέ τις ἀνθρώπων οὔτε ἰδεῖν δύναται, τοῦτον οὐ μόνον ὁρᾶν, ἀλλὰ καὶ μετρεῖν διαβεβαιοῦνται, τὴν δὲ πίστιν οὐ βλέπουσι τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ, ὅπερ δὴ μόνον σύμμετρόν ἐστι τῇ ἡμετέρᾳ κατανοήσει, τὴν ἐκ τῶν
12 λογισμῶν ἐπίγνωσιν ἐπίπροσθεν ταύτης ποιούμενοι. οὕτως ἤκουσα τῆς ἱστορίας τῶν υἱῶν Βενιαμὶν κατηγορούσης, οἳ πρὸς μὲν τὸν νόμον οὐκ ἔβλεπον, κατὰ δὲ τριχὸς ἐτοξάζοντο, δηλοῦντος οἶμαι τοῦ λόγου τὴν περὶ τὸ μάταιον αὐτῶν ἀσχολίαν, ὅτι τῶν μὲν ἀνωφελῶν καὶ ἀνυποστάτων ἐκηβόλοι τινὲς ἦσαν καὶ εὐφυεῖς στοχασταί, τῶν δὲ προδήλως ὠφελούντων ἀμαθεῖς τε καὶ ἀμελέτητοι· ἐπάγει γὰρ τοῖς εἰρημένοις ἡ ἱστορία τὴν κατ' αὐτοὺς συμφοράν, ὅπως

18 I. Tim. 6, 16 24 Judic. 20, 16

VLATS 4 ἐφαρμόσαιτο V 7 ὢν post πολυώνυμος iterant LS 9 ἐξαφανίζει v 10 χαρίζεται v 15 διὰ om. A 15—16 ἑρμηνεύονται v perperam, cum Greg. activo uti soleat, immo 18 γὰρ delendum 18 γὰρ post ὃν add. VLTS v, om. A 19 διαβεβαιοῦται T v sscr. 20 βλέπουσι: ἔχουσι T 21 τὴν δὲ ἐκ T 22 ταύτην T ποιούμενοι A v: ποιουμένοις VLTS 27 ἐκήβολοί τινες S 29 ἡ om. v

πρὸς τὴν Σοδομιτικὴν παρανομίαν λυσσήσαντες πανστρατιᾷ
τοῦ Ἰσραηλίτου λαοῦ κατ᾽ αὐτῶν ὁπλισθέντος ἐξεπορθή-
θησαν. καί μοι δοκεῖ φιλάνθρωπον εἶναι γνώμην εἰσηγή-
σασθαι τοῖς νέοις τοξόταις, μὴ κατὰ τριχὸς ἐθέλειν τοξά-
ζεσθαι, τὴν δὲ θύραν μὴ βλέπειν τῆς πίστεως, ἀλλὰ παρέν-
τας τὴν περὶ τὸ ἄληπτον ματαιοπονίαν μὴ ζημιοῦσθαι τὸ
πρόχειρον κέρδος τὸ διὰ μόνης τῆς πίστεως εὑρισκόμενον.

Ἀλλὰ τὰ λειπόμενα τῆς λογογραφίας ἐπισκεψάμενος **13**
ὀκνῶ προαγαγεῖν περαιτέρω τὸν λόγον, φρίκης τινὸς ἐκ τῶν
λεγομένων τὴν καρδίαν ὑποδραμούσης. βούλεται γὰρ ἄλλο
τι δεῖξαι παρὰ τὴν αἰωνίαν ζωὴν τὸν υἱὸν ὄντα, ἥτις εἰ
μὴ ἐν τῷ μονογενεῖ θεωροῖτο, ματαία μὲν ἡ πίστις ἀπο-
δειχθήσεται, κενὸν δὲ τὸ κήρυγμα, περιττὸν δὲ τὸ βάπτισμα,
εἰς οὐδὲν δὲ τῶν μαρτύρων οἱ πόνοι, ἄχρηστοι δὲ καὶ ἀνό-
νητοι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων οἱ τῶν ἀποστόλων ἱδρῶτες.
τί γὰρ κατήγγειλαν τὸν Χριστόν, ἐν ᾧ τῆς αἰωνίας ζωῆς **14**
κατ᾽ Εὐνόμιον οὐκ ἔστιν ἡ δύναμις; εἰς τί δὲ τῷ ὀνόματι
Χριστοῦ τοὺς πεπιστευκότας κατονομάζουσιν, εἰ μὴ διὰ
τούτου τῆς αἰωνίας μέλλοιεν μετέχειν ζωῆς; *ὁ γὰρ νοῦς,*
φησί, τῶν εἰς τὸν κύριον πεπιστευκότων πᾶσαν
αἰσθητὴν καὶ νοητὴν οὐσίαν ὑπερκύψας οὐδὲ
ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ἵστασθαι πέφυκεν,
ἐπέκεινα δὲ καὶ ταύτης ἵεται, πόθῳ τῆς αἰω-
νίου ζωῆς ἐντυχεῖν τῷ πρώτῳ γλιχόμενος. τί **15**
τῶν εἰρημένων πλέον ὀδύρωμαι, τὸ μὴ εἶναι τὴν αἰωνίαν *833 M.*
ζωὴν ἐν τῷ υἱῷ τοὺς δειλαίους νομίζειν ἢ τὸ χθαμαλὴν
οὕτω καὶ πρόσγειον βλέπειν τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν,
ὥστε τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς ἐπιβάντας *ὑπερ-*
κύπτειν ἄνω τῆς τοῦ υἱοῦ ζωῆς τῇ ἑαυτῶν διανοίᾳ φαν-
τάζεσθαι καὶ καταλιπόντας κάτω που τοῦ κυρίου τὴν γέν-
νησιν ἐπέκεινα ταύτης ἵεσθαι πόθῳ τῆς αἰωνίου ζωῆς;

1 Gen. 19, 4—5 12 sq. I. Cor. 15, 17. 14

VLATS 1 πανστρατὶ VT 4 τοξάσθαι VT 10 τῆς καρδίας T 11 ἥτις: εἴτις L 13 τὸ ante βάπτισμα om. V v 23 καὶ om. v ἵεται A v 25 ὀδύρομαι ATS αἰώνιον VT 26 χθαμαλὸν L 29—30 φαντάζεσθαι om. VT 30—31 γένεσιν S πόνῳ V

ταύτην γὰρ τὰ εἰρημένα τὴν διάνοιαν ἔχει, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν διερευνώμενος καὶ τῆς αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς κτίσεως ἑαυτὸν ὑπεράρας καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν κατώτερον ἑαυτοῦ τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον θεὸν καταλείψει, καὶ ἐν ᾧ οὐκ ἦν ὁ θεὸς λόγος, ἐν ἐκείνῳ αὐτὸς γίνεται, διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης τοῦ νοῦ τοῖς ὑπερκειμένοις τῆς τοῦ υἱοῦ ζωῆς ἐμβατεύων, ἐκεῖ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐρευνώμενος ὅπου ὁ μονογενὴς θεὸς οὐκ
16 ἔστιν. πόθῳ γὰρ τῆς αἰωνίας, φησί, ζωῆς εἰς τὰ ἐπέκεινα τοῦ υἱοῦ τῷ νῷ φέρεται, ὡς ἐν τῷ υἱῷ πάντως μὴ εὑρὼν τὸ ζητούμενον. εἰ οὖν οὐκ ἔστιν ἐν τῷ υἱῷ ἡ αἰώνιος ζωή, ἆρα ψευδὴς ἁλώσεται ὁ εἰπὼν ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, ἢ ζωὴ μὲν ἐστίν, οὐκ αἰώνιος δέ; ἀλλὰ τὸ μὴ αἰώνιον πρόσκαιρον πάντως, τὸ δὲ τοιοῦτο τῆς ζωῆς εἶδος κοινὸν καὶ τῶν ἀλόγων ἐστίν. ποῦ τοίνυν τὸ μεγαλεῖον τῆς ὄντως ζωῆς, εἰ μετέχοι ταύτης καὶ ἡ ἄλογος φύσις; πῶς δὲ ταὐτὸν ἔσται τῇ ζωῇ ὁ λόγος, εἰ τῇ ἀλόγῳ φύσει διὰ τῆς
17 προσκαίρου ζωῆς εἰσοικίζοιτο; εἰ γὰρ κατὰ τὸν μέγαν Ἰωάννην ζωὴ μὲν ἐστὶν ὁ λόγος, πρόσκαιρος δὲ αὕτη καὶ οὐκ αἰώνιος, καθὼς τῇ αἱρέσει δοκεῖ, γίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ πρόσκαιρος, τί κατὰ τὸ ἀκόλουθον συμπεραίνεται; ἢ λογικὰ εἶναι τὰ ἄλογα ἢ ἄλογον ὁμολογεῖσθαι τὸν λόγον. ἆρ' ἔτι λόγων πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐξαγίστου καὶ πονηρᾶς αὐτῶν βλασφημίας δεόμεθα; μὴ γὰρ τοιαῦτα τὰ λεγόμενα, ὡς κεκρυμμένην ἔχειν τὴν συμβουλὴν τῆς τοῦ
18 κυρίου ἀρνήσεως; εἰ γὰρ φανερῶς μὲν ὁ ἀπόστολος λέγει τὸ μὴ αἰώνιον πρόσκαιρον, οὗτοι δὲ ἐν μόνῃ τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς τὴν αἰώνιον ὁρῶσι ζωήν, τὸν δὲ υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως ἀλλοτριοῦντες συναποτέμνουσι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ ἄρνησίς ἐστιν περιφανὴς καὶ ἀθέ-

12 Joh. 14, 6 19 Joh. 1, 4 26 II. Cor. 4, 18

VLATS 3 ὑπάρας V v 4 ἑαυτῷ v 9 αἰω S 12 ἁλῶται v 15 verba a τῆς ὄντως usque ad 17 ταὐτὸν om. V 18 μεγάλον v 19 αὐτὴ A 20 καθὰ T 23 λόγων: λέγων T τῆς ἐξαγίστου ταύτης καὶ T 24 τὰ om. v 25 ἔχοντα VT 29 ἀλλοτριοῦνται VLT 30 οὐκ A

τησις τῆς εἰς τὸν κύριον πίστεως, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος τοὺς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον ἐν Χριστῷ ἠλπικότας ἐλεεινοτάτους ἁπάντων εἶναι; εἰ οὖν ζωὴ μὲν ὁ κύριος, οὐκ αἰώνιος δέ, πρόσκαιρος πάντως ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ ἐφήμερος ἡ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον ἐνεργουμένη, <ἐν> ᾗ τοὺς ἐλπίζοντας ὁ ἀπόστολος κατοικτίζεται ὡς τῆς ἀληθινῆς ἀφαμαρτόντας ζωῆς.

Ἀλλὰ μὴν τοῦτον διαβάντες οἱ κατ' Εὐνόμιον πεφω- **19**
τισμένοι εἰς τὸ ἐπέκεινα τοῦ υἱοῦ τοῖς λογισμοῖς φέρονται, ἐν τῷ ἔξω τοῦ μονογενοῦς θεωρουμένῳ τὴν αἰώνιον ἀναζητοῦντες ζωήν. τί χρὴ λέγειν ἐπὶ τῶν τοιούτων κακῶν ἄλλο πλὴν εἴ τι θρῆνον ἐκκαλεῖται καὶ δάκρυον. ὢ πῶς ἂν ἐπιστενάξαιμεν τῇ δειλαίᾳ ταύτῃ καὶ ἐλεεινῇ γενεᾷ, τοιούτων δὲ κακῶν ἐξενεγκούσῃ φοράν; ἐθρήνησέ ποτε τὸν *836 M.*
Ἰσραηλίτην λαὸν ὁ ζηλωτὴς Ἱερεμίας, ὅτε τῷ Ἰεχονίᾳ τῆς εἰδωλολατρείας καθηγουμένῳ πρὸς τὸ κακὸν συνεφρόνησαν καὶ ἀντὶ τῆς εἰς τὴν θρησκείαν παρανομίας τὴν εἰς Ἀσσυρίους αἰχμαλωσίαν κατεδικάσθησαν, ἐξοικισθέντες τοῦ ἁγιάσματος καὶ πόρρω τῆς τῶν πατέρων κληρονομίας γε-
νόμενοι. τούτους μοι δοκεῖ νῦν τοὺς θρήνους οἰκειότερον **20**
ᾄδεσθαι, ὅτε ὁ μιμητὴς τοῦ Ἰεχονίου πρὸς τὸ καινὸν τοῦτο τῆς εἰδωλολατρείας εἶδος τοὺς ἀπατωμένους ἐφέλκεται, τῆς πατρικῆς ἐξοικίζων κληρονομίας, τῆς πίστεως λέγω. οἷς ἀτεχνῶς κατὰ τὴν ἱστορίαν εἰς Βαβυλωνίους ἡ μετανάστασις γίνεται ἀπὸ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τουτέστιν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν σύγχυσιν ταύτην τῶν πονηρῶν δογμάτων μεθισταμένοις· σύγχυσις γὰρ ἡ Βαβυλὼν ἑρμηνεύεται· καὶ κατὰ τὸν πηρωθέντα Ἰεχονίαν καὶ οὗτος ἑαυτὸν ἑκουσίως τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας στερήσας λάφυρον

2 I. Cor. 15, 19 15 sq. Jer. 24, 1; 34, 17

VLATS 3 ὁ om. v 5 ἡ ante ἐφήμερος iterant v ἐν ᾗ correxi (cf. I. Cor. 15, 19): ᾗ A ἣ ceteri v 7 ἀφαμαρτόντα T ἐφαμαρτόντας A 10 ἐν τοῖς ... θεωρουμένοις T 12 ὢ πῶς: ὅπως V 14 δὲ om. AS v ἐξενεγκούσης L 17—18 ἀσυρίους VS 20 δοκεῖν T νῦν τοὺς: αὐτοὺς T νῦν om. A 21 κενὸν S 22 ἀπατωμένους: ἀπαγομένους v 24—25 μετάστασις LT να in marg. add. L 28 πονηρωθέντα V 29 ἑκουσίως α ut vid. in ε corr. V

γέγονε τοῦ Βαβυλωνίου τυράννου, μὴ καταμαθὼν ὁ δείλαιος
ὅτι τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐπίσης πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύ-
ματι ἁγίῳ τὸ εὐαγγέλιον ἐνορᾶν δογματίζει, περὶ μὲν τοῦ
πατρὸς οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου ὅτι τὸ γινώσκειν αὐτὸν
ἡ αἰώνιός ἐστι ζωή, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων
εἰς αὐτὸν τὴν αἰώνιον ἔχει ζωήν, περὶ δὲ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἁγίου ὅτι τῷ δεξαμένῳ τὴν χάριν ἔσται πηγὴ ὕδατος
21 ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. οὐκοῦν πᾶς ὁ ποθῶν τὴν
αἰώνιον ζωήν, ἐπειδὰν εὕρῃ τὸν υἱόν, τὸν ἀληθῆ-λέγω καὶ
οὐ ψευδώνυμον, ὅλον εὗρεν ἐν αὐτῷ ὅπερ ἐπόθησε, διότι
καὶ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ καὶ ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν ἔχει.
ἀλλ' ὁ λεπτὸς οὗτος τὸν νοῦν καὶ διορατικὸς τὴν καρδίαν
ὑπὸ πολλῆς ὀξυωπίας τῷ υἱῷ τὴν αἰώνιον οὐκ ἐνευρίσκει
ζωήν, ἀλλ' ὑπερβὰς τοῦτον καὶ καταλιπὼν οἷον ἐμπόδιόν
τι πρὸς τὸ ζητούμενον ἐκεῖ διερευνᾶται τὴν αἰώνιον ζωήν,
22 ὅπου μὴ εἶναι οἴεται τὴν ὄντως ζωήν. τί ἄν τις ἐπινοή-
σειε τούτων ἢ εἰς βλασφημίαν φρικτότερον ἢ εἰς θρήνων
ἀφορμὴν σκυθρωπότερον; ἀλλὰ μὴν τὸ Σαβέλλιόν τε καὶ
Μοντανὸν τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἐπιθρυλεῖσθαι τοιοῦτόν
ἐστιν οἷον εἴ τις καὶ τὴν κατὰ τὸ ἀνόμοιον ἡμῖν βλασφη-
μίαν προστρίβοιτο. εἰ γάρ τις ἐπεσκεμμένως τὴν τῶν
αἱρέσεων τούτων ἀπάτην διεξετάσειεν, εὑρήσει πολλὴν ἔχον-
23 τας πρὸς τὴν κατ' Εὐνόμιον πλάνην τὴν οἰκειότητα. ἰου-
δαΐζει γὰρ ἑκάτερος αὐτῶν ἐν τῷ δόγματι οὔτε τὸν μονο-
γενῆ θεὸν οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς κοινωνίαν τῆς
θεότητος τοῦ μεγάλου παρ' αὐτοῖς καὶ πρώτου λεγομένου
θεοῦ προσδεχόμενος· ὃν γὰρ Σαβέλλιος λέγει „τριώνυμον“,
τοῦτον Εὐνόμιος ὀνομάζει „ἀγέννητον“· οὐδέτερος δὲ τού-
των ἐν τῇ τριάδι τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖ τὴν θεότητα.
τίς τοίνυν οἰκείως ἔχει πρὸς τὸν Σαβέλλιον, ἡ τῶν ἐντυγ-

4 Joh. 17, 3 5 Joh. 3, 15 7 Joh. 4, 14

VLATS 10 αὐτῷ corr. Harder: ἑαυτῷ cf. 13 ἐπόθησε A: ἐπεπόθησε VLTS v 11 ἡ ζωή ἐστι VT 13 αἰωνίαν VLT v ἐξευρίσκει VT 19 τὸν ante μοντανὸν add. T 20 κατὰ τὸ ἀνόμοιον: κατ' Εὐνόμιον v 21 ἐπεσκεμμένος v 22 τούτων: ταύτην VL v 22—23 ἔχοντα VLAS v corr. Wil. ἔχουσαν T 24 αὐτῷ δόγματι (om. ἐν τῷ) v 28 οὐθέτερον T

χανόντων τῷ λόγῳ κρίσις ἀποφηνάσθω. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἐπεὶ δὲ πολύς ἐστιν ἐν τοῖς ἐφεξῆς τῶν βδελυρῶν 24 ἐπιχειρημάτων ἀνακινῶν τὴν δυσωδίαν, δι' ὧν μὴ εἶναί ποτε τὸν μονογενῆ κατασκευάζει θεόν, καλῶς ἔχειν φημὶ διὰ τῶν προλαβόντων μετρίως τῆς περὶ τούτων ἡμῖν διανοίας 837 *M.* ἐκκαθαρθείσης μηκέτι συνδιαβαπτίζειν τὸν λόγον τοῖς ὁμοίοις κακοῖς. πλὴν τοῦτο μόνον οὐκ ἄκαιρον ἴσως προσθεῖναι τῶν πολλῶν ἐκλεξάμενον. φησὶ κατὰ τὸ ἴσον 25 καὶ τῇ τοῦ πατρὸς οὐσίᾳ συνεζεῦχθαί ** τινος τὴν ἀγεννησίαν εἰπόντος διὰ τῶν ὁμοίων ὁ λόγος προέρχεται, καθὼς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ συνεπέρανε, σαφῶς διὰ τῆς τῶν ἐναντίων κατασκευῆς τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας κρατύνεται, τὸ μὴ ταὐτὸν οἴεσθαι εἶναι τῇ οὐσίᾳ τὴν ἀγεννησίαν τε καὶ τὴν γέννησιν, ἀλλ' ἐπιθεωρεῖσθαι μὲν ταῦτα τῷ ὑποκειμένῳ, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα εἶναι τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὸ ὑκοκείμενον, ἐφ' οὗ μηδεμιᾶς διαφορᾶς εὑρισκομένης διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν κατὰ τὸ γεννητόν τε καὶ ἀγέννητον διαφορὰν λείπεται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην τὸ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν τὴν οὐσίαν συντίθεσθαι. ἔτι καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεξετάσωμεν, πῶς κεχωρίσθαι τοῦ πατρὸς λέγει τὴν γέννησιν, οὐσίαν αὐτὴν νοῶν ἢ ἐνέργειαν. ἀλλ' εἰ μὲν ἐνέργειαν οἴεται ταύτην, ἐπίσης 26 πάντως τῷ τε ἐνεργηθέντι καὶ τῷ ἐνεργοῦντι συνάπτεται, ὥσπερ ἐπὶ πάσης κατασκευῆς ὁμοίως ἐπί τε τοῦ γινομένου καὶ τοῦ ποιοῦντος ἔστιν ἰδεῖν τὴν ἐνέργειαν μήτε τοῦ τεχνιτεύοντος χωριζομένην καὶ τῇ κατασκευῇ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐμφαινομένην· εἰ δὲ οὐσίαν αὐτὴν λέγοι τῆς τοῦ πατρὸς

VLATS 4 δυσωδὴν V 10 τίνος AS lacunam indicavi, certe Eunomius affirmaverat (cf. 12): eundem in modum, ut filii substantiae coniuncta est γέννησις, etiam paternae naturae συνέζευκται ἡ ἀγεννησία. verba 11 διὰ τῶν—12 συνεπέρανε non Eunomii sunt, cui dabat Oehlerus, sed de Eunomio dicuntur. Gregorius maxime in voce συνεζεῦχθαι insistit quam verbo ἐπιθεωρεῖσθαι interpretatur, ut a substantia filii et patris segreget γέννησιν et ἀγεννησίαν, quam Eunomius ipsam substantiam esse voluerat 11—12 καθὰ T 13 τῆς ante εὐσεβείας om. L 20 τῇ οὐσίᾳ V τῆς οὐσίας T 23 ἐνέργεια L 28 τῆς iterat L

οὐσίας κεχωρισμένην, ἐκ ταύτης ὁμολογῶν εἶναι τὸν κύριον, δῆλός ἐστιν ταύτην ἀντὶ τοῦ πατρὸς ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς βλέπων, ὡς δύο πατέρας ἐπὶ τοῦ υἱοῦ νοεῖσθαι, τὸν μὲν ὀνομαζόμενον μόνον, ὃν δὴ καὶ ἀγέννητον λέγει, μὴ κοινωνοῦντα δὲ τῆς γεννήσεως, τὴν δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἐνεργοῦσαν, ἣν γέννησιν ὀνομάζει.

27 Καὶ τοῦτο μᾶλλον δι' αὐτῶν τῶν Εὐνομίου λόγων ἢ
διὰ τῶν ἡμετέρων ἐλέγχεται. λέγει γὰρ ἐν τοῖς ἐφεξῆς· ὁ
δὲ θεὸς χωρὶς γεννήσεως ὢν καὶ πρὸ τοῦ γεν-
νηθέντος ἐστί, καὶ μετ' ὀλίγον· ᾧ γὰρ ἐκ τοῦ γεν-
νηθῆναι τὸ εἶναι, οὗτος πρὶν γεννηθῆναι οὐκ
ἦν. οὐκοῦν εἰ ἡ γέννησις μὲν κεχώρισται τοῦ πατρός, τῷ
δὲ υἱῷ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι τὸ εἶναί ἐστιν, ἄρα ἀνενέργητος ὁ
πατὴρ ἐπὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως καὶ κεχωρισμένος
τῆς γεννήσεως, ἀφ' ἧς ὁ υἱὸς τὸ εἶναι ἔχει. εἰ οὖν ἠλ-
λοτρίωται τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως ὁ πατήρ, ἢ ἄλλον τινὰ
πατέρα τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦ τῆς γεννήσεως ὀνόματος ἀνα-
πλάσσουσιν ἢ αὐτογέννητόν τινα καὶ αὐτογένεθλον τὸν υἱὸν
28 οἱ σοφοὶ διὰ τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύουσιν. ὁρᾷς τὸ πε-
φυρμένον τῆς διανοίας τοῦ τὴν ἀμαθίαν ἡμῖν ἄνω καὶ
κάτω διὰ τῶν ἰδίων λόγων προφέροντος, ὡς διαπλανᾶται
ταῖς πολυοδίαις, μᾶλλον δὲ ταῖς ἀνοδίαις ἡ βλασφημία, δι'
οὐδενὸς βεβαίου πρὸς τὸν σκοπὸν ἑαυτῆς προϊοῦσα; καὶ
οἷον ἔστιν ἐπὶ τῶν νηπίων ἰδεῖν, ὅταν ὑφ' ἡλικίας ἀθύ-
ροντες ἐν ψάμμῳ τινὶ μιμῶνται τὰς τῶν οἰκοδομημάτων
κατασκευάς, οἷς οὐ κατὰ σκοπὸν ἡ μίμησις τεχνικῶς πρὸς
τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιοῦται, ἀλλὰ πρότερον ὑπ' ἀνοίας τι κατὰ
τὸ συμβὰν ἐξειργάσαντο, εἶτα βουλεύονται τί χρὴ ὀνομάσαι
τὸ κατασκεύασμα· ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ λογογράφου τὴν
29 ἀγχίνοιαν βλέπω. οἷον γάρ τινα ψάμμου σωρείαν κατὰ τὸ

VLATS 2 δῆλόν L 5 τὴν δὲ κατὰ τοῦ A 8 ἐν γὰρ τοῖς ἐφεξῆς φησιν VT 14 τῆς sscr. A καὶ ante κεχωρισμένος add. A, ὁ S v om. VLT 15—16 ἀλλοτρίωται L 17 τοῦ υἱοῦ om. A 19—20 πεφυρμένον A: πεφωραμένον VLTS v 20 verba ab ἄνω καὶ usque ad 21 λόγων om. VT 22 πολυωδίοις V ἀνοδίαις: ἀνομίαις V 23 βεβαίου: εὐκαίρου VT αὐτῆς T 24 οἷον: ὡς v 25 μιμοῦνται V 27 τι post 28 συμβὰν coll. VT

ἐπελθὸν αὐτῷ τὰ τῆς ἀσεβείας ῥήματα συμφορήσας μετὰ 840 M. ταῦτα λογίζεται τὴν ἀδιανόητον βλασφημίαν, πρὸς ὅ τι βλέπει, δίχα τινὸς λογικῆς ἀκολουθίας ἐκ τοῦ αὐτομάτου διὰ τῶν εἰρημένων ἀναφυεῖσαν. οὐ γὰρ οἶμαι κατὰ πρόθεσιν αὐτῷ τὴν τῆς γεννήσεως ὑπόστασιν ἀναπεπλάσθαι ἀντὶ πατρὸς τῇ οὐσίᾳ τοῦ υἱοῦ γινομένην, οὐδὲ τὸ ἀλλότριον ἀποδειχθῆναι τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα κατὰ σκοπὸν ἦν, ὡς οἶμαι, τῷ ῥήτορι, οὐδὲ ἡ αὐτογένεθλος τερατεία διά τινος προβουλεύσεως ἐπεισηνέχθη, ἀλλὰ πάντα τὰ τοιαῦτα διανοίας χωρὶς ἀπημέσθη τῷ λογογράφῳ, ὡς μηδὲ πολλῆς ἄξιον ἐν τούτοις κατηγορίας εἶναι τὸν πλημμελοῦντα μὲν ἐν τοῖς δόγμασιν, οὐκ εἰδότα δέ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὔτε ὃ λέγει οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται. ᾧ γὰρ ἐκ τοῦ γεννηθῆναι, φησί, τὸ **30** εἶναι, οὗτος πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν. εἰ ἀντὶ τοῦ πατρὸς νοῶν τὴν γέννησιν λέγει, κἀγὼ συντίθεμαι καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔστιν. ταὐτὸν γὰρ ἔστι δι' ἑκατέρας σημῆναι τῆς λέξεως ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἀντὶ τοῦ „ἐγέννησεν“ ὅτι „πατὴρ ἐγένετο“ τοῦ Ἰσαάκ. ἐπεὶ οὖν ταὐτόν ἐστι τῷ γεγεννηκέναι τὸ εἶναι πατέρα, εἴ τις πρὸς ἕτερον τύπον μεταλάβοι τὰ ῥήματα, ταὐτὸν οὖσα τῇ γεννήσει ἡ πατρότης ἀναδειχθήσεται. εἰ οὖν οὕτω φησὶν ὁ Εὐνόμιος ὅτι· ᾧ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ εἶναι, οὗτος πρὸ τοῦ πατρὸς οὐκ ἦν, ὑγιαίνει ὁ λόγος, καὶ ἡμεῖς τοῖς εἰρημένοις ἐπιψηφίζομεν. εἰ δὲ πρὸς **31** ἐκείνην ἀνατρέχει τῷ λόγῳ τὴν γέννησιν καὶ κεχωρίσθαι μέν φησι τοῦ πατρός, συνεζεῦχθαι δὲ τῷ υἱῷ, μάταιον ἡγοῦμαι τῇ τῶν ἀδιανοήτων ἐμφιλοχωρεῖν θεωρίᾳ. οὔτε γὰρ εἰ πρᾶγμα κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν θεωρούμενον τὴν γέν-

12 I. Tim. 1, 7

VLATS 3 λογικῆς om. LT post ἀκολουθίας coll. A 5 γεννήσεως A: γενέσεως VLTS v 8 ὁ σκοπὸς ἦν v 10 χωρὶς: τινὸς VT ἀπημέθη A 11 πολλοῖς T 12 φησι καθὼς VLT 15 τοῦ γεννηθῆναι: τῆς γεννήσεως v 18 ὁ ante ἀβραάμ om. LTS v 19 ὁ ante πατὴρ eras. V 20 τῷ: τὸ L 21 τὸ: τὸν A πατέρα εἶναι LAS v 23 οὕτω φησὶν: ταὐτόν ἐστι L γὰρ om. A sed cf. 14 24 πρὸ: ἐκ A sed sscr. πρὸ

νησιν οἴεται οὔτε εἰ πρὸς τὸ ἀνυπόστατον ταῖς ἐννοίαις διὰ τοῦ ὀνόματος ἀποσύρεται, μέχρι τοῦ νῦν ἐκ τῶν εἰρημένων κατιδεῖν δεδυνήμεθα. φέρεται γὰρ ὁμοίως πρὸς ἑκατέραν τῶν ὑπολήψεων τὸ ἀπαγὲς τοῦ λόγου καὶ ἄρριζον, πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ νοοῦντι περικλινόμενον.

32 Ἀλλ' οὔπω τὰ χαλεπὰ τῆς βλασφημίας ἐξήτασται, ἅπερ ἤδη τῶν γεγραμμένων ἡ ἀκολουθία προστίθησι· καὶ δὴ τὰ εἰρημένα κατὰ λέξιν διασκεψώμεθα. οὐκ οἶδα δὲ πῶς ἔστι τολμῆσαι προενεγκεῖν διὰ στόματος τὴν φρικώδη τε καὶ ἄθεον τοῦ χριστομάχου λογογραφίαν. δέδοικα γὰρ μή ποτε καθ' ὁμοιότητα τῶν δηλητηρίων φαρμάκων ἐναπόθηται τῷ στόματι, δι' οὗ τὸ ῥῆμα παρέρχεται, τῆς φθοροποιοῦ πικρίας τὸ λείψανον. Πιστεῦσαι δεῖ τὸν προσερχόμενον θεῷ, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἔστιν. οὐκοῦν ἴδιον
33 θεότητος γνώρισμα τὸ ἀληθῶς εἶναι. ὁ δὲ κατασκευάζει τὸν ἀληθῶς ὄντα ἢ μὴ καθόλου εἶναι ἢ μὴ κυρίως εἶναι, ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ μηδὲ ὅλως εἶναι. ὁ γὰρ μὴ κυρίως ὢν οὐδὲ ἔστιν ὅλως. οἷον τρέχειν λέγεται κατὰ τὴν ἐνύπνιον φαντασίαν ὁ τῇ σπουδῇ τοῦ δρόμου ἐμφανταζόμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ ψευδῶς τὴν δόκησιν τοῦ ἀληθοῦς ὑποκρίνεται δρό-
841 M. μου, διὰ τοῦτο ἡ φαντασία δρόμος οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ κἂν οὕτως ἐκ καταχρήσεως λέγηται, ψευδωνύμῳ τῇ κλήσει κατονομάζεται. οὐκοῦν ὁ τολμῶν τὸν μονογενῆ θεὸν ἢ μὴ εἶναι λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι σαφῶς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν διαγράφει τοῦ δόγματος. τίς γὰρ ἂν ἔτι μὴ ὄντι πιστεύσειεν; ἢ τίς ἂν πρόσθοιτο τούτῳ, οὗ τὸ εἶναι ἄκυρον ἀποδέδεικται παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀληθινοῦ κυρίου καὶ ἀνυπόστατον;

34 Καὶ ὡς ἂν μὴ δόξειεν διά τινος συκοφαντίας κατὰ

13 Hebr. 11, 6

VLATS 2 ὑποσύρεται v 4 ἄριζον VL v 8 οὐκ om. v 9 προσενεγκεῖν VT v 10 τε om. VLT 11 φαρμάκων om. T 16 κυρίως εἶναι ἢ μὴ καθόλου v μὴ ante κυρίως om. et καὶ sscr. A 17 ἐστιν ἴσον T ὅλως: ὁ λόγος V 19 ἐνφανταζόμενος VL 22 λέγεται VL ψευδώνυμος T 23—24 ἢ μὴ εἶναι λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι: ἢ μὴ κυρίως εἶναι (cet. om.) S λέγειν ἢ μὴ εἶναι ἢ μὴ κυρ. εἶν. v 26 προσθοῖτο LT

τῶν ὑπεναντίων ὁ παρ’ ἡμῶν γίνεσθαι λόγος, αὐτὴν παρα-
θήσομαι τῶν ἀσεβῶν τὴν λέξιν ἔχουσαν οὕτως· οὐκ ὢν
οὐδὲ κυρίως ὤν, φησίν, ὁ ἐν κόλποις ὢν τοῦ ὄν-
τος καὶ ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὤν, κἂν
Βασίλειος τοῦ διορισμοῦ τούτου καὶ τῆς προσ-
θήκης ἀμελήσας ἐπαλλάττῃ τὴν τοῦ ὄντος
προσηγορίαν παρὰ τὴν ἀλήθειαν. τί λέγεις; ὁ
ἐν τῷ πατρὶ ὢν οὐκ ἔστι, καὶ ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ ὁ ἐν
τοῖς κόλποις ὢν διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐστι καὶ
ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ ἐν τοῖς κόλποις καθορᾶται τοῦ
ὄντος; καὶ διὰ τοῦτο κυρίως οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐν τῷ ὄντι
ἐστίν; ὢ καινῶν τε καὶ παραλόγων δογμάτων. νῦν πρώτως 35
τῆς κενοφωνίας ταύτης ἠκούσαμεν, ὅτι ὁ κύριος δι’ οὗ τὰ
πάντα κυρίως οὐκ ἔστι. καὶ οὔπω τοῦτο δεινόν, ἀλλ’ ἔτι
καὶ [τὸ] τούτου παραλογώτερον τὸ μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν
λέγειν ἢ μὴ κυρίως εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῇ συνθέτῳ τε καὶ
ποικίλῃ ἐνθεωρεῖσθαι φύσει· οὐκ ὢν γάρ, φησίν, οὐδὲ
ἁπλοῦς ὤν. ᾧ δὲ τὸ ἁπλοῦν οὐ πρόσεστιν, τὸ ποικίλον
δηλονότι προσμαρτυρεῖται καὶ σύνθετον. πῶς οὖν ὁ αὐτὸς
καὶ οὐκ ἔστιν ὅλως καὶ σύνθετος κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν;
χρὴ γὰρ τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ καθόλου προσμαρτυροῦντας
αὐτῷ τὸ ἀνύπαρκτον μηδὲ σύνθετον λέγειν, ἢ τὸ σύνθετον
ἐπικαλοῦντας αὐτῷ μὴ ἐξαιρεῖν τοῦ ὄντος. ἀλλ’ ὡς ἂν 36
πολυειδῶς τε καὶ ποικίλως γίνοιτο παρ’ αὐτῶν ἡ βλασφη-
μία, πᾶσιν ἐφάλλεται τοῖς ἀθέοις νοήμασι, τῇ μὲν πρὸς τὸ
ὂν συγκρίσει μὴ εἶναι κυρίως λέγουσα, τῇ δὲ πρὸς τὸ
ἁπλοῦν σχέσει ἀμοιρεῖν τῆς ἁπλότητος. οὐκ ὢν οὐδὲ ἁπλῶς
οὐδὲ κυρίως ὤν. τίς τῶν παραβεβηκότων τὸν λόγον καὶ
τὴν πίστιν ἐξομοσαμένων τοσοῦτον ἐνεδαψιλεύσατο τοῖς ἀρ-
νητικαῖς τοῦ κυρίου φωναῖς καὶ ἀντεφιλοτιμήθη τῷ θείῳ
τοῦ Ἰωάννου κηρύγματι; ὁσάκις γὰρ ἐκεῖνος τὸ „ἦν“ τῷ

VLATS 2 οὐκ ὢν: οὐκοῦν A 4 καὶ ante ἐν ἀρχῇ om. V v 6 ἐπαλλάττῃ A: ἐπαλλάττει VLTS ἀπαλλάττει v 12 κενῶν v 13 καινοφωνίας VLT 15 τὸ ante τούτου om. v, delevi 16 εἰ μὴ κυρίως LT 17 φησὶ γὰρ οὐκ ὢν VT 23 ἐξαιρεῖν correxi: ἐξαίρειν 25 ἐφάλλεται A: σφάλλεται VLTS v 26 κύριον VLTS v 29 ἐδαψιλεύσατο A 30 καὶ om. LAS v θείῳ om. VT

λόγῳ προσεμαρτύρησε, τοσαυτάκις οὗτος ἀντιθεῖναι τὸ „οὐκ
37 ἦν“ τῷ ὄντι ἐφιλονείκησε. καὶ τῷ ἁγίῳ στόματι τοῦ πατρὸς
ἡμῶν διαμάχεται, ταῦτα προφέρων κατ᾽ αὐτοῦ τὰ ἐγκλή-
ματα ὅτι ἀμελεῖ τῶν διορισμῶν τούτων Βασίλειος, ὄντα
λέγων τὸν ἐν τῷ πατρὶ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τοῖς κόλ-
ποις ὄντα, ὡς τῆς τοιαύτης προσθήκης, τῆς κατὰ τὴν
ἀρχὴν καὶ τὸν κόλπον, παραγραφομένης τοῦ ὄντος τὴν
ὕπαρξιν. ὢ καινῶν μαθημάτων, οἷα παιδεύουσιν οἱ παι-
δευταὶ τῆς ἀπάτης, οἵων δογμάτων εἰσηγηταὶ τοῖς ἀκούουσι
38 γίνονται. τὸ ἔν τινι ὂν μὴ εἶναι διδάσκουσιν. οὐκοῦν
ἐπειδὴ ἐντὸς σοῦ ἐστιν, Εὐνόμιε, ἡ καρδία καὶ ὁ ἐγκέ-
φαλος, οὐκ ἔστι κατὰ τὸν σὸν διορισμὸν τούτων ἑκάτερον.
εἰ γὰρ διὰ τοῦτο κυρίως ὁ μονογενὴς θεὸς οὐκ ἔστιν, διότι
ἐν τοῖς τοῦ πατρός ἐστι κόλποις, πᾶν τὸ ἔν τινι ὂν τοῦ
844 M. εἶναι πάντως ἐξῄρηται. ἀλλὰ μὴν ἐν σοὶ ἡ καρδία καὶ οὐ
καθ᾽ ἑαυτήν ἐστίν. ἄρα κατὰ τὸν σὸν λόγον ἢ καθόλου
χρὴ μὴ εἶναι λέγειν αὐτὴν ἢ μὴ κυρίως εἶναι.
39 Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀπαίδευτον ἐν τοῖς εἰρημένοις παρ᾽
αὐτοῦ καὶ τὸ βλάσφημον τοσοῦτόν τε καὶ τοιοῦτον, ὡς καὶ
πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων καταφανὲς εἶναι τοῖς γε νοῦν
ἔχουσιν· ὡς δ᾽ ἂν μᾶλλον ἐπίδηλος αὐτοῦ γένοιτο μετὰ
τῆς ἀσεβείας ἡ ἄνοια, τοῦτο τοῖς προειρημένοις προσθή-
σομεν. εἰ μόνον ἔστι κυρίως εἶναι λέγειν, ᾧ τῆς γραφῆς
ὁ λόγος ἀπολελυμένον τε καὶ ἄσχετον μαρτυρεῖ τὸ εἶναι,
διὰ τί καθάπερ οἱ ὑδροφοροῦντες ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ πιεῖν
40 ὄντες τῇ δίψῃ φθείρονται; καὶ οὕτως πρόχειρον ἔχων τῆς
κατὰ τοῦ υἱοῦ βλασφημίας τὸ ἀντιφάρμακον ἐπιμύσας
παρέδραμεν, ὥσπερ τὸ σωθῆναι φοβούμενος, καὶ ἀδικεῖν
αἰτιᾶται Βασίλειον ὅτι τοὺς προσδιορισμοὺς σιωπήσας μόνον
ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τὸ ἦν ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς διηγήσατο. καίτοι γε

VLATS 4 ἠμέλει A ὁ ante Βασίλειος A 6 προσθήκης: προσ-θέσεως v 8 κενῶν v 15 μὴν: μὴ A καὶ ἐν σοὶ L 17 αὐτὴν λέγειν V μὴ alt. om. V 19 τε om. T 20 γε om. S v 22 εἰρημένοις V 22—23 προσθήσομαι A 24 τε om. VLT μαρτυρεῖται T 25 οἱ om. L δορυφοροῦντες A 26 ὄντες S, om. VLAT v τῷ δίψει VT οὕτως correxi: οὗτος libri v 28 παραφοβούμενος A 29 προδιορισμοὺς VA

δυνατὸν ἦν, ἃ ἐκεῖνος εἶδε καὶ ἕκαστος τῶν ὀφθαλμοὺς
ἐχόντων ὁρᾷ, καὶ τοῦτον ἰδεῖν. ὅ μοι δοκεῖ προφητικῶς
κινηθεὶς ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὡς ἂν ἐμφραγείη τὰ στόματα
τῶν χριστομάχων τῶν διὰ τὰς προσθήκας ταύτας ἀθετούν-
των τοῦ Χριστοῦ τὸ κυρίως εἶναι, ἁπλῶς καὶ ἀδιορίστως
εἰπεῖν ὅτι θεὸς ἦν ὁ λόγος καὶ ζωὴ ἦν καὶ φῶς ἦν, οὐ
μόνον ἐν ἀρχῇ καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἐν κόλποις τοῦ
πατρὸς ὤν, ὥστε διὰ τῆς τοιαύτης σχέσεως ἀναιρεῖσθαι
τοῦ κυρίου τὸ κυρίως εἶναι· ἀλλὰ τῷ εἰπεῖν ὅτι θεὸς ἦν,
τῇ ἀσχέτῳ ταύτῃ καὶ ἀπολύτῳ φωνῇ πᾶσαν περιδρομὴν
τῶν εἰς ἀσέβειαν τρεχόντων τοῖς λογισμοῖς ὑποτέμνεται καὶ
ἔτι πρὸς τούτοις, ὃ καὶ μᾶλλον, ἐλέγχει τὴν τῶν ἀντικει-
μένων κακόνοιαν. εἰ γὰρ τὸ ἔν τινι εἶναι σημεῖον ποιοῦνται 41
τοῦ μὴ κυρίως εἶναι, οὐδὲ τὸν πατέρα κυρίως εἶναι πάντως
συντίθενται, μεμαθηκότες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι ὥσπερ ὁ
υἱὸς ἐν τῷ πατρί, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ μένει κατὰ
τὴν τοῦ κυρίου φωνήν. ἴσον γάρ ἐστι τῷ ἐν κόλποις εἶναι
τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν τὸ ἐν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα εἶναι λέγειν.
ἐν παρόδῳ δὲ καὶ τοῦτο προσεξετάσωμεν. ὅτε οὐκ ἦν, ὥς
φασιν, ὁ υἱός, τί περιεῖχε τοῦ πατρὸς ὁ κόλπος; πάντως
γὰρ ἢ πλήρη δώσουσιν αὐτὸν εἶναι ἢ κενὸν ὑποθήσονται.
εἰ μὲν οὖν πλήρης ἦν ὁ κόλπος, ὁ υἱὸς πάντως ἦν τοῦ 42
κόλπου τὸ πλήρωμα· εἰ δέ τινα κενότητα τοῖς τοῦ πατρὸς
ἐνθεωροῦσι κόλποις, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐκ παραυξήσεως αὐτῷ
προσμαρτυροῦσι τὴν τελειότητα, ἀπὸ τοῦ κενοῦ τε καὶ λεί-
ποντος ἐπὶ τὸ πλῆρες μεθισταμένου καὶ τέλειον. ἀλλ' Οὐκ
ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, φησὶν ὁ Δαβὶδ περὶ τῶν ἐν σκότει
διαπορευομένων. ὁ γὰρ ἐκπεπολεμωμένος τῷ ἀληθινῷ φωτὶ
ἐν φωτὶ τὴν ψυχὴν ἔχειν οὐ δύναται. διὰ τοῦτο προσκεί-

6 Joh. 1, 1 sq. 15—16 Joh. 14, 10 26 Ps. 81, 5 Sw.

VLATS 1 οἶδε v ἕκαστον VT 2 ὁρᾷ A v: ὁρᾶν cet. 4 χριστομάτων L sscr. χ χριστομαχούντων S v 5 χριστοῦ: κυρίου V 7 μόνον: μὴν v 9 verba ab ἀλλὰ τῷ εἰπεῖν usque ad 14 πατέρα κυρίως εἶναι om. V τὸ εἰπεῖν v 14 πάντες VT 17 τὸ ἐν κόλποις τοῦ π. εἶναι VT τῷ: τὸ L 18 τὸ: τῷ VT λέγειν εἶναι A 19 δὲ om. A λέγειν post τοῦτο add. VLT 20 φησίν T 28 ἐκπεπολεμημένος VLAT

μενον ἐκ τοῦ ἀκολούθου τὸ τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἐπαν-
ορθούμενον ὥσπερ ἀορασίᾳ πληγέντες κατὰ τοὺς Σοδομίτας
οὐ κατενόησαν.
43 Ἀλλὰ καὶ κυριεύεσθαι λέγει παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ
υἱοῦ τὴν οὐσίαν, οὕτω λέγων τῷ ῥήματι· οὐ γὰρ οἰκει-
οῦται ταύτην τὴν ἀξίαν ὁ διὰ τὸν πατέρα ὢν
καὶ ζῶν, τῆς καὶ τούτου κυριευούσης οὐσίας
πρὸς ἑαυτὴν ἑλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν.
845 M. εἰ μὲν οὖν τινι τῶν ἔξω σοφῶν ταῦτα δοκεῖ, μηδὲν ἐνο-
χλείσθω τὰ εὐαγγέλια μηδὲ ἡ λοιπὴ τῆς θεοπνεύστου
γραφῆς διδασκαλία (τίς γὰρ κοινωνία τῷ Χριστιανῷ λόγῳ
πρὸς τὴν μωρανθεῖσαν σοφίαν;)· εἰ δὲ τοῖς γραφικοῖς ἐπε-
ρείδεται, δειξάτω τοιαύτην ἐκ τῶν ἁγίων φωνήν, καὶ ἡμεῖς
σιωπήσομεν. βοῶντος ἀκούω τοῦ Παύλου ὅτι Εἷς κύριος
44 Ἰησοῦς Χριστός. ἀλλ' ἀντιβοᾷ τῷ Παύλῳ Εὐνόμιος δοῦλον
ὀνομάζων τὸν Χριστόν. ἄλλο γάρ τι δουλείας ἡμεῖς οὐκ
ἐπιγινώσκομεν γνώρισμα πλὴν τοῦ ὑποχείριον εἶναι καὶ κυ-
ριεύεσθαι. ὁ δοῦλος δοῦλος πάντως ἐστίν· ὁ δὲ δοῦλος
τῇ φύσει κύριος εἶναι οὐ δύναται, κἂν ἐκ καταχρήσεως
λέγηται. καὶ τί μοι φέρειν εἰς μαρτυρίαν τῆς τοῦ κυρίου
κυριότητος τὰς τοῦ Παύλου φωνάς; αὐτὸς γὰρ ὁ Παύλου
δεσπότης πρὸς τοὺς μαθητάς φησιν ἀληθῶς εἶναι κύριος,
ἀποδεχόμενος τὴν ὁμολογίαν τῶν διδάσκαλον αὐτὸν καὶ
45 κύριον ὀνομαζόντων. λέγει γὰρ ὅτι Ὑμεῖς καλεῖτέ με κύ-
ριον καὶ διδάσκαλον καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. τὸ δὲ
αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν πατέρα παρ' αὐτῶν ἐνομοθέτησε λέ-
γεσθαι εἰπὼν Μὴ καλέσητε καθηγητὴν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς
γάρ ἐστιν ὑμῶν καθηγητὴς ὁ Χριστός· καὶ μὴ καλέσητε
πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν πατὴρ ὁ ἐν τοῖς

2 Gen. 19, 11 12 I. Cor. 1, 20 14 I. Cor. 8, 6
24 Joh. 13, 13 27 Matth. 23, 8—10

VLATS 4 παρὰ τοῦ πατρὸς post 5 οὐσίαν coll. VT 7 καὶ ante τούτου om. A 11 χριστιανῶν A 12 μαρανθεῖσαν T δὲ om. L 16 δουλείας: δούλου A 17 τοῦ A: τὸ VLTS v 18 ὁ δοῦλος om. LS v, verba ὁ δοῦλος usque ad ἐστίν om. VT 20—21 τὴν τ. κ. κυριότητα εἰς τὰς τ. παύλου φωνάς LS v 21 τοῦ om. VT 26 παρ' αὐτῶν: π͞ρα αὐτῶν A

οὐρανοῖς. τίνι τοίνυν προσεκτέον ἡμῖν ἐν μέσῳ τούτων
ἀπειλημμένοις; ἐκεῖθεν αὐτός τε ὁ κύριος καὶ ὁ λαλοῦντα
ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν τὸ μὴ χρῆναι δοῦλον αὐτὸν
ἐννοεῖν ἐγκελεύεται, ἀλλ' οὕτω τιμᾶν αὐτὸν καθὼς τιμᾶται
ὁ πατήρ· ἐντεῦθεν Εὐνόμιος δουλείας ἐπάγει τῷ κυρίῳ
γραφήν, κυριεύεσθαι λέγων τὸν τοῦ παντὸς ἐξημμένον τὸ
κράτος. ἆρ' ἀμφίβολος ἡμῖν τοῦ πρακτέου ἡ αἵρεσις ἢ 46
παρ' ὀλίγον ἐστὶν ἡ τοῦ λυσιτελεστέρου διάκρισις; ἀτιμάσω
Παύλου τὴν συμβουλήν, ὦ Εὐνόμιε; ἀπιστοτέραν ἡγήσομαι
τῆς σῆς ἀπάτης τὴν τῆς ἀληθείας φωνήν; ἀλλ' Εἰ μὴ
ἦλθον καὶ ἐλάλησα, φησίν, αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον.
ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἐλάλησεν αὐτοῖς, ἀληθῶς λέγων ἑαυτὸν
εἶναι κύριον, οὐχὶ ψευδῶς ὀνομάζεσθαι (εἰμὶ γάρ, φησίν,
οὐχὶ ὀνομάζομαι), τί ἀναγκαῖον ποιεῖν ᾧ ἀναπόδραστός
ἐστιν ἐκ τοῦ προγνῶναι ἡ τιμωρία;

Ἀλλ' ἴσως πάλιν ἡμῖν πρὸς ταῦτα τὴν συνήθη σοφίαν 47
ἀντιπροβάλλεται καὶ λέξει τὸν αὐτὸν καὶ δουλεύειν καὶ
κύριον εἶναι, ὑπὸ μὲν τοῦ κρατοῦντος κυριευόμενον, τῶν δὲ
λοιπῶν κυριεύοντα. λέγεται γὰρ τὰ σοφὰ ταῦτα κατὰ τὰς
τριόδους παρὰ τῶν ἐραστῶν τῆς ἀπάτης περιφερόμενα, οἳ
διὰ τῶν ἀνθρωπίνων περιστάσεων τὰς ματαίας ἑαυτῶν ὑπο-
λήψεις περὶ τὸ θεῖον κρατύνουσιν· ἐπειδὴ γὰρ αἱ κατὰ τὸν
βίον τοῦτον συντυχίαι τῶν τοιούτων ἡμῖν πραγμάτων τὰ
ὑποδείγματα φέρουσιν, οἷον ἐπ' οἰκίας ἔστιν εὐπορωτέρας
ἰδεῖν τὸν δραστικώτερόν τε καὶ εὐνούστερον τῶν ὁμοδούλων
προτεταγμένον, προστάγματι τοῦ δεσπότου τὴν κατὰ τῶν
ὁμοτίμων ὑπεροχὴν λαχόντα, ταύτην μετάγουσιν ἐπὶ τὰ
θεῖα δόγματα τὴν διάνοιαν, ὥστε τὸν μονογενῆ θεὸν ὑπε-
ζευγμένον τῇ δυναστείᾳ τοῦ ὑπερέχοντος μηδὲν ἐμποδίζεσθαι
τῇ τοῦ δυναστεύοντος ἐξουσίᾳ πρὸς τὴν τῶν καταδεεστέρων *848 M.*
ἡγεμονίαν. ἀλλ' ἡμεῖς ἐρρῶσθαι φράσαντες τῇ τοιαύτῃ 48

4 Joh. 5, 23 10 Joh. 15, 22

VLATS 1 *τί τοίνυν* VT 4 *καθὰ* T 5 *ὁ* ante *εὐνόμιος* add. A *δούλου* A 8 *ὀλίγων* VLT 11 *εἴχοσαν* L 12 *ἐλάλησα* A *λέγων ἀληθῶς* A 17 *προβάλλεται* post *αὐτὸν* inserit L 19 *γὰρ*: *δὲ* v 19—20 *τοὺς τριόδους* A 20 *ἐπιφερόμενα* T 25 *τε* om. LT 26 *προστάγματι*: *τῶν προσταγμάτων* v

σοφίᾳ κατὰ τὸ ἡμέτερον τῆς διανοίας μέτρον τὸν περὶ
τούτου λόγον διασκεψώμεθα. ἆρα τὸν πατέρα φύσει κύριον
ὁμολογοῦσιν ἢ διὰ χειροτονίας τινὸς πρὸς τοῦτο ἐλθεῖν;
ἀλλ' οὐκ οἶμαι εἰς τοῦτο μανίας ἐλθεῖν τὸν καὶ ὁπωσοῦν
διανοίας μετέχοντα, ὡς μὴ φύσει προσμαρτυρεῖν τῷ θεῷ
τῶν ὅλων τὴν κυριότητα. ὃ γὰρ ἁπλοῦν τῇ φύσει καὶ
ἀμερὲς καὶ ἀσύνθετον, ὅπερ ἂν τύχῃ ὄν, ὅλον διόλου τοῦτό
ἐστιν, οὐκ ἐκ μεταβολῆς τινος ἕτερον ἐξ ἑτέρου γινόμενον,
49 ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστι διαμένον πρὸς τὸ ἀΐδιον. τί οὖν καὶ περὶ
τοῦ μονογενοῦς ὑπειλήφασιν; ἆρα ἁπλῆν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν
ὁμολογοῦσιν ἤ τινα καὶ σύνθεσιν περὶ αὐτὴν ἐννοοῦσιν; εἰ
μὲν οὖν ποικίλον τι χρῆμα καὶ πολυμερὲς εἶναι τοῦτον
νομίζουσιν, οὐδὲ τὸ ὄνομα πάντως τῆς θεότητος αὐτῷ
συγχωρήσουσιν, εἰς ὑλώδεις τινὰς καὶ σωματικὰς ὑπολήψεις
τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ δόγμα μετάγοντες· εἰ δὲ ἁπλοῦν εἶναι
συντίθενται, πῶς ἔστι τῇ ἁπλότητι τοῦ ὑποκειμένου τὴν τῶν
ἐναντίων συνδρομὴν ἐνθεωρῆσαι; ὡς γὰρ τῆς ζωῆς καὶ
τοῦ θανάτου ἄμεσός ἐστιν ἡ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντιδιάστασις,
οὕτως ἡ κυριότης πρὸς τὴν δουλείαν ἄμεικτός ἐστι καὶ
50 ἠλλοτριωμένη τοῖς ἰδιάζουσιν. οὐ γὰρ ἄν τις ἑκάτερον
τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρῶν τὸν ἴσον ἀμφοτέροις ἁρμόσειε
λόγον· ὧν δὲ ὁ λόγος οὐχ ὁ αὐτός, τούτων καὶ ἡ φύσις
πάντως διάφορος. εἰ οὖν ἁπλοῦς κατὰ τὴν φύσιν ὁ κύριος,
πῶς ἂν γένοιτο περὶ τὸ ὑποκείμενον ἡ τῶν ἐναντίων δι-
πλόη, δουλείας συναναkιρναμένης τῇ κυριότητι; ἀλλ' εἰ
κύριος κατὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ὁμολογεῖται, ἀμέτ-
οχον αὐτὸν εἶναι τοῦ ἐναντίου ἡ ἁπλότης τοῦ ὑποκειμένου
μαρτύρεται· εἰ δὲ δουλεύειν αὐτὸν ἀποφαίνονται, μάτην
αὐτῷ τὸ ὄνομα προσμαρτυροῦσι τῆς κυριότητος. τὸ γὰρ

VLATS 2 διασκεψόμεθα A 3 καὶ ante πρὸς add. A 3—4 verba ἐλθεῖν—τοῦτο om. LAT 5 μετέχοντα οὔ φημι VT scilicet v. l. ad 4 οὐκ οἶμαι 5 τῇ ante φύσει add. LAS v 7 τύχοι S 8 ἕτερον ἐξ om. S v 9 διαμένων LT διάμενον A (!) 10 αὐτῆ S 11 περὶ αὐτὸν L 12 τοῦτο A 15 τοῦ om. A 18 ἄμεσος: μέσως VT ἀ sscr. V² μέσος L 21 καὶ post τούτων add. A ἐφ' ἑαυτῶν v 22 λόγον om. V 23 πάντων V 25 συναναχριναμένης T συναναkιρνωμένης v 27—28 μαρτύρεται τοῦ ὑποκειμένου VT

ἁπλοῦν τῇ φύσει πρὸς τὰ ἐναντία τῶν ἰδιωμάτων οὐ δια-
σχίζεται. εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναί φασιν αὐτὸν τὸ δὲ λέγεσθαι, 51
τῇ φύσει μὲν δοῦλον, τῷ ὀνόματι δὲ κύριον, ῥηξάτωσαν ἐν
παρρησίᾳ τοιαύτην φωνήν, καὶ ἀναπαύσουσιν ἡμᾶς τῶν
μακρῶν περὶ τὴν ἀντίρρησιν πόνων. τίς γὰρ οὕτως ἐν τοῖς
ματαίοις εὔσχολος, ὡς τὰ φανερά τε καὶ ἀναμφίβολα διὰ
λογισμῶν ἐξελέγχειν; οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἑαυτοῦ καταμηνύσειε
τοῦ φόνου τὸ μίασμα, πόνος τις ὑπολείπεται τοῖς κατηγόροις
δι᾽ ἀποδείξεών τινων ἄγειν τὴν μιαιφονίαν εἰς ἔλεγχον. οὕτω
καὶ ἡμεῖς οὐκέτι τὸν ἐκ τῆς ἐξετάσεως ἔλεγχον τοῖς ἐναν-
τίοις ἐποίσομεν, ὅταν μέχρι τούτου τῇ ἀσεβείᾳ προέλθωσιν.
ὁ γὰρ δοῦλον τῇ φύσει λέγων τὸν μονογενῆ θεὸν ὁμόδουλον 52
ἑαυτῷ τοῦτον δι᾽ ὧν λέγει κατασκευάζει. ἐκ δὲ τούτου
διπλῆ ἡ ἀτοπία κατ᾽ ἀνάγκην συνενεχθήσεται. ἢ γὰρ
καταφρονήσει τοῦ ὁμοδούλου καὶ τὴν πίστιν ἀρνήσεται, τὸν
ζυγὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ δεσποτείας ἀποσεισάμενος, ἢ ὑπο-
κύψει τῷ δούλῳ καὶ ἀποστραφεὶς τὴν αὐτοκρατῆ τε καὶ
ἀδέσποτον φύσιν τρόπον τινὰ ἑαυτὸν ἀντὶ θεοῦ σεβασθή-
σεται. εἰ γὰρ ἐν δουλείᾳ μὲν ἑαυτόν, ἐν δουλείᾳ δὲ ὁρᾷ 53
καὶ τὸ σέβασμα, πρὸς ἑαυτὸν ἀτεχνῶς βλέπει ὁ ἄλλον
ἑαυτὸν ἐν τῷ σεβάσματι βλέπων. ἀλλὰ μὴν τὰ ἄλλα
πάντα, ὅσα κατ᾽ ἀνάγκην τῇ κακίᾳ ταύτῃ συνθεωρεῖται τοῦ
δόγματος, τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο λόγος; τίς γὰρ οὐκ οἶδεν *849 M.*
ὅτι ὁ δοῦλος τῇ φύσει καὶ πρὸς δεσποτικὴν ἀνάγκην ἠσχο-
λημένος οὐδὲ τοῦ κατὰ τὸν φόβον πάθους ἐκτὸς ἂν εἴη;
συνέζευκται γάρ πως τῇ φύσει τῆς δουλείας ὁ φόβος. καὶ
τούτου μάρτυς ὁ θεῖος ἀπόστολος εἰπὼν ὅτι Οὐκ ἐλάβετε
πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον. ὥστε καθ᾽ ὁμοιότητα
τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ κατὰ τὸν φόβον πάθος ἐπιθρυλή-
σουσι τῷ ὁμοδούλῳ θεῷ.

Ἀλλ᾽ ὁ μὲν τῆς αἱρέσεως θεὸς τοιοῦτος. ἡμεῖς δὲ 54
οἱ κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐπ᾽ ἐλευθερίᾳ παρὰ Χριστοῦ κλη-

27 Rom. 8, 15 32 Gal. 5, 13

VLATS 2 αὐτόν φασι VT 3 δειξάτωσαν v 5 οὗτος V 5—6 ἐν ταῖς ματαίαις ἀσχολίαις VT 6 τε: τὰ A 16 τοῦ om. L 20 ὁ ἄλλον: ὅλον A 23 γὰρ om. T 24 ὁ om. V 29—30 ἐπι-θρυλλήσουσι VT v 31 τοιοῦτος A: τοσοῦτον cet. v

θέντες τοῦ τῆς δουλείας ἡμᾶς ἐλευθερώσαντος, ὅσα φρονεῖν παρὰ τῶν γραφῶν ἐδιδάχθημεν, δι᾽ ὀλίγων ἐκθήσομαι. ἐγὼ γὰρ ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας ὁρμώμενος θαρρῶν ἀποφαίνομαι ὅτι οὐδὲ ἡμᾶς δούλους εἶναι ὁ θεῖος βούλεται λόγος, μετασκευασθείσης ἡμῖν πρὸς τὸ κρεῖττον τῆς φύσεως, καὶ ὁ πάντα λαβὼν τὰ ἡμέτερα, ἐφ᾽ ᾧτε ἀντιδοῦναι τὰ ἴδια, ὡς τὰς νόσους καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν κατάραν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω καὶ τὴν δουλείαν ἀνέλαβεν, οὐχ ὡς αὐτὸς ἔχειν ἃ ἔλαβεν, ἀλλ᾽ ὡς ἐκκαθᾶραι τῶν τοιούτων τὴν φύσιν, ἐξαφανισθέντων ἐν τῇ ἀκηράτῳ φύσει τῶν
55 ἡμετέρων. ὡς οὖν οὐκ ἔσται κατὰ τὴν ἐλπιζομένην ζωὴν οὐ νόσος, οὐ κατάρα, οὐχ ἁμαρτία, οὐ θάνατος, οὕτως εἰς ἀφανισμὸν καὶ ἡ δουλεία μετὰ τούτων διελεύσεται. καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ λέγω, αὐτὴν πρὸς μαρτυρίαν καλῶ τὴν ἀλήθειαν, ἥ φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς ὅτι Οὐκέτι καλῶ ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους. εἰ οὖν τὸ καθ᾽ ἡμᾶς ἔσται ποτὲ τοῦ τῆς δουλείας ὀνείδους ἐλεύθερον, πῶς ὁ τοῦ παντὸς δεσπότης ὑπὸ τῆς παραπληξίας τε καὶ μανίας τῶν ἐξεστηκότων τούτων καταδουλοῦται, οἳ κατὰ τὸ ἀκόλουθον πάντως οὐδὲ γινώσκειν αὐτὸν τὰ τοῦ πατρὸς διορίζονται διὰ τὴν περὶ τῶν δούλων ἀπόφασιν, ἥ φησιν ὅτι Ὁ δοῦλος οὐκ
56 οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ; ἀλλ᾽ ὅταν ταῦτα λέγωσιν, ἀκουσάτωσαν ὅτι πάντα ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει, καὶ πάντα βλέπει ὅσα ὁ πατὴρ ποιεῖ, καὶ οὐδὲν τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν ἔξω τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐστι γνώσεως. πῶς γὰρ ἄν τι τοῦ πατρὸς μὴ ἔχοι, ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα; οὐκοῦν εἰ δοῦλος μὲν οὐ γινώσκει τί ποιεῖ ὁ δεσπότης, ὁ δὲ πάντα ἐν ἑαυτῷ τὰ τοῦ πατρὸς ἔχει, νηψάτωσάν ποτε οἱ τῇ μέθῃ παράφοροι καὶ ἀναβλεψάτωσαν νῦν γοῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ πάντα ἔχων ὅσα ὁ

15 Joh. 15, 15   21 cf. ad 15   23 Joh. 16, 15

VLATS 4 εἶναι T, om. cet. v   6 ἐφ᾽ ᾧ (om. τε) VT   8 ἔλαβεν v   9 αὐτὸν ἔχειν v   ἃ om. A   τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν correxerim   15 τοὺς καθηγητὰς L   18 ὑπὸ : παρὰ V v   23—24 ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρὸς ἔχει VT   24 καὶ om. L   25 ἐστι γνώσεως : ἐπιγνώσεως A   30 verba ab ὅσα ὁ πατὴρ usque ad p. 247, 2 ἔχειν om. v

πατὴρ ἔχει δεσπότης πάντων καὶ οὐχὶ δοῦλός ἐστι. πῶς
γὰρ δύναται ἡ ἀδέσποτος ὑπόστασις δουλικὸν ἔχειν ἐφ'
ἑαυτῆς χαρακτῆρα καὶ ὁ τοῦ παντὸς βασιλεὺς μὴ ὁμό-
τιμον ἔχειν ἑαυτῷ τὴν μορφήν; ἢ πῶς ἡ ἀτιμία τῆς ἀλη-
θινῆς ἀπαυγάζεται δόξης; ἀτιμία γάρ ἐστιν ἡ δουλεία.
πῶς δὲ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς εἰς δουλείαν γεννᾶται; οὐκ 57
ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὡς φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ζωὴ ἐκ
ζωῆς καὶ ἐξ ἀληθείας ἀλήθεια, οὕτως καὶ ἐκ κυρίου κύ-
ριος, βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, ἐκ θεοῦ θεός, ἐξ ἀδεσπότου
ἀδέσποτος· ὅλον γὰρ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, εἴ τι ὁ
πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, πάντως ἔχει· καὶ ἐπειδὴ πάντα τοῦ
πατρός ἐστιν ὅσα ὁ υἱὸς ἔχει, ἀνάγκη πᾶσα παρὰ τῶν
ἐχθρῶν τῆς τοῦ θεοῦ δόξης, εἴπερ ὁ υἱὸς δοῦλος, καὶ τὸν
πατέρα εἰς δουλείαν κατάγεσθαι. οὐδὲν γὰρ ἔστι τῶν ἐν 58 *852 M.*
τῷ υἱῷ θεωρουμένων, ὃ μὴ τοῦ πατρός ἐστι πάντως. Πάντα
γάρ, φησί, τὰ ἐμὰ σὰ καὶ τὰ σὰ ἐμά. τί οὖν ἐροῦσιν οἱ
δείλαιοι; τί [οὖν] εὐλογώτερον, τὸν υἱὸν τῇ βασιλείᾳ τοῦ
πατρὸς ἐνδοξάζεσθαι, τὸν εἰπόντα ὅτι Τὰ σὰ ἐμὰ καὶ δεδό-
ξασμαι ἐν αὐτοῖς, ἢ τὸν πατέρα τῇ ἀτιμίᾳ τῆς δουλείας
τοῦ υἱοῦ καθυβρίζεσθαι; οὐ γὰρ ἔστι τὸν πάντα τὰ τοῦ
υἱοῦ ἐν ἑαυτῷ περιέχοντα καὶ αὐτὸν ἐν τῷ υἱῷ ὄντα μὴ
καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ τοῦ υἱοῦ πάντως εἶναι καὶ ἐν ἑαυτῷ
τὴν δουλείαν ἔχειν. ταῦτα κατορθοῖ διὰ τῆς σοφίας Εὐνό-
μιος, δι' ὧν καθυβρίζει τῇ δουλείᾳ τὸν κύριον, τὴν αὐτὴν
ἀτιμίαν τῇ ἀκηράτῳ δόξῃ τοῦ πατρὸς προστριβόμενος.

Ἀλλ' ἐπαναδράμωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν τῶν γεγραμμένων 59
ἀκολουθίαν. τί λέγει περὶ τοῦ μονογενοῦς ὁ Εὐνόμιος; ὅτι
οὐκ οἰκειοῦται ταύτην τὴν ἀξίαν. ἀξίαν γὰρ
ὀνομάζει τὴν τοῦ ὄντος προσηγορίαν. ὢ παραλόγου φιλο-
σοφίας. τίς τῶν πώποτε γεγονότων ἀνθρώπων εἴτε παρ'
Ἕλλησιν εἴτε παρὰ τῇ βαρβαρικῇ φιλοσοφίᾳ, τίς τῶν καθ'

15—19 Joh. 17, 10

VLATS 2—3 ἐφ' ἑαυτοῦ S v 3 βασιλεύων V v 4 ἔχειν ἐφ' ἑαυτῷ V ἔχει ἑαυτῷ v 7 ἀλλὰ φῶς L 8 καὶ post ζωῆς om. VL v 11 τὰ post πάντα add. LAT 14 ἄγεσθαι A 17 seclusi cf. 16 20 τὰ πάντα τὰ A 22 ἐν alt. om. L 30 παρὰ om. VLT

ἡμᾶς, τίς τῶν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ *ἀξίαν* ὄνομα τῷ ὄντι
ἔθετο; πᾶν γὰρ τὸ ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον ἡ κοινὴ
τῶν λόγῳ κεχρημένων συνήθεια εἶναι λέγει· παρὰ δὲ τὸ
εἶναι ἡ τοῦ ὄντος ἐπωνυμία παρεσχημάτισται. ἀλλὰ νῦν
καινοτομεῖται κατὰ τῆς τοῦ ὄντος σημασίας ἡ τῆς *ἀξίας*
60 φωνή. λέγει γὰρ τὸν υἱὸν μὴ οἰκειοῦσθαι τὴν τοῦ ὄντος
ἀξίαν τὸν διὰ τὸν πατέρα ὄντα καὶ ζῶντα, οὔτε <τὴν>
γραφὴν ἔχων τοῦ λόγου προστήσασθαι οὔτε διά τινος ἀκο-
λουθίας πρὸς τὴν ἄνοιαν ταύτην προαγαγὼν τὸν λόγον,
ἀλλ᾽ ὥς τινα φυσώδη τροφὴν τοῖς σπλάγχνοις ἐνθέμενος
ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀσυλλόγιστον οἷόν τι πνεῦμα δυσῶδες
61 τὴν βλασφημίαν ἐρεύγεται. *οὐκ οἰκειοῦται*, φησί, *ταύ-
την τὴν ἀξίαν*. δεδόσθω τὸ ὂν *ἀξίαν* κατονομάζεσθαι·
τί οὖν ὁ ὢν οὐκ οἰκειοῦται τὸ εἶναι; ὅτι, φησί, διὰ τὸν
πατέρα ἐστίν. οὐκοῦν μὴ εἶναι λέγεις τὸν τὸ εἶναι μὴ
οἰκειούμενον; τὸ γὰρ *μὴ οἰκειοῦσθαι* τῷ ἀλλοτριοῦσθαι
ταὐτὸν σημαίνει, καὶ πρόδηλος ἡ τῶν σημαινομένων ἀντι-
διαίρεσις. τό τε γὰρ οἰκεῖον οὐκ ἀλλότριον καὶ τὸ ἀλλό-
τριον οὐκ οἰκεῖον. ὁ οὖν *μὴ οἰκειούμενος* τὸ εἶναι
ἠλλοτρίωται πάντως τοῦ εἶναι. ὁ δὲ τοῦ εἶναι ἀλλότριος
62 ἐν τῷ εἶναι οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀτοπίας
ταύτης ἐπήγαγεν εἰπὼν *τῆς καὶ τούτου κυριευούσης
οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἑλκούσης τὴν τοῦ ὄντος
ἔννοιαν*. τούτου δὲ τὸ μὲν κατὰ τὴν σύμφρασιν ἀσυν-
άρτητον σιωπάσθω, τὸ δὲ σπουδαζόμενον ἐν τοῖς λεγο-
μένοις ἐξεταζέσθω. τίνος ἀποδείξαντος λόγου τὸ κυριεύειν
τοῦ μονογενοῦς τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν πάλιν ἐκ τῆς πλη-
θώρας ἡμῖν προσερεύγεται; τίς εὐαγγελιστὴς τούτου προ-
έστη τοῦ λόγου; τίς ἔφοδος διαλεκτική, ποῖαι προτάσεις,
τίνες κατασκευαὶ τὸ κυριεύεσθαι τὸν μονογενῆ θεὸν διὰ
63 τίνος ἀκολουθίας ἀπέδειξαν; ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὴν ἕλκει,
853 M. φησίν, ἡ τοῦ υἱοῦ κυριεύουσα οὐσία τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν.

VLATS 1 τῷ prim. om. A ἀξίαν: ἀξίας V v ἄξιον A
2 ἐτίθετο VT 6 λέγεται S 7 τὴν addidi 8—9 ἀκολούθου LTS
10 τροφὴν φυσώδη VT 15 λέγης T τῶ εἶναι T τὸ εἶναι (ras.
post τὸ) V τὸ om. v 16 τῷ: τὸ L 19 τῶ εἶναι T
27—28 πληθώρας post η ras. unius litterae V

τί βούλεται αὐτῷ ὁ ἑλκηθμὸς τοῦ ὄντος καὶ πῶς προσερρίφη τοῖς εἰρημένοις ἡ τοῦ ἕλκειν λέξις; κρινεῖ πάντως ὁ ἐπεσκεμμένος δύναμιν λόγων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο σιγήσομεν, ἐκεῖνον δὲ πάλιν τὸν λόγον ἀναληψόμεθα, ὅτι οὐ δίδωσιν εἶναι κατ᾽ οὐσίαν ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος οὐ καταλείπει. καὶ τί μάτην σκιαμαχεῖ περὶ τοῦ μὴ ὄντος μαχόμενος ὡς τοιοῦδε ὄντος; τὸ γὰρ μὴ ὂν οὔτε ὅμοιόν τι πάντως ἐστὶν οὔτε ἀνόμοιον. ἀλλὰ διδοὺς τὸ εἶναι ἀπαγορεύει τὸ λέγεσθαι. ὢ κενῆς ἀκριβείας, ἐν τῷ μείζονι συγχωροῦντα μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ψόφον τοῦ ῥήματος. πῶς δὲ ὁ **64**
κυριεύων, ὥς φησι, τοῦ υἱοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκει τοῦ ὄντος τὴν ἔννοιαν; εἰ μὲν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ἕλκειν φησὶ τὸν πατέρα, περιττὸς οὗτος ὁ ἑλκηθμός· πάρεστι γὰρ αὐτῷ τὸ εἶναι καὶ μὴ ἑλκόμενον· εἰ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρός φησιν ἕλκεσθαι, πῶς ἀποσπασθήσεται τοῦ ὄντος τὸ εἶναι καὶ πρὸς τὸν ἕλκοντα μεταχωρήσει, κατιδεῖν οὐκ ἔχω. ἆρα μὴ τὴν Σαβελλίου πλάνην φαντάζεται, ὡς οὐκ ὄντος τοῦ υἱοῦ καθ᾽ ἑαυτόν, τῇ δὲ τοῦ πατρὸς ὑποστάσει προσαλιφέντος, καὶ τοῦτο βούλεται αὐτῷ τὸ ἕλκεσθαι τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν παρὰ τῆς τοῦ υἱοῦ κυριευούσης οὐσίας; ἢ εἶναι καθ᾽ ὑπόστασιν τὸν υἱὸν οὐκ ἀρνούμενος τῆς τοῦ ὄντος αὐτόν φησι σημασίας ἀπομερίζεσθαι; καὶ πῶς ἔστι διαζευχθῆναι τῆς τοῦ εἶναι διανοίας τὸ ὄν; ἕως γὰρ ἂν ᾖ πᾶν ὅπερ ἂν ᾖ, μὴ εἶναι ὃ ἔστι φύσιν οὐκ ἔχει.

VLATS 3 σιγήσωμεν AT 4 ἀναληψώμεθα VLT 6 σκιομαχεῖ VLT v τοῦ ὄντος S om. μὴ 9 κενῆς v: καινῆς libri 12 τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν V 14 μὴ eras. A 19 προσαλειφέντος VLT συναλειφέντος v 21 οὐσίας om. VLT 24 ἂν post γὰρ add. A, om. cet. v 25 τέλος τοῦ ῑ λόγου V

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Θ'.

---

856 M. 1 Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου προέλθωμεν. αὐτοῦ, φησί, τοῦ μονογενοῦς ἀποδιδόντος τῷ πατρὶ τὴν μόνῳ κατ' ἀξίαν ὀφειλομένην ἐπωνυμίαν. ὁ γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόσρησιν μόνῳ προσήκειν διδάξας ἐκείνῳ τῷ καὶ τῆς σφετέρας καὶ πάσης ἀγαθότητος αἰτίῳ καὶ πᾶν τό τε ὂν καὶ γινόμενον ἀγαθὸν ἐπ' ἐκεῖνον φέρων σχολῇ γ' ἂν τῶν ποτε γενομένων οἰκειώσαιτο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν. ἕως μὲν οὖν τισι προκαλύμμασιν ὑποκρύπτων τὴν βλασφημίαν ταῖς τῶν λογισμῶν περιόδοις κατὰ τὸ λεληθὸς τοὺς ἀπατωμένους προσήγετο, προσέχειν ᾤμην δεῖν τὸν νοῦν τοῖς κατὰ τὸ λανθάνον κακουργουμένοις καὶ ὡς ἦν

2 οἷόν τε παραγυμνοῦν τῷ λόγῳ τὸν ὄλεθρον. ἐπεὶ δὲ παντὸς ἀπατηλοῦ προσωπείου τὸ ψεῦδος ἀπογυμνώσας λαμπρὰν ἐπὶ λέξεως τὴν βλασφημίαν ἐκτίθεται, περιττὸν ἡγοῦμαι τοῖς οὐκ ἀρνουμένοις τὴν ἀσέβειαν τοὺς διὰ τῶν λογισμῶν ἐλέγ-
857 M. χους ἐπάγων μάταιον ὑπομένειν ὄχλον. τί γὰρ ἂν πλέον

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ια̅ VLT τοῦ αὐτοῦ λόγος ἑνδέκατος S τοῦ αὐτοῦ λόγος δέκατος A 4 ἀποδιδόντες V 5 μόνῳ cf. p. 258, 5, noli αὐτῷ addere 7 διδάξας ἐκείνῳ προσήκειν V 8—9 πᾶν τό τε: πάντοτε LAT 9 ὂν: ὄντι A καὶ τὸ γενόμενον A 9—10 φέρει v post φέρει pungunt v 10 γ' ἂν: γὰρ L v ποτὲ γενομένων A: τότε γινομένων VLTS v 10—11 ᾠκειώσατο AS v 12 τισι: τρισὶ V 14 προσηγάγετο LA 20 ἐπάγειν VT καὶ post ἐπάγειν add. VT

εὑρεθείη παρ᾽ ἡμῶν εἰς τὴν τῆς κακονοίας ἀπόδειξιν; οἷόν
ἐστιν τὸ ἐκ τοῦ προχείρου παρ᾽ αὐτῶν ἐν τοῖς γεγραμμέ-
νοις ἐπιδεικνύμενον. μόνον ἄξιον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσ-
ηγορίας φησὶ τὸν πατέρα, μόνῳ ἐκείνῳ τὴν τοιαύτην ἐπω-
νυμίαν ὀφείλεσθαι, ὡς καὶ τοῦ υἱοῦ συντιθεμένου τὸ μόνῳ
προσήκειν ἐκείνῳ τὴν ἀγαθότητα. ἀπολελόγηται ὑπὲρ ἡμῶν **3**
ὁ κατήγορος. τάχα γάρ τις ἐπηρεαστὴς ἐν τοῖς κατόπιν
ἐνομιζόμην τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἐν οἷς ἀπεδείκνυον ἀλλό-
τριον τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος τοὺς χριστομάχους κατα-
σκευάζειν τὸν κύριον· ἀλλὰ νῦν οἶμαι διὰ τῆς τῶν ἐναν-
τίων ὁμολογίας ἀποδεδεῖχθαι τὸ μὴ συκοφαντικῶς ἡμᾶς τὸ
τοιοῦτον ἔγκλημα τοῖς ἐχθροῖς ἐπιφέρειν. ὁ γὰρ μόνῳ τῷ
πατρὶ κατ᾽ ἀξίαν ὀφείλεσθαι τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν
λέγων κἀκείνῳ μόνῳ προσήκειν εἰπὼν τὴν τοιαύτην φωνὴν
τὴν περιεσταλμένην ἐν τοῖς προάγουσι πονηρίαν νῦν ἀνα-
κεκαλυμμένῳ δημοσιεύει τῷ λόγῳ. μόνῳ φησὶ τῷ πατρὶ
προσήκειν τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν. ἆρα μετὰ τῆς ἐγκει- **4**
μένης τῇ φωνῇ σημασίας ἢ διεζευγμένην τῆς οἰκείας ἐμ-
φάσεως; εἰ μὲν οὖν τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ μόνον ἀνατίθησι
τῷ πατρὶ κατ᾽ ἐξαίρετον, ἐλεεινὸς ἂν εἴη τῆς ἀλογίας, ῥή-
ματος διακένου ψόφον τῷ πατρὶ χαριζόμενος· εἰ δὲ τὸ
νόημα τὸ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ σημαινόμενον μόνῳ προσήκειν
οἴεται τῷ θεῷ καὶ πατρί, βδελυκτὸς ἂν εἴη τῆς ἀσεβείας,
τῶν Μανιχαίων τὴν νόσον ἐπὶ τῶν ἰδίων δογμάτων ἀνανεού-
μενος. ὡς γὰρ ὑγεία καὶ νόσος, οὕτως καὶ ἀγαθότης καὶ
πονηρία ταῖς ἀλλήλων ἀναιρέσεσι παρυφίστανται, ὥστε τὴν
τοῦ ἑνὸς ἀπουσίαν ὕπαρξιν τοῦ ἑτέρου γίνεσθαι. εἰ οὖν
μόνῳ τῷ πατρὶ προσήκειν λέγει τὴν ἀγαθότητα, ἀποκλείει
ταύτης πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἐν τοῖς οὖσι παρὰ τὸν πατέρα
νοούμενον, ὥστε τοῖς πᾶσι καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν τοῦ ἀγα-
θοῦ συναπείργεσθαι. ὡς γὰρ ὁ μόνον γελαστικὸν εἶναι
λέγων τὸν ἄνθρωπον τὸ μηδὲν τῶν λοιπῶν ζῴων τῆς ἰδιό-
τητος ταύτης μετέχειν συνενεδείξατο, οὕτως ὁ ἐν μόνῳ τῷ
πατρὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀποφηνάμενος χωρίζει τὰ πάντα τῆς

VLATS 1 τῆς om. V 25 καὶ alt. om. V 29 ὅπέρ ἐστιν A ὅτι πάρεστιν v 33 ταύτης om. T

6 κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἰδιότητος. εἰ οὖν μόνος ὁ πατὴρ κατ᾽
ἀξίαν ὀφειλομένην ἔχει τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἐπωνυμίαν, καθώς
φησιν ὁ Εὐνόμιος, οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἡ τοιαύτη φωνὴ κυ-
ρίως ἐφαρμοσθήσεται. πᾶσα δὲ προαίρεσις ὁρμητικὴ ἤτοι
κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖται πάντως ἢ πρὸς τὸ ἀντικείμενον
φέρεται. τὸ γὰρ πρὸς οὐθέτερον ἐπιρρεπῶς ἔχειν ἢ τῶν
ἀψύχων ἴδιον ἢ τῶν ἀναισθήτων ἐστίν. εἰ τοίνυν μόνος ὁ
πατὴρ ἀγαθὸς οὐκ ἐπίκτητον ἔχων ἀλλ᾽ ἐν τῇ φύσει τὴν
ἀγαθότητα, οὐ κοινωνεῖ δὲ τῷ πατρὶ τῆς φύσεως ὁ υἱός,
καθὼς ἡ αἵρεσις βούλεται, ὁ τῆς ἀγαθῆς οὐσίας ἀμέτοχος
7 καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ πάντως ἐπωνυμίας συνηλλοτρίωται. ὁ
δὲ μήτε τῆς φύσεως τοῦ ἀγαθοῦ μήτε τῆς ἐπωνυμίας
μετέχων οὐκ ἀγνοεῖται πάντως ὅστις ἐστί, κἂν ἐγὼ φείσωμαι
τοῦ βλασφήμου ὀνόματος. παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ
πονηρόν τε καὶ ἀντικείμενον εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν ὑπο-
βληθῆναι φιλονεικεῖ ὁ Εὐνόμιος. ὁ γὰρ μὴ ἀγαθὸς πρὸς
ποῖον ὄνομα οἰκείως ἔχει, παντὶ φανερὸν τῷ διανοίας
μετέχοντι. ὡς γὰρ ὁ μὴ ἀνδρεῖος δειλὸς καὶ ὁ μὴ δί-
καιος ἄδικος καὶ ὁ μὴ σοφὸς ἄφρων ἐστίν, οὕτως καὶ ὁ
860 M. μὴ ἀγαθὸς πρόδηλον ἔχει τὸ ἀντιφωνούμενον ὄνομα, πρὸς
ὃ τὴν τοῦ μονογενοῦς ἔννοιαν ἐξωθεῖν ὁ χριστομάχος βιά-
ζεται, ἄλλος Μάνης ἢ Βαρδησάνης τῇ ἐκκλησίᾳ γινόμενος.
8 ταῦτά ἐστιν ἐν οἷς οὐδὲν τὸν λόγον ἡμῶν εἶναί φαμεν τῆς
σιωπῆς ἐναργέστερον. μυρία γάρ τις εἰπὼν καὶ πάντας λο-
γισμοὺς ἀνακινήσας οὐκ ἂν εἴποι τοιοῦτον εἰς κατηγορίαν
οὐδέν, οἷον παρ᾽ αὐτῶν ἐκείνων ἐν παρρησίᾳ κηρύσσεται. τί
γὰρ ἄν τις πρὸς κακίαν εὕροι πικρότερον ἢ τὸ μὴ λέγειν ἀγα-
θὸν εἶναι τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ οὐχ ἁρπαγμὸν
ἡγησάμενον τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ ταπεινὸν τῆς
ἀνθρωπίνης καταβάντα φύσεως, διὰ μόνην φιλανθρωπίαν
9 τοῦτο ποιήσαντα; ἀντὶ τίνος οὖν, εἰπέ μοι, ταῦτα τῷ κυρίῳ
ἀνταποδίδοτε (χρήσομαι γὰρ τῇ Μωϋσέως πρὸς τοὺς Ἰσ-

28 Phil. 2, 6   32 Deut. 32, 6

VLATS 7—8 ὁ μόνος πατὴρ VLT   9 τῆς φύσεως τῷ πατρὶ T τῆς sscr. L   13 ἀγνοεῖτε L   23—24 ἐναργέστερον T: ἐνεργέστερον cet. v   24 γάρ om. v sscr. S   27 ἢ τῷ L   29 ἴσα εἶναι V   32 ἀποδίδοτε VT ἀνταποδίδοται L   τῇ τοῦ μωυσέος A

ῥαηλίτας φωνῇ); οὐκ ἀγαθὸς ὅστις σε κόνιν ἄψυχον ὄντα
θεοειδεῖ κάλλει κατακοσμήσας ἔμψυχον εἰκόνα τῆς ἑαυτοῦ
δυνάμεως ἀνεστήσατο; οὐκ ἀγαθὸς ὁ διὰ σὲ μορφὴν δού-
λου λαβὼν καὶ ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς τὰ
παθήματα τῆς σῆς ἁμαρτίας ἀναδεξάμενος καὶ δοὺς ἑαυτὸν
ἀντάλλαγμα τοῦ σοῦ θανάτου καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα καὶ
ἁμαρτία γενόμενος; οὐδὲ Μαρκίων ὑμᾶς, ὁ τῶν ὑμετέρων **10**
δογμάτων προστάτης, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐπανωρθώσατο;
ᾧ κοινὸν μὲν πρὸς τὸ ὑμέτερον φρόνημα τῶν θεῶν ἡ δυὰς
καὶ τὸ παρηλλάχθαι κατὰ τὴν φύσιν ἑκάτερον πρὸς τὸν
ἕτερον οἴεσθαι, φιλανθρωπότερον δὲ τὸ τὴν ἀγαθότητα τῷ
θεῷ τοῦ εὐαγγελίου προσμαρτυρεῖν· ὑμεῖς δὲ καὶ τῆς τοῦ
ἀγαθοῦ φύσεως τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζετε, ὡς ἂν καὶ
τὸν Μαρκίωνα τῇ κακίᾳ τοῦ δόγματος ὑμῶν παραδράμοιτε.

Ἀλλ' ἀντιλαμβάνονται τῶν γεγραμμένων καὶ οὔ φασι **11**
δίκαια πάσχειν ὑπὲρ τῶν τῆς γραφῆς ῥημάτων κατηγορού-
μενοι. αὐτὸν γὰρ λέγουσιν εἰρηκέναι τὸν κύριον τὸ Οὐ-
δεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. οὐκοῦν ὡς ἂν μὴ καὶ **12**
κατὰ τῶν θείων ῥημάτων ἡ συκοφαντία τὴν ἰσχὺν ἔχοι,
αὐτὸν τὸν εὐαγγελικὸν λόγον ἐν ὀλίγῳ διαληψόμεθα. νέον
οἶδε τοῦτον ἡ ἱστορία τὸν πλούσιον πρὸς ὃν φησι τὴν
φωνὴν ταύτην ὁ κύριος, ἀπολαυστικὸν οἶμαί τινα τῶν
κατὰ τὸν βίον ἡδέων καὶ φιλοκτήμονα. λυπεῖσθαι γὰρ
αὐτόν φησι πρὸς τὴν συμβουλὴν τῆς τῶν προσόντων αὐτῷ
ἀποκτήσεως καὶ μὴ ἑλέσθαι τῶν κτημάτων τὴν ζωὴν ἀντ-
αλλάξασθαι. οὗτος ἐπειδή τινα ζωῆς αἰωνίας ἐπιδεδη-
μηκέναι διδάσκαλον ἤκουσεν, ἐλπίδι τοῦ εἰς ἀεὶ τρυφήσειν
παρατεινομένης αὐτῷ τῆς ζωῆς εἰς ἀτέλεστον προσήει

5 Gal. 1, 4 6 Gal. 3, 13 7 II. Cor. 5, 21 17 Marc. 10, 18 Luc. 18, 18 20 sq. Matth. 19, 20. 22

VLATS 3—4 δούλου μορφὴν A 4 αὐτῷ sscr. A 5 ἀναμαξάμενος L v 7 ἡμετέρων A 8 τὸ om. v ἐπανορθώσατο L ἐπανορθώσαιτο VT v ἐπηνωρθώσατο A 10—11 τὸν ante ἕτερον om. L τὸ VT v 11—12 τοῦ θεοῦ τῷ εὐαγγελίῳ VS 14 παραδράμητε VS 19 ἔχοι S v: ἔχῃ LAT η ex ει corr. vid. V 20 διαληψώμεθα VLT v 25 καὶ μηθ' v 26 αἰωνίου S

θωπεύων τῇ τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίᾳ τὸν κύριον, μᾶλλον
δὲ οὐχὶ τὸν νοούμενον κύριον, ἀλλὰ τὸν φαινόμενον ἐν τῇ
13 τοῦ δούλου μορφῇ. οὐ γὰρ τοιοῦτος ἦν οἷος διασχεῖν τὸ
καταπέτασμα τῆς σαρκὸς καὶ διϊδεῖν ἰσχῦσαι τὸ τῆς θεό-
τητος ἄδυτον. ὁ τοίνυν τὰς καρδίας ὁρῶν κύριος εἶδε πρὸς
ὅ τι βλέπων ὁ νέος ἱκέτευεν, ὅτι οὐχὶ πρὸς τὸ θεῖον εἶχε
τὴν ψυχὴν ἀτενίζουσαν, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ἐλιπάρει δι-
861 M. δάσκαλον ἀγαθὸν ὀνομάζων διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ μαθεῖν
τὸ τοιοῦτο μάθημα, δι' οὗ κωλυθήσεσθαι προσεδόκα τὸν
θάνατον. οὐκοῦν εἰκότως ὁ παρακληθεὶς παρ' αὐτοῦ οὕτος
14 καὶ ἀποκρίνεται. τῆς γὰρ ἐντεύξεως οὐ πρὸς τὸν θεὸν
λόγον γεγενημένης, ἀκολούθως καὶ ἡ ἀπόκρισις ἐκ τοῦ
ἀνθρωπίνου πρὸς τὸν ἱκετεύσαντα γίνεται, διπλῆν ἐπάγουσα
τῷ νέῳ τὴν παίδευσιν. διδάσκει γὰρ κατὰ ταὐτὸν ὅτι τε
τῷ βίῳ προσήκει καὶ οὐχὶ ῥημάτων εὐφημίᾳ θεραπεύειν
τὸ θεῖον ἐν τῷ τὰς ἐντολὰς ποιεῖν καὶ τῶν προσόντων
πάντων ὠνεῖσθαι τὴν αἰώνιον ζωήν, καὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπινον
ἐν πονηρίᾳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν γενόμενον ἀποκέκριται τῆς
κυρίας τοῦ ἀγαθοῦ κλήσεως· καὶ διὰ τοῦτό φησι· Τί με
λέγεις ἀγαθόν; διὰ τοῦ εἰπεῖν „ἐμὲ" τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
τὴν περὶ αὐτὸν ὑποδεικνύων τῷ λόγῳ, τῇ δὲ θεότητι προσ-
μαρτυρήσας τὴν ἀγαθότητα ἑαυτὸν ἄντικρυς ἀγαθὸν ἀπε-
φήνατο τὸν ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου θεὸν κηρυσσόμενον.
εἰ μὲν γὰρ ἀπεσχοινίζετο τῆς τοῦ θεοῦ προσηγορίας ὁ
μονογενὴς υἱός, οὐκ ἦν ἄτοπον ἴσως τὸ ἀλλότριον αὐτὸν
15 καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας οἴεσθαι. εἰ δὲ δὴ καὶ
προφῆται καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι διαβοῶσι τοῦ
μονογενοῦς τὴν θεότητα, μαρτυρεῖται δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ
κυρίου τῷ θεῷ προσήκειν τὸ τῆς ἀγαθότητος ὄνομα, πῶς
οὐ κοινωνεῖ τῆς ἀγαθότητος ὁ κοινωνῶν τῆς θεότητος;
ὅτι γὰρ καὶ προφῆται θεὸν ὁμολογοῦσι τὸν κύριον καὶ
εὐαγγελισταὶ καὶ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, οὐδεὶς οὕτω τῶν

VLATS 1 μάλιστα T 2 φαινόμενον : φανερούμενον A
3 ἦν om. v οἷος ὡς VLT 9 προσεδώκα V 13 ἱκετεύοντα L v
16 τῶν om. v 21 δὲ om. VT 26 ἀγαθοῦ : θεοῦ V 30 ὁ :
οἱ L

θείων ἀμύητος ὡς λόγῳ δεῖσθαι περὶ τούτων μαθεῖν. τίς
γὰρ οὐκ οἶδεν ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ τεσσαρακοστῇ ψαλμῳδίᾳ
ὅτι θεὸν παρὰ θεοῦ χριόμενον τὸν Χριστὸν ὁ προφήτης
διακηρύσσει τῷ λόγῳ; καὶ πάλιν τὸν Ἠσαΐαν οὕτω προ-
δήλως βοῶντα τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα τίς ἀγνοεῖ τῶν καθω-
μιληκότων τῇ προφητείᾳ, ἐν οἷς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ
τοῦτό φησιν ὅτι Σεβωεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται
καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δε-
δεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ
θεὸς καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ· σὺ γὰρ εἶ ὁ θεός. τίς 16
γὰρ ἄλλος θεὸς ὁ ἐν ἑαυτῷ θεὸν ἔχων καὶ αὐτὸς ὢν θεὸς
πλὴν τοῦ μονογενοῦς, εἰπάτωσαν οἱ τῆς προφητείας ἀνή-
κοοι· τὴν δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ ἑρμηνείαν καὶ τὴν τοῦ Θωμᾶ
μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ὁμολογίαν τήν τε τοῦ Ἰωάννου μεγα-
λοφωνίαν ὡς πρόδηλον οὖσαν καὶ τοῖς ἔξω τῆς πίστεως
σιωπήσομαι. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰς Παύλου φωνὰς δι᾽ ἀκριβείας
οἶμαι δεῖν παρατίθεσθαι πᾶσιν οὔσας σχεδὸν διὰ στόματος,
ὃς οὐ μόνον θεόν, ἀλλὰ καὶ μέγαν θεὸν καὶ ἐπὶ πάντων
θεὸν ὀνομάζει τὸν κύριον, πρὸς μὲν Ῥωμαίους λέγων ὅτι
Ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν
ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, πρὸς δὲ τὸν
μαθητὴν ἑαυτοῦ Τίτον γράφων Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ
μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τιμοθέῳ
δὲ διαρρήδην βοᾷ ὅτι Ὁ θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδι-
καιώθη ἐν πνεύματι. πανταχόθεν τοίνυν ἀποδειχθέντος τοῦ 17
θεὸν εἶναι τὸν μονογενῆ υἱὸν πῶς ὁ θεῷ προσήκειν τὴν
ἀγαθότητα λέγων τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ἀλλοτρίαν ἀπο- *864 M.*

2 Ps. 44, 8 Sw. 7 Jes. 45, 14 11 Joh. 10, 38 al. 13 Matth. 1, 23 14 Joh. 20, 28 15 Porph. c. Christ. frgm. 86 Harn. 20 Rom. 9, 5 22 Tit. 2, 13 23—24 I. Tim. 3, 16

VLATS 1 ἀμύητος λόγων VT verba ab ὡς λόγῳ usque ad μαθεῖν om. VT 2 ἐν τῇ τετάρτῃ κ. τεσσαρακοστῇ ψαλμῳδίᾳ: ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ post 4 λόγῳ coll. VT 6 καὶ om. AT 7 σεβοείμ V Σαβαείμ v διαβοήσονται T 8 ἀκολουθήσωσι V 10 ὁ ante θεός om. A 11 θεὸς ὢν V 13 τοῦ μονογενοῦς ἑρμη-νείαν L 13 τὴν ante τοῦ Θωμᾶ om. A 22 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ S γράφει v 25—26 τοῦ θεὸν: τὸ θεὸν L τοῦ θεοῦ V v 26 υἱὸν correxi: θεὸν libri v cf. p. 254, 28; 31 sq.; 256, 1 sq. ὁ τῷ θεῷ S v

δείκνυσι τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα, καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ κυρίου
τὸ ἀγαθὸν ἑαυτῷ προσμαρτυροῦντος ἐν τῇ περὶ τῶν με-
μισθωμένων εἰς τὸν ἀμπελῶνα παραβολῇ; ἐκεῖ γὰρ τῶν
προκεκμηκότων δυσανασχετούντων τῇ τῶν μισθωμάτων ἰσο-
μοιρίᾳ καὶ ζημίαν κρινόντων ἰδίαν τῶν τελευταίων τὴν
εὐπραγίαν, φησὶ πρός τινα τῶν χαλεπαινόντων ὁ δίκαιος
κριτὴς ὅτι Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώ-
νησά σοι τὴν ἡμέραν; ἰδοὺ ἔχεις τὸ σόν· θέλω δὲ καὶ τῷ
18 ἐσχάτῳ χαρίσασθαι ὥσπερ καὶ σοί. μὴ οὐκ ἔχω ἐξουσίαν
ἐν τοῖς ἐμοῖς ποιεῖν ὃ θέλω; ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός,
ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; πάντως δὲ οὐδεὶς περὶ τούτου φιλο-
νεικήσει, ὅτι ἡ τοῦ κατ᾽ ἀξίαν διανομὴ ἴδιον τοῦ κριτοῦ
ἔργον ἐστί· κριτὴν δὲ τὸν μονογενῆ θεὸν εἶναι πάντες οἱ
μαθηταὶ τοῦ εὐαγγελίου συντίθενται. Ὁ γὰρ πατήρ, φησί,
κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ.
ἀλλ᾽ οὐκ ἀφίστανται τῶν γεγραμμένων. φασὶ γὰρ τὴν
τοῦ ἑνὸς προσθήκην κυρίως εἰς τὸν πατέρα βλέπειν.
19 οὐδεὶς γάρ, φησίν, ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. ἆρ᾽ οὖν
ἀτονήσει πρὸς συνηγορίαν ἑαυτῆς ἡ ἀλήθεια; ἢ πολλα-
χόθεν ἔστιν ἐν εὐκολίᾳ πολλῇ καὶ τοῦτον ἐξελέγξαι τὸν
παραλογισμὸν τῆς ἀπάτης; ὁ γὰρ ταῦτα περὶ τοῦ πατρὸς
εἰπὼν κἀκεῖνα πρὸς τὸν πατέρα φησὶν ὅτι Πάντα τὰ
ἐμὰ σά ἐστι καὶ τὰ σὰ ἐμὰ καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς.
εἰ δὲ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ φησιν εἶναι, ἓν δὲ
τῶν ἐν τῷ πατρὶ θεωρουμένων ἡ ἀγαθότης, ἢ πάντα
οὐκ ἔχει, εἴπερ τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ψεύδεσθαι φήσουσι
τὴν ἀλήθειαν, ἢ εἴπερ ἀθέμιτον καθυπονοεῖσθαι τὴν
ὄντως ἀλήθειαν ὡς εἰς ψεῦδος ἐκφερομένην, ὁ πάντα τὰ
τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ λέγων οὐδὲ τῆς ἀγαθότητος ἐκτὸς εἶναι
συνωμολόγησεν. ὁ γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα ἔχων καὶ τὰ

2 sq. Matth. 20, 13—15 14 Joh. 5, 22 22 Joh. 17, 10

VLATS 1 τοῦ υἱοῦ om. V 2 περὶ om. v 4 μισθωμάτων μισθωσαμένων S 9 μὴ libri: μόνον v 10 ἢ: εἰ LA 15 κρινεῖ A (om. 14 φησί) 16 οὐκ ἀφίστανται: οὐ καθίστανται v 17 πρόσθεσιν v 18 φησίν om. VLT 20 εὐκολίᾳ: εὐσχολίᾳ v διελέγξαι VLT 23 καὶ τὰ σὰ ἐμὰ om. VAS v

τοῦ πατρὸς ἐμπεριειληφὼς πάντα, μετὰ πάντων δηλονότι καὶ τὴν ἀγαθότητα ἔχει. οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ υἱός.

20 Ἀλλ' οὐδείς, φησίν, ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· τοῦτο παρὰ τῶν ἐναντίων προφέρεται. οὐδὲ αὐτὸς ἀποβάλλω τὸν λόγον, οὐ μὴν ἀρνοῦμαι διὰ τοῦτο τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα. ὁ δὲ ὁμολογῶν θεὸν εἶναι τὸν κύριον καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ πάντως διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης συνεμαρτύρησεν. εἰ γὰρ ἴδιον θεοῦ ἡ ἀγαθότης, θεὸς δὲ ὁ κύριος, ἀγαθὸς ἄρα διὰ τῶν τεθέντων ὁ υἱὸς ἀναπέφηνεν. ἀλλά, φησί, τοῦ ἑνὸς ἡ λέξις ἀποκρίνει τὸν υἱὸν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας. ἀλλὰ ῥᾴδιον δεῖξαι ὅτι οὐδὲ τὸ ἓν τοῦτο διαχωρίζει τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα. 21 ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἁπάντων τὸ ἓν ἀσυνδύαστον ἔχει τὴν σημασίαν, ἐπὶ δὲ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ἓν οὐκ ἐν μονότητι καθορᾶται. Ἐγὼ γάρ, φησί, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. εἰ οὖν εἷς μὲν ὁ ἀγαθός, ἑνότης δέ τις ἐν τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ θεωρεῖται, ἄρα ὁ κύριος τῷ ἑνὶ μαρτυρήσας τὴν ἀγαθότητα καὶ ἑαυτῷ διὰ τοῦ ἑνὸς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην προσεμαρτύρησε τῷ ἓν ὄντι πρὸς τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἀπορρηγνυμένῳ τῆς κατὰ φύσιν ἑνότητος. 865 M. ἀλλ' ὅπως ἂν διὰ πάντων ἔκδηλον γένοιτο τοῦ σεμνοῦ λογογράφου τὸ φιλομαθὲς καὶ εὐπαίδευτον, καὶ αὐτὴν κατανοήσομεν ἐπὶ λέξεως τῶν γεγραμμένων τὴν σύνταξιν. 22 *οὐκ οἰκειοῦται*, φησί, *τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν*, <ἀξίαν> ὀνομάζων αὐτὸ τὸ εἶναι. πῶς οἶδε κυρίως τοῖς πράγμασιν ἐφαρμόζειν τὰ ῥήματα. καὶ ἐπειδὴ διὰ τὸν πατέρα ἐστίν, ἀλλοτριοῦσθαι αὐτὸν ἑαυτοῦ λέγει, ὡς καὶ *τῆς τούτου κυριευούσης οὐσίας πρὸς ἑαυτὴν ἑλκούσης τὴν τοῦ ὄντος ἔννοιαν*· τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς ἂν εἴ τις λέγοι ὅτι ὁ ἀργυρώνητος, καθ' ὃ ἔστι, κατὰ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν οὐκ ἐκεῖνός ἐστιν, ἀλλ' ὁ

3 Matth. 19, 17 14 Joh. 10, 30

VLATS 1 περιειληφὼς L 4 ἀποβάλλων VLT 5 διὰ τοῦτο om. VT 6 τὸ om. v 8 τοῦ ante θεοῦ add. VT 16 τῷ πατρὶ κ. τῷ υἱῷ AT 17 τῷ om. v 18 τῷ : τὸ L 21 φιλαμαθὲς καὶ ἀπαίδευτον v καὶ post εὐπαίδευτον om. v 23 τοῦ ὄντος ἄξιον (τὴν om.) L 24 supplevi cf. p. 247, 28 26—27 καὶ διὰ τῆς V 27 ἑαυτὸν A 29 λέγη A

ἐωνημένος, τῆς κατ᾽ οὐσίαν αὐτοῦ ὑποστάσεως εἰς τὴν τοῦ κυριεύσαντος φύσιν ἀναληφθείσης. ταῦτα τὰ ὑψηλὰ τοῦ θεολόγου νοήματα, ἡ δὲ τῶν προειρημένων ἀπόδειξις οἵα; αὐτοῦ, φησί, τοῦ μονογενοῦς ἀποδιδόντος τῷ πατρὶ τὴν μόνῳ κατ᾽ ἀξίαν ὀφειλομένην ἐπωνυμίαν. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει τὸ μόνον εἶναι ἀγαθὸν
23 τὸν πατέρα. ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις ἀρνεῖται ὁ υἱὸς τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ὄντος; ὅπερ κατασκευάζει ὁ Εὐνόμιος, ταῦτα προστιθεὶς ἐπὶ λέξεως· ὁ γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πρόσρησιν μόνῳ προσήκειν διδάξας ἐκείνῳ τῷ καὶ τῆς σφετέρας καὶ πάσης ἀγαθότητος αἰτίῳ καὶ πᾶν τό τε ὂν καὶ τὸ γινόμενον ἀγαθὸν ἐπ᾽ ἐκεῖνον φέρων σχολῇ γ᾽ ἂν τῶν ποτε γενομένων οἰκειώσαιτο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν τοῦ ὄντος ἐπωνυμίαν. τί κοινωνεῖ τοῖς εἰρημένοις ἡ ἐξουσία; πῶς δὲ μετὰ ταύτης καὶ τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας ὁ υἱὸς ἠλλοτρίωται; ἀλλ᾽ οὐκ οἶδα τί χρὴ πλέον ἐν τούτοις ποιεῖν,
24 γελᾶν τὴν ἀμαθίαν ἢ ἐλεεῖν τὴν ἀπώλειαν. ἥ τε γὰρ τῆς σφετέρας λέξις οὐχ οὕτως ἐκληφθεῖσα ὡς πέφυκέ τε καὶ εἴωθεν ἐν χρήσει γίνεσθαι παρὰ τοῖς εἰδόσι κεχρῆσθαι λόγῳ πολλὴν αὐτῷ μαρτυρεῖ τῆς ἀντωνυμικῆς τεχνολογίας τὴν ἐπιστήμην, ἣν καὶ τὰ παιδάρια παρὰ τοῖς γραμματισταῖς ἀμογητὶ διεξέρχεται, καὶ τὸ παρενεχθῆναι τοῦ προκειμένου γελοίως αὐτὸν πρὸς τὰ μηδὲν ἐπικοινωνοῦντα τῷ λόγῳ καὶ τὸ †σχήματι συμπεραστικῷ τὸ μὴ κοινωνεῖν τὸν υἱὸν τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ὄντος ταῖς ἀλλοκότοις† ἐφαρμοζόμενον κατασκευαῖς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα καθάπερ ἐξεπίτηδες ἐπὶ γέλωτι σύγκειται, ὥστε τι καὶ παθεῖν τυχὸν τοὺς ἀμε-

VLATS 1 αὐτοῦ A: ἑαυτοῦ VLTS v 7 τὸν om. v ἀρνεῖται ἐν τούτοις VT ἀρνεῖται ὁ υἱὸς ἐν τούτοις S 8 ὁ ante Εὐνόμιος om. VLT v 9 λέξεων A 12 πᾶν τό τε ὂν LA: πάντοτε ὄντι v ὄντι πάντοτε VT πάντοτε ὂν S sed eras. τι post ὂν 13 σχολὴ γὰρ L 13—14 γινομένων VLAS v (cf. ad p. 250, 10) 14 ᾠκειώσατο AS v οἰκειώσατο L 21 ἀντονομαστικῆς τεχνολογίας v 25 καὶ τῷ σχήματι LS v aut ante 25 σχήματι infinitivus excidit verbis 23 καὶ τὸ παρενεχθῆναι coordinatus, ad quem referendum est 26 ἐφαρμοζόμενον, aut ἐφαρμόζειν cum Wilamowitzio corrigendum est 27 τὰ om. VLT

λεστέρους καὶ ἐπιγελάσαι τῷ ἀσυναρτήτῳ τῶν λόγων. ἀλλὰ 25
τὸ μὴ εἶναι τὸν θεὸν λόγον ἢ ἀγαθὸν πάντως μὴ εἶναι
(ταῦτα γὰρ κατασκευάζει δι' ὧν τήν τε τοῦ ὄντος ἐπω-
νυμίαν καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μὴ οἰκειοῦσθαι λέγει) καὶ τὸ
κατασκευάζειν τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν μὴ προσήκειν
αὐτῷ, ταῦτα δακρύων ἄξια καὶ θρηνητικῆς συναυλίας.

Οὐδὲ γὰρ κατά τινα προπετῆ καὶ ἀνεπίσκεπτον ὁρμὴν 26
ἅπαξ που τὸ τοιοῦτον παραφθεγξάμενος εἶτα ἐπανορθοῦται
τοῖς ἐφεξῆς τὸ πλημμέλημα, ἀλλ' ἐμφιλοχωρεῖ τῇ κακίᾳ,
τοῖς δευτέροις φιλονεικῶν ὑπερβαλέσθαι τὰ φθάσαντα. λέγει 27
γὰρ προϊὼν τοσοῦτον αὐτὸν εἶναι κάτω τῆς θείας φύσεως,
ὅσον ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸ ταπεινότερον ἡ τῶν ἀγγέλων ὑπο-
βέβηκε φύσις, οὐ τούτοις γράφων τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ κατα-
σκευάζων δι' ὧν λέγει τὴν τοιαύτην διάνοιαν. ἔξεστι δὲ
κρῖναι τὸν λόγον τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ἔχει γὰρ οὕτω τὰ
γεγραμμένα· ὃς τῷ μὲν ἄγγελος ὠνομάσθαι σα- *868 M.*
φῶς ἐδίδαξε δι' ὅτου διήγγειλε τοὺς λόγους
καὶ τίς ὁ ὤν, τῷ δὲ καὶ θεὸς προσειρῆσθαι
τὴν ἰδίαν ἔδειξε κατὰ πάντων ὑπεροχήν. ὁ
γὰρ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων θεὸς ἄγγελος
τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ. ἐγκόπτει μεταξὺ τὸν λόγον
θυμὸς ἐμπεσὼν τῇ καρδίᾳ καὶ συγκέχυται πρὸς τὸ πάθος
ὁ λογισμὸς εἰς ὀργὴν ὑπὸ τῶν λεγομένων παρακινούμενος.
καὶ τάχα μοι τὸ τοιοῦτο πάθος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀσύγγνω- 28
στον. τίνι γὰρ οὐκ ἂν ἐκ τούτων ὁ θυμὸς ἐπιζέσειε, τοῦ
μὲν ἀποστόλου πᾶσαν ἀγγελικὴν φύσιν ὑποχείριον εἶναι τοῦ
κυρίου βοῶντος, συμπαραλαμβάνοντος δὲ εἰς μαρτυρίαν τοῦ
δόγματος καὶ τὴν προφητικὴν μεγαλοφωνίαν; Ὅταν γάρ,
φησίν, εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει
Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ τὸ

26—28 Hebr. 1, 6 (Ps. 96, 7 Sw.)

VLATS 2 μὴ alt. sscr. V² 3 ταῦτα: τοῦτο VT 4 τὴν add. V² 7 ἀπερίσκεπτον v 10 ὑπερβαλλέσθαι VT (sic) τὸν φθάσαντα T 12—13 ὑποβέβηκε AT et ex ὑπερ corr. V²: ἀποβέβληκε L ἀποβέβηκε S v 16 ὃς τὸ μὲν VAT 17 διότι A 18 προειρῆσθαι LAT 21 ἐκκόπτει A 27 συμπεριλαμβάνοντος L δὲ om. VLA 30 αὐτῷ: αὐτὸν V τὸ om. T

Ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ τὸ
Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν· πάντα
πρὸς ἔνδειξιν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ταῦτα τοῦ ἀποστόλου
διεξιόντος, τί πάθω τὸν τῶν ἀγγέλων κύριον ἄγγελον εἶναι
παρὰ τοῦ χριστομάχου ἀκούων, οὐ κατὰ τὸ συμβὰν τὸν
τοιοῦτον ἀπορρίψαντος λόγον, ἀλλ' ἐναγωνιζομένου τῇ ἀτοπίᾳ,
ὡς μηδὲν πλέον Ἰωάννου καὶ Μωϋσέως τὸν κύριον ἔχειν
29 κατασκευάζεσθαι; λέγει γὰρ περὶ ἐκείνου ὁ λόγος Οὗτός
ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν
μου πρὸ προσώπου σου. ἄγγελος οὖν ὁ Ἰωάννης. ἀλλὰ
κἂν θεὸν ὀνομάζῃ τὸν κύριον ὁ ἐχθρὸς τοῦ κυρίου, ἀνα-
λογεῖν αὐτὸν κατασκευάζει τῇ Μωϋσέως θεότητι, ἐπεὶ
κἀκεῖνος τοῦ μὲν ἐπὶ πάντων θεοῦ θεράπων, τῶν δὲ Αἰ-
γυπτίων ἐτάχθη θεός. καίτοι καὶ τὸ ἐπὶ πάντων, καθὼς
καὶ ἐν τοῖς κατόπιν εἴρηται, κοινὸν τῷ υἱῷ πρὸς τὸν
πατέρα, τοῦ ἀποστόλου τὴν τοιαύτην αὐτῷ προσμεμαρτυ-
ρηκότος φωνὴν ἐν οἷς φησιν Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ
σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός. ἀλλ' οὗτος εἰς ἀγγέλου
τάξιν κατάγει τὸν τῶν ἀγγέλων κύριον, ὥσπερ οὐκ ἀκη-
κοὼς ὅτι οἱ ἄγγελοι λειτουργικὰ πνεύματα καὶ πυρὸς
30 φλόγες εἰσί. διὰ τούτων γὰρ ὁ ἀπόστολος ἀσύγχυτον
καὶ σαφῆ ποιεῖται τὴν τῶν ὑποκειμένων διάκρισιν, τὴν
μὲν ὑποχείριον φύσιν πνεῦμά τι εἶναι καὶ πῦρ ὁριζόμενος,
τὴν δὲ κυριεύουσαν δύναμιν τῷ τῆς θεότητος διασημαί-
νων ὀνόματι. καὶ τοσούτων ὄντων τῶν τὴν δόξαν τοῦ
μονογενοῦς θεοῦ διαγγελλόντων μόνος τοῖς πᾶσιν ἀντι-
βοᾷ ὁ Εὐνόμιος ἄγγελον αὐτὸν τοῦ ἐπὶ πάντων
λέγων θεοῦ, τῇ μὲν πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων ἀντιδιαστολῇ
ἕνα τῶν πάντων εἶναι διοριζόμενος, τῇ δὲ πρὸς τοὺς ἀγγέ-

1 Hebr. 1, 8 (Ps. 44, 7 Sw.) 2 Hebr. 1, 12 (Ps. 101, 28 Sw.) 8 Matth. 11, 10 (Mal. 3, 1) 17 Rom. 9, 5 20 Hebr. 1, 7 (Ps. 103, 4)

VLATS 2 δὲ om. T 4 κύριον: θεὸν S εἶναι ἄγγελον A 7 τὸν κύριον: αὐτὸν v 8 verba a κατασκευάζεσθαι usque ad p. 261, 2 φύσει om. V 8 ἐκείνου v: ἐκείνων libri 10 ὁ om. v 11 κἂν: καὶ A ὀνομάζων A 14 καθὰ T 20 οἱ om. A 21 ἀσύγχυτον A: ἀσυγχύτως VLTS v 24 τὸ τῆς θ. L 25 τῶν om. v 28 διαστολῇ AT ἀντι sscr. A

λους τοῦ ὀνόματος κοινωνίᾳ τὸ μηδὲν ἐκείνων παρηλλάχθαι τῇ φύσει κατασκευάζων. πολλάκις γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐν 31 τοῖς κατόπιν φησίν, ὅτι ὅσα τῆς αὐτῆς κοινωνεῖ προσηγορίας, οὐδ' ἂν κατὰ τὴν φύσιν ἑτέρως ἔχοι. ἆρ' οὖν ἔτι τῶν εὐθυνόντων ὁ λόγος προσδέεται περὶ τοῦ διαρρήδην βοῶντος τὸν ἄγγελον μὴ τὸν ἴδιον, ἀλλὰ τὸν τοῦ ὄντος ἀπαγγέλλειν λόγον; διὰ γὰρ τούτου δείκνυται ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν λόγος [θεὸς λόγος] οὐκ αὐτὸς λόγος ἐστίν, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς λόγου γίνεται λόγος, διάκονός τε καὶ ἄγγελος ἐκείνου γινόμενος. κἀκεῖνο δὲ τίς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ὅτι τῷ ὄντι *869 M.* τὸ μὴ ὂν ἀντιδιαιρεῖται μόνον; ὥστε ὁ τὸν υἱὸν ἀντιδιαστείλας τῷ ὄντι σαφῶς ἰουδαΐζει, τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν ὑπεκκλέπτων τοῦ δόγματος. ὃν γὰρ ἔξω τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας λέγει, καὶ τοῦ εἶναι πάντως ἐξῃρῆσθαι κατασκευάζει. οὐ γὰρ δὴ τὸ εἶναι διδοὺς πρὸς τὸν τοῦ ῥήματος ἦχον διενεχθήσεται.

Ἀλλὰ καὶ τῇ γραφῇ κρατύνειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀτοπίαν 32 καὶ προβάλλεται τὸν Μωϋσέα συνήγορον κατὰ τῆς ἀληθείας. ὡς γὰρ ἐκεῖθεν ἡμῖν διαλεγόμενος τοὺς οἰκείους 33 μύθους κατ' ἐξουσίαν διέξεισι λέγων ὅτι *ὁ μὲν ἀποστέλλων Μωϋσέα αὐτὸς ἦν ὁ ὤν, δι' οὗ δὲ ἀπέστελλε καὶ ἐλάλει, τοῦ μὲν ὄντος ἄγγελος, τῶν δὲ ἄλλων ἁπάντων θεός.* ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ἡ ῥῆσις, ἐξ αὐτῆς ἐστι τῆς γραφῆς ὁ ἔλεγχος· εἰ δὲ τὸν νοῦν φησι τοῦτον εἶναι τοῦ γράμματος, αὐτὸς ἡμῖν ἐξεταστέος ὁ πρωτότυπος τῆς γραφῆς λόγος. καὶ πρῶτόν γε κατανοήσωμεν ὅτι τῶν μετ' αὐτὸν θεὸν ὁ Εὐνόμιος ὀνομάσας τὸν κύριον οὐδὲν αὐτῷ πλέον παρὰ τὴν ἀγγελικὴν δίδωσι φύσιν. οὐδὲ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἀκούσας θεὸς εἶναι τοῦ Φαραὼ ἐξέβη τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ἐν

29 Exod. 7, 1

VLATS 1 τοὺς ὀνόματος L 3 τῆς τοιαύτης VLT 7 τι post δείκνυται add. L 8 var. lect. seclusi, om. A 10 γενόμενος v 13 ὑπεκκλέπτων correxi: ὑποκλέπτων libri v 15 δὴ καὶ τὸ L 21 δὲ: καὶ v 21—22 ἀπέστειλε VA 24—25 ὁ ἔλεγχος: εἰδέναι v 27 κατανοήσωμεν: καταράσωμεν v τῶν VLA: τὸν S v om. T 28 ὀνομάσας ὁ in ras. V ὀνομάσας τ. κύριον ὁ εὐνόμιος T

τῇ φύσει τὸ ὁμότιμον ἔχων τῇ τῆς ἐξουσίας ὑπεροχῇ τῶν ὁμογενῶν ὑπερήρθη καὶ οὐδὲν ἐκώλυσεν αὐτὸν πρὸς τὸ
34 μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ κληθῆναι θεόν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἕνα τῶν ἀγγέλων ὁ Εὐνόμιος αὐτὸν εἶναι κατασκευάσας θεραπεύει τὸ τοιοῦτο πλημμέλημα τῇ τῆς θεότητος κλήσει κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον, ὁμωνυμίᾳ τινὶ πρὸς αὐτὸν τὴν τοῦ θεοῦ προσηγορίαν κοινοποιήσας. ἐξετάσωμεν πάλιν αὐτὰ τὰ ῥήματα τῆς βλασφημίας ἐκθέμενοι. ὁ ἀποστέλλων, φησί, τὸν Μωϋσέα αὐτὸς ἦν ὁ ὤν, δι᾽ οὗ δὲ ἀπέστειλεν, ὁ τοῦ ὄντος ἄγγελος ἦν, οὕτως ὀνομάζων τὸν κύριον. οὐκοῦν ὑπ᾽ αὐτῆς ἐλέγχεται τῆς γραφῆς ἡ ἀτοπία τοῦ λογογράφου, ἐν οἷς ὁ Μωϋσῆς ἱκετεύει τὸν κύριον μὴ ἄγγελον τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ λαοῦ ἐπιστῆσαι, ἀλλ᾽ αὐτὸν τῆς πορείας αὐτῶν ἀφηγήσασθαι. ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· Βάδιζε, κατάβηθι καὶ ὁδήγησον τὸν λαὸν τοῦτον εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπόν σοι· καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελός μου προπορεύσεταί σου ᾗ ἂν
35 ἡμέρᾳ ἐπισκέπτωμαι. καὶ πάλιν μετ᾽ ὀλίγα φησὶ Καὶ συναποστελῶ πρότερόν σου τὸν ἄγγελόν μου. εἶτα μικρὸν μετὰ τὴν ἀκολουθίαν γίνεται παρὰ τοῦ θεράποντος πρὸς τὸν θεὸν ἱκετηρία τοῦτον ἔχουσα τὸν τρόπον· Εἰ εὕρηκα χάριν ἐναντίον σου, συμπορευθήτω ὁ κύριός μου μεθ᾽ ἡμῶν· καὶ πάλιν Εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ ἡμῖν, μή με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν· εἶτα ἀπόκρισις τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν Μωϋσέα· Καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω· εὕρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν μου καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας. οὐκοῦν εἰ Μωϋσῆς μὲν παραιτεῖται τὸν ἄγγελον, αὐτὸς δὲ ὁ χρηματίζων αὐτῷ συνέμπορος γίνεται καὶ καθηγεμὼν τῆς στρατιᾶς, φανερῶς ἀποδείκνυται διὰ τούτων, ὅτι ὁ τῇ

15 Exod. 32, 34 18 Exod. 33, 2 21 Exod. 34, 9 23 Exod. 33, 15 25 Exod. 33, 17

VLATS 4 ὁ om. VT 5 τῇ om. v 10 ἀπέστελλεν S cf. p. 261, 21—22 15 λέξις post θεοῦ traiecit VT 17 ὁ om. v 17 προπορεύεται LA v sed σ supra εύ scr. L et ut videtur postea add. A 18 ἡμέραν L μετ᾽ ὀλίγα πάλιν v ὀλίγον A 18—19 συναποστελλῶ VL συναποστέλλω A 22 μου om. V 23 αὐτὸς om. A συμπορεύσῃ S μήτε L 24 ἐνταῦθα v

τοῦ ὄντος ἐπωνυμίᾳ ἑαυτὸν γνωρίσας ὁ μονογενής ἐστι θεός. εἰ δὲ πρὸς τοῦτό τις ἀντιλέγοι, τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως 36 *872 M.* ἔσται συνήγορος, τὸν υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ λαοῦ σωτηρίαν. εἰ γὰρ ἄγγελος μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις οὐ συναπέρχεται, ὁ δὲ διὰ τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας δηλούμενος ὁ μονογενὴς οὐκ ἔστι, καθὼς ὁ Εὐνόμιος βούλεται, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ ἐκ τῆς συναγωγῆς δόγματα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ μεταφέρεται. οὐκοῦν τῶν δύο τὸ ἕτερον ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσουσιν, ἢ μηδαμοῦ παρεῖναι τῷ Μωϋσῇ τὸν μονογενῆ θεὸν ἢ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι τὸν ὄντα, παρ' οὗ ὁ λόγος πρὸς τὸν θεράποντα γίνεται.

Ἀλλ' ἀντιλέγει τοῖς εἰρημένοις αὐτὴν τὴν γραφὴν 37 προτεινόμενος λέγουσαν *ἀγγέλου προτετάχθαι φωνήν, καὶ οὕτως ἐπῆχθαι τὸν τοῦ ὄντος διάλογον*. τοῦτο δὲ οὐκ ἀντίρρησις, ἀλλὰ βεβαίωσις τῶν ἡμετέρων ἐστίν. καὶ ἡμεῖς γάρ φαμεν ἐναργῶς τὸν προφήτην τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἐμφανὲς ποιῆσαι τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενον ἄγγελον τὸν ὄντα προσαγορεῦσαι, ὡς ἂν μὴ μόνης τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας κατὰ τὸν διάλογον εὑρισκομένης πρὸς τὸν πατέρα ὁ νοῦς τῶν λεγομένων ἐπαναφέροιτο. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος τῶν τοῦ νοῦ κινημάτων μηνυτής τε καὶ ἄγγελος γίνεται, οὕτω φαμὲν καὶ τὸν ἀληθινὸν λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα διαγγέλλοντα τοῦ ἰδίου πατρὸς τὴν βουλὴν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀγγελίας ἐπονομαζόμενον ἄγγελον λέγεσθαι. καὶ ὥσπερ ὁ 38 ὑψηλὸς Ἰωάννης πρότερον αὐτὸν λόγον εἰπὼν οὕτως ἐπάγει τὸ θεὸν εἶναι τὸν λόγον, ὡς ἂν μὴ προηγησαμένης τῆς τοῦ θεοῦ προσηγορίας πρὸς τὸν πατέρα ταῖς ὑπονοίαις ἀπενεχθείημεν, οὕτω καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς ἄγγελον προονο-

13—14 Exod. 3, 2 et 3, 14 Eunomius tractasse videtur, ubi idem primum angelus dei, deinde deus appellatur

VLATS 5 συμπαρέρχεται T 6 ὁ ante Εὐνόμιος om. LAS v 7 τῆς om. V 9 μηδαμοῦ: μὴ T 12 τις post ἀντιλέγει add. T 15—16 τῶν ἡμετέρων ἐστίν: τῶν εἰρημένων ἐστὶ παρ' ἡμῶν VT 22 κινημάτων: μηνυμάτων T μηνυτὴς: κινητὴς T 24 ἰδίου om. V 25 ἐπαγγελίας V 26 εἰπὼν om. V 27 τὸ θεὸν TS pr. τῷ ut vid. S: τὸν θ. VLA v εἶναι τὸν om. V 28 ἐννοίαις L

μάσας αὐτὸν εἶναι τὸν ὄντα τοῖς ἐφεξῆς ἐκδιδάσκει λόγοις,
ὡς ἂν φανερῶς τὸ κατὰ τὸν Χριστὸν προαγγελθείη μυ-
στήριον, διὰ μὲν τοῦ ἀγγέλου τὸν ἑρμηνέα τοῦ πατρικοῦ
βουλήματος λόγον τῆς γραφῆς διδασκούσης, διὰ δὲ τῆς τοῦ
ὄντος προσηγορίας τὴν κατ᾽ αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ πρὸς
39 τὸν πατέρα φυσικὴν οἰκειότητα. εἰ δὲ καὶ τὸν Ἠσαΐαν
προβάλοιτο ὡς εἰπόντα καλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης
βουλῆς ἄγγελον, οὐδὲ οὕτως ἀνατρέψει τὸν ἡμέτερον λόγον.
σαφὲς γὰρ ἐκεῖ καὶ ἀναντίρρητον ὡς ἡ κατὰ τὸ ἀνθρώ-
πινον οἰκονομία διὰ τῆς προφητείας σημαίνεται. Παιδίον
γάρ, φησίν, ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ
ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ
μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. πρὸς ὃ καὶ τὸν Δαβὶδ οἶμαι
βλέποντα τὴν τῆς βασιλείας κατάστασιν διηγεῖσθαι, οὐχ
ὡς οὐκ ὄντος βασιλέως, ἀλλ᾽ ὡς τῆς δουλικῆς ταπεινότητος,
ἣν ὑπῆλθε κατ᾽ οἰκονομίαν ὁ κύριος, εἰς τὴν τῆς βασιλείας
40 ἀξίαν ἀναληφθείσης. Κατεστάθην γάρ, φησί, βασιλεὺς ὑπ᾽
αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ προσ-
ταγμα κυρίου. οὐκοῦν ἄγγελός τε καὶ λόγος σφραγίς τε
καὶ εἰκὼν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν
λέγεται ὁ τὴν πατρικὴν ἀγαθότητα δι᾽ ἑαυτοῦ γνωρίζων.
ὅ τε γὰρ ἄγγελος μηνυτής τινος γίνεται, καὶ ὁ λόγος ὡσ-
αύτως ἐκκαλύπτει τὸ ἐγκείμενον νόημα, καὶ ἡ σφραγὶς ἐν
τῷ ἰδίῳ τύπῳ τὸ ἀρχέτυπον δείκνυσι, καὶ ἡ εἰκὼν τὸ τοῦ
873 M. ἀπεικονισθέντος κάλλος δι᾽ ἑαυτῆς ἑρμηνεύει, ὡς ἰσοδυνα-
41 μεῖν ταῦτα πάντα τῷ σημαινομένῳ πρὸς ἄλληλα. διὰ
τοῦτο τὸ ἄγγελος τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας προτέτακται,
ἄγγελος μὲν λεγόμενος ὡς μηνυτὴς τοῦ πατρός, ὢν δὲ ὡς
οὐκ ἔχων ὄνομα γνωριστικὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ πάσης ὑπερ-
κείμενος τῆς ὀνοματικῆς σημασίας. διὸ καὶ τὸ ὄνομα

10 Jes. 9, 6 17 Ps. 2, 6 Sw.

VLATS 1 λόγον A 2 προαγγελθὲν VLT 5 αὐτὸ om. VT 7 προβάλλοιτο S v τὸ ὄνομα αὐτοῦ om. A 8 λόγον om. L 9 ἀναντίρρητος A ὡς om. VAT 11 καὶ om. A 17 κατεστάθη A 18 δι᾽ ἀγγέλων V 20 καὶ ante πάντα om. L 22 ὅ τε scripsi: ὅτε 23 ἐκκείμενον LT 25 δι᾽ ἑαυτῆς T: δι᾽ αὐτῆς AS δι᾽ αὐτῆς VL v 27 τῇ τ. ὄ. ἐπωνυμίᾳ LT 30 ὀνοματικῆς A: ὀνομαστικῆς cet. v

αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῦ ἀποστόλου μεμαρ-
τύρηται, οὐχ ὡς ἕν τι προτετιμημένον τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡς
ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὄντος τοῦ ὄντως ὄντος.

Ἀλλ' ὁρῶ γὰρ εἰς ἄμετρον ἤδη τὸν λόγον παρατει- 42
νόμενον καὶ δέδοικα τὸ δοκεῖν ἀδόλεσχός τις εἶναι καὶ
περιττὸς τὴν φωνὴν εἰς πλῆθος προαγαγὼν τὴν ἀντίρρησιν,
καίτοι πολλὰ τῆς διὰ μέσου λογογραφίας τοῦ ἀντιπάλου
παραδραμὼν προμηθείᾳ τοῦ μὴ πρὸς πολλὰς ἐπῶν μυριάδας
ἐκταθῆναι τὸν λόγον. τοῖς γὰρ φιλοπονωτέροις καὶ τὸ μὴ
σύντομον διαβολῆς ἐστιν ἀφορμή, οἷς δὲ μὴ πρὸς τὴν
χρείαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἀργῶν τε καὶ ἀσπούδων ἐπι-
θυμίαν βλέπει ὁ νοῦς, δι' εὐχῆς ἐστιν ὀλίγοις βήμασι πολλὰ
τὰ διὰ τῆς ὁδοῦ διανύειν. τί οὖν χρὴ πράττειν ἐφελκο-
μένης ἡμᾶς ἐπὶ τὸ πρόσω τῆς βλασφημίας; ἢ τάχα περιττόν 43
ἐστι καὶ ὄντως ἀδόλεσχον τοῖς ὁμοίοις τῶν ἐπιχειρημάτων
ἐναγωνίζεσθαι; πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ σπουδὴ καὶ κατὰ τὸν
ἐφεξῆς αὐτοῦ λόγον σύμφωνος τοῖς προεξητασμένοις ἐστίν,
οὐδὲν καινὸν εἰς κατασκευὴν παρὰ τὰ προλαβόντα τῶν
ἐπιχειρημάτων ἔχουσα. εἰ τοίνυν ἔρρωται ἡμῖν ἡ τῶν προ-
εκτεθέντων ἀνατροπή, καὶ τὰ λειπόμενα τοῖς προεξητασ-
μένοις συναπελήλεγκται· εἰ δὲ τοῖς ἐριστικοῖς καὶ ἀντι-
τύποις ἐν τῷ παρειμένῳ τὸ κράτιστον εἶναι δοκεῖ, ἀναγκαῖον
ἂν εἴη τούτων ἕνεκεν διὰ βραχέων ἐπιδραμεῖν τὸ ὑπόλοιπον.

Λέγει μὴ εἶναι τὸν κύριον πρὸ τῆς ἰδίας γεννήσεως ὁ 44
μηδενὶ τοῦ πατρὸς αὐτὸν διειργόμενον ἐπιδεικνύειν ἔχων, καὶ
τοῦτό φησιν οὐκ ἀπὸ γραφῆς τὸν λόγον πιστούμενος, ἀλλ'
ἐκ τῶν ἰδίων λογισμῶν κατασκευάζων τὸ λῆμμα. τοῦτο δὲ

1 Phil. 2, 10

VLATS 1 εἶναι om. V παρὰ τοῦ ἀποστόλου VT: παρὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου γραφῆς LAS v τῆς γραφῆς et τοῦ ἀποστόλου sunt variae lectiones contaminatae 2 προτετμημένον A 3 ὄντος τοῦ: ὂν τοῦ S 4 τὸν λόγον post γὰρ traiecit VT 7 γραφίας V v 8 προμηθῶς V v ἐπῶν: ἐτῶν S 10 οἷς δὲ A: ὡς δέον VLTS v 12 βλέπει ὁ νοῦς A: βλέπειν οἷς VLTS v 13 τὰ om. VLT 18 π. τῶν προλαβώντων α sscr. L 19 ἐπέρρωται T 20 καὶ τὰ λειπόμενα VLT: καταλίπωμεν ἃ S v καὶ τὰ καταλειπόμενα A 25 διὰ τοῦ πατρὸς V ἐπιδείκνυσιν VL ἐπιδείκνυσθαι T 26 τοῦτον VLT

κοινὸν πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς κτίσεως ἀποδέδεικται μέρη· οὐ βάτραχος, οὐ σκώληξ, οὐ κάνθαρος, οὐ πόα, οὐκ ἄκανθα, οὐκ ἄλλο τι τῶν εὐτελεστάτων πρὸ τῆς ἰδίας
45 συστάσεως ἦν. ὥστε ὅπερ διὰ τῆς λογικῆς τεχνολογίας ἐπὶ τοῦ υἱοῦ σὺν ἱδρῶτι καὶ πόνῳ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν τυχόντων τῆς κτίσεως μορίων προωμολόγηται, καὶ ὁ πολύς ἐστι πόνος τῷ λογογράφῳ δεῖξαι τοῖς ἐσχάτοις τῶν ἐν τῇ κτίσει τὸν μονογενῆ θεὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἰδιωμάτων ὁμότιμον. οὐκοῦν ἱκανὸν τεκμήριον τοῦ κακῶς αὐτοὺς περὶ τῶν δογμάτων φρονεῖν τὸ συμβαίνειν αὐτοῖς τὰς ὑπολήψεις τήν τε περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ καὶ τὴν
46 περὶ τῆς τῶν βατράχων γενέσεως. εἶτά φησιν ἴσον κατ' ἀλήθειαν καὶ δύναμιν τῷ ἀγέννητον μὴ εἶναι τὸ πρὸ γεννήσεως μὴ εἶναι. πάλιν ὁ αὐτὸς ἁρμόσει καὶ πρὸς τοῦτό μοι λόγος, ὅτι καὶ ἐπὶ κυνὸς καὶ ψύλλης καὶ ὄφεως καὶ οὑτινοσοῦν τῶν ἐσχάτων τὸ ἴσον εἰπών τις οὐχ ἁμαρτήσεται,
876 M. ἐπείπερ ἴσον κατὰ ἀλήθειαν καὶ δύναμιν τῷ ἀγέννητον μὴ εἶναι τὸν κύνα τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτὸν μὴ εἶναι. εἰ δὲ κατὰ τὸν διορισμὸν αὐτῶν, ὃν πολλαχῇ διωρίσαντο, ὅσα κοινωνεῖ τῶν ἰδιωμάτων, κοινωνεῖ καὶ τῆς φύσεως, ἴδιον δὲ τοῦ κυνὸς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον τὸ πρὸ τοῦ γενέσθαι μὴ εἶναι, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ κατασκευάζειν οἴεται χρῆναι, τὸ λειπόμενον τῆς κατασκευῆς ὁ ἀκροατὴς πάντως ἐκ τοῦ ἀκολούθου κατόψεται.

47 Ἀλλὰ πρὸς τὸ μετριώτερον μετάγει τὸν λόγον, νέμων τι καὶ φιλανθρωπίας αὐτῷ, καί φησιν *οὐ μόνον ὄντα καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα φαμὲν εἶναι τὸν υἱὸν* ὁ μικρὸν ἐν τοῖς κατόπιν τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας αὐτὸν ἀποσχοινίζων, *ἀλλὰ καὶ κύριον αὐτόν*, φησί, *καὶ δημιουργὸν καὶ θεὸν πάσης αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς οὐσίας λέγομεν.* ἣν τί οἴεται, κτιστὴν εἶναι

VLATS 1 κοινὰ T 2 οὐ πόα οὐκ ἄκανθα om. A 4 τ. τεχνολογίας τῆς λογικῆς A 5 καὶ ἐπὶ A 6 τυχόντων: ἐπιτυχόντων V 7 ἔσται V ἔστη L 10 αὐτοῖς: αὐτοὺς VT 13—14 γενέσεως VLT τῆς ante γεννήσεως add. S 14 καὶ πρὸς τοῦτο om. V 15 ψύλλης: ψύχης S v 20 δὲ: καὶ v 27 τὰ ὄντα om. A 28 οὐ μικρὸν A ἑαυτὸν A 30 καὶ ante θεὸν om. A 31 εἶναι post p. 267, 1 ἄκτιστον coll. T

ἢ ἄκτιστον; εἰ γὰρ πάσης νοητῆς οὐσίας ὁμολογεῖ κύριον καὶ θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν υἱόν, ἀνάγκη πᾶσα, εἰ μὲν ἄκτιστον εἶναι λέγοι ταύτην, ψεύδεσθαι τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν δημιουργίαν τῷ υἱῷ προσμαρτυροῦντα, εἰ δὲ κτιστὴν πιστεύοι, αὐτὸν ἑαυτοῦ κτίστην εἶναι κατασκευάζει. εἰ γὰρ μὴ τῷ καθ' ἑαυτὸν ἀκτίστῳ τῆς νοητῆς οὐσίας **48** ἀφορίζοιτο ἡ δημιουργία, οὐδὲν ἔτι τὸ διακρῖνον ὑπολειφθήσεται, τῆς τε αἰσθητῆς κτίσεως καὶ τῆς νοερᾶς οὐσίας ἐπικοίνου νοουμένης. ἀλλ' ἐπάγει τούτοις ὅτι ἐν τῇ τῶν ὄντων κτίσει παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπιτέτραπται τὴν τῶν ἁπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, δημιουργίαν καὶ τῶν γενομένων τὴν πρόνοιαν, ἀρκούσης αὐτῷ τῆς ἄνωθεν ἀποκληρωθείσης δυνάμεως πρὸς τὰς γενέσεις τῶν δημιουργηθέντων. ταῦτα βιάζεται μὲν τὸ πλῆθος τῶν γεγραμμένων ἐν συντόμῳ παραδραμεῖν, παρακατέχει δέ πως ἡ βλασφημία τὸν λόγον, πολὺν ἑσμὸν νοημάτων οἷόν τινων ἰοβόλων σφηκῶν περιέχουσα. ἐπετράπη, φησί, παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν **49** δημιουργίαν. εἰ δὲ περὶ χειροτέχνου τινὸς ὁ λόγος ἐγίνετο κατὰ γνώμην τοῦ μισθουμένου μεταχειριζομένου τὴν ἐργασίαν, ἆρ' οὐκ ἂν τοῖς αὐτοῖς ἐχρήσατο λόγοις; καὶ γὰρ περὶ τοῦ Βεσελεὴλ τὸ ἴσον οὐχ ἁμαρτάνομεν λέγοντες ὅτι ἐπιτραπεὶς παρὰ τοῦ Μωϋσέως τὴν σκηνοποιΐαν δημιουργὸς τῶν ἐκεῖ μνημονευθέντων ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἐλθὼν μὴ πρότερον θείᾳ τε δυνάμει τὴν ἐπιστήμην κτησάμενος καὶ τῇ τοῦ Μωϋσέως ἐπιτροπῇ τῆς ἐνεργείας κατατολμήσας. οὐκοῦν ἡ τοῦ ἐπιτετράφθαι λέξις ἐπί- **50** κτητον αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν δημιουργικὴν ἐνδείκνυται δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν, ὡς πρὶν ἐπιτραπῆναι μήτε θαρσοῦντα μήτε δυνάμενον, ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν ἔργων ἐξουσίαν

23 Exod. 31, 2 sq.

VLATS 2 υἱόν: Ἰησοῦν v   3 λέγει v   5 αὐτὸν A: τὸ αὐτὸν LS τὸν αὐτὸν v τὸ VT qui αὐτὸν post κτίστην collocant   6 τῷ: τὸ L ἀκτίστῳ: κτιστῷ v   7—8 ὑπολειφθήσεται ει ex η corr. L   9 ἐπὶ κοινοῦ A   16 ἐν τῷ συντ. V   17 οἵων VL   18 φησί om. VT 22 Βεσελεὲλ v   28 αὐτὸν L   δημιουργίαν V

ἔλαβε καὶ ἀποχρῶσαν πρὸς τὰ ἔργα τὴν δύναμιν, οὕτω
γεγενῆσθαι δημιουργὸν τῶν ὄντων, ἀρκούσης αὐτῷ,
καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τῆς ἄνωθεν ἀποκληρωθείσης δυνάμεως. ἆρα μὴ κατά τινα τερατείαν τῶν
γενεθλιακῶν λόγων καὶ ἐν εἱμαρμένῃ τινὶ τοῦ υἱοῦ τὴν
γέννησιν τίθεται, καθάπερ φασὶν οἱ τὴν ματαίαν ταύτην
877 M. ἐξησκηκότες ἀπάτην κατὰ τὰς ποιὰς τῶν ἀστέρων ἐπιπλοκάς τε καὶ ἀποστάσεις τὰς ἀποκληρώσεις τῶν βίων
τοῖς τικτομένοις συμβαίνειν, τῆς ἄνωθεν εἱρμῷ τινι φερομένης δινήσεως τὰς περί τι δυνάμεις τοῖς γινομένοις ἐπι-
51 κλωθούσης; τάχα τι τοιοῦτον ὁ σοφὸς ἐννοεῖ καί φησι τῷ
ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ
παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καθάπερ ἐν κοίλοις τισὶ καθειργμένῳ χωρίοις ἄνωθεν ἀποκεκληρῶσθαι διαμεμετρημένην
πρὸς τὴν ποσότητα τῶν γινομένων τὴν δύναμιν. παραδραμοῦμαι καὶ τοῦτον διὰ συντομίας τὸν λόγον, ἐξ ὀλίγης τῆς
τῶν ἐξετασθέντων ἀρχῆς σπέρματα πρὸς τὴν κατανόησιν
τῆς βλασφημίας τοῖς συνετωτέροις τῶν ἐντυγχανόντων κατα-
52 βαλλόμενος. εἶτα διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀπολογία τις ὑπὲρ ἡμῶν
αὐτῷ γέγραπται. οὐ γὰρ ἂν ἔτι δοκοίημεν τοῖς ἐντυγχάνουσι παραστοχάζεσθαι τῆς διανοίας τοῦ λόγου καὶ πρὸς
τὸ ὑπεύθυνον μεθερμηνεύειν τὰ ῥήματα, αὐτῆς τῆς ἐκείνου
φωνῆς ὁμολογούσης τὴν ἀτοπίαν. ἔχει γὰρ οὕτω τὰ γεγραμμένα· ἢ γὰρ οὐχὶ γῆ μὲν καὶ ἄγγελος οὐκ
ὄντα γέγονεν; ὁρᾶτε τὸν ὑψηλὸν θεολόγον ὡς οὐκ
αἰσχύνεται τὸν αὐτὸν γῇ τε καὶ ἀγγέλοις καὶ αὐτῷ τῷ
ποιητῇ τοῦ παντὸς ἐφαρμόζων λόγον; οὐκοῦν εἰ τὰ αὐτὰ
πρέπειν οἴεται περί τε τῆς γῆς καὶ τοῦ κυρίου λέγειν, ἢ
καὶ ταύτην πάντως θεοποιήσει ἢ καὶ ἐκεῖνον ταύτῃ συνατιμάσει.

53 Εἶτα προστίθησι τούτοις δι' ὧν ἀπογυμνοῦται πλέον
ἡ βλασφημία, ὡς μηδὲ παιδὶ δυσκατανόητον εἶναι τὸ ἄτοπον.

VLATS 6 φησὶν L 10 τοῖς om. T γινομένοις in marg. add.
14 ἐν alt. om A 19 τοῖς συντονωτέροις S 21 αὐτῶν LAS v
25 ἢ γὰρ AS 28 τὸν λόγον v ταῦτα A

φησὶ γὰρ ὅτι μακρὸν ἂν εἴη πάσας ἐπεξιέναι τῶν νοητῶν τὰς γενέσεις ἢ τὰς οὐσίας, αἷς ἁπάσαις οὐχὶ κοινή τις ἡ τοῦ μὴ ὄντος φύσις, ἀλλὰ κατὰ τὰς τοῦ δημιουργήσαντος ἐνεργείας ἡ παραλλαγή. ταῦτα γὰρ καὶ σιωπώντων ἡμῶν ἀρίδηλον ἔχει καὶ περιφανῆ τὴν κατὰ τοῦ υἱοῦ βλασφημίαν, ὅταν ὁμολογῇ τὸ κατὰ πάσης γενέσεως καὶ οὐσίας λεγόμενον μηδὲν ἀπᾴδειν τοῦ περὶ τῆς θείας τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως λόγου. ἀλλά μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν ὑπερβάντα τὴν διὰ μέσου τῆς βλασφημίας κατασκευὴν τρόπον τινὰ προδιελεγχθεῖσαν ἐν τοῖς ἐξητασμένοις ἐπὶ τὰ κεφάλαια τῆς τοῦ δόγματος αὐτῶν κατηγορίας ἐλθεῖν. εὑρεθήσεται 54 γὰρ μάταιον μὲν ἀποδεικνὺς τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, ἀνόνητον δὲ τὴν μυστικὴν δωροφορίαν, τήν τε μετουσίαν τούτων εἰς οὐδὲν πλέον τοῖς μετέχουσι γινομένην. φησὶ γὰρ μετὰ τοὺς συντόνους ἐκείνους ἀγῶνας, ἐν οἷς Οὐαλεντίνους τε καὶ Κηρίνθους καὶ Βασιλίδας καὶ Μοντανοὺς καὶ Μαρκίωνας εἰς διαβολὴν τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς προεστήσατο δόγματος, καὶ κατασκευάσας τὸ μηδὲ πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν οἰκείως ἔχειν τοὺς ἄγνωστον ἀποφαινομένους τὴν θείαν φύσιν, ἄγνωστον δὲ καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον, καὶ συναριθμήσας τοῖς διαβεβλημένοις ἡμᾶς, οὕτως ἐπάγει τὸν παρ᾽ ἑαυτοῦ λόγον ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν οὔτε τῇ σεμνότητι τῶν ὀνομάτων οὔτε ἐθῶν καὶ μυστικῶν συμβόλων ἰδιότητι κυροῦσθαί φαμεν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τῇ δὲ τῶν δογμάτων ἀκριβείᾳ. ὅτι μὲν οὖν οὐδὲ 55 *880 M.* τότε τοῖς εὐαγγελισταῖς οὔτε τοῖς ἀποστόλοις οὔτε τινὶ τῶν τῆς ἀρχαιοτέρας γραφῆς καθηγησαμένων πεισθεὶς ταῦτα γράφει, παντὶ δῆλον τῷ τὴν ἱεράν τε καὶ θείαν οὐκ ἀγνο-

VLATS 1 φημὶ LT v τῶν V v, om. LATS 3 μὴ: μὲν v 14 ἀνόητον T 15 τούτων om. v 16 ἀγῶνας A: αἰῶνας VLTS v 17 κορίνθους T βασιλείδας S 19 μηδὲν VT 21 γενέσεως A 23 παρ᾽ ἑαυτοῦ: περὶ αὑτοῦ VLT 23 τοῖς om. L v 28 δὲ om. VT 29 τότε om. VLT 31—p. 270, 1 οὐκ ἀγνοοῦντι om. V

οὔντι γραφήν. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη ἁγίους αὐτὸν καὶ μακαρίους ἄνδρας οἴεσθαι λέγειν Μανιχαῖον Νικόλαον Κόλουθον Ἀέτιον Ἄρειον καὶ πάντας τοὺς τοῦ αὐτοῦ χοροῦ, οἷς ἀκολουθῶν ταῦτα νομοθετεῖ, ὅτι οὔτε τῶν ὀνομάτων ἡ ὁμολογία οὔτε τὰ ἔθη τῆς ἐκκλησίας οὔτε τὰ μυστικὰ
56 σύμβολα κυροῖ τὴν εὐσέβειαν. ἡμεῖς δὲ μεμαθηκότες παρὰ τῆς ἁγίας φωνῆς ὅτι ἂν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐκεῖνος ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, πεπείσμεθα τῇ ὁμολογίᾳ τῶν θείων ὀνομάτων, πατρὸς λέγω καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου, κυροῦσθαι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον καὶ τῇ τῶν μυστικῶν ἐθῶν τε καὶ συμβόλων κοινωνίᾳ τὴν σωτηρίαν κρατύνεσθαι· δόγματα δὲ δι' ἐπιμελείας καὶ τοῖς ἔξω τοῦ μυστηρίου πολλάκις ἐξήτασται, καὶ πολλῶν ἔστιν ἀκούειν ὑπόθεσιν ἑαυτοῖς εἰς λόγων ἅμιλλαν τὸ ἡμέτερον δόγμα προβαλλομένων, καί τινας αὐτῶν <ὁρῶμεν> καὶ κατεπιτυγχάνοντας τῆς ἀληθείας πολλάκις καὶ οὐδὲν ἧττον ἠλ-
57 λοτριωμένους τῆς πίστεως. ἐπειδὴ τοίνυν καταφρονεῖ μὲν τῶν σεμνῶν ὀνομάτων, δι' ὧν τῆς θειοτέρας γεννήσεως ἡ δύναμις τοῖς διὰ πίστεως μετιοῦσι τὴν χάριν νέμει, περιορᾷ δὲ τὴν τῶν μυστικῶν συμβόλων τε καὶ ἐθῶν κοινωνίαν, ἐν οἷς ὁ Χριστιανισμὸς τὴν ἰσχὺν ἔχει, εἴπωμεν τὸ τοῦ προφήτου μικρὸν παρῳδήσαντες πρὸς τοὺς ἀκροατὰς τῆς ἀπάτης ὅτι Ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε τὴν ἀπώλειαν καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; πῶς οὐχ ὁρᾶτε τὸν διώκτην τῆς πίστεως εἰς παράβασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ τοὺς πειθομένους
58 αὐτῷ προκαλούμενον; εἰ γὰρ ἄχρηστος μὲν ἡ τῶν σεμνῶν τε καὶ τιμίων τῆς ἁγίας τριάδος ὀνομάτων ὁμολογία, ἀνόητα δὲ τὰ ἔθη τῆς ἐκκλησίας, ἐν δὲ τοῖς ἔθεσι τούτοις

7 Joh. 3, 3 9 Joh. 6, 54 25 Ps. 4, 3 Sw.

VLATS 2—3 κόλουθον: ἀκόλουθον v 6 κυροῖ ο ex corr. T 7 φωνῆς: γραφῆς V ἐὰν μὴ VT 14 δὲ om. A 17 supplevi 18 ἧττον in marg. add. V 22 συμβολα pr. sed ων corr. et ου sscr. V τε καὶ ἐθῶν om. VLT 24 παραδήσαντες V ἀκροατάς τε L 26 τὸ ψεῦδος S 28 προκαλούμενον A v: προσκαλούμενον cet.

ἐστὶν ἡ σφραγίς, ἡ προσευχή, τὸ βάπτισμα, ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἐξαγόρευσις, ἡ περὶ τὰς ἐντολὰς προθυμία, ἡ περὶ τὸ ἦθος κατόρθωσις, τὸ κατὰ σωφροσύνην βιοῦν, τὸ πρὸς τὸ δίκαιον βλέπειν, τὸ μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐρεθίζεσθαι μήτε ἡδονῆς ἡττᾶσθαι μήτε ἀρετῆς ἀπολείπεσθαι, εἰ οὖν μηδὲν τῶν τοιούτων ἐθῶν ἐπ' ἀγαθῷ κατορθοῦσθαι λέγει μηδὲ τὰ μυστικὰ σύμβολα φυλακτήρια μὲν τῶν περὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθῶν, καθὼς πεπιστεύκαμεν, γίνεσθαι, ἀποτρόπαια δὲ τῶν κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ πονηροῦ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐπαγομένων, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ φανερῶς ἐμβοᾷ τοῖς ἀνθρώποις λῆρον ἡγεῖσθαι τῶν Χριστιανῶν τὸ μυστήριον, καταγελᾶν τῆς σεμνότητος τῶν θείων ὀνομάτων, παίγνιον οἴεσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας ἔθη, φλυαρίαν τινὰ καὶ μωρίαν τὰ κατὰ τὸ μυστήριον ἐνεργούμενα πάντα; τί πλέον οἱ τῷ Ἑλληνισμῷ 59 παραμένοντες εἰς διαβολὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς προφέρουσι δόγματος; οὐχὶ κἀκεῖνοι γέλωτος ἀφορμὴν τὸ σεμνὸν ποιοῦνται τῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς ἡ πίστις κρατύνεται, καὶ διαχλευ- *881 M.* άζουσι τὰ μυστικὰ σύμβολα καὶ τὰ διατηρούμενα παρὰ τῶν μεμνημένων ἔθη; τὸ δὲ ἐν δόγμασι δεῖν μόνοις οἴεσθαι τὴν εὐσέβειαν εἶναι, τίνος οὕτως ἴδιον ὡς τῶν Ἑλλήνων ἐστίν; ἐπεὶ κἀκεῖνοί φασιν εἶναί τι κατὰ τὴν ἑαυτῶν ὑπόληψιν τοῦ κηρύγματος ἡμῶν πιθανώτερον καί τινα μέγαν ἐξ αὐτῶν τινες ὑποτίθενται θεὸν ὑπερανεστηκότα τῶν ἄλλων καὶ ὑποχειρίους τινὰς δυνάμεις ὁμολογοῦσι, διά τινος τάξεως καὶ ἀκολουθίας ἀλλήλων μὲν πρὸς τὸ μεῖζον ἢ καταδεέστερον διαφερούσας, ὑπεζευγμένας δὲ πάσας ἐπίσης τῷ ὑπερέχοντι. 60 ταῦτα τοίνυν καὶ οἱ καθηγηταὶ τῆς νέας εἰδωλολατρίας κηρύσσουσι, καὶ οὐ δεδοίκασιν οἱ ἑπόμενοι τὴν ἐπικειμένην τοῖς παραβεβηκόσι κατάκρισιν, ὥσπερ οὐ συνιέντες ὅτι τὸ ἔργῳ τι ποιῆσαι τῶν ἀτόπων τοῦ διὰ ῥήματος ἐξαμαρτεῖν μόνου παρὰ πολὺ χαλεπώτερον. οἱ τοίνυν ἔργῳ μὲν τὴν πίστιν ἀρνούμενοι καὶ τὰ ἔθη φαυλίζοντες

VLATS 4 ἐρεθίζεσθαι A: ἐθίζεσθαι VLTS v 5 ὑπολείπεσθαι V 7 περὶ ψυχὴν A 8 καθὰ T 10 τοῖς ἀνθρώποις om. T 13 τὰ om. L 14 τὸ πλέον T 17—18 διαχλευάζουσι post σύμβολα coll. VT 19 μεμνημένων T 21 ἐστίν om. v ἐπειδὴ VT 28 εἰδωλολατρείας v 31 μόνον v

καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ὁμολογίαν περιορῶντες καὶ τὸν ἐκ τῶν μυστικῶν συμβόλων ἁγιασμὸν ἀντ᾽ οὐδενὸς εἶναι κρίνοντες, πρὸς δὲ τὰ σεσοφισμένα ῥήματα βλέπειν ἀναπεισθέντες καὶ ἐν τῇ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου τεχνολογίᾳ τὴν σωτηρίαν εἶναι νομίζοντες, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ παραβάται τῶν τῆς σωτηρίας δογμάτων εἰσίν;

61 Εἰ δέ τις οἴεται ταῦτα κατά τινα συκοφαντίαν παρ᾽ ἡμῶν αὐτοῖς ἐπιφέρεσθαι, καθ᾽ ἑαυτὸν διασκεψάσθω τὰ παρ᾽ αὐτοῦ γεγραμμένα, τά τε προτεθέντα ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν καὶ ὅσα κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῖς εἰρημένοις ἐπάγεται. φησὶ γὰρ τὸν τοῦ κυρίου νόμον παραγραφόμενος (νόμος γάρ ἐστιν ἡ τῆς θείας μυσταγωγίας παράδοσις) μὴ εἰς πατέρα τε καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα τὸ βάπτισμα γίνεσθαι, καθὼς ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς παραδιδοὺς τὸ μυστήριον, ἀλλ᾽ εἰς δημιουργὸν καὶ κτίστην καὶ οὐ μόνον πα-
62 τέρα, φησί, τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ καὶ θεόν. Ὢ ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν πῶς ἀναταράσσει τῇ ἰλυώδει προσθήκῃ καὶ ἀναθολοῖ τὴν ἀλήθειαν, πῶς οὐ δέδοικε τὴν ἐπικειμένην ἀρὰν κατὰ τῶν προστιθέντων τι ταῖς θείαις φωναῖς ἢ ὑφαιρεῖν τολμώντων; ἀναγνῶμεν ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν ῥημάτων τὴν τοῦ κυρίου φωνήν. Πορευθέντες, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ποῦ κτίσμα τὸν υἱὸν προσηγόρευσε; ποῦ κτίστην καὶ δημιουργὸν τοῦ μονογενοῦς τὸν πατέρα ὁ λόγος ἐδίδαξε; ποῦ δοῦλος θεοῦ ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁ υἱὸς εἶναι διδάσκεται; ποῦ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ
63 μυστηρίου κηρύσσεται; ἆρα νοεῖτε καὶ συνίετε οἱ δι᾽ ἀπάτης κατασυρέντες πρὸς τὴν ἀπώλειαν, τίνα τῶν ἰδίων ψυχῶν καθηγητὴν προεστήσασθε τὸν νοθεύοντα τὰς ἁγίας γραφάς, τὸν μεταποιοῦντα τὰς θείας φωνάς, τὸν ἀναθολοῦντα τῷ

16 Hab. 2, 15 19 Apc. 22, 18 22 Matth. 28, 19

VLATS 7—8 παρ᾽ ἡμῶν om. V 8 ἐπιφέρεσθαι αὐτοῖς V 9 προστεθέντα L 13 τε om. VT πνεῦμα ἅγιον V καθὰ T 17 τῷ πλησίον T 18 ὑλώδει L ἰλυώδη S 21 ἐπ᾽ αὐτῷ v 28 συνίετε κ. νοεῖτε T 30 verba ἁγίας γραφάς usque ad 31 τὰς om. V

ἰδίῳ βορβόρῳ τὸ καθαρὸν τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων,
τὸν μὴ μόνον καθ᾽ ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν ὁπλίζοντα,
ἀλλὰ καὶ αὐτὰς μετασκευάζειν ἐπιχειροῦντα τὰς ἁγίας
φωνάς, τὸν κυριωτέραν τὴν ἰδίαν διαστροφὴν τῆς τοῦ κυ- 884 M.
ρίου διδασκαλίας ἀποδεῖξαι φιλονεικοῦντα; οὔπω καθορᾶτε
ὅτι ἀντεγείρει ἑαυτὸν τῷ προσκυνουμένῳ ὀνόματι, ὥστε
σιωπηθῆναι μὲν τῷ χρόνῳ τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα, ἀντεισ-
αχθῆναι δὲ ταῖς ἐκκλησίαις ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν Εὐνό-
μιον; οὔπω λογίζεσθε ὅτι μελέτη καὶ παρασκευὴ καὶ 64
προοίμιον τῆς τοῦ ἀντιχρίστου παρουσίας τὸ ἄθεον τοῦτο
παρὰ τοῦ διαβόλου προκαταβέβληται κήρυγμα; ὁ γὰρ τῶν
τοῦ Χριστοῦ λόγων κυριωτέρας τὰς ἰδίας φωνὰς ἀποδεῖξαι
φιλονεικῶν καὶ μεταλλάξαι τὴν πίστιν ἀπὸ τῶν θείων ὀνο-
μάτων καὶ τῶν μυστικῶν ἐθῶν καὶ συμβόλων εἰς τὴν ἰδίαν
ἀπάτην, τί ἂν ἄλλο κυρίως καὶ οὐχὶ ἀντίχριστος λέγοιτο;

10 I. Joh. 2, 18. 22

VLATS 2 γλῶτταν VT 3 ἁγίας: θείας VT 6 ὀνόματι: νοήματι V 7—8 ἀντεισενεχθῆναι V 9 κατασκευὴ V 15 ἂν om. T

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΜΟΣ Γ'.

---

1 Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀκολούθου τῇ βλασφημίᾳ
προσκείμενον, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ δόγμα-
885 M. τος αὐτῶν συνηγορίας. οἴονται γὰρ ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν
ὧν λέγουσιν ἔχειν οἱ τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦ μονογενοῦς
δόξης εἰς ταπεινὰς καὶ δουλοπρεπεῖς ὑπολήψεις κατάγοντες
τὸν πρὸς τὴν Μαρίαν τοῦ κυρίου λόγον, ὃν μετὰ τὴν ἀνά-
στασιν πρὸ τῆς ἀνόδου πεποίηται λέγων Μή μου ἅπτου,
οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύθητι δὲ
πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς ὅτι ἀναβαίνω
πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ
2 θεὸν ὑμῶν. τὴν μὲν οὖν εὐσεβῆ τῶν εἰρημένων διάνοιαν,
καθ' ἣν πεπιστεύκαμεν εἰρῆσθαι ταῦτα πρὸς τὴν Μαρίαν,
πρόδηλον οἶμαι τοῖς παραδεξαμένοις ἐν ἀληθείᾳ τὴν πίστιν.
προστεθήσεται δὲ ὅμως καὶ παρ' ἡμῶν ὁ περὶ τούτου λόγος
ἐν τῷ καθήκοντι τόπῳ· τέως δὲ μαθεῖν ἄξιον παρὰ τῶν
προφερόντων ἡμῖν τὰς τοιαύτας φωνὰς ὅ τι τὸ ἀναβαῖνον
καὶ τὸ ὁρώμενον καὶ τὸ διὰ τῆς ἁφῆς γνωριζόμενον καὶ
ἔτι πρὸς τούτοις τὸ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς ἀδελφότητος
οἰκειούμενον, ἆρα τῆς θείας ἢ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιον
3 εἶναι νομίζουσιν. εἰ μὲν γὰρ τὸ ψηλαφητὸν καὶ ὁρατὸν καὶ

9 Joh. 20, 17

VLATS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος ιβ VLT τοῦ αὐτοῦ λόγος δω-δέκατος S titulus deest in A 3 εἴδωμεν v 4 προκείμενον v 6 οἱ: οἷον VLT 7 ταπεινοὺς VLT v 10 πορεύου VT 11 ὅτι om. VT 19 δι' ἁφῆς VT 22 τὸ A, om. VLTS v

βρώσει καὶ πόσει διοικούμενον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁμογενὲς
καὶ ἀδελφὸν καὶ ὅσα περὶ τὴν σωματικὴν καθορᾶται φύσιν,
πάντα ταῦτα καὶ ἐν θεότητι βλέπουσι, λεγέτωσαν περὶ τοῦ
μονογενοῦς θεοῦ καὶ ταῦτα καὶ ὅσα βούλονται μαρτυρεί-
τωσαν αὐτῷ, καὶ τὴν πορευτικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν τοπικὴν
μετάστασιν, ὅπερ ἴδιον τῶν ἐν σώματι περιγεγραμμένων
ἐστίν. εἰ δὲ ὁ μὲν διὰ τῆς Μαρίας ἀδελφοῖς διαλέγεται, 4
ὁ δὲ μονογενὴς ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει (πῶς γὰρ ἂν ἐν ἀδελ-
φοῖς τὸ μονογενὲς διασῴζοιτο;) καὶ ὁ εἰπὼν Πνεῦμα ὁ θεός,
φησὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ αὐτὸς ὅτι Ψηλαφήσατέ με,
ἵνα δείξῃ ὅτι ψηλαφητὴ μὲν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἀναφὲς
δὲ τὸ θεῖον, καὶ ὁ εἰπὼν Πορεύομαι, τὴν τοπικὴν διασημ-
αίνει μετάστασιν, ὁ δὲ τὰ πάντα ἐμπεριειληφώς, ἐν ᾧ,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐκτίσθη τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ
τὰ πάντα συνέστηκεν, οὐδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἔξω ἑαυτοῦ
ἔχει εἰς ὃ κατά τινα κίνησιν ἡ μεταχώρησις γίνεται (οὐδὲ
γὰρ ἔστιν ἑτέρως ἐνεργῆσαι τὴν κίνησιν, μὴ τοῦ μεθ-
ισταμένου τὸν μὲν ἐν ᾧ ἦν ἀπολείποντος, ἕτερον δὲ ἀντι-
μεταλαμβάνοντος τόπον· τὸ δὲ διὰ πάντων ἧκον καὶ ἐν
πᾶσιν ὂν καὶ πάντα περικρατοῦν καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων
περιειργόμενον οὐκ ἔχει ὅπου μεταχωρήσει τῷ μηδὲν εἶναι
κενὸν τοῦ θείου πληρώματος), πῶς καταλιπόντες οὗτοι τὸ 5
ἐκ τοῦ φαινομένου τὰς φωνὰς γίνεσθαι ταύτας τῇ θείᾳ τε
καὶ ὑπερεχούσῃ πάντα νοῦν ἐφαρμόζουσι φύσει, σαφῶς τοῦ
ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους δημηγορίᾳ τὸ τοιοῦτον
ἀπαγορεύοντος ἐπὶ θεοῦ νομίζειν, ὡς οὐχὶ διὰ ψηλαφήσεως
εὑρισκομένης τῆς θείας δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ νοητῆς θεω-

9 Joh. 4, 24 10 Luc. 24, 39 12 Joh. 20, 17
13 Col. 1, 16—17 25 Act. 17, 27

VLATS 3 λεγέτωσαν post 4 θεοῦ coll. VT 6 γεγραμμένων VT
10 τοῖς μαθηταῖς A om. πρὸς ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε T 11 μὲν:
ἡμῖν S 13 τὰ πάντα: ταῦτα πάντα V συμπεριειληφὼς S v
14 καθά φησιν T 16 ἡ μεταχώρησις: ᾗ μεταχώρησιν VT 18 τὸ
μὲν VLA 18—19 ἀντιμεταλαμβάνοντος A: ἀντὶ τοῦ μεταλαμβάνοντος
V ἀντικαταλαμβάνοντος T ἀντιλαμβάνοντος LS v (cf. ad p. 286, 13)
21 οὐκ ἔχειν v 22 καινὸν L ε sscr. 24 ἐφαρμόσουσι S 25 τὸ
om. AS v

6 ρίας καὶ πίστεως; ἢ πάλιν ὁ βεβρωκὼς ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν μαθητῶν καὶ ὁ ἐπαγγειλάμενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ προάξειν τε καὶ ὀφθήσεσθαι, τίνα τὸν ὀφθησόμενον αὐτοῖς μηνύει; ἆρα τὸν θεόν, ὃν οὔτε ἑώρακέ τις οὔτε ἰδεῖν δύναται, ἢ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα τουτέστι τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἐν ᾗ ἦν ὁ θεός; εἰ τοίνυν φανερῶς διὰ τῶν εἰρημένων 888 M. πρὸς τὸ βλεπόμενον καὶ ἀντιτυποῦν καὶ κινούμενον καὶ ὁμογενὲς τῇ φύσει τῶν μαθητῶν ἡ διάνοια τῶν εἰρημένων φέρεται, τῶν δὲ τοιούτων οὐδὲν περὶ τὸν ἀόρατόν τε καὶ ἀσώματον καὶ ἀναφῆ καὶ ἀνείδεον καθορᾶται, πῶς αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντα εἰς τὸ ὁμότιμον Πέτρῳ καὶ Ἀνδρέᾳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀποστόλων κατάγουσιν ἐν τῷ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς λέγειν εἶναι τοῦ μονογενοῦς καὶ ὁμοδούλους;
7 καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτον αὐτοῖς τὸν σκοπὸν ἡ σπουδὴ βλέπει, τὸ δεῖξαι τοσοῦτον ἀφεστῶτα κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς ἀξίας τε καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας, ὅσον καὶ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ὑπερανέστηκε. καὶ τῆς διανοίας ταύτης τοῦτον τὸν λόγον ποιοῦνται συνήγορον τὸν ἐκ τοῦ ἴσου τήν τε τοῦ πατρὸς καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φωνὴν ἐπί τε τοῦ κυρίου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ κυρίου κοινοποιοῦντα, ὡς μηδεμιᾶς μεταξὺ νοουμένης κατὰ τὴν φυσικὴν ἀξίαν διαφορᾶς ἐν τῷ παραπλησίως αὐτὸν καὶ τούτου κἀκείνων πατέρα τε καὶ θεὸν εἶναι νομίζεσθαι.

8 Καὶ τοιαύτη τίς ἐστιν ἡ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς βλασφημίας κατασκευή, ὡς ἢ καὶ τοῖς μαθηταῖς διὰ τῆς σχετικῆς σημασίας τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας πρὸς τὸν πατέρα συμμαρτυρεῖσθαι, ἢ μηδὲ τὸν κύριον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἰς

2 Matth. 26, 32 Marc. 14, 28; 16, 7

VLATS 2 καὶ om. L v 4 ἑώρακέ: εἶδέ LT 8 μαθητῶν: ἰδιωμάτων V 16 ἀφεστηκότα VT 17 υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς: πατέρα τῆς τοῦ μονογενοῦς LAS v ἀξίας τε καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας: οὐσίας τε καὶ δ. VT verba καὶ οὐσίας usque ad 18 ὑπερανέστηκε om. VT 18 verba ab ὅσον usque ad οὐσίας om. L 20 τὸν ἐκ τοῦ ἴσου om. A 20—21 τὴν ante τοῦ θεοῦ om. VAS sed verba τοῦ θεοῦ usque ad ἐπί τε om. S v 22 φύσιν ante κοινοποιοῦντα add. VL v 29 ταύτης om. v

κοινωνίαν τῆς τοῦ πατρὸς ἄγειν φύσεως, καὶ ὡς τὴν δουλείαν τῶν μαθητῶν τὸ θεὸν αὐτῶν ὀνομασθῆναι τὸν ἐπὶ πάντων παρίστησι, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸν υἱὸν δουλεύειν τῷ θεῷ διὰ τῶν εἰρημένων ὁμολογεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν οὐ τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς ἐφαρμόζεται τὰ πρὸς τὴν Μαρίαν ῥήματα, δι᾽ αὐτῆς ἔστι τῆς τῶν εἰρημένων διανοίας μαθεῖν. ὁ γὰρ διὰ πάντων πρὸς τὸ ὁμότιμον τῆς ἀνθρω- 9
πίνης βραχύτητος ἑαυτὸν ταπεινώσας, ἐκεῖνος φθέγγεται τὰ εἰρημένα. τίς δὲ αὐτῶν τῶν ῥημάτων ἐστὶν ἡ διάνοια, τὴν μὲν ἀκρίβειαν εἰδεῖεν ἂν οἱ διὰ τοῦ πνεύματος τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου διερευνώμενοι· ὅσα δὲ καὶ εἰς <τὴν> ἡμετέραν ἥκει κατάληψιν κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὑφήγησιν, ταῦτα δι᾽ ὀλίγων παραθησόμεθα. ὁ τῇ φύσει πατὴρ τῶν ὄντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα τὴν γένεσιν ἔχει, εἷς παρὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου μεγαλοφωνίας ἀνακεκήρυκται. Εἷς γὰρ θεός, φησί, καὶ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. οὐκοῦν ἡ ἀνθρωπίνη **10**
φύσις οὐκ ἀλλαχόθεν ἐπεισῆλθε τῇ κτίσει οὐδὲ αὐτομάτως ἐνεφύη τοῖς γεγονόσιν, ἀλλὰ τὸν ποιητὴν καὶ αὐτὴ τῆς ἰδίας συστάσεως οὐκ ἄλλον ἔσχεν ἢ τὸν πατέρα τῶν πάντων. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, εἴτε τὴν ἐποπτικὴν εἴτε τὴν προνοητικὴν ἐξουσίαν σημαίνει, οἰκείως ἔχει πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. ὁ γὰρ τὴν δύναμιν παρασχὼν τοῖς οὖσι τοῦ εἶναι, θεὸς καὶ ἐπόπτης τῶν ὑπ᾽ ἐκείνου γεγονότων ἐστίν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατ᾽ ἐπιβουλὴν τοῦ ἐνσπείραντος ἡμῖν τὸ τῆς ἀπειθείας ζιζάνιον οὐκέτι τοῦ πατρικοῦ χαρακτῆρος ἡ φύσις ἡμῶν τὴν εἰκόνα ἐφ᾽ ἑαυτῆς διεσώσατο,

6 Joh. 20, 17 16 I. Cor. 8, 6

VLATS 2 τὸ θεὸν: τὸν θ. VS v αὐτῶν A v: αὐτὸν VLTS (ο ex ω corr. S) 4 τῷ θεῷ om. T 7 τῆς om. L τῶν εἰρημένων τῆς διανοίας VT 9 φασὶ post ἑαυτὸν add. v 12 δὲ om. V τὴν addidi 13 ἀνήκει A πατέρων: πρῶων V ὑφήγησιν: ὑφίστησι V 15 τὰ om. LAS γέννησιν T τῆς om. T 16 μεγαλοφωνίας om. VT κεκήρυκται T 16—17 θεός, φησί, καὶ πατήρ: φησὶ θεὸς ὁ πατὴρ VLT 19 τοῖς γεννῶσιν v καὶ τὸν V καὶ αὐτῆς v 20—21 τὸν πάντων L 22 ἣν οἰκείως v 24 ἐπ᾽ ἐκείνου V v ὑπ᾽ om. L 25 ἐπεὶ v

ἀλλὰ πρὸς τὸ αἶσχος τῆς ἁμαρτίας μετεμορφώθη, διὰ
τοῦτο διὰ τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ὁμοιότητος εἰς τὴν
889 M. πονηρὰν συγγένειαν τοῦ πατρὸς τῆς ἁμαρτίας εἰσεποιήθη·
ὡς μηκέτι τοῦ ἀποκηρυχθέντος ἐν τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ τὸν ἀγα-
θόν τε καὶ ἀληθινὸν εἶναι πατέρα τε καὶ θεόν, ἀλλ' ἀντὶ
μὲν τοῦ φύσει ὄντος θεοῦ τοὺς φύσει μὴ ὄντας θεοὺς τι-
μηθῆναι, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ
πατρὸς τὸν ψευδώνυμον νομισθῆναι πατέρα, καθώς που δι'
αἰνίγματος ὁ προφήτης Ἱερεμίας λέγει ὅτι Ἐφώνησε πέρ-
11 διξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκεν. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ κεφάλαιον
τῆς συμφορᾶς ἡμῶν τοῦτο ἦν, τὸ ἐξοικειωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ
πατρὸς τὸ ἀνθρώπινον καὶ τῆς θείας ἐπόψεώς τε καὶ κηδε-
μονίας ἔξω γενέσθαι, διὰ τοῦτο ὁ πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν
ποιμαίνων καταλιπὼν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τὴν ἀπλανῆ τε καὶ
ὑπερκόσμιον ποίμνην τὸ πεπλανημένον πρόβατον, τὴν ἡμε-
τέραν λέγω φύσιν, ὑπὸ φιλανθρωπίας μετέρχεται. πολλο-
στὸν γάρ ἐστι καὶ ἐλάχιστον μέρος, εἰ πρὸς τὸ πᾶν κρί-
νοιτο, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἡ μόνη κατὰ τὸ τῆς παραβολῆς
αἴνιγμα τῆς λογικῆς ἑκατοντάδος διὰ τῆς κακίας ἀποφοι-
12 τήσασα. ἐπεὶ οὖν ἀποξενωθεῖσαν τοῦ θεοῦ τὴν ἡμετέραν
ζωὴν δι' ἑαυτῆς πάλιν ἐπὶ τὸν ὑψηλόν τε καὶ οὐράνιον
χῶρον ἀναληφθῆναι ἀμήχανον ἦν, διὰ τοῦτο, καθώς φησιν
ὁ ἀπόστολος, ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτία
γίνεται καὶ τῆς κατάρας ἡμᾶς ἐλευθεροῖ τὴν ἡμετέραν
κατάραν οἰκειωσάμενος καὶ τὴν ἔχθραν ἡμῶν τὴν διὰ τῆς
ἁμαρτίας πρὸς τὸν θεὸν γεγενημένην ἀναλαβὼν καὶ ἐν
ἑαυτῷ ἀποκτείνας κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον (ἔχθρα
δὲ ἦν ἡ ἁμαρτία) καὶ γενόμενος ὅπερ ἡμεῖς δι' ἑαυτοῦ
13 πάλιν συνῆψε τῷ θεῷ τὸ ἀνθρώπινον. τὸν γὰρ καινὸν
ἐκεῖνον ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἐν ᾧ κατῴκησε

6 Gal. 4, 8 9 Jerem. 17, 11 18 Matth. 18, 12 Luc. 15, 4 23 II. Cor. 5, 21 27 Eph. 2, 16 30 Eph. 4, 24

VLATS 5 τε alt. om. LT 7 καθά T 8—9 δι' αἰνίγματος post Ἱερεμίας coll. VT 9 λέγων VT v om. ὅτι 13 τὴν λογικὴν post τὴν κτίσιν collocant v τὴν λογικὴν ποίμνην L in marg. γρ. κτίσιν 15—16 ἡμετέραν: ἡμῶν T 17 εἰ: ἢ L 21 τὴν ὑψηλήν τε κ. οὐράνιον χώραν v 22 καθά T

τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τοῦτον διὰ καθαρότητος τῇ συγγενείᾳ τοῦ πατρὸς τῆς φύσεως ἡμῶν προσοικειώσας πᾶσαν τὴν κοινωνὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ συγγενῆ φύσιν πρὸς τὴν αὐτὴν χάριν συνεφειλκύσατο. καὶ τοῦτο διὰ τῆς γυναικὸς οὐ πρὸς ἐκείνους τοὺς μαθητὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς μέχρι τοῦ νῦν μαθητευομένους τῷ λόγῳ εὐαγγελίζεται, ὅτι οὐκέτι ἐν ἀποκηρύκτοις ὁ ἄνθρωπος οὐδὲ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἀπόβλητος, ἀλλὰ πάλιν υἱός, πάλιν ὑπὸ τὸν θεὸν τεταγμένος, τῇ ἀπαρχῇ τῆς ἀνθρωπότητος συναγιασθέντος καὶ τοῦ φυράματος. Ἰδοὺ γάρ, φησίν, ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι **14**
ἔδωκεν ὁ θεός· ὅθεν ὑμεῖς ἀπεφοιτήσατε σάρκες καὶ αἷμα διὰ τὴν ἁμαρτίαν γενόμενοι, ἐκεῖ πάλιν ὑμᾶς ἀναλαβὼν ἐπανήγαγεν ὁ δι' ἡμᾶς κεκοινωνηκὼς σαρκός τε καὶ αἵματος. καὶ οὕτω γέγονε καὶ ἡμέτερος πατὴρ καὶ θεός, οὗ πρότερον διὰ τῆς ἀποστασίας ἠλλοτριώθημεν. οὐκοῦν εὐαγγελίζεται τὴν ἀγαθὴν ταύτην εὐεργεσίαν διὰ τῶν εἰρημένων ὁ κύριος, καὶ ἔστι τὰ ῥήματα οὐ τῆς τοῦ υἱοῦ ταπεινότητος ἔλεγχος, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν θεὸν καταλλαγῆς εὐαγγέλια. τὸ γὰρ περὶ τὸν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπον **15**
γεγενημένον κοινὴ τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων χάρις ἐστίν. ὥσπερ γὰρ τὸ κατωφερὲς καὶ εἰς γῆν βρῖθον τοῦ σώματος *892 M.*
διαέριον ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἰδόντες φερόμενον πιστεύομεν κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον καὶ ἡμεῖς ἁρπαγήσεσθαι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, οὕτως ἀκηκοότες, ὅτι τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς πατὴρ καὶ θεὸς γέγονεν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ πατήρ, οὐκέτι ἀμφιβάλλομεν τὸν αὐτὸν καὶ ἡμέτερον πατέρα καὶ θεὸν γενέσθαι, μαθόντες ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν εἰσελευσόμεθα, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ὁ Χριστός. τὸ δὲ διὰ γυναικὸς τὴν **16**

1 Col. 2, 9 10 Rom. 11, 16 11 Jes. 8, 18 24 I. Thess. 4, 17 26 Jac. 1, 18 II. Thess. 2, 13 29 Hebr. 6, 20

VLATS 1—2 καθαρότητος A v: καθαρότητα VLTS 2 τῆς συγγενείας T 7 τῷ om. v 13 διὰ τῆς ἁμαρτίας σάρκες γενόμενοι καὶ αἷμα VT ἡμᾶς S 21 φύσεως A: πίστεως VLTS v 22 γὰρ om. L 25 ὑπάντησιν S καὶ οὕτως L 26 ὅτι sscr. A 29 τὴν om. A 30 εἰσῆλθε χριστὸς VLT

χάριν μηνύεσθαι καὶ αὐτὸ σύμφωνόν ἐστι τῷ ἀποδοθέντι νοήματι. ἐπειδὴ γάρ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἡ γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε καὶ τῆς ἀποστάσεως τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τῆς παρακοῆς προηγήσατο, διὰ τοῦτο πρώτη τῆς ἀναστάσεως γίνεται μάρτυς, ἵνα τὴν ἐκ τῆς παραβάσεως καταστροφὴν διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν πίστεως ἀνορθώσῃ, καὶ ὥσπερ τῶν τοῦ ὄφεως λόγων τὸ κατ' ἀρχὰς γενομένη πρὸς τὸν ἄνδρα διάκονός τε καὶ σύμβουλος ἀρχὴν τοῦ κακοῦ τῷ βίῳ καὶ ἀκολουθίαν εἰσήνεγκεν, οὕτω τοῦ θανατώσαντος τὸν ἀποστάτην δράκοντα τοὺς λόγους τοῖς μαθηταῖς διακομίσασα ἀρχηγὸς τοῖς ἀνθρώποις τῆς πίστεως γένηται, δι' ἧς εἰκότως ἀναλύεται ἡ πρώτη

17 τοῦ θανάτου ἀπόφασις. ἀλλ' εὑρεθῆναι μὲν εἰκὸς παρὰ τῶν ἐπιμελεστέρων ὠφελιμωτέραν τινὰ τῶν προκειμένων ἐξήγησιν· εἰ δὲ καὶ μηδὲν εὑρίσκοιτο, ἐκείνην πάντως ἀργεῖν τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν προφερομένην συγκρίσει τῆς εὑρεθείσης πάντα οἶμαι τὸν εὐσεβοῦντα συνθήσεσθαι. ἡ μὲν γὰρ ἐπὶ καθαιρέσει τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης συμπέπλασται καὶ πλέον οὐδέν· αὕτη δὲ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τὸν σκοπὸν περιέχει. ἐδείχθη γὰρ ὅτι οὐχ ὁ ἀναφής τε καὶ ἀμετάθετος καὶ ἀόρατος, ἀλλὰ τὸ βλεπόμενόν τε καὶ κινούμενον καὶ ψηλαφώμενον, ὅπερ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδιόν ἐστι, τῇ Μαρία τὴν ἐντολὴν ἐδίδου πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς διακονῆσαι τὸν λόγον.

18 Ἔτι καὶ τοῦτο προσεξετάσωμεν, οἵαν πεποίηται τὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ ὧν ἀπηλέγχθη παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἰς τὴν τοῦ σκότους μοῖραν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζων ἐν τῷ λέγειν ὅσον διέστηκε τὸ γεννητὸν

2 I. Tim. 2, 14 7 Gen. 3, 1 23 Joh. 20, 17

28—p. 281, 2 haec igitur verba non in Apologia apologiae, sed in prima Eunomii contra Basilium apologia exstiterant cf. Apol. cp. 19. Basilius ea citat et refutat c. Eun. l. II p. 629 C—633 A. contra hanc Basilii argumentationem quae in nova Apologia exposuerat Eunomius, Gregorius hoc loco impugnat

VLATS 1 ἀποδοθέντι: ἀποδειχθέντι A 5 τ. ἀναστάσεως πρώτη v γίνεται μάρτυς A v: μάρτυς γίνεται VLTS 7 ἀνορθώσηται VLT 7—8 τὸ om. VLT 12 γεγένηται V 24 τῷ λόγῳ A 25 προεξεάσωμεν T 27—28 ἀφορίζων τὸν μονογενῆ θεὸν V

προς τὸ ἀγέννητον, τοσοῦτον παρήλλακται τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς. δείξαντος γὰρ ἐκείνου μὴ κατὰ ὕφεσίν τινα καὶ ἐπίτασιν τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον τὴν διάστασιν εἶναι, ἀλλ᾽ ἐκ διαμέτρου τὴν ἀντίθεσιν ἐν τοῖς σημαινομένοις ὑπάρχειν, καὶ συλλογισαμένου διὰ τῆς τῶν τεθέντων ἀκολουθίας ὅτι ἀναλόγως τῇ ἀγεννησίᾳ καὶ τῇ γεννήσει τοῦ πατρικοῦ φωτὸς πρὸς τὸ τοῦ υἱοῦ παραλλάσσοντος ἀνάγκη πᾶσα μὴ ἐλάττωσιν φωτὸς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ νοηθῆναι, ἀλλὰ παντελῆ ἀλλοτρίωσιν (ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὑφειμένην ἀγεννησίαν εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλὰ καθόλου διέστηκεν ἀντιθετικῶς ἀπ᾽ ἀλλήλων τὰ σημαινόμενα τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, οὕτως εἰ τὴν αὐτὴν φυλάσσοι παραλλαγὴν τὸ πατρικὸν φῶς πρὸς τὸ ἐν τῷ υἱῷ νοούμενον, οὐκέτι φῶς ἐκ τῆς ἀκολουθίας ὁ υἱὸς εἶναι ὑποληφθήσεται, ἐπίσης αὐτῆς τε τῆς ἀγεννησίας καὶ *893 M.* τοῦ κατ᾽ αὐτὴν φωτὸς ἔξω γινόμενος· ὁ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ φῶς ὢν δηλαδὴ πρὸς τὸ ἀντικείμενον οἰκείως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕξει)· ταύτης τοίνυν τῆς ἀτοπίας ἐκ τῶν τεθέν- **19** των ἀναφανείσης, ἀναλύειν ἐπιχειρεῖ ὁ Εὐνόμιος ταῖς τεχνικαῖς ἐφόδοις τῶν ἀποδείξεων οὑτωσὶ λέγων· ἴσμεν γάρ, ἴσμεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἴσμεν τὸν κτίσαντα τὸ φῶς μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἠκούσαμεν αὐτῆς τῆς ζωῆς καὶ ἀληθείας Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου Παύλου φῶς ἀπρόσιτον ὀνομάζοντος τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν τῇ τε προσθήκῃ διορίζοντος καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ φωτὸς ἐκδιδάσκοντος· εἶτα τοσαύτην φωτὸς παραλλαγὴν μεμαθηκότες οὐκ ἀνεξόμεθα μέχρι ψιλῆς γοῦν ἀκοῆς τὴν αὐτὴν εἶναι φωτὸς ἔννοιαν. ἆρα σπου- **20** δάζων τὰ τοιαῦτα διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τῆς ἀλη-

VLATS 5 σημαινομένοις inter η et μ ras. trium litt. T 6 τεθέντων: ὄντων V 10 ὑφειμένην A: ὑφιεμένην VLTS v 14 υἱῷ om. et ras. complur. litt. V πατρὶ T οὐκέτι post ἀκολουθίας coll. S v 15 ὑπολειφθήσεται T τε καὶ τῆς ἀγεννησίας VLT 30 γοῦν sscr. T

θείας προβάλλεται ἢ τῆς ἀναισθησίας τῶν ἑπομένων αὐτοῦ ταῖς ἀπάταις ἀποπειρώμενος, πότερον δύνανται συνιδεῖν τὸν παιδιώδη παραλογισμὸν τοῦ σοφίσματος ἢ καὶ πρὸς τὴν οὕτω πρόδηλον ἀπάτην ἀναισθητοῦσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι μηδένα οὕτως ἀνόητον, ὡς μὴ συνιέναι τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἀπάτην, δι᾽ ἧς ὁ Εὐνόμιος ἑαυτόν τε καὶ τοὺς κατ᾽ αὐτὸν παρακρούεται. φῶς οἱ μαθηταί, φησίν, ὠνομάσθησαν, φῶς δὲ λέγεται καὶ τὸ ἐν τῇ κτίσει γενόμενον. εἶτα τίς οὐκ οἶδεν ὅτι <τὸ> ὄνομα μόνον ἐν τούτοις ἐστὶ κοινόν, τὸ δὲ σημαινόμενον ἐφ᾽ ἑκατέρου διάφορον; τὸ μὲν γὰρ ἡλιακὸν φῶς ὄψεώς ἐστι διακριτικόν, ὁ δὲ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν λόγος ταῖς ψυχαῖς τὸν φωτισμὸν τῆς ἀλη-
21 θείας ἐντίθησιν. εἰ μὲν οὖν ταύτην καὶ ἐπ᾽ ἐκείνου τοῦ φωτὸς τὴν διαφορὰν οἶδεν, ὡς τὸ μὲν σώματος οἴεσθαι, τὸ δὲ ψυχῆς εἶναι φῶς, οὐκέτι ἡμῖν ἔσται πρὸς αὐτὸν λόγος οὐδείς, αὐτῆς τῆς ἀπολογίας καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων αὐτὸν λόγων κατακρινούσης. εἰ δὲ τὴν τοιαύτην ἐπ᾽ ἐκείνου τοῦ φωτὸς διαφορὰν κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας τρόπον εὑρεῖν οὐκ ἔχει (οὐ γὰρ τὸ μὲν ὀφθαλμῶν σαρκός, τὸ δὲ διανοίας ἐστὶ φωτιστικόν, ἀλλὰ μία καὶ τούτου κἀκείνου τοῦ φωτὸς ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐνεργουμένη), πῶς διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ τῶν ἀποστολικῶν λόγων τὸ παρηλλάχθαι τὸ μονογενὲς φῶς πρὸς τὸ πατρικὸν φῶς ἀποδείκνυσιν; ἀλλ᾽ ὁ μὲν υἱὸς ἀληθινόν, φησί, λέγεται φῶς, ὁ δὲ πατὴρ ἀπρόσιτον. οὐκοῦν οἱ προσδιορισμοὶ τὴν κατὰ τὸ μεῖζον
22 διαφορὰν τοῦ πατρικοῦ φωτὸς ἑρμηνεύουσιν. ἄλλο γάρ τι τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄλλο τὸ ἀπρόσιτον οἴεται. εἶτα τίς οὕτως ἠλίθιος, ὡς μὴ συνιδεῖν τὴν τῶν σημαινομένων ταὐτότητα; τὸ γὰρ ἀληθινόν τε καὶ τὸ ἀπρόσιτον ἐπίσης τοῖς κατὰ τὸ ἐναντίον νοουμένοις ἐστὶν ἀπροσπέλαστον. ὡς γὰρ τὸ ἀληθὲς τὴν τοῦ ψεύδους οὐ προσδέχεται μεῖξιν, οὕτως καὶ τὸ ἀπρόσιτον τὸν τοῦ ἐναντίου προσεγγισμὸν οὐ προσίεται.

VLATS 1 ταῖς ἀναισθησίαις VLT 2 πότερον εἰ δύνανται VLT 7 οὐ μαθηταὶ L 9 τὸ addidi 19 ὀφθαλμῶν om. A 25 προ-διορισμοὶ V 29 τὸ ante ἀπρόσιτον om. LAT sed postea add. A verba ἐπίσης τοῖς κατὰ usque ad 32 τὸ ἀπρόσιτον om. V

κακῷ γὰρ πάντως ἀπρόσιτόν ἐστι τὸ ἀπρόσιτον. τὸ δὲ τοῦ
υἱοῦ φῶς κακὸν οὐκ ἔστιν· πῶς γὰρ ἂν ἐν κακίᾳ τις τὸ
ἀληθινὸν βλέποι; ἐπεὶ οὖν οὐ κακὸν ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἄν *896 M.*
τις καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἐν τῷ πατρὶ φῶς ἀπρόσιτον εἶναι
λέγοι. εἰ γὰρ ἀποσείοιτο τὴν ἀλήθειαν, τῷ ψεύδει πάν-
τως συνενεχθήσεται. τοιαύτη γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἡ 23
φύσις, ὡς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ κρείττονος τὸ ἐξ ἀντιθέτου
νοούμενον ἀναφαίνεσθαι. εἰ μὲν οὖν τις λέγοι πόρρω τῆς
ἐναντίας παραθέσεως τὸ ἐν τῷ πατρὶ φῶς θεωρεῖσθαι,
ἐστοχασμένως τοῦ ἀποστολικοῦ βουλήματος ἑρμηνεύσει
τοῦ ἀπροσίτου τὴν λέξιν. εἰ δὲ τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν
ἀλλοτρίωσιν σημαίνειν τὸ ἀπρόσιτον λέγοι, οὐδὲν ἕτερον
ἢ αὐτὸν ἑαυτῷ ἐχθρόν τε καὶ ἀλλότριον ὑποθήσεται,
ἀγαθὸν ὄντα καὶ ἀγαθῷ ἀντικείμενον. ἀλλὰ μὴν τοῦτο
τῶν ἀμηχάνων ἐστί· τὸ γὰρ ἀγαθὸν οἰκείως ἔχει τῷ ἀγαθῷ.
οὐκ ἄρα τὸ φῶς τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο παρήλλακται· ὅ τε 24
γὰρ υἱὸς φῶς ἀληθινὸν ὅ τε πατὴρ φῶς ἐστιν ἀπρόσιτον.
εἴποιμι δ' ἂν καταθαρσήσας ὅτι καὶ ὁ ὑπαλλάσσων ἐφ'
ἑκατέρου τὰς τοιαύτας προσηγορίας οὐχ ἁμαρτήσεται. τό
τε γὰρ ἀληθινὸν ἀπρόσιτόν ἐστι τῷ ψεύδει, [καὶ] τὸ ἀπρόσ-
ιτόν τε πάλιν ἐν ἀκραιφνεῖ τῇ ἀληθείᾳ καταλαμβάνεται.
οὐκοῦν ταὐτὸν τῷ ἀληθινῷ τὸ ἀπρόσιτον, ὅτι κατὰ τὸ ἴσον
ἐστὶ τὸ ἐν ἑκατέρῳ σημαινόμενον τῷ κακῷ ἀπροσπέλαστον.
τίνα οὖν ἐν τούτοις ἐπινοεῖ τὴν παραλλαγὴν ὁ διὰ τῆς τῶν 25
φώτων ὁμωνυμίας ἑαυτόν τε καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν φενα-
κίζων; ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο παραδράμωμεν ἀνεξέταστον, ὅτι
παραποιήσας τὴν τοῦ ἀποστόλου ῥῆσιν κατὰ τὸ ἑαυτῷ δο-
κοῦν ὡς παρ' ἐκείνου τὸν λόγον ἐκτίθεται. φησὶ γὰρ ὁ
Παῦλος ὅτι Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. διαφέρει δὲ πολὺ τὸ

29 I. Tim. 6, 16

VLATS 1 πάντως post τὸ ἀπρόσιτον coll. A 2 οὐκ ἔστι κακὸν V 2 ἂν TS: ὢν L om. VA v 3 βλέπει A οὐ om. V 5 ψεύδει AS: ψευδεῖ cet. v 10 ἐστοχασμένος T 13 ὑποστήσεται T 15 τῷ ἀγαθῷ om. V 18—19 ἐφ' ἑκατέρου post προσηγορίας coll. S 19 οὐσιασηγορίας L 20 delevi 24 οὖν om. V 29 verba διαφέρει usque ad p. 284, 2 οἰκῶν ἀπρόσιτον om. L

αὐτόν τε εἶναι καὶ τὸ ἔν τινι λέγειν εἶναι. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, τῇ τῆς οἰκήσεως φωνῇ οὐκ αὐτὸν ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν ἐνεδείξατο, ὅπερ ἴσον ἐστὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον τῷ εὐαγγελικῷ ῥήματι τῷ λέγοντι ἐν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα εἶναι. φῶς γὰρ ἀληθινὸν ὁ υἱός, ἀπρόσιτος δὲ τῷ ψεύδει ἐστὶν ἡ ἀλήθεια· φῶς ἀπρόσιτον ἄρα ὁ υἱός, ἐν ᾧ οἰκεῖ ὁ πατήρ [ἤτοι ἐν ᾧ ἐστιν ὁ πατήρ].

26 Ἀλλ' ἐναγωνίζεται τοῖς ματαίοις καί φησιν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πεπιστευμένων λογίων παρέχομαι τῶν λεγομένων τὴν πίστιν. ἡ μὲν οὖν ὑπόσχεσις αὕτη· εἰ δὲ κατ' ἀξίαν τῶν ἐπηγγελμένων προάγει τὸν λόγον, ὁ συνετὸς πάντως ἀκροατὴς ἐπισκοπήσει. ὁ μακάριος, φησίν, Ἰωάννης ἐν ἀρχῇ εἶναι τὸν λόγον φήσας καὶ τοῦτον ζωὴν προσειπών, εἶτα τὴν ζωὴν φῶς ὀνομάσας, μικρὸν ὑποβὰς Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, φησίν. εἰ τοίνυν τὸ μὲν φῶς ἐστιν ἡ ζωή, ἡ δὲ ζωὴ ὁ λόγος, ὁ δὲ λόγος σὰρξ ἐγένετο, αὐτόθεν γίνεται
27 φανερὸν ὅτι τὸ φῶς ἐν σαρκὶ γέγονε. τί οὖν; ἐπειδὴ τὸ φῶς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θεὸς καὶ ὁ λόγος ἐν σαρκὶ ἐφανερώθη, διὰ τοῦτο παρήλλακται πρὸς τὸ ἐν τῷ πατρὶ φῶς τὸ ἀληθινὸν φῶς; καὶ μὴν μαρτυρεῖται παρὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι καὶ ἐν τῷ σκότει γενόμενον ἀπρόσιτον ἔμεινε τῇ ἐναντίᾳ φύσει. Τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ, φησίν, ἔλαμψε, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. εἰ μὲν οὖν ἠλλοιώθη πρὸς τὸ ἐναντίον καὶ ἐδυναστεύθη τῷ ζόφῳ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ γενόμενον, ἰσχυρὸν ἂν ἦν πρὸς ἀπό-
897 M. δειξιν τοῖς βουλομένοις ἐπιδεικνύειν, ὅσον πρὸς τὸ χεῖρον

24 Joh. 1, 5

VLATS 1 τε: τὸ v τι Wil. ὅτε γὰρ A λέγων V 3 ἐνεδείξατο ante ἀλλὰ coll. v 5 ἀπρόσιτον δὲ A 7 ἤτοι ἐν ᾧ ἐστιν ὁ πατήρ varia lectio, delevi 8 ἐναγωνίζεται δὲ VT 14 καὶ τοῦτο V 15 ὀνομάσας om. in lac. L 21 τὸ om. VL ἐν: ἓν L 22 μαρτυρεῖ L μεμαρτύρηται T 23 σκότῳ AT γινόμενον A 24 ἐν τῇ ἐναντίᾳ VLT ἐν eras. V 25 φησίν: φύσει V κατέλαχεν A μὲν om. A 26—27 τὸ φῶς τῷ ζόφῳ A τῇ om. VT 27 πρὸς: εἰς V

παρήλλακται τοῦτο τὸ φῶς πρὸς τὸ ἐν τῷ πατρὶ θεωρού-
μενον· εἰ δὲ καὶ ὁ λόγος, κἂν ἐν σαρκὶ γένηται, λόγος 28
μένει, καὶ τὸ φῶς, κἂν ἐν τῇ σκοτίᾳ λάμψῃ, φῶς οὐδὲν
ἧττόν ἐστι, τοῦ ἐναντίου τὴν κοινωνίαν οὐ προσδεχόμενον,
καὶ ἡ ζωή, κἂν ἐν τῷ θανάτῳ γένηται, ἐν ἑαυτῇ φυλάσ-
σεται, καὶ ὁ θεός, κἂν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπέλθῃ, οὐκ
αὐτὸς γίνεται δοῦλος, ἀλλ' εἰς κυριότητα καὶ βασιλείαν
ἐξαιρεῖται τὸ ὑποχείριον, κύριον καὶ Χριστὸν ποιῶν τὸ τα-
πεινὸν καὶ ἀνθρώπινον, πῶς διὰ τούτου πρὸς τὸ χεῖρον
τὴν παραλλαγὴν τοῦ φωτὸς ἐπιδείκνυσιν, ἴσως ἑκατέρου τὸ
ἄτρεπτον εἰς κακίαν καὶ τὸ ἀναλλοίωτον ἔχοντος, οὐδὲ
τούτῳ προσέχων, ὅτι ὁ πρὸς τὸν σαρκωθέντα λόγον ἰδών,
ὃς ἦν καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ θεός, ἐπέγνω διὰ τῆς ὀφθείσης
δόξης τὸν πατέρα τῆς δόξης εἰπὼν Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν
αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός.

Ἀλλ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀνανταγώνιστον λόγον τὸν πάλαι 29
μὲν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν λεγομένων πεφωραμένον,
νῦν δὲ γυμνῇ τῇ φωνῇ προφερόμενον. βούλεται γὰρ ἐμπαθῆ
τινα καὶ ἐπίκηρον καὶ οὐδὲν τῆς ὑλικῆς καὶ ῥοώδους φύ-
σεως διαφέρουσαν ἐπιδεῖξαι τοῦ υἱοῦ τὴν οὐσίαν, ὡς ἂν διὰ
τούτου τὴν πρὸς τὸν πατέρα διαφορὰν ἀποδείξειεν. φησὶ
γὰρ εἰ μὲν ἔχει δεικνύναι καὶ τὸν ἐπὶ πάντων
θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ
γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον ὑπ' ἐξου-
σίαν ἐλθεῖν, προστάγμασιν ὑπακοῦσαι, νό-
μοις ἀνθρωπίνοις πολιτεύεσθαι, σταυρὸν ἐνεγ-
κεῖν, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς. εἰ ταῦτα παρ' 30
ἡμῶν προεφέρετο διὰ τῶν προκατεσκευασμένων κατὰ τὸ
ἀκόλουθον ἐξευρισκόντων, μὴ συμμαρτυρούμενα ταῖς ἐκείνου
φωναῖς, τίς οὐκ ἂν ἡμᾶς συκοφαντεῖν ᾐτιάσατο, ὡς περινοίᾳ

14 Joh. 1, 14

VLATS 2 καὶ om. VT γίνεται v 5 τῷ om. VT 5—6 φυλάσσηται T 6 τὴν δούλου VT 8 χριστὸν καὶ κύριον VT 10 ἐπιδείκνυται VT ἑκάτερον L 12 τοῦτο L ὁ om. L 13 καὶ ante φῶς om. S 16 ἀπῆλθεν L ἀνταγώνιστον v 17 πεφωραμένον : περιφερόμενον V 18 προφερόμενον : πεφωραμένον V 23 ὥσπερ L v ὅπερ VT 27 λέγω T 30 ᾐτιάσατο συκοφαντεῖν VT

τινὶ λόγων πρὸς τὴν ἀτοπίαν ταύτην τὸ δόγμα τῶν ὑπεναν-
τίων ἐκβάλλοντας; νυνὶ δὲ συνηγορία τίς ἐστι τοῦ πεφρον-
τισμένως ἡμᾶς μετὰ τῆς ἀληθείας εὐθύνειν τὸν τῆς αἱρέ-
σεως λόγον τὸ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἐκείνων τὴν κατὰ τὸ
ἀκόλουθον ἀναφαινομένην ἀτοπίαν σιωπηθῆναι. ἰδοὺ γὰρ
πῶς ἀπαρακάλυπτός ἐστι καὶ πεπαρρησιασμένη ἡ κατὰ τοῦ
μονογενοῦς θεοῦ μάχη, καὶ τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν ἔργον
διαβολὴ καὶ κατηγορία τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φύσεως
παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνομίσθη, ὡς οὐχὶ προνοητικῶς, ἀλλὰ
φυσικῶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν σαρκὶ βίον καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ
31 πάθος κατολισθήσαντος. καὶ ὥσπερ φύσις ἐστὶ τῷ λίθῳ
ἡ ἐπὶ τὸ κάτω φορὰ καὶ τῷ πυρὶ τὸ ἔμπαλιν, καὶ οὐκ
ἀντιμεταλαμβάνουσι τὰς ἀλλήλων ἰδιότητας αἱ ὗλαι, ὥστε
ἀνωφερῆ μὲν εἶναι τὸν λίθον, βρίθειν δὲ τὸ πῦρ ἐπὶ τὸ
κάτω φερόμενον, οὕτως κατασκευάζουσι τῇ μὲν τοῦ υἱοῦ
φύσει συνουσιῶσθαι τὰ πάθη καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ συγ-
γενὲς ἑαυτῇ καὶ οἰκεῖον ἐλθεῖν, τὴν δὲ τοῦ πατρὸς ἐλευ-
θέραν οὖσαν τῶν τοιούτων παθῶν ἀπρόσιτον μεῖναι τῇ τῶν
κακῶν προσβολῇ. φησὶ γὰρ τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, ὅσπερ
ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, μήτε γενόμενον ἐν σαρκὶ μήτε γε-
900 M. 32 νέσθαι δυνάμενον. ἤρκει τὸ πρότερον τῶν εἰρημένων εἰπεῖν,
ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἐν σαρκὶ ἐγένετο· νυνὶ δὲ διπλῆ τίς ἐστι
διὰ τῆς προσθήκης ἡ τοῦ ἀτόπου κατασκευή. ἢ γὰρ τοῦ
33 υἱοῦ κατηγορεῖ κακίαν ἢ τοῦ πατρὸς ἀδυναμίαν. εἰ μὲν
γὰρ κακὸν ἡ τῆς σαρκὸς κοινωνία, τῷ μονογενεῖ θεῷ προσ-
μαρτυρεῖ τὴν κακίαν· εἰ δὲ ἀγαθὸν ἡ φιλανθρωπία, ἀδύ-
νατον εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀποδείκνυσι τὸν πατέρα, λέγων μὴ ἂν
αὐτὸν δυνηθῆναι τὴν τοιαύτην χάριν διὰ σαρκὸς ἐνεργῆσαι.
καίτοι τίς οὐκ οἶδε τῶν πάντων, ὅτι ἡ ζωοποιὸς δύναμις
ὁμοίως ἐκ πατρός τε καὶ υἱοῦ πρόεισιν εἰς ἐνέργειαν;

VLATS 2—3 πεφορτισμένως L 5—6 γάρ πως A 13 ἀντιλαμβάνουσι T ἀντιλαμβανούσης L postea accentus add. supra α et exp. ης 16 συνοικειοῦσθαι v 18 εἶναι LA v 19 ὅπερ VT 22 διπλῆ πλῆ in ras. T 27 λέγων ω in ras. T 29 ἡ ζωοποιός—p. 287, 1—2 ζῳοποιεῖ: ὡς ὁ πατὴρ ζωοποιός v (cet. om.) 30 ὅμοιος V ἐν πατρὶ τε καὶ υἱῷ A

Ὥσπερ γάρ, φησίν, ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωο-
ποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ, ἡμᾶς δηλαδὴ
νεκροὺς λέγων τοὺς τῆς ἀληθινῆς ἀποπεσόντας ζωῆς. εἰ 34
οὖν ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως ὁ υἱὸς
τὴν αὐτὴν ἐνεργεῖ χάριν, πῶς ὁ θεομάχος κατ' ἀμφοτέρων
κινεῖ τὴν βλάσφημον γλῶσσαν, τὸν μὲν πατέρα τῇ πρὸς τὸ
ἀγαθὸν ἀδυναμίᾳ, τὸν δὲ υἱὸν τῇ πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητι
καθυβρίζων;

Ἀλλ' οὐκ ἔστι, φησί, τῷ φωτὶ τὸ φῶς ἴσον, διότι τὸ 35
μὲν ἀληθινόν, τὸ δὲ ἀπρόσιτον λέγεται. τὸ οὖν ἀληθινὸν
ἐν ἐλαττώσει κρίνεται; διὰ τί; καὶ μὴν ἐκείνων ἐστὶ λόγος,
ὅτι διὰ τοῦτο μείζων καὶ ὑψηλοτέρα τοῦ πατρὸς ἡ θεότης
παρὰ τὴν τοῦ υἱοῦ νοεῖται, διότι ὁ μὲν ἀληθινὸς θεὸς ἐν
τῷ εὐαγγελίῳ προσείρηται, ὁ δὲ χωρὶς τῆς τοῦ ἀληθινοῦ
προσθήκης. πῶς οὖν ὁ αὐτὸς λόγος ἐπὶ μὲν τῆς θεότητος
αὔξησιν, ἐπὶ δὲ τοῦ φωτὸς ἐλάττωσιν τοῦ νοουμένου ση-
μαίνει; εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζονα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα
φησίν, ὅτι ἀληθινὸς θεός ἐστι, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον
μείζων ἂν ὁμολογηθείη τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ὅτι ὁ μὲν ἀλη-
θινὸν φῶς, ὁ δὲ οὐχ οὕτως κατονομάζεται. ἀλλὰ τοῦτο 36
μέν, φησί, τὸ φῶς τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐνήρ-
γησεν, ἐκεῖνο δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν ἀν-
ενέργητον ἔμεινε. καινὸς προτιμήσεως τρόπος· τὸ
ἄπρακτον εἰς φιλανθρωπίαν τοῦ ἐνεργήσαντος ὑπέρτερον
κρίνουσιν. ἀλλ' οὔτε ἔστιν οὔτε γενήσεται τοιοῦτον ἐν Χρι-
στιανοῖς ποτε νόημα, δι' οὗ κατασκευάζεται μὴ πᾶν ἀγα-
θόν, ὅτιπερ ἐν τοῖς οὖσίν ἐστιν, ἐκ τοῦ πατρὸς τὴν αἰτίαν
ἔχειν. τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον ἡ πρὸς
τὴν ζωὴν ἐπάνοδος παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσι πεπίστευται·

1 Joh. 5, 21 14 Joh. 17, 3 20 haec non Gregorium sibi obicere, sed re vera verba esse Eunomii ostendit p. 288, 2

VLATS 1 γὰρ om. VT 6 τὴν βλάσφημον κινεῖ γλῶτταν VT 9 φησί om. V τὸ ante φῶς add. A v, om. VLTS 10 λέγει A 11 ἐν om. V v ἐστὶν ὁ λόγος S 17 τούτου V 18 φησίν VT: φασίν LA v et ex φησίν corr. S 19 ὁμολογηθείη post τοῦ πατρὸς coll. V 23 καινὸς: καιρὸς L 25 οὐδὲ ἔστιν AS v 27 οὖσιν: τοιούτοις v 29 πιστεύεται LA v

αὕτη δὲ διὰ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ κυρίου
κατώρθωται, οὐκ ἀπράκτου καὶ ἀνενεργήτου, καθὼς ἡ
αἵρεσις βούλεται, τοῦ πατρὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς οἰκονομίας
ἀπιδιάσαντος. οὐ γὰρ τοῦτο ἐνδείκνυται ὁ εἰπὼν ὅτι Ὁ
πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστι, καὶ Ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων
37 ποιεῖ τὰ ἔργα ταῦτα. πῶς οὖν ἡ αἵρεσις μόνῳ τῷ υἱῷ
τὴν ὑπὲρ ἡμῶν χάριν προσμαρτυροῦσα ἀπόμοιρον ποιεῖ τὸν
πατέρα τῆς ἐπὶ τοῖς κατορθωθεῖσιν εὐχαριστίας; μόνοις
γὰρ κατὰ φύσιν ὀφείλεται τοῖς εὐεργέταις ἡ τῆς εὐχαρι-
στίας ἀντίδοσις, ὁ δὲ πρὸς εὐεργεσίαν ἀδύνατος ἔξω τοῦ
εὐχαριστεῖσθαι πάντως ἐστίν. ὁρᾷς ὡς διὰ πάντων αὐτοῖς
πρὸς τοὐναντίον ὁ σκοπὸς περιτρέπεται τῆς κατὰ τοῦ μονο-
γενοῦς βλασφημίας, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸν πατέρα
μεταβαινούσης. καί μοι δοκεῖ κατ' ἀνάγκην τὸ τοιοῦτον
συμβαίνειν. εἰ γὰρ ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα,
κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, δῆλον ὅτι καὶ ἡ πρὸς τὸ ἐναν-
901 M. τίον κατὰ τοῦ υἱοῦ σπουδὴ ἐπὶ τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν
38 ἔχει. ἐγὼ δέ φημι δεῖν τοῖς ἁπλούστερον δεχομένοις τὸ
περὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν κήρυγμα ἴσης εὐχαρι-
στίας πρός τε τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα τὴν αὐτὴν χάριν
ὑπόθεσιν γίνεσθαι, καὶ τὸ πατρικὸν θέλημα τοῦ υἱοῦ τε-
λειώσαντος (τοῦτο δέ ἐστι τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος) ὁμοίως ἐπὶ τῇ χάριτι ταύτῃ
τιμᾶν τὸν πατέρα τε καὶ τὸν υἱόν, ὡς οὐκ ἂν γενομένης
ἡμῖν τῆς σωτηρίας, εἰ μὴ τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ πατρὸς
διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως αὐτοῦ προῆλθεν ἡμῖν εἰς ἐνέργειαν.
δύναμιν δὲ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἶναι παρὰ τῶν γραφῶν
μεμαθήκαμεν.

39 Πάλιν δὲ τὰ εἰρημένα κατανοήσωμεν. εἰ μὲν ἔχει

4—6 Joh. 8, 29 Joh. 14, 10 15 Joh. 5, 23 22 I. Tim. 2, 4

VLATS 1 κατὰ ἄνθρωπον VLTS v τὸν add. A 5 ὁ ἐν ἐμοὶ T 7 ἀπόμοιρον libri v, ἄμοιρον correxerim 8 κατορθωθεῖσιν LAT: κατορθώμασιν S v κατορθοῦσιν V 9 τὰ ante κατὰ add. S 12 ὁ σκοπὸς πρὸς τοὐναντίον VT 13 ἐπὶ τὸν πατέρα κατὰ τὸ ἀκόλουθον VT 14 τὸ om. v 16 τὴν θείαν: τὸ ἐναντίον V 19 γὰρ post ἴσης add. L 23 καθά φησιν T 24 γινομένης VLT 25 ὑμῖν σωτηρίας (om. τῆς) v

δεικνύναι, φησί, τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, ὅσπερ ἐστὶν ἀπρόσιτον φῶς, ἐν σαρκὶ γενόμενον ἢ γενέσθαι δυνάμενον, ἴσον λεγέτω τῷ φωτὶ τὸ φῶς. πρόδηλος γὰρ ὁ τῶν εἰρημένων σκοπὸς δι' αὐτῆς τῆς τῶν ῥημάτων κατασκευῆς, ὅτι οὐκ οἴεται τῇ παντοδυνάμῳ θεότητι τὸν υἱὸν καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς φιλανθρωπίας ἰσχύσαι, ἀλλὰ τῷ φύσεως ἐμπαθοῦς εἶναι τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν δέξασθαι πάθος. ἀλλά μοι σκοπουμένῳ 40 καὶ ἀναζητοῦντι, πόθεν ταῖς τοιαύταις τῶν ὑπολήψεων περὶ τὸ θεῖον συνέπεσεν, ὡς τὸ μὲν ἀγέννητον φῶς ἀπρόσιτον εἶναι τῷ ἐναντίῳ καὶ καθαρῶς ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον οἴεσθαι, τὸ δὲ γεννητὸν ἐπαμφοτερίζειν κατὰ τὴν φύσιν, ὡς οὐκ ἀκραιφνές τε καὶ καθαρὸν ἐν ἀπαθείᾳ φυλάσσειν τὸ θεῖον, ἀλλά τινα συμμιγῆ τε καὶ σύγκρατον ἐκ τῶν ἐναντίων τὴν οὐσίαν ἔχειν τὴν καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας ὀρεγομένην καὶ πρὸς ἐμπαθῆ διάθεσιν μεταρρέουσαν, ἐπειδὴ παρὰ τῆς γραφῆς οὐκ ἦν τῆς τοιαύτης ἀτοπίας τὰς ὑποθέσεις εὑρεῖν, ἐπῆλθέ μοι λογίσασθαι, μή ποτε ἄρα τὰς τῶν Αἰγυπτίων περὶ τὸ θεῖον μυθολογίας θαυμάσας τὰς ἐκείνων δόξας τοῖς περὶ τοῦ μονογενοῦς ἐγκαταμείγνυσι λόγοις. φασὶ γὰρ ἐκείνους τὴν ἀλλόκοτον εἰδωλοποιΐαν, 41 ὅταν ἀνθρωπίνοις μέλεσιν ἀλόγων τινῶν μορφὰς ἐφαρμόζωσιν, αἴνιγμα λέγειν εἶναι τῆς συμμείκτου φύσεως, ἣν προσαγορεύουσι δαίμονα, ταύτην δὲ λεπτοτέραν μὲν τῶν ἀνθρώπων εἶναι καὶ πολὺ τῇ δυνάμει τὴν ἡμετέραν ὑπερφέρουσαν φύσιν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγὲς οὐδὲ ἄκρατον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συγκεκραμένον, ἡδονήν τε καὶ πόνον ἀναδεχόμενον, ὧν οὐδὲν περὶ τὸν ἀγέννητον εἶναι θεόν. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι λέγουσι τοῦτο τὸ ὄνομα, τῷ ὑπερέχοντι κατὰ τὰς ὑπολήψεις αὐτῶν θεῷ τὴν *ἀγεννησίαν* ἐπιφημίζοντες. ἔοικεν οὖν ἡμῖν ὁ σοφὸς

VLATS 1 φησὶ δεικνύναι VT ὅπερ VT ὥσπερ v 3 λέγεται T 6 τοῦ υἱοῦ VT καὶ et τὸ om. A 7 τὸ φύσεως L 11 τὸ ἐναντίον L 16 μεταρρέπουσαν L cf. Ar. eth. Nic. IX 6, 1167 b 7 19 τὰ τῶν αἰγ. A om. μυθολογίας 22 ἀνθρωπείοις T τινῶν: τινὰς VLT 23 ἣν: καὶ T 24 χαλεπωτέραν in λεπτοτέραν corr. T² 25 πολλῇ V

θεολόγος οὗτος ἐκ τῶν Αἰγυπτίων ἀδύτων Ἄνουβιν ἢ Ἶσιν ἢ Ὄσιριν τῷ κηρύγματι τῶν Χριστιανῶν ἐπεισάγειν πλὴν τῆς τῶν ὀνομάτων ὁμολογίας· διαφέρει δὲ πάντως οὐδὲν εἰς ἀσέβειαν ὅ τε ὁμολογῶν τὰ τῶν εἰδώλων ὀνόματα καὶ ὁ τὰς περὶ τούτων δόξας ἐν ἑαυτῷ κρατύνας, τῶν δὲ ὀνο-
42 μάτων φειδόμενος. εἰ τοίνυν ἐκ μὲν τῆς θείας γραφῆς συνηγορίαν τινὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης εὑρεῖν οὐκ ἔστιν, ἐκ
904 M. δὲ τῶν ἱερογλυφικῶν αἰνιγμάτων ὁ λόγος αὐτοῖς τὴν ἰσχὺν ἔχει, πάντως οὐκ ἄδηλον τί προσήκει τοὺς εὖ φρονοῦντας περὶ τούτων λογίσασθαι. ὅτι δ' οὐκ ἐπηρεαστικῶς ταύτην τὴν διαβολὴν ἐπιφέρομεν, αὐτὸς ἂν γένοιτο ἡμῖν μάρτυς διὰ τῶν ἰδίων λόγων Εὐνόμιος, ὁ τὸν ἀγέννητον μὲν ἀπρόσιτον φῶς λέγων καὶ εἰς πεῖραν παθημάτων ἐλθεῖν μὴ δυνάμενον, ἐπὶ δὲ τοῦ γεννητοῦ κατάλληλόν τε καὶ συγγενῆ τὴν τοιαύτην διάθεσιν εἶναι διοριζόμενος· ὡς μηδὲ χάριν τῷ μονογενεῖ θεῷ τὸν ἄνθρωπον ὧν ἕνεκεν ἔπαθεν ἔχειν, εἴπερ αὐτομάτως κατὰ τὸν λόγον αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν παθημάτων πεῖραν κατώλισθεν, τῆς ἐμπαθοῦς οὐσίας φυσικῶς πρὸς τοῦτο κατασυρείσης, ὅπερ οὐδεμιᾶς ἄξιον εὐχα-
43 ριστίας ἐστί. τίς γὰρ ἂν ἐν χάριτος δέξαιτο μέρει τὸ κατ' ἀνάγκην συμβαῖνον, κἂν ἐπικερδὲς καὶ ὠφέλιμον ᾖ; οὔτε γὰρ τῷ πυρὶ τῆς θερμότητος οὔτε τῷ ὕδατι τῆς ῥοῆς χάριν γινώσκομεν, εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως ἀνάγοντες τὸ γινόμενον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸ πῦρ τῆς θερμαντικῆς ἐνεργείας ἀπολειφθῆναι ἢ στάσιμον ἐπὶ πρανοῦς μεῖναι τὸ ὕδωρ, αὐτομάτως τῆς τοπικῆς ἐπικλίσεως ἐφελκομένης ἐπὶ τὸ πρόσω τὴν κίνησιν. εἰ οὖν φύσεως ἀνάγκῃ τὴν διὰ σαρκὸς εὐεργεσίαν παρὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι τοῖς ἀνθρώποις λέγουσιν, οὐδεμίαν πάντως χάριν γινώσκουσιν, ὅτι οὐκ εἰς δύναμιν ἐξουσιαστικήν, ἀλλ' εἰς φυσικὴν ἀνάγκην τὸ

VLATS 1 ἀδύτων: ὑδάτων V 8 αἰνιγμάτων: γραμμάτων VT αὐτοῖς om. V 9 τί: ὅτι VT 10 δ' S v, om. VLT ὅτι γὰρ A 14 τοῦ γεννητοῦ correxi: τὸ γεννητὸν LAS v τῷ γεννητῷ VT ἀσυγγενῆ VLT 15 εἶναι AS v, om. VLT 16 ἕνεκεν om. VLT 18 μαθημάτων V κατωλίσθη πεῖραν v 19 καταςυρήσεις L 19—20 εὐχαριστίας ἄξιον VT 21 συμβαίνειν v 22 τῷ ante ὕδατι om. L 26 ἐπικλήσεως L

γεγονὸς ἀναφέρουσιν. εἰ δὲ τῆς δωρεᾶς αἰσθανόμενοι τὴν 44
εὐεργεσίαν ἀτιμάζουσι, δέδοικα μὴ πρὸς τοὐναντίον περι-
τραπῇ πάλιν αὐτοῖς ἡ ἀσέβεια καὶ προτιμοτέραν ποιήσωνται
τὴν ἐμπαθῆ τοῦ υἱοῦ διάθεσιν τῆς πατρικῆς ἀπαθείας, ἐν
τῷ καθ᾽ ἑαυτοὺς ἀγαθῷ τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ποιούμενοι.
εἰ γὰρ καὶ τὸν υἱόν, καθὼς περὶ τοῦ πατρὸς δογματίζουσιν,
ἀπαράδεκτον εἶναι συνέβη τοῦ πάθους, ἀδιόρθωτος ἔμεινεν
ἂν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν συμφορά, οὐκ ὄντος τοῦ διὰ τῆς
οἰκείας πείρας εἰς ἀφθαρσίαν ἐξαιρουμένου τὸν ἄνθρωπον,
καὶ οὕτω λανθάνει τῶν σοφιστῶν ἡ δεινότης, δι᾽ ὧν καθ-
αιρεῖν ἐπιχειρεῖ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ τὸ μεγαλεῖον, εἰς
μείζονάς τε καὶ προτιμοτέρας ὑπολήψεις αὐτὸν περιάγουσα,
ἐπείπερ ὁ δυνάμενος δρᾶσαι τοῦ ἀδυνατοῦντος πρὸς τὸ
ἀγαθὸν προτιμότερος.

Ἀλλ᾽ αἰσθάνομαι ὑπατακτοῦντος τοῦ λόγου· οὐ γὰρ 45
ἐπιμένει τῷ καθήκοντι δρόμῳ, κατὰ τοὺς θερμούς τε καὶ
θυμώδεις τῶν πώλων ταῖς τῶν ἀνταγωνιστῶν βλασφημίαις
συνεκφερόμενος πρὸς τὰ τῆς ὑποθέσεως ἄτοπα. οὐκοῦν
καθεκτέον αὐτὸν πέρα τοῦ μέτρου πρὸς κατασκευὴν τῶν
ἀτόπων ἀφηνιάζοντα. συγγνώσεται δὲ πάντως ὁ εὐγνώμων
ἀκροατὴς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, οὐχ ἡμῖν τὴν ἀνακύπτουσαν
ἐκ τῆς ἐξετάσεως ἀτοπίαν, ἀλλὰ τοῖς τὰς πονηρὰς ὑπο-
τιθεμένοις ἀρχὰς λογιζόμενος. ἡμῖν δὲ πρὸς ἕτερόν τι τῶν
εἰρημένων μετακτέον τὴν θεωρίαν. φησὶ γὰρ ὅτι καὶ 46
σύνθετον ἡμῖν τὸν θεὸν ἀπεργάζεται τῷ κοινὸν
μὲν ὑποθέσθαι τὸ φῶς, ἰδιότησι δέ τισι καὶ
ποικίλαις διαφοραῖς θατέρου χωρίζειν θάτε-
ρον. σύνθετον γὰρ οὐδὲν ἧττον τὸ κοινότητι
μιᾷ συνενηνεγμένον, διαφοραῖς δέ τισι καὶ 905 M.
συνδρομαῖς ἰδιωμάτων χωριζόμενον. πρὸς ταῦτα
δὲ βραχὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ εὐαπάλλακτος. ὃ γὰρ τοῖς

VLATS 3 ἡ ἀσέβεια αὐτοῖς V εὐσέβεια S ποιήσονται VL 5 καθ᾽ αὑτοὺς T κατ᾽ αὐτοὺς V 6 καὶ περὶ T πατρὸς: πνεύματος L 7 ἀπρόσδεκτον A 10 τῶν om. v 17 θυμώδεις τῶν om. V 19 μετρίου VAS v 20 δὲ om. T 21 ἀνακύπτουσαν om. VT 22 ἐκ: ἐπὶ A 23 ἕτερον S v: ἑκάτερον VLAT 25 ἀπεργάζεται scil. Basilius 28 τῷ κοινότητι T

ἡμετέροις ἐπεγκαλεῖ δόγμασιν, εἰ μὴ διὰ τῶν ἰδίων κατασκευάζει λόγων, καθ' ἡμῶν αὐτῶν ὁμολογοῦμεν τὸ ἔγκλημα. σκεψώμεθα γὰρ τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα. φῶς ἀληθινὸν ὀνομάζει τὸν κύριον, ἀπρόσιτον δὲ φῶς τὸν πατέρα. οὐκοῦν τὴν κατὰ τὸ φῶς κοινωνίαν καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν,
47 οὕτως ὀνομάσας ἑκάτερον. τῶν δὲ προσηγοριῶν προσφυῶς τοῖς πράγμασιν ἐφηρμοσμένων, καθὼς πολλαχῇ διωρίσατο, οὐ ψιλὴν νοοῦμεν τοῦ φωτὸς τὴν φωνὴν δίχα τινὸς διανοίας ἐπὶ τῆς θείας φύσεως λέγεσθαι, ἀλλά τινος ὑποκειμένου κατηγορεῖσθαι. οὐκοῦν τῇ κατὰ τὸ ὄνομα κοινωνίᾳ καὶ τὴν τῶν σημαινομένων ὁμολογοῦσι ταὐτότητα, ἐπείπερ ὧν τὰ ὀνόματα τὰ αὐτά, τούτων ἀπεφήναντο μηδὲ τὰς φύσεις ἑτέρως ἔχειν. ἑνὸς τοίνυν ὄντος τοῦ κατὰ τὸ φῶς σημαινομένου ἡ τοῦ ἀπροσίτου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ προσθήκη κατὰ τὸν τῆς αἱρέσεως λόγον τὸ κοινὸν διορίζει τοῖς ἰδιάζουσιν, ὡς ἄλλο μὲν τὸ τοῦ πατρὸς φῶς, ἕτερον δὲ τὸ τοῦ υἱοῦ νοηθῆναι, τοῖς ἰδιώμασιν ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενα. ἢ τοίνυν ἀνατρεψάτω τὰ ἴδια, ἵνα μὴ σύνθετον δι' ὧν λέγει κατασκευάσῃ τὸ θεῖον, ἢ μηδὲ ἡμῶν ταῦτα κατηγορείτω,
48 ἅπερ ἐν τοῖς ἰδίοις βλέπει λόγοις. οὐδὲν γὰρ τὴν ἁπλότητα διὰ τούτων ὁ λόγος λυμαίνεται, ἐπειδὴ κοινότης τε καὶ ἰδιότης οὐσία οὐκ ἔστιν, ὥστε τὴν συνδρομὴν τούτων σύνθετον ἀποδεικνύειν τὸ ὑποκείμενον. ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία καθ' ἑαυτὴν ὅ τι ποτὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶ διαμένει, ἐκεῖνο οὖσα ὅπερ ἐστί· ταῦτα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν νοουμένων τε καὶ θεωρουμένων εἶναι πᾶς τις ἂν εἴποι διανοίας μετέχων, ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἔστι τι κοινὸν τῆς θείας φύσεως κατανοῆσαι, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀνθρωπότης
49 τὸ θεῖον ἢ θεότης ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον. ἀγαθὸν γὰρ τὸν θεὸν εἶναι πιστεύοντες οἴδαμεν καὶ ἐπ' ἀνθρώπου τοῦτο τὸ

VLATS 1 ἐπικαλεῖ VAS v ἰδίων: οἰκείων L v 5 κοινωνίαν: οἰκονομίαν V 12 μηδὲ: μηδὲν A 13 ἑτέρας v 14 τοῦ ante ἀληθινοῦ om. LAS v 16 τὸ alt. om. VT 17 νοεῖσθαι A 18 ἀναστρεψάτω V λέγῃ V λέγων L 19 κατασκευάσει V 20 οὐδὲ γὰρ S v 21 τε om. T 23 ἀποδεικνύει LS 26 εἴπῃ V 27 τῆς om. VLT 28 κατανοῆσαι φύσεως V διὰ τούτων VLT ἢ ante ἀνθρωπότης add. S v 29 θειότης VLT

ὄνομα παρὰ τῆς γραφῆς τεταγμένον. ἀλλὰ διαιρεῖ τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας κοινότητα τὸ ἰδιάζον ἐφ' ἑκατέρου τῆς σημασίας. ὁ μὲν γὰρ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὢν ἀπ' αὐτῆς ὀνομάζεται, ὁ δὲ μετέχων τῆς ἀγαθότητος συμμετέχει καὶ τοῦ ὀνόματος· καὶ οὐ διὰ τοῦτο σύνθετος ὁ θεός, ὅτι κοινωνεῖ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίας. οὐκοῦν φανερῶς ἐκ τούτων ὁμολογεῖται ὅτι ἄλλος ὁ τῆς κοινότητος καὶ ἄλλος ὁ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγος, καὶ οὐδὲν μᾶλλον διὰ τοῦτο σύνθεσίς τις καὶ πολυμέρεια περὶ τὴν ἁπλῆν τε καὶ ἄποσον κατασκευάζεται φύσιν, εἴ τι τῶν ἐπιθεωρουμένων ἢ ἐν ἰδιότητι βλέποιτο ἢ κατὰ κοινοῦ τινος τὴν σημασίαν ἔχοι.

Ἀλλ' ἐφ' ἕτερον, εἰ δοκεῖ, τῶν εἰρημένων μετέλθωμεν 50
τὸν διὰ μέσου λῆρον χαίρειν ἐάσαντες, ᾧ φιλοπόνως τὴν Ἀριστοτελικὴν τῶν ὄντων διαίρεσιν ἐπιθρυλῶν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ ἐξείργασται γένη καὶ εἴδη καὶ διαφορὰς καὶ ἄτομα καὶ πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς κατηγορίαις τεχνολογίαν ἐπὶ διαβολῇ τῶν ἡμετέρων δογμάτων προεχειρίσατο. ταῦτα τοίνυν *908 M.* ἐάσαντες ἐπὶ τὸ βαρὺ καὶ δυσανταγώνιστον αὐτοῦ τῷ λόγῳ μετέλθωμεν. Δημοσθενικῷ γὰρ θυμῷ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τονώσας ἄλλος τις ἡμῖν ἐξ Ὀλτισήριδος Παιανιεὺς ἀναπέφηνε, τὸ δριμὺ τοῦ ῥήτορος ἐν τῷ καθ' ἡμῶν ἀγῶνι μιμούμενος. ἐκθήσομαι δὲ κατὰ λέξιν αὐτὰ τοῦ λογογράφου τὰ ῥήματα. ναί, φησίν, ἀλλ' εἰ τοῦ γεννη- 51
τοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐναντίως ἔχοντος κατ' ἴσον ὑποβαίνοι τὸ γεννητὸν φῶς πρὸς τὸ ἀγέννητον φῶς, τὸ μὲν γενήσεται φῶς, τὸ δὲ σκότος. τὸ μὲν οὖν ὀξὺ καὶ εὔστοχον τῆς πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ἀπαντήσεως, ὅτῳ σχολή, διὰ τῶν ἐκείνου μαθέτω λόγων. ἐγὼ δὲ τὸν τῶν ἡμετέρων ὑποκριτὴν ἀξιώσαιμ' ἂν ἢ τὰ ἡμέτερα

VLATS 8 κυριότητος VT 9 τις: τε VT 14 ᾧ corr. Wil.: ὁ 15 ὄντων: ὀνομάτων T 16 ἐξειργάσθαι A 17 τεχνολογίαις κατηγορίαν S 19 τῶν λόγων L 21 ἐξ ὀλτησίριδος T ὀλτισίριδος A ἐξολ τις ἤριδος L Ἐξολτισήριδος v 23 κατάλεξιν L 26—27 πρὸς τὸ ἀγέννητον φῶς om. A 27 γεννήσεται L (alt. ν exp.) V v 30 ἢ om. S v

λέγειν (ἢ ὡς ἐγγυτάτω προσάγειν τοῦ λόγου τὴν μίμησιν), ἢ καθὼς πεπαίδευται καὶ δύναται κεχρημένον τῷ λόγῳ ἐκ τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν διαλέγεσθαι. μήποτε γὰρ οὕτω παραχθείη τῶν ἡμετέρων μηδείς, ὥστε τοῦ γεννητοῦ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐναντίως κατὰ τὸ σημαινόμενον
52 ἔχοντος ὑπόβασιν τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον οἴεσθαι. πᾶν γὰρ τὸ ἀντικείμενον οὐκ ἐν ὑφέσει τὴν διαφοράν, ἀλλ᾽ ἐν παντελεῖ τῇ κατὰ τὸ σημαινόμενον ἀλλοτριώσει τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει, οἷον καθεύδειν τινὰ λέγομεν ἢ μὴ καθεύδειν, καθῆσθαι ἢ μὴ καθῆσθαι, γεγεννῆσθαι ἢ μὴ γεγεννῆσθαι, τἆλλα πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον· ὧν ἡ τοῦ ἑνὸς ἄρσις θέσις τοῦ ἀντικειμένου γίνεται. ὥσπερ οὖν τὸ ζῆν οὐχὶ ὕφεσίς ἐστι τοῦ μὴ ζῆν, ἀλλὰ παντελὴς ἐναντίωσις, οὕτω τὸ γεγεννῆσθαι οὐχ ὕφεσιν τοῦ μὴ γεννηθέντος ἐνοήσαμεν, ἀλλ᾽ ἀντίθεσίν τινα καὶ ἀντιδιαστολὴν ἀμεσίτευτον, ὡς τὸ ἐν ἑκατέρῳ σημαινόμενον μηδενὶ τρόπῳ κοινωνεῖν πρὸς τὸ ἕτερον μήτε ἐν ὀλίγῳ μήτε ἐν πλείονι. ὁ τοίνυν τὸ ἐξ ἐναντίου νοούμενον ὑποβαίνειν πρὸς τὸ ἀντικείμενον λέγων ἐκ τοῦ ἰδίου προαγέτω προσώπου τὸν λόγον.
53 ὁ γὰρ ἡμέτερος ἰδιωτισμὸς τὰ τοῖς ἀντικειμένοις ἀναλογοῦντα κατὰ τὸ ἴσον τοῖς πρωτοτύποις καὶ πρὸς ἑαυτὰ λέγει διΐστασθαι. ὥστε εἰ καὶ τῷ φωτὶ τὴν αὐτὴν παραλλαγὴν ἣν τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐνορᾷ ὁ Εὐνόμιος, τὸν ἡμέτερον ἐπαναλήψομαι λόγον, ὅτι ὡς ἐκεῖ τὸ ἕτερον τῆς ἀντιφάσεως μέρος ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ἀντικείμενον μένει, οὕτως εἴπερ τῷ ἑνὶ μέρει τῶν ἀντιθέτων τὸ φῶς συναρμοσθείη, τὸ λειπόμενον συζυγὲς τῷ σκότῳ πάντως ἀναδειχθήσεται, τῆς ἀντιθετικῆς ἀνάγκης ἀναλόγως τοῖς προάγουσι καὶ τὸν τοῦ φωτὸς λόγον πρὸς τὸ ἀντικείμενον
54 διαστελλούσης. ταῦτα ἡμεῖς οἱ δίχα λογικῆς

VLATS 1 προάγειν AS v 4 παρηχηθείη LT 6—7 πάντα γὰρ τῶν ἀντικειμένων A 9 λέγειν V 10—11 γεγενῆσθαι ἢ μὴ γεγενῆσθαι A 13 παντελῶς v 14 τὸ: τοῦ T γεγενῆσθαι alt. ν sscr. A 15 ἐνοήσαμεν: ἐννοήσομεν VT ἐννοήσωμεν L 16 ὡς ἂν τὸ V 19 προσώπου προαγέτω VT 22 λέγειν V 23 ἣν om. VLT 24 τὸ om. v 26 μένοι V 27 τὸ σκότος VLT 28 ἀνάγκης om. V

ἐντρεχείας ἐπιχειροῦντες τῷ γράφειν, καθώς φησιν ὁ διαβάλλων ἡμᾶς, πρὸς τὸν νέον Παιανιέα διὰ τῆς ἐπιχωρίου γλώττης ὑπαγροικίζομεν. πῶς δὲ πρὸς τὴν ἀντίθεσιν ταύτην διηγωνίσατο τοὺς θερμοὺς ἐκείνους καὶ πῦρ πνέοντας λόγους κατὰ τὴν Δημοσθενικὴν εὐτονίαν καθ' ἡμῶν προβαλλόμενος, ὅσοις καθ' ἡδονήν ἐστι τὸ γελᾶν, αὐτοῖς ἐπεργχέσθωσαν τοῖς γεγραμμένοις τῷ ῥήτορι. τὸ γὰρ ἡμέτερον πρὸς μὲν ἔλεγχον τῶν τῆς ἀσεβείας δογμάτων οὐ λίαν δυσκίνητον, πρὸς δὲ τὸ κωμῳδεῖν τὴν ἀμαθίαν τῶν ἀπαιδεύτων παντελῶς ἐστιν ἀνεπιτήδειον.

VLATS 2 οἱ διαβάλλοντες V 3 πῶς ex πρὸς corr. L 7 ὑπερχέσθωσαν LT 10 τοῦ νύσης τῶν κατὰ εὐνομίου τέλος VT (sed om. τῶν T) τοῦ ἁγίου γρηγορίου ἐπισκόπου νύσης κατὰ εὐνομίου τέλος L

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
⟨ΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΝΟΜΙΟΥ ΕΚΘΕΣΙΝ⟩

---

1 Ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις ἡ εἰς πάντα τὰ ἔθνη κατὰ
τὸ πρόσταγμα τοῦ κυρίου παρὰ τῶν μαθητῶν κηρυχθεῖσα
οὔτε ἐξ ἀνθρώπων ἐστὶν οὔτε δι᾽ ἀνθρώπων, ἀλλὰ δι᾽ αὐτοῦ
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς λόγος ὢν καὶ ζωὴ
καὶ φῶς καὶ ἀλήθεια καὶ θεὸς καὶ σοφία καὶ πάντα, ὅσα
κατὰ φύσιν ἐστί, διὰ τοῦτο μάλιστα ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου
468 M. γενόμενος καὶ μετασχὼν τῆς φύσεως ἡμῶν Κατὰ πάντα
καθ᾽ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, καθ᾽ ὁμοιότητα δὲ τῷ
μετὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἀναλαβεῖν ὅλον τὸν ἄνθρωπον,
2 ὥστε δι᾽ ἀμφοτέρων ἡμῖν γενέσθαι τὴν σωτηρίαν. οὗτος
Ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἵνα
μηκέτι οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὰς ἑαυτῶν γνώμας περὶ τοῦ
ὄντος δοξάζωσι, τὰς γινομένας αὐτοῖς ἀπὸ στοχασμῶν τινων
ὑπονοίας δόγμα ποιούμενοι, ἀλλὰ πεισθέντες ὅτι ἀληθῶς
Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐκεῖνο μόνον ἀληθινὸν τῆς εὐσε-
βείας μυστήριον εἶναι πιστεύσωμεν, ὃ δι᾽ αὐτοῦ ἡμῖν τοῦ

3 Matth. 28, 19 Luc. 24, 27 8 Phil. 2, 7 9 Hebr. 4, 15 13 Bar. 3, 38 17 I. Tim. 3, 16

VLACTS τοῦ αὐτοῦ κατὰ εὐνομίου λόγος β̄ VCTS γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης κατ᾽ εὐνομίου λόγος β̄ L γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης πρὸς εὐνόμιον ἀντιρρητικὸς λόγος δεύτερος A hic liber cum ceteris non cohaeret, titulus verus in libris mss. non traditur, cf. proleg. 3 χριστιανῶν πίστις man. rec. in lac. suppl. L 3—4 κατὰ τὸ πρόσταγμα m. rec. in lac. L 4 τοῦ om. V παρὰ τῶν μαθ. κηρυχθεῖσα m. rec. in lac. L 5 οὔτε δι᾽ ἀνθρώπων m. rec. in lac. L 10 τῷ: τὸ S 12 οὕτως VL 14 αὐτῶν V 15 δοξάζουσιν sscr. ω L

λόγου καὶ θεοῦ παρεδόθη τοῦ δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀποστόλοις
λαλήσαντος. τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας γραφῆς ἐκ νόμου
τε καὶ προφητείας καὶ τῆς παροιμιώδους σοφίας γε-
νομένην περὶ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως διδασκαλίαν δι'
ἐσόπτρου τινὸς καὶ αἰνίγματος ὡς μαρτυρίαν τῆς ἀπο-
καλυφθείσης ἡμῖν ἀληθείας δεχόμεθα, εὐσεβῶς τὴν διά-
νοιαν τῶν ῥητῶν ἐκλαμβάνοντες, ὡς συμφωνεῖν τῇ παρὰ
τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων ἐκτεθείσῃ πίστει, ἣν ἐπὶ λέξεως
καθαρὰν καὶ ἀπαρεγχείρητον φυλάσσομεν ὡς παρελάβομεν,
καὶ τὴν ἐν ὀλίγῳ παρατροπὴν τῶν παραδοθέντων ῥημάτων
ἐσχάτην κρίνοντες βλασφημίαν τε καὶ ἀσέβειαν. πιστεύομεν 3
οὖν καθὼς ἐξέθετο τοῖς μαθηταῖς τὴν πίστιν ὁ κύριος
ὁ εἰπὼν ὅτι Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὗτός ἐστιν ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου,
ἐν ᾧ διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως μετασκευάζεται ἡμῶν ἡ
φύσις ἀπὸ τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον, ἐκ τοῦ παλαιοῦ
ἀνθρώπου ἀνακαινιζομένη κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἐν
ἀρχῇ τὸ θεοειδὲς ὁμοίωμα. ταύτης οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ
τοῖς ἀποστόλοις παραδοθείσης τῆς πίστεως οὔτε ὑφαίρεσιν
οὔτε παραλλαγὴν οὔτε προσθήκην ποιούμεθα, σαφῶς εἰδότες
ὅτι ὁ τολμῶν τὴν θείαν φωνὴν διὰ κακουργίας σοφιστικῆς
παρατρέπειν οὗτος ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὃς
ἀφεὶς τῆς ἀληθείας τὰ ῥήματα ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, πατὴρ
ψεύδους γινόμενος. πᾶν γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀλήθειαν λε-
γόμενον ψεῦδός ἐστι πάντως καὶ οὐκ ἀλήθεια.
Ἐπεὶ οὖν τὸ δόγμα τοῦτο παρ' αὐτῆς ἐκτίθεται τῆς 4

13 Matth. 28, 19 18 Col. 3, 10 24 Joh. 8, 44

VLACTS 3 σοφίας correxi: διδασκαλίας libri v cf. 4 3—4 γινομένην ACTS v ... νομένην περὶ suppl. m. rec. L ..ύσεως διδασ... suppl. m. rec. L 5 καὶ αἰνίγματος in lac. m. rec. suppl. L 5—6 ... καλυφθείσης item L 6 δεχώμεθα ACTS v εὐσεβῶς τὴν et 7 ...λαμβάνοντες m. rec. suppl. L 8 δεσπότου τῶν ὅλων m. rec. L ..ὶ λέξεως καθαρὰν et 9 φυλάσσομεν m. rec. suppl. L 10 ὀλίγῳ : λόγῳ L 13 ὁ ante εἰπὼν om. VL ὅτι om. V 19 ὁμοίωμα: ἀξίωμα CT 20 παραδοθείσης τ. ἀποστόλοις τ. πίστ. V οὔτε ὑφαίρεσιν om. AC 26 ἀληθὲς v

ἀληθείας, εἴ τι παρεπινοοῦσιν ἐπὶ ἀθετήσει τῆς θείας ταύτης φωνῆς οἱ τῶν πονηρῶν αἱρέσεων εὑρεταί, ὡς ἀντὶ μὲν τοῦ πατρὸς κτίστην αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τοῦ υἱοῦ ὀνομάζειν, ἀντὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ἔργον καὶ κτίσμα καὶ ποίημα, ἀντὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος κτίσμα κτίσματος καὶ ἔργον ἔργου καὶ πάντα ὅσα τοῖς θεομάχοις περὶ αὐτοῦ λέγειν δοκεῖ, πάντα τὰ τοιαῦτα ἄρνησιν τῆς ἀποκαλυφθείσης ἡμῖν ἐν τῷ δόγματι τούτῳ θεότητος καὶ παράβασιν ὀνομάζομεν. ἅπαξ γὰρ μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ κυρίου, πρὸς ὃ βλέπειν χρὴ τῇ διανοίᾳ, δι' οὗ γίνεται ἡ ἀπὸ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον τῆς φύσεως ἡμῶν μεταστοιχείωσις· τοῦτο δέ
5 ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. φοβερὸν οὖν εἶναί φαμεν καὶ ὀλέθριον παραλογίσασθαι μὲν τὰς θείας ταύτας φωνάς, ἀντεπινοεῖν δὲ τὰς ἐπὶ ἀθετήσει τού-
469 M. των παρευρισκομένας, ὥσπερ ἐπιδιορθουμένους τὸν θεὸν λόγον τὸν νομοθετήσαντα ταύτας τὰς φωνὰς ἡμῖν ἐπὶ τῆς πίστεως ἔχειν. ἑκάστη γὰρ τῶν κλήσεων τούτων διὰ τῆς προσφυοῦς σημασίας νοουμένη κανὼν ἀληθείας καὶ νόμος εὐσεβείας τοῖς Χριστιανοῖς γίνεται. πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ἄλλων ὀνομάτων, οἷς τὸ θεῖον διασημαίνεται, ἐν ἱστορίᾳ τε καὶ προφητείᾳ καὶ νόμῳ, πάντα καταλιπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς ὡς μᾶλλον ἡμᾶς προσάγεσθαι δυναμένας τῇ περὶ τοῦ ὄντος πίστει ταύτας τὰς φωνὰς παρατίθεται, ἀρκεῖν ἀποφηνάμενος παραμένειν ἡμᾶς τῇ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κλήσει εἰς κατανόησιν τοῦ
6 ὄντως ὄντος, ὅπερ καὶ ἕν ἐστι καὶ οὐχ ἕν. τῷ μὲν γὰρ λόγῳ τῆς οὐσίας ἕν ἐστι, διὸ καὶ εἰς ἓν ὄνομα βλέπειν ὁ δεσπότης ἐνομοθέτησε· τοῖς δὲ γνωριστικοῖς τῶν ὑποστάσεων ἰδιώμασιν εἰς πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου πίστιν διῄρηται, ἀδιαστάτως τε μεριζόμενον καὶ ἀσυγχύτως

VLACTS 1 ἀθετήσει τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θείας V 1—2 ταύτης om. T 3 τοῦ υἱοῦ post αὐτὸν coll. VL 4 ἔργον ποίημα καὶ κτίσμα V 7 ἡμῖν om. VL 15 ἐπιδιορθωμένους A ἐπιδιορθούμενος V ἐπιδιορθουμένας v 22 ὡς μᾶλλον om. v προάγεσθαι V προσαγαγέσθαι L 24—25 τοῦ ante υἱοῦ om. CT sscr. C m. rec. 27 ἕν ἐστι: ἔνεστι A 29 ἁγίου πνεύματος C v ἁγίου πν. ἁγίου L 30 τε om. VL

ἑνούμενον. ὅταν γὰρ ἀκούσωμεν πατέρα, ταύτην ἀναλαμ-
βάνομεν τὴν διάνοιαν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐκ ἐφ᾽ ἑαυτοῦ
νοεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν διὰ τῆς
ἰδίας ἐμφάσεως ἀποσημαίνει. οὐ γὰρ ἂν πατὴρ κεχωρισ-
μένος ἐφ᾽ ἑαυτοῦ νοηθείη, μὴ υἱοῦ συνημμένου διὰ τῆς
τοῦ πατρὸς ἐκφωνήσεως. πατέρα οὖν μαθόντες τῇ αὐτῇ
φωνῇ καὶ τὴν εἰς τὸν υἱὸν πίστιν συνεδιδάχθημεν. ἐπειδὴ 7
τοίνυν τὸ θεῖον τῇ φύσει, ὅπερ ἐστὶ καθὸ ἔστιν, ἀεὶ ὡσαύτως
ἔχει, οὔτε ποτέ τι μὴ ὂν ὃ νῦν ἐστιν οὔτε ποτέ τι ἐσόμενον
ὃ νῦν οὐκ ἔστιν, πατὴρ δὲ ὠνομάσθη παρὰ τοῦ λόγου ὁ
ἀληθινὸς πατήρ, τῷ δὲ πατρὶ καὶ ὁ υἱὸς συνεμφαίνεται,
ἀναγκαίως πιστεύομεν, ὅτι ὁ μηδεμίαν τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν
ἐν τῇ φύσει παραδεχόμενος, ὃ νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ πάντως ἦν
ἤ, εἴ ποτέ τι οὐκ ἦν, οὐδὲ νῦν πάντως ἐστίν. ἐπεὶ οὖν
πατὴρ ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου κατονομάζεται, πάντοτε
πάντως καὶ ἦν πατὴρ καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται ὡς ἦν. οὐ γὰρ
δὴ θέμις ἐπὶ τῆς θείας τε καὶ ἀκηράτου φύσεως μὴ πάν-
τοτε τὸ καλὸν περὶ αὐτὴν εἶναι λέγειν. εἰ γὰρ μὴ ἀεὶ ἦν 8
ὃ νῦν ἐστιν, ἐτράπη πάντως ἢ πρὸς τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ
κρείττονος ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος· τούτων
δὲ ἴσον ἐστὶ τὸ ἀσεβὲς καθ᾽ ἑκάτερον, ὁπότερον ἂν ἐπὶ τῆς
θείας λέγηται φύσεως. ἀλλὰ μὴν ἀνεπίδεκτόν ἐστι τὸ
θεῖον τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως. ἄρα πᾶν ὅτιπέρ ἐστι
καλὸν καὶ ἀγαθόν, ἀεὶ περὶ τὴν τοῦ καλοῦ θεωρεῖται
πηγήν· καλὸν δὲ καὶ καλοῦ παντὸς ἐπέκεινα ὁ μονογενής
ἐστι θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, ὢν ἐν τοῖς
κόλποις, οὐχὶ ἐγγενόμενος.

Οὐκοῦν ἀποδέδεικται διὰ τούτων τὸ ἐξ ἀϊδίου τὸν υἱὸν 9
ἐνθεωρεῖσθαι τῷ πατρὶ τῷ ἐν ᾧ ἐστιν, ζωὴν ὄντα καὶ φῶς
καὶ ἀλήθειαν καὶ πᾶν ἀγαθὸν ὄνομά τε καὶ νόημα, ὧν
χωρὶς ἐφ᾽ ἑαυτοῦ λέγειν εἶναί ποτε τὸν πατέρα τῆς ἐσχάτης

26 Joh. 1, 18

VLACTS 1—2 ἀναλαμβάνωμεν VL 2 ἀφ' L ὑφ' V (sed οὐκ ante ὑφ' V) 3 κεῖται A 4—5 κεχωρισμένως VL 14 εἰ: ἀεί T 16 οὐδὲ γὰρ L 18 εἶναι περὶ αὐτὴν V 26 ὢν VL: ὁ ὢν AS ὁ δὲ ὢν CT v 29 τῷ πατρὶ τὸ VL 30 νόημά τε καὶ ὄνομα V

ἀσεβείας ἅμα καὶ παραπληξίας ἐστί. εἰ γὰρ ὁ υἱός, καθὼς ἡ γραφὴ λέγει, δύναμίς ἐστι θεοῦ καὶ σοφία καὶ *472 M.* ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ ἁγιασμὸς καὶ εἰρήνη καὶ ζωὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, πρὸ τοῦ τὸν υἱὸν εἶναι, καθὼς τοῖς αἱρετικοῖς δοκεῖ, οὐδὲ ταῦτα ἦν πάντως. τούτων δὲ μὴ ὄντων κενὸν πάντως τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὸν πατρῷον ἐννοήσουσι **10** κόλπον. ὡς ἂν οὖν μήτε ὁ πατὴρ ἔρημός ποτε τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν ἐννοηθείη μηδὲ εἰς ταύτην τὴν ἀτοπίαν ἐκπέσοι τὸ δόγμα, ἀναγκαίως κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ δεσπότου τῇ ἀϊδιότητι τοῦ πατρὸς ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ πίστις συνθεωρεῖται. οὗ χάριν πάντα καταλιπὼν τὰ ὀνόματα, ὅσα πρὸς ἔνδειξιν τῆς ὑπερκειμένης φύσεως λέγεται, τὴν τοῦ πατρὸς κλῆσιν ὡς ἐνδεικτικωτέραν τῆς ἀληθείας ἐκτίθεται ἡμῖν ἐπὶ τῆς πίστεως, ἥτις καθὼς εἴρηται τῇ σχετικῇ διανοίᾳ καὶ τὸν **11** υἱὸν μεθ' ἑαυτῆς συνενδείκνυται. τοῦ δὲ υἱοῦ, ὅς ἐστιν ἐν τῷ πατρί, ἀεὶ ὄντος ὅπερ ἐστίν, καθὼς εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις, ὅτι τὸ θεῖον τῇ φύσει τὴν πρὸς τὸ μεῖζον αὔξησιν οὐ προσδέχεται (οὐ γὰρ ὁρᾷ τι ἔξω ἑαυτοῦ ἀγαθὸν ἄλλο, οὗ κατὰ μετουσίαν προσλαμβάνει τὸ πλέον) ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος, οὔτε ἀποβάλλοντος ὃ ἔχει οὔτε προσλαμβάνοντος ὃ μὴ ἔχει (οὔτε γάρ τι τῶν ἀποβλήτων ἔχει, καὶ εἴ τι μακάριον καὶ ἀκήρατον καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀγαθὸν περὶ αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ πάντως ἐστίν, ἀναγκαίως ὁρῶμεν οὐκ ἐξ ἐπικτήσεως αὐτῷ προσγινόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἀγαθόν τε καὶ ἅγιον, ὅπερ ἐστὶν εὐθές, ἡγεμονικόν,

16—17 τ. ἔμπροσθεν λόγοις] sescenties

VLACTS 3 ἡ ante ζωὴ add. V 6 ἐννοοῦσι A 7 κόλπων L μήποτε L ποτε: τε S v 8 ἀτοπίαν: ἀπολογίαν T 12 ὑποκειμένης T φύσις V 13 ἐνδεικτωτέραν V δεικτικωτέραν L 15 a τοῦ δὲ υἱοῦ sententia longa, sed satis concinna incipit, quae genetivis cumulatis et parenthesesin interiectis usque ad p. 301, 12 ὀνομάζεται pertinet; multum turbaverunt editores et codices δὲ om. A ὅς: ὅ V 18—19 parenthesin indicavi 18 ὁρᾷ τι: ὁρᾶται V ὁρᾷ τὸ L 19 ἄλλο ἀγαθὸν v 20 ἔχοντος: ἔχει A ex coniectura, nam genet. abs. 15—16 τοῦ υἱοῦ ... ὄντος continuatur ἀποβάλλον et 21 προσλαμβάνον cod. Monac. ex coniectura 23 αὐτόν τε καὶ S πάντας V 25 εὐθὺς V

ζωοποιόν, τὸ πάσης τῆς κτίσεως περικρατητικόν τε καὶ
ἁγιαστικόν, ὃ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται, ὡς
μηδέν τι μεταξὺ διάλειμμα τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ χρίσμα
νοεῖν ἢ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν βασιλείαν ἢ τῆς σοφίας
πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας ἢ τῆς ἀληθείας πρὸς τὸ πνεῦμα
τῆς ἀληθείας ἢ τῆς δυνάμεως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς δυνά-
μεως) ἀλλ' ἐξ ἀϊδίου τῷ πατρὶ τοῦ υἱοῦ ἐνθεωρουμένου, ὅς
ἐστι σοφία τε καὶ ἀλήθεια καὶ βουλὴ καὶ ἰσχὺς καὶ γνῶσις
καὶ σύνεσις, ἐξ ἀϊδίου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτῷ συν-
θεωρεῖται, ὅπερ ἐστὶ πνεῦμα σοφίας τε καὶ ἀληθείας καὶ
βουλῆς καὶ συνέσεως καὶ πάντα τὰ ἄλλα ὅσα ὁ υἱός ἐστί
τε καὶ ὀνομάζεται. διὰ τοῦτό φαμεν συνημμένον ἅμα καὶ **12**
διακεκριμένον παραδεδόσθαι τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς τὸ τῆς
εὐσεβείας μυστήριον, τὸ δεῖν πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἡ μὲν γὰρ
τῶν ὑποστάσεων ἰδιότης τρανήν τε καὶ ἀσύγχυτον ποιεῖται
τὴν τῶν προσώπων διαστολήν, ἓν δὲ ὄνομα προκείμενον
τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἐκθέσεως σαφῶς ἡμῖν τὴν ἑνότητα
τῆς οὐσίας τῶν ἐν τῇ πίστει προσώπων διερμηνεύει, πατρός
τε λέγω καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου. διὰ γὰρ τῶν κλή- **13**
σεων τούτων οὐ φύσεως διαφορὰν διδασκόμεθα, ἀλλὰ μόνας
τὰς τῶν ὑποστάσεων γνωριστικὰς ἰδιότητας· ὥστε γινώσκειν
ἡμᾶς μήτε υἱὸν τὸν πατέρα εἶναι μήτε πατέρα τὸν υἱὸν
μήτε υἱὸν ἢ πατέρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἕκαστον ἐν
τῷ ἰδιάζοντι τῆς ὑποστάσεως χαρακτῆρι γνωρίζειν, ἐν
ἀορίστῳ τελειότητι καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον καὶ ἀπὸ
τοῦ συνημμένου οὐ διαιρούμενον.

Τί οὖν σημαίνει τὸ ἀκατονόμαστον ὄνομα, περὶ οὗ **14**
εἰπὼν ὁ κύριος ὅτι Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα, οὐ *475 M.*
προσέθηκεν αὐτὴν τὴν σημαντικὴν φωνὴν τὴν ὑπὸ τοῦ ὀνό-

28 Matth. 28, 19

VLACTS 1 καὶ ζωοποιὸν V τῆς om. CTS περικρατικὸν VT 3 ἢ ante τοῦ add. VL 7 τοῦ υἱοῦ om. V ἐνθ. τ. υἱοῦ v 12 τε om. S v 17 τῶν om. v 23 εἶναι om. CT 24 τὸν ante πατέρα et ἢ post πατέρα add. VLCTS v, om. A 25 γνωρίζεσθαι V 26 τῇ ante τελειότητι add. VL καὶ ὑπὸ V 27 οὐ om. VL μὴ sscr. m. rec. L sed evan. 28 ἀκατωνόμαστον VL

ματος δηλουμένην; ταύτην ἔχομεν περὶ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει ὄντα διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων σημασίας περιλαμβάνεται. ὅ τε γὰρ οὐρανὸν εἰπὼν ἐπὶ τὸ δηλούμενον ὑπὸ τοῦ ὀνόματος κτίσμα τὴν διάνοιαν τοῦ ἀκούοντος ἤγαγε καὶ ὁ ἀνθρώπου ἤ τινος ἑτέρου τῶν ζῴων μνησθεὶς ἐπ᾽ ὀνόματος εὐθὺς τὸ εἶδος τοῦ ζῴου τῷ ἀκηκοότι ἐνετυπώσατο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως διὰ τῶν ἐπικειμένων ὀνομάτων ἐνζωγραφεῖται τῇ καρδίᾳ τοῦ διὰ τῆς ἀκοῆς παραδεξαμένου τὴν προσηγορίαν τὴν ἐπικειμένην

15 τῷ πράγματι. μόνη δὲ ἡ ἄκτιστος φύσις ἡ ἐν τῷ πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ πιστευομένη κρείττων πάσης ἐστὶν ὀνοματικῆς σημασίας. διὰ τοῦτο ὄνομα εἰπὼν ὁ λόγος ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως τὸ τί οὐ προσέθηκε (πῶς γὰρ ἂν εὑρεθείη ὄνομα ἐπὶ πράγματος ὃ ὑπὲρ πᾶν ἐστιν ὄνομα;), ἀλλ᾽ ἐξουσίαν ἔδωκεν, ὅπερ ἂν χωρήσῃ ἡ διάνοια ἡμῶν εὐσεβῶς κινουμένη εὑρεῖν τι ὄνομα τῆς ὑπερκειμένης φύσεως ἐνδεικτικόν, τοῦτο ὁμοίως ἐφαρμόζειν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, εἴτε τὸ ἀγαθὸν εἴτε τὸ ἄφθαρτον, ὅπερ νομίσει ἕκαστος ἄξιον εἶναι πρὸς ἔνδειξιν

16 τῆς ἀκηράτου παραλαμβάνεσθαι φύσεως. καὶ τοῦτο δέ μοι δοκεῖ διὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης νομοθετεῖν ὁ λόγος, τὸ πεπεῖσθαι ἄρρητόν τε καὶ ἀκατάληπτον τὸ τῆς θείας οὐσίας ὄνομα εἶναι· φανερὸν γὰρ ὅτι ἡ τοῦ πατρὸς κλῆσις οὐκ οὐσίας ἐστὶ παραστατική, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν σχέσιν ἀποσημαίνει. οὐκοῦν εἰ δυνατὸν ἦν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐσίαν διδαχθῆναι θεοῦ, ὁ πάντας θέλων σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν οὐκ ἂν τὴν περὶ τού-

17 του γνῶσιν ἀπεσιώπησε. νῦν δὲ τῷ μηδὲν περὶ τῆς οὐσίας εἰπεῖν ἔδειξεν, ὅτι ἐκείνης μὲν ἡ γνῶσις ἀμήχανος, ὃ δὲ χωροῦμεν μαθόντες οὐδὲν τοῦ ἀχωρήτου δεόμεθα, ἀρκοῦσαν

13—15 Phil. 2, 9 (Eph. 1, 21) 26 I. Tim. 2, 4

VLACTS 5 ἑτέρου om. ACTS v 10 τῷ πνεύματι T τῷ alt. om. ACT 11 κρεῖττον A v 12 ὀνομαστικῆς LTS v 15 ὅπερ A: ὅπως cet. v (cf. 29—30) 16—17 ὑποκειμένης VLT 17 δεικτικόν T ἐφαρμόζον V 21 ὁ λόγος νομοθετεῖν V 23 ὄνομα om. ACTS v εἶναι post ἀκατάληπτον coll. VT 25 σημαίνει V

ἔχοντες πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν τῆς παραδοθείσης διδασκαλίας τὴν πίστιν. τὸ γὰρ μαθεῖν ὅτι ἐκεῖνός ἐστι τὸ ὄντως ὄν, ᾧ διὰ τῆς σχετικῆς ἐννοίας ἡ τοῦ υἱοῦ μεγαλειότης συναναφαίνεται, ἡ τελειοτάτη διδασκαλία τῆς εὐσεβείας ἐστί, τοῦ υἱοῦ, καθὼς εἴρηται, συνημμένως μεθ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς τε καὶ ἀληθείας συνενδεικνυμένου, ἐπειδὴ αὐτός ἐστι καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια.

Τούτων οὕτω διῃρημένων πᾶσαν αἱρετικὴν ὑπόληψιν ἐν 18
τοῖς θείοις δόγμασιν ἀναθεματίζοντες πιστεύομεν, καθὼς
ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁμολογοῦντες
μετὰ τῆς πίστεως ταύτης καὶ τὴν γενομένην παρὰ τοῦ δε-
σπότου τῆς κτίσεως ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίαν, ὃς ἐν
μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα
θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ σαρ-
κωθεὶς ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ θα-
νάτου, ἐν ᾧ κατειχόμεθα ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν ἁμαρτίας πε- *476 M.*
πραμένοι, δοὺς ἀντάλλαγμα τῆς λυτρώσεως τῶν ψυχῶν
ἡμῶν τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα, ὃ ἐξέχεε διὰ τοῦ σταυροῦ· καὶ 19
ὁδοποιήσας ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἥξει
καιροῖς ἰδίοις ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς κρῖναι πᾶσαν ψυχὴν
ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτε πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται
τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ ποιή-
σαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς
ἀνάστασιν κρίσεως. ὡς ἂν δὲ μή τινι τῶν ἁπλουστέρων
ἀνεξετάστως παρεμπεσοῦσα ἡ αἱρετικὴ διαφθορὰ ἡ νῦν
παρὰ τοῦ Εὐνομίου διασπειρομένη βλάψειε τὸν ἀκέραιον,
ἀναγκαίως κατὰ μέρος προτιθέντες τὴν περιφερομένην παρ'

10 Matth. 28, 19 13 sq. Phil. 2, 6 18 Matth. 16, 26 19 I. Petr. 1, 19 20 Act. 17, 31 22 Joh. 5, 28

VLACTS 1 τὴν ante σωτηρίαν add. AS v ἡμῶν A v: ἡμῖν cet. 6 ἀληθινὸν v ἐνδεικνυμένου S 8 οὖν post τούτων add. V 13 οἰκονομίας L 17 ἑαυτῶν om. ACTS v 18 διδοὺς L 18—19 τῆς λυτρώσεως τ. ψυχ. ἡμῶν ἀντάλλαγμα δοὺς V 20 ἥξει γὰρ AS v 22 ἀκούσαντες V 23 καὶ et μὲν om. V 25 δὲ μή τινι: μηδέ τινι v μήτινι L 26 διαφορὰ VLTS v 27 τὴν ἀκέραιον CT v 28 κατὰ μέρος om. ACTS v προστιθέντες libri v, corr. Harder

αὐτῶν ἔκθεσιν διελέγξαι τὴν κακίαν τοῦ δόγματος αὐτῶν πειρασόμεθα.

20 Ἔχει τοίνυν ἡ λέξις τοῦ δόγματος αὐτῶν οὕτω· πιστεύομεν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου διδασκαλίαν, οὐκ ἐψευσμένῃ φωνῇ τιμῶντες αὐτόν (ἔστι γὰρ ἀψευδής), ἀλλ' ὄντως ὄντα φύσει τε καὶ δόξῃ θεὸν ἕνα ἀνάρχως ἀϊδίως ἀτελευτήτως μόνον. ὁ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν πιστεύειν ἐπαγγειλάμενος μὴ παρατρεπέτω τὴν παρὰ τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων γενομένην τῆς πίστεως ἔκθεσιν πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν, ἀλλ' ἀκολουθείτω ταῖς παρὰ τῆς ἀληθείας φωναῖς. ἐκεῖ τοίνυν τοῦ λόγου τῆς πίστεως περιέχοντος τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τίνα συμφωνίαν ἔχει τὰ νῦν ἐκτεθειμένα πρὸς τὰς τοῦ δεσπότου φωνάς, ὥστε εἰς τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν τὸ τοιοῦτον ἀνα-
21 φέρειν δόγμα; ποῦ τοίνυν εἶπε δεῖν πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς λόγοις ὁ κύριος, οὐκ ἂν ἔχοιεν ἐπιδεῖξαι, εἰ μή τι νέον ἐστὶ παρ' αὐτοῖς εὐαγγέλιον. ἃ γὰρ ἐξ ἀρχαίων μέχρι τοῦ νῦν κατὰ διαδοχὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκεται, ταύτην τὴν φωνὴν οὐ περιέχει τὴν λέγουσαν δεῖν πιστεύειν ἢ βαπτίζειν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεόν, καθὼς οὗτοι λέγουσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὡς δὲ ἡμεῖς παρὰ τῆς τοῦ δεσπότου φωνῆς ἐδιδάχθημεν, τοῦτό φαμεν, ὅτι τὸ ἓν οὐ τὸν πατέρα σημαίνει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ συνενδείκνυται, οὕτως εἰπόντος τοῦ κυρίου ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ
22 πατὴρ ἕν ἐσμεν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ θεὸς ὄνομα ἐπίσης

28 Joh. 10, 30

VLACTS 2 πειραθησόμεθα S 3 ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὕτω (om. τοῦ δόγματος) V αὐτῶν om. S v 4 τὸν om. VL 8 ἀνάρχους S 9 διδασκαλίαν: φωνὴν λίαν L 10 περιτρεπέτω T 15 συντεθειμένα ACTS v 16 ἐκείνων v 17 δεῖ S 18—19 εὐαγγελίοις AS v om. λόγοις 22 δεῖ S 29 καὶ τὸ θεὸς correxi: καθὼς θεὸς VA καθὸ θεὸς LCT (S legi nequit) ὁμοίως καὶ τὸ θεότητος v

ἐπικέκληται τῇ τε ἀρχῇ ἐν ᾗ ὁ λόγος καὶ τῷ ἐν τῇ ἀρχῇ
ὄντι λόγῳ (εἶπε γὰρ ὅτι Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν,
καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος) ὥστε καὶ ἐν τῷ τῆς θεότητος
σημαινομένῳ ὁμοίως τῷ πατρὶ καὶ τὸν υἱὸν συνθεωρεῖ-
σθαι. πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ ἀληθινὸν ἄλλο τι παρὰ τὴν
ἀλήθειαν νοηθῆναι οὐ δύναται. ὅτι δὲ ἀλήθεια ὁ κύριος,
οὐδεὶς ἀντιλέξει πάντως, εἰ μή τις εἴη τῆς ἀληθείας ἀλ-
λότριος.

Εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῷ ἑνὶ ὁ λόγος ἐστὶν καὶ θεός ἐστι **23**
καὶ ἀλήθεια, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κηρύσσεται, εἰς
ποίαν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν ἀναφέρει τὸ δόγμα ὁ ταῖς
διασταλτικαῖς ταύταις φωναῖς κεχρημένος; ἡ γὰρ ἀντι-
διαστολὴ τοῦ μόνου πρὸς τὸν μὴ μόνον ἐστὶ καὶ τοῦ θεοῦ
πρὸς τὸν μὴ θεὸν καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πρὸς τὸν μὴ ἀλη-
θινόν. εἰ μὲν οὖν πρὸς τὰ εἴδωλα βλέποντες πρὸς ἐκεῖνα **24** *477 M.*
ποιοῦνται τὴν τῶν ῥημάτων ἀντιδιαίρεσιν, καὶ ἡμεῖς συν-
τιθέμεθα· καθ' ὁμωνυμίαν γὰρ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα
τοῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ἐπιλέγεται· πάντες γὰρ οἱ θεοὶ
τῶν ἐθνῶν δαιμόνια [καὶ ἄλλως· πρὸς τὸ πλῆθος ἀντι-
διαιρεῖ τὸ μόνον καὶ πρὸς τὰ ψευδῆ τὸ ἀληθινὸν καὶ τοὺς
μὴ ὄντας θεοὺς πρὸς τὸν ὄντα θεόν]· εἰ δὲ πρὸς τὸν μονο-
γενῆ θεὸν ἡ ἀντιδιαίρεσις γίνεται, μαθέτωσαν οἱ σοφοὶ
ὅτι ἀλήθεια πρὸς μόνον τὸ ψεῦδος τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει
καὶ θεὸς πρὸς τὸν μὴ ὄντα θεόν. τοῦ δὲ κυρίου, ὅς ἐστιν **25**
ἀλήθεια, θεοῦ ὄντος καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντος καὶ ἓν πρὸς
τὸν πατέρα ὄντος, αἱ διασταλτικαὶ αὗται φωναὶ ἐπὶ τοῦ
δόγματος χώραν οὐκ ἔχουσιν. ὁ γὰρ ἀληθῶς εἰς τὸν ἕνα
πιστεύων βλέπει ἐν τῷ ἑνὶ τὸν διὰ πάντων αὐτῷ ἡνωμένον
ἐν ἀληθείᾳ τε καὶ θεότητι καὶ οὐσίᾳ καὶ ζωῇ καὶ σοφίᾳ

2—3 Joh. 1, 1 10 cf. ad 2 et Joh. 14, 6

VLACTS 1 τῇ alt. om. V 5 ἀλλ' ὅτι L 6 οὐ δύναται: βούλεται L 10 τοῖς εὐαγγελίοις AS v 11 διδασκαλίαν τοῦ κυρίου A 12 διαστατικαῖς VL 19—20 ἀντιδιαιρεῖ τὸν μόνον v ἀντιδιαιρεῖται μόνον V verba καὶ ἄλλως—21 θεόν var. lect. ad 12—15 esse intellexit Harder 20 τὸν ἀληθινὸν V v 21 θεόν om. V 25 verba ab καὶ ἐν τῷ πατρὶ usque ad 26 ὄντος om. V 26 διαστατικαὶ L

καὶ πᾶσιν ἁπαξαπλῶς ἤ, εἰ μὴ βλέπει ἐν τῷ ἑνὶ τὸν ταῦτα
26 ὄντα, εἰς οὐδὲν ἔχει τὴν πίστιν. χωρὶς γὰρ υἱοῦ πατὴρ
οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται οὔτε μὴν χωρὶς δυνάμεως ὁ δυ-
νατὸς οὔτε χωρὶς σοφίας ὁ σοφός· Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύ-
ναμις καὶ θεοῦ σοφία· ὥστε ὁ τῆς δυνάμεως ἢ τῆς σοφίας
ἢ τῆς ἀληθείας ἢ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκτὸς
βλέπειν φανταζόμενος ἢ οὐδὲν βλέπει ἢ τὸ κακὸν πάντως
βλέπει. ἡ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ὑπεξαίρεσις τοῦ κακοῦ θέσις
καὶ ὕπαρξις γίνεται.
27 Οὐκ ἐψευσμένῃ, φησί, φωνῇ τιμῶντες αὐ-
τόν· ἔστι γὰρ ἀψευδής. ταύτῃ τῇ φωνῇ εὔχομαι τὸν
Εὐνόμιον ἐπιμένειν, μαρτυροῦντα τῇ ἀληθείᾳ ὅτι ἐστὶν
28 ἀψευδής. εἰ γὰρ οὕτω φρονοίη, ὅτι πᾶν τὸ παρὰ τοῦ κυ-
ρίου λεγόμενον τοῦ ψεύδους κεχώρισται, πεισθήσεται πάν-
τως ἀληθεύειν τὸν εἰπόντα ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι, δηλαδὴ ὅλος ἐν ὅλῳ, οὔτε τοῦ πατρὸς
ἐν τῷ υἱῷ περιττεύοντος οὔτε τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ πατρὶ λεί-
ποντος, καὶ ὅτι οὕτω χρὴ τιμᾶσθαι τὸν υἱόν, καθὼς τι-
μᾶται ὁ πατήρ, καὶ ὅτι Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα,
καὶ ὅτι Οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ ὅτι Καὶ
τὸν πατέρα οὐδεὶς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός· δι᾽ ὧν ἁπάν-
των οὔτε δόξης οὔτε οὐσίας οὔτε ἄλλου τινὸς παραλλαγὴ
ὑπονοεῖται ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τοῖς ταύτας τὰς φωνὰς ὡς
ἀληθινὰς δεξαμένοις. ὄντως ὄντα, φησί, φύσει τε
29 καὶ δόξῃ θεὸν ἕνα. τὸ ὄντως ὂν ἀντιδιαιρεῖται πρὸς
τὸ μὴ ὄντως ὄν. ἔστι δὲ ὄντως ὂν ἕκαστον τῶν ὄντων
καθὸ ἔστιν· τὸ δὲ μέχρι φαντασίας τινὸς καὶ ὑπονοίας
δοκοῦν μὲν εἶναι μὴ ὂν δέ, τοῦτο οὐκ ὄντως ἔστιν, ὡς τὸ
ἐνύπνιον φάσμα ἢ ὁ ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἄνθρωπος· ταῦτα

4 I. Cor. 1, 24 15 Joh. 14, 11 et 10, 38 18 Joh. 5, 23 19 Joh. 14, 9 20—21 Matth. 11, 27

VLACTS 1 βλέπῃ VL 5 σοφία θεοῦ v 6 post ἢ τῆς ἀληθείας add. ἢ τῆς σοφίας v 8 καὶ ante θέσις add. TS v 10 φωνῇ, φησὶ VTS v 11 τῇ ante φωνῇ om. T 12 τῆς ἀληθείας S ὅ ἐστιν T post ὅ ras. 20 εἶδε v 20—21 καὶ ante τὸν πατέρα om. T 23 νοεῖται CT 29 δοκοῦν μὲν: δοκοῦμεν L ὥστε τὸ C 30 φάντασμα A

γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι φαντασίας ὄντα τὸ ὄντως εἶναι οὐκ ἔχει. εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν κατασκευάζουσι καθόλου μὴ εἶναι τὸν μονογενῆ θεόν, καλῶς τῷ πατρὶ μόνῳ τὸ ὄντως εἶναι προσμαρτυροῦσιν· εἰ δὲ οὐκ ἀρνοῦνται τὸν πάντων ποιητὴν ὅτι ἔστι, πεισθήτωσαν μὴ ἀποστερεῖν τὸν ὄντως ὄντα τοῦ ὄντως εἶναι, ὃς ἑαυτὸν ἐν τῇ γενομένῃ Μωϋσεῖ θεοφανείᾳ ὄντα ὠνόμασεν εἰπὼν ὅτι
Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, καθὼς ὁ Εὐνόμιος ἐν τοῖς ἐφεξῆς λόγοις *480 M.*
τούτῳ συντίθεται, αὐτὸν εἶναι λέγων τὸν τῷ Μωϋσεῖ φανέντα.
εἶτα *φύσει τε καὶ δόξῃ θεόν φησιν ἕνα.* εἰ μὲν οὖν **30**
ἔστιν ὁ θεὸς χωρὶς τοῦ εἶναι φύσει θεός, αὐτὸς ἂν εἰδείη ὁ ταῦτα λέγων· εἰ δὲ οὐκ ἔστι θεὸς ὁ μὴ φύσει θεὸς ὤν, μαθέτωσαν παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου, ὅτι οἱ δουλεύοντες τοῖς μὴ φύσει <οὖσι> θεοῖς θεῷ οὐ δουλεύουσιν, ἡμεῖς δὲ δουλεύομεν θεῷ ζῶντί τε καὶ ἀληθινῷ, καθὼς ὁ ἀπόστολος λέγει, ᾧ δὲ δουλεύομεν, Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός. τούτῳ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος δουλεύειν καυχᾶται λέγων· Παῦλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἡμεῖς τοίνυν οἱ μηκέτι δουλεύοντες τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς ἐπέγνωμεν τὸν φύσει ὄντα θεόν, ᾧ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. ᾧ οὐκ ἂν ἐδουλεύσαμεν, εἰ μὴ ἐπιστεύσαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ζῶν τε καὶ ἀληθινὸς θεός, ᾧ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός.

Θεόν, φησίν, ἕνα ἀνάρχως ἀϊδίως ἀτελευτή- **31**
τως μόνον. πάλιν Νοήσατε ἄκακοι πανουργίαν, φησὶν ὁ Σολομών, μή ποτε εἰς ἄρνησιν τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος ἀπατηθέντες ἐκπέσητε. ἀτελεύτητόν ἐστι τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀΐδιον τὸ μὴ πρόσ-

8 Exod. 3, 14 13 Gal. 4, 8 14—15 I. Thess. 1, 9 18 Rom. 1, 1 20 Phil. 2, 10 23 Phil. 2, 11 26 Prov. 8, 5

VLACTS 2—3 κατασκευάσουσι S 6 ὄντως ante ὄντα om. v 9 τοῦτο VLCT 11 εἰδοίη T 14 φύσει οὖσι correxi: φύσει VLCTS v οὖσι A φύσει οὖσι Gal. 4, 8 cf. 19 15 τε om. VACT 19 φύσει μὴ LAS v ἐπέγνωσεν L 20 πᾶν: πάντα CT 21 ᾧ οὐκ ἂν VL: οὐκ ἂν CT οὐν ἂν δὲ AS v ἐδουλεύσαμεν: ἐπιστεύσαμεν CT 23 ἐξομολογήσεται VLA 28 τοῦ ante θανάτου add. S 29 δὲ om. CT

καιρον λέγεται. ὃ τοίνυν μήτε ἀΐδιόν ἐστι μήτε ἀτελεύτητον, τοῦτο πάντως ἐν τῇ φθαρτῇ τε καὶ ἐπικήρῳ θεωρεῖται φύσει. οὐκοῦν ὁ τὸ ἀτελεύτητον τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ προσμαρτυρῶν θεῷ, μὴ συμπεριλαμβάνων δὲ τὸν υἱὸν τῇ τοῦ ἀτελευτήτου καὶ ἀϊδίου σημασίᾳ, φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι καὶ πρόσκαιρον διὰ τοῦ τοιούτου λόγου κατασκευάζει τὸν
32 τῷ ἀϊδίῳ καὶ ἀτελευτήτῳ ἀντιδιαστελλόμενον. ἡμεῖς δὲ κἂν ἀκούσωμεν ὅτι μόνος ὁ θεὸς ἔχει τὴν ἀθανασίαν, τὸν υἱὸν διὰ τῆς ἀθανασίας νοοῦμεν (ἀθανασία γάρ ἐστιν ἡ ζωή, ἥτις ἐστὶν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή). κἂν λέγηται φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον, πάλιν τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὅπερ ἐστὶ τῷ ψεύδει ἀπρόσιτον, τὸν μονογενῆ νοεῖσθαι οὐκ ἀμφιβάλλομεν, ἐν ᾧ τὸν πατέρα εἶναι παρ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐμάθομεν. ἐκ τούτων δὲ ὁ ἀκροατὴς ἐπιλεξάσθω τὸ εὐσεβέστερον, εἴτε οὕτω χρὴ περὶ τοῦ μονογενοῦς θεοπρεπῶς δοξάζειν εἴτε φθαρτόν τε καὶ πρόσκαιρον εἶναι λέγειν, ὡς ὑφηγεῖται ἡ αἵρεσις.

33 Οὐ τὴν οὐσίαν, φησί, καθ᾽ ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον ἢ μεριζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὅ ἐστι μεθιστάμενον, οὐδὲ ἐκ μιᾶς οὐσίας εἰς ὑπόστασιν τρισσὴν σχιζόμενον· πάντῃ γὰρ καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μόνος. ἐκ τούτων δὲ τῶν παρατεθέντων προσήκει τὸν συνετὸν ἀκροατὴν διακρῖναι πρῶτον μὲν τὰ χωρὶς διανοίας ἐνριφέντα τῷ λόγῳ διάκενα ῥήματα ἀπὸ τῶν δοκούντων νοῦν ἔχειν, μετὰ ταῦτα δὲ τὴν εὑρισκομένην ἐν τοῖς ὑπολοίποις διάνοιαν τῶν εἰρημένων ἐπισκο-

8 I. Tim. 6, 16 10 Joh. 11, 25; 14, 6 11 I. Tim. 6, 16

VLACTS 2 ἐπικήρῳ super η ras. T 3 ὁ τὸ: ὅτι VL 7 ἀτελευτήτως (om. καὶ) CT 9 διὰ τὸν υἱὸν τ. ἀθαν. V 10 verba ab ἥτις ἐστὶν usque ad ζωή om. v ἥ $\overset{ς}{τ}$ (ex ἥτις ortum) ἐστὶν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ ἥτις ἐστὶν φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον L (κἂν λέγηται om.) 12 ἐστὶ: ἐπὶ T 13—14 ἀληθείας: θείασας (sic) L 19 ἢ μεριζόμενον om. ACTS v 20 ἄλλο A 22 σχιζόμενον A: σχηματιζόμενον cet. v 23 τὰ om. T 26 ἐρριφέντα S ἐνριφθέντα C ἐκριφέντα V v

πεῖν, εἰ συμβαίνει τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ. τὰ μὲν 34 *481 M.*
οὖν πρῶτα τῶν παρατεθέντων καθόλου πάσης καὶ καλῆς
καὶ κακῆς διανοίας κεχώρισται. τίνα γὰρ διάνοιαν ἔχει τὸ
οὐ τὴν οὐσίαν, καθ᾽ ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον
εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ
εἶναι ὅ ἐστιν μεθιστάμενον, οὔτ᾽ ἂν αὐτὸς εἴποι
οὔτε τινὰ τῶν συμμαχούντων αὐτῷ νομίζω δύνασθαι ἂν
ἐξευρεῖν σκιάν τινα διανοίας ἐν τοῖς εἰρημένοις. οὐ τὴν
οὐσίαν, καθ᾽ ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον. αὐτὸν
λέγει τῆς ὀυσίας ἑαυτοῦ μὴ χωρίζεσθαι, ἢ τὴν οὐσίαν λέγει
ἐπ᾽ αὐτοῦ μὴ μερίζεσθαι; ψόφος τίς ἐστι καὶ ἦχος μάταιος
εἰκῇ συγκείμενος ὁ ἀσήμαντος οὗτος λόγος. καὶ τί χρὴ
παραμένειν τῇ ἐξετάσει τῶν ἀδιανοήτων τούτων ῥημάτων;
πῶς γάρ τις τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας χωρισθεὶς ἐν τῷ εἶναι 35
μένει; ἢ πῶς ἡ οὐσία τινὸς μερισθεῖσα ἐφ᾽ ἑαυτῆς δεί-
κνυται; ἢ πῶς ἐστι δυνατὸν ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν ἐκβάντα
ἄλλον γενέσθαι ἔξω ἑαυτοῦ γενόμενον; ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκ
μιᾶς, φησίν, οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχι-
ζόμενον· πάντῃ γὰρ καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς,
κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μό-
νος. τὸ μὲν οὖν ἀδιανόητον ἐν τοῖς εἰρημένοις παντὶ
δῆλον οἶμαι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων εἶναι λόγων· τούτοις δὲ
ἀντιλεγέτω ὁ νομίζων εἶναί τινα ἐν τοῖς λεγομένοις νοῦν ἢ
διάνοιαν· ὁ γὰρ κρίνειν ἐπεσκεμμένος λόγου δύναμιν ἀπα-
ξιώσει τοῖς ἀνυποστάτοις συμπλέκεσθαι. τίνα γὰρ ἰσχὺν 36
ἔχει κατὰ τοῦ ἡμετέρου δόγματος τὸ λέγειν οὐ τὴν οὐ-
σίαν, καθ᾽ ἥν ἐστιν εἷς, χωριζόμενον ἢ μερι-
ζόμενον εἰς πλείους, ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον,
ἢ τοῦ εἶναι ὅ ἐστι μεθιστάμενον, οὐδὲ ἐκ μιᾶς
οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχιζόμενον, ἃ

VLACTS 7 νομίζων T   8—9 verba ab οὐ τὴν οὐσίαν usque ad 11 μερίζεσθαι om. V   10 αὐτοῦ VT v   11 ἀπ᾽ αὐτοῦ libri v, sed μερίζεσθαι sic non coniungitur (cf. etiam 15) quare ἐπ᾽ αὐτοῦ correxi   ἀλλὰ ante ψόφος add. V   ἔσται VL   13 ἀνεξετάσει V   18—19 σχιζόμενον A σχηζόμενον L: σχηματιζόμενον cet. v   19 παντὶ v καὶ om. T   22 δῆλον εἶναι κ. πρ. τ. ἡμ. οἶμαι v   23 ἀντιλέγω L   30 σχιζόμενον A: σχηματιζόμενον cet. v

μήτε λέγεται παρὰ τῶν Χριστιανῶν μήτε πιστεύεται μήτε ἐκ τοῦ ἀκολούθου διὰ τῶν παρ' ἡμῖν ὁμολογουμένων νοεῖται; τίς γὰρ εἶπε τοῦτό ποτε ἢ λέγοντος ἤκουσεν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ πατὴρ τὴν οὐσίαν ἢ χωρίζεται ἢ μερίζεται ἢ ἄλλοτε ἄλλος γίνεται ἔξω ἑαυτοῦ γινόμενος ἢ
37 εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχίζεται; ἑαυτῷ ταῦτα λαλεῖ ὁ Εὐνόμιος, οὐ πρὸς ἡμᾶς μαχόμενος, ἀλλ' ἰδίους φληνάφους εἴρων, πολλὴν καταμείξας τῇ ἀσεβείᾳ τῶν λεγομένων τὴν ἄνοιαν. ἡμεῖς γὰρ ἐπίσης ἀσεβές τε καὶ ἄθεον λέγομεν καὶ τὸ κτιστὸν λέγειν τὸν δεσπότην τῆς κτίσεως καὶ τὸ οἴεσθαι τὸν πατέρα, καθὸ ἔστι, χωρίζεσθαι ἢ τέμνεσθαι ἢ ἑαυτοῦ ἐξίστασθαι ἢ εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχίζεσθαι, ὥσπερ τινὰ πηλὸν ἢ κηρὸν ἐν μορφαῖς διαφόροις διαπλασσόμενον.

38 Ἀλλὰ τοὺς ἐφεξῆς λόγους σκεψώμεθα· πάντῃ γὰρ καὶ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μόνος. εἰ περὶ τοῦ πατρὸς λέγει, τούτῳ καὶ ἡμεῖς συντιθέμεθα· εἷς γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ὁ πατὴρ μόνος καὶ πάντῃ καθάπαξ κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ οὐδέποτε, ὅπερ ἐστίν, οὔτε μὴ ὢν οὔτε μὴ ἐσόμενος. εἰ τοίνυν πρὸς τὸν πατέρα βλέπει ἡ τοιαύτη φωνή, μὴ μαχέσθω τῷ δόγματι τῆς εὐσεβείας, συμφωνῶν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. ὁ γὰρ ὁμολογῶν τὸν πατέρα πάντοτε <κατὰ τὰ αὐτά τε> καὶ ὡσαύτως ἔχειν ἕνα καὶ μόνον ὄντα, τὸν τῆς εὐσεβείας κρατύνει λόγον, βλέπων ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, οὗ χωρὶς πατὴρ οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται.
484 M. εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα θεὸν ἀναπλάσσει, Ἰουδαίοις διαλεγέσθω ἢ τοῖς λεγομένοις Ὑψιστιανοῖς, ὧν αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαφορά, τὸ θεὸν μὲν αὐτοὺς ὁμολογεῖν εἶναί τινα, ὃν ὀνομάζουσιν ὕψιστον ἢ παντοκράτορα, πατέρα δὲ αὐτὸν εἶναι μὴ παραδέχεσθαι· ὁ δὲ Χριστιανός, εἰ μὴ τῷ πατρὶ πιστεύοι, Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν.

VLACTS 2 διὰ om. V   4—5 ἢ μερίζεται om. CT   6 σχίζεται A: σχηματίζεται cet. v   7 ἰδίας v   9 ἄνοιαν: διάνοιαν (sic) VL   11 καὶ post οἴεσθαι add. V   12—13 σχίζεσθαι A: σχηματίζεσθαι cet. v   18 τοῦτο VLCT v   21 μὴ ante ἐσόμενος om. V   24 κατὰ τὰ αὐτά τε supplevi cf. 16 et 19   29 τὸ: τὸν VL v postea eras. V   31 ὁ δὲ: εἰ δὲ L

ἃ δὲ τούτοις ἐφεξῆς προστίθησι, ταῦτά ἐστιν. οὐ κοι- 39
νωνὸν ἔχων, φησί, τῆς θεότητος, οὐ μερίτην τῆς
δόξης, οὐ σύγκληρον τῆς ἐξουσίας, οὐ σύνθρο-
νον τῆς βασιλείας· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος
θεὸς ὁ παντοκράτωρ, θεὸς θεῶν, βασιλεὺς τῶν
βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευόντων. οὐκ
οἶδα πρὸς τίνα βλέπων ὁ Εὐνόμιος τὸ μὴ κοινωνεῖν αὐτῷ
τῆς θεότητος τὸν πατέρα διαμαρτύρεται. εἰ μὲν γὰρ πρὸς
τὰ εἴδωλα τὰ μάταια καὶ τὴν πεπλανημένην τῶν εἰδωλο-
λατρούντων ὑπόληψιν τὰ τοιαῦτα λέγει, καθὼς καὶ ὁ Παῦ-
λος βοᾷ ὅτι οὐκ ἔστι συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ
οὐδὲ κοινωνία ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, καὶ ἡμεῖς συντι-
θέμεθα· εἰ δὲ τὸν μονογενῆ θεὸν διὰ τῶν λεγομένων τῆς
πατρικῆς ἀφορίζει θεότητος, μαθέτω ὅτι διλήμματον τῆς
ἀσεβείας κατηγορίαν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ κατασκευάζει. ἢ γὰρ ἀρ- 40
νεῖται καθόλου θεὸν εἶναι τὸν μονογενῆ θεόν, ἵνα φυλάξῃ
τῷ πατρὶ τὸ ἐν τῇ θεότητι πρὸς τὸν υἱὸν ἀκοινώνητον, καὶ
διὰ τούτου παραβάτης ἐλέγχεται, τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν
ἀρνησάμενος, ἢ εἰ δοίη κἀκεῖνον εἶναι θεὸν κατὰ τὴν φύσιν
τῷ ἀληθινῷ θεῷ μὴ συμβαίνοντα, ἀνάγκη πᾶσα θεοὺς αὐτὸν
πρεσβεύειν ὁμολογεῖν τῇ διαφορᾷ τῶν φύσεων ἀπ᾽ ἀλλήλων
διεσχισμένους. ἑλέσθω τούτων ὃ βούλεται, ἢ ἀρνεῖσθαι
τοῦ υἱοῦ τὴν θεότητα ἢ θεοὺς ἐπεισάγειν τῷ δόγματι· ὅπερ
γὰρ ἂν ἕληται τούτων, ἴσον ἐστὶν εἰς ἀσέβειαν. ἡμεῖς γὰρ
παρὰ τῶν θεοπνεύστων τῆς γραφῆς λόγων μυσταγωγούμενοι
οὐχὶ κοινωνίαν θεότητος ὁρῶμεν ἐν πατρί τε καὶ υἱῷ, ἀλλ᾽
ἑνότητα, τοῦτο τοῦ δεσπότου διὰ τῶν ἰδίων λόγων διδά-
ξαντος ἐν οἷς φησιν Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὅτι Ὁ
ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. εἰ γὰρ μὴ τῆς αὐτῆς 41

10 sq. II. Cor. 6, 14 28 Joh. 10, 30 29 Joh. 14, 9

VLACTS 2 μεριστὴν VL 2—3 τῆς ante δόξης om. CT 6 καὶ ante κύριος add. V 7 αὐτῷ correxi: ἑαυτῷ libri v 11 Βελιὰρ v 14 διλήματον VL δίλημμα τὴν v 15 αὐτοῦ post ἀσεβείας add. v ἐφ᾽ ἑαυτῷ v ἐφ᾽ om. S 16 θεὸν alt. om. V θεοῦ v 17 τῷ in ras. T 18 διὰ τοῦτο V 19 φύσιν om. L 20 συμβαίνουσαν L αὐτὸν θεοὺς AS v 23 τὴν om. v 24 γὰρ om. V ἴσον: ὅσον A 25 τῆς γραφῆς λόγων: γραφῶν V 26 τε om. ACTS v

ἦν φύσεως, πῶς ἂν ἢ ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀλλότριον, ἢ πῶς ἂν ἔδειξεν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τὸ ἀνόμοιον, μὴ δεχομένης τῆς ξένης τε καὶ ἀλλοτρίας φύσεως τὸν τοῦ ἑτερογενοῦς χαρακτῆρα; λέγει δὲ ὅτι οὐδὲ μερίτην ἔχει τῆς δόξης. τοῦτο δὲ ὡς ἔχει λέγει, εἰ καὶ μὴ οἶδεν ὃ λέγει· οὐ γὰρ μερίζεται ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τὴν δόξαν, ἀλλ᾽ ὅλην ἔχει τοῦ πατρὸς τὴν δόξαν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ πᾶσαν ἔχει τοῦ υἱοῦ τὴν δόξαν. οὕτως γὰρ εἶπε πρὸς τὸν πατέρα ὅτι
42 Πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν καὶ τὰ σὰ ἐμά. διὸ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως ἐπιφανήσεσθαι ἑαυτόν φησιν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός, ὅτε μέλλει ἀποδιδόναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. δείκνυσι δὲ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως· ὡς γὰρ ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης διὰ τὸ μὴ συμβαίνειν πρὸς ἄλληλα τῶν στοιχείων
485 M. τὴν φύσιν (ὡς εἴ γε ἡ αὐτὴ δόξα ἐπ᾽ ἀμφοτέρων ἦν, οὐκ ἄν τις διαφορὰ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐνομίσθη), οὕτως ὁ ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δόξῃ φανήσεσθαι προειπὼν ἔδειξε διὰ τῆς κατὰ τὴν δόξαν ταὐτότητος τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως.

43 Τὸ δὲ μὴ σύνθρονον τῆς βασιλείας εἶναι λέγειν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν πολλὴν μαρτυρεῖ τῷ Εὐνομίῳ τὴν τῶν θείων λογίων μελέτην, ὃς ἐκ τῆς ἄγαν προσοχῆς τῶν θεοπνεύστων γραφῶν οὔπω ἤκουσεν ὅτι Τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενος, καὶ ὅτι Ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, ὧν οὐκ ἂν ῥᾳδίως τις τὸ πλῆθος ἐξαριθμήσειεν· ἅπερ μήπω μαθὼν ὁ Εὐνόμιος ἀπαγορεύει σύνθρονον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν. τὸ δὲ σύγκληρον τῆς ἐξουσίας μᾶλλον ὡς ἀνόητον παραδραμεῖν χρὴ ἢ

9 Joh. 17, 10 10 Matth. 25, 31 11 Rom. 2, 6 13 I. Cor. 15, 41 23 Col. 3, 1 25 Hebr. 12, 2

VLACTS 1 ἦν τῷ πατρὶ φύσεως VA τῷ πατρὶ glossema est πῶς γὰρ ἂν VL 4 μεριστὴν VL 7 ὁ om. T 10 αὐτὸν L 17 ἑαυτῶν sed sscr. ο L προσειπὼν A 20 δὲ om. v 20—21 λέγειν εἶναι VLCT v 25 ἐν om. CT ἐν τῇ δ. V τοῦ θεοῦ om. V κεκάθηκε L 26 πολλὰ τοιαῦτα T τις om. ACS

ὡς ἀσεβὲς διελέγξαι. τίνα γὰρ διάνοιαν ἔχει ἡ τοῦ συγκλήρου λέξις, ἐκ τῆς κοινῆς τοῦ λόγου καταχρήσεως οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν τοῦ κυρίου βάλλουσι κλῆρον, καθὼς ἡ γραφὴ λέγει, οἱ μὴ βουλόμενοι διασχίσαι τὸν δεσποτικὸν χιτῶνα, ἀλλ᾽ ἑνὸς αὐτῶν ποιῆσαι κτῆμα, ᾧ ἂν ὁ κλῆρος χαρίσηται. οἱ τοίνυν πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ 44
τοῦ χιτῶνος διακληρούμενοι δύνανται ἴσως σύγκληροι λέγεσθαι· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ φύσει οὔσης τῆς ἐξουσίας (τό τε γὰρ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅπου θέλει πνεῖ καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται, καὶ ὁ υἱὸς δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν καὶ οὓς θέλει ζωοποιεῖ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ τοὺς χρόνους ἔθετο, ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ χρόνῳ γεγενημένα νοοῦμεν εἶναι τῷ πατρὶ ὑπεξούσια)· εἰ οὖν ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ ποιεῖν ἃ βούλεται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἴπομεν, ἀποδέδεικται, τίνα νοῦν ἡ τοῦ συγκλήρου τῆς ἐξουσίας λέξις ἔχει, κατιδεῖν οὐκ ἔστιν. ὁ 45
γὰρ πάντων κληρονόμος, ὁ τῶν αἰώνων δημιουργός, ὁ τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς συνεκλάμπων καὶ χαρακτηρίζων ἐν ἑαυτῷ τοῦ πατρὸς τὴν ὑπόστασιν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ αὐτὸς ἔχει καὶ πάσης τῆς ἐξουσίας κύριός ἐστιν, οὐ μεθισταμένης ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν τῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ παρ᾽ αὐτῷ μενούσης καὶ ἐν ἐκείνῳ οὔσης. ὅ τε γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὢν μετὰ πάσης δηλαδὴ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεώς ἐστιν ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα ἔχων πᾶσαν ἐμπεριέχει

3 Joh. 19, 24 Ps. 21, 19 Sw. 10 Joh. 3, 8 10—11 confundit I. Cor. 12, 11 cum 12, 6 11—12 Joh. 1, 3 et Col. 1, 16 13 Joh. 5, 21 20—21 Hebr. 1, 2—3 22 Joh. 16, 15 23 Matth. 28, 18

VLACTS 1 ὡς om. S ἀπελέγξαι CT 3 κυρίου: χριστοῦ (compendio scr.) T 4 διασχίσαι ante 5 χιτῶνα coll. V 5 αὐτῶν A v: αὐτὸν cet. 10 ἅγιον πνεῦμα V ἐν ex ἐκ corr. V 12 τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα A 16 γὰρ post εἶναι add. L 17 καὶ post υἱὸς om. L 17—18 τὸ ἅγιον πνεῦμα ACT v 18 ὡς εἴπομεν om. VL νοῦν: οὖν VL 20 ὁ ante τῶν om. VL 22 ἔχει om. v 23 τῆς om. v 27 περιέχει ACTS v

46 τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. ὅλον γὰρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα καὶ οὐχὶ μέρος αὐτοῦ· ὁ δὲ ὅλον ἔχων καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πάντως ἔχει. τί οὖν νοῶν Εὐνόμιος ἀποφαίνεται μὴ ἔχειν τὸν πατέρα *σύγκληρον τῆς ἐξουσίας*, εἴποιεν ἂν ἴσως οἱ τῆς ματαιότητος αὐτοῦ μαθηταί· ὁ γὰρ εἰδὼς ἐπαΐειν λόγων τὰ δίχα διανοίας λεγόμενα ὁμολογεῖ συνεῖναι μὴ δύνασθαι. οὐκ ἔχει,
488 M. φησί, *σύγκληρον τῆς ἐξουσίας* ὁ πατήρ. τίς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων ἐκ διακληρώσεως ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας πρὸς ἀλλήλους τόν τε πατέρα καὶ τὸν υἱὸν διαμάχεσθαι; οἷς μεσιτεύων ὁ ἱερὸς Εὐνόμιος διὰ φιλικῆς συμβάσεως ἄνευ κλήρου νέμει τῷ πατρὶ μόνῳ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐξου-
47 σίας. ὁρᾶτε τὸ καταγέλαστον καὶ παιδαριῶδες τῆς χαμαιζήλου ταύτης τῶν δογμάτων ἐκθέσεως. ἆρα ὁ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, λέγων ἃ γενέσθαι θέλει καὶ ποιῶν ἐν τῇ τοῦ προστάγματος δυνάμει ἃ βούλεται, οὗ σύνδρομός ἐστι τῇ βουλήσει ἡ δύναμις καὶ μέτρον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸ θέλημα γίνεται (Αὐτὸς γάρ, φησίν, εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν), ὁ πάντα δι' ἑαυτοῦ ποιήσας καὶ ἐν ἑαυτῷ συστήσας, οὗ χωρὶς τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ἐγένετο οὔτε ἐν τῷ εἶναι μένει, οὗτος ἀναμένει ἐκ διακληρώσεώς τινος
48 σχεῖν τὴν ἐξουσίαν; κρίνατε οἱ ἀκούοντες, εἰ ὁ ταῦτα λέγων ἐν τῷ καθεστηκότι τὴν διάνοιαν ἔχει.

Εἷς γὰρ ἔστι, φησί, *καὶ μόνος θεὸς παντοκράτωρ*. εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα διὰ τῆς τοῦ παντοκράτορος προσηγορίας ἐνδείκνυται, ἡμέτερον λέγει τὸν λόγον καὶ οὐκ ἀλλότριον· εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα νοεῖ παντο-

14 Hebr. 1, 3 18 Ps. 32, 9 Sw. 20 Col. 1, 16—17 21 Joh. 1, 3

VLACTS 2 ὅλων pr. L 3—4 ὁ ante Εὐνόμιος add. S εὐνόμιος νοῶν V 5 ἂν om. T 7 μὴ om. T 9 ὑπὲρ: ὑπὸ T 10 τε πατέρα V πατέρα τε L τε om. ACTS v 12 νέμει post μόνῳ coll. V 15 ὁ ante λέγων add. L ante λέγων ras. unius litterae T quae η vel ν potius quam ὁ fuit 16 θέλει: λέγει V 20 verba ὁ πάντα usque ad 20—21 συστήσας om. A 21 οὐδὲ ἐγένετο V

κράτορα, καὶ τὴν περιτομήν, εἰ δοκεῖ, κηρυσσέτω ὁ τῶν δογμάτων τῶν Ἰουδαϊκῶν προστάτης. τῶν γὰρ Χριστιανῶν ἡ πίστις πρὸς τὸν πατέρα βλέπει, πάντα δέ ἐστιν ὁ πατήρ, ὕψιστος, παντοκράτωρ, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευόντων, καὶ πάντα ὅσα τῆς ὑψηλῆς ἔχεται σημασίας, τοῦ πατρός ἐστιν ἴδια· τὰ δὲ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστι πάντα, ὥστε τούτου ὄντος κἀκεῖνα δεχόμεθα. εἰ δὲ ἀφεὶς τὸν πατέρα ἄλλον παντοκράτορα λέγει, τὰ τῶν Ἰουδαίων λέγει ἢ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἕπεται λόγοις· καὶ γὰρ κἀκεῖνόν φασι τὸν φιλόσοφον λέγειν εἶναί τινα ὑπεράνωθεν κτίστην καὶ ποιητὴν ὑποβεβηκότων τινῶν θεῶν. ὥσπερ οὖν **49**
ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς καὶ Πλατωνικοῖς δόγμασιν ὁ τὸν πατέρα μὴ παραδεχόμενος Χριστιανὸς οὐκ ἔστιν, κἂν παντοκράτορά τινα πρεσβεύῃ ἐπὶ τοῦ δόγματος, οὕτω καὶ ὁ Εὐνόμιος καταψεύδεται τοῦ ὀνόματος, ἰουδαΐζων μὲν τῷ φρονήματι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρεσβεύων, τὴν δὲ τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν ὑποδυόμενος. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐκτεθειμένων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. λέγει γὰρ ὅτι θεὸς θεῶν. προσθέντες ἡμεῖς τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα τὴν φωνὴν οἰκειούμεθα, εἰδότες ὅτι ὁ πατὴρ θεός ἐστι τῶν θεῶν. τὰ δὲ τοῦ πατρὸς πάντα τοῦ υἱοῦ ἐστι πάντως.
καὶ κύριος τῶν κυριευόντων. ὁ αὐτὸς καὶ περὶ **50**
τούτου λόγος. καὶ ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ὃν γὰρ ἂν τῇ διανοίᾳ λάβῃς, ἐκεῖνος ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὁμοίως ἄνωθεν τοῖς ἐπιγείοις τῆς ἐπισκοπῆς γινομένης παρά τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀλλὰ καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις προσκείμενα· ὕψιστος ἐν οὐρανοῖς, ὕψιστος ἐν ὑψίστοις, ἐπουράνιος, ἀληθινὸς ἐν τῷ εἶναι ἀεὶ ὅ ἐστι καὶ διαμένων, ἀληθινὸς ἐν ἔργοις, ἀληθινὸς ἐν λόγοις· ταῦτα γὰρ πάντα ἐπίσης ἐνορᾷ ὁ τῶν Χριστιανῶν ὀφθαλμὸς ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-

VLACTS 6 τὰ δὲ τοῦ πατρὸς infra lineam add. A 7 τούτου: τοῦ V 10 φησι V 12 καὶ: ἢ VL 13 δεχόμενος CT 14 πρεσβεύει v 15 μὲν: ἐπὶ v 19 ἡμῖν V 29 ἀεὶ om. AS v 30—31 λόγοις et ἔργοις inter se commutant v 32 καὶ ante υἱοῦ om. A 32—p. 316, 1 πνεύματος ἁγίου ACTS v

51 ματος. εἰ δὴ μόνον ἑνί τινι τῶν ἐν τῇ πίστει παραδοθέντων προσώπων ὁ Εὐνόμιος ταῦτα νέμει, τολμησάτω μὴ ἀληθινὸν εἰπεῖν ἐν λόγοις τὸν εἰπόντα ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἢ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἢ ἀληθινὸν ἐν ἔργοις μὴ συνθέσθω τὸν ποιοῦντα κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν πάντα ἐν πᾶσι καθὼς βούλεται. ταῦτα γὰρ εἰ μὴ προσμαρτυροίη τοῖς παραδοθεῖσιν ἐν τῇ πίστει προσώποις, καθόλου τὴν τῶν Χριστιανῶν παραγράφεται πίστιν. πῶς γάρ τις πίστεως ἄξιον οἰήσεται τὸν ψευδῆ μὲν ἐν τοῖς λόγοις, μὴ ἀληθινὸν δὲ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ;

52 Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τῷ λόγῳ προέλθωμεν. φησὶ γὰρ ὅτι ἀρχῆς ἁπάσης, ὑποταγῆς, ἐξουσίας, βασιλείας ἀνώτερος. ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἴδιος, τὸ πιστεύειν τὴν θείαν φύσιν πάσης ἀρχῆς ἀνωτέραν εἶναι, ὑποχείριον δὲ ἑαυτῆς ἔχειν πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἐν τοῖς οὖσι νοούμενον. θεία δὲ φύσις ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ δὲ μόνῳ τῷ πατρὶ ταύτην προσμαρτυρεῖ τὴν δύναμιν καὶ εἰ μόνον αὐτὸν τροπῆς τε καὶ μεταβολῆς ἐλεύθερον ἀποφαίνεται καὶ εἰ μόνον αὐτὸν λέγει ἀκήρατον, πρόδηλον τὸ ἐκ τούτων κατασκευαζόμενον, ὅτι ὁ ταῦτα μὴ ἔχων τρεπτός ἐστι πάντως καὶ φθαρτὸς καὶ μεταβλητὸς καὶ ἐπίκηρος.
53 οὐκοῦν ταῦτα δογματίζει ὁ Εὐνόμιος ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐ γὰρ ἂν ἐχρήσατο τῇ ἀντιδιαστολῇ, τούτοις ἀντιδιαιρῶν τὸν πατέρα, μὴ ταύτην τὴν διάνοιαν ἔχων περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. τὸ λοιπόν, ἀδελφοί, δοκιμάσατε, εἰ μὴ διώκτης ἐστὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ταῦτα φρονῶν. τίς γὰρ τὸ τρεπόμενον καὶ μεταβαλλόμενον καὶ τὸ ἐπίκηρον καταδέξεται σεβά-

3 Joh. 14, 6 6 I. Cor. 12, 6 et 11

VLACTS 1 εἰ δὲ S ἕν τινι VL 3 ὅτι om. C 5 συνθέσθαι VL 6 τὰ ante πάντα add. A v 7 προσμαρτυρείη V 9 τις: τῆς VL 10 μὴ om. V 12 τῷ ἐφεξῆς V (πρὸς et τῷ λόγῳ om.) 14 βασιλείας om. v 19 προσμαρτυροίη ACTS v δύναμιν: διάνοιαν V 24 οὔκουν VL 26 διαστολῇ V

σμιον ἑαυτῷ κρῖναι; οὐκοῦν ὅλος ὁ σκοπός ἐστι τῷ κατα-
σκευάζοντι τὰ τοιαῦτα νοήματα, ἐκβαλεῖν τῆς ἐκκλησίας
τὴν εἰς τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα πίστιν, δι' ὧν κατα-
σκευάζει μήτε ἀκήρατον εἶναι μήτε ἄτρεπτον μήτε ἀμετά-
βλητον ἢ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἢ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

Ἴδωμεν δὲ καὶ οἷα τοῖς εἰρημένοις προστίθησιν. οὐκ 54
ἐν τῷ γεννᾶν, φησί, τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων
καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ <ὁ> αὐ-
τὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός· ἔστι γὰρ ἄφθαρ-
τος. τοιοῦτον τάχα ἐστίν, ὅ φησι περὶ τῶν ἀσεβῶν ὁ
προφήτης, ὅτι Ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκεί-
νου σχῆμα μὲν ἐστὶ τοῦ ὑφάσματος, ὑπόστασις δὲ οὐκ ἔστιν
ἐν τῷ σχήματι (ὁ γὰρ ἁψάμενος οὐδενὸς ὑφεστῶτος ἅπτεται,
περιφθειρομένων τῇ τῶν δακτύλων ἁφῇ τῶν ἀραχνίων νη-
μάτων), τοιαύτη ἐστὶν καὶ ἡ τῶν ματαίων λέξεων ἀνυπό-
στατος ἱστουργία. οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν, φησί, τὴν ἰδίαν
οὐσίαν μερίζων καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώ-
μενος. ἆρα λόγον ὀνομάσαι χρὴ τὰ λεγόμενα ἢ μᾶλλον
φλέγματός τινος ὄγκον ἀπό τινος ὑδερικῆς πληθώρας ἀνα-
πτυόμενον; τί γάρ ἐστι τὸ τὴν ἑαυτοῦ μερίζειν οὐ- 55
σίαν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι <γεννῶντα
καὶ> γεννώμενον; τίς οὕτω παράφορος, τίς οὕτως ἐξε- *492 M.*
στηκὼς τὴν διάνοιαν, ὡς τοῦτον εἰπεῖν τὸν λόγον πρὸς ὃν
μάχεσθαι δοκεῖ ὁ Εὐνόμιος; ἡ μὲν γὰρ ἐκκλησία πιστεύει
τὸν ἀληθινὸν πατέρα ἀληθῶς εἶναι υἱοῦ πατέρα, ἰδίου,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἀλλοτρίου. οὕτω γὰρ ἔν τινι
τῶν ἐπιστολῶν ἀπεφήνατο· Ὅς τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο,
ἀντιδιαστέλλων τῇ τοῦ ἰδίου προσθήκῃ τοὺς χάριτι καὶ οὐ
φύσει τῆς υἱοθεσίας ἠξιωμένους. ὁ δὲ ταύτην ἡμῶν δια-

11 Jes. 59, 5 27 Rom. 8, 32

VLACTS 2 ἐκβάλλειν v 3 τὸ om. v 5 τὴν om. v 8 ὁ ante αὐτὸς om. VL ὁ supplevi (cf. p. 318, 3) 9—10 γὰρ καὶ ἄφθαρτος L 10 φησι om. S 12 τοῦ om. V 14 ἀραχνίων om. V 15 ἡ ante ἀνυπόστατος coll. V 18 μᾶλλον om. A 19 ἀπὸ ante φλέγματος add. V ὑπὸ v 19—20 ἀναπτυόμενον πληθώρας V 21 supplevi cf. 8; 318, 2 22 verba τίς οὕτως ἐξεστηκὼς om. v 26 ἀλλοτέρου v 27 οὐκ ἐφήσατο L 28 ἰδίου: υἱοῦ V

56 βάλλων τὴν ὑπόληψιν τί λέγει; οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ μερίζων οὐδὲ <ὁ> αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός· ἔστι γὰρ ἄφθαρτος. ἀκούων τις λόγον ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ θεὸν ὄντα τὸν λόγον καὶ λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξελθόντα οὕτω καταρρυπαίνει τὸ ἀκήρατον δόγμα τοῖς αἰσχροῖς τούτοις καὶ ὀδωδόσι νοήμασι λέγων οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν τὴν οὐσίαν μερίζει; ὢ τῆς βδελυρίας τῶν αἰσχρῶν τούτων καὶ ῥυπαρῶν νοημάτων. πῶς οὐ συνίησιν ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων, ὅτι οὐδὲ διὰ σαρκὸς ὁ θεὸς φανερούμενος τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πάθος πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου σώματος σύστασιν παρεδέξατο, ἀλλὰ καὶ παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν ἐκ πνεύματος ἁγίου δυνάμεως καὶ οὔτε ἡ παρθένος ἔπαθεν οὔτε τὸ πνεῦμα ἐμειώθη οὔτε
57 ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἀπεμερίσθη; καὶ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα ὅλον ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ ὑψίστου δύναμις ἀμείωτος ἔμεινε καὶ τὸ παιδίον ἐγεννήθη ὅλον καὶ τὴν τῆς μητρὸς ἀφθορίαν οὐκ ἐλυμήνατο. εἶτα σὰρξ μὲν ἀπὸ σαρκὸς ἐγεννήθη δίχα πάθους, τὸ δὲ τῆς δόξης ἀπαύγασμα οὐ βούλεται ἀπ' αὐτῆς εἶναι ὁ Εὐνόμιος τῆς δόξης, ἐπειδὴ οὔτε μειοῦται γεννῶσα τὸ φῶς ἡ δόξα οὔτε μερίζεται; καὶ ὁ μὲν ἀν-
58 θρώπινος λόγος ἀμερίστως ἐκ τοῦ νοῦ γεννᾶται, ὁ δὲ θεὸς λόγος, ἐὰν μὴ μερισθῇ τοῦ πατρὸς ἡ οὐσία, ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθῆναι οὐ δύναται; ἆρά τις οὕτως ἐστὶν ἠλίθιος, ὡς μὴ συνεῖναι τὴν ἀλογίαν τοῦ δόγματος; οὐκ ἐν τῷ γεννᾶν, φησί, τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων. τίνος γὰρ ἐν τῷ γεννᾶν ἡ ἰδία οὐσία μερί-
59 ζεται; οὐσία γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀνθρωπίνη

5 Joh. 1, 1 6 Joh. 8, 42 10 I. Tim. 3, 16 13 sq. Matth. 1, 18 Luc. 1, 27

VL(A)CTS 2 αὐτοῦ CT ἑαυτοῦ corr. C² cf. p. 317, 16 ὁ supplevi 4 γὰρ om. V 6 *ab* ἐξελθόντα, οὕτω *deficit A usque ad p. 321, 9* ἐγγόνων 7 νοήμασι: ῥήμασι V 9 ῥυπαρῶν: πονηρῶν V 10 τὰ τοιαῦτα: ταῦτα V οὐδὲ correxi: οὔτε 13 καὶ ante δυνάμεως add. CTS v ὑψίστου post δυνάμεως add. v 15 ἀπερίσθη L καὶ post γὰρ om. LCS v 18 χ in δίχα eras. S 21 μερίζεται: μολύνεται V 25 συνιέναι T

φύσις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀλόγων γενικῶς μὲν ἡ ἄλογος, ἰδικῶς δὲ ἐπὶ τῶν βοῶν καὶ ἐπὶ τῶν προβάτων καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀλόγων κατὰ τὰς τῶν ἰδιωμάτων διαφορὰς θεωρουμένη. τί τοίνυν ἐκ τούτων μερίζει τὴν ἰδίαν οὐσίαν διὰ τοῦ τόκου; οὐκ ἀεὶ μένει διὰ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπιγινομένων ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ζῴων ἀκεραία ἡ φύσις; εἶτα ἄνθρωπος μὲν ἐξ 60 ἑαυτοῦ τίκτων ἄνθρωπον οὐ μερίζει τὴν φύσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γεννήσαντι καὶ ἐν τῷ γεννηθέντι ὅλη ἐστίν, οὐκ ἐκ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἀποσχιζομένη καὶ μεθισταμένη οὐδὲ ἐν τούτῳ κολοβουμένη, ὅταν ἐν ἐκείνῳ τελεία γένηται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἐν τούτῳ οὖσα καὶ πᾶσα ἐν ἐκείνῳ εὑρισκομένη· καὶ γὰρ καὶ πρὶν γεννῆσαι τὸν ἐξ αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ζῷον ἦν λογικὸν θνητὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, καὶ ὅτε ἐγέννησε τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον· ὥστε ἐν ἐκείνῳ δειχθῆναι πάντα τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως, ὡς οὐκ ἀπώλεσε τὸ εἶναι ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ γεννήσας τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ὃ ἦν *493 M.* πρὸ τούτου, καὶ μετὰ τοῦτο διέμεινε, οὐδὲν διὰ τοῦ γενέσθαι τὸν ἐξ αὐτοῦ ἄνθρωπον τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐλαττώσας· καὶ ἄνθρωπος μὲν ἐξ ἀνθρώπου γεννᾶται καὶ ἡ 61 τοῦ γεννῶντος οὐ μερίζεται φύσις, τὸν δὲ μονογενῆ θεὸν τὸν ὄντα ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς οὐ δέχεται ὁ Εὐνόμιος ἀληθῶς ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, δεδοικὼς μὴ ἀκρωτηριάσῃ τὴν ἀκήρατον τοῦ πατρὸς φύσιν διὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως, ἀλλ᾽ εἰπὼν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν ἐν τῷ γεννᾶν μερίζων, προσέθηκεν ἢ <ὁ> αὐτὸς γεν-

VLCTS 1 γεννικῶς V 2 ἐπὶ τῶν προβάτων κ. τῶν βοῶν S (om. ἐπὶ alt.) 3 διαφορὰς τῶν ἰδιωμάτων VLT θεωροῦμεν VLT 4 τί; εἴ τι VL 5 ἐπὶ τῶν γινομένων T 6 particulae μὲν altera non respondet, immo auctor vagatur describendo, quomodo hominis natura in subole procreanda incolumis conservetur. interrogatio rhetorica quam incipit 6 εἶτα, rursus suscipitur a 19 καὶ ἄνθρωπος μὲν sqq., ubi recte ad unigenitum haec comparatio refertur. qui a 19 καὶ ἄνθρωπος novum capitulum incipiunt, orationem pessumdant 7 ἑαυτοῦ τοῦ L 8 καὶ ἐν τῷ γεννηθέντι om. T 11 καὶ primum om. VL 12 ἐξ ἑαυτοῦ VL καὶ ante ζῷον add. V 13 καὶ ὅταν v 15 ὡς om. VT (quia a 13 καὶ ὅτε novam sententiam incipiunt) 17 τοῦ ante διὰ τοῦ add. L 18 ἑαυτοῦ correxi: ἐξαυτοῦ libri v 23—24 μονογενοῦς: πατρὸς S 24—25 ἐν τῷ γεννᾶν: γεννῶν V 25 addidi αὐτὸν v

νῶν καὶ γεννώμενος ἢ <ὁ> αὐτὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός, καὶ οἴεται διὰ τῶν ἀσυναρτήτων τούτων ῥημάτων σαθροποιεῖν τὸν ἀληθῆ τῆς εὐσεβείας λόγον ἢ ἰσχύν τινα πορίζειν τῇ ἀσεβείᾳ, οὐκ εἰδὼς ὅτι δι᾿ ὧν ἐπινοεῖ κατασκευάζειν τὸ ἄτοπον, διὰ τούτων συνήγορος τῆς
62 ἀληθείας εὑρίσκεται. φαμὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁ πάντα τὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἔχων ἄλλος ἐκεῖνός ἐστι πλὴν τοῦ πατὴρ εἶναι, καὶ ὁ πάντα τὰ τοῦ υἱοῦ ἔχων ὅλον τὸν υἱὸν ἐν ἑαυτῷ δείκνυσι πλὴν τοῦ υἱὸς γενέσθαι· ὥστε ἡ τοῦ ἀτόπου κατασκευή, ἣν κατασκευάζει νῦν ὁ Εὐνόμιος, συμμαχία τῆς ἀληθείας γίνεται, πρὸς τὸ σαφέστερον διασταλέντος παρ᾿ ἡμῶν τοῦ νοήματος κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ὑφήγησιν. εἰ γὰρ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα, ἄλλον ἑαυτὸν ἐγέννησεν ὁ πατήρ, οὔτε ἑαυτοῦ ἐξιστάμενος καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος φαινόμενος, ὡς διὰ τούτων τὸ δοκοῦν κατὰ τῆς εὐσεβείας εἰρῆσθαι συμμαχίαν ἀποδειχθῆναι τοῦ ὑγιαίνοντος δόγματος.

63 Ἀλλ᾿ οὔτε τὴν ἰδίαν οὐσίαν, φησίν, ἐν τῷ γεννᾶν μερίζων καὶ <ὁ> αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος ἢ <ὁ> αὐτὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός· ἔστι γὰρ ἄφθαρτος. ὢ τῆς ἀνάγκης τοῦ συμπεράσματος. τί λέγεις, ὦ σοφώτατε; διότι ἄφθαρτός ἐστιν, οὐ μερίζει τὴν ἰδίαν οὐσίαν γεννῶν τὸν υἱὸν οὐδὲ ἑαυτὸν γεννᾷ καὶ παρ᾿ ἑαυτοῦ γεννᾶται οὔτε πατὴρ ἅμα γίνεται ἑαυτοῦ καὶ υἱός, ἐπειδή ἐστιν ἄφθαρτος; οὐκοῦν εἴ τίς ἐστι φθαρτῆς φύσεως, τέμνει τὴν οὐσίαν ἐν τῷ γεννᾶν καὶ ὑφ᾿ ἑαυτοῦ γεννᾶται καὶ ἑαυτὸν γεννᾷ καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς αὐτὸς ἑαυτοῦ
64 γίνεται, διότι ἄφθαρτος οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, οὐκ ἐγέννησε διὰ τὸ φθαρτὸς εἶναι ὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσμαὴλ τε καὶ Ἰσαάκ, ἀλλ᾿ ἑαυτὸν διά τε τῆς παιδίσκης καὶ τῆς

13 Joh. 14, 9

VLCTS 1 ὁ addidi 2 ἢ υἱὸς V 2—3 τούτων om. v 3 εὐσεβείας: ἀληθείας V 5 συνήγορος: συνετὴς v 6 τὰ ante πάντα add. VL 7 ὅλος ἐκεῖνος S ὅλον ἐκεῖνο v 7—8 τοῦ πατρὸς L 12 ὀνόματος VL 19 et 20 ὁ addidi 22 ὢ om. VL 27 ὁ ante αὐτὸς add. T 28 ἄφθαρτος οὐκ ἔστιν: φθαρτός ἐστι T ἄφθαρτός ἐστιν C 30 τε alt. om. V τῆς post καὶ om. v

νομίμου γαμετῆς ἐτεκνώσατο ἤ, κατὰ τὴν ἑτέραν τερατείαν τοῦ λόγου, ἐμέρισεν εἰς τοὺς γεννηθέντας ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς Ἄγαρ τόκου εἰς δύο τμήματα διαιρεθεὶς ἐν τῷ ἑνὶ τῶν ἡμιτόμων γίνεται Ἰσμαὴλ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ διαμένει ἥμισυς Ἀβραάμ, μετὰ ταῦτα δὲ τὸ λειπόμενον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ οὐσίας ἀπομερισθὲν τὸν Ἰσαὰκ ὑπεστήσατο. οὐκοῦν τὸ τέταρτον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ οὐσίας εἰς τὸν διπλοῦν τόκον τοῦ Ἰσαὰκ ἐμερίσθη, ὥστε τὸ ὄγδοον ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἐγγόνων γενέσθαι. πῶς ἄν τις 65
ἐν τοῖς δώδεκα πατριάρχαις κερματίσειεν εἰς μέρη διαλεπτύνων τὸ ὄγδοον ἢ ἐν ταῖς πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ψυχαῖς, ἐν αἷς ὁ Ἰακὼβ κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον; καὶ τί 496 M.
ταῦτα λέγω, δέον ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διελέγξαι τῶν λεγομένων τὴν ἄνοιαν· εἰ γὰρ μόνου τοῦ ἀφθάρτου ἐστὶν μὴ μερίζειν τὴν φύσιν ἐν τῷ γεννᾶν, φθαρτὸς δὲ ὁ Ἀδάμ, πρὸς ὃν ἐρρήθη ὅτι Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ἐμέριζε πάντως ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Εὐνομίου εἰς τοὺς παρ' ἑαυτοῦ γεννωμένους τεμνόμενος· τῷ δὲ πλήθει τῶν ἐπιγινομένων, ἀναγκαίως τοῦ εὑρισκομένου παρ' ἑκάστῳ τῆς οὐσίας τμήματος κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τικτομένων διαιρουμένου, προδαπανᾶται τῆς τοῦ Ἀβραὰμ ὑποστάσεως ἡ τοῦ Ἀδὰμ οὐσία, ταῖς ἀπείροις τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων μυριάσι διὰ τῶν λεπτῶν τε καὶ ἀτόμων ἐκείνων μορίων σκεδασθεῖσα, καὶ οὐκέτι ἐνευρίσκεται λείψανον οὐσίας τὸ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ μεριζόμενον, προαναλωθείσης ἐν ταῖς ἀπείροις τῶν πρὸ αὐτοῦ

12 Gen. 46, 27 16 Gen. 3, 19

VL(A)CTS 1 γαμετῆς: γυναικὸς V τερατείαν: τερθρείαν v quod hyperatticistes correxit (cf. Moeris s. v.) 6 ἀπομερισθὲν τὸν cod. Marc.: ἀπομερισθέντες τὸν L verba ἀπομερισθὲν τὸν usque ad 8 οὐσίας om. VCTS v 8—9 ὥστε τὸν V εἰς ἑκάτερον V 9 ἐκγόνων V *a* γενέσθαι *rursus incipit A (fol. 45)* 10 εἰς μέρος V 11 τὸν ὄγδοον V ἑβδομήκοντα καὶ πέντε VL 12 καὶ ὅτι V 13 πρώτου in marg. add. T 14 ἔννοιαν L μόνον V 22 γεγονότων om. ACTS v 24 καὶ post σκεδασθεῖσα om. VL ἐνευρίσκεται: ἂν εὑρίσκεται v εὑρίσκεται (om. ἂν) T 25 Ἀδὰμ εἰς τὸν om. VL Ἀβραὰμ: ἀδάμ CT in mg. corr. ἀβραὰμ C[2] καὶ: εἰς VL 26 πρὸ ἑαυτοῦ V

γεγονότων μυριάσι διὰ τῆς λεπτομερείας τῶν τμημάτων τῆς φύσεως.

66 Ὁρᾶτε τὴν ἄνοιαν τοῦ μὴ εἰδότος ἃ λέγει μηδὲ περὶ
τίνων διαβεβαιοῦται. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν· ἐπειδὴ ἄφθαρτός
ἐστιν, οὔτε μερίζει τὴν οὐσίαν οὔτε ἑαυτὸν γεννᾷ οὔτε
ἑαυτοῦ πατὴρ γίνεται, ἔδωκεν ἐπὶ παντὸς τοῦ φθορᾷ ὑπο-
κειμένου ἐκ τοῦ ἀκολούθου ἐκεῖνα νοεῖν ἐπὶ τῆς γεννήσεως
συμβαίνειν, ὅσα μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ μὴ προσεῖναι διϊσχυρί-
σατο. ἀλλὰ πολλῶν ὄντων καὶ ἄλλων τῶν δυναμένων ἐπι-
δεῖξαι τὴν ματαιότητα τῶν λεγομένων, ἀρκεῖν οἴομαι πρὸς
ἀπόδειξιν τῆς ἀνοίας τὰ εἰρημένα. τοῦτο δὲ πάντως προ-
ωμολόγηται παρὰ τοῖς ἐπισταμένοις πρὸς τὸ ἀκόλουθον
βλέπειν, ὅτι μόνῳ τῷ πατρὶ προσμαρτυρήσας τὸ ἄφθαρτον
πάντα τὰ μετὰ τὸν πατέρα νοούμενα τῇ πρὸς τὸ ἄφθαρτον
ἀντιδιαστολῇ φθαρτὰ εἶναι κατασκευάζει, ὡς μηδὲ τὸν υἱὸν
67 φθορᾶς ἀποδεικνύειν ἐλεύθερον. εἰ οὖν ἀντιδιαστέλλει τὸν
υἱὸν τῷ ἀφθάρτῳ, οὐ μόνον φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι διορίζεται,
ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα περὶ αὐτοῦ κατασκευάζει, ὅσα
μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ μὴ προσεῖναι λέγει. ἀναγκαίως γὰρ
εἰ μόνος ὁ πατὴρ οὔτε ἑαυτὸν γεννᾷ οὔτε ὑφ᾽ ἑαυτοῦ γεν-
νᾶται, πᾶν ὃ μὴ ἄφθαρτόν ἐστι καὶ ἑαυτὸ γεννᾷ καὶ ὑφ᾽
ἑαυτοῦ γεννᾶται καὶ πατὴρ καὶ υἱὸς αὐτὸ ἑαυτοῦ γίνεται,
πρὸς ἑκάτερα τῆς οὐσίας μεθαρμοζόμενον. εἰ γὰρ μόνου
τοῦ πατρός ἐστι τὸ ἄφθαρτον εἶναι, ἴδιον δὲ τοῦ ἀφθάρτου
τὸ μὴ ταῦτα εἶναι, οὔτε ἄφθαρτος πάντως ὁ υἱὸς κατὰ τὸν
τῆς αἱρέσεως λόγον καὶ ταῦτα πάντα περὶ αὐτὸν πάντως ἐστί,
τὸ μερίζεσθαι τὴν οὐσίαν, τὸ τίκτειν ἑαυτὸν καὶ ὑφ᾽ ἑαυτοῦ
γεννᾶσθαι, <τὸ> πατέρα καὶ υἱὸν αὐτὸν ἑαυτοῦ γίνεσθαι.

68 Ἢ μάταιον ἴσως ἐπὶ πλέον ἐμφιλοχωρεῖν τοῖς ἀνοή-
τοις, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐφεξῆς τοῦ λόγου μετέλθωμεν. προσ-

VLACTS 1 λεπτομερίας VL 7 ἢ ante ἐκεῖνα add. VL 8 φθαρτῷ CT sed ἀφθάρτῳ corr. C² 9 καὶ om. LCT 10 τῶν λεγομένων τὴν ματαιότητα T 11 τῆς om. V 15 φθαρτὸν V μήτε VL 16 ἐπιδεικνύειν v 17 αὐτὸν φθαρτὸν AS v om. L 18 πάντα om. v 20 εἰ μόνος om. T 21 ὅτι μὴ V ἑαυτὸν L 22 αὐτὸς ἑαυτοῦ VL 23 μεθαρμοζόμενος VL μόνον v 28 τὸ addidi γενέσθαι V

τίθησι γὰρ τούτοις· οὐκ ἐν τῷ ποιεῖν ὕλης ἢ μερῶν ἢ φυσικῶν ὀργάνων προσδεόμενος· ἔστι γὰρ παντὸς ἀπροσδεής. τοῦτο τὸ νόημα, εἰ καὶ ἀτονώτερον κατὰ τὴν λέξιν ἐκτίθεται ὁ Εὐνόμιος, ὅμως τῆς εὐσεβείας οὐκ ἀποβάλλομεν. μαθόντες γὰρ ὅτι Αὐτὸς εἶπε *497 M.*
καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν, οἴδαμεν ὅτι ποιητής ἐστι τῆς ὕλης ὁ λόγος, εὐθὺς συναπεργαζόμενος μετὰ τῆς ὕλης καὶ τὰς ποιότητας, ὡς εἶναι αὐτῷ τὰ πάντα καὶ ἀντὶ πάντων τὴν ὁρμὴν τοῦ παντοδυνάμου θελήματος, ὕλην ὄργανον τόπον χρόνον οὐσίαν ποιότητα, πᾶν ὅτιπέρ ἐστίν ἐν τῇ κτίσει νοούμενον. ὁμοῦ τε γὰρ 69
ἠθέλησε τὸ δέον γενέσθαι καὶ συνέδραμεν ἡ ἐξεργαστικὴ τῶν ὄντων δύναμις τῷ νοήματι, ἔργον ποιοῦσα τὸ θέλημα. οὕτω γὰρ φιλοσοφεῖ περὶ τῆς θείας δυνάμεως ὁ πολὺς Μωϋσῆς ἐν τῇ κοσμογενείᾳ, προστακτικαῖς φωναῖς ἀνατιθεὶς ἑκάστου τῶν ἐν τῇ κτίσει φαινομένων τὴν ποίησιν. Εἶπε γάρ, φησίν, ὁ θεὸς ὅτι γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως οὔτε ὕλης ἐμνήσθη οὔτε ὀργανικῆς ὑπουργίας. οὐκοῦν οὐκ ἀπόβλητος ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ Εὐνομίου ὁ λόγος. ὁ γὰρ θεὸς κτίζων, ὅσα διὰ κτίσεως ἔσχε τὴν γένεσιν, οὔτε τινὸς ὑποκειμένης ὕλης οὔτε ὀργάνων εἰς τὴν κατασκευὴν ἐδεήθη· ἀπροσδεὴς γὰρ ἀλλοτρίας βοηθείας ἡ τοῦ θεοῦ δύναμίς τε καὶ σοφία. Χριστὸς δέ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, δι᾽ οὗ τὰ 70
πάντα ἐγένετο καὶ οὗ χωρὶς τῶν ὄντων ἔστιν οὐδέν, καθὼς Ἰωάννης μαρτύρεται. εἰ οὖν πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, ἐξαρκεῖ δὲ πρὸς τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν ἡ βούλησις μόνη (δύναμις γάρ ἐστιν ἡ βούλησις),

5 Ps. 32, 9 Sw. 17 Gen. 1, 3 24 I. Cor. 1, 24 Joh. 1, 3

VLACTS 3—4 ἀνώτερον prius A sed corr. 6 ἐγεννήθησαν V 10 οὐσίαν χρόνον T 11 ὅτιπέρ: ὁπέρ T 14 θείας: ἀληθείας L 17 γεννηθήτω V 19 οὐκ om. V sup. οὐκουν acc. eras. 20 ὁ θεὸς γὰρ CT γὰρ om. VL ὁ ante κτίζων add. VL 21 τῆς ante κτίσεως add. CT 22 ὀργάνου C 23 τε om. T 24 verba a Χριστὸς δέ usque ad σοφία om. T sed in marg. add. ead. man. δέ: γὰρ in marg. T 28 καὶ ante μόνη add. V

τὸν ἡμέτερον εἶπε λόγον ἐν ἀτονούσῃ τῇ λέξει Εὐνόμιος. ὁ γὰρ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τίνος ἂν ὀργάνου καὶ ποίας ὕλης δεηθείη ἐν τῷ φέρειν διὰ τοῦ παντοδυνάμου ῥήματος τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν:

71 εἰ δὲ ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως περὶ τοῦ μονογενοῦς πεπιστεύκαμεν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ υἱοῦ κατασκευάζει, ὡς ὁμοιοτρόπως αὐτὸν τοῦ πατρὸς κτίσαντος, καθάπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ ἡ κτίσις ἐγένετο, τὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ῥηθέντα λόγον καὶ νῦν πάλιν ἀναλαμβάνομεν, ὅτι ἡ τοιαύτη ὑπόληψις ἄρνησις τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐστι θεότητος. ἡμεῖς γὰρ ἴδιον εἶναι τῶν εἰδωλολατρούντων παρὰ τῆς μεγάλης τοῦ Παύλου φωνῆς μεμαθήκαμεν τὸ σέβεσθαι καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος ὅτι Οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ, κανόνι τούτῳ καὶ γνώμωνι χρώμεθα πρὸς τὴν τοῦ προσκυνουμένου ἐπίγνωσιν, ὥστε πεπεῖσθαι τοῦτο ἀληθῶς εἶναι

72 θεὸν ὃ μήτε πρόσφατόν ἐστι μήτε ἀλλότριον. ἐπειδὴ τοίνυν θεὸν πιστεύειν εἶναι τὸν μονογενῆ θεὸν ἐδιδάχθημεν, τὸ μήτε πρόσφατον αὐτὸν εἶναι μήτε ἀλλότριον συνομολογοῦμεν διὰ τοῦ πιστεύειν ὅτι ἐστὶ θεός. εἰ οὖν θεός ἐστι, πρόσφατος οὐκ ἔστιν· εἰ δὲ μὴ πρόσφατος, ἀΐδιος πάντως ἐστίν. οὔτε οὖν πρόσφατός ἐστιν ὁ ἀΐδιος οὔτε ἀλλότριος τῆς ἀληθινῆς θεότητος ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν καὶ ἐν τοῖς κόλποις ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα ἔχων. ὥστε ὁ ἀποσχίζων τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως τὸν υἱὸν ἢ καθόλου ἀθετεῖ τὴν προσκύνησιν, ἵνα μὴ ἀλλοτρίῳ θεῷ

500 M. προσκυνήσῃ, ἢ εἴδωλον σέβεται, κτίσμα καὶ οὐ θεὸν τῆς προσκυνήσεως αὐτοῦ προστησάμενος καὶ Χριστὸν ὄνομα τῷ εἰδώλῳ θέμενος.

73 Ὅτι δὲ πρὸς ταύτην βλέπει τὴν διάνοιαν ἐν τῇ περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψει, φανερώτερον ἂν γένοιτο δι᾽ ὧν τὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς διεξέρχεται, τοῦτον ἔχοντα

2 Hebr. 1, 3 8 ἔμπροσθεν] multifariam hoc tractavit
11 Rom. 1, 25 13 Ps. 80, 9 Sw.

VLATS 1 ἐν ἀτονούσῃ: ἐνατονούσῃ LS v 3 ἂν: οὖν V
6 υἱοῦ: μονογενοῦς V 10 ἔστι ante τῆς coll. V 16 ἀληθῶς: ἀληθὲς VLC v 18 alterum θεὸν om. V τὸ: τῷ CT ὃ S 19 αὐτὸν om. S 23 ὁ om. v 28 Χριστοῦ ὄνομα v

τὸν τρόπον· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ θεοῦ
υἱόν, τὸν μονογενῆ θεόν, πρωτότοκον πάσης
κτίσεως, υἱὸν ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, ἀλη-
θῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων, οὐκ ἄνευ τῆς
πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον υἱόν,
πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον, οὐκ ἄκτιστον.
ἀρκεῖν ἡγοῦμαι μόνην τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκτεθέντων καὶ
δίχα τῆς παρ' ἡμῶν ἐξετάσεως φανερῶσαι τοῦ δόγματος
τὴν ἀσέβειαν. πρωτότοκον γὰρ εἰπὼν αὐτόν, ἵνα μή τινα 74
τοῖς ἀκούουσιν ἀμφιβολίαν ἐμποιήσῃ τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν
κτιστόν, ἐπήγαγεν εὐθὺς τὸ οὐκ ἄκτιστον, ἵνα μή ποτε
τῆς τοῦ υἱοῦ σημασίας ὡς πέφυκε νοηθείσης εὐσεβές τι
περὶ αὐτοῦ νόημα τοῖς ἀκηκοόσιν ἐγγένηται· τούτου χάριν
ὁμολογήσας ἐν πρώτοις υἱὸν θεοῦ καὶ μονογενῆ θεὸν εὐθὺς
διὰ τῶν ἐπιφερομένων παρατρέπει τῶν ἀκουόντων τὴν γνώ-
μην πρὸς τὴν αἱρετικὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς ὑπολή-
ψεως. ὁ γὰρ ἀκούσας υἱὸν θεοῦ καὶ μονογενῆ θεὸν ἀναγ-
καίως πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας ἐμφάσεις ἀνάγεται διὰ τῆς τῶν
φωνῶν τούτων σημασίας χειραγωγούμενος, τῷ μηδεμίαν
φύσεως διαφορὰν ὑπὸ τῆς θεὸς φωνῆς καὶ ὑπὸ τῆς ση-
μασίας τοῦ υἱοῦ παρεισάγεσθαι. πῶς γὰρ ἂν ἄλλο τι παρὰ 75
τὴν τοῦ πατρὸς νοηθείη φύσιν ὁ ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ὢν καὶ
αὐτὸς θεὸς ὤν; ἀλλ' ἵνα μὴ φθάσῃ ταῖς καρδίαις τῶν
ἀκηκοότων ἐντυπωθῆναι διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων τὰ τῆς
εὐσεβείας νοήματα, εὐθὺς λέγει κτίσεως αὐτὸν πρωτότοκον
οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομα-
ζόμενον υἱόν, πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον,
οὐκ ἄκτιστον. ὡς ἂν οὖν φανείη καὶ τὰς πρώτας φω-
νὰς ὁ κακοῦργος ἀντὶ δελεάματος τοῖς ἀνθρώποις προτείνων,
ὥστε παραδεχθῆναι τὸ δηλητήριον οἷόν τινι μέλιτι τοῖς
εὐσεβεστέροις ὀνόμασι γλυκαινόμενον, μικρὸν τῷ λόγῳ προσ-

VLACTS 4 τῆς om. VL et prius C 5 γεννήσεως: γέννησιν V 6 τῆς ante κτίσεως add. V 7 μόνον VL 11 verba ab ἐπήγαγεν usque ad ἄκτιστον om. V οὐκ om. L 12 εὐσεβέστερον L om. τι 14 verba ab εὐθὺς usque ad 17 θεὸν om. T 21 τι post ἄλλο om. T 24 ἀκουόντων V 27 γινόμενον v 29 δελεάσματος CTS v 30 παραδειχθῆναι V

76 διατρίψωμεν. τίς οὐκ οἶδεν ὅση τοῦ μονογενοῦς πρὸς τὸν πρωτότοκον ἡ κατὰ τὸ σημαινόμενόν ἐστι διαφορά; οὔτε γὰρ μονογενὴς μετὰ ἀδελφῶν νοεῖται οὔτε χωρὶς ἀδελφῶν ὁ πρωτότοκος, ἀλλ᾽ ὁ μὲν πρωτότοκος μονογενὴς οὐκ ἔστιν· ἀδελφῶν γάρ ἐστι πάντως πρωτότοκος· ὁ δὲ μονογενὴς ἀδελφὸν οὐκ ἔχει· οὐ γὰρ ἂν εἴη μονογενὴς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμούμενος. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἧσπερ ἂν οὐσίας ὦσιν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ πρωτοτόκου, τῆς αὐτῆς ἔσται πάντως καὶ ὁ πρωτότοκος. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ὑπὸ τῆς φωνῆς ταύτης σημαίνεται, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει αὐτός τε ὁ πρωτότοκος καὶ οἱ μετ᾽ ἐκεῖνον γενόμενοι, οὐδὲν τοῦ πρωτοτόκου πρὸς τὴν γέννησιν τῶν ἐφεξῆς συνεισφέροντος· ὡς διὰ τούτων ψευδῆ τοῦ Ἰωάννου τὴν φωνὴν εἶναι κατασκευάζεσθαι τὴν μαρτυροῦσαν ὅτι Πάντα δι᾽
77 αὐτοῦ ἐγένετο. εἰ γὰρ πρωτότοκός ἐστιν, μόνοις τοῖς κατὰ τὸν χρόνον πρεσβείοις τῶν μετ᾽ αὐτὸν γεγονότων διαφέρει
501 M. πάντως, ἄλλου ὄντος δι᾽ οὗ καὶ τούτῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἡ πρὸς τὸ εἶναι γέγονε δύναμις. ἀλλ᾽ ὡς ἂν μή τινι τῶν συκοφαντούντων ὑπόνοιαν δοίημεν ὡς μὴ παραδεχόμενοι τὰς θεοπνεύστους φωνὰς δι᾽ ὧν ἐνιστάμεθα, πρότερον τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων, παραθησόμεθα, εἶθ᾽ οὕτω τὴν τοῦ βελτίονος κρίσιν τοῖς ἀκροωμένοις προσθήσομεν.

78 Ὁ μέγας Παῦλος εἰδὼς ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχηγός τε καὶ αἴτιος ὁ μονογενής ἐστι θεὸς ὁ ἐν πᾶσι πρωτεύων, προσμαρτυρεῖ αὐτῷ τὸ μὴ μόνον τὴν τῶν ὄντων κτίσιν δι᾽ ἐκείνου γενέσθαι, ἀλλ᾽ ὅτι τῆς ἀρχαίας τῶν ἀνθρώπων κτίσεως παλαιωθείσης τε καὶ ἀφανισθείσης, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει, ἄλλης δὲ καινῆς κτίσεως ἐν Χριστῷ γενομένης, οὐδὲ ταύτης ἄλλος τις καθηγήσατο, ἀλλὰ πάσης τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελίου τῶν ἀνθρώπων γενομένης κτίσεως αὐτός

14 Joh. 1, 3 27 cf. l. III tom. II § 53

VLACTS 8 post αὐτῆς lac. quinque litt. T ἔσται: εἶναι VL 9 τὸν πρωτότοκον V 10 παρ᾽ αὐτοῦ V 16 μετ᾽ αὐτοῦ V μετ᾽ αὐτῶν T 18 πρὸ τοῦ V 20 μὲν post πρότερον add. V 22 παραθησώμεθα L τὴν om. T 23 προσθήσωμεν L προθήσομεν S 30 verba ab οὐδὲ usque ad 31 γενομένης om. CT

ἐστιν ὁ πρωτότοκος. καὶ ὡς ἂν σαφέστερον γένοιτο τὸ περὶ
τούτου νόημα, οὑτωσὶ τὸν λόγον διαληψόμεθα. τετράκις 79
τῆς φωνῆς ταύτης μέμνηται ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἅπαξ μὲν
οὕτως εἰπὼν ὅτι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, πάλιν δὲ ὅτι
πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ἐκ τρίτου δὲ ὅτι πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπόλυτόν τε καὶ
ἀσυζυγῆ τὴν φωνὴν παρατίθεται εἰπών· Ὅταν δὲ πάλιν
εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει Καὶ
προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. οὐκοῦν ἥνπερ
ἂν διάνοιαν ἐπὶ τῶν ἄλλων συζυγιῶν τοῦ ὀνόματος τούτου
κατανοήσωμεν, ἀκολούθως τὴν αὐτὴν καὶ τῷ πρωτοτόκῳ
τῆς κτίσεως ἐφαρμόσομεν. μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς οὔσης
φωνῆς, ἀνάγκη πᾶσα μίαν εἶναι καὶ τὴν σημαινομένην διάνοιαν. πῶς γίνεται τοίνυν πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελ- 80
φοῖς; πῶς δὲ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος; ἢ τοῦτο πάντως
ἐστὶ δῆλον, ὅτι διὰ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς αἷμα καὶ σάρκα,
καθώς φησιν ἡ γραφή, ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμᾶς
καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος κοινωνήσας, μέλλων ἡμᾶς μεταποιεῖν ἐκ τοῦ φθαρτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον διὰ τῆς ἄνωθεν
γεννήσεως τῆς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος αὐτὸς τοῦ τοιούτου
τόκου καθηγήσατο, διὰ τοῦ ἰδίου βαπτίσματος τὸ ἅγιον
πνεῦμα ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπισπασάμενος, ὥστε πάντων τῶν πνευματικῶς ἀναγεννωμένων πρωτότοκον αὐτὸν γενέσθαι καὶ
ἀδελφοὺς ὀνομάσαι τοὺς τῆς ὁμοίας αὐτῷ διὰ τοῦ ὕδατος
καὶ τοῦ πνεύματος μετεσχηκότας γεννήσεως. ἐπειδὴ δὲ καὶ 81
τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἔδει αὐτὸν ἐναποθέσθαι τῇ
φύσει τὴν δύναμιν, πάλιν γίνεται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων

2 de πρωτοτόκῳ hoc loco iteravit fere, quae l. III tom. II § 45 exposuit, unde multa verbotenus revocat 4 Col. 1, 15 Rom. 8, 29 5 Col. 1, 18 7 Hebr. 1, 6 17 multifariam velut Matth. 16, 17 Joh. 1, 13 I. Cor. 15, 50 alibi

VLACTS 1 καὶ ὡς δ' ἂν VL 2 διαληψώμεθα VL 4 verba a πρωτότοκος usque ad δὲ ὅτι om. T 10 ἂν om. T et 11 κατανοήσομεν T 12 ἐφαρμόσωμεν L 15 ἐκ νεκρῶν: ἐκρῶν L ἐκ om. v ἤ: ἢ CTS 20 τῆς: τοῦ V 22 διὰ ante πάντων add. A 24 αὐτοῦ v 25 ἐπεὶ δὲ TS v 26—27 ἐναποθέσθαι τῇ φύσει in ras. V

καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, ὥστε καὶ ἡμῖν ὁδοποιηθῆναι τὴν ἐκ τοῦ θανάτου παλιγγενεσίαν, διὰ τῆς τοῦ κυρίου ἀναστάσεως τῆς ὠδῖνος τοῦ θανάτου λυθείσης, ἐν ᾧ κατειχόμεθα. ὥσπερ οὖν μετασχὼν τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσεως ἀδελφῶν πρωτότοκος γίνεται, καὶ πάλιν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως αὑτὸν ποιήσας πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὀνομάζεται, οὕτως ἐν πᾶσι πρωτεύων μετὰ τὸ παρελθεῖν
504 M. τὰ ἀρχαῖα πάντα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως τῶν ἀνθρώπων πρωτότοκος γίνεται, διὰ τῆς διπλῆς παλιγγενεσίας, τῆς τε κατὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καθ' ἑκάτερον ἡμῖν γενόμενος καὶ ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος.

82 οὗτος οὖν ὁ πρωτότοκος καὶ ἀδελφοὺς ἔχει, περὶ ὧν φησι πρὸς τὴν Μαρίαν ὅτι Πορεύθητι καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. ὅλον γὰρ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ἀνακεφαλαιοῦται τὸν σκοπὸν διὰ τῶν εἰρημένων. ἀποστάντες γὰρ τοῦ θεοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐδούλευσαν τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς, καὶ ὄντες τέκνα θεοῦ

83 τῷ πονηρῷ τε καὶ ψευδωνύμῳ πατρὶ προσῳκειώθησαν. διὰ τοῦτο ὁ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀπαρχὴν ἀναλαβὼν οὐκ ἐκ τοῦ θείου προσώπου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου πέμπει τοῖς ἀδελφοῖς ἑαυτοῦ τὰ δηλώματα, λέγων ὅτι· πορεύομαι δι' ἐμαυτοῦ ποιῆσαι ὑμῶν πατέρα τὸν ἀληθινὸν πατέρα, οὗ ἐχωρίσθητε, καὶ ποιῆσαι δι' ἐμαυτοῦ θεὸν ὑμῶν τὸν ἀληθινὸν θεόν, οὗ ἀπέστητε· διὰ γὰρ τῆς ἀπαρχῆς, ἣν ἀνέλαβον, προσάγω ἅπαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἐν ἐμαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον.

2—3 Act. 2, 24 9 II. Cor. 5, 17 15 Joh. 20, 17 20 Gal. 4, 8 22 I. Tim. 2, 5

VLACTS 2 ὠδύνας ι sscr. L ὡς καὶ L 3 ἐκ om. L 5 τοῦ om. ACT v 7 αὑτὸν S: αὐτὸν VLACT v 9 καθὼς post φησὶ coll. V 11 τε om. A 15 εἶπον L verba a πορεύθητι καὶ usque ad ἀδελφοῖς μου om. v 16 μου: ὅτι VL πορεύσομαι L 17—18 κατὰ τὸν ἄνθρωπον VL 20 φύσει post οὖσι coll. V 23 ἀρχὴν VL 25 πορεύσομαι A v 28 ἔλαβον L

Τῆς οὖν ἀπαρχῆς θεὸν ἑαυτῆς ποιησαμένης τὸν ὄντα 84
θεὸν καὶ πατέρα τὸν ἀγαθὸν πατέρα. πάσῃ κατορθοῦται
τῇ φύσει τὸ ἀγαθὸν καὶ πάντων ἀνθρώπων γίνεται διὰ τῆς
ἀπαρχῆς πατὴρ καὶ θεός. εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, φησί,
καὶ τὸ φύραμα. ὅπου δὲ ἡ ἀπαρχή [Χριστός], Χριστὸς δὲ
ἡ ἀπαρχή, ἐκεῖ καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ, καθώς φησιν ὁ ἀπό-
στολος. ἐν οἷς οὖν διὰ συζυγίας τὴν μνήμην τοῦ πρωτο-
τόκου πεποίηται νεκρῶν τε καὶ κτίσεως καὶ ἀδελφῶν μνη-
μονεύσας, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα νοεῖν ὑποτίθεται· ὅπου δὲ
δίχα τῆς τοιαύτης προσθήκης φησὶν Ὅταν δὲ πάλιν εἰσα-
γάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, ἡ τοῦ
πάλιν προσθήκη τὴν ἐπὶ τέλει γενησομένην τοῦ δεσπότου
τῶν ὅλων ἐπιφάνειαν προσαγορεύει. ὡς γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι 85
Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ
καταχθονίων, καίτοι ὁ υἱὸς τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα οὐκ ἔχει
τῷ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα, οὕτως παρὰ πάσης τῆς ὑπερ-
κοσμίου κτίσεως προσκυνεῖσθαι τὸν πρωτότοκον λέγει τὸν
δι' ἡμᾶς οὕτως ὠνομασμένον, πάλιν εἰς τὴν οἰκουμένην
εἰσιόντα, ὅταν κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ
λαοὺς ἐν εὐθύτητι. οὕτω διακρίνεται παρὰ τοῦ λόγου τῆς
εὐσεβείας τό τε τοῦ πρωτοτόκου καὶ τὸ τοῦ μονογενοῦς
σημαινόμενον, ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων τῆς καταλλήλου ση-
μασίας φυλασσομένης· ὁ δὲ εἰς τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν
ἀνάγων τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα πῶς διασῴζει τὴν τοῦ
μονογενοῦς ἔννοιαν; ὁ συνετὸς ἀκροατὴς ἐπισκεψάσθω, εἰ 86
συμβαίνει ταῦτα πρὸς ἄλληλα, μήτε τοῦ πρωτοτόκου χωρὶς
ἀδελφῶν νοουμένου μήτε τοῦ μονογενοῦς μετὰ ἀδελφῶν.

4 Rom. 11, 16   5 I. Cor. 15, 23   10 Hebr. 1, 6
13 Phil. 2, 10   19 Ps. 97, 9 Sw.

VLACTS 1 ὄντα: ἀληθινὸν A   2 ἀγαθὸν: ἀληθινὸν A   4 ἡ ante ἀπαρχὴ om. L   5 Χριστός delevi, om. in ras. S   6 verba ἐκεῖ usque ad Χριστοῦ om. CT   13 ἐπιφάνειαν correxi: ἐμφάνειαν libri v   14 πάνυ L   καὶ ante ἐπιγείων om. VL v   καὶ post ἐπιγείων om. VL   15 ὁ υἱός sed eras. υἱ V ἰησοῦς A   16 τῷ: τὸ VL   εἶναι: ἐστίν V eras. L   17 κτήσεως V   προσκυνήσθαι L   21 τὸ ante τοῦ om. V   22 ἐν ἑκατέρῳ T   26 verba μήτε usque ad νοουμένου post 27 alt. ἀδελφῶν coll. V

ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, διὰ τούτου τὸν μονογενῆ ἐνοήσαμεν· ὅταν δὲ ἐπαγάγῃ ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διὰ τούτου τὸν πρωτότοκον τῇ διανοίᾳ παρε-
505 M. δεξάμεθα· καὶ οὕτως ἀσύγχυτος μένει τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, φυλάσσων ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων τὰς προσφυεῖς σημασίας, ὡς ἐν μὲν τῷ μονογενεῖ βλέπειν τὸ προαιώνιον, διὰ δὲ τοῦ πρωτοτόκου τῆς κτίσεως τὴν διὰ σαρκὸς τοῦ προαιωνίου φανέρωσιν.

87 Πάλιν δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον ἐπὶ λέξεως ἀναλάβωμεν. *πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν, τὸν μονογενῆ θεόν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, υἱὸν ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, ἀληθῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων.* ὅτι μὲν οὖν μετάγει τὴν τῆς γεννήσεως ἔμφασιν εἰς τὸ τῆς κτίσεως σημαινόμενον, δῆλόν ἐστιν ἐξ ὧν διαρρήδην κτιστὸν αὐτὸν προσηγόρευσε, *γενόμενον* αὐτὸν εἰπὼν καὶ *οὐκ ἄκτιστον*. ἡμεῖς δὲ ὡς ἂν μάλιστα τὸ ἀνεπίσκεπτον αὐτοῦ καὶ ἀπαίδευτον ἐν τοῖς δόγμασιν φανερωθείη, ἀφέντες τὸ σχετλιάζειν ἐπὶ τῷ προδήλῳ τῆς βλασφημίας τεχνικῇ τινι διαιρέσει
88 τὸν περὶ τούτου λόγον διαληψόμεθα. δοκεῖ γάρ μοι καλῶς ἔχειν αὐτὸ τὸ τῆς γεννήσεως σημαινόμενον δι᾽ ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως διασκοπῆσαι τῷ λόγῳ. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐξ αἰτίας εἶναί τινος τὸ ὄνομα τοῦτο παρίστησι, παντὶ δῆλόν ἐστι, καὶ οὐδὲν οἶμαι χρῆναι περὶ τούτου διαγωνίζεσθαι· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διάφορος τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστώτων ὁ λόγος ἐστί, τοῦτ᾽ οἶμαι προσήκειν διά τινος τεχνικῆς διαιρέσεως σαφη-
89 νισθῆναι τῷ λόγῳ. τῶν τοίνυν ἔκ τινος αἰτίας γεγενημένων ταύτας τὰς διαφορὰς κατειλήφαμεν. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης ἐστὶ καὶ τέχνης, ὡς αἱ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἔργων κατασκευαὶ <αἱ> διὰ τῆς καταλλήλου

1 Joh. 1, 1 2 Joh. 1, 14 20 verba a δοκεῖ γάρ usque ad p. 334, 16 εὐσεβῶς μεταληφθῆναι ad verbum fere ex lib. III tom. VI § 27—41 desumpta sunt paucis sententiis omissis

VLACTS 2 ἐπάγῃ V v 10 τοῦ ante θεοῦ om. v 16 εἰπὼν αὐτὸν VS v καὶ om. A 17 ἀνεπίσκοπον CT 20 διαληψώμεθα v 24 χρῆναι post τούτου coll. v 26 αἱρέσεως L εὑρέσεως V 28 γὰρ om. A 30 αἱ addidi

ὕλης γινόμεναι, ὧν καθηγεῖταί τις τέχνη πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν τὸ προτεθὲν συμπεραίνουσα, τὰ δὲ ἐξ ὕλης καὶ φύσεως· τὰς γὰρ ἐξ ἀλλήλων γενέσεις τῶν ζῴων ἡ φύσις οἰκοδομεῖ, διὰ τῆς ἐν τοῖς σώμασιν ὑλικῆς ὑποστάσεως τὸ ἑαυτῆς ἐνεργοῦσα· τὰ δὲ ἐξ ὑλικῆς ἀπορροίας, ἐφ' ὧν καὶ τὸ προηγούμενον μένει οἷόν ἐστιν καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου ῥέον ἐφ' ἑαυτοῦ καθορᾶται, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτῖνος ἢ ἐπὶ τῆς λαμπάδος καὶ τῆς αὐγῆς ἢ ἐπὶ τῶν ἀρωμάτων τε καὶ τῶν μύρων καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐκδιδομένης ποιότητος. ταῦτα γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν ἀμείωτα μένοντα εὐθὺς ἔχει συμ- 90
παρομαρτοῦσαν ἕκαστον τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐκδιδομένην φυσικὴν ἰδιότητα, οἷον ὁ μὲν ἥλιος τὴν ἀκτῖνα, ἡ δὲ λαμπὰς τὴν αὐγήν, τὰ δὲ ἀρώματα τὴν τῷ ἀέρι ἐντικτομένην ἐξ αὐτῶν εὐωδίαν. ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος παρὰ ταῦτα γεννήσεως, οὗ ἡ μὲν αἰτία ἄϋλός ἐστι καὶ ἀσώματος, ἡ δὲ γέννησις αἰσθητή τε καὶ διὰ σώματος, λέγω δὲ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενον λόγον· ἀσώματος γὰρ ὢν καθ' ἑαυτὸν ὁ νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀργάνων τίκτει τὸν λόγον. τοσαύτας γεννήσεων διαφορὰς οἷον ἐν γενικῇ τινι θεωρίᾳ κατενοήσαμεν.

Τούτων τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων οὕτως ἡμῖν 91
διῃρημένων, καιρὸς ἂν εἴη κατιδεῖν, πῶς ἡ φιλάνθρωπος τοῦ ἁγίου πνεύματος οἰκονομία παραδιδοῦσα τὰ θεῖα μυστήρια διὰ τῶν ἡμῖν χωρητῶν τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται τῶν ὑπὲρ λόγον. πάντα γὰρ τὰ τῆς γεννήσεως εἴδη, ὅσα 508 M.
ἡ ἀνθρωπίνη γινώσκει διάνοια, ἡ θεόπνευστος διδασκαλία πρὸς τὴν παράστασιν τῆς ἀρρήτου δυνάμεως παραλαμβάνει, οὐ συμπαραδεχομένη τὰς σωματικὰς τῶν ὀνομάτων ἐμφάσεις. ὅταν μὲν γὰρ περὶ τῆς κατασκευαστικῆς λέγῃ δυνά- 92
μεως, γέννησιν μὲν ὀνομάζει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν διὰ τὸ

VLACTS 3 γενέσεις A: γεννήσεις cf. 185, 22   8 ἢ alt. om. v   11 ἑκάστην VL v   ἀπ' αὐτοῦ T ἐπ' αὐτῶν V om. L qui habet τὴν ἐ . . . ras. quinque litt.   13 ἐν τ. ἀ. τικτομένην V ἐν τῷ ἀ. ἐντικτομένην LS   16 διὰ σώματος: ἀσώματος L διὰ σωμάτων VA v   17 γενόμενον L   verba ab ἀσώματος usque ad 18 τὸν λόγον om. CT   19 γεννήσεως T   γενικῇ LCTS et A ex corr.: γεννικῇ V γεννητῇ v   22 εἴη: ἦν V   25 τὴν ὑπὲρ V v   29 λέγει L v   30 γέννησιν prius L sed eras. ν alt. γένεσιν A

δεῖν πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἡμετέρας δυνάμεως καταβῆναι
τὸν λόγον, οὐ μὴν συνενδείκνυται τὰ ὅσα παρ᾽ ἡμῖν τῇ
κατασκευαστικῇ γενέσει συνθεωρεῖται, οὐ τόπον, οὐ χρόνον,
οὐχ ὕλης παρασκευήν, οὐκ ὀργάνων συνεργίαν, οὐ τὸν ἐπὶ
τοῖς γινομένοις κόπον, ἀλλὰ ταῦτα ἡμῖν καταλιποῦσα μεγα-
λοφυῶς τε καὶ ὑψηλῶς τῷ θεῷ προσμαρτυρεῖ τῶν ὄντων
τὴν γένεσιν ἐν οἷς φησιν ὅτι Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν,
αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. πάλιν ὅταν τὴν ἀπόρ-
ρητόν τε καὶ ὑπὲρ λόγον τοῦ μονογενοῦς ἐκ τοῦ πατρὸς
ὕπαρξιν ἑρμηνεύῃ, διὰ τὸ ἀχώρητον εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην
πτωχείαν τῶν ὑπὲρ λόγον τε καὶ ἔννοιαν διδαγμάτων κἀκεῖ
τοῖς ἡμετέροις συγκέχρηται καὶ υἱὸν ὀνομάζει, ὅπερ ἡ παρ᾽
ἡμῖν συνήθεια τοῖς ἀπὸ ὕλης καὶ φύσεως ἀποτικτομένοις
93 ὄνομα τίθεται. ἀλλ᾽ ὥσπερ τὴν [διὰ] τῆς κτίσεως γένεσιν
εἰπὼν ὁ λόγος ἐπὶ θεοῦ τὸ διά τινος ὕλης γενέσθαι αὐτὴν
οὐ προσέθηκεν, οὐσίαν ὕλης καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ
πάντα τὰ τοιαῦτα τὴν τοῦ θείου θελήματος εἶναι δύναμιν
ἀποφηνάμενος, οὕτως καὶ ἐνταῦθα υἱὸν εἰπὼν ἀφῆκε πάντα
τά τε ἄλλα, ὅσα περὶ τὴν κάτω γέννησιν ἡ ἀνθρωπίνη
φύσις ὁρᾷ, πάθη τε λέγω καὶ διαθέσεις καὶ τὴν ἐκ τοῦ
χρόνου συνεργίαν καὶ τὴν τοῦ τόπου χρείαν, καὶ πρὸ πάν-
των τὴν ὕλην, ὧν ἄνευ πάντων ἡ κάτω γέννησις ἐκ τῆς
94 φύσεως οὐ συνίσταται. πάσης δὲ τῆς τοιαύτης <ἐννοίας>
ὑλικῆς τε καὶ διαστηματικῆς μὴ συμπαραληφθείσης ἐν τῇ
τοῦ υἱοῦ σημασίᾳ, μόνη ὑπελείφθη ἡ φύσις, καὶ διὰ τοῦτο
τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ τὸ οἰκεῖον καὶ γνήσιον τῆς ἐκ τοῦ πα-
τρὸς ἀναδείξεως ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς ἑρμηνεύεται. καὶ

7 Ps. 32, 9 et 148, 5 Sw.

VLACTS 1 ὑμετέρας V 3 γενέσει correxi cf. p. 187, 19: γεννήσει VLCTS v γνώσει A συνθεωρεῖσθαι V 4 συνεργίαν: συνεργούντων L συγγένειαν V v 5 κόπον: σκοπὸν V v καταλείπουσα ACT 7 γέννησιν L ἐγεννήθησαν VT 10 ἑρμηνεύει V 12 ἡ om. v 13 ἀποτικτομένης V 14 delevi cf. p. 333, 9; 188, 5 γέννησιν V v 15 ἐπὶ τοῦ θεοῦ A τῷ διά v αὐτὸν CT 17 τοῦ θεοῦ θελήματος A, v 21 συνέργειαν V v 23 ἐννοίας ex p. 188, 14 addidi 24 συμπαραληφθείσης S et ex corr. AT ead. man.: συμπαραλειφθείσης VLC v 25 οὐσίας post σημασίᾳ add. ACTS v ex coniectura cf. ad 23 om. VL ὑπελήφθη L

ἐπειδὴ οὐχ ἱκανὸν ἦν τὸ τοιοῦτον τῆς γεννήσεως εἶδος ἀρκοῦσαν ἡμῖν ἐμποιῆσαι τῆς ἀρρήτου τοῦ μονογενοῦς ὑπάρξεως τὴν φαντασίαν, συμπαραλαμβάνει καὶ τὸ ἕτερον τῆς γεννήσεως εἶδος πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ υἱοῦ θεολογίας τὸ ἐκ τῆς ὑλικῆς ἀπορροίας, καί φησιν ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴν μύρου καὶ ἀτμίδα θεοῦ, ἅπερ ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ παρ' ἡμῶν τεχνολογίᾳ ἡ καθ' ἡμᾶς συνήθεια ὑλικὴν ἀπόρροιαν ὀνομάζει. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς προειρημένοις οὔτε ἡ τῆς 95 κτίσεως γένεσις οὔτε ἡ τοῦ υἱοῦ σημασία ἢ χρόνον ἢ ὕλην ἢ τόπον ἢ πάθος συμπαρεδέξατο, οὕτως καὶ ἐνταῦθα πάσης τῆς ὑλικῆς ἐννοίας <ἐκκαθάρας> τὴν τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν μνημονευθέντων σημασίαν, μόνον τὸ θεοπρεπὲς τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως εἴδους ὁ λόγος παραλαβὼν ἐνδείκνυται τὸ δεῖν ἐξ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ ταὐτὸν νοεῖσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην ἐμφάσεως. οὔτε γὰρ ἡ ἀτμὶς τὴν εἰς ἀέρα διάχυσιν ἐκ τῆς ὑποκει- *509 M.* μένης ὕλης παρίστησιν οὔτε ἡ ὀσμὴ τὴν ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ μύρου γινομένην πρὸς τὸν ἀέρα μετάστασιν οὔτε τὸ ἀπαύγασμα τὴν τοῦ ἡλιακοῦ σώματος διὰ τῶν ἀκτίνων γινομένην ἀπόρροιαν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐκ πάντων, καθὼς εἴρηται, διὰ τοῦ τοιούτου τῆς γεννήσεως τρόπου δηλοῦται, τὸ ἐξ ἐκείνου τε εἶναι καὶ μετ' ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδενὸς διαστήματος μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μεσιτεύοντος. ἐπειδὴ δὲ διὰ πλείονα φιλανθρωπίαν ἡ τοῦ ἁγίου 96 πνεύματος χάρις πολλαχόθεν ἡμῖν ἐγγενέσθαι τὰς θείας περὶ τοῦ μονογενοῦς ὑπολήψεις ᾠκονομήσατο, προσέθηκε

5 Hebr. 1, 3 Joh. 12, 3 Sap. 7, 25

VLATS 3 συμπεριλαμβάνει VL v 5 ἀπορίας V φησιν: φύσεως V 6 θεοῦ A man. alt. sscr. κάπνου quae locum ad Act. 2, 19 rettulit 7—8 ἀπορίαν V 9 γέννησις V v 10 τόπον v: κόπον (cf. p. 188, 27) παρεδέξατο A δίχα ante πάσης add. A ex coni., ἐκκαθάρας supplevi cf. p. 188, 28 12 μόνην ACT v πρὸς post μόνον add. A 15 ταύτης VL 16 ἡ om. T 17 ἡ om. T 20 γενομένην VL v 23 τοῦ ἐξ αὐτοῦ: τοῦ υἱοῦ S 24 δὲ om. VL v γὰρ A 26 παρὰ S οἰκονομήσατο VL

καὶ τὸ λειπόμενον τῶν ἐν γεννήσει θεωρουμένων εἶδος, τὸ ἐκ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. ἀλλ' ἐν τούτῳ πλείονι χρῆται τῇ προμηθείᾳ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὥστε μὴ ὑπὸ ἀτονίας τε καὶ μικροψυχίας καταπεσεῖν τὸν ἀκούοντα πρὸς τὴν κοινὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου, ὡς φθόγγον τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν νομισθῆναι· διὰ τοῦτο προσμαρτυρεῖ τῷ λόγῳ τὸ κατ' οὐσίαν εἶναι ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ καὶ μακαρίᾳ φύσει, οὕτως ἀναβοήσας τὸ κήρυγμα ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεός, καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ αὐτὸς ἦν.

97 Τούτων τοίνυν τῶν τῆς γεννήσεως τρόπων ἤτοι τῶν ἐξ αἰτίας ὑφεστώτων ἔν τε τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθείᾳ γινωσκομένων, παραληφθέντων δὲ καὶ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς πρὸς τὴν τῶν ὑπερκειμένων διδασκαλίαν οὕτως, ὡς εἰκός ἐστι πρὸς παράστασιν τῶν θείων ὑπολήψεων ἕκαστον τούτων εὐσεβῶς μεταληφθῆναι, καιρὸς ἂν εἴη κατανοῆσαι καὶ τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον, ἐπὶ ποίου δέχεται σημαινομένου τὴν τῆς γεννήσεως ἔμφασιν. υἱόν, φησίν, ἀληθινόν, οὐκ ἀγέννητον, καὶ ἀληθῶς γεννηθέντα πρὸ αἰώνων. τὴν μὲν οὖν ἐν τῇ διαστολῇ κακουργηθεῖσαν ἀκολουθίαν ὡς παντὶ γνώριμον οὖσαν παραδραμεῖν οἶμαι
98 προσήκει. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι τῷ μὲν υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα, τῷ δὲ γεννητῷ πρὸς τὸν ἀγέννητον οὔσης τῆς ἀντιδιαστολῆς, οὗτος τὸν πατέρα παρεὶς ἀντιδιαστέλλει τῷ υἱῷ τὸν ἀγέννητον, δέον, εἴπερ ἀληθείας ἐποιεῖτο φροντίδα, μὴ παρατρέψαι τῆς σχετικῆς ἀκολουθίας τὸν λόγον, ἀλλ' εἰπεῖν ὅτι „υἱὸν ἀληθινόν, οὐ πατέρα", οὕτω δ' ἂν συνδιεσώσθη τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου καὶ ἡ εὐσέβεια, τῇ

8 Joh. 1, 1; 1, 4

VLACTS 1 γεννήσει correxi: γενέσει (cf. p. 331, 14; 19; 21; 25. 333, 4; 13; 21. 334, 11; 18) τῇ ante γενέσει add. V v 2 ἐν τούτῳ: ἐκ τούτων v 3 ὥστε μὴ: ὡς μήτε VL 9 καὶ ante φῶς om. v 11 τοῦτον τοίνυν τὸν ... τρόπον V v 13 παραλειφθέντων VL διαληφθέντων v 17 σημαινομένου om. V 18 υἱόν: οἷον V 19 καὶ om. A cf. p. 330, 12 22 εἶδεν V 23 πρὸς τὸ ἀγέννητον V 23—24 διαστολῆς ACTS 27 τὸν ante υἱὸν add. VS v (cf. 18)

διακρίσει τῶν προσώπων μὴ συνδιασχισθείσης τῆς φύσεως.
ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἔγγραφον τοῦ πατρὸς χρῆσιν τὴν
παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου παραδοθεῖσαν ἐν τῷ λόγῳ τῆς πί-
στεως ὑπαμείψας ἀγέννητον ἀντὶ τοῦ πατρὸς κατωνό-
μασεν, ἵνα χωρίσας αὐτὸν τῆς φυσικῶς ἐνθεωρουμένης τῇ
τοῦ πατρὸς κλήσει πρὸς τὸν υἱὸν οἰκειότητος κοινοποιήσῃ
πρὸς πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει φαινόμενα, οἷς κατὰ τὸ ἴσον
ἡ ἀντιδιαστολή ἐστι πρὸς τὸ ἀγέννητον.

Ἀληθῶς, φησί, γεννηθέντα πρὸ αἰώνων. 99
παρὰ τίνος, εἰπάτω. παρὰ τοῦ πατρὸς ἐρεῖ πάντως, εἴπερ
μὴ ἀναισχυντοίη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ
ἀϊδίου πατρὸς οὐκ ἔστι τὴν ἀϊδιότητα τοῦ υἱοῦ διαστῆσαι,
συνενδεικνυμένης πάντως καὶ τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς ση-
μασίας, διὰ τοῦτο τοῦ πατρὸς ἀποδοκιμάσας τὴν κλῆσιν 512 M.
μετάγει τὸν λόγον πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἐπειδὴ τούτου τοῦ
ὀνόματος ἄσχετόν τε καὶ ἀκοινώνητόν ἐστι πρὸς τὸν υἱὸν τὸ
σημαινόμενον, καὶ οὕτως παραγαγὼν τοὺς ἀκούοντας πρὸς
τὸ μὴ συνθεωρεῖν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν διὰ τῆς ὑπαλλαγῆς
τοῦ ὀνόματος ὁδὸν ἔδωκεν τῇ κακουργίᾳ, διὰ τῆς τοῦ ἀγεν-
νήτου παρενθήκης ὁδοποιῶν τὴν ἀσέβειαν. οἱ γὰρ κατὰ τὸ 100
πρόσταγμα τοῦ δεσπότου εἰς τὸν πατέρα τὴν πίστιν ἔχοντες
ὁμοῦ τῷ ἀκοῦσαι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμ-
παρεδέξαντο, οὐδενὶ τῷ μεταξὺ διαστήματι τῆς διανοίας
ἀπὸ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα κενεμβατούσης. οἱ δὲ ἀντὶ
τοῦ πατρὸς παρενεχθέντες πρὸς τὴν τοῦ ἀγεννήτου κλῆσιν
ψιλὴν τὴν τοῦ ὀνόματος τούτου ἀναλαμβάνουσιν ἔννοιαν,
μόνον τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν διδασκόμενοι, οὐ μὴν καὶ τὸ
πατέρα εἶναι. ἐκ τούτου δὲ τοῖς μὲν συνετῶς ἐπαΐουσιν
ἀσύγχυτος μένει καὶ διὰ ταύτης τῆς διανοίας ἡ πίστις.
τὸ γὰρ μὴ γενέσθαι ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἀκτίστου λέγεται 101

20 Matth. 28, 19

VLACTS 1 προσώπων: πραγμάτων T διασχισθείσης ACTS 2 ἀληθεῖ L 4 ἀντὶ τῇ τοῦ sed exp. τῇ V 5 χωρήσας VL φυσικῶς V: φυσικῆς LACTS v θεωρουμένης CT 6 τῆς ante πρὸς add. VL v, om. ACTS 11 ἐπεὶ AS 12 τοῦ υἱοῦ om. T 23 τῷ om. A 24 ἀπὸ sscr. V 26 τὴν S, om. VLACT v 27 γινέσθαι (sic) T 30—p. 336, 1 φύσεως λέγεται ACTS

φύσεως, ἄκτιστος δὲ κατὰ τὸ ἴσον ὁ πατήρ τε καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διότι πᾶσα κτίσις αἰσθητή τε καὶ ὑπερκόσμιος ἐκ πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν παρὰ τῶν ἀκολουθούντων ταῖς θείαις φωναῖς πεπίστευται. ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι Τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, οὔτε ῥῆμα τὸν λόγον ἐνόησεν οὔτε ἆσθμα τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸν θεὸν λόγον καὶ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα διὰ τῶν εἰρημένων ἀνετυπώσατο. οὐ δύναται δὲ τὸ αὐτὸ καὶ κτίζειν καὶ κτίζεσθαι, ἀλλὰ διχῇ μεριζομένων τῶν ὄντων εἰς τὸ ποιοῦν τε καὶ τὸ γινόμενον, ἄλλο τι ἑκάτερόν ἐστι τῇ φύσει παρὰ τὸ ἕτερον, ὡς μήτε τὸ γινόμενον ἄκτιστον εἶναι μήτε κτιστὸν ὃ τὴν τῶν γινο-
102 μένων κατεργάζεται φύσιν. τοῖς μὲν οὖν κατὰ τὴν δεσποτικὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πεπιστευκόσι τὸ μὴ γενέσθαι τι τούτων ἐπίσης ὁμολογεῖται, καὶ οὐδὲν τοῦ ἀγεννήτου τὸ σημαινόμενον παραβλάπτει τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν· τοῖς δὲ παχυδέρμοις τε καὶ ἀδιαρθρώτοις ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος λόγου παρατροπῆς τοῦτο τὸ ὄνομα γίνεται· μὴ συνέντες γὰρ τὴν ἀληθῆ τοῦ ὀνόματος ἔμφασιν, ὅτι μόνον τὸ μὴ γεγεννῆσθαι σημαίνει ἡ τοῦ ἀγεννήτου φωνὴ καὶ ὅτι τὸ μὴ γενέσθαι κοινόν ἐστι ἐπὶ παντὸς τοῦ ὑπερκειμένου τῆς κτίσεως, ἀφέντες τὴν εἰς τὸν πατέρα πίστιν τὸ ἀγέννητον ὄνομα ἀντὶ τοῦ πατρὸς προεστήσαντο· μὴ συνεμφαινομένης δέ, καθὼς εἴρηται, τῷ ὀνόματι τούτῳ τῆς τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσεως, ἀπό τινος ὡρισμένης ἀρχῆς ὁρίζουσι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι, λέγοντες ὅπερ νῦν οὗτος τοῖς

5 Ps. 32, 6 Sw.

VLACTS 1 ἄκτιστον V v ὁ ante υἱὸς om. V v 2 τὸ πανάγιον A ἡ ante κτίσις add. VL v 11 μεμερισμένων VL v ποιοῦν τε: ποιοῦντα prius ut vid. L sed τα eras. τὸ ante γινόμενον om. ACTS 16 πιστεύσασι V v 19 τε om. V v 20 τοῦ λόγου τοῦ ὑγιαίνοντος A 21 συνιέντες v 22 γεγενῆσθαι pr. A man. alt. v sscr.: γεγενῆσθαι cet. v 23—24 ὑποκειμένου v 24 κτίσεως: φύσεως ACS 26 συνεκφαινομένης v 28 verba a λέγοντες ὅπερ usque ad p. 337, 1—2 τοῦ εἶναι om. L

εἰρημένοις προσέθηκε, τὸ οὐκ ἄνευ τῆς πρὸ τοῦ εἶναι γεννήσεως ὀνομαζόμενον υἱόν.

Τίς αὕτη πάλιν ἡ καινὴ τερατεία; ἆρα ἐπίσταται ὅτι 103
περὶ θεοῦ ποιεῖται τὸν λόγον τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὄντος καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ὄντος; οὐκ οἶδεν ὃ λέγει οὐδὲ περὶ τίνος δισχυρίζεται, ἀλλ' ὥς τινα τῶν ἀνθρώπων γενεαλογῶν τὰ κυρίως ἐπὶ τῆς κάτω λεγόμενα φύσεως ταῦτα ἐφαρμόζειν πειρᾶται τῷ δεσπότῃ πάσης τῆς κτίσεως. ὁ γὰρ Ἰσμαήλ, φέρε εἰπεῖν, οὐκ ἦν πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως, ἦν δέ <τι> πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ πάντως, τὸ χρονικὸν λέγω διάστημα. ἐπὶ δὲ τοῦ τῆς δόξης 104 *513 M.*
ἀπαυγάσματος τὸ πρὸ καὶ τὸ μετὰ τοῦτο χώραν οὐκ ἔχει· πρὸ γὰρ τοῦ ἀπαυγάσματος πάντως οὐδὲ ἡ δόξα ἦν· ὁμοῦ γὰρ τῷ εἶναι τὴν δόξαν συνεκλάμπει πάντως καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ διαζευχθῆναι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου φύσιν οὐκ ἔχει οὐδὲ δυνατόν ἐστι πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος ἐφ' ἑαυτῆς τὴν δόξαν ἰδεῖν. ἀλαμπῆ γὰρ καὶ τυφλὴν ἐφ' ἑαυτῆς εἶναι κατασκευάσει τὴν δόξαν ὁ τοῦτο λέγων, μὴ συνεκλάμποντος αὐτῇ τοῦ ἐξ αὐτῆς ἀπαυγάσματος. αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς αἱρέσεως κακουργία, ἵνα διὰ τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον νοουμένων τε καὶ λεγομένων ἀποστήσωσι τὸν μονογενῆ θεὸν τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητος. διὰ τοῦτό φασιν· πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως οὐκ ἦν υἱός· οἱ δὲ τῶν κριῶν υἱοί, ὧν ὁ προφήτης μέμνηται, οὐχὶ κἀκεῖνοι μετὰ τὸ γενέσθαι καλοῦνται υἱοί; ὅπερ οὖν τοῖς υἱοῖς τῶν κριῶν ἐνορᾷ ὁ λόγος, 105
τὸ πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι γεννήσεως μὴ εἶναι αὐτοὺς υἱοὺς κριῶν, τοῦτο νῦν ὁ σεμνὸς θεολόγος ἀνατίθησι τῷ ποιητῇ τῶν αἰώνων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, τῷ τὸν ἀΐδιον πατέρα

5—6 I. Tim. 1, 7 12 Hebr. 1, 3 23 Ps. 28, 1 Sw.

VLACTS 1 verba τῆς πρὸ τοῦ evanuerunt in A 3 κενὴ VL v ἐπίστασαι T 5 οἶδεν ὃ: οἶδε τί S 6 οὐδὲν v περί τινος V v 9 κτίσεως correxi cf. p. 338, 28 al.: φύσεως libri v οὐκ A v, om. VLCTS 10 τι addidi αὐτῶν VLS v 12 ἀπαύγασμα V πρὸ LACS v: πατρὸς VT ex compendio ortum 13 οὐδὲν v 14 τὸ εἶναι A 15 τὸ ante διαζευχθῆναι om. v 16 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v δυνατός VL 18 κατασκευάζει TS v 19 ἐστὶν: δὲ CT v 20 τὸν ἄνθρωπον: αὐτὸν A τοῦ ἀνθρώπου v 22 φησιν v 28 τῆς om. T ἴδιον CT

ἐν ἑαυτῷ ἔχοντι καὶ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι θεωρου-
μένῳ, καθὼς αὐτός φησιν ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοί. ἀλλ' οἱ μὴ δυνάμενοι τὴν ἐν τῷ λόγῳ
κακουργίαν φωρᾶσαι μηδέ τινα τοῦ ἀκολούθου κατανόησιν
πεπαιδευμένοι τοῖς ἀσυναρτήτοις τούτοις ἀκολουθοῦσιν, ὡς
106 ἀκόλουθον δεχόμενοι τὸ τούτοις προσκείμενον. φησὶ γὰρ
ὅτι πρὸ πάσης τῆς κτίσεως γενόμενον· καὶ ὥσπερ
οὐκ ἀρκούσης τῆς φωνῆς ταύτης πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀσε-
βείας, ἐφεδρεύει τῷ ἐφεξῆς λόγῳ τὴν βλασφημίαν εἰπὼν
ὅτι οὐκ ἄκτιστον. πῶς οὖν ὀνομάζει υἱὸν ἀληθινὸν
τὸν οὐκ ἄκτιστον; εἰ γὰρ τὸν οὐκ ἄκτιστον υἱὸν ἀληθινὸν
λέγειν προσήκει, ἀληθινὸς υἱὸς καὶ ὁ οὐρανὸς πάντως ἐστί·
καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐκ ἄκτιστός ἐστιν. οὕτως ἀληθινὸς
υἱὸς καὶ ὁ ἥλιος, καὶ πάντα, ὅσα ἡ κτίσις ἔχει μικρά τε
καὶ μείζονα, τῆς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοῦ προσηγορίας ἄξια
πάντως ἐστίν. πῶς δὲ λέγει μονογενῆ τὸν γενόμενον;
πάντα γὰρ τὰ γενόμενα ἀδελφὰ πάντως ἐστὶν ἀλλήλων,
107 κατ' αὐτὸν λέγω τὸν τοῦ γενέσθαι λόγον. παρὰ τίνος δὲ
καὶ γενόμενον; πάντα γὰρ εἴ τι γέγονε, παρὰ τοῦ υἱοῦ
πάντως ἐγένετο. οὕτως γὰρ ὁ Ἰωάννης μαρτύρεται λέγων
ὅτι Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. εἰ τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς κατὰ
τὸν τοῦ Εὐνομίου λόγον ἐγένετο, πάντως ἐν τῇ φύσει τῶν
γενομένων καὶ οὗτός ἐστιν. εἰ οὖν πάντα τὰ γενόμενα δι'
ἐκείνου ἐγένετο, ἓν δὲ τῶν γενομένων καὶ ὁ λόγος ἐστίν,
τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς μὴ συνιδεῖν διὰ τῶν τεθέντων τὸ
ἄτοπον, ὅτι αὐτὸν ἑαυτοῦ ἔργον γεγενῆσθαι τὸν δεσπότην
τῆς κτίσεως ὁ καινὸς οὗτος δογματιστὴς ἀποφαίνεται, τῷ
διαρρήδην εἰπεῖν μὴ ἄκτιστον εἶναι τὸν κύριον καὶ δημιουρ-
108 γὸν πάσης τῆς κτίσεως; πόθεν ἔχει τὴν παρρησίαν,

2 Joh. 14, 10 21 Joh. 1, 3

VLACTS 4 φωρᾶσαι L : φωράσαι ACTS φορέσαι V ἐφορᾶσθαι v 6 προκείμενον V v 7 καὶ ὡς L 10 verba inde a πῶς usque ad ἀληθινὸν τὸν οὐκ ἄκτιστον om. A ὀνομάζεις VLCS 11 οὐκ ἄκτιστον alt. : κτιστὸν VL v 13 alt. καὶ om. v 14 πάντα om. ACT 19 πάντα : πᾶν AT 20 οὗτος V sed ω sscr. λέγων : λέγεται L 23 ὁ ante οὗτος v 26 γεγεννῆσθαι V 27 τῷ τὸ L 28 εἰπὼν C καὶ : τὸν CT v 29 τῆς om. S

εἰπάτω. ἐκ ποίας θεοπνεύστου γραφῆς; τίς εὐαγγελιστής,
ποῖος ἀπόστολος τὴν τοιαύτην ἀφῆκε φωνήν; τίς προφήτης
ἢ νομοθέτης ἢ πατριάρχης ἢ ἄλλος τις τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου *516 M.*
πνεύματος θεοφορουμένων, ὧν ἀνάγραπτοί εἰσιν αἱ φωναί,
τῆς τοιαύτης ῥήσεως καθηγήσατο; πατέρα καὶ υἱὸν καὶ
πνεῦμα ἅγιον ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως παρὰ τῆς ἀλη-
θείας ἐμάθομεν. εἰ κτιστὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύειν ἐχρῆν,
πῶς παραδιδοῦσα ἡμῖν τὸ μυστήριον ἡ ἀλήθεια τὴν εἰς
τὸν υἱὸν πίστιν καὶ οὐκ εἰς τὸ κτίσμα ἐνομοθέτησε; πῶς
δὲ προσκυνῶν τὸν Χριστὸν ὁ θεῖος ἀπόστολος τοὺς τῇ
κτίσει λατρεύοντας παρὰ τὸν κτίσαντα εἰδωλολατρεῖν διορί-
ζεται; ἢ γὰρ οὐκ ἂν προσεκύνησεν, εἰ κτιστὸς ἦν, ἢ οὐκ **109**
ἂν τοῖς εἰδωλολάτραις συνέταξε τοὺς τῇ κτίσει λατρεύοντας,
ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς εἰδωλολατρεῖν δόξῃ προσάγων τῷ κτιστῷ
τὴν προσκύνησιν. ἀλλ' οἶδεν ὅτι ὁ παρ' αὐτοῦ προσκυνού-
μενος ἐπὶ πάντων ἐστὶ θεός· οὕτω γὰρ ἐν τῷ πρὸς Ῥω-
μαίους λόγῳ τὸν υἱὸν ὀνομάζει· οἱ τοίνυν ἀποξενοῦντες τῆς
οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ κτιστὸν αὐτὸν λέγοντες τί
χλευαστικῶς αὐτῷ τὴν ψευδώνυμον κλῆσιν χαρίζονται, τῷ
ἀλλοτρίῳ τῆς ἀληθινῆς θεότητος τὴν θεὸς φωνὴν μάτην
ἐπιφημίζοντες ὥσπερ τῷ Βὴλ ἢ τῷ Δαγὼν ἢ τῷ δράκοντι;
ὥστε ἢ μηδὲ θεὸν ὁμολογείτωσαν αὐτὸν οἱ κτιστὸν εἶναι
διοριζόμενοι, ἵνα φανῶσιν ἰουδαΐζοντες, ἢ εἴπερ ὁμολογοῦσι
τὸν κτισθέντα εἶναι θεόν, εἰδωλολατρεῖν μὴ ἀρνείσθωσαν.

Ἀλλὰ τὴν παροιμιώδη φωνὴν πάντως προφέρουσιν, ἥ **110**
φησιν ὅτι Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς
ἔργα αὐτοῦ. τοῦτο δὲ διὰ πλειόνων μὲν ἔστιν παραθέσθαι
σαφέστερον ὅπως ἔχει· πλὴν δυνατὸν ἂν εἴη καὶ δι' ὀλί-
γων τοῖς εὐγνώμοσι παραδοῦναι τὸ νόημα. λέγουσι γὰρ

10 Rom. 1, 25   16—17 Rom. 9, 5   26 Prov. 8, 22

VLACTS 1 γραφῆς A: φωνῆς cet. v   τίς corr. e τῆς V   4 ἄγραπτοι C   5 καθηγήσαιτο CT   6 ἅγιον πνεῦμα T   7 εἰ: ἢ V v   11 verba a παρὰ usque ad 13 λατρεύοντας om. VL   15 ὁ om. L   17—18 οἱ τῆς οὐσίας τοίνυν τοῦ πατρὸς ἀποξ. τὸν υἱὸν V v (ἀποξενοῦντες om. v)   18 κτιστόν: χριστόν V   20 ἀληθοῦς V ἀληθείας L   22 ἢ μὴ v   25 ἤδη post προφέρουσιν add. T   26—27 εἰς ἔργα αὐτοῦ om. L   28 ἂν δυνατὸν V

καὶ τοῦτό τινες τῶν δι' ἀκριβείας τὰ θεῖα πεπαιδευ-
μένων, ὅτι οὐ γέγραπται παρ' Ἑβραίοις τὸ Ἔκτισε, καὶ
ἡμεῖς ἐν ἀρχαιοτέραις βίβλοις ἀνέγνωμεν Ἐκτήσατο γε-
γραμμένον ἀντὶ τοῦ Ἔκτισέ με. ἐμφαίνει δὲ πάντως
τὸν δοῦλον ἡ κτῆσις διὰ τῶν παροιμιακῶν αἰνιγμάτων τὸν
δι' ἡμᾶς ἀναλαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν. εἰ δέ τις
καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀνάγνωσιν ἐν τῷ
μέρει τούτῳ προβάλοιτο, οὐδὲ τὴν Ἔκτισε φωνὴν ἀποβάλ-
111 λομεν. καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὴν τοῦ δούλου σημασίαν διὰ
τοῦ αἰνίγματος βλέπει, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ κτίσις δουλεύει,
καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος. διὰ τοῦτο καὶ ταύτην τὴν
φωνὴν εὐσεβῶς ἔχειν φαμέν. ἐκτίσθη γὰρ ἀληθῶς ἐπ'
ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ὁ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενόμενος, ὁ
ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ λόγος ὢν καὶ θεός, μετὰ ταῦτα δὲ σὰρξ
γενόμενος καὶ ἄνθρωπος. κτιστὴ δὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις·
ἧς μετασχὼν κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας
ἐκτίσθη γενόμενος ἄνθρωπος, ἐκτίσθη δὲ κατὰ θεόν, οὐ
κατὰ ἄνθρωπον, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, καινόν τινα
112 τρόπον καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν. ἐμάθομεν
γὰρ ὅτι ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως,
πλὴν ἀλλ' ἐκτίσθη ὁ καινὸς οὗτος ἄνθρωπος, ὃν κελεύει
517 M. ὁ τῶν ἀρρήτων μυστηρίων ὑφηγητὴς Παῦλος ἐνδύσασθαι
ἡμᾶς διχῶς ὀνομάζων τὸ ἔνδυμα, νῦν μὲν λέγων Ἐνδύ-
σασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα,
πάλιν δὲ ὅτι Ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. οὗτος
γὰρ ἡμῖν τοῖς ἐνδυσαμένοις αὐτὸν γίνεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν
τῆς σωτηρίας ὁ εἰπὼν Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἵνα ἔργα τῶν
ἑαυτοῦ χειρῶν ποιήσῃ ἡμᾶς, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πλάσματος

2 sq. haec legis etiam l. I § 298 sq. praesertim quod ad varietatem lectionis attinet et l. III t. I § 21 sq. 11 Rom. 8, 21 16 Hebr. 4, 15 18—24 Eph. 4, 24 25 Rom. 13, 14 27 Joh. 14, 6

VL(A)CTS 1 καὶ om. A 1—2 πεπαιδευμένων: πεπιστευμένων V 3 ἀρχαιοτέροις V ἐκτίσατο VLCT 4 *ab* ἐμφαίνει *deficit cod. A* 5 κτῆσις T: κτίσις VLCS v 8 προβάλλοιτο CTS 9 τοῦ ante δούλου om. v 11 τὴν post ταύτην om. v 12—13 ἐπ' ἐσχάτων T 17 ἐκτίσθη γενόμενος ἄνθρωπος om. T v δὲ om. T 18 ὁ ante ἀπόστολος om. v 25 κύριον ἡμῶν ἰησοῦν S οὗτος correxi (cf. etiam p. 341, 2): οὕτως libri v 28 αὐτοῦ T

τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν ἰδίαν εἰκόνα πάλιν μετεργασάμενος. ὁ δὲ αὐτὸς καὶ θεμέλιος ἡμῖν γίνεται πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ὅς φησιν ὅτι Θεμέλιον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, καὶ Πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι καὶ πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. δυνατὸν γὰρ ἕκαστον τούτων κατὰ τὴν παροι- 113 μιώδη συνήθειαν μεταληφθὲν εἰς τροπικὴν θεωρίαν ἐφαρμοσθῆναι τῷ λόγῳ. ὁ γὰρ μέγας Δαβὶδ δικαιοσύνην ὀνομάζει τὰ ὄρη τοῦ θεοῦ, ἀβύσσους δὲ τὰ κρίματα, πηγὰς δὲ τοὺς διδασκάλους ἐν ἐκκλησίαις λέγων Εὐλογεῖτε τὸν θεὸν κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραήλ· βουνοὺς δὲ τὴν ἀκακίαν, ἣν διὰ τοῦ σκιρτήματος τῶν ἀρνίων ἐνεδείξατο. πρὸ τούτων οὖν ἐν ἡμῖν γεννᾶται ὁ δι' ἡμᾶς κτισθεὶς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἡ τῶν τοιούτων κτίσις ἐν ἡμῖν χώραν εὕρῃ. ἀλλὰ παραδραμεῖν οἶμαι χρῆναι τὸν περὶ τούτων λόγον, ἱκανῶς τοῖς εὐγνώμοσιν ἀποδειχθείσης δι' ὀλίγων τῆς ἀληθείας· ἐπὶ δὲ τὰ ἐφεξῆς τῶν τοῦ Εὐνομίου λόγων μετέλθωμεν.

Ἐν ἀρχῇ, φησίν, ὄντα, οὐκ ἄναρχον. ὢ πῶς 114 νοεῖ τὰς θείας φωνὰς ὁ ἐπὶ συνέσει ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φρονῶν; τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα ἀρχὴν ἔχοντα ἑρμηνεύει, καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι, εἰ ἀρχὴν ἔχει ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν, καὶ ἡ ἀρχὴ πάντως ἔχει ἄλλην ἀρχήν. ὃ γὰρ ἂν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς εἴπῃ, τοῦτο κατ' ἀνάγκην καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος ὁμολογήσει πάντως. πῶς γὰρ τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ὂν τῆς ἀρχῆς χωρισθήσεται; πῶς δέ τις τὸ οὐκ ἦν προεπινοήσει τοῦ ἦν; ὅπως γὰρ ἄν τις ἀναγαγὼν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχῆς ὑπερτείνῃ, συγκατανοεῖ πάντως τὸν ἐν αὐτῇ ὄντα λόγον χωρισθῆναι τῆς ἐν ᾗ ἐστιν ἀρχῆς μὴ

3 I. Cor. 3, 11 4 sq. Prov. 8, 24 sq. 10 Ps. 35, 7 Sw. 11 Ps. 67, 27 Sw. 12—13 Ps. 113, 4 Sw.

VLCTS 3 τοῦ ante Παύλου om. CS 10 ὄρει L 11 λέγων om. V 12 κακίαν VLT sed ras. ante κ prim. L 13 ἀρνειῶν L ἐδείξατο V 16 περὶ VLS v: διὰ CT 19—20 ὢ πῶς νοεῖ: ὅπως νοῇ V 23 ἂν om. L 25—26 χωρηθήσεται V 27 ἀνάγων V 28 ᾗ ὑπερτείνει VL fortasse var. lect. ad aliud verbum erat quod excidit, ὑπερεκτείνῃ malim 29 ἀρχῆς om. VL

δυνάμενον, οὐδέποτε τοῦ ἐν αὐτῇ εἶναι οὔτε ἀρχόμενον οὔτε παυόμενον. μηδεὶς δὲ διὰ τούτων εἰς δύο ἀρχὰς διασχιζέτω τὸ δόγμα. μία γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡ ἀρχή, ἣ ἀχωρίστως ἐνθεωρεῖται ὁ λόγος ὁ διὰ πάντων πρὸς τὸν
115 πατέρα ἡνωμένος. ὁ ταῦτα φρονῶν οὐδεμίαν δώσει τῇ αἱρέσει πάροδον διὰ τῆς καινοτομίας τοῦ ἀγέννητος ὀνόματος τῇ εὐσεβείᾳ λυμαίνεσθαι. ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς ἐκτεθεῖσιν ἄρτῳ ἔοικεν ὁ λόγος αὐτοῦ πολλὴν ἔχοντι τὴν ἐπιμειξίαν τῆς ἄμμου. τοῖς γὰρ ὑγιῶς λεγομένοις τὰ αἱρετικὰ συμμείξας νοήματα ἄβρωτον διὰ τοῦ συμμεμειγμένου λίθου ποιεῖ καὶ τὸ τρόφιμον. λέγει γὰρ σοφίαν ζῶσαν τὸν κύριον καὶ ἀλήθειαν ἐνεργοῦσαν καὶ δύναμιν ὑφεστῶσαν καὶ ζωήν· ἕως τούτου τὸ τρόφιμον. ἐντίθησι δὲ τοῖς εἰρημένοις τὸν ἰὸν τῆς αἱρέσεως. γεννητὴν γὰρ τὴν ζωὴν ὀνομάσας ἄλλο τι τῇ πρὸς τὴν ἀγέν-
520 M. νητον ζωὴν ἀντιδιαστολῇ νοεῖν καὶ οὐχὶ τὴν ὄντως ζωὴν υἱὸν ὑποτίθεται. εἶτά φησιν ὡς υἱὸν θεοῦ ζωοποιοῦντα τοὺς ζῶντας καὶ ζωοποιοῦντα τοὺς νεκρούς, φῶς ἀληθινόν, φῶς φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἀγαθὸν καὶ χορηγὸν ἀγαθῶν. ταῦτα πάντα ἀντὶ μέλιτός τινος τοῖς ἀκεραιοτέροις προτείνων ὑποκρύπτει τῇ γλυκύ-
116 τητι τῶν ῥημάτων τούτων τὸ δηλητήριον. εὐθὺς γὰρ ἐπάγει τοῖς εἰρημένοις τὸ φθοροποιὸν αὐτοῦ νόημα, λέγων οὐχὶ τῷ γεννήσαντι συμμερισάμενον τὴν ἀξίαν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τὴν πατρικὴν οὐσίαν, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γεννήσεως ἔνδοξον καὶ τῆς δόξης κύριον καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ πα-

VLCTS 2 διὰ om. T 4 ἀχώριστος V 5 ὁ ante ταῦτα om. v 5—6 τῇ αἱρέσει: τῆς ἀρετῆς V 6 ἀγέννητος correxi: ἀγεννήτου libri v 6—7 ὀνόματος: δόγματος V 7 τῇ εὐσεβείᾳ: τὴν εἰς τὸν χριστὸν εὐσέβειαν V τῆς εἰς τὸν χριστὸν εὐσεβείας L dativo atticissans utitur (cf. schol. Arist. Nub. 928), L compendium male intellexit 8 αὐτῷ V ἔχων V 9 ὑγειῶς V 16 νοεῖ VL v post ζωὴν ἀνομάσας (sic) ponit νοεῖ L υἱὸν 17 del. Wil. 17—18 ζωοποιοῦντα τοὺς ζῶντας καὶ om. CTS v 19 φῶς alt. om. VL 19 φωτίζων L 22 τινος om. V 23 τούτων om. V 25 γεννήσαντι: μερίσαντι V

προς δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω. ταῦτά ἐστιν τὰ ἐπιθανάτια φάρμακα, ἃ μόνοι διαγινώσκουσιν οἱ γεγυμνασμένοι τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια. τούτων δὲ ἡ θανατηφόρος κακία φανερώτερον ἐν τοῖς τελευταίοις τῶν εἰρημένων ἀνακαλύπτεται.

Λαβόντα, φησί, παρὰ τοῦ πατρὸς δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω. τίς ἐστιν ὁ 117
ἕτερος ἐκεῖνος ᾧ εἶπεν ὁ θεὸς τὴν δόξαν μὴ δώσειν; ὁ μὲν προφήτης περὶ τοῦ ἀντικειμένου λέγει, ὁ δὲ Εὐνόμιος εἰς αὐτὸν τὸν μονογενῆ θεὸν ἀναφέρει τὴν προφητείαν. εἰπὼν γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὁ προφήτης ὅτι Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, προσέθηκεν ὅτι Καὶ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. ἐπεὶ γὰρ τὴν θεῷ χρεωστουμένην λατρείαν καὶ προσκύνησιν τῷ ἀντικειμένῳ προσῆγον δι' ἀπάτης οἱ ἄνθρωποι, τοῖς τῶν γλυπτῶν ἀφιδρύμασι τὸν ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ σεβαζόμενοι τὸν πολυειδῶς ἐν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν εἰδώλων μορφούμενον, οἶκτον λαβὼν τῆς ἀνθρωπίνης ἀπωλείας ὁ τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰατρεύων τὴν χρόνοις ὕστερον γενησομένην παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐν τῷ ἀφανισμῷ τῶν εἰδώλων διὰ τοῦ προφήτου προηγόρευσε λέγων ὅτι φανερωθείσης τῆς ἀληθείας οὐκέτι ἡ ἐμὴ δόξα ἄλλῳ δοθήσεται οὐδὲ αἱ ἐμαὶ ἀρεταὶ τοῖς γλυπτοῖς ἀνατεθήσονται. οὐκέτι γὰρ δουλεύσουσι τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς 118
τὴν ἐμὴν δόξαν ἐπιγνόντες οἱ ἄνθρωποι. ὅσα τοίνυν περὶ τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου ὁ προφήτης φησί, ταῦτα ὁ θεομάχος εἰς αὐτὸν ἀναφέρει τὸν

3 Jes. 42, 8 27 Gal. 4, 8

VL(A)CTS 2—3 *a* παντοκράτορος *rursus incipit A* 4 τὰ ἐπὶ θανάτου v 12 μου μὴ δώσω V v 17 ἐπεὶ γὰρ: ἐπειδὴ VL 17—18 χρεωστουμένην θεῷ L 19—20 τὸν ante ἐχθρὸν om. VLCT 24 προανηγόρευσε V 26 οὐδὲ correxi: οὔτε libri v 27 οὐ γὰρ v 28 μὴ ante ἐπιγνόντες (ἐπιγνῶντες L) add. VL 29—30 φησὶν ὁ προφήτης V

κύριον τὸν ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου φθεγξάμενον. τίς τοι-
οῦτος ἐν τοῖς τυράννοις μνημονεύεται γεγενῆσθαι διώκτης
119 τῆς πίστεως; τίς τοῦτο κατεσκεύασεν, ὡς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ
τῶν ψυχῶν ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἐπιφανείς, καθὼς ἐπιστεύ-
σαμεν, οὐκ ἀληθινός ἐστι θεός, ἀλλ' ὁ τῷ θεῷ ἀντικεί-
μενος, ὁ ἐν τοῖς γλυπτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις ἐνεργῶν
τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπάτην; ἃ γὰρ περὶ ἐκείνου
εἴρηται διὰ τοῦ προφήτου, ταῦτα ὁ Εὐνόμιος εἰς τὸν μονο-
γενῆ θεὸν μετατίθησιν, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο νοήσας, ὅτι αὐτὸς
ὁ μονογενής ἐστιν ὁ ταῦτα ἐν τῷ προφήτῃ φθεγξάμενος,
καθὼς αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς ἐφεξῆς λέγει ὅτι *οὗτός ἐστιν
ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλήσας*.
521 M. **120** Τί με χρὴ πλείω περὶ τούτων διεξιέναι; τῆς αὐτῆς
γὰρ ἔχεται βλασφημίας καὶ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα. *λα-
βόντα*, φησίν, *παρὰ τοῦ πατρὸς δόξαν, οὐ τῆς
ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ
ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος θεοῦ*. ἐγὼ γὰρ εἰ καὶ
περὶ Μωϋσέως ὁ λόγος ἦν τοῦ δοξασθέντος ἐν τῇ δια-
κονίᾳ τοῦ νόμου, οὐδ' οὕτως ἤνεγκα ἂν τὸν τοιοῦτον λόγον,
εἰ καὶ *** ὅτι μηδεμίαν ἔχων οἴκοθεν δόξαν ἐκεῖνος διὰ τῆς
γενομένης αὐτῷ θεόθεν δωρεᾶς ἔνδοξος ἀθρόως τοῖς Ἰσ-
ραηλίταις ἐφάνη. αὐτὴ γὰρ ἡ γενομένη τῷ νομοθέτῃ δόξα
οὐκ ἄλλου τινὸς ἦν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἣν πάντας κε-
λεύει ζητεῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, δι' ὧν αἰτιᾶται
τοὺς τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν περὶ πολλοῦ ποιουμένους, τὴν
121 δὲ παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ δόξαν μὴ ζητοῦντας. δι' ὧν γὰρ
ζητεῖν ἐνεκελεύσατο τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ δόξαν, τὸ

21 Exod. 34, 35 23 Joh. 5, 44

VLACTS 1 φθεγγόμενον A 2 διώκτης: δωὴκ τίς VL (sic) 3 τίς τοῦτο om. VL ὡς: ὅτι VA om. L 5 verba οὐκ usque ad θεός om. V 10 φθεγξάμενος: λαλήσας V 11 οὗτος αὐτὸς v ὅτι αὐτός ἐστιν CT 13 πλείω τούτων V περὶ τούτων πλείω v 13—14 τῆς γὰρ αὐτῆς V 14 ἔχονται A τὰ τούτων προειρημένα V 18 τοῦ ante Μωϋσέως add. V 19 οὐχ οὕτως VL ἤνεγκα om. T 20 lacuna, fort. εἰ καὶ καλῶς ἔχει λέγειν ὅτι δόξαν: ἐξουσίαν V 22 ἡ ante δόξα add. V 26 τοῦ μόνου: μόνου τοῦ A v verba a μὴ ζητοῦντας usque ad 27 θεοῦ δόξαν om. L 27 ἐκελεύσατο V

δυνατὸν εἶναι τυχεῖν τοῦ ζητουμένου κατεπηγγείλατο. πῶς οὖν ἀμετάδοτος ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, εἴ γε καὶ χρὴ τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ δόξαν αἰτεῖν καὶ πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν; ὁ δὲ περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος τῆς δόξης λέγων ὅτι λαβὼν ἔχει τὴν δόξαν οὐδὲν ἕτερον λέγει ἢ ὅτι ἄδοξον καθ᾽ ἑαυτὸ τὸ τῆς δόξης ἐστὶν ἀπαύγασμα, χρῄζει δὲ λαβεῖν παρ᾽ ἑτέρου δόξαν, ἵνα οὕτω ποτὲ καὶ αὐτὸς γένηται κύριος τῆς δόξης. ποῦ τοίνυν θήσομεν τὰς τῆς ἀληθείας φωνάς, τήν τε λέγουσαν ὀφθήσεσθαι αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς καὶ πάλιν ὅτι Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν; τίνι χρὴ προσέχειν τὸν ἀκούοντα, τῷ λέγοντι ὅτι ἀμέτοχός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ὁ πάντων τῶν ἐν τῷ πατρὶ κληρονόμος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἢ τῷ ὁμολογοῦντι ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, καὶ αὐτὸς ἔχει; ἐν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ δόξα πάντως ἐστίν.

Ἀλλ᾽ ἀμετάδοτον εἶναί φησι τὴν δόξαν τοῦ 122
παντοκράτορος. τοῦτο οὔτε Ἰωὴλ οὔτε ὁ μέγας Πέτρος μαρτύρεται ὁ τὸν προφητικὸν λόγον ἐν τῇ δημηγορίᾳ τῇ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους οἰκειωσάμενος. φησὶ γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅ τε προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος ὅτι Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. ὁ τοίνυν τοῦ ἰδίου πνεύματος τῆς κοινωνίας πάσῃ σαρκὶ μὴ φθονήσας πῶς τῷ μονογενεῖ υἱῷ τῷ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, τῷ πάντα ἔχοντι ὅσα ὁ πατὴρ ἔχει, τῆς οἰκείας δόξης οὐ μεταδίδωσιν; ἢ τάχα εἴποι τις ἂν ἀληθεύειν τὸν
Εὐνόμιον ἐν τούτῳ καὶ μὴ βουλόμενον. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ 123

4 Matth. 7, 8 5 Hebr. 1, 3 9—10 Matth. 16, 27 Marc. 8, 38 Luc. 9, 26 11 Joh. 16, 15 13 Hebr. 1, 2 21 Joel 2, 28 Act. 2, 17

VLACTS 1 εἶναι om. VL 7 ἐστὶν om. v 8 τῆς A : τινος cet. v 11 ὅσα : ἃ CS v 13 πατρὶ in marg. add. V 14 ὁμολογοῦντι πάντα (πᾶν V) ἔχειν ὅσα ὁ πατὴρ ἔχει VL (om. καὶ αὐτὸς) 18 τοῦτο om. VL ὁ ante Ἰωὴλ add. v 20 τῆς πρὸς L 21 ὁ ante ἀπόστολος om. L 23 τὴν κοινωνίαν VL 24 τὸν μονογενῆ υἱὸν τὸν ὄντα V 25 τὸν πάντα ἔχοντα V 25—26 οὐ μεταδίδωσι τῆς οἰκ. δ. V 27 μὲν om. VL

μὴ ἔχοντος οἴκοθεν τὴν δόξαν κυρίως ἡ μετάδοσις λέγεται, ᾧ τὸ ἔχειν ἑτέρωθεν προσγίνεται, οὐκ ἐκ φύσεως· ὅπου δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ καταλαμβάνεται φύσις, οὐ χρήζει τοῦ καθ᾽ ἕκαστον μεταδιδόντος ὁ ἐκεῖνο κατὰ τὴν φύσιν ὤν, ὅπερ ὁ πατὴρ εἶναι πεπίστευται. μᾶλλον δὲ τρανότερόν τε καὶ φανερώτερον εἰπεῖν ἔχει καλῶς. τί χρήζει τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ὁ ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, οὐδενὸς τῶν ἐν τῷ πατρὶ θεωρουμένων ὑφῃρημένου; τίς δὲ καὶ ἡ τοῦ π α ν τ ο κ ρ ά τ ο ρ ο ς ἀξία, ἧς ἀ μ έ τ ο χ ο ν ὁ Εὐνόμιος
524 M. 124 τὸν υἱὸν ἀποφαίνεται; λεγέτωσαν μὲν οὖν οἱ σοφοὶ παρ᾽ ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες τὰ γήϊνα δόγματα, οἱ καθώς φησιν ὁ προφήτης ἐκ γῆς φωνοῦντες. ὅσοι δὲ προσκυνοῦμεν τὸν λόγον καὶ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν μαθηταί, μᾶλλον δὲ εἶναι εὐχόμεθα, μηδὲ ταύτην παραδράμωμεν τὴν φωνὴν ἀθεώρητον. οἴδαμεν γὰρ ὅτι πάντων τῶν ὀνομάτων, δι᾽ ὧν τὸ θεῖον διασημαίνεται, τινὰ μὲν ἐνδεικτικὰ τῆς θείας μεγαλωσύνης ἐστίν, αὐτὰ ἐφ᾽ ἑαυτῶν λεγόμενά τε καὶ νοούμενα, τινὰ δὲ ταῖς ὑπὲρ ἡμᾶς τε καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐνεργείαις ἐπονομάζεται. ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ ὁ θεῖος ἀπόστολος Ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ παραστατικὰ τῆς ὑπερκειμένης δυνάμεως νοήματα διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἐνδείκνυται· ὅταν δὲ λέγηται παρὰ τῶν γραφῶν οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων πολυέλεος ἀληθινὸς χρηστὸς κύριος ἰατρὸς ποιμὴν ὁδὸς ἄρτος πηγὴ βασιλεὺς κτίστης δημιουργὸς ὑπερασπιστής, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, ὁ ἐν πᾶσι τὰ πάντα, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐν τῇ κτίσει παρὰ τῆς θείας φιλανθρω-
125 πίας ἐνεργουμένων περιέχει τὴν ἔμφασιν. τὸ τοίνυν τοῦ

12 Jes. 8, 19 20 I. Tim. 1, 17

VLACTS 2 ᾧ: ὡς VL 4 ἕκαστα V 5 τρανώτερον V v 10 μὲν οὖν om. V 11 ἑαυτῶν ex αὐτῶν effecit A αὐτῶν VS 12 verba a καθὼς usque ad προφήτης om. V sed κατὰ τὸν προφήτην post φωνοῦντες add. V τῆς ante γῆς add. A 15 πάντων: πάντα VLA 18 ἡμῶν VL 18—19 πάσης τῆς κτίσεως VL 19 λέγει v 20 καὶ ante ἀοράτῳ add. L 21 παραστικὰ V 23 λέγεται v 24 χρηστὸς: χριστὸς VAT v 26 τὰ post πᾶσι om. V ταῦτα om. V

π α ν τ ο κ ρ ά τ ο ρ ο ς ὄνομα τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσιν εὑρί-
σκεται μὴ ἄλλο τι σημαῖνον ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως ἢ
τὸ πρός τί πως ἔχειν τὴν κρατητικὴν τῶν ἐν τῇ κτίσει
θεωρουμένων ἐνέργειαν, ἣν ἡ τοῦ παντοκράτορος ἔμφασις
ὑποδείκνυσιν. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἂν ἰατρὸς ἦν, εἰ μὴ τῶν
νοσούντων χάριν, οὐδ' ἂν ἐλεήμων τε καὶ οἰκτίρμων καὶ τὰ
τοιαῦτα κατωνομάζετο, εἰ μὴ διὰ τὸν οἰκτιρμοῦ τε καὶ
ἐλέου δεόμενον, οὕτως οὐδὲ παντοκράτωρ, εἰ μὴ πᾶσα ἡ
κτίσις τοῦ περικρατοῦντος αὐτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι συντη-
ροῦντος ἐδέετο. οὐκοῦν ὥσπερ ἰατρὸς τῷ δεομένῳ τῆς
θεραπείας γίνεται, οὕτω καὶ παντοκράτωρ τῷ χρῄζοντι τοῦ
κρατεῖσθαι· καὶ ὥσπερ Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες
ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες, οὕτως ἐκ τοῦ ἀκολούθου
καλῶς ἔστιν εἰπεῖν μηκέτι τοῦ κρατοῦντος χρῄζειν ἐκεῖνον,
ἐν ᾧ τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀμετάπτωτον ἡ φύσις ἔχει. οὐκ- **126**
οῦν ὅταν τῆς παντοκράτωρ φωνῆς ἀκούσωμεν, τοῦτο νοοῦ-
μεν, τὸ πάντα τὸν θεὸν ἐν τῷ εἶναι συνέχειν, ὅσα τε νοητὰ
καὶ ὅσα τῆς ὑλικῆς ἐστι κτίσεως. διὰ τοῦτο γὰρ κατέχει
τὸν γῦρον τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἔχει ἐν τῇ χειρὶ τῆς γῆς
τὰ πέρατα, διὰ τοῦτο περιλαμβάνει τὸν οὐρανὸν τῇ σπι-
θαμῇ, διὰ τοῦτο περιμετρεῖ τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τοῦτο
τὴν νοητὴν πᾶσαν κτίσιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει, ἵνα πάντα ἐν
τῷ εἶναι μένῃ, τῇ περιεκτικῇ δυνάμει περικρατούμενα. τίς
οὖν ὁ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν, ἐξετάσωμεν. τίς ὁ πάντα
ποιήσας, οὗ χωρὶς τῶν ὄντων ἔστιν οὐδέν; τίς ἐστιν ἐν ᾧ
τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ ἐν ᾧ τὰ ὄντα τὴν διαμονὴν ἔχει;
ἐν τίνι ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; τίς ὁ τὰ πάντα **127**
ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὅσα ὁ πατὴρ ἔχει; ἆρα ἀγνοοῦμεν ἔτι διὰ *525 M.*

12 Matth. 9, 12 Marc. 2, 17 19—21 Jes. 40, 12 et 40, 22
24 I. Cor. 12, 6 25 Joh. 1, 3 25—26 Col. 1, 16—17
27 Act. 17, 28 Joh. 16, 15

VLACTS 2 σημαινόμενον V 4 ἣν A, om. VLCTS v 5 οὐκ
ἦν ἰατρὸς (om. ἂν) VL 7 οἴκτου VL 9 τοῦ om. CT 16 ὅταν:
ὅτε VL παντοκράτωρος V παντοκράτορος A ἀκούσομεν V
18 κτίσεως: φύσεως v 19 ἔχει post χειρὶ coll. VL, post γῆς coll. S
20 τούτω L λαμβάνει V 24 τίς ὁ τὰ πάντα VL 25 ἐν om. A
26 καὶ om. V

τῶν εἰρημένων τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Παύλου
οὕτως ὀνομαζόμενον, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν,
ὃς πάντα ἐν τῇ χειρὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἔχων, καθὼς αὐτός
φησι, περιδέδρακται πάντως διὰ τῆς πολυχώρου αὐτοῦ
παλάμης τῶν πάντων καὶ κρατεῖ τῶν περιδεδραγμένων καὶ
οὐδεὶς αἴρει ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος τῇ χειρὶ
τῶν πάντων; εἰ οὖν πάντα ἔχει καὶ κρατεῖ ὧν ἔχει, τί
ἄλλο καὶ οὐχὶ παντοκράτωρ πάντως ἐστὶν ὁ κρατῶν τῶν
128 πάντων; εἰ δὲ λέγοι ἡ αἵρεσις, ὅτι καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
πνεύματος κρατεῖ ὁ πατήρ, πρῶτον ἀποδειξάτωσαν, ὅτι
τρεπτῆς ἐστι φύσεως ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ
τότε τὸν κρατοῦντα τῷ τρεπομένῳ ἐπιστησάτωσαν, ἵνα τῇ
ἄνωθεν ἐγγινομένῃ βοηθείᾳ μείνῃ τὸ κρατούμενον πρὸς τὸ
κακὸν ἀμετάπτωτον. εἰ δὲ ἀνεπίδεκτος κακίας ἡ θεία
φύσις ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει,
εἰς τί τοῦ κρατοῦντος ἐπιδεήσεται ἡ δι᾽ ἑαυτῆς πᾶσαν
ἐπικρατοῦσα τὴν κτίσιν, αὐτὴ δὲ τοῦ κρατοῦντος μὴ δεο-
μένη διὰ τὸ ἄτρεπτον; διὰ τοῦτο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χρι-
στοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ κατα-
129 χθονίων. οὐ γὰρ ἂν ἔκαμψεν, εἰ μὴ τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ
κρατοῦντα πάντως ἐγίνωσκε. τὸ δὲ λέγειν τῇ ἀγαθότητι
τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν γεγεννῆσθαι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ εἰς τὸ
ὁμότιμον αὐτὸν καταστῆσαι τοῖς ἐσχάτοις τῆς κτίσεως. τί
γὰρ οὐχὶ τῇ ἀγαθότητι τοῦ πεποιηκότος ἦλθεν εἰς γένεσιν;
τίνι λογίζεται ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατασκευή, πο-
νηρίᾳ ἢ ἀγαθότητι τοῦ ποιήσαντος; τίνι δὲ ἡ τῶν ζῴων
γένεσις, ἡ τῶν φυτῶν τε καὶ βλαστημάτων φύσις; οὐδὲν
ἔστιν ὃ μὴ τῇ ἀγαθότητι τοῦ πεποιηκότος ἔσχε τὴν γέ-

1 Rom. 9, 5 3 Joh. 16, 15 6 Joh. 10, 28 18 Phil. 2, 10

VLACTS 2 οὕτως (ὄντως V) ὠνομασμένον VL τὸν ante Χριστόν om. TS 4 αὐτῆς T 5—6 verba a καὶ οὐδεὶς usque ad 7 πάντα ἔχει om. V 9 ἁπάντων VL τὰ ante τοῦ υἱοῦ add. T 13 μένῃ v 14 κακὸν in ras. T κακίας post φύσις coll. V 17 κτίσιν in ras. T αὕτη VL 22 γεγενῆσθαι C 23 τῆς om. T 25 τὴν et κατασκευὴν VL 26—27 τὴν et γένεσιν VL ἡ τῶν φυτῶν τε καὶ βλαστημάτων τὴν φύσιν VL

νεσιν. ὅπερ οὖν ἐπὶ πάντων ὁ λόγος ὁρᾷ, τοῦτο ὁ Εὐνό-
μιος τῷ υἱῷ ὑπὸ φιλανθρωπίας χαρίζεται. τὸ δὲ μὴ 130
μερίσασθαι πρὸς τὸν πατέρα τὴν οὐσίαν ἢ τὴν
ἀξίαν ἢ ὅσα τοιαῦτα φλυαρῶν διεξέρχεται, ἤδη ἐν τοῖς
περὶ τοῦ πατρὸς λόγοις προεξελήλεγκται, ὡς μάτην αὐτοῦ
ταῦτα καὶ δίχα διανοίας προσρίψαντος. οὐδὲ γὰρ ἡμῖν τοῖς
ἐξ ἀλλήλων τικτομένοις οὐσίας διαίρεσις γίνεται· ὅλος γὰρ
ἐν ἑκάστῳ μένει τῆς οὐσίας ὁ λόγος ἐν τῷ γεγεννημένῳ
καὶ τῷ γεννήσαντι, οὔτε ἐν τῷ γεννῶντι μείωσιν οὔτε ἐν τῷ
γεγεννημένῳ αὔξησιν τοῦ λόγου τῆς οὐσίας λαμβάνοντος.
ὁ δὲ τῆς ἀξίας ἢ τῆς βασιλείας μερισμὸς ἐπὶ τοῦ πάντα
ἔχοντος τὰ τοῦ πατρὸς οὐδεμίαν διάνοιαν ἔχει πλὴν τοῦ
ἔλεγχον εἶναι τῆς ἀσεβείας. οὐκοῦν περιττὸν ἂν εἴη τοῖς
τοιούτοις συμπλεκόμενον εἰς ἀμετρίαν ἀποτείνειν τὸν λόγον,
πρὸς δὲ τὰ ἐφεξῆς τούτοις μετέλθωμεν.

Δεδοξασμένον, φησί, παρὰ τοῦ πατρὸς πρὸ 131
αἰώνων. ἀποδέδεικται τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, τῇ μαρ-
τυρίᾳ τῶν ἐχθρῶν κρατυνόμενος. τοῦτο γὰρ τῆς ἡμετέρας
πίστεώς ἐστι τὸ κεφάλαιον, ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξ ἀϊδίου
δοξάζεται ὁ υἱός. τὸ γὰρ πρὸ τοῦ αἰῶνος ταὐτόν ἐστι τῷ
ἀϊδίῳ κατὰ τὴν ἔννοιαν, οὕτω τῆς προφητείας ἑρμηνευούσης *528 M.*
ἡμῖν τοῦ θεοῦ τὸ ἀΐδιον ἐν οἷς φησιν Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν
αἰώνων. εἰ οὖν τὸ ὑπάρχειν πρὸ τῶν αἰώνων πάσης ἀρχῆς
ἐστιν ἐξώτερον, ὁ τὴν προαιώνιον τῷ υἱῷ ἀνατιθεὶς δόξαν
πολὺ πρότερον αὐτῆς τὴν ἐξ ἀϊδίου προσεμαρτύρησεν ὕπαρξιν.
οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄν, ἀλλὰ τὸ ὂν πάντως δοξάζεται. μετὰ
ταῦτα δὲ τῆς κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος βλασφημίας ἑαυτῷ
τὰ σπέρματα καταβάλλει, οὐχ ἵνα τὸν υἱὸν δοξάσῃ, ἀλλ'
ἵνα τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐμπαροινήσῃ. βουλόμενος γὰρ 132
μέρος τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως ἀποδεῖξαι τὸ πνεῦμα τὸ

22 Ps. 54, 20 Sw.

VLACTS 1—2 καὶ ante ὁ Εὐνόμιος add. T   2 ὑπὸ: ἀπὸ V v   5 περὶ om. A   προεξελήλεκται TS v   8 γεγενημένῳ VL   10 γεννωμένῳ V γεννομένω L   τῆς οὐσίας om. T   διαλαμβάνοντος VL   12 ἔχει om. v   15 τούτων T   16 φησὶ γὰρ δεδοξασμένον V   19 ἐστὶ πίστεως V   30 inter τῆς et ἀγγελικῆς ras. unius litt. V

ἅγιον τοῦτο προσέρριψεν εἰπὼν ὅτι δοξαζόμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος δι' αἰῶνος καὶ πάσης λογικῆς καὶ γεννητῆς οὐσίας· ὡς μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ πρὸς πᾶν τὸ γινόμενον, εἴπερ οὕτω δοξάζει τὸν κύριον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα περὶ ὧν ὁ προφήτης διέξεισιν, οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ δυνάμεις καὶ τῶν οὐρανῶν οἱ οὐρανοὶ καὶ τὸ ὑπερκόσμιον ὕδωρ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς πάντα, δράκοντες ἄβυσσοι πῦρ χάλαζα χιὼν κρύσταλλος πνεῦμα καταιγίδος τὰ ὄρη καὶ πάντες οἱ βουνοὶ ξύλα καρποφόρα καὶ πᾶσαι κέδροι τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ πτερωτά. εἰ οὖν μετὰ τούτων λέγει δοξάζειν τὸν κύριον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἓν τούτων εἶναι πάντως καὶ αὐτὸ ἡ θεομάχος ἀποφαίνεται γλῶσσα.

133 Τὰ δὲ ἐφεξῆς τούτοις ἀσυναρτήτως προσκείμενα ὑπερβῆναί φημι δεῖν καλῶς ἔχειν, οὐχ ὡς ἀλήπτως ἔχοντα, ἀλλ' ὡς δυνάμενα καὶ παρὰ τῶν εὐσεβούντων λέγεσθαι, εἴπερ διαζευχθείη τῆς κακοτρόπου ἐμφάσεως. εἰ γάρ τι καὶ πρόσκειται παρ' αὐτοῦ τῶν εἰς εὐσέβειαν συντεινόντων, ἀντὶ δελεάσματος τὸ τοιοῦτον τοῖς ἀκεραιοτέροις προτείνεται, ἵνα συγκαταποθῇ τούτοις καὶ τὸ τῆς ἀσεβείας ἄγκιστρον. εἰπὼν γάρ τινα ἅπερ ἂν καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἴποι, προστίθησιν ὑπήκοος πρὸς τὴν τῶν ὄντων δημιουργίαν καὶ γένεσιν, ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν, οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς προσλαβὼν τὸ εἶναι υἱὸς ἢ θεός, ἀλλ' ἐκ τοῦ υἱὸς εἶναι καὶ γεννηθῆναι μονογενὴς θεὸς γενόμενος ὑπήκοος ἐν
134 λόγοις, ὑπήκοος ἐν ἔργοις. καίτοι τίς οὐκ οἶδεν τῶν ταῖς θείαις καθωμιληκότων φωναῖς, πότε εἴρηται παρὰ

6 Ps. 148, 2 sq. 8 sq. Ps. 148, 7 sq.

VLACTS 1 δεδοξασμένον L 2 καὶ ὑπὸ πάσης A 3 γενητῆς LAC v 3—4 scholium in marg. T ὅρα τὸν εὐνόμιον καὶ τὴν λατινικὴν ἐνταῦθα δόξαν 8 τῆς ante γῆς om. T v 12 καὶ om. L 19 αὐτοῦ: τούτου V τούτων L τῶν post αὐτοῦ om. L 20 δελεάματος VA 21 συγκαταποθῇ: συγκατασπασθῇ L κατασπασθῇ V τῆς εὐσεβείας τὸ ἄγκιστρον L ἄγκιστρον sed ιστρον eras. V 26 ἢ ante θεός om. v 29 φωναῖς: γραφαῖς VL εἴρηται bis scribit T 29—p. 351, 1 περὶ τοῦ V

τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ τοῦτο ἐφ' ἅπαξ περὶ αὐτοῦ, ὅτι
ὑπήκοος ἐγένετο; ὅτε γὰρ ἐπὶ τῷ πληρῶσαι τὸ διὰ τοῦ
σταυροῦ μυστήριον ἦλθεν ὁ κενώσας ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ
δούλου μορφῇ καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν τῷ τοῦ ἀνθρώπου
ὁμοιώματί τε καὶ σχήματι, εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ
ταπεινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, τότε ὑπήκοος γίνεται ὁ τὰς
ἀσθενείας ἡμῶν ἀναλαβὼν καὶ τὰς νόσους βαστάσας, τὴν
παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἐξιώμενος,
ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ τὸ ἡμέτερον ἰάσηται τραῦμα καὶ διὰ
τοῦ ἰδίου θανάτου τὸν κοινὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων ἐξα-
φανίσῃ, τότε δι' ἡμᾶς ὑπήκοος γίνεται, ὡς καὶ ἁμαρτία
καὶ κατάρα διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐγένετο, οὐ φύσει
τοῦτο ὤν, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος. τὸν δὲ **135**
τοσούτων ὑπακοῶν κατάλογον παρὰ ποίας ἐδιδάχθη φωνῆς;
τὸ ἐναντίον μὲν οὖν πᾶσα θεόπνευστος γραφὴ τὴν αὐθεντι- *529 M.*
κὴν αὐτῷ καὶ αὐτοκρατορικὴν προσμαρτυρεῖ ἐξουσίαν λέ-
γουσα Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ
ἐκτίσθησαν· δῆλον γὰρ ὅτι ταῦτά φησιν ὁ προφήτης περὶ τοῦ
τὰ σύμπαντα φέροντος τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὗ
ἡ ἐξουσία πᾶσαν οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ
κτίσει νοούμενά τε καὶ ὁρώμενα ἐν μόνῃ τῇ τοῦ θελή-
ματος ὁρμῇ συνεστήσατο. πόθεν τοίνυν κινούμενος ὁ Εὐνό-
μιος μυριοτρόπως ἐπιφημίζει τῷ βασιλεῖ τῆς κτίσεως τὸ
ὑπήκοον, ὑπήκοος λέγων πρὸς πᾶσαν δημιουρ-
γίαν καὶ ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν, ὑπή-
κοος ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις; καίτοι παντὶ δῆλον τὸ **136**
τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι μόνος ἐν λόγοις τε καὶ ἔργοις ἑτέρῳ τις

1 Phil. 2, 7 7 sq. Jes. 43, 4—5 17 Ps. 148, 5 Sw.
20 Hebr. 1, 3

VLACTS 2 γὰρ om. C ἐπὶ τὸ CT ἐπὶ γὰρ τὸ πληρῶσαι VL
τοῦ om. VCTS 3 ἦλθεν om. VL 4 αὐτὸν V 7 λαβὼν T
βαστάξας L 11 ὡς: ὃς S 13 τὸν: τῶν A 14 τῶν ante
τοσούτων add. V φωνῆς A: γραφῆς cet. v 15 τοὐναντίον S
16 οὐσίαν L 16—17 λέγουσα om. VL 19 αὐτοῦ om. V
21 νοούμενα: φαινόμενα T 25 verba ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν
om. L 25 καὶ πρὸς π. διοίκησιν ὑπήκοος coll. v 26 ἐν λ. ἐν ἔργ. A
ἐν λ. καὶ ἔργ. v λόγῳ post παντὶ add. VL 27 ἔργοις καὶ λόγοις A

ὑπήκοος γίνεται ὁ μήπω τὴν ἕξιν τοῦ ποιεῖν ἀκριβῶς ἢ λέγειν ἀλήπτως ἐν ἑαυτῷ κατορθώσας, ἀλλὰ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἑαυτοῦ καὶ καθηγεμόνα βλέπων ταῖς ὑποθήκαις ἐκείνου τὸ ἐν τοῖς λόγοις τε καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἀκριβὲς ἐκπαιδεύεται. τὸ δὲ τὴν σοφίαν ἐπιστάτου χρῄζειν οἴεσθαι καὶ διδασκάλου τοῦ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν δικαιοσύνην πρὸς τὸ δέον αὐτῇ κατευθύνοντος μόνης τῆς Εὐνομίου φαντασίας ἐστίν. καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρός φησιν ὅτι πιστὸς ἐν λόγοις καὶ πιστὸς ἐν ἔργοις, τῷ δὲ υἱῷ τὸ πιστὸν ἐν τοῖς γινομένοις τε καὶ λεγομένοις οὐκ ἐμαρτύρησεν, ἀλλ' ὑπήκοον αὐτὸν ἐν λόγοις εἶναι καὶ οὐ πιστὸν ἀπεφήνατο, ὡς διὰ πάντων ὧν λέγει τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν
137 τὸ ἴσον ἔχειν. τὸ δὲ μωρόν τε καὶ ἀδιανόητον τῆς μεταξὺ τούτων παρεντεθείσης ῥήσεως πρέπει τάχα σιωπῇ παρελθεῖν, μή τις τῶν ἀπερισκέπτων ἐπιγελάσῃ τῇ ματαιότητι, δακρύειν δέον ἐπὶ τῇ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀπωλείᾳ ἢ γελᾶν ἐπὶ τῇ μωρίᾳ τῶν λόγων. φησὶ γὰρ ὁ σοφὸς οὗτος καὶ περιεσκεμμένος δογματιστὴς οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς αὐτὸν προσλαβεῖν τὸ εἶναι υἱόν. ὢ τῆς ἀγχινοίας, ὡς ἀναγκαίως περὶ τούτων ἡμῖν διορίζεται, ὅτι οὐ πρότερον ὑπήκοος ἐγένετο καὶ τότε υἱός, οὐδὲ πρεσβυτέραν χρὴ νοεῖν τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ τῆς γεννήσεως. εἰ δὲ μὴ προσδιωρίσατο ταῦτα, τίς οὕτω μωρὸς καὶ ἠλίθιος ἦν, ὡς μισθὸν ὑπακοῆς οἰηθῆναι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῷ δεδόσθαι τὴν γέννησιν τῷ πρὸ τῆς γεννήσεως ἐπιδειξαμένῳ τὸ εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοον;
138 ἀλλ' ἵνα μὴ προχείρως τις ἐκ τῆς ἀνοίας τῶν λεγομένων κατασυρῇ πρὸς τὸν γέλωτα, νοησάτω ὅτι ἔχει τι καὶ ἡ μωρία τῶν λεγομένων ἐν ἑαυτῇ δακρύων ἄξιον. ὃ γὰρ βούλεται κατασκευάσαι διὰ τούτων, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι φύσις αὐτῷ ἐστιν ἡ ὑπακοή, ὡς μηδὲ βουλομένῳ δυνατὸν γε-

VLACTS 1 ἕξιν: ἐξουσίαν VS v 3 κηδεμόνα L in marg. καθηγεμόνα 4 τοῖς alt. om. V ἀκριβῶς V 5 τὴν δὲ σοφίαν VL 6 τοῦ om. VL ἀλήθειαν S: ἀκολουθίαν VLACT v τοῦ ante πρὸς add. VL 10 γενομένοις ACTS v 13 ἔχει VL 14 πρέπει: προτρέπει VL 19 τὸν ante υἱὸν add. V 20 πρότερος VL 22 προδιώριστο V προσδιώριστο L 23 ἦν: ἵνα L om. V 26 ἐννοίας T 28 ἐν ἑαυτῇ om. CTS v 29 τοιοῦτον ex τοῦτο corr. A 30 ὡς δὲ μὴ A

νέσθαι τὸ μὴ ὑπήκοον εἶναι. τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν κατεσκευάσθαι λέγει, ὡς πρὸς ὑπακοὴν μόνην τὴν φύσιν αὐτοῦ ἐπιτηδείως ἔχειν. καθάπερ τῶν ὀργάνων τὸ πρός τινα τύπον ἐσχηματισμένον ἐκεῖνο τὸ εἶδος ἐντυποῖ κατ' ἀνάγκην τῷ ὑποκειμένῳ, ὅπερ ὁ χαλκεύων τῇ τοῦ ὀργάνου κατα- 532 M. σκευῇ ἐναπέθετο, ᾧ οὐκ ἔστι δύναμις ἢ εὐθὺ ⟨ἐμ⟩ποιῆσαι τῷ ὑποδεχομένῳ τὸ ἴχνος, εἰ περιφερὴς εἴη ἡ ἐργασία, ἢ κύκλον δεῖξαι διὰ τοῦ τύπου, εἰ κατ' εὐθεῖαν ἐσχηματισμένον τύχοι τὸ ὄργανον. ὅσον δὲ τῆς τοιαύτης διανοίας 139 ἐστὶ τὸ βλάσφημον, τί χρὴ διὰ τῶν ἡμετέρων ἐκκαλύπτεσθαι λόγων, αὐτῆς τῆς αἱρετικῆς φωνῆς τὴν ἀτοπίαν βοώσης; εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ὑπήκοος, διότι τοιοῦτος ἐγένετο, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πάντως τὸ ἴσον ἔχει, εἴπερ ἡμῖν μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ ψυχὴ καὶ ἀδέσποτος, αὐτοκρατορικῶς αἱρουμένη κατ' ἐξουσίαν τὸ καταθύμιον, ὁ δὲ ἀνάγκῃ φύσεως ὑπεζευγμένος ἐνεργεῖ διὰ παντός, μᾶλλον δὲ πάσχει τὴν ὑπακοήν, οὐδὲ εἰ μὴ βούλοιτο τοῦτο ποιεῖν συγχωρούσης τῆς φύσεως· ἐκ γὰρ τοῦ υἱὸς εἶναι καὶ γεγεννῆσθαι οὗτος ὑ π ή κ ο ο ς γέγονεν ἐ ν λ ό γ ο ι ς κ α ὶ ὑ π ή κ ο ο ς ἐ ν ἔ ρ γ ο ι ς. ὢ τῆς ἀναισθησίας τοῦ δόγματος. λόγοις ὑπήκοον 140 τὸν λόγον ποιεῖς καὶ προεπινοεῖς τοῦ ὄντως λόγου λόγους ἑτέρους καὶ μεσιτεύει τοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος λόγου ἕτερος λόγος τῆς ἀρχῆς πρὸς αὐτὸν διαπορθμεύων τὸ βούλημα. καὶ οὐχ εἷς οὗτος, ἀλλὰ καὶ πλείονές εἰσί τινες λόγοι οἱ διὰ μέσου τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ λόγου παρὰ τοῦ Εὐνομίου παρενειρόμενοι καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τῇ ὑπακοῇ αὐτοῦ καταχρώμενοι.

Ἀλλὰ τί χρὴ τῇ ματαιότητι τῶν λεγομένων ἐνδιατρί- 141

VLACTS 1—2 κατασκευάσθαι L 2 καὶ post ὡς add. L αὐτοῦ om. V 4 ἐκτυποῖ T 5 τῷ ὑποκειμένῳ A v: τῶν ὑποκειμένων VLCTS 6 εὐθὺς V ἐμποιῆσαι correxi: ποιῆσαι libri v 7 περιφερὲς V 13 τὴν om. CS v 15 αἱρουμένη: ὁρωμένη V ὁ δὲ: οὐδὲ VL 18 γεγεννῆσθαι LCTS secundum ν sscr. A: γεννηθῆναι V γεγενῆσθαι v οὗτος correxi: οὕτως libri v 19 καὶ om. CT post alt. ὑπήκοος add. γέγονεν A 21 ποιεῖσθαι sed expunxit θαι L ὄντως A: ὄντος VLCTS v 22—23 λόγος ἕτερος V 25 τοῦ ante Εὐνομίου om. VL 28 τί om. L

βειν; παντὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ὅτε ὁ Παῦλος εἶπεν αὐτὸν γεγενῆσθαι ὑπήκοον (εἶπε δὲ οὕτως αὐτὸν γεγενῆσθαι ὑπήκοον, σάρκα καὶ δοῦλον καὶ κατάραν καὶ ἁμαρτίαν δι' ἡμᾶς γενόμενον), οὐδὲ τότε ὁ κύριος τῆς δόξης ὁ τῆς αἰσχύνης καταφρονήσας καὶ τῇ σαρκὶ τὸ πάθος ἀναδεξάμενος τῆς αὐθεντικῆς ἐξουσίας ἑαυτὸν ἠλλοτρίωσε λέγων Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν, καὶ πάλιν Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ ὅτε προσήγγισαν αὐτῷ κατὰ τὴν πρὸ τοῦ πάθους νύκτα οἱ τῷ σιδήρῳ καὶ τοῖς ξύλοις καθωπλισμένοι, πάντας αὐτοὺς εἰς τὸ κατόπιν ἀνέτρεψε διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι Ἐγώ εἰμι· καὶ πάλιν τοῦ λῃστοῦ ἱκετεύσαντος ἐν μνήμῃ παρ' αὐτοῦ γενέσθαι, ἔδειξε τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν ἐν οἷς φησι Σή-
142 μερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. εἰ τοίνυν οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τῆς ἐξουσίας χωρίζεται, ποῦ ποτε βλέπει ἡ αἵρεσις τοῦ βασιλέως τῆς δόξης τὸ ὑπεξούσιον; τίς δὲ καὶ ἡ πολύτροπος αὕτη μεσιτεία, ἣν ἐπιθρυλεῖ τῷ θεῷ, μεσίτην λέγων ἐν δόγμασι, μεσίτην ἐν νόμῳ; οὐ ταῦτα παρὰ τῆς ὑψηλῆς φωνῆς τοῦ ἀποστόλου ἐπαιδεύθημεν, ὅς φησιν ὅτι <ὁ> τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν καταργήσας τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν, οὗτός ἐστιν ὁ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰπὼν οὕτω τῷ ῥήματι ὅτι Εἷς θεὸς καὶ εἷς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. ὅλον ἡμῖν ἐνταῦθα τὸν σκοπὸν τοῦ μυστηρίου

1 Phil. 2, 8 2—3 Rom. 8, 3 Phil. 2, 7 Gal. 3, 13 7 Joh. 2, 19 8 Joh. 10, 18 12 Joh. 18, 5 14—15 Luc. 23, 43 21 Eph. 2, 15 23 I. Tim. 2, 5

VLACTS 1 γὰρ om. T 2 verba εἶπε usque ad 3 ὑπήκοον om. VAC postea sscr. A 3 ὑπήκοον ante σάρκα om. v καὶ ante κατάραν om. V 3—4 verba δι' ἡμᾶς γενόμενον om. VL quorum loco εἶπε καὶ οὕτως αὐτὸν γεγενῆσθαι ὑπήκοον, quae supra (cf. 2) omisit, hic perverse inculcavit V 4 οὐδὲ: οὔτε VL 10 πρὸ om. CT 11 καθωπλισμένοι, πάλιν αὐτοὺς πάντας V 12 ἀνατρέψας VL 13 παρ' ἑαυτοῦ VL 14 ἔδειξε: δείξας VL φησὶν ὅτι VL 18 καὶ ante ἡ om. L 20 τοῦ ἀποστόλου φωνῆς v 21 ὁ addidi 22 κατήργησας V 23 οὕτω correxi (cf. I 95, 26; II 374, 8): τούτῳ LACTS τοῦτο τὸ ῥῆμα V v ex coniectura 24—25 χριστὸς ἰησοῦς LS v 25 γὰρ post ὅλον add. VL

διὰ τῆς τοῦ μεσίτου λέξεως διαλαβὼν ἀπεκάλυψεν. ὁ δὲ 143 σκοπὸς οὗτός ἐστιν. ἀπέστη διὰ τῆς τοῦ ἀντικειμένου κακίας ποτὲ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δουλωθὲν καὶ τῆς ὄντως ἠλλοτριώθη ζωῆς. ἀνακαλεῖται μετὰ ταῦτα τὸ 533 M. ἑαυτοῦ πλάσμα ὁ τοῦ πλάσματος κύριος καὶ γίνεται ἄνθρωπος μετὰ τοῦ εἶναι θεός, κἀκεῖνο ὅλον ὢν καὶ τοῦτο ὅλον γενόμενος, καὶ οὕτω συνανεκράθη θεῷ τὸ ἀνθρώπινον, τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου τὴν μεσιτείαν ἐργασαμένου, ᾧ διὰ τῆς ἀναληφθείσης ἡμῶν ἀπαρχῆς ὅλον τῇ δυνάμει συνανεκράθη τὸ φύραμα. ἐπεὶ οὖν ὁ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ 144 δὲ θεὸς εἷς ἐστιν, οὐδ' ἐν τοῖς προσώποις τοῖς ἐν τῇ πίστει παραδεδομένοις ἐμμεριζόμενος (μία γὰρ ἡ θεότης ἐν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ), διὰ τοῦτο γίνεται μεσίτης ἅπαξ ὁ κύριος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, συνάπτων τὸν ἄνθρωπον δι' ἑαυτοῦ τῇ θεότητι. ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ κατὰ τὸν μεσίτην νοήματος τὸ εὐσεβὲς τῆς πίστεως ἐδιδάχθημεν. ὁ γὰρ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὥσπερ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν κοινωνίαν ἐδέξατο, οὐ νομισθεὶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ γεγονὼς κατὰ ἀλήθειαν, οὕτω καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὢν οὐκ ἐπωνυμίᾳ τετιμημένος ἐστὶν ψιλῇ τῆς θεότητος, ὡς ὁ Εὐνόμιος βούλεται.

Ὅσα δὲ τοῖς εἰρημένοις προστίθησι, τῆς αὐτῆς ἀνοίας 145 ἔχεται, μᾶλλον δὲ κακονοίας. *υἱὸν* γὰρ αὐτὸν εἰπών, ὃν ἐν τοῖς μικρῷ πρόσθεν εἰρημένοις κτιστὸν εἶναι σαφῶς διωρίσατο, καὶ *μονογενῆ θεὸν* ὀνομάσας, ὃν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν διὰ τῆς κτίσεως γεγονότων ἠρίθμησεν, *ὅμοιον* εἶπε *τῷ γεννήσαντι κατ' ἐξαίρετον ὁμοιότητα μόνον κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν ἔννοιαν*. χρὴ τοίνυν διασταλῆναι πρῶτον τοῦ *ὁμοίου* τὸ σημαινόμενον, ποσαχῶς ἐν τῇ καταχρήσει τῆς συνηθείας λέγεται, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν προκειμένων ἐλθεῖν. πρῶτον μὲν γὰρ 146

9—10 Rom. 11, 16 12 Matth. 28, 19

VLACTS 3 καὶ post δουλωθὲν om. CT 6 ὅλων ὢν L 9 ἡμῶν S: ἡμῖν ceteri v ἀπαρχῆς A (cf. Rom. 11, 16): ἀρχῆς VLCT v σαρκὸς S 11 οὐδ' ἐν: οὐδὲν ACT v 11—12 παραδεδομένοις ἐν πίστει (om. τῇ) V 20 ἐστὶν om. VL ψιλῇ correxi: ψιλῆς libri v 21 βουλεύεται V

ὅσα παραψεύδεται τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, οὐ τὰ αὐτὰ μὲν ἀλλήλοις ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, διὰ δέ τινος τῶν παρεπομένων τοῖς ὑποκειμένοις, σχήματος λέγω καὶ χρώματος καὶ ἤχου, καὶ τῶν ὅσα διὰ γεύσεώς τε καὶ ὀσφρήσεως καὶ ἁφῆς τὸν παραλογισμὸν ἐμποιεῖ, ἄλλα μὲν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ἕτερα δὲ παρ' ἃ πέφυκεν εἶναι ὑποκρινόμενα, ταῦτα ὁμοίως ἔχειν ἡ συνήθεια λέγει· οἷον ὅταν ἡ ἄψυχος ὕλη μορφωθῇ διὰ τῆς τέχνης πρός τινα ζῴου μίμησιν διὰ γλυφῆς ἢ ζωγραφίας ἢ πλάσματος, ὅμοιον λέγεται τῷ ἀρ-
147 χετύπῳ τὸ μίμημα. ἐνταῦθα γὰρ ἄλλη μὲν τοῦ ζῴου ἡ φύσις, ἑτέρα δὲ τῆς ὕλης τῆς παραψευδομένης τὴν ὄψιν διὰ χρώματος μόνου καὶ σχήματος. τοῦ δὲ αὐτοῦ εἴδους ἐστὶ τῆς ὁμοιότητος καὶ ἡ ἐν κατόπτρῳ εἰκὼν τῆς ἀρχετύπου μορφῆς, ἐναργεῖς φέρουσα τὰς ἐμφάσεις, οὐ μὴν ἐκεῖνο κατὰ τὴν φύσιν οὖσα, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀρχέτυπον. ὡσαύτως καὶ τὴν ἀκοὴν ἔστι τὸ ἴσον παθεῖν, ὅταν τις τὴν φωνὴν τῆς ἀηδόνος τῷ οἰκείῳ φθόγγῳ μιμούμενος ὀρνέου
148 δοκεῖν ἐπακροᾶσθαι τὴν ἀκοὴν ἀναπείσῃ. πάσχει δὲ τὸν τοιοῦτον παραλογισμὸν καὶ ἡ γεῦσις, ὅταν ὁ τοῦ καρποῦ τῶν σύκων χυμὸς τὴν τοῦ μέλιτος ἡδονὴν ὑποκρίνηται· ἔχει γάρ τι ἐοικὸς πρὸς τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος ὁ χυμὸς τῆς ὀπώρας. οὕτω δι' ὁμοιότητος ἔστιν παραλογισθῆναί ποτε καὶ τὴν ὄσφρησιν, ὅταν ὁ ἀτμὸς τῆς χαμαιμήλου βο-
536 M. τάνης αὐτὸ τὸ εὐῶδες μῆλον τῇ εὐπνοίᾳ μιμούμενος ἀπατήσῃ τὴν αἴσθησιν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῇ ἁφῇ ποικίλως ἡ ὁμοιότης διαψεύδεται τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὰν ἀργυροῦν ἢ χάλκεον νόμισμα ἰσομέγεθες τῷ χρυσῷ καὶ κατὰ τὸν σταθμὸν ὁμοίως ἔχον ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ νομισθῇ,

VLACTS 1 περιψεύδεται V 2 διά: παρὰ v 2—3 παρεπομένων post ὑποκειμένοις coll. S 4 ὠσφρήσεως L 5 ἐμποιεῖν L ὄντα κατὰ om. C v 6 παραπέφυκεν V 6—7 verba ταῦτα usque ad λέγει om. V 7 ἔχει L ἡ ante ἄψυχος om. AV 9 γλυφικῆς V 10—11 ἡ ante φύσις om. V 11 ἑτέρα: ἄλλη V τῆς ὕλης om. v 12 μόνον AS v 18 ἀναπείσει V πάσχῃ L 20 συκῶν L 22 δι': δὴ L 23 χαμαιζήλου T 24 καὶ ante αὐτὸ add. V μιμούμενον AC 24—25 ἀπατήσει V sed ex ἀποπατήσει corr. vid. 26 ἐπειδὴ v 27 χαλκοῦν V 28 ἔχων v

μὴ ἐπικρινούσης τῆς ὄψεως τὴν ἀλήθειαν. ταῦτα γενικῶς 149
εἴρηται δι᾽ ὀλίγων, ὅσα δι᾽ ὁμοιότητός τινος τὸν παραλογισμὸν ἐμποιεῖ τοῖς αἰσθητηρίοις, ἄλλο τι παρ᾽ ὅ ἐστι νομιζόμενα. ἔξεστι δὲ διὰ φιλοπονωτέρας τῆς ἐξετάσεως πλατῦναι διὰ τῶν πραγμάτων τὸν λόγον, ὅσα ἑτερογενῶς μὲν ἔχει πρὸς ἄλληλα, διὰ δέ τινος τῶν παρεπομένων ὁμοιοῦσθαι τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ νομίζεται. ἆρα μή τι τοιοῦτον ὁμοιότητος εἶδος ἐπιθρυλεῖ τῷ υἱῷ; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν εἰς τοῦτο παραπληξίας ἔλθοι, ὥστε τὴν ἀπατηλὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τῆς ἀληθείας βλέπειν. πάλιν ἄλλην ὁμοιότητα ἐν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ εἰπόντος ὅτι Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν. ἀλλ᾽ οὐκ ἂν οἶμαι τὸν Εὐνόμιον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πα- 150
τρὸς τοῦτο βλέπειν τὸ εἶδος τῆς ὁμοιότητος, ὡς ταὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀποφήνασθαι. οἴδαμεν καὶ ἕτερον ὁμοιότητος εἶδος, ὅπερ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ φησὶ περὶ τοῦ Σὴθ ὁ λόγος, ὅτι ἐγέννησε τὸν Σὴθ ὁ Ἀδὰμ κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὁμοιότητα· ὅπερ εἰ λέγοι ὁ Εὐνόμιος, οὐκ ἀπόβλητον τὸν λόγον ποιούμεθα. ἐνταῦθα γὰρ οὔτε ἡ φύσις τῶν ἀλλήλοις ὁμοιουμένων διάφορος, καὶ ὁ χαρακτὴρ καὶ τὸ εἶδος τὴν κοινωνίαν ἔχει. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν, ὅσα περὶ τῆς τοῦ ὁμοίου διαφορᾶς ἡμεῖς ἐνοήσαμεν. ἴδωμεν τοίνυν πρὸς τί βλέπων ὁ Εὐνόμιος τὴν 151
ἐ ξ α ί ρ ε τ ο ν ἐκείνην ὁ μ ο ι ό τ η τ α πρὸς τὸν πατέρα μαρτυρεῖ τῷ υἱῷ λέγων ὅ μ ο ι ο ν εἶναι τ ῷ γ ε ν ν ή σ α ν τ ι μ ό ν ο ν κ α τ᾽ ἐ ξ α ί ρ ε τ ο ν ὁ μ ο ι ό τ η τ α κ α τ ὰ τ ὴ ν ἰ δ ι ά ζ ο υ σ α ν ἔ ν ν ο ι α ν, ο ὐ χ ὡ ς π α τ ρ ὶ π α τ έ ρ α· ο ὐ γ ά ρ ε ἰ σ ι δ ύ ο π α τ έ ρ ε ς. τὴν κατ᾽ ἐξαίρετον ὁμοιότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα δεικνύειν ἐπαγγειλάμενος, ὅπως μὴ προσήκει νοεῖν αὐτὸν ὅμοιον, κατασκευάζει τῷ λόγῳ. εἰπὼν

11 Gen. 1, 26 17 Gen. 5, 3

VLACTS 1—2 δι᾽ ὀλίγων γενικῶς εἴρηται ταῦτα V 3—4 νομιζόμενον V 7 τι om. VL 9 ἔλθῃ VL 16 κοσμογενείᾳ VS v 18 κατὰ post καὶ om. V λέγει S 20 ὡμοιουμένων (sic) L 23 πρὸς τίνα L 24 ἐκείνην ὁμοιότητα om. VL 24—25 μαρτυρεῖ post υἱῷ coll. T 26 ὁμοιότητα: ἀλλοιότητα L 28 τὴν γὰρ ἐξαίρετον V 30 κατασκευάζῃ T

γὰρ ὅτι οὐχ ὡς πατρὶ πατὴρ ἔοικεν, κατεσκεύασε τῷ λόγῳ ὅτι οὐκ ἔοικε· καὶ πάλιν προσθεὶς ὅτι οὔτε ὡς ἀγεννήτῳ ἀγέννητος, καὶ διὰ τούτου ἀπεῖπε νοεῖν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα τὴν ὁμοιότητα· εἶτα ἐπαγαγὼν ὅτι οὔτε ὡς υἱῷ υἱός, τρίτον ἐπήγαγε νόημα, δι᾽ οὗ παντάπασι 152 τὸν τοῦ ὁμοίου παραφέρεται λόγον. οὕτω μὲν οὖν τοῖς ἰδίοις ἕπεται λόγοις, τὴν τοῦ ὁμοίου ἀπόδειξιν διὰ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνομοίου ποιούμενος. ἐξετάσωμεν δὲ τὸ σοφὸν αὐτοῦ καὶ ἁπλοῦν, ὃ τοῖς διορισμοῖς ἐπιδείκνυται. υἱὸν γὰρ πατρὶ ὅμοιον εἶναι εἰπὼν ἀσφαλίζεται τὴν ἀκοήν, μὴ δεῖν ὡς πατέρα πατρὶ τὸν υἱὸν ἐοικέναι νοεῖν. τίς δὲ οὕτως ἐν ἀνθρώποις ἀνόητος, ὥστε υἱὸν ὅμοιον τῷ πατρὶ μαθὼν εἶναι εἰς τὴν πατρὸς πρὸς τὸν πατέρα ὁμοιότητα τοῖς λο- 153 γισμοῖς ἐναχθῆναι; οὐδὲ ὡς υἱῷ, φησίν, υἱόν· πάλιν τὸ ἴσον ἐν τῷ διορισμῷ ἡ δριμύτης ἔχει. πατρὶ υἱὸν ὅμοιον εἶναι εἰπὼν τὸ μὴ δεῖν ὡς πρὸς υἱὸν ἄλλον ὁμοίως ἔχειν *537 M.* προσδιορίζεται. ταῦτα τῶν σεμνῶν τοῦ Εὐνομίου δογμάτων ἐστὶ τὰ μυστήρια, δι᾽ ὧν σοφώτεροι τῶν ἄλλων οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ γίνονται μαθόντες, ὅτι πατρὶ υἱὸς ἐοικὼς οὐχ υἱῷ ἔοικεν· οὐ γάρ ἐστιν υἱὸς πατήρ· οὐδὲ ὡς ἀγεννήτῳ ἀγέννητος· οὐ γὰρ ἀγέννητός ἐστιν ὁ υἱός. τὸ δὲ καθ᾽ ἡμᾶς μυστήριον ὅταν πατέρα εἴπῃ, υἱοῦ πατέρα πάντως διακελεύεται, καὶ ὅταν υἱὸν ὀνομάσῃ, πατρὸς υἱὸν διδάσκει νοεῖν. καὶ οὐδὲν τῆς περιττῆς ταύτης σοφίας μέχρι καὶ νῦν ἐδεήθημεν, ὥστε διὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ δύο πατέρας ἢ δύο υἱοὺς ὑποτίθεσθαι ἢ ἀγεννήτων δυάδα.

154 Τί δὲ βούλεται ἡ πολλὴ περὶ τὸ ἀγέννητον τοῦ Εὐνομίου σπουδή, πολλάκις μὲν ἤδη δεδήλωται, καὶ νῦν δὲ πάλιν δι᾽ ὀλίγων εἰρήσεται. τῆς γὰρ τοῦ πατρὸς σημασίας μηδεμίαν πρὸς τὸν υἱὸν διαφορὰν κατὰ τὴν φύσιν ἐνδεικνυμένης, εἰ μέχρι τούτων τὸν λόγον ἔστησεν, οὐκ ἂν ἔσχεν

VLACTS 3 τοῦτο VL v 4 ὅτι om. ACTS v 6 οὗτος S v 11 νοεῖν om. V ἐν om. T 13 τὸν post πρὸς om. S 13—14 ἐναχθῆναι τοῖς λογισμοῖς A 15 ἡ δριμύτης τὸν (sic) ἴσον ἔχει V 17 προδιορίζεται V 19 οὐχὶ S 22—23 διακελεύεται πάντως T 24 μέχρι τοῦ νῦν V 26 ἢ correxi cf. 2: ὡς libri v 29 πάλιν om. A 30 πρὸς τὸν πατέρα L 31 τούτου CT 31—359, 1 ἰσχὺν ἔσχεν V

ἰσχὺν ἡ ἀσέβεια, τῆς φυσικῆς τῶν ὀνομάτων ἐννοίας οὐ
παραδεχομένης τὸ κατ' οὐσίαν ἀλλότριον. νῦν δὲ ἀγέν- 155
νητον καὶ γεννητὸν λέγων, ἐπειδὴ ἄμεσός ἐστι πρὸς
ἄλληλα τῶν ὀνομάτων τούτων ἡ ἐναντίωσις, ὡς θνητοῦ καὶ
ἀθανάτου καὶ λογικῶν καὶ ἀλόγων καὶ πάντων τῶν ὁμοιοτρό-
πως ἐκφωνουμένων, ὅσα διὰ τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον σημαι-
νομένων ἀλλήλοις ἀντικαθέστηκεν, ἔδωκεν ὁδὸν τῇ βλα-
σφημίᾳ διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων, ὥστε τὴν τοῦ θνητοῦ πρὸς
τὸ ἀθάνατον διαφορὰν καὶ τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέν-
νητον ἐνθεωρῆσαι· καὶ ὥσπερ ἄλλη τοῦ θνητοῦ καὶ ἄλλη
τοῦ ἀθανάτου ἡ φύσις καὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου
ἀσύμβατα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ τὰ ἰδιώματα, οὕτω βούλεται
ἄλλην μὲν τοῦ ἀγεννήτου κατασκευάσαι τὴν φύσιν, ἄλλην δὲ
τοῦ γεννητοῦ, ἵνα ὥσπερ ὑποχείριος τῷ λογικῷ ἡ ἄλογος φύσις
δεδημιούργηται, οὕτως διὰ φυσικῆς ἀνάγκης ὑπεζευγμένον
τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γεννητὸν ἐπιδείξῃ. διὸ συνάπτει τῷ ἀγεν- 156
νήτῳ τὸ τοῦ παντοκράτορος ὄνομα, [ὃ] οὐκ εἰς προ-
νοητικὴν ἐνέργειαν, ὡς προλαβὼν ὁ λόγος ὑπέδειξεν, ἀλλ'
εἰς τυραννικὴν ἐξουσίαν μεταλαμβάνων τὴν ἑρμηνείαν τοῦ
παντοκράτορος, ὡς μέρος τῆς ἀρχομένης τε καὶ ὑπο-
χειρίου φύσεως καὶ τὸν υἱὸν ποιῆσαι, μετὰ πάντων δου-
λεύοντα τῷ διὰ τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας κρατοῦντι κατὰ τὸ
ἴσον τῶν πάντων. καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο βλέπων ταῖς τοιαύ-
ταις χρῆται τοῦ λόγου διαστολαῖς, ἐκ τῶν ὑποκειμένων
σαφηνισθήσεται. εἰπὼν γὰρ ἐκεῖνα τὰ σοφά τε καὶ περι- 157
εσκεμμένα, ὅτι οὔτε ὡς πατρὶ ἔοικε πατὴρ οὐδὲ ὡς υἱῷ
υἱός — καίτοι γε οὐδεμία ἐστὶν ἀνάγκη ἐοικέναι πάντως
πατρὶ πατέρα καὶ υἱῷ υἱόν· πατὴρ γάρ τίς ἐστιν ἐν Αἰθίοψι,

19 cf. supra § 125 sq.

VLACTS 2 παραδεχομένων pr. L ης sscr. 7 δέδωκεν S
9 καὶ: ἐν S τοῦ γεννητοῦ V 13 κατασκευάσαι τοῦ ἀγεννήτου T
13—14 ἄλλην δὲ τοῦ γεννητοῦ om. VL τὴν ante τοῦ γεννητοῦ add.
CS v 15 ὑπεζευγμένῳ VL 16—17 verba τὸ γεννητὸν usque ad
τῷ ἀγεννήτῳ om. VT 17 ὃ delevi, subiectum idem manet
19 μεταλαμβάνει CTS v 20 τι post μέρος add. V τε om. V
22 τῷ om. VL 26—27 ἢ υἱῷ υἱὸν C

πατὴρ καὶ ἐν Σκύθαις, καὶ υἱὸς ἑκατέρου τούτων μέλας μὲν ὁ τοῦ Αἰθίοπος, λευκόχρους δὲ καὶ ὑποχρυσίζων κατὰ τὴν κόμην ὁ Σκύθης, καὶ οὐδὲν μᾶλλον διὰ τὸ πατέρα εἶναι ἑκάτερον οὔτε διὰ τὸν Αἰθίοπα ὁ Σκύθης μελαίνεται οὔτε διὰ τὸν Σκύθην ἀλλοιοῦται τὸ σῶμα πρὸς τὸ λευκὸν τοῦ Αἰθίοπος -— ἀλλ' ὅμως εἰπὼν ταῦτα κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ ὁ Εὐνόμιος ἐπήγαγεν, ὅτι ὅμοιός ἐστιν ὡς υἱὸς πατρί.
540 M. 158 τοῦ δὲ τοιούτου λόγου τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον ἐνδεικνυμένου, ὡς ἐπὶ τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Ἀδὰμ ἡ θεόπνευστος μαρτυρεῖ διδασκαλία, μικρὰ φροντίσας ὁ δογματιστὴς τῶν συνετῶς ἀκροωμένων τὴν καινὴν ἐπήγαγεν ἑρμηνείαν τῆς τοῦ υἱοῦ προσηγορίας, εἰκόνα καὶ σφραγῖδα τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας αὐτὸν ὁρισάμενος.

159 Υἱὸς γάρ ἐστι, φησίν, εἰκὼν καὶ σφραγὶς τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας. αὐτό μοι τοῦτο πρῶτον ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἐπισκεψάσθω, τίς ἐστιν ἡ τῆς ἐνεργείας σφραγίς; πᾶσα γὰρ ἐνέργεια ἐν μὲν τῷ ἐκπονοῦντι τὸ σπουδαζόμενον θεωρεῖται, περαιωθέντος δὲ τοῦ σπουδαζομένου καθ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφέστηκεν· οἷον ἐνέργεια τοῦ δρομέως ἡ διὰ τῶν ποδῶν ἐστι κίνησις, παυσαμένης δὲ τῆς κινήσεως οὐκέτι ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ ἐνέργεια.
160 οὕτως καὶ ἐπὶ παντὸς ἔστιν ἐπιτηδεύματος τὸ ἴσον εἰπεῖν, τῇ σπουδῇ τοῦ περί τι πονοῦντος συναπολήγειν καὶ τὴν ἐνέργειαν *** ἐφ' ἑαυτῆς δὲ οὐκ οὖσαν οὔτε ἐνεργοῦντός τινος τὴν προκειμένην ἑαυτῷ σπουδὴν οὔτε εἰ τῆς σπουδῆς ἀπολήξειε. τί οὖν λέγει εἶναι καθ' ἑαυτὴν τὴν ἐνέργειαν τὴν οὔτε οὐσίαν οὖσαν οὔτε χαρακτῆρα οὔτε ὑπόστασιν; οὐκοῦν τοῦ ἀνυποστάτου αὐτὸν εἶπεν ὁμοίωμα· τὸ δὲ τῷ ἀνυπάρκτῳ ὅμοιον οὐδὲ αὐτὸ πάντως ἔστιν. αὕτη τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν. τὸ γὰρ τῷ μὴ ὄντι ὅμοιον οὐκ ἔστι πάντως.

VLACTS 1 πατὴρ post Σκύθαις coll. V 7 τῷ ante πατρὶ add. v οἰκεῖον om. V 8—9 δεικνυμένου v 11 κενὴν LACT v 14 ἐστι om. T post σφραγὶς iterat ἐστι V 19 καθ' ἑαυτὸν V 20 δρόμου v 21 οὐκ ἔστιν ἔτι V 24 δὲ om. T proclivi coniectura, sed ante ἐφ' ἑαυτῆς δὲ excidit membrum antithesis, velut ἐνέργειαν <αὐτῷ μὲν τῷ ἔργῳ τοῦ πονοῦντος ἀκολουθοῦσαν>, ἐφ' ἑαυτῆς δὲ οὐκ οὖσαν ἐφ' ἑαυτῷ L 30 κενῶν LACT v

ὦ Παῦλε καὶ Ἰωάννη καὶ ὁ λοιπὸς τῶν εὐαγγελιστῶν τε 161
καὶ τῶν ἀποστόλων χορός, τίνες τῇ ὑμετέρᾳ φωνῇ τὰς
ἰοβόλους γλώσσας ἑαυτῶν ἀνθοπλίζουσι; τίνες ταῖς οὐρα-
νίαις ὑμῶν βρονταῖς τὰς βατραχώδεις ἑαυτῶν φωνὰς ἀντε-
γείρουσι; τί οὖν λέγει ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς; Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.
τί δὲ ὁ μετ᾽ ἐκεῖνον ἄλλος ἐκεῖνος, ὁ ἐντὸς τῶν οὐρανίων
ἀδύτων γενόμενος, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ μυηθεὶς τὰ ἀπόρ-
ρητα; Ὢν, φησίν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς
ὑποστάσεως αὐτοῦ. τί μετὰ τούτους λέγει ὁ ἐγγαστρίμυθος;
σφραγίς, φησί, τῆς ἐνεργείας τοῦ παντοκρά-
τορος. τρίτον αὐτὸν μετὰ τὸν πατέρα ποιεῖ, τῇ ἀνυπάρκτῳ 162
ἐκείνῃ ἐνεργείᾳ μεσιτευόμενον, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν
τῇ ἀνυπαρξίᾳ τυπούμενον. ἐνεργείας ἐστὶ σφραγὶς ὁ ἐν
ἀρχῇ ὢν λόγος θεὸς καὶ τῇ ἀϊδιότητι τῆς ἀρχῆς τῶν ὄν-
των ἐνθεωρούμενος, ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις
τοῦ πατρός, ὁ τὰ σύμπαντα φέρων τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως
αὐτοῦ, ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι᾽ οὗ
τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς
γῆς, ὁ διειληφὼς τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, ὁ περιμετρῶν τῇ
χειρὶ τὸ ὕδωρ, ὁ περιδεδραγμένος πάντων τῶν ὄντων, ὁ ἐν
ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, μᾶλλον δὲ ἐπι-
δών, ἵνα ποιήσῃ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἑαυτοῦ ὑποπόδιον,
τῷ ἴχνει τοῦ λόγου ἐντυπωθεῖσαν; ἐνεργείας ἐστὶ
σφραγὶς ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ; οὐκοῦν ἐνέργειά ἐστιν ὁ 163
θεός, οὐχ ὑπόστασις; καὶ μὴν αὐτὸ τοῦτο διερμηνεύων
φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι χαρακτήρ ἐστιν οὐ τῆς ἐνεργείας,
ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως. ἢ τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα σφραγίς *541 M.*
ἐστιν ἐνεργείας θεοῦ; ὢ τῆς ἀσεβοῦς ἀμαθίας. τί μέσον

5 Joh. 1, 1 9 Hebr. 1, 3 16 Joh. 1, 18 17 Hebr. 1, 3 18 I. Cor. 8, 6 Col. 1, 16 19 Jes. 40, 22 20—21 Jes. 40, 12 22 Ps. 112, 5—6 Sw. 23 Jes. 66, 1 27 Hebr. 1, 3

VLACTS 2 τῶν om. L 3 αὐτῶν VLS 10 εὐνόμιος supra ἐγγαστρίμυθος add. man. alt. V 12 ποιεῖ μετὰ τὸν πατέρα T 19 καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα A, om. ceteri v 20 γῆς καὶ διειληφὼς A τῇ ante σπιθαμῇ add. VL sed cf. Jes. 40, 12 23 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ V ἑαυτῷ v

ἐστὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἰδίας μορφῆς; τίνι δὲ μεσιτεύεται
πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἑαυτῆς ἡ ὑπόστασις; τί δὲ μεταξὺ
νοεῖται τῆς δόξης καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος; ἀλλὰ τοιούτων
καὶ τοσούτων ὄντων δι᾽ ὧν τὸ μεγαλεῖον ἀνακηρύσσεται τοῦ
δεσπότου τῆς κτίσεως παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὸ κήρυγμα,
οἷα περὶ αὐτοῦ διεξέρχεται ὁ τῆς ἀποστασίας πρόδρομος;
164 τί λέγει; ὡς εἰκόνα, φησί, καὶ σφραγῖδα πάσης
τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας καὶ δυνά-
μεως. πῶς παραγράφεται τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου
φωνάς; ἐκεῖνός φησιν ὅτι θεοῦ δύναμίς ἐστιν ὁ υἱός, οὗτος
δὲ αὐτὸν σφραγῖδα λέγει δυνάμεως, οὐχὶ δύναμιν.
καὶ πάλιν ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον οἷα τοῖς εἰρημένοις προσ-
τίθησιν; σφραγῖδα λέγει τῶν τοῦ πατρὸς ἔργων
καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων. ποίοις ἔργοις τοῦ
πατρός ἐστιν ὅμοιος; τὸν κόσμον πάντως ἐρεῖ καὶ τὰ ἐν
αὐτῷ πάντα. ἀλλὰ μὴν πάντα ταῦτα τοῦ μονογενοῦς ἔργα
165 εἶναι τὸ εὐαγγέλιον ἐμαρτύρησε. ποίοις τοίνυν ἔργοις τοῦ
πατρὸς ὁ υἱὸς ὡμοιώθη; τίνων ἐγένετο ἔργων σφραγίς;
ποία δὲ γραφὴ σφραγῖδα τῶν πατρικῶν ἔργων αὐτὸν προση-
γόρευσεν; εἰ δέ τις αὐτῷ καὶ τοῦτο δοίη, τὸ πλάσσειν τοὺς
λόγους κατ᾽ ἐξουσίαν ὡς βούλεται, κἂν ἡ γραφὴ μὴ συντι-
θῆται, εἰπάτω ποῖα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα τῶν παρὰ τοῦ
υἱοῦ γεγονότων κεχωρισμένα, ὧν σφραγῖδα λέγει τὸν υἱὸν
γεγενῆσθαι; ἔργα τοῦ λόγου τὰ ὁρατὰ πάντα καὶ τὰ
ἀόρατα· ἐν τοῖς ὁρωμένοις ὁ κόσμος ὅλος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ
166 πάντα, ἐν τοῖς ἀοράτοις ἡ ὑπερκόσμιος κτίσις. ποῖα τοίνυν
ὑπολείπεται ἔξω τῶν ὁρωμένων τε καὶ ἀοράτων ἔργα τοῦ
πατρὸς ἐφ᾽ ἑαυτῶν θεωρούμενα, ὧν σφραγῖδα λέγει τὸν
υἱὸν γεγενῆσθαι; ἢ τάχα πάλιν ἐπὶ τὸν δυσώδη τῆς αἱρέ-
σεως ἔμετον ἐπανήξει στενοχωρούμενος καὶ λέξει ἔργον

10 I. Cor. 1, 24 17 Joh. 1, 3 24—25 Col. 1, 16

VLACTS 1 τοῦ om. V ἰδίας: ἀϊδίου CTS v 3 νοεῖται om. T 4 ὄντων post 3 τοιούτων coll. v 6 ἀποστάσεως V 12 ἐπαναλαμβάνων V 14 καὶ λόγων om. VLA v ποίων ἔργων VL 16 ταῦτα πάντα VLA 18 ὁ υἱὸς om. v 21 μὴ om. L 21—22 συντίθηται CT συντίθεται VL v 30 ἥξει VL λέγει VL

εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν; πῶς οὖν σφραγὶς γίνεται τῶν
ἔργων τούτων ὁ υἱός, αὐτὸς ὤν, ὥς φησιν αὐτός, τὸ ἔργον;
ἢ τὸν αὐτὸν λέγει καὶ ἔργον καὶ ἔργου ὁμοίωμα;

Δεδόσθω ταῦτα· εἰπάτω τὰ λοιπὰ ἔργα ὧν λέγει δη- 167
μιουργὸν τὸν πατέρα, οἷς ὁ υἱὸς ὡμοιώθη, εἴπερ διὰ τῆς
σφραγῖδος νοεῖ τὸ ὁμοίωμα. ποίους δὲ λόγους ἄλλους
τοῦ πατρὸς οἶδεν ὁ Εὐνόμιος παρὰ τὸν ἀεὶ ἐν τῷ πατρὶ
ὄντα λόγον, ὃν σφραγῖδα ὀνομάζει, τὸν κυρίως καὶ ἀληθῶς
καὶ πρώτως ὄντα τε καὶ ὀνομαζόμενον λόγον; πρὸς ποῖα
δὲ βουλεύματα βλέπει τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας κεχωρι-
σμένα, οἷς ὁμοιοῦται ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, σφραγὶς γινομένη
τῶν βουλευμάτων; ὁρᾶτε τὸ ἀδιάκριτον καὶ ἀπερί- 168
σκεπτον καὶ τὸν συρφετὸν τοῦ λόγου, οἷα τοῦ μυστηρίου
κατασκεδάζει, μήτε ἃ λέγει ἐπιστάμενος μήτε περὶ τίνος
ποιεῖται τὸν λόγον. ὁ γὰρ ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα
καὶ ἐν τῷ πατρὶ ὅλος ὢν ὡς λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις
καὶ ἀλήθεια καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, αὐτός ἐστιν ἐν
τῷ πατρὶ τὰ πάντα, οὐκ ἄλλων τινῶν ἐν τῷ πατρὶ πρὸ
αὐτοῦ θεωρουμένων εἰκὼν γινόμενος καὶ σφραγὶς καὶ
ὁμοίωμα.

Εἶτα χαρίζεται αὐτῷ τὸν ἐπὶ Νῶε δι' ὕδατος 169 *544 M.*
τῶν ἀνθρώπων ἀφανισμὸν καὶ τὴν ἐν Σοδόμοις
τοῦ πυρὸς ἐπομβρίαν καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὴν
ἔνδικον τιμωρίαν, ὥς τινα μεγάλα προσμαρτυρῶν τῷ
ἐν τῇ χειρὶ ἔχοντι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἐν ᾧ τὰ
πάντα συνέστηκε, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὥσπερ οὐκ
εἰδώς, ὅτι τῷ περιέχοντι τὰ πάντα καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν
ἄγοντί τε καὶ φέροντι τά τε ἤδη γεγενημένα καὶ τὰ ἐσό-
μενα οὐ τοσοῦτον προσθήκην ποιεῖ τῆς δόξης δύο ἢ τρία

14 I. Tim. 1, 7 26 Col. 1, 17

VLACTS 4 τῶν λοιπῶν ἔργων VL 6—7 τοῦ πατρὸς ἄλλους V 8 ὄν: ὧν T ἀληθινῶς VL 10 βλέπει om. S 13 τὸν: τὸ T om. VL v 14 κατασκεδάζει correxi: κατασκευάζει VLCTS v καταχλευάζει A cf. vol. I p. 30, 11 et 46, 15 λέγειν L 15 ποιεῖ v τὸν om. V 16 ὢν ὅλος V 17 ἐν om. VL 19 γενόμενος VL 23 verba καὶ τῶν usque ad 24 τιμωρίαν om. L 27 τῷ: τὸ L 28—29 ἐσόμεναι εἰς αεὶ VL

μνημονευθέντα θαύματα, ὅσον ἀφαίρεσιν καὶ ζημίαν ἡ τῶν λοιπῶν σιωπή. ἀλλὰ καὶ τούτων σιωπωμένων ἀρκεῖ ἡ μία τοῦ Παύλου φωνὴ περιληπτικῶς τὰ πάντα δι᾽ ἑαυτῆς ἐνδείξασθαι ἡ ἐπὶ πάντων αὐτὸν λέγουσα καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν.

170 Εἶτα νομοθετεῖ, φησί, κατ᾽ ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ. τίς ὁ αἰώνιός ἐστι θεὸς καὶ τίς ὁ ὑπουργῶν αὐτῷ περὶ τὴν τοῦ νόμου θέσιν; ἀλλὰ παντὶ δῆλον τοῦτό ἐστιν, ὅτι διὰ Μωϋσέως νομοθετεῖ ὁ θεὸς τοῖς δεχομένοις τὸν νόμον. αὐτοῦ δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸν μονογενῆ θεὸν εἶναι ὁμολογοῦντος τὸν Μωϋσεῖ χρηματίζοντα πῶς ὁ παρὼν αὐτοῦ λόγος εἰς τὴν τοῦ Μωϋσέως τάξιν τὸν τοῦ παντὸς δεσπότην ἀντικαθίστησιν, τὸ δὲ τοῦ αἰωνίου θεοῦ σημαινόμενον τῷ πατρὶ ἀνατίθησι μόνῳ, ὡς τῇ πρὸς τὸν αἰώνιον διαστολῇ μὴ αἰώνιον, ἀλλὰ πρόσφατον τὸν μονογενῆ θεὸν ἀποδείκνυσθαι, τὸν ποιητὴν τῶν αἰώνων;
171 ἀλλὰ καὶ ἐπιλελῆσθαί μοι δοκεῖ ὁ φιλομαθής τε καὶ μνήμων, ὅτι πάντα ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ ὁ Παῦλός φησι, διαγγέλλων ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα κατ᾽ ἐπιταγὴν τοῦ θεοῦ. ἃ τοίνυν περὶ ἑαυτοῦ διεξέρχεται ὁ ἀπόστολος, ταῦτα ὁ Εὐνόμιος τῷ δεσπότῃ τῶν προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων ἀνατιθεὶς οὐκ αἰσχύνεται, ἵνα ὁμότιμον κάταστήσῃ τῷ Παύλῳ, τῷ ἰδίῳ δούλῳ, τὸν κύριον. καὶ τί με χρὴ τὰ καθ᾽ ἕκαστον διελέγχοντα πλῆθος ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ; ἐν οἷς ὁ μὲν ἁπλούστερον ἐντυγχάνων τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ γεγραμμένοις οἰήσεται τὰ συγκεχωρημένα παρὰ τῆς γραφῆς αὐτὸν λέγειν, ὁ δὲ ἐξεταστικῶς ἕκαστον ἀναπτύσσειν δυνάμενος ἀποδείξει μηδὲν τῆς αἱρετικῆς κακουργίας κεχωρισμένα. λέγει γὰρ καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ὁ αἱρετικός, ὅτι Ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν

4 Eph. 4, 6 9 Joh. 1, 17 11 Exod. 3, 4 sq. 18 Rom. 16, 26 30 Joh. 5, 22

VLACTS 7 ἐστιν ὁ αἰώνιος θεὸς A 8 παντὴ L 9 τοῦτο δῆλόν ἐστιν CT 13 ἀντικαθίστησι sed ντ eras. V 14 τὸ ante σημαινόμενον add. L 15—16 τὸν ante μονογενῆ om. v 18 ταῦτα πάντα VLA 19 ἐν τοῖς ἀνθρώποις: ἐν οὐρανοῖς AC 28 μηδὲν: μὴ δεῖν L 29 κεχωρισμένον V κεχωρισμένος L 29 καὶ post γὰρ om. A

δέδωκε τῷ υἱῷ, νοεῖ δὲ οὐχ ὁμοίως τὸ εἰρημένον ἑκάτερος·
διὰ γὰρ τῶν αὐτῶν ῥημάτων ὁ μὲν ἐκκλησιαστικὸς τὴν
ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν νοεῖ, οὗτος δὲ κατασκευάζει τὸ ὑπο-
δεές τε καὶ ὑποχείριον.

Ἀλλ᾽ ἐκεῖνο χρὴ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ 172
κρηπῖδά τινα ποιοῦνται τῆς ἀσεβείας ἐν τῷ περὶ τῆς οἰκο-
νομίας λόγῳ, οὐχ ὅλον ἄνθρωπον παρ᾽ αὐτοῦ σεσῶσθαι
διοριζόμενοι, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἡμίτομον, τὸ σῶμα
λέγω. ὁ δὲ σκοπός ἐστιν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης περὶ τὸ
δόγμα κακουργίας τὸ δεῖξαι τὰς ταπεινοτέρας φωνάς, ἃς
ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου ποιεῖται ὁ κύριος, παρ᾽ αὐτῆς τῆς θεό-
τητος γεγενῆσθαι δοκεῖν, ἵνα διὰ τούτων ἰσχυροτέραν ἀπο-
δείξωσι τὴν βλασφημίαν, δι᾽ αὐτῆς τῆς τοῦ κυρίου ὁμο- *545 M.*
λογίας κρατυνομένην. τούτου χάριν φησὶ τὸν ἐπ᾽ ἐσχά-
των τῶν ἡμερῶν γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ
ἀναλαβόντα τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄν-
θρωπον. ἐγὼ δὲ πᾶσαν διερευνησάμενος τὴν θεόπνευ- 173
στόν τε καὶ ἁγίαν γραφὴν οὐχ ὁρῶ ταύτην τὴν φωνὴν
ἐγγεγραμμένην, ὅτι μόνην τὴν σάρκα δίχα τῆς ψυχῆς ἐν
τῷ καιρῷ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ὁ τὰ πάντα
ποιήσας εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο. ἀναγκαίως οὖν πρός τε τὸν
σκοπὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν βλέπων καὶ πρὸς τὰ δόγματα
τῶν πατέρων καὶ πρὸς τὰς θεοπνεύστους φωνὰς τὴν ἐν τῷ
μέρει τούτῳ κατασκευαζομένην ἀσέβειαν διελέγξαι πειρά-
σομαι. ἦλθεν ὁ κύριος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός,
ἀπώλετο δὲ οὐ σῶμα, ἀλλ᾽ ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ψυχῆς
<καὶ σώματος> συγκεκραμένος, καὶ εἰ χρὴ τὸν ἀληθέστερον
εἰπεῖν λόγον, τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ προαπώλετο. ἡ γὰρ 174
παρακοὴ προαιρέσεως, οὐ σώματος ἁμαρτία ἐστίν, ἴδιον δὲ
ψυχῆς ἡ προαίρεσις, ἀφ᾽ ἧς πᾶσα ἡ τῆς φύσεως συμφορὰ
τὴν ἀρχὴν ἔσχεν, ὡς μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις ἡ ἀψευδὴς τοῦ
θεοῦ ἀπειλή, ὅτι ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τῶν ἀπηγορευμένων

25 Luc. 19, 10 32 Gen. 2, 17

VLACTS 3—4 ἐπιδεές L 6 τινα om. S 19 τῆς ante ψυχῆς om. v 20 τὸν ante ἄνθρωπον add. V 22 τῆς ἡμετέρας σωτηρίας V 23 πατέρων: πρῶν V sed πρ in ras. 27 καὶ σώματος supplevi cf. p. 366, 19 28 ὅτι post λόγον add. VL

ἅψωνται, ἀνυπερθέτως συναφθήσεται τῇ βρώσει ὁ θάνατος. διπλοῦ δὲ ὄντος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καταλλήλως καθ' ἑκάτερον ἐνεργεῖται ὁ θάνατος, τῆς διπλῆς ζωῆς ἐνεργούσης τῷ νεκρουμένῳ τὴν στέρησιν. σώματος μὲν γάρ ἐστι θάνατος ἡ τῶν αἰσθητηρίων σβέσις καὶ ἡ πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν στοιχείων διάλυσις· Ψυχὴ δέ, φησίν, ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται. ἁμαρτία δέ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ
175 ἀλλοτρίωσις, ὅς ἐστιν ἡ ἀληθινή τε καὶ μόνη ζωή. οὐκοῦν πολλὰς ἐτῶν ἑκατοντάδας ἐπεβίω μετὰ τὴν παρακοὴν ὁ πρωτόπλαστος, ἀλλ' ὁ θεὸς οὐκ ἐψεύσατο εἰπὼν Ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. διὰ γὰρ τοῦ ἀλλοτριωθῆναι αὐτὸν τῆς ὄντως ζωῆς αὐθημερὸν ἐκυρώθη κατ' αὐτοῦ ἡ τοῦ θανάτου ἀπόφασις. μετὰ ταῦτα δὲ χρόνοις ὕστερον καὶ ὁ σωματικὸς τῷ Ἀδὰμ ἐπηκολούθησε θάνατος. ὁ τοίνυν διὰ τοῦτο ἐλθών, ἵνα ζητήσῃ καὶ σώσῃ τὸ ἀπολωλός, ὅπερ ἐν τῇ παραβολῇ ὁ ποιμὴν πρόβατον ὀνομάζει, καὶ εὑρίσκει τὸ ἀπολωλὸς καὶ ἀναλαμβάνει ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ὅλον τὸ πρόβατον, οὐ μόνην τὴν τοῦ προβάτου δοράν, ἵνα ἄρτιον ποιήσῃ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος ἀνακραθέντα πρὸς τὴν θεότητα. καὶ οὕτως οὐδὲν ἀφῆκε τῆς φύσεως ἡμῶν, ὃ οὐκ ἀνέλαβεν ὁ κατὰ
176 πάντα πεπειραμένος καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. ἡ δὲ ψυχὴ ἁμαρτία οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ δεκτικὴ ἁμαρτίας ἐξ ἀβουλίας ἐγένετο· ἣν διὰ τοῦτο ἁγιάζει διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσεως, ἵνα τῇ ἀπαρχῇ ὅλον συναγιάσῃ τὸ φύραμα. οὗ χάριν καὶ ὁ ἄγγελος μηνύων τῷ Ἰωσὴφ τὴν τῶν ἐχθρῶν τοῦ κυρίου ἀπώλειάν φησιν ὅτι Τεθνήκασιν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· καὶ ὁ κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους λέγει ὅτι Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα. ἄνθρωπος δὲ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα οὐ

6 Ezech. 18, 20 10 Gen. 2, 17 16 Luc. 19, 10 et 15, 6 22 Hebr. 4, 15 25 Rom. 11, 16 27 Matth. 2, 20 29 Joh. 8, 40

VLACTS 1 ἅψονται T 2 ἀνθρώπου v συγκράματος VL v κατάλληλος V 3 καθ' ἑκατέρων V 8 ἡ om. VT 9 πολλῶν T ἐπεβίω: ἐπέβη V 14 ὁ ante σωματικὸς om. VL τῷ: τοῦ A 17 καὶ prim. om. C 19 ποιήσῃ ἄρτιον V 20 τὴν om. T 21 ἔλαβεν T 27 φησιν om. L

λέγεται, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων συγκείμενον. καὶ πάλιν φησὶ 177
πρὸς αὐτοὺς ὅτι Ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ 548 M.
ἐποίησα ἐν σαββάτῳ; ἐφανέρωσε δὲ τὸ τοῦ ὅλου νόημα ἐν
μὲν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελίοις, πρὸς τὸν διὰ τῆς κλίνης ἐν
τῷ μέσῳ κεχαλασμένον εἰπὼν Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι,
ὅπερ ψυχῆς ἐστιν ἴασις, καὶ ὅτι Ἔγειραι καὶ περιπάτει, ὅπερ
εἰς τὴν σάρκα βλέπει· ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην μετὰ τὸ
δοῦναι τὴν ὑγίειαν τῷ σώματι καὶ τὴν ψυχὴν ἐλευθερώσας
τῆς ἰδίας νόσου, ἐν οἷς φησιν ὅτι Ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι
ἁμάρτανε· ἐντεῦθεν *** ὁ δι' ἀμφοτέρων τεθεραπευμένος,
ἐν ψυχῇ τε λέγω καὶ σώματι. οὕτω γάρ φησι καὶ Παῦλος· 178
Ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον·
καὶ οὕτως ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους προλέγει τὸ ἑκουσίως
ἀποστῆναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος λέγων
Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι
αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου,
καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ἀλλὰ καὶ ὁ προ-
φήτης Δαβὶδ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ μεγάλου Πέτρου εἰς
αὐτὸν προορώμενος εἶπεν Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν
μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν,
οὕτω τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύσαντος, ὅτι
οὔτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς τὸν ᾅδην οὔτε ἡ
σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. ἡ γὰρ θεότης καὶ πρὸ τῆς 179
σαρκὸς καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ μετὰ τὸ πάθος ἀεὶ ὡσαύτως
ἔχει, ὃ ἦν τῇ φύσει πάντοτε οὖσα καὶ εἰς ἀεὶ διαμένουσα.
ἐν δὲ τῷ πάθει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν
οἰκονομίαν ἐπλήρωσε, διαζεύξασα πρὸς καιρὸν τὴν ψυχὴν
ἐκ τοῦ σώματος, χωρισθεῖσα δὲ οὐδὲ τοῦ ἑτέρου, ᾧ ἅπαξ

2 Joh. 7, 23 5 Luc. 5, 20 6 Matth. 9, 5 9 Joh. 5, 14
11 Eph. 2, 15 15 Joh. 10, 18 19 Act. 2, 27 Ps. 15, 10 Sw.

VLACTS 2 ἄνθρωπον ὅλον T 4 εὐαγγελισταῖς V 5 ἀφέονται V σοι: σου L v σου post ἁμαρτίαι add. VL 10 τοίνυν post ὁ add. VL, desunt verba „ὅλος“ λέγεται vel aliquid eiusmodi cf. 2—3 11 verba οὕτω usque ad Παῦλος om. VL 13 καὶ om. V 14 ἀπο-στῆσαι C 19 ἑαυτὸν VL 21 verba ab οὕτω τοῦ usque ad 23 διαφθοράν om. V 23 διαφοράν T 26 τῷ post πάθει add. L 27 τὴν ψυχὴν πρὸς καιρὸν v 28 οὐδετέρου v ᾧ: ὡς C

συνανεκράθη, καὶ πάλιν τὰ διεστῶτα συνάψασα, ὥστε ἀκολουθίαν καὶ ἀρχὴν δοῦναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἅπαν ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τὴν ἀθανασίαν, τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν διὰ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀνακράσεως εἰς θείαν φύσιν μεταποιηθείσης· καθὼς εἶπεν ὁ Πέτρος ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· καὶ πολλὰ τοῦ τοιούτου δόγματος ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἔστιν εἰς συμμαχίαν λαβεῖν, πῶς ὁ κύριος τῷ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνῳ τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων ἐπεμέρισε τῇ ψυχῇ τε καὶ τῷ σώματι τὴν παρ᾽ αὐτοῦ γινομένην τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν, θέλων μὲν διὰ τῆς ψυχῆς, ἐφαπτόμενος δὲ διὰ τοῦ σώματος. ἀλλὰ περιττὸν ἂν εἴη πάντα διεξιόντα ὄχλον ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ.

180 Ἐκεῖνο δὲ τοῖς εἰρημένοις ἔτι προσθεὶς πρὸς τὰ ἐφεξῆς μεταβήσομαι· Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ὥσπερ ἡμεῖς διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ναὸς γινόμεθα τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατοῦντος, οὕτως καὶ ὁ κύριος ναὸν ὀνομάζει τὸ συναμφότερον, οὗ ἡ λύσις τὴν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος σημαίνει διάλυσιν. εἰ δὲ προφέρουσι τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνὴν ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὡς διὰ τοῦ μὴ συμμνημονευθῆναι
549 M. καὶ τὴν ψυχὴν κατασκευάζεσθαι τὸ ἄψυχον ἀνειλῆφθαι τὴν σάρκα, μαθέτωσαν ὅτι σύνηθές ἐστι τῇ ἁγίᾳ γραφῇ τῷ
181 μέρει συμπεριλαμβάνειν τὸ ὅλον. ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει, οὐ κεχωρισμένην τῶν ψυχῶν τὴν σάρκα λέγει τῷ κριτῇ παραστήσεσθαι· καὶ τὸν Ἰακὼβ ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καταβάντα παρὰ τῆς ἱστορίας ἀκούσαντες καὶ τὴν σάρκα μετὰ τῶν ψυχῶν ἐνοήσαμεν. οὕτως οὖν καὶ ὁ λόγος σὰρξ γενόμενος ὅλην μετὰ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνανέλαβε φύσιν, ὅθεν

3 I. Cor. 15, 53 6 Act. 2, 36 16 Joh. 2, 19 17 I. Cor. 6, 19 22 Joh. 1, 14 25 Ps. 64, 3 Sw. 27 Gen. 46, 27

VLACTS 2 δοῦναι: εἶναι V 10 ἐν ante τῷ add. C 18 ἐν om. TS 22 μὴ διὰ τοῦ ACTS 24 ἁγίᾳ: θείᾳ S om. VL 25 συμπαραλαμβάνειν VLAC τὸν ὅλον V 26 εἴξει L 27 παρασταθήσεσθαι A θή sscr. 30 γενόμενος: ἐγένετο V 31 ἀνέλαβε CTS v

καὶ τὸ πεινῆν καὶ τὸ διψῆν καὶ τὸ δειλιᾶν καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ τὸ καθεύδειν καὶ τὸ ταράττεσθαι καὶ τὸ δακρύειν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι ἐν αὐτῷ χώραν ἔσχεν. οὔτε γὰρ ἡ θεότης κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν τι τοιοῦτον ἀναδέχεται πάθος, οὔτε καθ' ἑαυτὴν ἡ σὰρξ ἐν ἐκείνοις γίνεται, μὴ ψυχῆς συνδιατιθεμένης τῷ σώματι.

Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας τοσαῦτα. 182
ἴδωμεν δὲ καὶ ὅσα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διεξέρχεται. μετὰ τοῦτον πιστεύομεν, φησίν, εἰς τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ἐγὼ δὲ δῆλον οἶμαι πᾶσιν εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, πρὸς ὅ τι βλέπων παρατρέπει τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου παραδοθεῖσαν τῆς πίστεως ἔκθεσιν, ἐν τοῖς περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς λόγοις τῆς ἀτοπίας ταύτης ἀπελεγχθείσης· ὅμως δὲ καὶ νῦν δι' ὀλίγων τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τῆς κακουργίας φανερὸν καταστῆσαι πειράσομαι. ὡς γὰρ ἐκεῖ πατέρα οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ τῇ ἀϊδιότητι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν συνενδείξηται, οὐδὲ τὸν υἱὸν ὠνόμασεν, ἵνα μὴ τὴν κατὰ φύσιν οἰκειότητα τῇ φωνῇ ταύτῃ συμπαραστήσῃ, οὕτω καὶ νῦν οὐ λέγει πνεῦμα ἅγιον, ἵνα μὴ τὸ μεγαλεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὸ κατὰ πάντα ἡνωμένον πατρί τε καὶ υἱῷ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου συνομολογήσῃ. ἐπειδὴ γὰρ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ κατὰ τὸ ἴσον 183
ἥ τε τοῦ πνεύματος καὶ ἡ τοῦ ἁγίου κλῆσις παρὰ τῆς γραφῆς ἐφαρμόζεται (Πνεῦμα γὰρ ὁ θεός, καὶ Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, καὶ Ἅγιος κύριος ὁ θεός, καὶ Εἷς ἅγιος, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός), ἵνα μή τις γένηται τοῖς ἀκούουσιν ἁγίου πνεύματος εὐσεβὴς διὰ τούτων ὑπόληψις ἡ διὰ τὸ κοινωνεῖν τε τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τῆς ἐνδόξου κλήσεως ἐγγινομένη, τούτου χάριν παρακρου-

25 Joh. 4, 24 Lam. 4, 20 26 Ps. 98, 9 Sw. 27 I. Cor. 8, 6

VLACTS 3 γενέσθαι VL 12 τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι V εἶναι om. L 14 τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ VL τοῦ alt. om. ATS 15 τ. τῆς ἀπελεγχθείσης V 17 verba ab ἵνα usque ad 19 ὠνόμασεν om. VL 19 τὴν ante φύσιν add. VLC v 20 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον CT 22 verba a διὰ usque ad 23 υἱῷ om. V 30 ἐγγινομένης VL

σάμενος τὴν ἀκοὴν τῶν ἀνοήτων τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ προεκτεθείσης πίστεως ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου ὑπαλλάσσει τὰ ῥήματα, ὥσπερ ὁδοποιήσας διὰ τῆς ἀκολουθίας ταύτης ἑαυτῷ τὴν κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀσέβειαν.
184 εἰ γὰρ εἶπεν ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα δὲ ὁ θεός, ὑπέκρουσεν ἂν ὁ τὰ θεῖα πεπαιδευμένος ὅτι, εἰ χρὴ πιστεύειν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα δὲ ὁ θεὸς ὀνομάζεται, οὐκ ἄλλο τι κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ἢ ἐκεῖνο πάντως, ὃ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων κυρίως κατονομάζεται. ὅσα γὰρ οὐ ψευδῶς οὐδὲ ἐκ καταχρήσεως, ἀλλὰ κυρίως ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων δηλοῦται, τούτων ἀνάγκη πᾶσα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖσθαι φύσιν τὴν τοῖς αὐτοῖς
552 *M.* σημαινομένην ὀνόμασι. διὰ ταῦτα σιωπήσας τὴν παρὰ τοῦ κυρίου νομοτεθεῖσαν ἐν τῇ πίστει φωνὴν π ι σ τ ε ύ ο μ ε ν,
185 φησίν, ε ἰ ς τ ὸ ν π α ρ ά κ λ η τ ο ν. ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα κοινὸν ἔμαθον εἶναι παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου. ὁ γὰρ υἱὸς ἐπίσης ἑαυτόν τε καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὀνομάζει παράκλητον· ὁ δὲ πατὴρ δι᾽ ὧν ἐνεργεῖ τὴν παράκλησιν, οἰκειοῦται πάντως τοῦ παρακλήτου τὸ ὄνομα. οὐ γὰρ δὴ τὸ ἔργον ποιῶν τοῦ παρακλήτου ἀπαξιοῖ τοῦ ἔργου τὸ ὄνομα. ὅ τε γὰρ Δαβὶδ πρὸς τὸν πατέρα φησὶν ὅτι Σὺ κύριε ἐβοήθησάς μοι καὶ παρεκάλεσάς με, καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ πατρὸς διεξέρχεται λέγων Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν· τὸν δὲ υἱὸν ὁ Ἰωάννης ἐν μιᾷ τῶν καθολικῶν διαρρήδην ὀνομάζει παράκλητον. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος δι᾽ ὧν εἶπε καὶ ἄλλον παράκλητον ἡμῖν ἀποσταλήσεσθαι, περὶ τοῦ πνεύματος λέ-

22 Ps. 85, 17 Sw. 24 II. Cor. 1, 3 27 I. Joh. 2, 1 28—29 Joh. 14, 16

VLACTS 1 κοινωνίαν L ἀκοὴν marg. τοῦ add. VL, om. cet. v 4 ἑαυτῷ om. CTS v 5 τὸ prim. om. A 7 εἰς om. V 8 ἢ om. VL 9 κατασκευάζεται V 11 τούτων om. CT 16 τὸ om. VL 19 κλῆσιν S 22 ὅ τε: ὅτι L 24 ταῦτα ACT 26 ἐπὶ: ἐν CT τῇ om. V 29 πνεύματος: πατρὸς L

γων, ἐφ᾽ ἑαυτοῦ πάντως τὸ ὄνομα τοῦτο προωμολόγησε.
διπλῆς δὲ οὔσης τῆς τοῦ παρακαλεῖν σημασίας, μιᾶς μὲν 186
διὰ τῶν τιμητικῶν ῥημάτων τε καὶ σχημάτων, ὑπὲρ ὧν, ἄν
τινος δεόμενοι τύχωμεν, εἰς συμπάθειαν αὐτὸν ἐπαγόμεθα,
ἑτέρας δὲ τῆς θεραπευτικῆς τῶν ψυχικῶν τε καὶ σωματι-
κῶν παθημάτων ἐπινοίας, τῶν καθ᾽ ἑκάτερον σημαινομένων
ἐπίσης ἡ ἁγία γραφὴ προσμαρτυρεῖ τῇ θείᾳ φύσει τοῦ
παρακλήτου τὴν ἔννοιαν. νῦν μὲν γὰρ ὁ Παῦλος τὴν ἰατι-
κὴν ἡμῶν τοῦ θεοῦ δύναμιν διὰ τῆς παρακλήσεως ἡμῶν
παρίστησι λέγων Ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεσεν
ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου, πάλιν δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν
διάνοιαν πρὸς τοὺς Κορινθίους γράφων ταῦτα διέξεισιν ὅτι
Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος
δι᾽ ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὅπως ἂν ἐπὶ τοῦ πνεύ- 187
ματος νοήσῃς τοῦ παρακλήτου τὸ ὄνομα, τῆς τοῦ πατρὸς
τε καὶ τοῦ υἱοῦ κοινωνίας καθ᾽ ἑκάτερον τῶν σημαινομένων
οὐκ ἀποστήσεις. οὔκουν ἐν τῷ μέρει τούτῳ οὐδὲ βουλό-
μενος κατασμικρύνειν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δόξαν δε-
δύνηται, ἐκεῖνο προσμαρτυρῶν αὐτῷ, ὅπερ καὶ τῷ πατρὶ
καὶ τῷ υἱῷ παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἀνατίθεται. πνεῦμα
δὲ ἀληθείας εἰπὼν ὁ Εὐνόμιος αὐτὸς μέν, ὡς οἶμαι, τὸ
ὑποχείριον ἠβουλήθη διὰ τῆς τοιαύτης παραστῆσαι φωνῆς,
ἐπειδὴ ἀλήθεια μὲν ὁ Χριστός ἐστιν, ἐκεῖνο δὲ πνεῦμα
εἶναι τῆς ἀληθείας ὠνόμασεν, ὡς εἴ τις λέγοι κτῆμα εἶναι
τῆς ἀληθείας καὶ ὑποχείριον, οὐκ εἰδὼς ὅτι δικαιοσύνη
ὁ θεὸς λέγεται καὶ οὐ δήπου κτῆμα τῆς δικαιοσύνης
τὸν θεὸν ἐνοήσαμεν. ὥστε καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας 188

10 II. Cor. 7, 6 13 II. Cor. 5, 20 25 Joh. 15, 26

VLACTS 1 ἑαυτῷ S παντὸς V προωμολόγησε ρο eras. L 4 ἐπαγόμεθα LA : ἐπαγώμεθα V ἐπαγόμενοι CTS v 6 ἐπινοίας παθημάτων V καθ᾽ ἕτερον V 8—9 ἰατικὴν correxi : ἰατρικὴν libri v 10 post λέγων ras. trium litt. V 11 ἡμᾶς ante 10 τοὺς ταπεινοὺς coll. V 18 ἀποστήσῃ V ἀποστήσει L οὔκουν A : οὐκοῦν cet. v 21 scholium in marg. T ὅρα δὲ εὐνόμιον καὶ τὴν λατινικὴν ἐνταῦθα δόξαν 22 ὁ om. VL v ὡς om. V 24 ὁ χριστὸς μὲν VL 25—26 τῆς ἀληθείας εἶναι v 26—27 δικαιοσύνης θεὸς T

μαθόντες τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν παρὰ τῆς φωνῆς ἐδεξάμεθα, τῷ ἐπαχθέντι λόγῳ πρὸς τὸ κρεῖττον χειραγωγούμενοι. εἰπὼν γὰρ ὁ κύριος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας εὐθὺς ἐπήγαγεν „ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται“, ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἐν
553 M. τῇ κτίσει νοουμένων ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου προσεμαρτύρησεν, οὐ τοῖς ὁρωμένοις, οὐ τοῖς ἀοράτοις, οὐ θρόνοις, οὐκ ἀρχαῖς, οὐκ ἐξουσίαις, οὐ κυριότησιν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ ὀνομαζομένῳ ὀνόματι οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. οὗ τοίνυν πᾶσα ἡ κτίσις ἐστὶν ἀμέτοχος, δῆλον ἂν εἴη πάντως ὅτι τοῦτο τῆς ἀκτίστου φύσεως ἴδιόν ἐστι
189 καὶ ἐξαίρετον. οὗτος δὲ πιστεύειν κελεύει εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς εὐσεβείας. οὐκοῦν πιστευέτω εἰς τὸν Παῦλόν τε καὶ Βαρνάβαν καὶ Τίτον καὶ Σιλουανὸν καὶ Τιμόθεον καὶ πάντας ἐκείνους, δι᾽ ὧν πρὸς τὴν πίστιν καθωδηγήθημεν. εἰ γὰρ τὸ καθηγούμενον εἰς εὐσέβειαν μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ πιστεύεσθαι χρή, πάντες οἱ προφῆται καὶ νομοθέται καὶ πατριάρχαι κήρυκές τε καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι ὁμοτίμως ἔχουσι πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθηγηταὶ τοῖς μετ᾽ ἐκείνους τῆς εὐσεβείας γενόμενοι.

190 Γενόμενος, φησί, ὑπὸ τοῦ μόνου θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς. ἀνακεφαλαιοῦται πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν διὰ τῶν εἰρημένων· πάλιν μόνον θεὸν τὸν πατέρα κατονομάζει, ὀργάνῳ κεχρημένον τῷ μονογενεῖ πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ πνεύματος. ποίαν εὑρὼν ἐκ τῆς γραφῆς σκιὰν τοῦ τοιούτου νοήματος ταῦτα τολμᾷ; ἐκ ποίας ἀρχῆς δι᾽ ἀκολούθου πρὸς τὸ τοιοῦτο πέρας προήγαγε τὴν ἀσέβειαν; τίς τῶν εὐαγγελιστῶν φησι, τίς ἀπόστολος, τίς προφήτης; πᾶν μὲν οὖν τὸ ἐναντίον πᾶσα γραφὴ θεόπνευ-

VLACTS 3—4 ἐπήγαγεν εὐθὺς S v εὐθὺς om. V 9 ἐστὶν ἀμέτοχος AS et L²: ἐστὶν om. CT v ἐστὶ μέτοχος VL 15 εἰ: εἰς v 16 τοῦ ante πατρὸς add. v 16—17 οἱ ante προφῆται om. V 17 πατριάρχαι om. L 21 γενόμενος: γεγονὸς T cf. p. 375, 1 21—22 in marg. scholion καὶ τοῦτο λατινικόν T 22 αὐτοῦ VLS 24 κεχρημένος CT 26 νοήματος: ποιήματος VL 27 τὸ τοιοῦτον V τὸ τοιοῦτο τὸ L προάγων V προαγαγὼν L πρὸς ante τὴν add. L

στος ἡ διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ πνεύματος ἀναγραφεῖσα μαρ-
τυρεῖ τῷ πνεύματι τὴν θεότητα, οἷον (κρεῖττον γὰρ δι'
αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν ἀποδεῖξαι τὸν λόγον) οἱ λαβόντες
ἐξουσίαν τοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι μαρτυροῦσι τῷ πνεύματι
τὴν θεότητα. τίς γὰρ ἀγνοεῖ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν, ὅτι 191
οἱ ἐκ τοῦ πνεύματος γεννηθέντες θεοῦ τέκνα εἰσίν; οὕτω
γὰρ διαρρήδην μαρτυρεῖ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τῶν τοῦ θεοῦ
τέκνων τὴν γέννησιν εἰπὼν ὅτι, ὥσπερ τὸ γεγεννημένον ἐκ
τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ
πνεύματος πνεῦμά ἐστιν. ὅσοι δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐγεν-
νήθησαν, θεοῦ τέκνα προσηγορεύθησαν. οὕτω καὶ τοῦ
κυρίου διὰ τοῦ προσφυσήματος δεδωκότος τοῖς μαθηταῖς
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν ὁ Ἰωάννης Ἐκ τοῦ πληρώματος
αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. ἐν αὐτῷ δὲ κατοικεῖν τὸ 192
πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ μέγας Παῦλος διαμαρτύρεται,
ἀλλὰ καὶ ἔτι διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου περὶ τῆς γενομένης
αὐτῷ θεοφανείας, ὅτε εἶδε τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ
καὶ ἐπηρμένου, ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα παράδοσις τὸν πατέρα
εἶναι λέγει τὸν ὀφθέντα, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς
τὸν κύριον ἀναφέρει τὴν προφητείαν, λέγων περὶ τῶν μὴ
πεπιστευκότων Ἰουδαίων τὰς τῷ προφήτῃ ῥηθείσας περὶ
τοῦ κυρίου φωνὰς ὅτι Ταῦτα εἶπεν Ἠσαΐας, ὅτε εἶδε τὴν
δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ μέγας Παῦλος 193
τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον προσεμαρτύρησεν
ἐν τῇ γενομένῃ αὐτῷ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν Ῥώ-
μην δημηγορίᾳ, ὅτε φησὶ Καλῶς εἶπε περὶ ὑμῶν τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον ὅτι Ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, δεικνὺς ὡς *556 M.*

4 Joh. 1, 13 6—8 Joh. 3, 6—8 cf. Rom. 8, 14 13 Joh. 1, 16 15 Col. 1, 19 16 Jes. 6, 1 22 Joh. 12, 41 26 Act. 28, 25 Jes. 6, 9

VLACTS 1—2 μαρτυρὶ τῷ πατρὶ L 4 verba μαρτυροῦσι usqu ad 5 θεότητα om. L 6 τέκνα θεοῦ A 8 γένεσιν CT 8 et 9 γεγενημένον VC sed sscr. alterum ν C 12 κυρίου διὰ τοῦ om. L ἐμφυσήματος V δεδωκότος om. V 13 ὁ ante Ἰωάννης om. V 14 ἡμεῖς om. V κατοικεῖ V 15 θεότητος ε in ras. T 18 αἱ μὲν ἀρχαιότεραι παραδόσεις V 19 λέγουσι V 19—20 πρὸς τὸν κ. V 20 μὴ om. L 21 περὶ: παρὰ VL 26 δημηγορίας (sic) τε φησὶν L 27 ἀκούσητε VL

οἶμαι δι᾽ αὐτῆς τῆς ἁγίας γραφῆς, ὅτι πᾶσα ὀπτασία θειο-
τέρα καὶ πᾶσα θεοφάνεια καὶ πᾶς λόγος ἐκ προσώπου
θεοῦ λεγόμενος ἐπὶ τοῦ πατρὸς νοεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ
194 καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. διὰ τοῦτο τοῦ Δαβὶδ
εἰπόντος ὅτι Παρώργισαν τὸν θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ παρώ-
ξυναν αὐτὸν ἐν γῇ ἀνύδρῳ, ὁ ἀπόστολος εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον ἀναφέρει τὰ παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τοῦ θεοῦ
γεγενημένα, οὕτως γράψας τῷ ῥήματι Διό, καθὼς λέγει τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν
τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ
ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τὰ ἄλλα
πάντα τῷ προσώπῳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀνατίθησιν, ὅσα
ἡ προφητεία πρὸς θεὸν ἀναφέρει. οἱ δὲ τρεῖς ἡμῖν θεοὺς
διὰ τῶν τοιούτων ἐπιθρυλοῦντες δογμάτων οὔπω τάχα οὐδὲ
195 ἀριθμεῖν ἐδιδάχθησαν. εἰ γὰρ ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ οὐ
μερίζονται ἀπ᾽ ἀλλήλων εἰς δυϊκὴν σημασίαν (ἓν γάρ εἰσι
καὶ οὐχὶ δύο κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν), ἓν δὲ καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς τὸ ἓν τῷ ἑνὶ συντιθέμενον εἰς τριῶν
θεῶν ἀριθμὸν διασχίζεται; ἢ δῆλον πάντως ἐστὶν ὅτι οὐκ
ἄν τις ἐπικαλέσειεν ἡμῖν τριῶν θεῶν ἀριθμόν, μὴ πρότερον
αὐτὸς θεῶν δυάδα ἐν τῷ ἰδίῳ δόγματι κατασκευάζων. τοῖς
γὰρ δύο τὸ ἓν συντιθέμενον τὴν τριάδα τῶν θεῶν ἀπερ-
γάζεται. παρ᾽ ὧν δὲ εἷς προσκυνεῖται θεὸς ἐπ᾽ ὀνόματι
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου, ποίαν ἔχει χώραν ἡ
τῶν τριῶν θεῶν κατηγορία;
196 Ἀλλ᾽ ἐπαναλάβωμεν πάντα τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον.

5 Ps. 77, 40 Sw. 8 Hebr. 3, 7 Ps. 94, 8 Sw.

VLACTS 1 αὐτῆς: αὐτοὺς L 1—2 ὀπτασία καὶ ἐμφάνεια θειοτέρα (om. καὶ πᾶσα) V 4 τοῦ ἁγ. πνεύματος S 5 εἰπόντος: πόντος eras. L ἐρήμῳ: ἐρήμ eras. L 9 ἡμῶν V 10 ἡμέραν post μ duae litt. eras. et ε sscr. V πειρασμοῦ: παραπιοῦ L 11 ἡμῶν V 13 πρὸς: εἰς τὸν VL εἰ δὲ V 14 τάχα οὔτε L 15 οὐ om. VL 18 ἓν τῷ om. CS v 19 διασχίζεται ἀριθμὸν V διασ . . . αι L χίζετ eras. 20 ἄν τις ντ eras. L 21 ἐν ante τῷ om. in lac. L τοῖς om. in lac. L 22 γὰρ om. CT τριάδα: τ . . . cet. eras. L 23 ὧν δ . . . L ε eras. ἐν ὀνόματι V ὁ ἐν ὀνόματι A 24 ἁγίου πνεύματος L 26 πάντα: πάλιν S τὸν λόγον: τὸ . . . cet. eras. L

γενόμενος, φησί, παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ διὰ τοῦ
μονογενοῦς [καὶ τοῦτο]. τίς οὖν ἡ ἀπόδειξις τοῦ
καὶ τοῦτο ἓν τῶν παρὰ τοῦ μονογενοῦς γεγονότων εἶναι;
πάντα δι᾽ αὐτοῦ γεγενῆσθαι πάντως ἐροῦσιν, ἐν δὲ τοῖς πᾶσι
συμπεριειλῆφθαι καὶ τοῦτο. πρὸς οὓς ἐροῦμεν ὅτι Πάντα
δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, ὅσα ἐγένετο, ἐγένετο δέ, καθὼς ὁ Παῦ-
λός φησιν, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, θρόνοι ἀρχαὶ ἐξουσίαι
κυριότητες δυνάμεις, ἐν δὲ τοῖς ἀπηριθμημένοις διὰ
τῶν θρόνων τε καὶ τῶν δυνάμεων τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ
Σεραφὶμ ὑπὸ τοῦ Παύλου κατείλεκται. ἕως τούτου τὰ
πάντα. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ὑπὲρ τὴν φύσιν τῶν 197
γεγονότων ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὄντων ὁ Παῦλος ἀπεσιώ-
πησεν, οὔτε τὸ γενέσθαι οὔτε τὸ ὑποτετάχθαι διὰ τῶν
ἑαυτοῦ λόγων ἡμῖν ἐνδειξάμενος· ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ προφήτης
ἀγαθὸν καὶ εὐθὲς καὶ ἡγεμονικὸν ὀνομάζει τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, διὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ τὸ ἀρχικὸν ἐνδεικνύμενος, οὕτω
καὶ ὁ ἀπόστολος πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργεῖν καθὼς βούλεται
διοριζόμενος τὴν αὐθεντικὴν ἐξουσίαν προσμαρτυρεῖ τῇ ἀξίᾳ
τοῦ πνεύματος. ὁ δὲ κύριος τὴν αὐτεξούσιον αὐτοῦ δύνα-
μίν τε καὶ ἐνέργειαν ἐν τῷ πρὸς Νικόδημον λόγῳ φανερὰν
ποιεῖ λέγων ὅτι Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. πῶς οὖν ὁ 198
Εὐνόμιος ἓν καὶ τοῦτο τῶν γεγονότων εἶναι παρὰ τοῦ
υἱοῦ διορίζεται, τῇ ἀϊδίῳ ὑποταγῇ καταδεδικασμένον; καθ-
άπαξ γάρ, φησίν, ὑποτεταγμένον, οὐκ οἶδα ποίῳ
τῆς ὑποταγῆς εἴδει τὸ ἡγεμονικόν τε καὶ ἀρχικὸν ὑποζεύξας.
πολύσημος γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ παρὰ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ καὶ
πολυτρόπως νοουμένη καὶ λεγομένη. καὶ γὰρ καὶ τὴν *557 M.*

5 Joh. 1, 3 6 sq. Col. 1, 16 14—15 Ps. 50, 12 sq. Sw.
17 I. Cor. 12, 6 et 11 21 Joh. 3, 8

VLACTS 1 γενόμενος: ἐπιγενόμενον S ex coniectura videlicet, postquam verba καὶ τοῦτο in textum intrusa sunt (cf. ad 2) μόνου θεοῦ: μόνο ... cet. eras. L 2 καὶ τοῦτο om. V, seclusi verba ex v. 3, 5 et 22 hic interpolata (cf. p. 372, 21) 6 ὅσα ἐγένετο om. TS v 7 τε om. ACTS v ἐξουσίαι ἀρχαὶ v 8 ἀπαριθμημένοις L 13 διὰ om. C 18 ὁριζόμενος A 20 τὸν post πρὸς add. VL 21 καὶ post οὖν add. AT 22 παρά: πρὸς A 25 τῷ ante εἴδει add. S 26 παρά: παντὴ L 27 τε καὶ λεγομένη V

ἄλογον φύσιν ὑποτετάχθαι φησὶν ὁ προφήτης, καὶ τοὺς ἐν
πολέμῳ κεκρατημένους τῷ αὐτῷ ὑπάγει ὀνόματι, καὶ Δού-
λους τοῖς ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, νομοθετεῖ ὁ ἀπό-
στολος, καὶ τὰ τέκνα ἐν ὑποταγῇ ἔχειν τοὺς τῆς ἱερωσύ-
νης προεστηκότας διακελεύεται, ὡς τῆς γινομένης παρ᾽
αὐτῶν ἀταξίας καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως παί-
199 δων εἰς τοὺς πατέρας διαβαινούσης. ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν
ἀνθρώπων τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὑποταγήν, ὅταν ἑνωθέντες οἱ
πάντες ἀλλήλοις διὰ τῆς πίστεως ἓν σῶμα τοῦ κυρίου τοῦ
ἐν πᾶσιν ὄντος γενώμεθα, τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὑπο-
ταγὴν ὁ ἀπόστολος λέγει, τῆς παρὰ πάντων ὁμοθυμαδὸν
γινομένης τῷ υἱῷ προσκυνήσεως παρά τε τῶν ἐπουρανίων
καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων εἰς τὴν τοῦ πατρὸς
δόξαν διαβαινούσης, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι Αὐτῷ
κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων,
καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χρι-
200 στὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. οὗ γενομένου τὸν ἐν πᾶσιν
ὄντα υἱὸν διὰ τῆς τῶν πάντων ἐν οἷς ἐστιν ὁ υἱὸς ὑποταγῆς
αὐτὸν ὑποτάσσεσθαι τῷ πατρὶ ἡ μεγάλη τοῦ Παύλου δια-
βεβαιοῦται σοφία. τίνα οὖν ἐπιθρυλεῖ τῷ πνεύματι τὴν
καθάπαξ ὑποταγὴν ὁ Εὐνόμιος, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς
προσριφείσης παρ᾽ αὐτοῦ διδαχθῆναι φωνῆς, τῶν ἀλόγων ἢ
τῶν αἰχμαλώτων ἢ τῶν οἰκετῶν ἢ τῶν σωφρονιζομένων
τέκνων ἢ τῶν διὰ τῆς ὑποταγῆς σῳζομένων. ἡ γὰρ πρὸς
τὸν θεὸν τῶν ἀνθρώπων ὑποταγὴ σωτηρία τοῖς ὑποτασσο-
μένοις ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἥ φησιν ὑπο-
τάσσεσθαι τῷ θεῷ τὴν ψυχήν, ἐπειδὴ παρ᾽ αὐτοῦ γίνεται
διὰ τῆς ὑποταγῆς τὸ σωτήριον, ὡς εἶναι τὴν ὑποταγὴν τῆς
201 ἀπωλείας ἀλεξητήριον. ὥσπερ τοίνυν ἡ ἰατρικὴ τοῖς νο-
σοῦσι σπουδάζεται, οὕτω καὶ ἡ ὑποταγὴ τοῖς δεομένοις τῆς
σωτηρίας. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ζωοποιοῦν τὰ πάντα

1 Ps. 8, 7 Sw. 2 Ps. 59, 10 Sw. 3 Tit. 2, 9 4 I. Tim. 3, 4 14 Phil. 2, 10 19 I. Cor. 15, 28 26—27 Ps. 61, 2 Sw.

VLACTS 5 γενομένης VL 6 ἀξίας τα sscr. T τοῦ ante ἱερέως om. T 13 τῶν ante καταχθονίων om. ACTS 28 verba ab ὡς εἶναι usque ad 29 ἀλεξητήριον om. CT 29 ἡ ante ἰατρικὴ om. v 30 τῆς om. V

ποίας ἐνδεές ἐστι ζωῆς, ἵνα διὰ τῆς ὑποταγῆς τὴν σωτηρίαν ἑαυτῷ κατακτήσηται; ἐπειδὴ τοίνυν οὔτε ἀπό τινος θείας φωνῆς τὸ τοιοῦτον ἐπιθρυλεῖν ἔχει τῷ πνεύματι οὔτε ἐκ τῆς τῶν εἰκότων λογισμῶν ἀκολουθίας ταύτην κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν βλασφημίαν προήκατο, δῆλον ἂν εἴη τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὅτι ἀσυνηγόρητον ἐκτίθεται κατ' αὐτοῦ τὴν ἀσέβειαν, οὔτε μαρτυρίᾳ τινὶ γραφικῇ οὔτε μὴν ἀκολουθίᾳ λογισμῶν κρατυνομένην.

Προστίθησι δὲ τούτοις ὅτι οὔτε κατὰ τὸν πατέρα 202
οὔτε τῷ πατρὶ συναριθμούμενος· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων θεός, οὔτε τῷ υἱῷ συνεξισούμενος· μονογενὴς γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς οὐδένα ἔχων ὁμογενῆ. ἐγὼ μὲν εἴ γε τοῦτο μόνον τῷ λόγῳ προσέθηκε, τὸ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μάταιον καὶ οὕτως ᾤμην τοῖς παρὰ μηδενὸς ἀμφισβητουμένοις ἐμφιλοχωρεῖν, ἐκεῖνα περὶ αὐτοῦ νοεῖν κωλύοντα, ἅπερ οὐδ' ἂν τῶν ἄγαν τις ἀνοήτων ὑπονοήσειεν. ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ἀνοικείων τε καὶ ἀπροσκόλλων κατασκευάζειν ἐπιχειρεῖ τὴν ἀσέβειαν, δι' ὧν μὴ εἶναι λέγει τοῦ μονογενοῦς πατέρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τούτων ἀποδεικνύειν οἰόμενος τὸ εἶναι ὑποτεταγμένον καὶ ὑπο- *560 M.*
χείριον, τούτου χάριν εἰς ἔλεγχον τῆς ἀνοίας αὐτοῦ τῶν ῥημάτων τούτων τὴν μνήμην ἐποιησάμην, ὃς οἴεται ἀποδεικνύειν ὑποτεταγμένον <τῷ> πατρὶ τὸ πνεῦμα, διότι οὐκ ἔστι πατὴρ τοῦ μονογενοῦς τὸ πνεῦμα. ἐκ ποίας γὰρ τὸ 203
τοιοῦτον ἀνάγκης κατασκευάζεται ὡς, εἰ μὴ πατὴρ εἴη, καὶ ὑποτετάχθαι πάντως; εἰ μὲν οὖν ἀποδέδεικτο ταὐτὸν εἶναι τῷ σημαινομένῳ πατέρα καὶ τύραννον, ἀκόλουθον ἦν περὶ

VLACTS 2 καταστήσεται TS οὔτε: οὐδὲ VL 3 ἔχων V ἐκ om. in lac. L 6 γε om. v ἐκτίθεται: ἐκτίσθαι T 10 συναριθμούμενον S sed cf. p. 375, 1; 381, 14 10—11 ἐστι πατὴρ καὶ μόνος VL 12 συνεξισούμενον S (cf. ad 10) 13 μονογενῆ V 13—14 μόνον τοῦτο v 14 τοῦ μὴ VL 15 οὕτως: τούτοις v τοῦτο T verba a μάταιον usque ad 20 τὸ ἅγιον om. V 17 κωλύων τὰ A οὐδὲν sed ἃ sscr. L 21 ὑποδεικνύειν L 24 τῷ ante πατρὶ V v, om. LACTS 24 verba διότι usque ad 25 τὸ πνεῦμα om. L 25 alt. τὸ om. L 25—26 ἀνάγκης τὸ τοιοῦτον T v 26 ὡς: ω evan. vel eras. L ante καὶ lac. ut vid. A 27 πάντων L

τὸν πατέρα νοηθείσης τῆς τυραννίδος ὑποτετάχθαι λέγειν τὸ πνεῦμα τῷ κατὰ τὴν ἐξουσίαν προέχοντι. εἰ δὲ διὰ τοῦ πατρὸς ἡ πρὸς τὸν υἱὸν σχέσις νοεῖται μόνη, οὐδὲν δὲ τυραννικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν νόημα διὰ ταύτης τῆς φωνῆς παρεισάγεται, πῶς ἀκολουθεῖ τῷ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ υἱοῦ
204 τὸ ὑποτετάχθαι τὸ πνεῦμα; οὔτε τῷ υἱῷ, φησί, συνεξισούμενον. πῶς ταῦτά φησι; τὸ γὰρ ⟨ἄφθαρτ⟩όν τε καὶ ἄτρεπτον καὶ κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμένον οὐδεμίαν ἔχει παραλλαγὴν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. ἐπίσης γὰρ τὸ τοῦ πνεύματος ἄφθαρτον τῆς φθορᾶς ἠλλοτρίωται καὶ τὸ τῇ φύσει ἀγαθὸν ὡσαύτως τοῦ ἐναντίου κεχώρισται καὶ τὸ ἐν παντὶ ἀγαθῷ τέλειον ὁμοίως ἀνενδεῶς ἔχει τοῦ πλείονος. ταῦτα δὲ πάντα λέγειν περὶ τοῦ πνεύματος ἡ θεόπνευστος διδάσκει γραφή, ἀγαθὸν καὶ σοφὸν καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ καὶ [τὰ] θεοπρεπῆ νοήματά τε καὶ ὀνόματα προσμαρτυροῦσα τῷ πνεύματι. εἰ οὖν ἐν οὐδενὶ τούτων ἠλάττωται, [ἐν] τίνι τὸ ἄνισον τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος διαμετρεῖ ὁ Εὐνόμιος;

205 Μονογενὴς γάρ ἐστι, φησίν, ὁ υἱός, οὐδένα ἔχων ἀδελφὸν ὁμογενῆ. ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ δεῖν μετὰ ἀδελφῶν νοεῖν τὸν μονογενῆ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως διειλήφαμεν. τὸ δὲ παρὰ τούτου νῦν διὰ κακουργίας προσριφὲν τῷ λόγῳ προσήκει μὴ παραδραμεῖν ἀνεξέταστον. τοῦ γὰρ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος μίαν ἐν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ δύναμίν τε καὶ ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ δόξαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κηρύσσοντος πλὴν τῆς κατὰ τὰς ὑποστάσεις δια-

VLACTS 2 ἐξουσίαν: δυναστείαν VL 4 καὶ: ἢ LC ταύτης: αὐτῆς VL 5 πῶς μὴ V τὸ μὴ εἶναι TS 6 τὸ ὑποτετάχθαι om. LCT 7 ὄν τε: οὔτε v, immo ἄφθαρτον supplevi cf. 11 et 379, 16 8 πάντως v 10 τοῦ prim. om. L πνεύματος alt.: πατρὸς V 14 πάντα post πνεύματος coll. v 16 τὰ seclusi 18 ἐν seclusi ex v. superiore illatum 20 ὁ om. V 21 μὴ δεῖν: μ . . . ἐν (sic) cet. eras. L 22 νοεῖν μετὰ ἀδελφῶν V 23 τῆς ante κτίσεως add. v η in διειλήφαμεν eras. V 24 προσριφὲν φε eras. L 26 μίαν om. S 27 ἀγαθότητα: θεότητα CT

φορᾶς, οὗτος ὅταν μὲν βούληται κοινοποιῆσαι πρὸς τὴν
κτίσιν τοῦ μονογενοῦς τὴν οὐσίαν, πρωτότοκον αὐτὸν λέγει
πάσης τῆς κτίσεως κατὰ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν, ἀδελφὰ
τοῦ κυρίου πάντα τὰ ἐν τῇ κτίσει νοούμενα διὰ τῆς φωνῆς
ταύτης εἶναι ἀποφαινόμενος· ὁ γὰρ πρωτότοκος οὐ τῶν
ἑτερογενῶν, ἀλλὰ τῶν ὁμογενῶν πάντως ἐστὶ πρωτότοκος·
ὅταν δὲ τῆς πρὸς τὸν υἱὸν συναφείας ἀποσγίζῃ τὸ πνεῦμα,
μονογενῆ αὐτὸν λέγει, μὴ ἔχοντα ἀδελφὸν ὁμογενῆ, οὐχ ἵνα
ἄνευ ἀδελφῶν αὐτὸν νοήσῃ, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτου κατα-
σκευάσῃ περὶ τοῦ πνεύματος τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλό-
τριον. τὸ μὲν γὰρ μὴ λέγειν „ἀδελφὸν“ τὸ πνεῦμα τὸ 206
ἅγιον παρὰ τῆς γραφῆς μεμαθήκαμεν· τὸ δὲ μὴ δεῖν
ὁ μ ο γ ε ν ὲ ς τῷ υἱῷ λέγειν τὸ πνεῦμα οὐδαμόθεν ἐκ τῶν
θείων ἀποδείκνυται λόγων. εἰ γὰρ ἡ ζωοποιὸς δύναμις ἐν
πατρὶ καὶ υἱῷ ἀποδείκνυται καὶ πνεύματι ἁγίῳ κατὰ τὴν
τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, εἰ τὸ ἄφθαρτόν τε καὶ ἄτρεπτον
καὶ τὸ κακοῦ παντὸς ἀνεπίδεκτον, εἰ τὸ ἀγαθόν τε καὶ τὸ
εὐθὲς καὶ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦν *561 M.*
καθὼς βούλεται, εἰ πάντα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως ἔστιν ἰδεῖν
ἐπὶ πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου, πῶς ἔστι διὰ
τῆς ἐν τούτοις ταὐτότητος τὸ ἑτερογενὲς ἐννοῆσαι; οὐκοῦν 207
τὸ μὴ δεῖν ἀδελφότητά τινα περὶ τὸν μονογενῆ θεωρεῖν ὁ
τῆς εὐσεβείας συντίθεται λόγος, τὸ δὲ μὴ εἶναι τῷ υἱῷ
ὁμογενὲς τὸ πνεῦμα, τῷ εὐθεῖ τὸ εὐθές, τῷ ἀγαθῷ τὸ
ἀγαθόν, τῷ ζωοποιῷ τὸ ζωοποιόν, τοῦτο τῆς αἱρετικῆς
κακουργίας ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας σαφῶς ἀποδέ-
δεικται. τί οὖν διὰ τούτων κολοβοῦται ἡ μεγαλειότης τοῦ
πνεύματος; οὐδὲν γάρ ἐστι τὸ πλεονασμὸν ἢ ὕφεσιν ἐμποι-

VLACTS 2—3 πάσης λέγει L 3 τῆς om. S 4 κτήσει L 7 ἀποσχίζει L v 10 κατ' οὐσίαν VL 12 ἁγίας ante γραφῆς add. V 13 τῷ υἱῷ post πνεῦμα coll. V 14 ἡ TS: δὴ VLAC v ζωοποιεῖ L 15 καὶ post ἀποδείκνυται om. L ἐν ante πνεύματι add. L v 16 ἄτρεπτόν τε καὶ ἄφθαρτον V 17 κακοῦ: καλοῦ L τε om. ACT τὸ ante 18 εὐθὲς om. v 18 ἐν πᾶσι πάντα L 22 περὶ τοῦ μονογενοῦς S 23 τῷ δὲ μὴ L 25 τοῦ ζωοποιοῦ τ. ζ. L τοῦτο post 26 κακουργίας add. VL 26 ἐκ: διὰ V τοῦ λόγου post ἀκολουθίας coll. L 26—27 ἐπιδέδεικται VL

ἧσαι δυνάμενον ἐκ τῶν θεοπρεπῶν νοημάτων, ὧν πάντων κατὰ τὸ ἴσον ἐπιλεγομένων τῷ τε υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἐν τίνι βλέπει τὸ ἄνισον οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι. ἀλλὰ γυμνὴν καὶ ἀκατάσκευον καὶ μηδεμιᾶς ἠρτημένην ἀκολουθίας τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος προφέρει ἀσέβειαν.

208 Οὔτε μὴν ἄλλῳ, φησί, τινὶ συντασσόμενον· ἁπάντων γὰρ ἀναβέβηκε τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων ποιημάτων γενέσει καὶ φύσει καὶ δόξῃ καὶ γνώσει, ὡς πρῶτον ἔργον καὶ κράτιστον τοῦ μονογενοῦς μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν ἀπαίδευτον καὶ συρφετῶδες τῆς λέξεως ἄλλοις κωμῳδεῖν καταλείψω, ἀτερπὲς εἶναι κρίνων πρεσβυτικῇ πολιᾷ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἀπαιδευσίαν προφέρειν τῷ ἀσεβοῦντι εἰς τὸν προκείμενον λόγον. ἐκεῖνο δὲ
209 προσθήσω τῇ ἐξετάσει. εἰ πάντων ἀναβέβηκε τῶν τοῦ υἱοῦ „ποιημάτων“ τὸ πνεῦμα (χρήσομαι γὰρ αὐτοῦ τῇ σεσολοικισμένῃ ταύτῃ καὶ ἀνοήτῳ φωνῇ, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ σαφέστερον διὰ τῆς ἐμαυτοῦ λέξεως παραστήσω τὸ νόημα), εἰ πάντων προέχει τῶν παρὰ τοῦ υἱοῦ γεγονότων, ἀσύντακτόν ἐστι τῇ λοιπῇ κτίσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ εἰ πλεονεκτεῖ δέ, καθώς φησιν ὁ Εὐνόμιος, τῷ πρὸ τῶν ἄλλων γενέσθαι, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης κτίσεως τὰ τῇ γενέσει κατὰ τὴν τάξιν προήκοντα τῶν ἐφεξῆς αὐτὸν ὁμολογεῖν προτιμότερα. ἀλλὰ μὴν τῆς τοῦ ἀνθρώπου
210 κατασκευῆς ἡ τῶν ἀλόγων προϋπέστη φύσις. οὐκοῦν κατασκευάσει πάντως διὰ τούτων προτιμοτέραν εἶναι τῆς λογικῆς οὐσίας τὴν ἄλογον. οὕτω καὶ ὁ Κάϊν τοῦ Ἄβελ κρείττων κατὰ τὸν τοῦ Εὐνομίου λόγον δειχθήσεται, προτερεύων τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν γένεσιν, οὕτω καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς φυο-

VLACTS 1 ἐκτὸς τῶν θεοπρεπῶν VL 2 ἐπιλεγομένων: ἐπαγγελομένων V 4 ἀκατασκεύαστον V οὐδὲ μιᾶς VL 5—6 προσφέρει V 7 φησὶ γὰρ οὔτε μὴν V 10 δόξῃ: δυνάμει L γνώσει, ὡς: γνώσεως VL 14—15 προσφέρειν V 15 προκείμενον: προσκυνούμενον VL v 22 δέ om. v τῷ: τὸ VL 28 παρὰ (π. τῶν V) ante τοῦ Ἄβελ add. VL 29 δειχθήσεται: κριθήσεται T 30 τὴν eras. A γένησιν (sic) V ἐκ om. T

μένων ἁπάντων ἐλάττων καὶ καταδεεστέρα ἡ τῶν ἄστρων
φύσις ἀναδειχθήσεται· τὰ μὲν γὰρ τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν
ἐκ τῆς γῆς ἐξανέτειλεν, οἱ δὲ μεγάλοι φωστῆρες καὶ τὰ
ἄστρα πάντα κατὰ τὴν τετάρτην γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ
Μωϋσέως ἱστόρηνται. ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς 211
τῶν οὐρανίων θαυμάτων τὴν γηΐνην πόαν προτιμοτέραν διὰ
τὰ τοῦ χρόνου πρεσβεῖα λογίσασθαι ἢ τῷ Κάϊν δοῦναι
κατὰ τοῦ Ἄβελ τὰ νικητήρια ἢ ὑποζεῦξαι τοῖς ἀλόγοις τὸν
ἄνθρωπον τὸν μετ᾽ ἐκεῖνα γενόμενον. οὐκ ἄρα νοῦν ἔχει
τινὰ τὸ παρὰ τούτου λεγόμενον, ὅτι διὰ τὸ πρὸ τῶν ἄλλων *564 M.*
γενέσθαι τὸ πνεῦμα προτιμοτέραν ἔχει τῶν ἐφεξῆς γεγονό-
των τὴν φύσιν.

Ἴδωμεν δὲ καὶ οἷα χαρίζεται τῇ δόξῃ τοῦ πνεύματος 212
ὁ τῆς πρὸς τὸν υἱὸν κοινωνίας ἀπομερίσας. εἷς γάρ,
φησίν, καὶ οὗτος ὢν καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ
πάντων προύχων τῶν τοῦ υἱοῦ ποιημάτων κατὰ
τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φυσικὴν ἀξίαν, πᾶσαν ἐν-
έργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύων κατὰ τὸ δο-
κοῦν τῷ υἱῷ, πεμπόμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ παρ᾽
αὐτοῦ λαμβάνων καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παι-
δευομένοις καὶ τῆς ἀληθείας ἡγούμενος. πᾶ-
σάν φησιν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύειν
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ποίαν ἐνέργειαν; πότερον ἐκείνην ἣν
καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον ἐνεργεῖ
ὁ ἕως ἄρτι ἐργαζόμενος τὴν ἀνθρωπίνην σωτηρίαν ἢ ἄλλην
τινὰ παρὰ ταύτην; εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνα ἐργάζεται, τὴν αὐτὴν 213
ἐκείνῳ πάντως δύναμίν τε καὶ φύσιν ἔχει, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ
ἑτερογενὲς ἐπὶ τοῦ τοιούτου χώραν οὐκ ἔχει. ὡς γὰρ εἴ
τι τὰ τοῦ πυρὸς ἐνεργοίη λάμπον τε καὶ θερμαῖνον ὡσαύτως,

24 Joh. 5, 17

VLACTS 2 τρίτῃ: τ . . . η cet. om. L 6 πόαν: ποίαν v
7 τά: τῆς L προτιμοτέρα (sic) ante λογίσασθαι add. T 14—15 φησὶ
γὰρ εἷς V 15 καὶ ante οὗτος om. A 20 καὶ ante ἀναγγέλλων om. v
20—21 πεπαιδευμένοις A, schol. marg. adscr. T ὅρα ἐνταῦθα τὰ λατινικά
22 ἐξανύων A 24 τοῦ om. CT 28 χώραν: φύσιν T 29 τὸ τοῦ
πυρὸς L θερμαῖνον: φαιδρύνον T

πῦρ ἐστι πάντως, οὕτως εἰ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα τὸ πνεῦμα
ποιεῖ, τῆς αὐτῆς αὐτῷ πάντως φύσεως εἶναι ὁμολογεῖται.
εἰ δὲ ἄλλο τι παρὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐνεργεῖ καὶ εἴς τι
τῶν ἐναντίων ἐπιδείκνυται τὴν ἐνέργειαν, ἄλλης φύσεώς τε
καὶ οὐσίας διὰ τούτων ἐπιδειχθήσεται. ἀλλὰ μὴν ζωοποιεῖν
ὁμοίως πατρί τε καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα αὐτὸς ὁ λόγος δια-
214 μαρτύρεται. οὐκοῦν τὸ μὴ ἀπεξενῶσθαι πάντως τῆς τε
τοῦ πατρὸς καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ φύσεως τὸ πνεῦμα διὰ τῆς
ταὐτότητος τῶν ἐνεργημάτων παρίσταται. καὶ πρὸς <τὸ>
ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύειν τὸ πνεῦμα
κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ υἱῷ οὐ μαχόμεθα· ἓν γὰρ βού-
λημα εἶναι πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου ἡ τῆς
φύσεως κοινωνία διαμαρτύρεται, ὥστε εἰ ἐκεῖνο βούλεται
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ δοκεῖ τῷ υἱῷ, ἡ κοινωνία τοῦ θελή-
ματος σαφῶς παρίστησι τὴν τῆς οὐσίας ἑνότητα.
215 Ἀλλὰ πεμπόμενος, φησίν, παρ᾽ αὐτοῦ καὶ
παρ᾽ αὐτοῦ λαμβάνων καὶ ἀναγγέλλων τοῖς
παιδευομένοις καὶ τῆς ἀληθείας ἡγούμενος.
216 εἰ μὴ προσειρήκει ταῦτα περὶ τοῦ πνεύματος, πάντως ἂν
περί τινος τῶν ἐν ἀνθρώποις διδασκάλων ταῦτα λέγεσθαι
ὁ ἀκούων ἐνόμισε. ταὐτὸν γάρ ἐστιν τῷ πέμπεσθαι τὸ
ἀποστέλλεσθαι καὶ τὸ μηδὲν οἴκοθεν ἔχειν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς
χάριτος λαμβάνειν τοῦ ἀποστέλλοντος καὶ διακονεῖν τοῖς
διδασκομένοις τὰ ῥήματα καὶ καθηγεῖσθαι τῆς ἀληθείας
τοῖς πλανωμένοις. ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τῶν νῦν ποιμένων
τε καὶ διδασκάλων ἐστί, πέμπεσθαι λαμβάνειν ἀναγγέλλειν

5 Joh. 6, 63 II. Cor. 3, 6

VLACTS 1 τοῦ om. VATS 2 ποιοίη T 3 ἡμῶν: τὴν ἡμετέραν T in marg. γράφεται σρῒ ἡμῶν εἰς τὴν τῶν L 6 τε om. ACTS v 8 τῆς ante τοῦ υἱοῦ om. VT 9 καὶ πρὸς τὸ correxi: καὶ πατρὸς ACTS v ἀλλὰ πατρός τε (verba 10 ἐνέργειαν usque ad τὸ πνεῦμα om.) VL cf. p. 381, 17 11 οὐ μαχόμεθα ACTS v: οὐδὲ τοῦτο δεχόμεθα VL ex coniectura 16 φησίν om. T παρ᾽: ὑπ᾽ T 17 post λαμβάνων add. φησὶ T 18 πεπαιδευμένοις A 19 προσειρήκει S: προειρήκει VLACT v 21 τῷ: τὸ VL 22 verba γράφεται ἀλλ᾽ ἐκ τῆς usque ad ἀποστέλλοντος in marg. add. T in textu habet ἀλλ᾽ ἐκ τῆς τοῦ ἀποστέλλοντος χάριτος T sscr. λαμβάνειν 23 λαμβάνων L

διδάσκειν ὑποτίθεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἅπερ χαρίζεται τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ Εὐνόμιος. εἰπὼν δὲ πρὸ τούτων ὅτι καὶ εἷς ἐστι καὶ πρῶτος καὶ μόνος καὶ πάντων προύχων, εἰ ἕως τούτου τὸν λόγον ἔστησεν, συνήγορος ἂν τῶν τῆς ἀληθείας ἐφάνη δογμάτων. εἷς γὰρ ὡς ἀληθῶς 217 ἐστιν ὁ ἀχωρίστως ἐν τῷ ἑνὶ θεωρούμενος καὶ πρῶτος ὁ ἐν τῷ πρώτῳ καὶ μόνος ὁ ἐν τῷ μόνῳ. ὡς γὰρ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἷς ἐστιν 565 *M.* ἄνθρωπος, οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς εἷς ἂν κυρίως ὀνομασθείη θεὸς καὶ πρῶτος καὶ μόνος, χωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν οὐ δυνάμενος. νῦν δὲ προσθεὶς τὸ πάντων προύχων τῶν τοῦ υἱοῦ ποιημάτων ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν βλάσφημον ἑαυτοῦ λόγον ἀπέδειξε, τῷ ὅπου θέλει πνέοντι καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦντι τῇ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ποιημάτων συγκρίσει παρέχων τὰ προτιμότερα.

Ἴδωμεν δὲ καὶ ὅσα τούτοις προσέθηκεν. ἁγιάζων, 218 φησίν, τοὺς ἁγίους. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ τις λέγων ἀληθῶς ἐρεῖ· ἐν οἷς γὰρ ἂν γένηται ὁ ἅγιος, ἁγίους ποιεῖ, ὡς καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθοὺς ἀπεργάζεται· ἅγιος δὲ καὶ ἀγαθὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς ἀποδέδεικται. μυσταγωγῶν, φησί, τοὺς προσιόντας τῷ μυστηρίῳ. τοῦτο καλῶς ἔχει λέγειν περὶ Ἀπολλῶ τοῦ τὴν φυτείαν Παύλου ποτίζοντος. φυτεύει μὲν γὰρ διὰ τῆς κατηχήσεως ὁ ἀπόστολος, ποτίζει δὲ βαπτίζων ὁ Ἀπολλὼς διὰ τῆς μυστικῆς ἀναγεννήσεως προσάγων τοὺς παρὰ Παύλου κατηχουμένους τῷ

13 Hab. 2, 15 14 Joh. 3, 8 I. Cor. 12, 6 et 11 24 I. Cor. 3, 6

VLACTS 2 τούτου T 3 ἐστι om. V μόνος καὶ πρῶτος V 4 ἕως τούτων T 6 ἐστιν post 5 γὰρ coll. T ὁ post ἀχωρίστως add. T 8 τὸ: τῷ L 9 τὸ ἐν: τοῦ ἐν L 10 ὠνομάσθη VL 11 οὐ: μὴ V 12 προσθεὶς θεὶ eras. L 16 παρέχον τὰ προτιμότερα L παρέχοντα προτιμότερον v 18 καὶ primum add. S 19 τοῦ ante υἱοῦ om. V 20 καὶ ante ὁ ἀγαθὸς om. CT 21 ἀγαθὸς δ. κ. ἅγιος V 24 τοῦ ante Ἀπολλῶ add. L 25 κατηχήσεως correxi: καθηγήσεως libri v cf. 27 26 Ἀπολλὼς: ἀπόστολος corr. postea in ἀπολλῶς man. alt. V

219 μυστηρίῳ. οὐκοῦν εἰς τὸ ὁμότιμον ἄγει τῷ Ἀπολλῷ <τὸ
πνεῦμα> τὸ διὰ τοῦ βαπτίσματος τελειοῦν τοὺς ἀνθρώπους.
διανέμων, φησί, πᾶσαν δωρεάν. τούτῳ καὶ ἡμεῖς
συντιθέμεθα. πᾶν γάρ, ὅτιπέρ ἐστιν ἀγαθόν, τῶν τοῦ ἁγίου
πνεύματος δωρεῶν μερίς ἐστι. συνεργῶν, φησί, τοῖς
πιστοῖς εἰς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῶν δια-
τεταγμένων. τῶν παρὰ τίνος διατεταγμένων μὴ προσθεὶς
ἀμφίβολον τὸν λόγον ἐποίησεν, εἴτε ὀρθῶς εἴτε καὶ ὡς ἑτέ-
ρως ἔχει. ἀλλ' ἡμεῖς τῇ εὐσεβείᾳ τὸ εἰρημένον προσάξωμεν
220 δι' ὀλίγης προσθήκης. ἐπειδὴ γὰρ εἴτε λόγος σοφίας εἴτε
λόγος γνώσεως εἴτε πίστις εἴτε ἀντίληψις εἴτε κυβέρνησις
εἴτε τι ἕτερον ἐν τοῖς σῴζουσιν ἡμᾶς ἀναγέγραπται, ταῦτα
πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ
ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, τούτου ἕνεκεν οὐκ ἀποβάλλομεν
τοῦ Εὐνομίου τὸν λόγον, εἰπόντος συνεργεῖν τὸ πνεῦμα τοῖς
πιστοῖς πρὸς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῶν παρ'
αὐτοῦ διατεταγμένων τοῦ πνεύματος διὰ τὸ πάντα
ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ διδάγματα παρ' αὐτοῦ διατετάχθαι. ὑπη-
χῶν, φησίν, εὐχομένοις. τούτου τοῦ ῥητοῦ τὴν διά-
νοιαν μωρὸν ἂν εἴη κατὰ σπουδὴν ἀπελέγχειν, αὐτόθεν
πᾶσιν ἐπίσης τοῦ γελοίου τε καὶ ἀνοήτου τῆς λέξεως ταύ-
της προφαινομένου. τίς γὰρ οὕτω παράφορος καὶ τῆς δια-
νοίας ἐξεστηκώς, ὡς ἀναμεῖναι παρ' ἡμῶν μαθεῖν, ὅτι οὐκ
ἔστι κώδων ἢ πίθος διάκενος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οἷόν
τινι πληγῇ τῇ φωνῇ τοῦ εὐχομένου ὑπηχῶν καὶ δονούμενος;
221 ὁδηγῶν, φησί, πρὸς τὸ συμφέρον. τοῦτο καὶ ὁ πατὴρ
καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. ὁδηγεῖ γὰρ ὡσεὶ πρόβατον τὸν
Ἰωσήφ, καὶ ὡδήγησεν ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ

27 Ps. 79, 2 Sw. 28 Ps. 76, 21 Sw.

VLACTS 1 ἀπολλῷ SV²: ἀποστόλῳ cet. v 2 τῷ et τελειοῦντι VL, immo τὸ πνεῦμα supplevi 3 φησί post δωρεάν coll. V τοῦτο S 5 φησί om. V 6 verba a τῶν usque ad alt. διατεταγμένων om. VL 7 δὲ post τῶν add. v 8 ὡς: ο . . ς L intercidit una littera 9 προσέξομεν v 12—13 πάντα ταῦτα A 14 ἀποβάλλομαι VL 24 καδων L post ἅγιον add. ὁδηγεῖ ἡμᾶς V quae verba falso ex p. 385, 1 huc detrusa sunt 25 δονούμενος: διανοούμενος V 27 verba ὁδηγεῖ usque ad 28 Ἰωσὴφ καὶ om. V τὸν ante Ἰωσὴφ om. L

πνεῦμά τὸ ἀγαθὸν ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἐν γῇ εὐθείᾳ. κρατύ-
νων, φησί, πρὸς εὐσέβειαν. θεοῦ ἔργον ὁ Δαβὶδ εἶναι
λέγει τὸ ἐν εὐσεβείᾳ κρατύνειν τὸν ἄνθρωπον· Κραταίωσις
γάρ μου καὶ καταφυγή μου εἶ σύ, φησὶν ὁ προφήτης, καὶ
Κύριος κραταίωμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ Αὐτὸς δώσει δύναμιν
καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ. οὐκοῦν ταῦτα εἰ κατὰ τὸν 222 *568 M.*
προφητικὸν εἴρηται νοῦν, τῆς θεότητος τοῦ πνεύματος μαρ-
τυρία ἐστίν· εἰ δὲ ἐναντιοῦται τῇ προφητείᾳ, δι᾽ αὐτοῦ
τούτου κατηγορεῖται ἡ βλασφημία, ὅτι τοῖς ἁγίοις προφή-
ταις ἀντιδοξάζει τῷ λόγῳ. εἶτά φησι φωτίζων τὰς
ψυχὰς τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως. ταύτην ὡσαύτως τὴν
χάριν πατρί τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ ὁ τῆς εὐσεβείας
ἀνατίθησι λόγος. ἐκεῖνος γὰρ φωτισμὸς παρὰ τοῦ Δαβὶδ
ὀνομάζεται καὶ ἐκεῖθεν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῖς φωτιζο-
μένοις ἐγγίνεται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ κάθαρσις τῶν λογι- 223
σμῶν ἴδιον, ὥς φησιν ὁ λόγος, τῆς τοῦ κυρίου δυνάμεως·
τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑπο-
στάσεως τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐποιήσατο.
τὸ δὲ ἀπείργειν τοὺς δαίμονας, ὃ τοῦ πνεύματος
ἴδιόν φησιν ὁ Εὐνόμιος, τοῦτο καὶ ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ
λέγων τῷ δαίμονι ὅτι Ἐγὼ ἐπιτάσσω σοι, προσμαρτυρεῖ τῇ
δυνάμει τοῦ πνεύματος λέγων Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ
ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ὥστε οὐκ ἔστι καθαίρεσις τῆς δόξης
τοῦ πνεύματος ἡ τῶν δαιμόνων ἀναίρεσις, ἀλλὰ σύστασις
τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ὑπερεχούσης δυνάμεως.

Νοσοῦντας, φησί, θεραπεύων, ἀρρωστοῦντας 224
ἰώμενος, θλιβομένους παρακαλῶν, ὀκλάζοντας
ἀνορθῶν, πονοῦντας ἀνακτώμενος. ταῦτα τῶν
εὐσεβούντων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι τὰ ῥήματα· οὐ

1 Ps. 142, 10 Sw. 3 Ps. 30, 4 5 Ps. 27, 8 et 67, 36
13 Ps. 26, 1 17 Hebr. 1, 3 21 Marc. 9, 25 22 Matth. 12, 28

VLACTS 1 ἀγαθὸν: ἅγιον VL 2—3 λέγει εἶναι v 4 μου post γάρ om. AS 5 τῷ λαῷ αὐτοῦ S 8 εἰ δὲ καὶ T δι᾽ αὐτοῦ: διὰ (om. αὐτοῦ) VL 11 ὡσαύτως VL, om. ACTS v τὴν om. v 13 ἀνατίθεται T 14 τοῖς om. V 15 δὲ καί: δοκεῖ V 16 ὡς om. L 20 ἐστιν ante ἴδιον add. V 22 δυνάμει τοῦ et 23 δαιμόνια in una rasura scripsit V 24 καθαίρεσις T

γὰρ ἂν ἄλλῳ τις ἀναθείη τούτων ἑκάστου τὴν ἐνέργειαν πλὴν τῷ θεῷ. εἰ τοίνυν ἅπερ οὐδενός ἐστι ποιεῖν ἢ θεοῦ μόνου, ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖσθαι διαβεβαιοῦται ἡ αἵρεσις, ἔχομεν ὑπὲρ ὧν σπουδάζομεν καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαν. πῶς παρὰ τοῦ θεοῦ ὁ προφήτης ζητεῖ τὴν ἴασιν λέγων Ἐλέησόν με, κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι, ἴασαί με, κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου;
225 τῷ θεῷ λέγει ὁ Ἠσαΐας ὅτι Ἡ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν, καὶ τὴν τῶν πλανωμένων ἐπιστροφὴν θεοῦ ἔργον εἶναι ἡ προφητεία μαρτύρεται· Ἐπλανήθησαν γάρ, φησίν, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν ἀνύδρῳ, καὶ ἐπήγαγεν ὅτι Καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν κατοικητηρίου· καὶ Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῶν θλιβομένων παράκλησις εἰς θεὸν ἀναφέρεται, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.
226 καὶ ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ φησιν Ἐν θλίψει ἐπεκαλέσω με καὶ ἐρρυσάμην σε. ἡ δὲ τῶν ὀκλαζόντων ἀνόρθωσις μυριοτρόπως ὑπὸ τῆς γραφῆς εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ἀναφέρεται· Ὠσθεὶς ἀνετράπην τοῦ πεσεῖν, καὶ ὁ κύριος ἀντελάβετό μου, καὶ Ὅταν πέσῃ, οὐ καταρραχθήσεται, ὅτι κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ, καὶ Κύριος ἀνορθοῖ κατερραγμένους. ἡ δὲ τῶν πονούντων ἀνάκτησις τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν ὁμολογίαν ἔχει, εἴπερ ὃ παρὰ τῆς προφητείας ἐμάθομεν καὶ οὗτος ἐνόησε, καθὼς ὁ λόγος φησὶν ὅτι Ἔθου θλίψεις ἐπὶ τῶν νώτων ἡμῶν, ἐπεβίβασας

6 Ps. 6, 3 Sw. 8 Jes. 26, 19 9 sq. Ps. 106, 4 et 7 13 Ps. 52, 7 16 II. Cor. 1, 3 18 Ps. 80, 8 21 Ps. 117, 13 22 sq. Ps. 36, 24 23 Ps. 145, 8 27 Ps. 65, 11—12

VLACTS 2—3 μόνου θεοῦ T 6 ζητεῖ: αἰτεῖ L 11—12 καὶ ante ὡδήγησεν om. VL add. postea L[2] ὡδήγησεν ὁ θεὸς τὴν αἰχμαλωσίαν ἰακὼβ εἰς ὁδόν et sq. V nescio unde inculcavit 15 πρὸς V 19 ἐπεκαλέσω με (post με litt. eras. L): ἐπικαλέσομαι v ἐρρυσάμην TS ἐρυσάμην VLAC: εὑρησάμην v 20 θεοῦ: κυρίου S v 22 καταραχθήσεται A 23 ὁ ante κύριος add. V 24 κατηρραγμένους V 26 οὗτως V

ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν.

Μέχρι μὲν οὖν τούτου διὰ τῆς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας 227 *569 M.* ἀποδείκνυται τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος· ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς πάλιν τῷ αἱρετικῷ βορβόρῳ τὸ καθαρὸν τῆς εὐσεβείας καταμολύνεται. φησὶ γὰρ περὶ τοῦ πνεύματος ὅτι τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφωνεῖ, τοῦτο δὲ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας τε καὶ ἀσεβείας τὴν κατηγορίαν ἔχει. ἐν γὰρ τοῖς σταδίοις οἱ μὲν ἀγωνοθετοῦσι τοῖς μέλλουσι τὴν ἀθλητικὴν ἰσχὺν ἐπιδείκνυσθαι, οἱ δὲ τῇ δυνάμει καὶ τῇ τέχνῃ τῶν ἄλλων προέχοντες ὑπὲρ τῆς νίκης ἀθλοῦσι, πρὸς τοὺς κατ' ἀλλήλων ἀγῶνας ἀποδυόμενοι, οἱ δὲ λοιποὶ ταῖς εὐνοίαις πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς μεριζόμενοι, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἕκαστος περί τινα τῶν ἀθλητῶν σπουδῆς τε καὶ διαθέσεως, ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμπλοκῆς ὑποφωνοῦσιν ἢ τὸ προϊδεῖν τὴν λαβὴν ἢ τὸ μνησθῆναι παλαίσματος ἢ τὸ φυλάξαι διὰ τῆς τέχνης ἑαυτὸν ἀκατάπτωτον. εἰς τίνα τοίνυν τάξιν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθίστησιν ὁ Εὐνόμιος, ἐκ τῶν εἰρημένων κατανοήσατε. ἐν γὰρ τοῖς σταδίοις τῶν μὲν ἀγωνοθετούν- 228 των, τῶν δὲ κρινόντων τὴν νόμιμον ἄθλησιν, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων, τῶν δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφωνούντων, οἵτινες ὁμολογοῦνται πολὺ τῶν ἀθλούντων εἶναι καταδεέστεροι, ὡς ἕνα τῶν ἐκ τοῦ δήμου θεωμένων ἤ τινα τῶν τοῖς ἀθληταῖς ὑπηρετουμένων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁρᾷ ὁ Εὐνόμιος, ὃ μήτε ἀγωνοθετεῖ μήτε κρίνει τὴν νίκην μήτε πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἀγωνίζεται, ἀλλὰ δι' ὑποφωνήσεως συνεργεῖ μὲν πρὸς τὴν νίκην οὐδέν (οὔτε γὰρ συναγωνίζεται οὔτε τὴν πρὸς αὐτὸ τοῦτο δύναμιν ἐμποιεῖ), βούλεται δὲ μόνον μὴ

VLACTS 2 εἰς om. A 3 οὖν om. A τούτου ante μὲν οὖν coll. VL 4—5 ἐξῆς V 5 πάλιν om. V 6 verba περὶ usque ad ὅτι om. V 7 δὲ om. V 8 τε om. V τὴν κατηγορίαν ἔχει: καὶ κατηγορίας ἐστίν V 10 ἰσχὺν: ὁδὸν V 13 ἀγωνιστάς: ἀγῶνας CT μεριζομένης V σχῶσιν CTS v 15 καὶ post ἢ add. v 15—16 λαβὴν: βλάβην LCTS v 19 ἐνοήσατε V νοήσατε L 20 κρ in κρινόντων in lac. om. L 21 τοῖς om. L ἀγωνιζομένους L 22 ὁμολογοῦσιν L 23 τοῖς om. A 25 ὅ: καὶ L 26 verba ab ἀλλὰ usque ad 27 συναγωνίζεται om. A (in marg. inf. suppl.) 27 τὴν alt. om. CT

δεύτερον δειχθῆναι τῶν ἀντιπάλων τὸν παρ' αὐτοῦ σπου-
229 δαζόμενον. καὶ Παῦλος μὲν ἀγωνίζεται πρὸς τὰς ἀρχάς,
πρὸς τὰς ἐξουσίας καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ
σκότους καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς
ἐπουρανίοις· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς δυνάμεως οὐκ ἐνισχύει τοὺς
ἀθλητὰς οὐδὲ διανέμει τοῖς ἀθληταῖς τὰ χαρίσματα, διαι-
ροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ὑπο-
φωνεῖν τοῖς συμπλεκομένοις τὴν δύναμιν ἔχει.
230 Πάλιν φησὶ *δειλανδροῦντας θρασύνων*. ἀλλ'
οὗτος μὲν ἀκολουθεῖ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τῇ προλα-
βούσῃ κατὰ τοῦ πνεύματος βλασφημίᾳ, φανεροῖ δὲ καὶ διὰ
τοῦ ἐχθροῦ στόματος ἑαυτὴν ἡ ἀλήθεια. οὐδενὸς γάρ
ἐστιν ἑτέρου θάρσος ἐμποιεῖν τοῖς δειλαινομένοις ἢ θεοῦ
μόνου, λέγοντος τῷ δειλιῶντι Μὴ φοβοῦ, μετὰ σοῦ γάρ εἰμι,
μηδὲν εὐλαβοῦ, ὥς φησιν ὁ προφήτης· Ἐὰν γὰρ πορευθῶ
ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ
μετ' ἐμοῦ εἶ. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης πρὸς τοὺς δει-
λιῶντάς φησι Μὴ ταρασσέσθω ἡ καρδία ὑμῶν μηδὲ δει-
λιάτω, καὶ Τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι; καὶ Θαρσεῖτε, ἐγώ
εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, καὶ Θαρσεῖτε πάλιν, ἐγὼ νενίκηκα τὸν
κόσμον. οὐκοῦν καὶ ἄκοντος τοῦ Εὐνομίου δι' αὐτῆς τῆς
231 πολεμίας φωνῆς δείκνυσιν ἑαυτὴν ἡ ἀλήθεια. συμφωνεῖ δὲ
καὶ ὁ ἐφεξῆς τῷ προάγοντι λόγος. *ἁπάντων*, φησί, *κη-
δόμενος καὶ πᾶσαν φροντίδα καὶ πρόνοιαν
εἰσφερόμενος*. μόνου γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς τοῦ θεοῦ
572 M. τὸ κήδεσθαι καὶ φροντίζειν ἁπάντων, οὕτως εἰπόντος τοῦ
μεγάλου Δαβὶδ Ἐγὼ δὲ πτωχός εἰμι καὶ πένης, κύριος
232 φροντιεῖ μου. εἰ δὲ τὸ λειπόμενον ἄνευ διανοίας ἐν ψόφῳ

2 Eph. 6, 12 14 Jer. 26, 28 15 Ps. 22, 4 Sw. 18 Joh. 14, 1 19 Matth. 8, 26 Matth. 14, 27 Marc. 6, 50 20 Joh. 16, 33 27 Ps. 39, 18 Sw.

VLACTS 7 ἰδίᾳ sscr. T 9 πάλιν φησὶ om. V θαρσύνων A θαρσύνην L 10 κατὰ om. C 11 καὶ om. L 13 ἐμποιεῖν: ἐμπαντὶ L 13—14 μόνου θεοῦ A 18 ὑμῶν ἡ καρδία A 19 καὶ ante θαρσεῖτε om. CT 20 φοβῆσθε V πάλιν om. V πάλιν θαρ-σεῖτε S v 22 ἀλήθεια: εὐσέβεια VLS v 25 τοῦ ante θεοῦ om. ACTS 27 δὲ om. S v 28 ἄνευ ευ in lac. om. L

διακένων ῥημάτων διακεκρότηται, μηδεὶς αἰτιάσθω, ὁρῶν αὐτὸν ἐν τοῖς πλείοσι πάσης ἔμφρονος διανοίας ἄτονόν τε καὶ ἀπαίδευτον· τί γὰρ νοῶν φησιν εἰς προσαγωγὴν τῶν εὐνουστέρων καὶ φυλακὴν τῶν πιστοτέρων, οὔτ᾽ ἂν αὐτὸς εἴποι οὔτε οἱ τὰ ἐκείνου ἀνοήτως θαυμάζοντες.

VLACTS 1 διακένων AS: διὰ κενῶν CT v διακένῳ VL 2 ἐμφρόνως S 5 post θαυμάζοντες add. τέλος τοῦ β̃ λόγου V ἐν χριστῷ ἰησοῦ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν add. LCTS v (τῶν αἰώνων om. CT) cum liber peroratione egeat, in fine mutilum existimo

INDEX NOMINUM

(praeter nomina geographica et biblica)

GOTTINGAE OFFICINA ACADEMICA DIETERICHIANA TYPIS EXPRESSIT